

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin
Historické vědy – české dějiny

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Petr Píša

**Cenzura v Čechách v kontextu předbřeznové habsburské
monarchie**

**The censorship in Bohemia in the context of the Habsburg
Monarchy in the Vormärz period**

školitelka doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

2018

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Disertační práce analyzuje a interpretuje roli cenzury a dalších institucionálních i strukturálních mechanismů, jež se podílely na regulaci literární komunikace v kulturním prostoru historických českých zemí (Čech, Moravy a Slezska) v období 1810–1848. Pod pojmem *cenzenra* chápe soubor procesů administrativní kontroly a regulace té literární komunikace, která se uskutečňuje prostřednictvím tištěných médií v okruhu mocenské dominance určité společenské autority. Naproti tomu užívá pojem *strukturální regulace* pro ty případy zablokování literární komunikace, které nelze považovat za důsledek zásahu institucionalizované moci. Práce používá koncept ideálních typů cenzury – paternalistického, liberálního a autoritativního. Pro účely výkladu předbřeznové cenzury je klíčový především typ paternalistické cenzury, jejíž rozhodování se řídí diferencovanou představou různých kategorií publika a snahou striktně kontrolovat četbu širokých, méně vzdělaných vrstev.

Práce se věnuje představení a kritické revizi metodologických podnětů tzv. *nové cenzury*. Sleduje dále diskurzivní zdroje pro regulaci té četby, jež byla vnímána jako nežádoucí „dráždění smyslů“. Čtvrtá kapitola je věnována synchronnímu pohledu na cenzuru rukopisů i zahraničních tisků stejně jako dalším polím cenzurní regulace. V páté kapitole je na základě analýzy seznamů zakázaných knih, archivního aktového materiálu i dalších zdrojů podán rozbor tematických a žánrových těžišť předbřeznové cenzury. Šestá kapitola přináší analýzu důsledků působení cenzury v literárním poli první poloviny 19. století. Sedmá kapitola *se zaměřuje na problematiku vlivu cenzury na vydávání díla Karla Hynky Máchy v kontextu dobových cenzurních aktivit vůči žánru románu*. Osmá kapitola ukazuje na příkladu edičních počinů spisovatele a slavisty Václava Hanky možné strategie jednání v situaci, kdy obsah vydávaného textu kolidoval s normami zastávanými rakouskou cenzurou. Devátá kapitola se věnuje specifickým publikačním možnostem filozofa Bernarda Bolzana), sesazeného profesora náboženství na pražské filozofické fakultě, a otázce dopadu cenzurních postihů na malou recepci jeho myšlenkově originálního díla v 19. století. Příloha práce podává extenzivní přehled o veškerých cenzurních zákazech majících vztah k Čechám, Moravě a Rakouskému Slezsku, přičemž se opírá o periodické seznamy cenzurních prohibit a o jejich databázové zpracování.

Abstract

The PhD-thesis analyses and interprets the role of censorship as well as other institutional and structural mechanisms that have participated in the regulation of literary communication within the cultural sphere of the historical Czech lands (Bohemia, Moravia and Silesia). The act of *censorship* is understood as a set of administrative procedures controlling and regulating the literary communication that takes place in the printed media within the sphere of power of a particular social authority. On the other hand the term *structural regulation* is used for those types of blocked literary communication which cannot be considered for the consequence of the institutionalized power interference. The thesis is based on a triad of ideal-types of censorship – a paternalistic, liberal and authoritarian one. The key concept for the submitted thesis is the type of paternalistic censorship, which decision-making process is governed by a differentiated idea of the various categories of the public and an endeavour to strictly control the reading matter of the broad, less educated masses.

The thesis also introduces and critically revises the methodological impulses of the so-called *new censorship*. It follows the discursive sources for the regulation of the reading process in case it was perceived as merely useless “excitement of the senses”. The fourth chapter focuses on a synchronic view of manuscript and foreign press censorship, as well as other areas of censorship regulation. Based on proscribed book lists, official archive material and other sources, the fifth chapter presents an analysis of the subject and genre focus of pre-1848 censorship. The sixth chapter deals with the consequences of censorship on the literary scene in the first half of the 19th century. The seventh chapter focuses on the issues surrounding the effects of censorship on the publication of Karel Hynek Mácha’s work in the context of period censorship activities. *The eighth chapter shows* the case of the writer and Slavonic scholar Václav Hanka, his publication activity and strategies used in situations where the content of his text clashed with the standards set by Austrian censorship. The ninth chapter focuses on the specific publication opportunities of the philosopher Bernard Bolzano, a dismissed professor of religion at the Prague Philosophical Faculty, as well as on the issue of the impact of censorship measures on the very limited reception of his intellectually original work during the 19th century. There is also an extensive list attached to the thesis of all the periodical records of the books and manuscripts prohibited by the censorship in the context of Bohemia, Moravia and Silesia.

Klíčová slova

cenzura

předbřeznové období

knižní trh

literární komunikace

české země

Habsburská monarchie

národní hnutí

Karel Hynek Mácha

Václav Hanka

Bernard Bolzano

Key words

censorship

Vormärz (pre-March) period

book trade

literary communication

Czech Lands

Habsburg Monarchy

national movement

Karel Hynek Mácha

Václav Hanka

Bernard Bolzano

Obsah

1. ÚVODEM	1
Několik poznámek k předkládané práci	4
2. PROMĚNY CENZURNÍHO VÝZKUMU – VÝZVY A INSPIRACE	8
Závaží a brzda pokroku. Liberálně-modernistický model cenzurního výzkumu	11
Sociologické přístupy a „nová cenzura“	13
Cenzura a kánon	20
Komunikační pojetí cenzury	26
Rozptyl, vyjednávání a strukturní mezery	28
Produktivní role cenzury	32
Permanentní přítomnost cenzury a regulace. Kulturní projekt	35
Ideální typy cenzury	42
Cenzura předbřeznového období – východiska pro analýzu	46
Pramenná základna výzkumu	48
3. DISKURZIVNÍ ZDROJE A VÝVOJ LEGISLATIVY	53
Čtenářská náказа v historických souvislostech	58
Boj proti přílišné četbě	63
Čtenářská náказа v habsburské monarchii	67
Čtenářská náказа a cenzurní legislativa habsburské monarchie	71
Cenzurní předpis ze září 1810	78
Diskurz o cenzuře: mezi „moudrými zábranami“ a „překážkou pro svobodu slova“	84
4. POLE CENZURNÍCH INTERAKCÍ: SYNCHRONNÍ POPIS	93

Rukopisy určené k tisku	93
Dovoz zahraničních děl a regulace dalších míst literární komunikace	103
5. TEMATICKÁ A ŽÁNROVÁ TĚŽIŠTĚ PŘEDBŘEZNOVÉ CENZURY	110
Přehled zakázané produkce	110
Romantické motivy v populární i umělecké literatuře	115
Historická témata v krásné i vědecké literatuře.....	118
Náboženská témata	127
Ochrana cti jednotlivce i společenské morálky	136
Nacionální a jazykové hledisko předbřeznové cenzury	139
6. DŮSLEDKY LITERÁRNÍ CENZURY	146
Tisk v zahraničí a další možnosti obcházení cenzury.....	146
Strukturální dopady v rámci literárního pole	158
Malá, svatá, obezřetná literatura: autoregulační tendence českého národního hnutí	160
7. „JSME SPOLU TAK ZADOBRÉ, ŽE MI SLÍBIL, ABYCH SE NESTARAL, ŽE TOMU POMŮŽEME A ŽE PROJDE.“ CENZURA DÍLA KARLA HYNKA MÁCHY.....	167
Cenzura Máchových časopiseckých textů.....	169
Pokusy o knižní vydání <i>Máje</i> a <i>Cikánů</i>	174
Snahy o vydávání Máchových spisů ve čtyřicátých letech.....	184
Romány v osidlech cenzury.....	191
Cenzura díla K. H. Máchy a historická paměť	194
8. „ABY BEZ ZÁVADY PROŠLO“. STRATEGIE VÁCLAVA HANKY PŘI STYKU S PŘEDBŘEZNOVOU CENZUROU	196

Vyjednávání ohledně vydání spisu: Viktorina Kornela ze Všehrd <i>O práviech, súdiech i o diskách země české knihy devatery</i>	198
Využívání odlišných cenzurních instancí: <i>Dalimilova kronika</i>	200
Dlouhé následky cenzurního podvodu: <i>Májový sen</i>	206
Cenzoři a literáti v síti vzájemných kontaktů	209
9. „ŽÁDNÝ NAKLADATEL SI NA TOM NETROUFÁ VYDĚLAT“. BERNARD BOLZANO MEZI STÁTNÍ A CÍRKEVNÍ CENZUROU A STRUKTURÁLNÍ REGULACÍ	212
Heretický katecheta	213
„Co se předloží cenzuře pod mým jménem...“	217
Rakouské indexy a jejich dopad	226
Vatikánská kurie	234
Zasloužená pozornost dobrým knihám	235
ZÁVĚREM	240
SEZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÍCH FONDŮ A JEJICH ZKRATEK	252
SEZNAM TIŠTĚNÝCH PRAMENŮ	256
SEZNAM SEKUNDÁRNÍ LITERATURY	267
PŘÍLOHA – SOUPIS CENZURNÍCH ZÁKAZŮ SE VZTAHEM K ČESKÝM ZEMÍM	295

1. Úvodem

Více než pětadvacet let po sametové revoluci představuje cenzura stále velmi frekventované téma v české veřejné debatě. Na sklonku roku 2016 bylo v médiích intenzivně probíráno vznikající Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám, jehož cílem měl být boj s dezinformacemi a propagandou, mimo jiné formou vyvracení nepravdivých informací šířících se na sociálních sítích. Ve svém vánočním projevu se prezident Miloš Zeman proti myšlence vzniku Centra ostře vymezil: „Jsem zásadně proti cenzuře. S výjimkou pornografie a zejména dětské pornografie. Jinak ten, kdo zabraňuje druhým, aby vyslovovali svoje argumenty, jen dokazuje, že sám dostatek argumentů nemá. Proto bych si nepřál, aby naše ministerstvo vnitra bylo jakýmsi novodobým Koniášem.“¹

Široká publicistická debata, kterou citovaný Zemanův projev vyvolal, se následně soustředila především okolo otázky, zde je označení vznikajícího ministerského centra jako cenzury patřičné, nebo ne. Byla-li tato otázka určitými aktéry debaty zodpovězena kladně, představoval pro ně tento fakt klíčový argument proti centru a jeho činnosti. V poněkud z vulgarizované podobě jej hyperbolizoval mluvčí prezidenta republiky Jiří Ovčáček, který činnost Centra proti terorismu a hybridním hrozbám začal parodovat na nově zřízeném twitterovém účtu, nazvaném s odkazem na klíčovou cenzurní instituci normalizačního období „ČÚTI_zprávy“.² Naopak zastánci centra argumentovali tím, že je charakter jeho činnosti zásadně odlišný od výkonu cenzury – centrum má dezinformace pouze vyvracet, nemá ovšem pravomoc ani systémové nástroje tyto dezinformační zprávy z internetu či z mediálního oběhu odstraňovat.

Čtvrtstoletí po pádu komunistického režimu tak v české společnosti slovo „cenzura“ vzbuzuje natolik negativní konotace, že ztotožnění jakéhokoli jevu s „cenzurou“ slouží jako prostředek nezanedbatelné účinnosti k jeho delegitimizaci. Škála jevů kritizovaných v českém veřejném prostředí jako „cenzura“ je přitom natolik široká, že může zahrnovat značně paradoxní polohy. Proti odstranění domnělé „cenzury“ tisku tak rétoricky bojovala mimo jiné Komunistická strana Čech a Moravy, a to bez ohledu na to, že je v očích veřejnosti stále spojována s přísnou regulací periodik během období socialistické diktatury či že KSČM je faktickým vlastníkem periodika *Haló noviny*, a určuje tak jeho obsah jeho zpravodajství. Se

¹ „Dokument: Vánoční poselství Miloše Zemana“, novinky.cz, 26. 12. 2016, <<https://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/424659-dokument-vanocni-poselstvi-prezidenta-milose-zemana.html>>.

² <<https://twitter.com/cutizpravy?lang=cs>>.

zjevně účinným sloganem „Nikdo nám nepřikazuje, co máme psát“ ovládly veřejný prostor billboardy *Parlamentních listů*, mediálního projektu často obviňovaného ze záměrných dezinformací a vlastněného politickým podnikatelem Ivem Valentou (Strana soukromníků České republiky).

Mezi téměř jednoznačným umístěním „cenzury“ na negativní hodnotovou škálu lze najít jen ojedinělé výjimky. Jedna z reakcí na vznik zmiňovaného Centra proti terorismu a hybridním hrozbám tak upozorňovala, že vlivem sdílení internetových zpráv prostřednictvím sociálních sítí vstupuje soudobá společnost do nového mediálního věku, ve kterém si ovšem neumí počínat. Sdílení neověřených fake news autor této glosy srovnával s reakcí diváků na první filmová představení – při promítání krátkého snímku bratří Lumierů *Příjezd vlaku na nádraží* údajně zděšení diváci uskakovali ze sedadel a vybíhali z biografu, protože se obávali, že je blížící se lokomotiva rozdrtí. Stejně jako francouzští filmoví diváci na konci 19. století, potřebuje i soudobá společnost založená na šíření správ přes sociální sítě výchovu, jak s novým mediálním fenoménem nakládat – a součástí této „výchovy“ přitom podle autora může být i regulace nepravdivých, záměrně dezinformačních sdělení.

Tato práce se zabývá dějinami cenzury v období první poloviny 19. století, tedy v období, kdy v rozporu se současností samotný výraz „cenzura“ ve značné části společnosti žádnou negativní reakci nevzbuzoval, naopak byl – pro dnešního čtenáře jistě paradoxně – výkon *cenzury* kompatibilní s představou o *svobodě slova*. V práci proto budeme sledovat reakci společenských autorit na mediální změny, spojené s nárůstem alfabizace, s přechodem k tzv. extenzivní četbě a s širokým prosazením krásné literatury, tedy literatury operující s fikčním světem, který nemá mít bezprostřední ohlas v reálném světě čtenáře. Jednou ze snah cenzury bylo přitom *moderovat* a *usměrňovat* přístup čtenářů k tomuto novému typu četby, *vychovávat* je z hlediska přístupu k mediálním obsahům, a především *chránit* je od takového typu četby, která by pro ně mohla být podle dobových představ nebezpečná. Tento základní princip cenzury budeme nazývat *paternalistický*, v protikladu k dalším dvěma typům, *liberálnímu* a *autoritativnímu*. Období 1810–1848, které přítomná práce sleduje, přitom můžeme v českém prostředí vnímat jako vyvrcholení tohoto paternalistického typu cenzury, a zároveň erozi tohoto modelu, který je stále víc zpochybňován ve prospěch liberálního typu, známého ze zahraničí.

Období první poloviny 19. století bývá v historiografii označované tradičně jako *předbřeznové* období, přičemž tímto *březnem* je míněn březen roku 1848, který odstartoval zásadní politické i sociální proměny českých zemí a přinesl s sebou právě zrušení (předběžné)

cenzury. Jak už ze sémantiky adjektiva *předbřeznový* vyplývá, bývá tato doba vnímána v první řadě optikou svého konce, jako období politické stagnace, umělého zadržování společenských proudů, které se hlasitě přihlásily o slovo při zhroucení této nucené politické hráze a konfrontovaly se mezi sebou v následných turbulentních časech revolučního dvojletí 1848–1849. Jak však v této práci podrobněji ukážeme, tyto společenské proudy působily už pod zdánlivě klidnou hladinou předbřeznových dob a tu více, tu méně se dostávaly do vzájemných kontroverzí. Období první poloviny 19. století je klíčové mimo jiné kvůli vzestupu národního vědomí v českých zemích, přičemž agitace ve prospěch moderně pojatých národů – v první řadě českého a německého – se uskutečňovala v první řadě prostřednictvím komunikace v tištěných médiích. Výzkum cenzury předbřeznového období nám proto může mimo jiné osvětlit, za jakých podmínek tato národní agitace, která měla bezprostřední důsledky na podobu společnosti v českých zemích v následujících staletích, probíhala. Již zde musíme zmínit, že pojem „předbřeznové období“ budeme používat bez jakýchkoli negativních konotací. Březen 1848 tvoří rovněž jasný chronologický mezník pro výklad. Na druhé straně počátek námi sledovaného období oproti tomu necharakterizuje zlom, nýbrž postupná proměna během posledního desetiletí 18. století a následující dekády, jež přinesly opětovné zpříšňování cenzurních podmínek, mimo jiné v reakci na zahraničně- i vnitropolitickou situaci rakouského státu, zvláště pak na události Francouzské revoluce. Za symbolický mezník zde pokládáme rok 1810, kdy byl vydán klíčový předpis stanovující obsahová kritéria cenzury, Ten můžeme spatřovat jako vyvrcholení celého procesu a zároveň jako okamžik legislativního nastavení systému, který po následující čtyři desetiletí fungoval bez větších změn.

Jak tato práce ukáže, byla cenzura první poloviny 19. století jak v očích některých současníků, tak v perech pozdějších historiků spojována se značně negativním hodnocením a nezřídka identifikována jako jedna z hlavních překážek rychlejšího rozvoje moderní české společnosti. Čtenáře patrně překvapí, a některého možná i znepokojí, že se tato práce o jednoznačný *odsudek cenzury* nesnaží. Vede ji k tomu vědomí zásadního nebezpečí, které je s tímto odsudkem spojeno – zdůrazňování negativního rázu cenzury (či všeobecněji regulace) vede k tendenci prohlašovat za cenzuru ty zásahy, s nimiž nesouhlasíme, zatímco ty z regulačních opatření, s jejichž hodnotami, motivacemi či důsledky souzníme, jsou naopak přehlíženy, respektive nejsou s cenzurou ztotožňovány. Studium cenzury, které o apriorní odsudek jejich negativních důsledků neusiluje, naopak umožňuje lépe ukázat celé spektrum důsledků cenzury, mimo jiné i popsat její *produktivní* vlivy, tedy vidět v ní nejen instituci,

kteřá zakazuje, škrťá, vylučuje, nýbrž i instituci, jejímž důsledkem, ať už záměrným, nebo nezáměrným, dochází k přetváření, prosazování určitých textů, myšlenek a způsobů čtení na úkor druhých anebo dodávání významu.

Několik poznámek k předkládané práci

Disertační práce, kterou má laskavý čtenář v rukou, je zúročením více než desetiletého autorova výzkumu. Za tu dobu byly tiskem publikovány jak jeho dílčí analytické závěry, tak rozsáhlejší syntetická shrnutí. Některé z těchto textů tvoří kostru několika kapitol této práce, ve všech případech však byly přepracovány a upraveny s ohledem na přítomný celek. Na tyto jednotlivé studie je v následujícím textu zpravidla odkazováno jen tam, kde obsahují výklad nad rámec textu zařazeného do této práce. Jedná se o následující studie:

Petr Píša: „1810–1848. V zájmu nevzdělaného čtenáře. Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, s. 221–285.

Petr Píša: „Jsme spolu tak zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde.“ Cenzura díla Karla Hynka Máchy“, *Česká literatura* 66, 2018, č. 1, s. 34–69.

Petr Píša: „Aby bez závady prošlo.“ Strategie Václava Hanky při styku s předbřeznovou cenzurou“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, s. 305–316 (v německé verzi Petr Píša: „Damit es ohne Banstandungen durchgeht“. Strategien im Umgang mit der vormärzlichen Zensur im öhmen am Beispiel von Václav Hanka“, in Julia Danielczyk, Murray G. Hall, Christine Hermann, Sandra Vlasta (eds.): *Zurück in die Zukunft – Digitale Medien, historische Buchforschung und andere komparatistische Abenteuer. Festschrift für Norbert Bachleitner zum 60. Geburtstag*, Wiesbaden, Harrasowitz 2016, s. 55–67).

Petr Píša: „Žádný nakladatel si na tom netroufá vydělat.“ Bernard Bolzano mezi státní, církevní a strukturální cenzurou“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, s. 317–331.

Petr Píša: „Ob es auch wert sei zu erscheinen“. Bernard Bolzano und die österreichische Zensur“, in Petr Píša – Wolfgang Künne: *„weil ich den kirchlichen sowohl als weltlichen Behörden mißfiel“. Bernard Bolzano auf dem Index*, Sankt Augustin, Academia Verlag 2018, v tisku, s. 73–164.

Pavel Janáček, Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal: „Úvod. Monografie o literární cenzuře v epoše mezi druhou a třetí revolucí knihy“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, s. 19–59.

Petr Píša: „Revoluce otřásající trůnem i oltářem“. Obraz husitství v cenzurních dokumentech 1. poloviny 19. století“. In Matouš Jaluška, Daniel Soukup (eds.): *Jan Hus, husitství a husitské války a jejich dopad na českou kulturu*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2016, s. 114–123.

Petr Píša: „Cenzura svatých obrázků v první polovině 19. století“, in Jiří Lukas – Petr Píša – Michael Wögerbauer: *Svaté obrázky. Pražská devoční grafika 18. a 19. století*, Praha, Muzeum hlavního města Prahy, 2017, s. 173–190.

Petr Píša – Michael Wögerbauer: „Das Königreich Böhmen“, in Norbert Bachleitner (mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Píša und Michael Wögerbauer): *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017, s. 193–215.

Petr Píša: „Důkaz sporem. Polemika o smyslu českého národa ve 40. letech 19. století a její cenzurní aspekt“, in Je. N. Kovtun, Sergej Sergejevič Skorvid, Dmitrij Kirillovič Poljakov Konstantin Nikolajevič Cimbajev (eds.): *Slavjane i Central'naja Jevropa: jazyki, istorija, kul'tura*, Moskva, Polimedia 2015, s. 434–440.

Jak uvidíme ve druhé kapitole práce, zastánci zmíněného nejširšího pojetí cenzury akcentují omezení, která vůči autorovi textu uplatňuje struktura (literárního) pole, do něhož text usiluje vstoupit. Pierre Bourdieu, inspirátor tohoto pojetí cenzury, demonstroval své úvahy na specifikách vědeckého (konkrétně filosofického) jazyka, jehož plné ovládnutí je nevyhnutelnou podmínkou pro to, aby mohl být vědecký text recipován.³ Každá disertační práce se vřazuje do vědecké komunikace a musí se tedy řídit psanými i nepsanými normami

³ Pierre Bourdieu: „Cenzura a užití formy“ [1982], přel. Eva Sládková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 51–82.

vědeckého jazyka a stylu. Vedle toho ovšem disponuje „žánr“ disertační práce dalšími pravidly, jejichž plné ovládnutí tvoří nezbytnou podmínku pro to, aby text mohl být uznán jako podklad pro udělení doktorského titulu. Jedním – naprosto pochopitelným – regulujícím faktorem je povinná věta, kterou autor prohlašuje, že disertační práci vypracoval samostatně. Svým podpisem na první stránce stvrzuji tento závazek. Přesto – a rád se k tomu hlásím – pokládám za čest, že tato práce mohla vznikat v těsné součinnosti a přímém kontaktu s dalšími badateli. Od roku 2010 byl můj výzkum součástí kolektivního badatelského projektu v Oddělení pro výzkum literární kultury Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., jehož výsledky byly v první řadě antologie teoretických a metodologických textů, doplněná o přehled dosavadního bádání o české cenzuře, s názvem *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře* (eds. Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer, Brno, Host 2012) a dvoudílná kolektivní monografie *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*. Více než šestiletá příprava této syntézy o dějinách cenzury byla pro mě důkazem, že hluboce provázaná kolektivní badatelská práce v humanitních vědách je možná, a dokonce snad i nutná. Názory a podněty mých kolegů na metodologické studie o cenzuře a jejich stanoviska z téměř permanentních diskusí o postupných verzích jednotlivých textů se tak nevyhnutelně promítly i do této disertační práce a tvoří její neoddělitelnou součást. Můj dík proto patří všem současným a bývalým spolupracovníkům Oddělení pro výzkum literární kultury Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Blance Hemelíkové, Markétě Holanové, Michalu Charyparovi, Veronice Jáchimové, Pavlu Janáčkovi, iniciátorovi a inspirátorovi celého cenzurního výzkumu, Romanu Kandovi, Pavlu Kořínkovi, Lence Kusákové, Claire Madl, Tomáši Pavlíčkovi, Magdaléně Pokorné, která byla rovněž vždy obětavou vedoucí předkládané disertační práce, Stefanu Segimu, Petru Šámalovi, od něhož jsem se mnohému naučil při společném editování cenzurní knihy, Jiřímu Trávníčkovi a Michaelu Wögerbauerovi, vedoucímu celého projektu. Dále bych chtěl poděkovat všem, se kterým jsem měl možnost v průběhu let svůj výzkum anebo jeho jednotlivé aspekty konzultovat nebo kteří mi poskytli cenné podněty na odbornou literaturu či pro mě dosud neznámé prameny – Norbertu Bachleitnerovi, Štěpánce Běhalové, Peteru Cimalovi, Daliboru Dobiášovi, Jakubu Flanderkovi, Jiřímu Flaišmanovi, Ladislavu Futterovi, Milanu Hlavačkovi, Tomáši Hlobilovi, Lotharu Höbeltovi, Martinu Hrdinovi, Jaroslavě Janáčkové, Pavlu Janouškovi, Haně Klímové, Thomasi Keiderlingovi, Jiřímu Kořalkovi (†), Michalu Kosákovi, Ivě Krejčové, Hedvice Kuchařové, Wolfgangu Künnemu, Siegfriedu Lokatisovi, Jitce Ludvové, Olze Macákové, Štěpánce Paškové, Václavu Petrbokovi, Janu Pišnovi, Milanu Pospíšilovi, Ondřeji Podavkovi, Dušanu Prokopovi, Marku

Přibilovi, Jakubu Raškovi, Stevu Russovi, Václavu Smyčkovi, Kateřině Smyčkové, Danielu Syrovému, Jiřině Šmejkalové, Daliboru Turečkovi, Daniele Tinkové, Lucii Uhlíkové a Martinu Vavrouškovi. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své ženě Ince za to, že strpěla, aby se cenzura po mnoho let stala dalším členem naší domácnosti.

Disertaci bych rád věnoval památce člověka, který mi předal lásku a zvědavost k českým dějinám 19. století, mého dědečka Františka Palackého (1929–2002).

2. Proměny cenzurního výzkumu – výzvy a inspirace

V lednu 1822 upozornil ve vzájemné korespondenci František Ladislav Čelakovský svého přítele Josefa Vlastimila Kamarýta na pojednání pražského úředníka Františka Bohumíra Štěpničky o roli přízvuku v české prozodii. Čelakovský nebyl zastáncem Štěpničkových prozodických názorů a ve své korespondenci tohoto kritika časomíry a představitele pozdního klasicismu opakovaně ironizoval.¹ Ironicky je tak třeba číst i jeho vyjádření ve zmiňovaném listu Kamarýtovi: „Toto pojednání, kdyby se bylo v známost uvedlo, mohlo dělat epochu v české literatuře! vid’!“² K naplnění této obavy však dojít nestačilo. Čelakovský později Kamarýtovi píše: „Pojednání (o kterém jsem ti již dříve psal) Štěpničk[ovo] já více nemohl dostati, jsou to listy pokažené; již byl ten arch v Dobrosl[avu] tištěn[,] p[an] Jungm[ann] ale jej zaplativ kázal vyvrhnouti a zničiti, proč? snadno uznáš. Škoda je ho ale, věčná škoda!“³ Štěpničkova kritika časoměrné poezie a jejích zastánců tedy tiskem nevyšla a byla odkázána na zasílání formou opisů.⁴

Se zásahem vůči textu Františka Bohumíra Štěpničky i s hlavním aktérem tohoto zásahu, Josefem Jungmannem, se setkáváme i o šest let později. F. B. Štěpnička, v této době úředník finanční správy v Brně, zamýšlel roku 1828 vydat spis pod názvem *Předoděná Iliada* jako travestii homérského eposu na základě německého překladu Friedricha Leopolda Stolberga, jejíž první část uveřejnil Štěpnička již v letech 1826–1827 v *Poutníku slovanském*. V rámci cenzurního řízení bylo dílo z Brna zasláno do Vídně, kde byly o jeho přípustnosti vysloveny námitky, a tak policejní dvorský úřad nechal spis zaslat k definitivnímu posouzení ještě do Prahy. Zdejší knižní revizní úřad pověřil cenzurou „humanitního profesora a chvalně

¹ Srov. dopisy F. L. Čelakovského J. V. Kamarýtovi 21. 8. 1821, 27. 3. 1823, 30. 1. 1825, in František Bílý (ed.): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, *Dopisy z let 1818–1829*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1907, s. 99, 167–168, 248–249; dále např. dopis J. Jungmanna V. Karešovi 20. 4. 1820, in Jan Černý (ed.): „Josefa Jungmanna listy k Vojtěchu Karešovi a. j.“, *Časopis Musea Království českého* 64, 1890, s. 100–115, 405–423, zde s. 111.

² F. L. Čelakovský J. V. Kamarýtovi 12. 1. 1822, in F. Bílý (ed.): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, cit. dílo, s. 120.

³ Tamtéž.

⁴ Na případ upozornil A. B.: „Upomínka na Frant. Boh. Štěpničku“, *Koleda* 5, 1880, s. 317–318, 333–334, zde s. 333. Odporoval mu Antonín Rybička: „K životopisu Štěpničkovu“, *Koleda* 5, 1880, s. 384, který uvedl, že příčinou vymazání Štěpničkova pojednání byla státní cenzura. Tento názor převzal i František Šilhavý: „František Bohumír Štěpnička. Příspěvek k dějinám vzkříšení literatury české“, *Časopis Matice moravské* 18, 1894, s. 119–127, 232–241, 318–324, zde s. 322–323, naopak vyvrátil ho Josef Král: „O prosodii české“, *Listy filologické* 21, 1894, s. 1–35, 161–192, 241–265, 321–353, 401–448, zde s. 176–177; týž: „K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu. Dodatky k článku ‚O prosodii české‘“, *Listy filologické* 22, 1895, s. 33–65, zde s. 63–65.

známého českého literáta Josefa Jungmanna“,⁵ který se v závěru roku 1828 vyslovil proti povolení k tisku, mimo jiné s poukazem na závadné pasáže neslušného charakteru. Další formulace v textu dočasného přednosta knižního revizního úřadu Aloise Müllera ovšem napovídá, že vedle toho zde hrály roli opět i odlišné pravopisné a prozodické postoje Štěpničky vůči názorům Jungmanna a jeho literární skupiny – Müller totiž shrnul Jungmannovo stanovisko tak, že Štěpničkův není vhodný pro tisk „na základě svého obsahu, formy ani jazyka“.⁶ Na počátku roku 1830 Jungmann odmítl připustit k tisku Štěpničkou přepracované dílo, které do Prahy došlo stejnou úřední cestou; Jungmann přitom poukazoval na nulovou literární hodnotu *Předěné Iliady*.⁷

Máme zde tedy do činění hned se třemi akty vyloučení z okruhu tištěné literární komunikace, která spojují jména obou aktérů a obdobná, či přímo totožná motivace. Všechny tři akty vyloučení měly podobné důsledky: Štěpničkovu prozodické pojednání se v tištěné podobě nedostalo ke svým adresátům a bylo eventuálně šířeno – jak jsme viděli na příkladu Čelakovského – pouze formou opisů; *Předěná Iliada* rovněž nevyšla tiskem a do dnešních dnů se zachovala pouze v rukopise.⁸ Neformální autorita „bátušky“ Jungmanna patrně způsobila, že prozodické pojednání z roku 1822 nebylo po *Dobroslavu* otištěno ani v jiném českém časopisu; na základě svého centrálního postavení v českém literárním poli byl „chvalně známý český literát“ Jungmann osloven i k vypracování cenzurních posudků v letech 1828 a 1830. Přesto leží mezi zmíněnými třemi zásahy vůči Štěpničkovým textům jeden nikoli nepodstatný rozdíl – zatímco k vyloučení článku z roku 1822 došlo na základě intervence Josefa Jungmanna jako soukromé osoby (Jungmann dokonce zaplatil tiskové výlohy za příslušný arch), negativní stanoviska z let 1828 a 1830 pronášel Jungmann už coby oficiální úřední posuzovatel v rámci procesu předběžné cenzury.

⁵ „[...] dem k.k. Humanitätsprofessor und rühmlichst bekannten böhmischen Literator Joseph Jungmann“. Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1826–1830, kt. 1431, sign.16/14, č. 6003 ex 1828, A. Müller (knižní revizní úřad) zemskému prezidiu 23. 12. 1828.

⁶ „Professor Jungmann erklärte sich hiernach aus mehreren, in dem beifolgenden Originalgutachten [není zachováno] angeführten Gründe dahin, daß die oben benannte Travestie weder ihrem Gehalte, noch ihrer Form, noch auch der Sprache nach geeignet sey, im Drucke zu erscheinen.“ Tamtéž. Samotný Jungmannův posudek se nedochoval.

⁷ „[...] ohne literärischen Werth und des Druckes unzulässig“ NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 483 ex 1830, F. Willmann Sedlnitzkému 7. 2. 1830.

⁸ Po Štěpničkově smrti roku 1832 jeho brněnští přátelé Alois Vojtěch Šembera a Dominik Kinský obrátili na Františka Palackého s prosbou o vydání *Předěné Iliady*, ten však jejich přání nevyslyšel – srov. A. V. Šembera Františku Palackému 24. 11. 1832, 7. 12. 1832 a 11. 12. 1834, in Zdeněk Fišer (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, sv. 1, *Listy Palackému*, Vysoké Mýto: Okresní muzeum Vysoké Mýto 2002, s. 32, 39, 47.

Právě otázka, které překážky v literární komunikaci je třeba vnímat jako akty cenzury, a které ne, se stala v posledních desetiletích předmětem obsáhlých metodologických diskuzí, které byly spojeny s proměnou způsobu, jak na cenzuru nazírat. Někteří sociální vědci od té doby hledají cenzuru v jakémkoli mocenském aktu a mnohdy ji vnímají jako nedílnou – a nezbytnou – podmínku společenské komunikace či přímo samotného noetického procesu. Myslitelé, jejichž přístupy bývají zahrnovány pod pojem *nová cenzura* (*new censorship*), přitom však ve svých názorech nejsou ani zdaleka jednotní. Všem je však vlastní zpochybňování dosavadního modelu výzkumu cenzury (označované v této práci jako *liberálně-modernistický*), který se vyznačuje explicitní či implicitní kritikou cenzury vnímané jako instituce nacházející se mimo samotnou literaturu. Některé z metodologických podnětů, které stoupenci *nové cenzury* přinesli, byly pozdějšími badateli zavrženy z důvodu ztížené aplikace v konkrétním historickém bádání. Přesto však představuje *nová cenzura* inspirativní proud i pro badatele, kteří se – v duchu doporučení Beate Müllerové či Christopha Guggenbühla – koncentrují opětovně na studium administrativní regulace literární komunikace. Na rozdíl od tradičního bádání přitom není cílem vnímat cenzuru prizmatem svobody slova, respektive jejích škodlivých následků na literaturu jako autonomní umělecké pole, nýbrž dostat cenzuru do centra pozornosti, pochopit ji v dobovém kontextu a porozumět její kulturní logice.

Kapitola nejprve krátce načrtává – s vědomím nezbytné generalizace – tradiční liberální model cenzurního bádání, sleduje dále diskuzi vyvolanou zastánci *nové cenzury* ohledně redefinice samotného pojmu *cenzura* a následně se věnuje dalším podnětům, které novější metodologické práce přinášejí. Zaměřujeme se v první řadě na ty texty, které se zabývají teorií literární cenzury, respektive cenzury tištěné komunikace, ať už jejich autoři na tento fenomén nahlíží z pozice historie (zvláště dějin knihy), literární vědy, sociologie či teorie komunikace, a uvádíme, čím mohou být tyto náhledy inspirativní pro výzkum cenzury první poloviny 19. století. Ve větší či menší míře jsou však poznatky těchto prací aplikovatelné i pro cenzuru jiných období a v oblasti jiných médií (divadlo, televize, film, internet).

Závaží a brzda pokroku. Liberálně-modernistický model cenzurního výzkumu

V tradičním pojetí představuje cenzura jednoznačně negativní instituci, kterou je třeba bezesbytku odmítnout, přičemž by v rámci této logiky právě výzkum jejích historických okolností a jejích konkrétních škodlivých následků měl pomoci k jejímu úplnému vymýcení. Tento přístup budeme nazývat jako *liberálně-modernistický*, přičemž tento název odkazuje k ideji svobody slova a k ideji autonomie umění jako jeho základním komponentám.

V jednom z prvních obsáhlejších českojazyčných náčrtů historie cenzury, jenž byl uveřejněn roku 1889, označil Ferdinand Menčík cenzuru jako „závaží, které hledí proud obecný zmírniti nebo dokonce i zastaviti“, a kladl ji do přímého protikladu s „touhou ducha lidského po pravdě“. Ačkoli neopomněl zmínit, že fenomén cenzury je přítomný „každé literatuře“, viděl jeho zvláštní význam pro literaturu (jazykově) českou, neboť „národu českému, který okovy těmi spjat byl, nebylo možno ani v malém okrsku vyzouti se z nich a to jen proto, že náležel pod jedinou vládu a žil v území ne příliš rozsáhlém. [...] Nejen politická pokleslost, ale hlavně tíha cenzury a nad to celý způsob národního vychování působil k tomu, že se v druhé polovici sedmnáctého a v první polovici osmnáctého století i český literatura na nejnižší stupeň poklesla“. Důležitost zkoumání cenzury, jež byla „jednou z hlavních příčin, které pokrok ducha lidského v Čechách a na Moravě zdržely“ tak byla nasnadě.⁹

Toto pojetí cenzury přitom nebylo zdaleka jen plodem literární historiografie 19. století. Dušan Tomášek své hodnotící kritérium odhalil již v autorské poznámce ke knize o dějinách cenzury v poválečném Československu (1994): „Fakta, data, jména aj. zůstala nezměněna. Pouze jména cenzorů na nejnižších funkcích stejně jako ‚žalobníků z lidu‘ jsem pozměnil úměrně k nižší míře jejich podílu na vině.“¹⁰ Zde i v jiných pracích, vycházejících z liberálně-modernistického přístupu, je cenzura kladena do přímé opozice s „literaturou“ či „pravdou“ a operuje se jednoznačnými hodnotícími přívlastky, jež často využívají například metaforiku světla a tmy. Nezřídka zároveň dochází k ironizování činnosti cenzury a jejích představitelů: „I na ministerstvu vnitra ČSSR věděli, že do knihoven – byť nepřístupných – patří knihy. Svědčí to o jistém stupni gramotnosti. A když už správa budov dodala do

⁹ Ferdinand Menčík: „Censura v Čechách a na Moravě“, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1888*, Praha 1889, s. 85–136, zde s. 85.

¹⁰ Dušan Tomášek: *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*, Praha, Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky 1994, s. 157.

náměstkovy pracovny kromě stolu a židlí i zasklenou skříň, nedalo se nic jiného dělat: dekorace měla předstírat, že zde žijí vzdělanci.“¹¹

Takový jednoznačně hodnotící princip však s sebou nese jedno zásadní úskalí: pokud je autor nucen k zaujímání hodnotícího postoje vůči cenzuře, pokud tedy má být cenzura prostřednictvím jeho výkladu delegitimizována, je pozornost nutně věnována pouze těm zásahům do kulturní komunikace, se kterými příslušný autor nesouhlasí, tedy které vycházejí z odlišných ideologických předpokladů. Naopak ty zásahy, které se opírají o východiska, jež jsou autoru výkladu vlastní či blízká, jsou buď přehlíženy, nebo implicitně schvalovány. To se může týkat například restrikcí vůči textům, kterým není přiznávána umělecká, vědecká, politická či např. národní hodnota, například vůči textům populární literatury či titulům pornografického zaměření. Můžeme to ukázat na obraze, který v literární historiografii získal Pavel Josef Šafařík: Jaroslav Vlček při hodnocení jeho cenzorské činnosti akcentoval namáhavost jeho cenzorské práce, přičemž úlohu cenzora při potlačování umělecky nehodnotné produkce schvaloval: „Deset let rok co rok pročítal tisíc a více spisův a spiskův určených do tisku, schvaloval, škrtal nebo zavrhoval. [...] Ale kterak tím trpěl on sám! Co psaných plev a slámy prošlo jeho rukama, kolik drahocenného času vyplývala hlava, nesoucí se k řešení nejhlubších záhad, na čtení a cenzurování věcí, které nebyly hodny inkoustu a papíru, jichž spotřebovaly!“¹² Takové hodnocení stojí v přímém kontrastu k obrazu Šafaříkova předchůdce, Jana Nepomuka Václava Zimmermanna, který se stal prototypem postavy „směšného hloupého cenzora“, jak ještě ukážeme v sedmé kapitole.

Cenzurní zásahy jsou v rámci tradičního, liberálně-modernistického náhledu vnímány jako jednostranný proces vycházející od mocenského centra (stát, církve, méně často např. stranický aparát) a působící jednostranně negativně, tedy tím, že vyřazují texty nebo jejich části z komunikačního okruhu. Dějiny cenzury (rozeznávající tradičně dvě základní formy cenzurního dohledu – cenzuru předběžnou a cenzuru následnou) pak jsou často ztotožňovány s dějinami jejího institucionálního zakotvení, přičemž periody, kde toto institucionální zakotvení chybí, mohou být označovány za období svobody tisku a absence cenzury.¹³

Liberálně-modernistický výzkum cenzury sledoval typicky dějiny publikování děl vybraného autora, rozebíral jeho reakce na cenzuru včetně snah o obelstění této instituce. Na

¹¹ Tamtéž, s. 5.

¹² Jaroslav Vlček: *Pavel Josef Šafařík*, Praha, Bursík & Kohout 1896, s. 82

¹³ To se týká např. období 1945–1948, srov. např. D. Tomášek: *Pozor, cenzurováno!*, cit. dílo, s. 7, Karel Kaplan, Dušan Tomášek: *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky 1994, s. 8–12.

úrovni jednotlivých literárních děl se pak věnoval textologické otázce zpětné rekonstrukce původního textu díla, očištěného od jakýchkoli dodatečných škrtnů či jiných úprav vynucených cenzurou.¹⁴

Sociologické přístupy a „nová cenzura“

Podněty, které od šedesátých, a ve větší míře od osmdesátých let postupně přispěly k přehodnocení tradičního liberálního pojetí, přicházely z několika jazykových oblastí. Německá badatelka Ulla Ottová usilovala ve své disertační práci, knižně vydané roku 1968, o fenomenologický model zkoumání cenzury, založený na teorii cirkulace elit italského sociologa Vilfreda Pareta. Podle něj se v každé společnosti snaží menšina ovládajících udržet svou pozici na vrcholu společenské pyramidy před konkurenčními skupinami, přičemž k tomuto účelu používá střídavě manipulaci a nátlak. Cenzura tak v názoru Ottové slouží jako prostředek eliminace literatury, jednoho z rizikových faktorů této konstelace; politické, náboženské či mravnostní argumenty, jimiž cenzura zaštiťuje svou činnost, jsou přitom pouhými záminkami zastírajícími hlubinný mechanismus moci a snahy po jejím udržení.¹⁵

V německém prostředí rezonovaly podněty Ottové teprve po více než desetiletí. Nejsouvisleji na ně navázal Reinhard Aulich, který odmítl tradiční dichotomický náhled na cenzuru jako na překážku literatury a namísto toho vnímal tento fenomén jako výraz společenských sil, které působí v dané společenské situaci. Právě analýza literární cenzury podle něj může přinést závěry ohledně charakteru příslušného společenského uskupení a jeho politického směřování, o rozsahu infrastrukturního zakotvení literární komunikace i o změně norem, jež se mohou stát podnětem pro cenzurní aktivitu.¹⁶

¹⁴ Srov. Beate Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace: mapování terénu“ [2004], přel. Pavel Janáček, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 217–247, zde s. 221–223.

¹⁵ Ulla Otto: *Die literarische Zensur als Problem der Soziologie der Politik*, Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag 1968, zvl. s. 137–148, srov. Tomáš Pavlíček: „Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za druhé republiky“, *Literární archiv* 38, 2006, s. 259–290, zde s. 261; Reinhard Aulich: „Principy funkční diferenciacie literární cenzury. Úvahy o formě a účinnosti cenzury jako záměrně adekvátní reakci vůči literární komunikaci“ [1988], přel. Vendula Trnková, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 119–166, zde s. 132–134.

¹⁶ R. Aulich: „Principy funkční diferenciacie literární cenzury“, cit. dílo, zvl. s. 124, 134; k jeho ideálně typickému dělení cenzury na základě fázi společenského procesu se ještě vrátíme níže. Srov. dále Dieter Breuer: *Geschichte der literarischen Zensur in Deutschland*, Heidelberg, Quelle & Meyer 1982, s. 16–20.

Francouzské bádání ovlivnily úvahy Michela Foucaulta o moci coby produktivní síle, jež formuje diskurzy, politické praktiky i vědění.¹⁷ Pro Pierra Bourdieua představuje cenzura trvalý vnitřní faktor diskurzu, kdy vstupem do sociálního pole je jednotlivec zařazen do „distribuční struktury kapitálu“, která s sebou nese vyloučení toho, „co v dané struktuře distribuce výrazových prostředků nemůže být řečeno, tedy nesdělitelné[ho], a to[ho], co by mohlo být velmi dobře a až přespříliš lehce řečeno, ale je cenzurováno, tedy nepojmenovatelné[ho]“.¹⁸ Výraz je tak určen samotnou strukturou pole, které ovládá jak přístup k němu, tak jeho podobu. Ideální cenzura je podle Bourdieua taková, která nemusí užívat explicitních prostředků cenzury: „cenzura je vždy tím dokonalejší a neviditelnější, říká-li každý činitel čistě jen to, co je ke sdělení objektivně povoleno; činitel v tomto případě dokonce ani nemusí být svým vlastním cenzorem, protože už prošel takříkajíc jednou provždy cenzurou skrze formy vnímání a vyjadřování, které si niterně osvojil a které nyní vnucují podobu všem jeho projevům“.¹⁹ Prostředkem pro dosažení tohoto pólu je vyloučení nepřizpůsobivých činitelů z komunikace, buď ze skupin (akceptovaných) mluvčích, anebo z míst autoritativní promluvy. Čím lépe jsou přitom do příslušných pozic obsazeni činitelé způsobili a ochotní dodržovat diskurz shodující se s objektivním vymezením dané pozice, tím menší je potřeba cenzurovat explicitními zákazy. Cenzura vykonávaná strukturou pole vymezuje i obsah sdělení, ten totiž není myslitelný mimo známé normy a uznávané formy. Určuje zároveň podobu recepce – vstup do určitého diskurzu (jako jsou filozofický komentář či literární recenze) totiž vyžaduje osvojení příslušných forem.²⁰ Znamením úspěchu cenzury

¹⁷ Srov. Beate Müller: „Zensurforschung: Paradigmen, Konzepte, Theorien“, in Ursula Rautenberg (ed.): *Buchwissenschaft in Deutschland: Ein Handbuch*, Berlin, Walter De Gruyter 2010, s. 321–360, zde s. 340–341, a zvláště B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 224–226, kde analyzuje mimo jiné slavný Foucaultův výrok o *logice cenzury* (coby jednom z rysů moci) sestávající ze tří navzájem propojených forem zákazu – „potvrzení, že nic takového není dovoleno, bránění, aby něco takového bylo řečeno, a popření, že něco takového vůbec existuje“ (Michel Foucault: *Dějiny sexuality*, díl 1, *Vůle k vědění* [1976], přel. Čestmír Pelikán, Praha, Herrmann & synové 1999, s. 99). Müllerová ukazuje, že Foucault zde nemluví o cenzuře jako takové, nýbrž o *logice cenzury*, moc je pro Foucaulta komplexním fenoménem, kterému jsou všechny mechanismy vylučování podřízeny. Srov. též Norbert Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Píša und Michael Wögerbauer*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017, s. 18.

¹⁸ Pierre Bourdieu: „Die Zensur“ [1977], in týž: *Soziologische Fragen*, přel. Hella Beister a Bernd Schwibs, Frankfurt am Main, Suhrkamp 1993, s. 131–135, zde s. 133.

¹⁹ Pierre Bourdieu: „Cenzura a užití formy“ [1982], přel. Eva Sládková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 51–82, zde s. 52–53

²⁰ Tamtéž, zvl. s. 51–54. Za příklad Bourdieu volí mechanismy produkce a recepce filozofického diskurzu u Martina Heideggera a jeho komentátorů. Heidegger si ve svém pojmosloví vypůjčuje slova z běžného jazyka při explicitním popírání jejich vazeb na tento běžný jazyk, čímž dle Bourdieua vytváří dojem objektivního překonání hranice poznání. Jako nevhodný je pak zakázán každý takový pokus o přístup k Heideggerovým textům, který

tedy podle Bourdieua není vědomý a uvědomovaný zákaz (tedy to, že text **není**), nýbrž to, že text je, že se mu v procesu semiózy nestaví do cesty žádná překážka, neboť dokonale říká vše to, co se podle pravidel daného literárního pole říkat má či musí.

V dalších svých pracích Bourdieu nepřímě navázal na myšlenky Ottové o společenské povaze cenzury sloužící k udržení moci stávajících elit. V práci *Distinction, critique sociale du judgement* (*Odlišení, sociální kritika soudnosti*, 1984) totiž argumentoval, že estetický soud jedince není výrazem individuální vnitřní citlivosti, ale jedná se o sociální schopnost, o výsledek (třídní) výchovy a vzdělání. Schopnost dešifrovat estetický kód vysokého umění vyžaduje kulturní kapitál, který je předáván v první řadě sociálním prostředím, ze kterého jedinec pochází. Tento kulturní kapitál je však prezentován jako objektivní kvalita, jako interpersonální „čistá estetika“ (zde se Bourdieu vymezuje vůči Kantovi, na kterého odkazuje podtitulem své knihy). Kultura tedy podle Bourdieua slouží k zakrývání sociální podstaty třídních rozdílů tím, že tyto rozdíly jsou přemístěny do zdánlivě objektivního světa estetiky. Podle Bourdieua nese každá kulturní praxe sociální význam, neboli tedy může sloužit k označení sociálních rozdílů. Estetický cit a s ním související životní styly jednotlivých skupin se tak definují ve vzájemných opozicích – například vkus buržoazie sám sebe definuje jako negace vkusu dělnické třídy. Soupeření mezi jednotlivými životními styly tak představuje dimenzi třídního boje.²¹ Dodejme tedy, že právě vymezování se vůči „nizkému“, „ne-estetickému“ vkusu lidových vrstev, které hraje častou roli v diskurzu, ze kterého vychází cenzura, může v tomto náhledu představovat úsilí o mocenskou disciplinaci „lidu“.

I Roland Barthes vnímal cenzuru především jako strukturální sílu formulující výpověď: „Stejně jako se jazyk lépe definuje tím, co nutí říkat (svými povinnými rubrikami), než tím, co říkat zakazuje (svými rétorickými pravidly), ani společenská cenzura není tam, kde se člověku zabraňuje mluvit, nýbrž tam, kde je člověk mluvit přinucen.“ Podle něj spočívá pravá subverze nikoli ve vyslovování toho, co šokuje překračováním pravidel, nýbrž ve vytváření „nového jazyka“, „vynalézání paradoxního diskurzu (očistěného od jakéhokoli *doxa*): **invence** (a nikoli provokace) je revoluční čin“.²² Na tyto názory volně navázal Fredric Jameson, který upozornil na vzájemný vztah cenzury a transgrese norem – transgrese

odmítá tvrzení o nepřeložitelnosti použitého idiolektu do běžného jazyka. Vnucené užití této formy tak předurčuje text k internímu čtení, tedy takovému čtení, jež by bylo vymezeno pouze hranicemi samotného textu a jež by bylo vyhrazeno pouze uzavřené skupině odborníků.

²¹ Srov. Loic Wacquant: „Pierre Bourdieu“, přel. Jadwiga Šanderová, *Biograf* 27, 2002, dostupné online: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2707>; Jakub Machek: *Počátky populární kultury v českých zemích. Tištěná média a velkoměstská kultura kolem roku 1900*, Praha: Pistorius & Olšanská 2017, s. 17.

²² Roland Barthes: *Sade, Fourier, Loyola* [1971], přel. Josef Fulka, Praha, Dokořán 2006, s. 124.

(například v podobě blasfemie náboženských symbolů) podle něj podle nevyvolává oslabení dosavadních společenských norem a zákazů, nýbrž naopak jejich potvrzení.²³

Proud stoupenců *nové cenzury* (*new censorship*), etablující se v anglosaském jazykovém světě v první polovině devadesátých let (programatickými se staly v tomto smyslu sborníky Roberta C. Posta, Richarda Burta a Michaela Holquista), reagoval svým vystoupením na konzervativní obrat v americké a britské politice, který s sebou přinesl pokusy o omezení některých občanských svobod, projevující se mimo jiné ve snahách o omezování přístupu mládeže k potenciálně „nebezpečným“ obsahům v oblasti populární kultury (např. rocková či metalová hudba či hry typu RPG).²⁴ V rozporu s tradičním liberálním pojetím nahlíželi tito autoři na cenzuru jako na neodmyslitelnou součást literárního procesu²⁵ a odmítali tradiční představu svrchované moci, jež by působila zevnějšku na literaturu, respektive na subjekt autora. Judith Butlerová navazovala svým myšlením jednak na Pierra Bourdieua, jednak na oblast psychoanalýzy, zvláště na Siegmunda Freunda a Jacquesa Lacana. Použila Lacanův pojem *zavržení* (*foreclosure*) pro postihnutí takového cenzurního aktu, který předchází samotné výpovědi „v podobě konstitutivní normy, skrze niž se rozlišuje a ustavuje sama distinkce toho, co bude v jazyce vypověditelné a co nevypověditelné“.²⁶ Teprve účinkem takového cenzurního aktu může dojít např. ke konstrukci genderových identit anebo samotné subjektivity. Samotný subjekt je tak Butlerovou chápán spíše jako účinek moci než jako ten, kdo mocí disponuje či je jí podřízen.

Proud nové cenzury“ vnesl v první řadě zásadní podněty do otázky extenze a definice samotného pojmu *cenzura*. Slavista Michael Holquist chápal cenzuru jako nezbytný prvek veškerého vnímání a nutný rys gramatiky jazyka, „vnucená cenzura“ (odpovídající tradičnímu

²³ Fredric Jameson: *The Political Unconscious. Narrative as a socially symbolic act* [1981], London – New York: Routledge 2008, s. 53.

²⁴ Richard Burt: „Introduction: The ‚New‘ Censorship“, in týž (ed.): *The Administration of Aesthetics. Censorship, Political Criticism, and the Public Sphere*, Minneapolis, University of Minnesota Press 1994, s. xi–xxix, zvl. s. xi. K „morální panice“ ohledně údajně škodlivého hraní her Dungeons and Dragons srov. Chris Danielson: „Censorship Controversies in the Constitution State: A Case Study of Moral Panic over Dungeons & Dragons“, přednáška na PCA/ACA National Conference, 2011, dostupné online: <http://www.academia.edu/2630443/_Censorship_Controversies_in_the_Constitution_State_A_Case_Study_of_Moral_Panic_over_Dungeons_and_Dragons_> .

²⁵ Příznačné je v tomto ohledu konstatování Michaela Holquista: „Cenzura zkrátka je. Člověk může pouze volit mezi jejími více nebo méně represivními účinky.“ Michael Holquist: „Pokřivený originál: paradox cenzury“ [1994], přel. Michal Charypar, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 103–118, zde s. 106.

²⁶ Judith Butlerová: „Zavrženo: jazyk cenzury“ [1998], přel. Jan Matonoha, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 83–102, zde s. 98.

obsahu pojmu) pro něj naopak představovala „jen malý segment prostoru v kruhové výšeči zakazování“.²⁷ V návaznosti na Bourdieuu tedy představovala cenzura pro stoupence *nové cenzury* integrální a nezbytnou složku komunikace, ztotožňovanou s nezbytnými pravidly a normami diskurzu. Takový přístup byl ovšem inspirativní především na rovině metodologických úvah a jednotlivých případových studií, méně už byl využitelný na poli rozsáhlejších historických analýz.

Již Armin Biermann, který ve své práci z roku 1988 vycházel především z teorie sociálních systémů Niklase Luhmanna, kriticky ale reflektoval i závěry Pierra Bourdieuu, upozornil na teoretické nesnáze v případě, že bude pojem cenzura doveden do extrému a ztotožněn s každým provedeným výkonem selekce. Literární cenzuru proto definoval jako „úhrn institucionálně prováděných a strukturálně manifestovaných pokusů kontrolovat, zamezit či vnějším působením usměrnit písemnou komunikaci za pomoci legálního – či nezákonného – nátlaku nebo fyzického násilí vůči osobám či věcem“.²⁸ Veškeré další instituce sloužící k vymezování hranic „vyslovitelného“, respektive „pojmenovatelného“, označil za *funkční ekvivalenty cenzury*, přičemž dějiny literární cenzury vnímal jako dějiny postupné náhrady fyzického násilí a donucování za tyto funkční ekvivalenty, jež disponují větší legitimitou. Přítomnost (explicitní) literární cenzury v tomto smyslu vnímal jako symptom příliš malé – a nikoli příliš velké – moci. Nejúčinnější funkční ekvivalenty cenzury přitom charakterizoval – poněkud široce – jako „moc“, „právo“ a „svobodu“.²⁹

Na Biermannův přístup i na podobné stanovisko Christopha Guggenbühla, že radikálním rozšířením pojmu *cenzura* budou postaveny sobě na roveň značně rozdílné pojmy sociální kontroly,³⁰ navázala svou kritikou Beate Müllerová. Upozornila na osud pojmu *intertextuality*, který podle ní nárůstem své extenze ztratil velkou část ze svého heuristického potenciálu. Postavila se proto proti ztotožňování pojmu *cenzura* s jakoukoli formou sociálního nebo diskurzivního vyloučení, jako je seberegulace, formování kánonu nebo sociální kontrola.

²⁷ M. Holquist: „Pokřivený originál“, cit. dílo, s. 110.

²⁸ Armin Biermann: „„Nebezpečná literatura“ – náčrt teorie literární cenzury“ [1988], přel. Tomáš Pavlíček, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer: *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 167–199, zde s. 171; ke kritice této definice Christoph Guggenbühl: *Zensur und Pressefreiheit. Kommunikationskontrolle in Zürich an der Wende zum 19. Jahrhundert*, Zürich, Chronos 1996, s. 28–29.

²⁹ A. Biermann: „„Nebezpečná literatura““, cit. dílo, zvl. s. 173, 187.

³⁰ Ch. Guggenbühl: *Zensur und Pressefreiheit*, cit. dílo, s. 14–22. Srov. též Robert Darnton: *Censors at Work. How States Shaped Literature*, New York – London, Norton 2014, s. 17; N. Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, s. 21–22; Wilhelm Haefs: „Zensur“, in Heinz Thoma (ed.): *Handbuch Europäische Aufklärung. Begriffe – Konzepte – Wirkung*, Stuttgart – Weimar, J. B Metzler 2015, s. 558–567, zvl. s. 559.

Poukázala dále na praktické problémy, které vznikají při snaze porovnávat konkrétní historické podoby cenzury (odpovídající různým politickým kontextům) ve snaze o odhalení strukturální analogie či rozdílů v cenzurní praxi – vlivem srovnání mohou totiž být buď nivelizovány individuální detaily získané výzkumem specifických historických a politických okolností, nebo může na druhou stranu hrozit, že se obraz cenzury tváří v tvář disparátním kontextově specifickým charakteristikám rozpadne. Jako řešení Müllerová nabídla koncept Wittgensteinových rodových podobností, metaforicky přirovnaných Marie-Laure Ryanovou ke „klubům předepisujícím pro členství určitý počet podmínek, ale tolerujícím jako hostující členy (*quasimembers*) ty jednotlivce, kteří mohou splnit jen některé z požadavků a kteří zároveň vypadají, že nepatří do žádného jiného klubu. Jestliže se počet těchto hostujících členů zvýší, podmínky přijetí mohou být upraveny tak, že se i oni stanou členy plnoprávními.“ Vyzvala proto k určení základních elementů cenzury, k nimž mohou být historické či lokální variace integrovány coby elementy fakultativní. Sama ovšem takovou definici cenzury nenabídla.³¹

Zároveň však Beate Müllerová, s odkazem na Sophii Rosenfeldovou,³² nabídla ještě jiné východisko z rozporu mezi tradičním pojetím cenzury a rozšířením jejího chápání vlivem proudu *nové cenzury* – je jím používání dvou různých pojmů. Beate Müllerová užila dichotomii *dohlížejší cenzury (regulatory)* a *cenzury konstitutivní*, neboli *strukturální*. Dohlížejší cenzura je podle ní „spojena s bádáním o institucionalizované preventivní nebo následné kontrole publikací, které je založeno na binární opozici mezi cenzorem a cenzurovaným“.³³ Naopak cenzura dohlížejší (strukturální) odpovídá širšímu vymezení pojmu v intencích Pierra Bourdieua nebo Judith Butlerové.

Tato práce přebírá terminologické vymezení, ke kterému jsme spolu s kolegy došli v rámci úvah nad konceptualizací dějin cenzury v českých zemích v moderní době. Pojetí použité v této práci i v knize *V obecném zájmu* proto zachovává nastíněnou základní dichotomii mezi dvěma koncepty cenzury.³⁴ Jako *cenura* je ovšem označena pouze její

³¹ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, zvl. s. 235. Spíše mimoděk charakterizuje Müllerová cenzuru jako „autoritativní intervenci třetí strany do aktu komunikace mezi vysílatelem zprávy (autorem) a jejím příjemcem (čtenářem), přičemž jde o zprávu určenou ke zveřejnění“ (tamtéž, s. 230).

³² Sophia Rosenfeld: „Writing the History of Censorship in the Age of Enlightenment“, in Daniel Gordon (ed.): *Postmodernism and the Enlightenment: New Perspectives in 18th Century French Intellectual History*, London 2001, s. 117–145, zvl. s. 129.

³³ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 223.

³⁴ Srov. především Pavel Janáček, Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal: „Úvod. Monografie o literární cenzuře v epoše mezi druhou a třetí revolucí knihy“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel

„užší“, „dohlízející“ složka – cenzura je tak chápána jako „soubor procesů **administrativní** kontroly a regulace té literární komunikace, která se uskutečňuje prostřednictvím tištěných médií v okruhu mocenské dominance určité společenské autority (státu nebo některé jeho složky typu armády, školství, dále církve, města, politické strany, společenského hnutí)“.³⁵ Naproti tomu pojem *strukturální regulace* zahrnuje projevy cenzury v pojetí *nové cenzury*, tedy „ty případy zablokování literární komunikace, které rozhodně nelze považovat za důsledek zásahu institucionalizované moci“.³⁶ Akty strukturální regulace mohou ležet v působnosti dalších institucí kontrolujících a regulujících literární komunikaci, k nimž patří zejména literární kritika, literární trh, nebo instituce reprodukce literárního kánonu (škola, knihovna). Působení těchto institucí může mít v určitých případech stejné důsledky jako sama cenzura, avšak totožné s ní nejsou. Pojem *sociální regulace* pak má oba pojmy, cenzuru a strukturální regulaci, zastřešovat.

Dichotomie mezi *cenzurou* a *strukturální regulací* má sloužit v první řadě k pojmovému sjednocení historického výkladu. Opětovné zúžení pojmu *cenzura* však nemá mít za následek to, že ostatní formy regulace literární komunikace budou ležet mimo pozornost. Kniha *V obecném zájmu* přinášela rozbor situací, které nebyly jako *cenzura* označeny, kde se tedy nejednalo o administrativní akt regulace literární komunikace, přesto se jejich důsledky se ovšem důsledkům cenzury blížily. Může se jednat o modifikace vynucené překladem a adaptací dramatu pro divadelní provoz,³⁷ o záležitosti odmítání díla nakladatelstvím,³⁸ o modifikaci děl vzniklých v odlišném společenském kontextu samotným vydavatelem, bez přímé či nepřímé intervence státu nebo dalších oficiálních autorit.³⁹ Záměrem bylo vzdát se

Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 19–59, zde s. 35–41.

³⁵ Tamtéž, s. 35; zvýr. PP. Pojetí představené v knize *V obecném zájmu* (tamtéž, s. 35–37), ovšem obsahuje určitý implicitní rozpor, protože mluví o definici „**institucionalizované** literární cenzury“. To vyvolává nevyřešenou otázku, zda vedle této formy nemá cenzura ještě jinou, neinstitucionalizovanou složku.

³⁶ Tamtéž, s. 39.

³⁷ Michel Woodsová: „Václav Havel a skrytá cenzura. Překlad jako ideologická redukce textu“, přel. Zuzana Říhová, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1347–1359.

³⁸ Zuzana Říhová: „Zamyslete se však jednu krátkou tichou chvílí nad tou Součkovou“. K publikačním osudům *Neznámého člověka* Mlady Součkové“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1071–1082.

³⁹ Stefan Segi: „O *Honzíkově cestě* a liberální cenzuře. Regulace na poli literatury pro děti a mládež“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1495–1507.

normativní ambice při určování, co z projevů literárního jednání ještě je cenzurou a co už naopak cenzurou není. Určité jednání se totiž v určitém kontextu děje pod mnohonásobnou sociální regulací a tato regulace přechází v cenzurování postupně, takže určité jednání se může **více** či **méně** stávat cenzurou a mít její důsledky v závislosti na historickém i individuálním kontextu.⁴⁰

Této perspektivy se přidržuje i tato práce. Na příkladu Bernarda Bolzana tak v deváté kapitole ukážeme, že odmítání jeho filozofických a teologických děl rakouskou cenzurou nemělo za následek **absolutní** nemožnost vydat dílo tiskem. Svá hlavní díla Bernard Bolzano dokázal za svého života publikovat v zahraničí. Projevy rakouské institucionální cenzury ovšem vedly ke značnému ztížení jeho pozice při vyjednávání se zahraničními nakladatelstvími, vyplývající mimo jiné z nemožnosti přímé komunikace s nakladateli a z požadavku na anonymní vydávání děl. Odmítání Bolzanova stěžejního díla, *Vědosloví*, německými nakladatelskými domy, by tak bylo třeba charakterizovat především jako akt strukturální regulace, bylo ovšem zapříčiněno rovněž obtížemi vyplývajících z překážek daných administrativní cenzurou. Stejně tak můžeme vnímat malou rezonanci Bolzanových myšlenek mezi soudobými mysliteli jako akt strukturální regulace, jako ukázkou díla „nepochopeného“ současníky a oceňovaného až zpětně dalšími generacemi, i ono však mělo cenzurní aspekt (v úzkém vymezení tohoto pojmu), protože recepce Bolzanova díla v Čechách a Rakousku, kde byly největší předpoklady k přijetí a dalšímu rozvíjení jeho filozofických a teologických principů, byla vzhledem k dopadům administrativní cenzury zásadně ztížena.

Vedle otázky definice samotného pojmu *cenzura* přinesly úvahy teoretiků *nové cenzury* i autorů, kteří se s jejich konceptem kriticky vyrovnávali, i další podněty pro výzkum, které budou představeny v následujících oddílech.

Cenzura a kánon

Své úvahy ohledně extenze pojmu *cenzura* exemplifikovala Beate Müllerová na příkladu vztahu cenzury a kánonu. Podotkla, že cenzura „vždy předpokládá existenci kánonu, který na oplátku požaduje i prozrazuje normy“, a shledala podobnosti mezi kanonickým a cenzurním

⁴⁰ P. Janáček, M. Wögerbauer, P. Piša, P. Šámal: „Úvod“, cit. dílo, s. 41.

výběrem a vylučováním. Zároveň však upozornila na výrazné rozdíly mezi cenzurou (chápanou ve smyslu institucionalizovaného autoritativního dohledu) a výběrem kanonickým, který není vázán pouze na zákonné instituce a který nemusí vylučovat pluralitu – v moderních společnostech tak spolu koexistují rozmanité kánony. Kánony se podle Müllerové snaží dosáhnout konsenzu ohledně zvýšeného významu a kvality dotčených děl a určité oblasti opomíjejí tím, že svou pozornost zaměřují jinam, cenzurní regulace je naproti tomu tvrdší, využívá zákazů a odstrašujících strategií. Analýza systémových podobností i rozdílů mezi oběma pojmy je podle Müllerové důležitější než snaha podřídít jeden z nich druhému.⁴¹

Úvahy Jana a Aleidy Assmannových se týkají totožného tématu, pojetí kánonu i cenzury se ovšem od konceptu Müllerové v některých ohledech odlišuje. Vycházejíce ze studia „Velkých tradic“ v především starověkých kulturách, v nichž dochází k ahistorickému zpřítomňování textů starých několik staletí či tisíciletí, definují kánon jako zvláštní případ tradice, u nějž dochází k tabuizaci výrazové stránky (zdrojem nároku na uchování doslovného znění se stává posvátná bázeň) a institucionalizovanému uchovávání smyslu textu.⁴² Kanonické ustálení tradice, které nastává v případě aktu vědomého návratu k minulému (časový odstup mezi vnímatelem a dobou vzniku kanonických textů je však tímto návratem popírán), předpokládá prostý fakt materiálního uchování tradice (například prostřednictvím písma), dále její koncentraci a zúžení. Právě zde je podle Assmannových pole pro cenzuru, jednu ze tří regulačních složek kánonu (vedle *péče o text* a *péče o smysl*), k jejíž funkci patří zahrnování závazného obsahu kánonu a vylučování všeho ostatního, tedy oddělování kanonického od apokryfního. Assmannovi vedle této „kánonotvorné“ cenzury definují další dva ideální typy cenzury (uchovávání moci vůči subverzivnímu, uchovávání smyslu vůči heretickému), ty se mohou projevit mimo jiné v rámci ochrany stávajícího kánonu.⁴³

Bezprostřední aplikovatelnost přístupu Jana a Aleidy Assmannových na jiný historický materiál zároveň ztěžuje příliš úzké pojetí kánonu, se kterým operují. Jejich úvahy však mohou být inspirativní například pro vysvětlení procesů, na jejichž základě byli během

⁴¹ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 231–234, cit. s. 234

⁴² Jan Assmann – Aleida Assmannová: „Kánon a cenzura jako kulturně-sociologické kategorie“ [1987], přel. Petr Piša, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 21–51, zde s. 32.

⁴³ Tamtéž, s. 17, 44–45. Hlavní výtkou vůči modelu Assmannových bývá jeho přílišná schematizace spolu s malým zdůrazněním účinku, který může mít cenzurní povolení – viz B. Müller: „Zensurforschung: Paradigmen, Konzepte, Theorien“, cit. dílo, s. 348–349.

19. století v rámci českého národního prostředí diskurzivně vylučování odpůrci pravosti *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* coby heretici.⁴⁴

Pavel Janáček se odvolával na souvislosti biblické kanonizace při analýze diskurzivního vylučování a nahrazování populární kultury. Konstituování a prosazování hranice mezi přípustným a nepřístupným, mezi „literaturou“ (zobrazovanou jako prostor organizace a řádu) a „ne-literaturou“ (vnímanou jako sféra chaosu) je podle něj prováděno diskurzem vycházejícím z náboženských kategorií hříchu a hereze, respektive nepravosti, neautentičnosti „ne-literatury“. Mechanismem pro vylučování určitého okruhu textů („brak“) mimo okruh „literatury“ přitom může být cenzura, jejíž normy jsou dobovou představou literárnosti ovlivňovány. Tu Janáček charakterizoval jako jednu z institucí ustanovujících hranici literárního prostoru, vedle literární kritiky a literární výchovy. Jak upozornil, koncept „zhoubné“ četby s sebou nese jen tematické, stylové atd. vymezení textů, jejichž šíření nemá být dopuštěno, nýbrž i charakteristiku *způsobu čtení*, který je vnímán jako nebezpečný. Cenzura obvykle rozlišuje čtenáře na základě jejich kulturní, mravní či intelektuální kompetence, potřeba „ochrany“ čtenáře se váže především k těm skupinám, u nichž je předpokládána míra čtenářské kompetence nejnižší (typicky prostý lid, ženy a děti). Působí tak jako nepřetržitá, hierarchická a centralizovaná hranice četby.⁴⁵ Obdobný je i přístup Jiřiny Šmejkalové, která vnímala cenzuru ne prizmatem konkrétního aktu cenzora, ale v rozptýleném smyslu coby „komplex překážek a zábran vytvářených sítí literárních institucí, který formuje prostor mezi čtenářem a světem textů“ a jehož důsledkem je limitovaný (ovšem ne a priori znemožněný) přístup k textům pro různé skupiny vnímatelů. Cenzura je pro ni součástí procesu formování kánonu, jejím důsledkem je pokles variantnosti v případě korpusu čtenářsky přístupných textů. Vedle toho ovšem Šmejkalová připomíná i kánonotvornou funkci cenzury v případě těch textů, kterým je v důsledku cenzurního procesu přisouzena symbolická hodnota „zakázané literatury“ a které jsou tak (dočasně) vykázány do jiných komunikačních oběhů.⁴⁶

⁴⁴ Srov. v souvislosti s *Rukopisy* též J. Assmann – A. Assmannová: „Kánon a cenzura“, cit. dílo, s. 39–40, o obrazu nalezené ztracené knihy coby konstitutivním počátku kanonické tradice.

⁴⁵ Pavel Janáček: *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*, Brno, Host 2004, s. 30–34.

⁴⁶ Jiřina Šmejkalová-Strickland: „Censoring canons: Transitions and prospects of literary institutions in Czechoslovakia“, in Richard Burt (ed.): *The Administration of Aesthetics. Censorship, Political Criticism, and the Public Sphere*, Minneapolis 1994, s. 195–215, zvl. s. 195–196, 210–211.

Rovněž Michael Holquist zdůrazňuje roli cenzury v potlačování významové ambivalence textů, respektive v omezování jejich mnohovýznamového čtení.⁴⁷ Tím se blíží k pojetí „instituce péče o smysl“ vnímané Janem a Aleidou Assmannovými jako jedna z kánonotvorných institucí (stojící ovšem v jejich pojetí vedle cenzury).⁴⁸ Úsilí cenzury o redukci významové mnohoznačnosti však Holquist vnímá jako paradoxní: „sám akt zákazu [namísto by bylo spíše hovořit o komplexnějším aktu cenzurování jako takového, PP] činí z textu podobenství“ a provokuje čtenáře k odhalování potlačených významů. Cenzurní zákaz tedy stejně tak odděluje zakázané od povoleného, jako obojí slučuje.⁴⁹

Jinou úroveň vztahu mezi cenzurním řízením a kanonizačními tendencemi můžeme sledovat ve stati Brooka Thomase věnující se Joyceovu *Odysseovi*. Soudní proces vedený ve Spojených státech roku 1933 zbavil román obvinění z obscenity tím, že jej potvrdil jako (moderní) klasiku, přičemž obhajoba svou strategii založila na tvrzení, že „klasika“ a „obscenita“ se navzájem vylučují. Tento postup na jedné straně otevřel Joyceovu románu cestu k americkým čtenářům, na druhé straně však diktoval způsob, jakým měl být román čten. Thomas sleduje rovněž důsledky, které měl cenzurní případ na otázku „autorství“ (v právním i estetickém ohledu) v případě amerického vydání z roku 1934, jehož nakladatel z právních důvodů usiloval o odlišení od předchozích pirátských vydání na americké půdě, byť z nich textově vycházel.⁵⁰

Především ve třetí kapitole uvidíme, že s principem „kanoničnosti“ operovala i cenzurní legislativa platná v předbřeznové habsburské monarchii. Původní návrh cenzurního předpisu z roku 1810 tak počítal s širokou tolerancí „uznaných klasických spisů všech národů“ a dokonce s tím, že překlady řeckých a římských klasiků budou z působnosti předběžné cenzury zcela vyňaty. Definitivní text předpisu tak nakonec daleko nešel, přesto však „klasickým dílům“ přiznával střední pozici v pomyslné hierarchii cenzurní přísnosti. Při otázce, do jaké míry byla tato legislativní pravidla uplatňována v cenzurní praxi, musíme mít v první řadě na paměti značný odstup mezi dobovou představou „klasičnosti“ a dnešním

⁴⁷ Na příkladu americké básnířky Laury (Ridingové) Jacksonové pak M. Holquist: „Pokřivený originál“, cit. dílo, s. 113–115, ukazuje, že snahou o odstranění mnohovýznamového čtení může být motivován i autocenzurní akt – z obavy, že publikum není schopno vnímat významy jejich básní v celosti a čistotě, autorka na veškeré psaní poezie rezignovala. Tvůrčí dílo autorky, její „monologickou hrůzu z nedourčenosti“ a touhu po „absenci smyslu mezi řádky“ využívá Holquist jako synekdochu pro cenzurní čtení jako takové.

⁴⁸ Srov. též J. Assmann – A. Assmannová: „Kánon a cenzura“, cit. dílo, s. 31–32.

⁴⁹ M. Holquist: „Pokřivený originál“, cit. dílo, s. 103–104, 108.

⁵⁰ Brook Thomas: „Odysseus před soudem: doprovodné texty“ [1991], přel. Blanka Hemelíková, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 438–468, zvl. s. 442–443.

literárněvědným hodnocením. Tak můžeme vysvětlit na první pohled křiklavý rozpor, že se mezi zakázanými tituly nacházejí vrcholná díla soudobé evropské produkce, mimo jiné Goethovy, Schillerovy, Balzacovy či Scottovy spisy. Stejně tak se totiž cenzurní zásahy nezastavily před vrcholnými díly českojazyčné produkce předbřeznového období, Máchovým *Májem* a *Cikány*, jak podrobně ukážeme v sedmé kapitole. Kritérium „klasičnosti“ na druhou stranu ovšem neznamenal automatické ztotožnění stáří literární památky s možností bezproblémového povolení ze strany cenzury. Z různých důvodů tak nebyly připuštěny k tisku, respektive byly zpětně zakázány, starší české památky jako *Dalimilova kronika* či *Májový sen* připisovaný Hynku z Poděbrad, jak ukážeme podrobně v osmé kapitole, stejně tak ovšem bylo cenzurou zakázáno vydání nejvýznamnějšího textu německy psané středověké literatury z českých zemí, *Oráče z Čech*.

K posílení vztahů mezi otázkou příslušnosti ke kánonu a cenzurní optikou dochází teprve v době, kdy se etabluje představa krásné literatury coby svébytného, autonomního pole, do něž by cenzura neměla zasahovat. S tímto konceptem se v případě cenzury v českých zemích setkáváme zhruba od osmdesátých let 19. století, dominuje pak především v období první republiky a dále od devadesátých let 20. století. Tuto představu ztotožňujeme s ideálním typem liberální cenzury, jak jej představíme v závěru této kapitoly. V jednotlivých případech (následně) cenzury těchto období hrála hlavní roli právě otázka, zda je posuzované dílo, obsahující například erotické motivy, *literaturou*, tedy zda mu má být v souladu s tím uznán nárok na umělecký záměr, v jehož rámci je užití cenzurně problematických obsahů přípustné. Dodejme ovšem, že právě otázka, co **ještě je** a co **už není** literaturou, je vysoce dobově proměnlivá.

V období první poloviny 19. století, jak uvidíme zvláště ve třetí kapitole této práce, tato otázka ovšem neleží na hranici mezi literaturou a „ne-literaturou“, spíše uvnitř jí. Je motivována představou, že jedním z centrálních kritérií cenzurního výběru je otázka „užitečnosti“ díla, buď ve vztahu k jeho účinku pro výchovu čtenáře, anebo s ohledem na jeho přínos pro vědecké poznání. Poměrně obecně sdílené bylo přesvědčení, že texty, které ani jedno z těchto kritérií nesplňují, nemají být tištěny, bez ohledu na to, zda obsahují explicitně zakázaná, respektive „nepřípustná“ témata (případně styly či způsoby psaní), nebo ne. To je kritérium, které přitom bylo akceptováno poměrně širokým okruhem účastníků literární komunikace, bez ohledu na jejich zkušenosti s konkrétním výkonem předbřeznové cenzury. Setkáváme se s ním jak u Bernarda Bolzana, jak ukážeme v deváté kapitole této práce, tak u Josefa Jungmanna nebo Karla Havlíčka, jejichž názory rozebereme v šesté kapitole. Přitom

ovšem dochází mezi obecnými principy rakouské legislativy a názory příslušníků českého národního hnutí k jedné podstatné změně – k jejich transformaci do **nacionálního** kontextu. Podle Jungmannova a Havlíčkova náhledu se má česká literatura řídit přísnými kritérii výběru z toho důvodu, že se jedná o literaturu **malou**, která má získat – s ohledem na omezené limity svého produkčního a distribučního zázemí i své čtenářské základny – charakter určité exkluzivity. V opozici s tímto principem stojí zvláště Havlíčkovi model masové, „průmyslové“ literární produkce, který je v jeho náhledu reprezentován německým literárním provozem. Na příkladu Antona Johanna Groß-Hoffingera ovšem ukážeme, že podobné kritérium přísné výběrovosti v kontrastu s masovou literární produkcí soudobého Německa uplatňuje legitimizační diskurz rakouské cenzury. V závěru práce se proto vrátíme k otázce, do jaké míry má předbřeznová cenzura konstitutivní charakter na formování svébytné rakouské literatury.

Na jinou rovinu vztahu mezi kanonickým výběrem a strukturální regulací můžeme ukázat v případě edic lidových písní v první polovině 19. století. Ty byly, jak ukázala Lucie Uhlíková,⁵¹ zatíženy hned trojí selekcí – ze strany zpěváka, sběratele a editora sbírky. Podstatou těchto selekcí bylo jednak dodržování požadavků dobové státní cenzury, především s ohledem na veřejnou morálku, zároveň však zohledňování představ, čím je, nebo spíše čím **má být** lidová, respektive národní píseň, spojovaná v duchu dobových ideálů s představou lidu jakožto nositele dávné nezkažené kultury. Při aplikaci těchto představ na písňový materiál tak docházelo nejenom k vyřazování erotické a skatologické tematiky, respektive k eufemizaci užívaného výraziva, ale i k převádění dialektu do standardní podoby, napravování nedostatků v metru a rýmu anebo skládání fragmentů v nové celky, ve snaze dosáhnout domněle „nejlepší“ a „nejúplnější“ podobu písně.

Můžeme přitom nalézt volné analogie mezi výběrem a úpravami lidových písní a jinými případy selekce a transformace materiálu ve snaze zajistit jeho vstup do literární komunikace. Jedním z těchto případů může být počínání Maxe Broda coby prvního editora spisů Franze Kafky – ve snaze představit dílo co možná nejširšímu publiku přistupoval Brod k vyřazování fragmentárních pasáží, kontaminaci jednotlivých verzí, úpravám členění textů nebo odstraňování jejich regionálních jazykových specifíků. Paradoxně však Brodovy snahy o kanonizaci díla svého zemřelého přítele dosáhly takového úspěchu, že prostředky, jimiž tak

⁵¹ Lucie Uhlíková: „Duch a povaha národa v písni. Idealizovaný obraz lidové písně v tištěných sbírkách první poloviny 19. století“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 333–344.

dosáhl, začaly být zpětně vnímány jako nedostatečné až nepřijatelné zásahy do textů, jež mezitím dosáhly kanonického charakteru.⁵² Ještě jiný případ představují postupy uplatňování při edicích soudobé romské literatury. Jak ukázala Karolína Ryvolová, ve snaze o uznání romských textů coby textů literárních docházelo při jejich převodu do češtiny ke stylovým úpravám tak, aby odpovídaly kritériím „literárnosti“ stanovované majoritní, českou literaturou.⁵³

Komunikační pojetí cenzury

Beate Müllerová jako východisko pro systematické mapování cenzurních akcí a pro analýzu vztahů a závislostí mezi jednotlivými konstitutivními složkami cenzury nabídla, aby byly jednotlivé typy cenzury určovány na základě modelu literární komunikace. Müllerová tak rozlišila šest základních komunikačních faktorů – vysílatele zprávy, jejího příjemce, zprávu samu, použitý kód, kanál (médiu) a kontext. Každý ze zásahů, motivovaný příslušným komunikačním faktorem, přitom vyvolává typickou reakci těch, kteří jsou cenzurou postiženi (tedy spisovatelů, čtenářů či např. distributorů textů) – cenzurní opatření vůči autorovi textu (např. hrozba vězení, vyvíjení psychologického nátlaku) tak například může vyvolat solidarizační akci spisovatelských kolegů, důslednější regulace určitého média (daná typicky jeho větším potenciálním dosahem na recipienty) může vyvolat přechod autorů k jinému médiu atd.⁵⁴

Kategorizace zvolená Müllerovou však není zcela důsledná, směšuje totiž jednak hlediska, jimiž je cenzurní zásah motivován, jednak místa literární komunikace, u nichž k cenzurnímu zásahu dochází. Za typově podobné akty tak Müllerová považuje jak konfiskace a soudní zákazy distribuce publikace, tak objednané recenze, které slouží jako hlásná trouba oficiálně upřednostňovaných názorů na příslušnou knihu.⁵⁵ Systematičtější je v tomto ohledu Olga Klauberová, která svůj model cenzury⁵⁶ rozpracovala na základě komunikační teorie Larse Furulanda. Klauberová vychází ze základního dělení literární komunikace na fázi

⁵² Jiří Soukup: „Beze zbytku a bez přečtení spálit. Brod Kafkovým editorem“, tamtéž, s. 837–847.

⁵³ Karolína Ryvolová: „Psaní přes překážky. Role cenzury v procesu utváření romského písemnictví“, tamtéž, sv. 2, s. 1525–1536.

⁵⁴ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 235–247.

⁵⁵ Tamtéž, s. 237–238.

⁵⁶ Tu autorka definovala jako „jakýkoliv záměrný zásah do literárního procesu, mající za následek přerušení komunikace mezi autorem a čtenářem, a to v kterékoli fázi tohoto procesu“ – Olga Klauberová: „Cenzura a komunikace“, *Čtenář* 47, 1995, č. 1–5, s. 24–27, 55–57, 111–113, 146–147, 183–184, zde s. 24.

produkce, distribuce a spotřeby, přičemž rozeznává celkem dvanáct míst zásahu, kde každý vede k určitému (zamýšlenému) výsledku cenzury a zároveň k takové reakci literárního systému, jež má za cíl tento výsledek cenzury eliminovat. Rozlišuje tak zásah vůči autorovi v souvislosti s tvůrčím procesem (výsledkem je zákaz psaní a systémovou reakcí snaha psaní skrývat), zásah vůči autorovi v souvislosti s publikačním procesem (autor nesmí publikovat, což vede ke snaze skrýt svou totožnost), proti rukopisu v souvislosti s tvůrčím procesem (rukopisu je zabráněno vzniknout, autor jej proto skrývá), proti rukopisu v souvislosti s tvůrčím procesem (zákaz jeho publikace, jenž vede k nekonvenčnímu způsobu publikace rukopisu či k náznakům, ke kterým se autor uchyluje), dále zásah proti publikaci v souvislosti s rukopisem (té je – z obsahových důvodů – odepřen tisk, systémovou reakcí je opět nekonvenční způsob publikace anebo psaní pomocí narážek), zásah proti publikaci v souvislosti s autorem (zákaz tisku vzhledem k osobě autora vyvolá tisk pod nepravým jménem či anonymně), zásahy vůči komerční a institucionální distribuci (jejich cílem jsou zakazy distribuce do knihkupectví či knihoven a důsledkem hledání alternativních distribučních kanálů ze strany autora/distributora i čtenářů), zásah vůči vlastníkovvi publikace (či publikaci v rukou vlastníka, cílem je zákaz vlastnictví publikace a důsledkem její skrývání) a zásah vůči čtenáři publikace (či publikaci v rukou čtenáře, vyvolává zákaz čtení a snahu toto čtení skrývat). Jak je z tohoto výčtu patrné, vyskytují se v modelu Klauberové dvojice hledisek cenzurních zásahů, jež popisují totožnou situaci, ovšem z odlišné perspektivy (tedy např. z hlediska autora nebo publikace).⁵⁷

Klasifikace Reinharda Aulicha si naproti tomu vystačí se třemi typy zásahů v různých fázích komunikačního procesu, jež jsou vnímány jako ideální typy pro myšlenkové zdůvodnění cenzurních aktů i pro znázornění jejich důsledků.⁵⁸ Cenzura jako kontrola geneze literární produkce postihuje v Aulichově pojetí myšlenkový produkt bez ohledu na účinek, který vyvolal. Je jí vlastní konstitutivní norma,⁵⁹ jejíž překročení je vnímáno jako porušení tabu, jako prohřešek, který musí být symbolicky odpykán (např. formou spálení heretické knihy). Cenzura jako kontrola literární distribuce se naproti tomu zaměřuje na izolování působnosti určitého myšlení, hlídá uplatnění regulativní normy, jejíž překročení klasifikuje jako „trestný čin“ a postihuje např. formou prohibitivních sankcí. Cenzura coby kontrola literární difúze je zaměřena na oslabení existujících účinků určitého myšlení formou

⁵⁷ Tamtéž, *passim*.

⁵⁸ R. Aulich: „Principy funkční diferenciacie literární cenzury“, cit. dílo, s. 151–153.

⁵⁹ Ke kategorizaci norem regulativní / konstitutivní / funkční tamtéž, s. 153–160.

nepřímých sankcí nebo prostředků propagandy, je jí vlastní funkční norma a její překročení je klasifikováno jako přestupek.

Koncept dynamické literární komunikace je nedílným východiskem i této práce. Její snahou je ukázat, na kterých místech literární komunikace docházelo k typickým zásahům administrativní cenzury, jaké byly typické důsledky těchto zásahů pro literární proces a jaké byly základní strategie, kterými literární pole a jeho aktéři na tyto cenzurní intervence odpovídaly. Platí totiž, že zasažená složka není pasivním objektem intervence, ale kreativně vybírá a vytváří způsob své reakce na ni.⁶⁰ Ukážeme to mimo jiné při pohledu na strategie Václava Hanky při vydávání starších textů, které byly problematické z hlediska předběžné cenzury. Jak uvidíme, při vydávání starších literárních památek jsou totiž některé strategie účastníků literární komunikace viditelnější, a to ty, které se týkají taktizování a vyjednávání mimo text, tedy v rámci styku editora s cenzurní instancí. Zatímco se totiž autor původních textů mohl pomocí výběru témat, žánrů a stylů přizpůsobovat cenzurním pravidlům, vyznával autor staršího textu normy odlišné a editorská praxe první poloviny 19. století byla jen těžko slučitelná s předběžnými modifikacemi motivovanými ohledem na normy státní cenzury.

Rozptyl, vyjednávání a strukturní mezery

Je-li dle stoupenců „nové cenzury“ tvorba textů bez přítomnosti strukturální regulace nemyslitelná, stírá se tak zároveň tradičně vnímaný protiklad mezi cenzurovaným a necenzurovaným textem. Richard Burt na příkladech geneze textů Thomase Middletona ukázal, že cenzura v alžbětinském divadle se neodehrávala v rámci jediného aktu ani na jediném místě či v jednom čase. K zásahům do textu mohlo docházet ve všech úsecích literární produkce a recepce – od tvorby dějové osnovy až po inscenaci představení či tisk textu v případě jeho knižního vydání, a to nejen ze strany úředníka pověřeného kontrolou divadelní produkce (mistr královských zábav), nýbrž i ze strany opisovače, korektora, nápovědy, herců, sazeče, autora samotného či diváků představení, kteří mohli zahájit soudní při pro pomluvu. Textové zásahy cenzury i divadelní úpravy motivované jinými ohledy byly chápány jako paralelní, komplementární činnost, obdobně mistr královských zábav působil nejen ve funkci politického cenzora, ale rovněž v pozici uměleckého kritika. Jako klíčovou pro fungování cenzury vidí Burt součinnost a spolupráci mezi jednotlivými aktéry. Tuto decentralizaci cenzury, Burtem charakterizovanou termínem *rozptyl* (*dispersal*), zároveň

⁶⁰ Srov. též P. Janáček, M. Wögerbauer, P. Píša, P. Šámal: „Úvod“, cit. dílo, s. 31–32.

doplňuje *přesun* (*displacement*) textů z jednoho komunikačního okruhu do druhého (např. tištěný text – podklad pro divadelní představení – rukopis dávaný darem), který je spojený s komodifikací drobných rozdílů, jež mohou dodávat textu zvláštní tržní či kulturní hodnotu (Burt zde používá pojem *fetišismus*). Popsané fenomény přitom Burt vnímá jako univerzálně platné a zabývá se konsekvencemi změněného pojetí cenzury pro současný diskurz ohledně svobody slova.⁶¹

Fenomén rozptýlené cenzury popsany Burtem může dobře sloužit mimo jiné pro objasnění dohledu nad literární komunikací v autoritativních režimech či diktaturách. Andrzej Urbański charakterizoval (s využitím kybernetické terminologie) roli Hlavního úřadu kontroly tisku, publikací a představení, oficiálního cenzurního orgánu v lidově-demokratickém Polsku, jako „kontrolu kontroly“, tedy jako dohlížení nad tím, aby všechny rozptýlené cenzurní mechanismy, které jsou integrovány v literárním systému (redaktoři časopisů, interní pracovníci nakladatelství, externí lektori, umělečtí vedoucí divadel, ministerští úředníci, představitelé profesních sdružení atd.), plnily „správně“ svou funkci. Tato kontrola se týkala například kritérií pro výběr osob účastnících se jednotlivých fází literární komunikace a jejich vnitřního osvojení cenzurních norem; s růstem rozhodovacích pravomocí jednotlivých pracovníků přitom stoupala nejen jejich zodpovědnost, ale i závislost na řídicím centru systému.⁶²

Urbańského charakteristiku aplikoval na české prostředí Petr Šámal, když vyzdvihl význam rozptýlené cenzury (na úrovni sestavování nakladatelských plánů, stanovování nákladu či lektorského řízení v nakladatelství) při regulaci literárního života v socialistickém Československu. O důležitosti těchto instancí oproti centrálnímu cenzurnímu orgánu, Hlavní správě tiskového dohledu, jejíž roli zdůrazňovalo dřívější bádání, svědčí nejlépe fakt, že stabilita československého cenzurního systému nebyla ohrožena ani tím, že samotná HSTD

⁶¹ Richard Burt: „(Ne)cenzurování pod drobnohledem: fetiš cenzury v raném novověku a v současné postmoderní době“ [1998], přel. Zdeněk Beran, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 332–361, zvl. s. 333–334, 338. Tradiční náhled na cenzuru v alžbětinském dramatu naopak Burt označuje termíny *odstranění* (*removal*) a *náhrada* (*replacement*), kdy první z nich má charakterizovat snahu cenzora o vypuštění konkrétních textových pasáží, druhý naopak snahu autora či redaktora o obejítí takového zákazu formou náhrady materiálu.

⁶² Andrzej Urbański: „Cenzura – kontrola kontroly. Systém sedmdesátých let [1992], přel. Marie Havránková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 200–216.

(respektive její nástupnická organizace Ústřední publikační správa) byla roku 1968 zrušena a během normalizace již nebyla obnovena.⁶³

Zatímco však Andrzej Urbański vnímal mechanismus rozptýlené cenzury jako hierarchickou strukturu (s vedoucími státními či stranickými orgány tvořícími direktivy cenzury na špici pomyslné pyramidy a pracovníky Hlavního úřadu kontroly tisku, publikací a představení, kteří dohlíželi nad uplatňováním těchto direktiv, na úrovni pod nimi; směrem dolů tak dochází k distribuci cenzurních norem, jež je spojena s jejich vnitřním osvojováním), upozorňují jiní autoři, že ve skutečnosti může plnit každá složka cenzurní soustavy rozdílné momentální zájmy či prosazovat odlišné hodnotové představy. Jedním z příkladů může být cenzura protektorátního období, rozdělená mezi českou a německou správu, kdy úředníci české správy do určité míry tlumili opatření správy německé a spoluvytvářeli strategie, pomocí kterých mohli čeští autoři zůstat v literárním poli, zároveň však působily ve směru očišťování české literatury od „okrajů“ v podobě literárního braku.⁶⁴ Jiný příklad jsme již ukázali na počátku této kapitoly – jsou jím estetická a prozodická hlediska, která uplatňoval Josef Jungmann coby aktér státní cenzury při posuzování spisů svého literárního protivníka.

Beate Müllerová demytizovala tradovaný předpoklad liberálního výzkumu o byrokratických cenzorech, které lze snadno oklamat. Pomocí analýzy cenzurní praxe Německé demokratické republiky ukázala, že debaty s redaktory vykonávajícími rozptýlenou cenzuru nabývaly rázu vzájemného hledání kompromisu. Upozornila též na specifický jev v rámci vyjednávání, na tzv. „bílé psíčky“, jejichž odstranění mohlo sloužit jako strategie při vyjednávacím procesu, protože mohly svést pozornost cenzorů od jiných subverzivních částí textu.⁶⁵

Pole pro vyjednávání o tom, co, proč, pro koho, kdy a kým bude a nebude cenzurováno, může otevírat právě i institucionální a geografická rozptýlenost cenzury. Na

⁶³ Petr Šámal: „1949–1989. V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1097–1223, zvl. s. 1102–1124.

⁶⁴ Pavel Janáček: „1938–1949. V zájmu národa. Literární cenzura v období krize liberalismu a eroze modernity“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 883–1007, zde s. 915–958.

⁶⁵ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 243–245; srov. též M. Holquist: „Pokřivený originál“, cit. dílo, s. 107–108. K vyjednávání v českém prostředí srov. např. Jakub Česka: „Literatura z dosahu politické četby. Za Hrabalovou variantností a ironií“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1271–1282.

příkladu již zmiňovaného Václava Hanky budeme moci v osmé kapitole ukázat, jaké příležitosti i jaké hrozby byly spojené se snahou o přeložení cenzury jím vydávaných rukopisů z Prahy do Vídně. Úspěch českých textů v této síti vyjednávání mezi Prahou a Vídní byl závislý mimo jiné na proměnlivém vztahu hlavního, a v některých obdobích jediného vídeňského cenzora pro česky psané texty, Bartoloměje (Jerneje) Kopitara, vůči čelným představitelům českého národního hnutí.

Stejně tak jako představitelé *nové cenzury* narušili hranici mezi „cenzurováním“ a „necenzurováním“ v rámci konkrétního procesu vzniku a distribuce literárního díla, ukázali badatelé specializující se na dějiny knihy, že neexistovala ani ostrá hranice mezi skupinou zakázaných a povolených knižních titulů. Robert Darnton upozornil na širokou vrstvu tolerovaných děl v rámci francouzského předrevolučního knižního trhu – tyto tituly sice neobdržely královské privilegium (chápané nejen jako kritérium cenzurní nezávadnosti, nýbrž i pozitivní garance estetických, vědeckých či typografických kvalit díla), na druhou stranu však jejich vydávání (či dovozu v případě titulů tištěných mimo hranice království) nebyly kladeny překážky ze strany státního aparátu. Díky takové pružnosti se mohl cenzurní systém přizpůsobovat změnám, a zajistit tak mimo jiné příchod osvícenství.⁶⁶ Existence „strukturních mezer“ v cenzurním systému, respektive přechodných zón mezi texty oficiálními a texty zakázaným (tedy těmi, jejichž vydání, distribuce či vlastnictví jsou mocenskými autoritami skutečně potlačovány), tedy neindikuje nestabilitu či malou efektivitu cenzurního systému, nýbrž ji musíme vnímat jako systémový prvek, který naopak stabilitu systému garantuje, protože zaručuje jeho pružnost a komplexitu. Takovou strukturní mezerou může být existence skupiny čtenářů, již byl během normalizace povolen či tolerován přístup ke knižním fondům stahovaných z pultů běžných knihoven, tzv. Z-fondům.⁶⁷ V případě cenzurního systému předbřeznového Rakouska ukážeme na propracovaný systém odstupňovaných zákazů, které zajistily přístup ke knize pouze určitým vrstvám obyvatelstva, vymezeným často na základě vzdělání či sociálního postavení. Vedle těchto oficiálních povolení k držení zakázaných titulů byla další část zakázaných textů přístupná neoficiálně, prostřednictvím pašování i pokoutního prodeje. I zde ovšem platí, že takové ilegální texty byly přístupné jen těm osobám, které měly

⁶⁶ Robert Darnton: „Cenzura z komparativního pohledu: Francie 1789 – Východní Německo 1989“ [1995], přel. Blanka Hemelíková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 377–399, zvl. s. 382.

⁶⁷ Jejich funkci rozebírá Jiří Trávníček: „Ózetefka‘ a jejich ‚elpéčka‘. Prohibita a oddělení zvláštních fondů v době normalizační“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1309–1319.

patřičné sociální kontakty a dostatečné finanční možnosti, aby si je mohly opatřit, a především které měly dostatečnou znalost k tomu, aby se o existenci těchto textů vůbec mohly dozvědět. To je třeba mít na paměti při čtení dobových zpráv o tom, jak rozšířené byly ilegální politické „předběžnové bestsellery“, jako například spis *Österreich und seine Zukunft* Victora von Andrian-Werburga.⁶⁸

Produktivní role cenzury

Dalším z přínosů *nové cenzury*, nahrazující tradičně vnímaný model nesmiřitelné opozice mezi literaturou a cenzurou, spočívá v přehodnocení náhledu na vlivy cenzury na vznik literárního díla. Jestliže – slovy Roberta Darntona – líčení cenzury „není [...] jen příběh, který proti sobě staví svobodu a útlak, spíše příběh určitého konsenzu a spolupráce“,⁶⁹ pak na nové kvality, které tato „spolupráce“ literárnímu dílu přinesla, již nemusí být nahlíženo jako na nepřipustné zásahy do původní autorské invence, tedy jako na textové elementy, které mají být v ideálním případě editorem kritického vydání díla opětovně vypuštěny, či jejichž estetická hodnota je degradována poukazem na pravděpodobný (auto)cenzurní původ. Marta Fiková, Robert Chartier i Waltraud Heindlová označují cenzora neutrálně jako spoluautora díla, protože jeho estetické, politické či morální názory se odráží ve výsledné podobě textu.⁷⁰ Annabel Pattersonová ukázala, že působení cenzury může vést k oslabení bezprostředního přesahu literárního díla k aktuálním politickým událostem. Za příklad může sloužit divadlo alžbětinského období – působením (rozptýlené) cenzury zde došlo k vytvoření nepsaných pravidel ohledně otázky, do jaké míry může drama vyjadřovat politické pozice. Autoři divadelních her se následkem toho uchýlovali k víceznačným výpovědím, které si jednotlivé skupiny diváků mohly interpretovat na základě svých politických postojů. Podle Pattersonové

⁶⁸ K jeho recepci podrobně Madeleine Rietra (ed.): *Wirkungsgeschichte als Kulturgeschichte. Viktor von Andrian-Werburgs Rezeption im Vormärz. Eine Dokumentation. Mit Einleitung, Kommentar und einer Neuasgabe von Österreich und dessen Zukunft (1843)*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi 2001.

⁶⁹ R. Darnton: „Cenzura z komparativního pohledu“, cit. dílo, s. 382–383.

⁷⁰ Marta Fiková: „Cenzor jako spoluautor“ [1996], přel. Marie Havránková, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 400–415; Roger Chartier: „Vydavatel jako cenzor: Le Breton a *Encyklopedie*“ [2011], přel. Eva Sládková, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 362–376, zde s. 362; Waltraud Heindl: „Der ‚Mitautor‘. Überlegungen zur literarischen Zensur und staatsbürgerlichen Mentalität im habsburgischen Biedermeier und Vormärz“, in Peter Hanak, Waltraud Heindl, Stefan Malfer, Eva Sornogyi (eds.): *Kultur und Politik in Österreich und Ungarn*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 1994, s. 38–60.

jsou to právě tyto víceznačné výpovědi, které oslabují vazbu dramatu na dobový kontext a dodávají dílům, jako je třeba Shakespearův *Král Lear*, nadčasovou platnost.⁷¹

Za zvláštní důsledek aktivity carské a později komunistické cenzury pokládá Lev Losev přítomnost tzv. „ezopského jazyka“ v ruské literatuře, propracovaného systému poetických prostředků, který slouží ke skrývání nepřipustných významů před cenzorem, aniž by však narušil interakci autora se čtenářem. Prostředky ezopského jazyka užívané v uměleckém textu však nemají za funkci pouhý prostý přenos sdělení, jako má např. šifrování komunikace ve špiónážních službách. Realizují sémantické potence samotného kódu a mohou být v neustálém napětí s komplexní a proměnlivou formou. Jejich cílem je pak dle Loseva odhalení existence mocenského monopolu samotného. Dodejme pak – parafrázujeme-li výrok Pierra Bourdieua –, že poukázáním na cenzurní mechanismy dojde k oslabení účinnosti cenzury jako takové. Z typologie ezopských prostředků, již Losev načrtává, se pro textovou analýzu vlivů cenzury jeví nejpřínosnější rozdělení na clony (*screens*) a značky (*markers*), přičemž první zakrývají ezopskou povahu textu před cenzorovým čtením, druhé na ni naopak poučeného čtenáře upozorňují. Losevova analýza však nezůstává pouze na úrovni jednotlivých poetických figur, kterých může ezopský jazyk využít (alegorie, parodie, perifráze, elipsa, citace, posun, akrostich, *reductio ad absurdum* a *non sequitur*), nýbrž týká se i posunů na úrovni žánru (přesun do exotických prostředí v čase nebo prostoru pomocí historické prózy, cestopisu, science fiction či fiktivního překladu z odlišného literárního prostředí) či domnělého vnímatele textu (próza pro dospělé je maskována jako dětská próza, obecný text coby text odborný).⁷²

Autoři, kteří kriticky reflektovali teoretické závěry *nové cenzury*, varovali před nadhodnocováním této produktivní role cenzury. „Bez ohledu na to, jak duchaplná může ‚dvousečná řeč‘ být, musíme se mít na pozoru, abychom cenzuru neomlouvali jejími domněle stimulujícími účinky na tvůrčí invenci — literatura není produktivní díky cenzuře, ale navzdory ní,“ uvádí Beate Müllerová.⁷³ To je však určité zkreslení perspektivy. Vědomí *produktivních* účinků cenzury neznamena, že by tyto účinky byly automaticky pro literární

⁷¹ Annabel Pattersonová: „Prynny uši neboli hermeneutika cenzury“ [1984], přel. Ondřej Hanus, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 285–331.

⁷² Lev Losev: „Ezopský jazyk jako literární systém“ [1984], přel. Stefan Segi, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 251–284, zvl. s. 251–254; Lev Loseff: *On the Beneficence of Censorship. Aesopian Language in Modern Russian Literature*, přel. Jane Bobko, München, Otto Sagner 1984, zvl. s. 6–26; B. Müller: „Zensurforschung: Paradigmen, Konzepte, Theorien“, cit. dílo, s. 344–345.

⁷³ B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 242.

dílo a jeho postavení v komunikaci se čtenářem *pozitivní*. V této práci budeme pojem *produktivní* používat v přísně neutrálním pojetí, které má signalizovat fakt, že cenzurování přináší automaticky i **nové, další** vlastnosti, se kterými dílo do komunikace s potenciálními čtenáři vstupuje. Jejich srovnávání je už otázkou hodnotící interpretace – platí totiž především, že vlastnosti a významy, které cenzura do textu přináší, jsou **jiné**, než jeho původní kvality.⁷⁴

Škála těchto produktivních efektů může být velmi široká. Jedním z nich může být samotné vědomí, že bylo dílo cenzurou zakázáno, což může v určitém společenském kontextu dílu dodávat na atraktivnosti.⁷⁵ V osmé kapitole tak budeme moci pozorovat, že zpráva o chystané konfiskaci Hankou vydaného *Májového snu* zvýšila zájem čtenářů o jeho koupi. Obdobnou funkci mohou plnit i jiné stopy cenzurního zásahu. Bílá místa v sazbě se stávají znakem, který zasazuje ostatní textové pasáže do nového kontextu a nasvětluje text významy, které signalizují přítomnost transgresivních diskurzů ve společnosti a kultuře (dodejme zde, že právě z tohoto důvodu cenzurní praxe předbřeznového Rakouska signalizovat cenzurní škrty v textu nedovolovala).

O účincích cenzurního zákazu na atraktivitu díla může svědčit skutečnost, že se setkáváme s případy, kdy byl takový účinek záměrně inscenován. Nemáme zde na mysli jen kapitolu v *Obrazech z cest* Heinricha Heina, kde mezi řádky cenzurních škrtnů zůstávají jako jediná slova „němečtí cenzoři“ a „hlupáci“ a která se stala ikonickým ztvárněním cenzury v předbřeznovém Německu.⁷⁶ Pražský rodák Karl Herloßsohn se v předmluvě ke druhému vydání knihy *Vier Farben* (1829) vymezoval vůči cenzurnímu zákazu prvního vydání svého díla v Prusku, přičemž ironicky poukazoval, že pruský král Fridrich Vilém III., musí uznat, v knize „napadám pouze neřesti, zlomyslnosti, zločiny, hlouposti a zlořády, že se tím však příliš nedotýkám žádné vlády, a vůbec nejméně té pruské, protože jsou všechny od těchto zlořádů zcela vzdálené“.⁷⁷ Zákaz Herloßsohnova románu byl ovšem fikcí, která měla

⁷⁴ Srov. též Pavel Janáček: „Produktivní role cenzury. Na okraj knihy V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014“. Přednáška v Bohemistickém kruhu, FF UK 20. 10. 2015.

⁷⁵ Srov. též R. Burt: „(Ne)cenzurování pod drobnohledem“, cit. dílo, zvl. s. 351–354.

⁷⁶ Heinrich Heine: *Reisebilder*, díl 2, *Idyllen. Das Buch Le Grand*, Hamburg, Hoffmann & Campe 1827, s. 228.

⁷⁷ „[...] wie ich nur das Laster, die Bosheit, das Gebrechen, die Dummheit und die Mißbräuche befehde wie ich aber keiner Regierung, am wenigsten der Preußischen, zu nahe trete, weil sie alle wohl von Mißbräuchen weit entfernt sind.“ [Carl Herloßsohn]: *Vier Farben, das heißt: die deutschen Spielkarten in ihrer symbolischen Bedeutung beschrieben und erklärt von Susanna Rümpler, Kartenschlägerin*. Ans Licht befördert durch C. Herloßsohn, 2. vyd., Leipzig, Taubert 1829, s. viii–ix.

napomoci rychlejšímu odbytu spisu, teprve předmluva ke druhému vydání vyvolala několikaměsíční vyšetřování pruských úřadů, které vyústilo v zákaz tohoto druhého vydání.⁷⁸

Vedle těchto efektů na úrovni jednotlivých textů ovšem může cenzura dodávat na významu celé (krásné) literatury jako instituci. Každé dílo vznikající v kontextu přísného působení institucionální cenzury totiž může být posuzováno z hlediska té „pravdy“, z níž mělo podle očekávání vyrůst, která v něm ovšem nemohla být řečena přímo. Americký spisovatel Philip Roth tak v rozhovoru s Ivanem Klímou roku 1990 varoval české spisovatele, že za své osvobození od cenzury zaplatí částí významu svých textů, ale i své profese a celého literárního média. Zatímco v diktaturách „není nic možné, ale všechno má význam“, ve svobodné společnosti je možné napsat všechno, ale význam, který by otrásl společností nebo alespoň strhoval k sobě její pozornost, z toho má máloco.⁷⁹ V bilančním příspěvku k deseti letům od zrušení předběžné cenzury v Československu dal Rothovým úvahám za pravdu Miroslav Balašík: podle něj vedl její pád k inflaci přímočarého, doslovného pojmání literatury, k poklesu „vůle číst za slovy“, být citlivý na skryté významy a souvislosti. „Svoboda slova v tomto pojetí nás tak paradoxně činí lépe ovladatelnými: nutí nás být doslovnými, a tudíž důvěřivými,“ dodával.⁸⁰ Na otázku, jak byly cenzurní zásahy vůči literatuře českých zemí v první polovině 19. století vnímány pozdější historickou pamětí, budeme hledat odpověď zvláště v sedmé a závěrečné, desáté kapitole.

Permanentní přítomnost cenzury a regulace. Kulturní projekt

Při pohledu na dějiny cenzury se na první pohled zdá, že jasný periodizační mezník představují výrazné politické změny, jakými byly roky 1848, 1918, 1938, 1948 či 1989. Výklad o cenzuře proto tradičně začíná popisem politické situace, přechází k cenzurním intervencím, které byly uplatňovány vůči politickému tisku, k odstraňování politických témat z krásné literatury a na konci se věnuje otázce, do jaké míry tyto cenzurní principy ovlivnily aktivitu cenzury v dalších oblastech, jako je třeba kontrola veřejné morálky. Tento směr

⁷⁸ Jan Patrick Müller: *Literaturmarkt, Schreiben und Publizieren im Prosawerk Karl Herloßsohns (1802–1849)*, Bielefeld, Aisthesis Verlag 2015, s. 89–92.

⁷⁹ Ivan Klíma, Philip Roth: *Rozhovor v Praze*, přel. Zora Wolfová, Praha, Evropský kulturní klub 1990, s. 10.

⁸⁰ Miroslav Balašík: „Co odešlo s cenzurou. Pár poznámek k tématu“, *Dokořán* 5, 2001, č. 17, s. 18–21, zde s. 20; srov. k tomu Pavel Janáček: „1989–2014. V zájmu jednotlivce. Literární cenzura v období neoliberalismu a postmoderny“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1361–1464, zde s. 1455–1456; P. Janáček, M. Wögerbauer, P. Piša, P. Šámal: „Úvod“, cit. dílo, s. 26.

výkladu tedy předpokládá, že politické změny přímo ovlivňují podobu cenzury a hlediska, kterými se řídí její výkon. Taková představa zajisté není zcela nesprávná, což je zřejmé přinejmenším z faktu, že k zásadním změnám cenzurní legislativy dochází zpravidla souběžně s „velkými“ mezníky politických dějin, anebo s mírným zpožděním po nich (např. liberální tiskový zákon rakouského císařství z roku 1863, znárodnění nakladatelského trhu roku 1949, zrušení předběžné cenzury v prosinci 1989). Přesto však může zakrývat jeden podstatný aspekt.

Teoretikové cenzury totiž ukázali, administrativní cenzura je odrazem širších společenských aktivit, než představuje pouhá činnost konkrétních úřadů, respektive působení konkrétních zákonných norem. Vznik úřadů a legislativy a jejich působení jsou důsledkem širší sociální regulace. Institucionalizovaná cenzura přitom autoritou státní (příp. církevní) instituce prosazuje především ta pravidla, která nejsou všemi společenskými aktéry akceptovaná jako plně samozřejmá, popřípadě svou aktivitu zaměřují vůči projevům pocházejícím z odlišných kulturních kontextů (minulost, zahraničí). Připomeňme v tomto kontextu stanovisko Armina Biermanna, který explicitní cenzuru vnímal jako symptom příliš malé – nikoli příliš velké – moci, a tezi Pierra Bourdieua, podle níž je ideální cenzura takovou, při níž je jedinec natolik ztotožněn s normami, ze kterých cenzura vychází, že si jejich uplatňování ani není vědom. To je třeba mít na paměti například při statistické analýze cenzurních zákazů – jejich klesající počet nemusí indikovat menší „přísnost“ cenzury, ale naopak to, že se všichni činitelé literární komunikace dobrovolně či nuceně ztotožňují s jejími normami, a pokud ne, o vstup do oficiální literární sféry se ani nepokoušejí.

Na konkrétních případech proto můžeme ukázat, že vytváření, osvojování a aplikace cenzurních norem není jen jednostranným pohybem směrem od mocenského centra k jednotlivým účastníkům literární komunikace, ale naopak že je to cenzura, která reflektuje probíhající diskuze v rámci literárního pole, například ohledně přípustnosti určitých tematických či žánrových celků pro určité skupiny čtenářů. Kaspar Maase tak sledoval kontext protibrakových a protipornografických výnosů vydávaných městskou vojenskou správou v Münsteru roku 1915 – vyhlášení výjimečného stavu bylo tehdy částí kulturní veřejnosti využito k prosazení snah o regulaci četby mládeže, jež do této doby postrádaly legislativní zakotvení a odehrávaly se na úrovni nestátních vlivových spolků. Maase tyto cenzurní aktivity vojenské správy zasadil do širšího kontextu regulace přístupu

k problematickým mediálním obsahům, v jejímž rámci nesehrávaly nijak výjimečnou roli.⁸¹ Pro české prostředí sledoval Pavel Janáček kontinuitu snah o potlačování „brakové“ (dobrodružné, kriminální) literatury, jež byla definitivně zakotvena praxí třetirepublikové cenzury a legislativou cenzury stalinistické, během druhorepublikového a protektorátního období. Diskuze o přípustnosti „brakové“ četby přitom organicky navazovala na obdobné diskuze, vedené s přestávkami od sedmdesátých let 19. století.⁸² Tomáš Pavlíček obdobně analyzoval názorové proudy tematizující nepřípustnost či „zhoubnost“ pornografické literatury. Snahy o zakotvení regulaci pornografie do legislativního rámce měly přitom v Československé republice dvacátých s třicátých let (na rozdíl např. od sousedního Německa) pouze částečný úspěch.⁸³

Vrátíme-li se k výše nastíněnému rozdílu mezi administrativní cenzurou a strukturální regulací, zjistíme, že na první pohled dochází v mnohých případech k „náhradě“ administrativní cenzury širší regulací a naopak. Ukázkovým případem může být situace bezprostředně následující po zrušení předběžné cenzury v polovině března 1848. Necelý týden po jejím odstranění, 20. března 1848, vydali čeští spisovatelé na návrh Františka Palackého prohlášení, v němž stanovovali kolektivní závazek, „aby spisové bezbožní a rouhaví, čelící upřímo proti citům náboženským a proti dobrým mravům, nezprznili nikdy literatury naší národní“ a „aby soukromý život a jednání kteréhokoli obyvatele nebyly přetřásány veřejně ve smyslu pohoršivém a na cti urážlivém“,⁸⁴ tedy přihlásili se k přinejmenším části principů, ze kterých vycházela nedávno zrušená administrativní cenzura, jejíž pád nadšeně přivítali. Prohlášení navrhovalo i kolektivní sankční mechanismus vůči osobám, jež by toto prohlášení nerespektovaly, přičemž cílilo především na regulaci

⁸¹ Kaspar Maase: „Militäreinsatz gegen ‚Schmutz und Schund‘. Zensur und kulturelle Regulierung populärer Lektüre im Ersten Weltkrieg“, in Bernd Kortländer, Enno Stahl (eds.): *Zensur im 19. Jahrhundert. Das literarische Leben aus Sicht seiner Überwacher*, Bielefeld, Aisthesis Verlag 2012, s. 23–44.

⁸² P. Janáček: *Literární brak*, cit. dílo, zvl. s. 56–59.

⁸³ Tomáš Pavlíček: „Literatura okraje na hraně zákona“, in Lenka Jungmannová (ed.): *Česká literatura rozhraní a okraje: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literaura (?)*, Praha, Ústav pro českou literaturu 2010, s. 547–556; Tomáš Pavlíček: „Zákonem proti braku a pornografii. Pokus o ochranu naivního čtenáře v cenzurním systému liberálního typu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 759–774.

⁸⁴ Jan Matouš Černý (ed.): *Boj za právo. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848. S výklady historickými*, díl 1, *Až do rozpuštění sněmu Kroměřížského (11. března 1848 – 7. března 1849)*, Praha, Bursík a Kohout 1893, s. 33–34; František Palacký: *Radhost. Sbírka spisův drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky*, díl 3, *Spisy z oboru politiky*, Praha, B. Tempský 1873, s. 7–9, 277–278; srov. též Magdaléna Pokorná: „Čechy spráskají prý nejlépe opět Čechové“. Glosy k fungování předbřeznové cenzury“, in Helena Lorenzová, Taťána Petrasová (eds.): *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha, KLP 2004, s. 71–78, zde s. 72.

distribuce – spisovatelé se zavázali bojkotovat tiskárny a knihkupectví, jež by distribuovaly spisy porušující uvedená pravidla.⁸⁵

Jak může být patrné z případů, o kterých pojedná tato práce, příklad „náhrady“ institucionální cenzury širší, strukturální regulací může představovat i otázka kontroly pravopisu. V první polovině 19. století se v českém i německém prostředí setkáváme s texty, které byly státní cenzurou explicitně odmítnuty vzhledem ke svým nedostatečným ortografickým kvalitám. Jedná se přitom o období, kdy se jednotná, široce akceptovaná ortografická pravidla teprve ustanovovala, kde v českém ani německém prostředí ještě neexistovala jednoznačná normotvorná autorita, srovnatelná například s dnešním Ústavem pro jazyk český, ani jednoznačná kodifikační příručka, odpovídající *Pravidlům českého pravopisu* anebo slovníkům řady Duden. Z tohoto důvodu hrálo školství slabší roli v prosazování a vymáhání kodifikované normy. V období nejednoznačnosti pravopisné normy, případně existence několika konkurenčních způsobů psaní (viz např. kontroverze ohledně analogického pravopisu v českém prostředí desátých až třicátých let 19. století) představovala cenzura instituci, která mohla autoritativním způsobem stanovovat hranice jazykově přijatelného a nepřijatelného projevu, a to zakazováním „extrémů“, tedy těch textů, které jsou z jazykového hlediska „nesprávné“. To, že podobným způsobem cenzura ve druhé polovině 19. století nevystupovala, souvisí nejenom s její funkční proměnou (srov. níže výklad o ideálních typech cenzury), nýbrž i s mnohem širším akceptováním pravopisných pravidel celou společností. Většina jedinců si tedy internalizovala příslušné normy (v tomto případě pravopisné) natolik úspěšně, že jejich explicitní vymáhání již nebylo třeba; k jejich případnému prosazování pak dochází na jiných místech literární komunikace, např. prostřednictvím redaktorů periodik nebo nakladatelských korektorů. I v pozdějších obdobích se můžeme setkat s tím, že cenzura uplatňuje jazyková kritéria, hranice mezi akceptovatelným a neakceptovatelným se zde však netýká pravopisných otázek, nýbrž vulgárních výrazů (v případě televizního a rozhlasového vysílání je toto hledisko při výkonu cenzury uplatňováno dodnes).

⁸⁵ Dodejme ovšem, že na otázce, do jaké míry má tato kolektivní regulace zasahovat do oblasti náboženství, veřejné morálky a ochrany osobnosti, nepanovala uvnitř celého literárního pole shoda. Prohlášení českých spisovatelů z 20. března bylo reakcí na setkání pražských českých i německých spisovatelů z 18. března, které nedokázalo přijmout společný závěr. Následující den po podpisu českého manifestu vydali čeští a němečtí spisovatelé nové společné prohlášení, které jen opakovalo politická témata z Palackého textu, tedy zásadu úplné rovnosti mezi českou a německou národností a požadavek spojení Koruny české s Rakouskem svazkem konstituční monarchie – srov. Magdaléna Pokorná: „1848–1863. V zájmu svobody a řádu. Literární cenzura v revoluci a neoabsolutismu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 345–420, zde s. 358–359.

Musíme si ovšem uvědomit, že síly strukturální regulace z principu doprovázejí institucionální cenzuru vždy, přičemž ovšem jejich účinky bývají zpravidla jiné, než je „zastavování“ textů (respektive významů či forem) před vstupem do komunikačního procesu nebo jejich vyřazování z něj – tedy ty účinky, které jsou typicky spojovány s působením institucionální cenzury. Institucionalizovaná státní cenzura ovšem může na tyto účinky a síly navazovat, takže se cenzura i strukturální regulace více či méně propojují.

V návaznosti na výše řečené nechápeme politické změny automaticky jako **příčinu** proměn cenzurní optiky, mnohem spíše za jejich **katalyzátor**. Kritéria cenzury jsou přítomny v diskurzu o dobově „správné“ podobě literatury zpravidla dříve, než bývají zformulována legislativními pravidly nebo než naleznou odraz v cenzurní praxi, přičemž výkon cenzury zpravidla tento diskurz dále formuje.

Představy o „správné“ regulaci nežádoucích textů či nepatřičných způsobů četby jsou zpravidla součástí diskurzivně vyjednáváného širšího komplexu představ o tom, jak by měla fungovat ideální společnost. Tuto představu budeme – v návaznosti na izraelského teoretika Even-Zohara⁸⁶ – označovat jako *kulturní projekt*. Představy o kulturním projektu jsou zpravidla monolitické – líčí čtenářské publikum jako jednotlivý subjekt, jehož společné zájmy je třeba chránit před údajnými zhoubnými vlivy zvnějšku, naopak partikulárním zájmům, které se s tímto záměrem neslučují, bývá odjímána legitimita.⁸⁷ Zároveň však spolu na diskurzivní rovině více či méně úspěšně soupeří jednotlivé dílčí či komplexní názory na to, jak by měl tento kulturní projekt vypadat. Zvláště v obdobích se silnou rolí administrativní cenzury se setkáváme se dvěma navzájem soupeřícími diskurzy – legitimizační diskurz, který obhájí kritéria, z nichž výkon cenzury vychází, a diskurz delegitimizační, který zpravidla přináší alternativní model náhledu na roli cenzury a svobody slova ve společnosti. V některých typech cenzurních systémů se přitom delegitimizační systém sám stává prominentním cílem cenzurní aktivity, tedy kritika cenzury je cenzurována.

Kulturní projekt, ze kterého cenzura vychází, je však širší, než pouze představa o „správné“ roli cenzury a regulace ve společnosti. Odráží se v něm například představa o roli kultury, společenského řádu a e jedince ve společnosti, vztahů jedince v rámci národní pospolitosti atd. Cenzura nevyhnutelně operuje s představou „správné“ literatury, a tuto představu svým působením zároveň spoluvytváří. Podstatou působení cenzury je, že tíhne k nahrazování vyřazených děl jinými texty, jejichž vznik vyvolává (a nezdědka dokonce

⁸⁶ Itamar Even-Zohar: *Papers in Culture Research*, Tel Aviv, Tel Aviv University 2005, zvl. s. 77–105.

⁸⁷ Srov. B. Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace“, cit. dílo, s. 232.

bezprostředně iniciuje). Účastníci Koniášových misijních kázání, kteří do jeho rukou odevzdali „heretické“ texty, obdrželi namísto nich „správné“ modlitební knihy, mimo jiné ty, sestavené samotným Koniášem.⁸⁸ Obdobně účastníci tuchlovické akce, kteří přinášeli během stalinismu „zastaralou“ literaturu, odcházeli s výtiskem cestopisů Hanzelky a Zikmunda.⁸⁹

Soulad cenzury s dobovým kulturním projektem se odráží ve vyjádření, že cenzura jedná „v obecném“, či „ve veřejném zájmu“. Analýza cenzury přitom může být přínosná právě pro nastínění kontur tohoto „obecného zájmu“, tedy o nastínění hranic dobového kulturního projektu v těch obdobích, kdy není akcentován explicitně, nýbrž se odráží především na poli cenzurních zákazů v případě, že dochází k překročení psaných či nepsaných norem, jež z něj vycházejí.

Jaké jsou tedy kulturní projekty, které ovlivňují podobu cenzury v první polovině 19. století? Pod hladinou na první pohled stojatých vod první poloviny 19. století působilo několik myšlenkových proudů, které se jen zřídka dostávaly do ostřejších kontroverzí. Českou literární historiografií z nich bývá akcentováno především národní obrození, vznášející požadavek přijetí jazykově české identity a používání českého jazyka ve všech sférách veřejného života a usilující o vytvoření česky psané umělecké a vědecké literatury srovnatelné svou kvalitou s literaturami jiných evropských národů. Během několika desetiletí zažilo české národní hnutí rozhodné úspěchy: zatímco na počátku století se vrstva recipientů obrozenské literatury téměř kryla s vrstvou jejích producentů, získávalo české národní hnutí postupně přívržence mezi drobnou inteligencí i městskými řemeslnickými vrstvami v Čechách, ve čtyřicátých letech pak začalo razantněji pronikat i na český venkov a na Moravu. Právě výrazně slovesný charakter národního hnutí vysvětluje, proč byly zvláště citlivě vnímány zásahy státní cenzury do obrozenské literatury. České národní hnutí přitom, jak ještě uvidíme, vesměs nezpochybňovalo regulaci literárního prostoru jako takovou, naopak programově tíhlo spíše k jeho homogenizaci a teprve během třicátých let se začalo výrazněji umělecky štěpit na základě rozdílné recepce subjektivního romantismu.

Dalším dvěma myšlenkovým proudům, pozdnímu osvícenství i katolické restauraci, byl vlastní jednak důraz na těsnou spolupráci státu a církve při prosazování společných

⁸⁸ Srov. Michael Wögebauer: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše. Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, in Michael Wögebauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 61–161, zvl. s. 103.

⁸⁹ Petr Šámal: *Soustružníci lidských duší. Lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století (s edicí seznamů zakázaných knih)*, Praha, Academia 2009, s. 126–134.

záměrů (přes výrazné názorové rozdíly v otázce, jak by tato spolupráce měla vypadat), jednak paternalistický přístup k lidovému čtenáři, který byl brán především jako objekt výchovy či ochrany. V důsledku postupných úspěchů při vymáhání povinného školního vzdělávání totiž rostla vrstva gramotných osob s minimálními čtenářskými zkušenostmi, jejichž vztah ke knize však mnohdy zůstával na úrovni naivního čtení charakterizovaného bezvýhradnou důvěrou v psané slovo.

Klíčové právní normy počátku 19. století, všeobecný občanský zákoník a trestní zákoník, do značné míry setřely stavovské rozdíly ve společnosti, ovšem státní aparát hodlal tyto nově nabyté individuální svobody regulovat ještě dříve, než si je jejich nositelé osvojí a naučí se plně využívat jejich možnosti. Pomocí regulace školní výuky i veřejného života se františkovsko-metternichovský stát snažil udržovat měšťanské vrstvy v apolitickém stavu biedermeierovské domácké uzavřenosti. V tomto smyslu příznačný je i údajný výrok Františka I. v projevu před gymnaziálními profesory v Lublani:

Přidržíte se starého, neboť to je dobré a našim předkům se při tom dobře žilo, proč by se tedy nemělo nám? V módě jsou teď nové ideje, se kterými nemohu a nebudu nikdy souhlasit. Vyvarujte se těchto idejí a držte se pozitivního a daného, protože já nepotřebuji žádné učence, nýbrž hodné občany.⁹⁰

Část společnosti, v první řadě německojazyčná inteligence, se však s takovýmto pohledem přestávala ztotožňovat a v duchu liberálních myšlenek se začala hlásit o svůj podíl na politické participaci a o možnost veřejně se vyjadřovat k otázkám správy státu. Právě pro liberální hnutí se stal paternalistický rakouský cenzurní systém synekdochou dosavadního upírání politických práv. V opozici proti kritizovanému a zesměšňovanému cenzurnímu systému tak v duchu liberálního typu cenzury přicházel požadavek „svobody tisku“, který však byl stále ještě kompatibilní s představou o nepřípustnosti artikulovat určitá témata jako prohřešky vůči veřejné morálce či urážky náboženství.

Jak už bylo řečeno, uvedené společenské proudy ve skutečnosti nestály vůči sobě v ostrém rozporu. Kupříkladu Pavel Josef Šafařík coby klíčová osoba českého národního hnutí zastával zároveň funkci státního cenzora pro oblast beletristické produkce, tvůrce konzervativní politiky kníže Metternich mohl využívat prostředků liberální publicistické

⁹⁰ Cit. dle Otto Urban: *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, ed. Martin Sekera, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003, s. 286–287. Ohledně zpochybnění autenticity výroku, zachovaného v korespondenci Friedricha von Gentze, srov. Helmut Rumpler: *Österreichische Geschichte 1804–1914. Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien, Ueberreuter 1997, s. 212–213, 585.

polemiky pro zlepšování obrazu Rakouska v zahraničí, aktéři českého národního hnutí prošli středním a vyšším školním vzděláním v německém jazyce. Teprve v průběhu čtyřicátých let se český a německý nacionalismus začal polemicky střetávat, především na stránkách zahraničních novin a brožur, přičemž až revoluce roku 1848 tyto směry postavila do přímého protikladu.

Ideální typy cenzury

Wilhelm Haefs spatřoval jako cíl bádání o cenzuře vznik dějin cenzury psaných z nadnárodní perspektivy. Takový cíl však podle něj stojí daleko, mimo jiné vzhledem k nutnosti stále vztahovat strukturní elementy cenzury k jejich roli v komunikačním procesu.⁹¹ Určitým krokem k takovému cíli by však mohlo být stanovení a vyjasnění typologie, se kterou by případné budoucí transnacionální dějiny cenzury mohly operovat.

Výzkum cenzury v českých zemích v letech 1749–2014 přinesl s sebou pokus o definování tří ideálních typů cenzury, kterých se budeme držet i v této práci. Ideální typy zde chápeme v pojetí Maxe Webera, tedy jako „vnitřně jednotné myšlenkové obrazy“, které vznikají „stupňováním určitých prvků skutečnosti“ a „sloučením množství jednotlivých difuzních a diskrétních jevů“. Ideální typ představuje historickou abstrakci, která se ve své čistotě „nikde ve skutečnosti empiricky nevyskytuje“, pro badatelské využití představuje úlohu poznávacího instrumentu, s nímž je „poměřována“ empirická skutečnost.⁹²

Pro *ideální typ paternalistické cenzury* je charakteristický koncept užitečné literatury, v níž cenzura tohoto typu spatřuje prostředek vzdělávání, rozšiřování znalostí a pozitivního vývoje společnosti. K nejvýraznějším rysům paternalistického cenzurního systému patří diferencovaný model publika a odstupňovaný přístup k jednotlivým kategoriím čtenářů. Cílem je podřízení četby těch čtenářů, kteří si prozatím neosvojili vyšší kulturní kompetence a nemohli ani prokázat svou konformitu s požadovanými kulturními hodnotami, dohledu státu. Nástrojem řízení četby ve vztahu k jednotlivým vzdělanostním a společenským skupinám je soustava cenzurních verdiktů, stanovující pro jednotlivé texty nebo druhy tiskových materiálů větší či menší distribuční omezení: některé knihy smějí být vydány, ale ne inzerovány, jiné jsou povoleny pouze pro ruce vzdělců atd. Zejména příslušníci elit mají v systému

⁹¹ W. Haefs: „Zensur“, cit. dílo, s. 558–559.

⁹² Max Weber: „Objektivita sociálněvědního a sociálněpolitického poznání“, in též: *Metodologie, sociologie a politika*, ed. Miloš Havelka, Praha, Oikúmené 1998, s. 7–63, zvl. s. 43–46. K následujícímu srov. P. Janáček, M. Wögerbauer, P. Piša, P. Šámal: „Úvod“, cit. dílo, s. 47–49.

paternalistické cenzury poměrně dost příležitostí, jak si zakázanou četbu obstarat. Naopak tištěné materiály určené málo kulturně vyspělému publiku jsou podrobeny striktní regulaci.

Paternalistický cenzurní systém se opírá o důsledně uplatňovanou předběžnou cenzuru. Pro tisk, respektive distribuci díla je nutné cenzurní povolení vydané příslušným úřadem. Na tituly bez tohoto povolení se nahlíží jako na zakázané. Cenzorem je zpravidla státem nominovaný expert zevnitř literárního pole (univerzitní profesor, básník), jenž se obvykle k obsahu a tendenci díla, jeho (ne)mravnosti či užitečnosti vyjadřuje na základě vlastního estetického a filozofického názoru, přičemž úřední předpisy, o něž se při hodnocení opírá, mají všeobecnou povahu a nezabývají se ideovými, vědeckými ani estetickými detaily. Importovaná zahraniční produkce prochází kontrolou na základě seznamů cenzurovaných knih, a to pokud možno u hranic nebo na centrálních revizních úřadech. Povolení k tisku v sobě implicitně zahrnuje i spoluzodpovědnost státu za obsah díla, v menší míře má tedy stát odpovědnost i za dílo, jehož dovoz ze zahraničí povolil.

Ideální typ liberální cenzury se opírá o následnou cenzuru, která probíhá výběrově. Posuzovány jsou ty z textů, které již vstoupily do oběhu a na něž jako na závadné poukázala některá státní instituce, instituce občanské společnosti nebo jednotlivci. Platí obecné pravidlo, že každý text je povolený, dokud není zakázán. Cenzura pracuje s texty v detailu: identifikuje v nich místa naplňující skutkovou podstatu určitého trestného činu nebo jinak kolidující s právním pořádkem a tato (zpravidla ostře ohraničená) místa eliminuje. Stát si na rozdíl od modelu paternalistického i autoritativního neosobuje prosazování jednoho specifického projektu literatury či kultury na úkor projektů ostatních. Moderní představy o autonomii umění se v legislativě i v justiční praxi projevují tendencí vyjímát projevy vysoké literatury z úřední reglementace. V podmínkách liberálnědemokratické společnosti s její ústřední hodnotou individuální svobody je možné suverenitu občana při tvorbě i spotřebě kulturních statků omezit jen v přísně specifikovaných oblastech, kde o škodlivosti určitého tématu, ideje či jejich ztvárnění pro jedince, skupinu obyvatel nebo celou společnost existuje silný společenský konsenzus, vyjádřený pokud možno zákonem, a při zachování takových principů právního státu, jako je oddělení výkonné moci a moci soudní nebo přezkoumatelnost úředního rozhodnutí.

Nástrojem liberální cenzury je zákaz distribuce knihy či tiskoviny, která příslušné textové místo obsahuje. Primárním cílem cenzury jsou tedy nakladatelé, vydavatelé a další činitelé distribuce. Represi je však vystaven i autor, a to v důsledku konstituování okruhu zapovězených výpovědí pomocí institutů trestního práva jako trestných činů, anebo sankcemi

vyplývajícími z dalších legislativních norem. K disciplinaci účastníků literární komunikace slouží dále ekonomické nástroje: zvýšení výdajů v případě přípravy opravených vydání zakázaných tisků, finanční kompenzace za vstup do osobnostních práv jednotlivců nebo porušení dobrého jména firem. Všechna rozhodnutí cenzury jsou maximálně veřejná, symbolem liberální cenzury jsou bílá místa v sazbě. Spíše než o plošné filtrování literární komunikace jde totiž v cenzurních modelech liberálního typu o permanentní vytyčování hranic, v nichž se mají jednotliví aktéři v literárním poli dobrovolně či ve strachu před důsledky jejich překročení sami držet.

Ideální typ autoritativní cenzury, tak, jak byl definován v knize *V obecném zájmu*, pomáhá prosazovat specifický kulturní projekt, obvykle polemicky zaměřený vůči tomu, co sám interpretuje jako kulturní rozklad a chaos zaviněný liberalismem. Cílem autoritativní cenzury je hodnotově a funkčně modelovat literaturu, formovat ji v celku, vychovávat a disciplinovat literární veřejnost. Zahrnuje předběžnou cenzuru i cenzuru následnou, která je uplatňována vůči literární minulosti, případně vůči zahraničním tiskům. Charakteristickým znakem je přitom vysoký stupeň rozptylu kontrolních aktivit, a to jak ve fázi před medializací výpovědí, tak ve fázi distribuce příslušného mediálního sdělení. Cenzura sehrává důležitou roli v internalizaci prosazovaného kulturního projektu, v jeho osvojování jednotlivými subjekty literární komunikace. Předběžná cenzura může, ale nemusí být zajišťována centrálním úřadem. Za situace, kdy jsou cenzurní aktivity zároveň rozptylovány do všech bodů a uzlů literární komunikace, má úřad preventivní cenzury především roli zpětné vazby, která aktéry v jiných uzlech komunikačních sítí informuje, zda vykonávají kontrolu správně. Je také zdrojem normativních představ o tom, které typy literárních výpovědí se aktuálně nacházejí za hranicí přijatelnosti a proč. Do rozptýlené cenzurní soustavy autoritativního typu se zapojují nejen mediální organizace a jejich pracovníci, ale také ty instituce, které souvisejí s konstruováním a prosazováním kánonu (kritika, věda, výchova). Produktem sklonu kanonizovat vlastní model literatury a kultury je existence kontrakánonu, odkázaného na neoficiální komunikační prostředky a cesty. Aktéry, estetické a ideologické vzorce anebo texty, které tento alternativní kánon či kontrakánon formují, cenzurní systém autoritativního typu vytlačuje z centra literárního pole nebo je z literární komunikace zcela vylučuje. K dosahování těchto cílů přispívají v autoritativních systémech také instrumenty státního usměrňování či řízení ekonomiky a knižního trhu.

Důležitým předpokladem autoritativní cenzury je účast relevantní části kulturních elit na koncipování a uskutečňování kulturního programu, který je skrze cenzuru prosazován. S

tím souvisí i zapojení předních dobových autorů a intelektuálů do výkonu rozptýlené cenzury. Sebeidentifikace s projektem zastírá těmto osobnostem cenzurní charakter jejich činností. K této nereflekтовanosti přispívá také vědomí tvořivých úkolů, které jdou ruku v ruce s kulturně formativním charakterem autoritativní cenzury. Ta nabízí příležitost modelovat literaturu, umění či kulturu v jejich celkových dimenzích a znásobuje tak produktivní účinky cenzury na literární tvorbu. Proto také aktéři zapojení do cenzurování v autoritativním modelu pocítují převahu nad cenzurou liberální, která z jejich hlediska „poškozuje“ literaturu tím, že do jejich textů vyrývá poruchy – ona proslulá bílá místa. Autoritativní cenzura se naopak snaží předcházet samému vzniku textů, takže jejím výsledkem se namísto bílého místa jeví sama literární hodnota – báseň, povídka či román napsané v patřičném duchu.

Tento koncept tří ideálních typů, jak byl představen v knize *V obecném zájmu*, dosud čeká na svou kritickou revizi. Norbert Bachleitner tuto triádu převzal pro popis cenzury v habsburské monarchii od poloviny 18. století do roku 1848, ovšem aplikoval ji jiným způsobem. Zatímco podle autorského kolektivu knihy *V obecném zájmu* se výkon cenzury v tomto období blíží ideálnímu typu paternalistické cenzury, vnímá Bachleitner v tomto období postupně dominanci všech tří představených ideálních typů, a to paternalistické cenzury (tereziánské období), liberální cenzury (josefínské období) a autoritativní cenzury (od devadesátých let 18. století).⁹³

Na své kritické hodnocení tedy čeká například otázka, zda jsou rozdíly mezi paternalistickou a autoritativní cenzurou natolik rozdílné, aby tvořily základ dvěma rozdílným ideálním typům, či zda se spíše jedná o odlišné historické realizace strukturně podobného výkonu cenzury, kdy je „kulturní projekt“ výchovy ke „správnému“ čtení, související s představou zhoubné četby, nahrazen přesněji definovaným „kulturním projektem“ antimodernismu či stalinismu. Některé prvky, především existence předběžné (preventivní) cenzury a zákonitosti z ní vyplývající, jsou přitom oběma typům vlastní,⁹⁴ v dalších

⁹³ N. Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, cit. dílo, s. 41, 408.

⁹⁴ Spojení *předběžná* a *preventivní* cenzura používala kniha *V obecném zájmu* v synonymním pojetí. Bylo by však možné každý z pojmů vztahovat k jiné skutečnosti – *předběžná cenzura* jako kontrola rukopisů ještě před tím, než jsou tištěny (případně obtahů ještě předtím, než je proces tiskové přípravy plně završen), naproti tomu *preventivní cenzura* jako takový typ kontroly tiskové produkce, kdy je cenzurní povolení nutnou podmínkou pro to, aby text mohl být distribuován – na text, k němuž se cenzura nevyjádřila, se automaticky nahlíží jako na text zakázaný. Obdobně bychom mohli mluvit o dichotomii *následné cenzury* (cenzura se vyjadřuje ke spisům, jejichž tisk je již uzavřen) vs. *represivní cenzury* (cenzura se zpětně vyjadřuje ke spisům, které se již nacházejí v literárním oběhu; na spis, k němuž se cenzura nevyjádřila, se nahlíží jako na povolený). Toto odstínění by mohlo pomoci mluvit o *preventivní následné cenzuře*, tedy kontrole spisů tištěných v zahraničí (případně v jiných historických podmínkách), u nichž je cenzurní povolení nutnou podmínkou distribuce; na rozdíl od

okolnostech, jako je rozptyl cenzury mimo vlastní instituce, které jsou jejím výkonem pověřeny, můžeme potenciálně spatřovat inherentní vlastnost cenzury jako takové.

Cenzura předbřeznového období – východiska pro analýzu

V otázce definičního vymezení pojmu *cenzenra* se bude tato práce s některými dílčími modifikacemi přidrřovat pojmového aparátu použitého v knize *V obecném zájmu* a představeném v předchozích pasážích.⁹⁵ Jako *cenzenru* proto budeme označovat administrativní kontrolu literární komunikace, která se uskutečňuje v okruhu mocenské dominance určité společenské autority, nejčastěji státu nebo některé jeho složky (armáda, školství), dále církve, v řidších případech např. politické strany (mluvíme zde o *nestátní cenzenru*). Na rozdíl od definice knihy *V obecném zájmu* ovšem za nestátní cenzenru nebudeme pokládat regulaci v okruhu mocenské dominance společenských hnutí (např. národní hnutí). Přívlastek *literární* cenzenra budeme uřivat výhradně pro odlišení regulace tištěné literární komunikace od regulace jiných médií (divadlo, obraz, náhrobní nápisy; v jiných historických obdobích např. rozhlas, film, televize, internet) bez ohledu na estetické či řánrové charakteristiky příslušných textů – pro účely první poloviny 19. století naopak nepovařujeme za účelné oddělovat od sebe zkoumání cenzenry krásné literatury od cenzenry jiných řánrů (uř vřhledem k tomu, ře takové rozlišování je pro literaturu první poloviny 19. století spíše zpětnou konstrukcí dneřních významů krásné literatury).

Působení cenzenry bude sledováno ve všech fázích komunikačního procesu – zatímco některé z těchto oblastí (knižní produkce a distribuce) jsou primárním polem cenzenrní aktivity, v jiných oblastech dochází zpravidla k rozptylu cenzenry formou anticipace cenzenrních norem aktéry literární komunikace či zpětných důsledků aktů administrativní cenzenry. Od aktů této rozptýlené cenzenry je třeba odlišit snahy o strukturální regulaci vycházející od jiných aktérů, stojících mimo okruh byrokratických institucí.

předběžné cenzenry je zde však vyloučena možnost rukopisných úprav. Takový systém odpovídal podmínkám revize zahraničních děl v předbřeznovém období. Dodejme ovšem, ře jakkoli se zdá být dichotomie mezi *preventivní* a *represivní* cenzenrou zásadní, v praxi se rovněž vyskytují přechodové typy. Tím může být předkládání povinných výtisků cenzenrnímu úřadu v dostatečném předstihu před samotnou distribucí – počítá-li autor či nakladatel s možností cenzenrního zásahu a čeká-li s tiskem dalších exemplářů až do doby, kdy se cenzenrní úřad vyjádří o případné konfiskaci, jedná se pak o *de facto* preventivní cenzenru, byť ta uřívá *de iure* mechanismů cenzenry represivní.

⁹⁵ Srov. téř P. Janáček, M. Wögerbauer, P. Pířa, P. řámal: „Úvod“, cit. dílo, s. 32–37.

V souladu s nastíněným výkladem budeme v práci nejprve sledovat diskurz o škodlivých následcích přílišného čtení, jehož uzlovými body byla představa „čtenářské závislosti“, respektive „čtenářské zběsilosti“, přesvědčení o speciální ohroženosti určitých společenských skupin, zvláště žen, dětí, mládeže a nevzdělaných vrstev, a dále představa o škodlivosti nové literární formy spojené s extenzivní četbou, románů. Jak uvidíme, z těchto zdrojů vycházela rakouská cenzurní legislativa, vznikající zvláště ve dvou desetiletích okolo roku 1800, a v některých případech se k nim explicitně odkazovala. Jak nastíníme, obdobné diskurzivní vlivy působily i na cenzurní legislativu dalších středoevropských států. Přesto však budeme moci sledovat, že vedle legitimizačního diskurzu, principiálně souhlasícími s pravidly, kterými se výběr textů v paternalistickém cenzurním systému řídí, sílí kritika výkonu rakouské cenzury, a to z pozice odlišného modelu fungování cenzury, liberálního. Ten je nesen étosem požadavku svobody slova, ani zde však není svoboda slova chápána v absolutním, neomezeném slova smyslu, nýbrž je jako samozřejmá přítomna představa o regulaci toho, aby svoboda slova nebyla „nadužívána“ – na rozdíl od předběžné cenzury však má tato regulace však probíhat prostřednictvím nezávislého a transparentního soudního řízení. Po osvětlení legislativy a jejích diskurzivních zdrojů se budeme věnovat dále cenzurní praxi tak, jak je možné ji abstrahovat z analýzy případů rukopisů a knih cenzurovaných jednotlivými instancemi české a vídeňské státní správy. V další kapitole se zaměříme na analýzu tematických, žánrových i stylových kritérií uplatňovaných předběžnou cenzurou, a to mimo jiné na základě analýzy seznamů zakázaných tisků a rukopisů (v extenzivní podobě podáváme komentovaný seznam zakázaných spisů vážící se k českým zemím, v příloze práce). Následně se budeme věnovat důsledkům předběžné cenzury, a to jak na úrovni reakcí aktérů v literárním poli (publikování v zahraničí, exil, pašování a ilegální distribuce zakázaných textů), tak na úrovni textových změn či hlubších, strukturálních důsledků, vyvolaných rozptylem cenzurních aktivit. Po těchto spíše přehledově laděných kapitolách budou následovat tři případové studie, v nichž ukážeme cenzurní praxi i její důsledky v detailu. Na příkladu cenzurních osudů děl Václava Hanky, Bernarda Bolzana a Karla Hynka Máchy se budeme mimo jiné věnovat otázkám reakcí literárního pole na výkon cenzury, konkrétním důsledkům cenzurních zásahů na autorovo dílo a jeho ohlas u čtenářského publika a i na postavení autora v kulturní paměti.

Pramenná základna výzkumu

Pramennou základnu pro následující výklad tvoří v první řadě spisy administrativního charakteru. Nejsouvisleji jsou zachovány spisy prezidia českého gubernia, jehož činností byla především kontrola výkonu cenzury, řešení komplikovanějších či sporných záležitostí a korespondence s dalšími institucemi na nižší (krajské úřady, pražské městské hejtmanství) či vyšší úrovni (nejvyšší policejní a cenzurní dvorský úřad ve Vídni). Dnes jsou umístěny v Národním archivu. Naopak prakticky beze zbytku⁹⁶ byl, pravděpodobně krátce po březnu 1848, skartován aktový materiál knižního revizního úřadu, který obsahoval mimo jiné cenzurní lístky s konkrétními vyjádřeními k jednotlivým posuzovaným spisům a patrně i duplikáty cenzurovaných rukopisů. Kopie svých vyjádření si cenzoři zapisovali do protokolů, tzv. cenzurních deníků, které se pro léta 1822–1834 a 1841–1846 zachovaly v pozůstalosti teologického cenzora Hieronyma Josepha Zeidlera v Národním archivu. O cenzurních protokolech Pavla Josefa Šafaříka je zmínka ještě z počátku 20. století,⁹⁷ dnes jsou však nezvěstné. Protokoly hebrejského cenzora Karla Fischera, uložené v Archivu Národní knihovny a v rukopisném oddělení Národní knihovny, naproti tomu obsahují v převážné míře pouze informace technického charakteru, týkající se dat přijetí posuzovaných spisů a dat vyhotovení posudků.⁹⁸

S výkonem administrativní činnosti úzce či zprostředkovaně souvisí i materiály v dalších fondech pražského Národního archivu. Bez skartací zůstala zachována tajná registratura guberniálního prezidia (fond Presidium českého gubernia – tajné); materiály týkající se mimo jiné úprav oficiálních článků pro české a německé *Pražské noviny* obsahovala tzv. zvláštní registratura, dnes uložená ve fondech Registratura nejvyššího purkrabího hr. Karla Chotka a Osobní kancelář arcivévody Štěpána. Základní registratura gubernia (fondy České gubernium – publicum, České gubernium – všeobecná registratura) má klíčový význam především pro cenzurní praxi před rokem 1801 (s převedením cenzury pod policejní dvorský úřad, které toho roku proběhlo, byla totiž na provinciální úrovni přesunuta cenzurní administrativa ze základní guberniální registratury do agendy již zmiňovaného

⁹⁶ Jedinou výjimku patrně představují zlomky pomocných knih, které jsou dnes uloženy jako součást aktového fondu prezidia českého gubernia, např. NA, PG, knihy 210, 210a, 211a–d, 212–215.

⁹⁷ Čeněk Zíbrt: „Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu“, *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 233–291, 337–363, zde s. 284.

⁹⁸ Národní knihovna Praha, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. IX.A.17.a–b; Archiv Národní knihovny, Cenzor a revizor židovských knih, tisků a rukopisů; srov. též Iveta Cermanová, Jindřich Marek: *Na rozhraní křesťanského a židovského světa. Příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757–1844)*, Praha, Národní knihovna ČR 2007, s. 158–159.

guberniálního prezidia). I později se ovšem některé případy řešily na úrovni této základní registratury; většina příslušných materiálů týkajících se cenzurní agendy ovšem byla později vyskartována. Další archiválie souvisí s policejní činností v užším slova smyslu – jejich původcem bylo pražské městské hejtmanství (policejní ředitelství) a nacházejí se ve fondu Presidium policejního ředitelství v Praze a jejich zlomek též ve fondu Presidium policejního ředitelství v Praze – tajné.⁹⁹

Výkon policejní a cenzurní činnosti v krajích zajišťovaly krajské úřady. Příslušné fondy zůstaly spíše stranou pozornosti této práce – sonda do materiálu mladoboleslavského krajského úřadu ukázala, že jejich obsah nepřináší výrazné novum oproti materiálu známé z prezidiální registratury. Obdobná situace se týká i fondu Grémium pražských knihkupců a antikvářů, uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Tento fond je klíčový pro otázku knihkupeckých koncesí; materiál týkající se činnosti předbřeznové cenzury v užším slova smyslu ovšem obsahuje vesměs pouze cirkuláře známé i z registratury prezidia gubernia.¹⁰⁰

Výkon cenzury v Čechách se institucionálně odlišoval od cenzury moravskoslezské. Původním záměrem této práce bylo omezit se na cenzuru v Čechách, přesto se – například při analýze zakázané produkce, kterou podáváme v páté kapitole a v příloze této práce – ukázalo jako účelné zahrnout moravskoslezskou cenzuru rovněž do hlavního pole badatelského zájmu. Sonda do materiálů uložených v Moravském zemském archivu ve fondu Moravskoslezské gubernium – prezidium ovšem ukázala jejich menší výtěžnost v porovnání s pražskými archivy (zachována je především agenda kontroly knižních pozůstalostí). Tato práce proto při analýze činnosti moravskoslezské cenzury vychází v první řadě z aktového materiálu vídeňských úřadů.

Černým dnem pro studium předbřeznové cenzury se stal 15. červenec 1927. Vídeňský justiční palác byl sociálními demokraty vnímán jako symbol stranického výkonu justice a v reakci na osvobození střelců z lednového incidentu v burgenlandském Schattendorfu byl zapálen. Archivní registratura vídeňského policejního dvorského úřadu, klíčové instituce pro výkon předbřeznové cenzury, tak lehla přibližně ze čtyř pětín popelem. Badatelské využití

⁹⁹ Dosud nepřekonanou analýzu činnosti pražské policie, materiálově vycházející z posledních dvou zmiňovaných fondů, představuje studie Miroslava Nováka „Rakouská policie a politický vývoj v Čechách před rokem 1848“, *Sborník archivních prací* 3, 1953, č. 1, s. 43–167.

¹⁰⁰ Naopak pro cenzuru období padesátých let obsahuje tento fond cenné seznamy zakázaných textů a materiály postihující cenzurní praxi tohoto období. Činnost knihkupeckého grémia rozebírá na základě pramenů příslušného fondu Josef Miroslav Hovorka: *Dějiny Gremia knihkupcův a nakladatelů pražských. Na základě archivních pramenů gremiálních*, Praha, Grémium knihkupcův a nakladatelů pražských 1921.

zbývajících materiálů je limitováno jejich fyzickým poškozením vlivem ohně i vody používané při hašení, a malé přehlednosti fondu vyvolané absencí původních registraturních pomůcek.¹⁰¹ I tak ovšem představuje fond Polizehofstelle klíčový pramen pro poznání centrální stránky rakouské úřední činnosti. Ten doplňuje dobová korespondence policejního dvorského úřadu se státní kanceláří (fondy Staatskanzlei a Informationsbüro), akta z působnosti kanceláře státního ministra Kolowrata (Minister-Kolowrat-Akten) a akta studijní dvorské komise.

Pro oblast církevní cenzury představuje cenný pramen Archiv pražského arcibiskupství (součást pražského Národního archivu), který obsahuje především souvislou řadu konzistorních posudků z let 1820–1848 (a tvoří tak určitý protipól již zmiňovaným cenzurním deníkům Hieronyma Josepha Zeidlera) a dále spisy týkající se žádostí o doporučení knih či o jejich distribuci prostřednictvím církevních orgánů.¹⁰² Z archivních pramenů neinstitucionální povahy byly pro tuto práci využity v první řadě četné pozůstalosti dobových spisovatelů, umístěných v Literárním archivu Památníku národního písemnictví i v dalších institucích. Použity byly dále registry dvou nestátních vědeckých a vydavatelských institucí předbřeznových Čech, Matice české (Archiv Národního muzea) a Královské české společnosti nauk (Archiv Akademie věd).

Pro přehled odborné literatury k dějinám české cenzury můžeme odkázat na podrobnou studii Magdalény Pokorné, Petra Šámala a Pavla Janáčka.¹⁰³ Z rakouského bádání musíme v první řadě zmínit práce Julia Marxe, klasika cenzurního výzkumu, usilujícího o určitou rehabilitaci metternichovského režimu.¹⁰⁴ Rakouský výzkum se od šedesátých let 20. století se dále zaměřil například na otázky zákonodárství ohledně cenzury periodického

¹⁰¹ O to cennější jsou práce, které využívaly archivní materiály ještě před požárem, např. Heribert Nagler: *Regierung, Publizistik und öffentliche Meinung in den Jahren 1809–1815*, disertační práce, Universität Wien 1926; Karel Kazbunda: „Karel Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové“, *Český časopis historický* 32, 1926, č. 1–3, s. 33–61, 299–334, 542–569. Soubor opisů úředních materiálů, pořízený ještě před požárem justičního paláce z pokynu Karla Glossyho, se nachází ve Wienbibliothek im Rathaus.

¹⁰² Srov. též Zdeněk Šimeček: „Bibliografie období 1801–1848 a církevní cenzura. (K problematice přípravy národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 5, 1966, s. 146–164. Badatelské zpracování aktového materiálu z činnosti dalších českých, moravských a slezských biskupských konzistoří musíme přenechat dalšímu výzkumu.

¹⁰³ Magdaléna Pokorná, Petr Šámal, Pavel Janáček: „České bádání o tiskové a literární cenzuře“, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 485–532.

¹⁰⁴ Zvláště Julius Marx: „Die Zensur der Kanzlei Metternichs“, *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 4, 1951, č. 2, s. 170–237; též: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959; též: *Österreichs Kampf gegen die liberalen, radikalen und kommunistischen Schriften 1835–1848 (Beschlagnahme, Schedenverbot, Debitentzug)*, Wien, Hermann Böhlaus Nachf. 1969.

tisku.¹⁰⁵ Za inspirativní považujeme zvláště analýzu časopisu *Jahrbücher für die Literatur, Kunst und Wissenschaft*, personálně propojeného s výkonem cenzury, kterou provedl Silvester Lechner,¹⁰⁶ a dále studie literárních historiků Huberta Lengauera a Primuse-Heinze Kuchera věnující se rakouským exilovým spisovatelům a otázkám strukturálních limitů pro tvorbu a recepci románu v rakouské literatuře.¹⁰⁷

Německy vydaná monografie slovenského historika Michala Chvojky *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie* se opírá o detailní výzkum úřední korespondence mezi státní kanceláří a policejním dvorským úřadem, která se týkala mimo jiné cenzurního posouzení spisů tematizujících zahraničněpolitické otázky.¹⁰⁸ Určitou slabinu ovšem představuje nedostatečný vhled do vnitřního chodu policejního úřadu – stanoviska této instituce, opatřená ve výsledné podobě podpisem jejího prezidenta, tak jsou automaticky ztotožňovány se Sedlnitzkého názory a slouží mimo jiné pokusům o psychologizaci titulní postavy (tak přitom Chvojka nepostupuje u odpovědi státní kanceláře, u nichž měl díky zachovaným konceptům informaci o autorství původního návrhu). Využití knihy oslabuje rovněž fakt, že Chvojka neznal další část úřední korespondence mezi oběma institucemi, která je uložena ve fondu Informationsbüro.¹⁰⁹

Kniha Norberta Bachleitnera (za spolupráce Daniela Syrového, Michaela Wögerbauera a autora této disertační práce) *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*¹¹⁰ pokračuje v Marxem vytyčené linii zkoumání cenzurních zákazů, které ovšem

¹⁰⁵ Ursula Giese: „Studie zur Geschichte der Pressegesetzgebung, der Zensur und des Zeitungswesens im frühen Vormärz. Auf Grund bisher unveröffentlichter Dokumente aus Wiener Archiven“, *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 6, 1965, sloupce 341–546.

¹⁰⁶ Silvester Lechner: *Gelehrte Kritik und Restauration. Metternichs Wissenschafts- und Pressepolitik und die Wiener „Jahrbücher der Literatur“ (1818–1849)*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1977.

¹⁰⁷ Hubert Lengauer: *Ästhetik und liberale Opposition. Zur Rollenproblematik des Schriftstellers in der österreichischen Literatur um 1848*, Wien – Köln, Böhlau 1989; Primus-Heinz Kucher: *Ungleichzeitige/verspätete Moderne. Prosaformen in der österreichischen Literatur*, Tübingen – Basel, A. Francke 2002.

¹⁰⁸ Michal Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie*, Frankfurt am Main, Peter Lang 2010. Chvojka částečně navazuje na práci amerického historika Donalda E. Emersona – Donald E. Emerson: *Metternich and the Political Police. Security and Subversion in the Habsburg Monarchy*, The Hague, Nijhoff 1968.

¹⁰⁹ Srov. též recenzi autora této práce v *Českém časopise historickém* 109, 2011, č. 4, s. 859–862.

¹¹⁰ Norbert Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Píša und Michael Wögerbauer, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017. Do knihy byly zařazeny i přepracované verze předchozích autorových studií, mimo jiné inspirativní analýzy modifikací při překladu Scottova historického románu – Norbert Bachleitner: „...der so nachtheiligen Romanen-Lektüre ein Ende zu

díky možnostem databázového zpracování posouvá na novou úroveň. Online přístupná databáze *Verpönt, Verdrängt – Vergessen?*, vytvořená na vídeňském představuje Institut für Europäische und Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft, tak obsahuje přes 51 tisíc údajů o z periodických seznamů cenzurních prohibit z let 1754–1848. Bachleitnerova kniha přináší předně komentovanou analýzu těchto údajů, obsahující mimo jiné statistiky cenzurních prohibit dle jazyků, žánrů, míst vydání a nakladatelství. Ve své druhé části pak obsahuje případové studie komentující jednotlivé skupiny zákazů, opírající se v menší míře o sporadicky zachované cenzurní lístky, většinou pak o „čtení jako cenzor“, tedy o literární analýzu vybraných titulů při zohledňování optiky dobových cenzurních norem. V souladu se svým komparatistickým zaměřením se Bachleitner v první řadě zaměřuje na otázku role cenzury při importu a překladu zahraniční beletrie. Naproti tomu cenzura domácích rukopisů (kde se namísto dichotomie povolené vs. zakázané dostává do popředí širší škála cenzurních úprav) a otázka sociální praxe cenzurování v centru jeho pozornosti nestojí.

machen‘. Der historische Roman und die österreichische Zensur im Vormärz am Beispiel von Walter Scott’s ‚Woodstock‘“, *Sprachkunst* 22, 1991, s. 35–48.

3. Diskurzivní zdroje a vývoj legislativy

Když počátkem podzimu 1827 požádali příbramští občané o povolení k založení české čtenářské společnosti, pravděpodobně nečekali, že jejich žádost narazí na jakékoli obtíže. Zamýšlený podnik usiloval „prostřednictvím dobrých a užitečných knih v českém jazyce nejenom podporovat rozvoj této řeči, nýbrž i rozšiřovat užitečné poznatky mezi nižší a střední třídou v oblasti, ve které ještě přetrvává národní jazyk“ a hodlal „především nepřímo působit na výchovu mládeže“. Jako podmínka pro členství postačovalo zaplatit nepříliš vysoký vstupní poplatek dva zlaté vídeňské měny a následně odvádět tři krejcarey týdně.¹ Statuta podniku byla beze změny převzata od obdobné čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí, která byla 3. února 1819 schválena nejvyšším policejním a cenzurním dvorským úřadem ve Vídni a o níž příbramští občané věděli, že se jí dostává podpory ze strany plzeňského krajského hejtmána Karla von Breinela. K žádosti „několika občanů města Příbram“² se navíc příznivě vyslovil příbramský magistrát, když označil účel společnosti za „chvályhodný“ a poukázal na to, že v Příbrami se nachází větší množství duchovních, úředníků a osob ze vzdělaných lidových vrstev.

Přesto se však nadřízená instituce, berounský krajský úřad (sídlicí v Praze), vyjádřil o celém zamýšleném podniku krajně nepříznivě. Úřadující krajský komisař Ernest Weissenregner von Weissenfeld totiž ve své zprávě, zaslané 23. října 1827 ke konečnému rozhodnutí českému zemskému prezidiu, prohlásil, že „vychvalovaný užitek a nastíněné výhody, které má podobná čtenářská společnost přinést, budou zřejmě jen zdánlivé“. Upozornil, že společnost nebude sdružovat jen vzdělance, ale i „ostatní členy s nižším stupněm vzdělání a rozumových schopností“. Pro méně vzdělané ovšem zapůjčované knihy „nebudou pochopitelné, a proto budou vždy škodlivé“. Weissenregner zároveň varoval před všeobecnými důsledky četby nižších vrstev: „pokud bude láska ke čtení u měšťanů a venkovanů vyvzdorována, zvrhne se u nich brzy ve čtenářskou nákazu (*Lesesucht*), budou zanedbávat svá řemesla a hospodářství a za knihy promarní své poslední peníze“. Tito naruživí čtenáři se pak neuspokojí „s jednoduchou stravou lidových spisů“, nýbrž troufnou si i „na díla, která sice mohou být pro vzdělaného člověka neškodná, nevzdělance ovšem zapletou

¹ „[...] durch Verbreitung guter und nützlicher Bücher in der böhmischen Sprache nicht nur die Ausbildung dieser letztern zu befördern, sondern auch unter der Mittel- und Volksklasse einer Gegend, wo bisher die Nationalsprache noch besteht, nützliche Kenntniße zu verbreiten“; „vorzüglich auf Erziehung der Jugend mittelbar zu wirken“. Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1826–1830, kt. 1435, sign. 16/58, č. 3825 ex 1828, příloha.

² „[...] mehrere Einwohner der hierkreisigen Stadt Pržibram“. Tamtéž, č. 5423 ex 1827.

do labyrintu pochybností, což ho učiní nanejvýš nešťastným“. Konečně, jak Weissenregner zdůraznil, „z takových jalových učenců se zpravidla stávají kritici vládních nařízení a církevních kázání“.³

Rozhodnutí prezidia českého gubernia bylo lakonické. Uvedlo, že podle dekretu vídeňského policejního dvorského úřadu z 29. července 1820 jsou čtenářské spolky (*Lesevereine*) zcela zakázány, a žádost proto zamítlo, přičemž krajskému úřadu uložilo bedlivě sledovat, zda v Příbrami nedojde k utvoření pokoutní čtenářské společnosti, která by se věnovala opatrování a četbě zakázaných knih.⁴ Není přitom jisté, zda si byl guberniální rada a cenzurní referent Franz Willmann, autor konceptu tohoto rozhodnutí, vědom, že smysl sedm let starého vídeňského dekretu zkresluje. Roku 1820 se totiž úřady zabývaly pražským čtenářským spolkem Ephraima Wienera, zaměřeného na společný nákup knih z oboru dějin, zeměpisu a národopisu. Policejní dvorský úřad tehdy ocenil prospěšný účel, se kterým byl spolek provozován, a souhlasil, že se na čtenářský spolek nevztahují legislativní pravidla regulující provoz čtenářských kabinetů a výpůjčních knihoven. Přesto však nařídil spolek rozpustit, a to z důvodu, že nebyl řádně nahlášen úřadům, z hlediska předpisů se proto na něj muselo nahlížet jako na ilegální tajnou společnost.⁵ Vídeňské rozhodnutí se proto správně mělo aplikovat na existenci **ilegálních**, úředně neschválených čtenářských společností, nikoli ovšem čtenářských společností jako takových.

Příbramští občané se s odmítnutím své žádosti nechtěli spokojit. Prostřednictvím plzeňského profesora Josefa Vojtěcha Sedláčka se jim podařilo na případ upozornit prezidenta českého gubernia, pražského nejvyššího purkrabího Karla Chotka, a 20. dubna 1828 podepsaly tři desítky příbramských radních, cechovních mistrů a dalších měšťanů supliku za povolení čtenářské společnosti. Upozornili v ní především na šlechetné důvody celého záměru. Zdůraznili zároveň, že společnost bude pořizovat pouze cenzurou schválené české knihy nezávadného obsahu, bude dbát na charakterové vlastnosti svých členů a bude ochotná

³ „[...] der angerühmte Nutzen und die aufgestellten Vortheile welche eine derlei Lesegesellschaft dem Allgemeinen darbiethen soll, dürften bloß scheinbar seyn“; „ändern Mitglieder auf dem niedereren Stufe der Bildung und der Verstandeskkräfte“; „nicht faßlich somit immer verderblich“; „daß ferner bei dem Bürger und Ladmann, wenn ihm ja Liebe zum Lesen abgetrotzt wird, diese Liebe zur Lese-Sucht ausarten[,] derselbe sein Gewerbe und Wirthschaft vernachlässigen, daß letzte Geld an Bücher vergeuden“; „an der trivialen Kost der Volksschriften“; „sich schwach an Werke wagen könnte, die obschon dem Mann von Bildung unschädlich, jenem aber in ein Labirinth von Zweifeln verwickelten, die ihm höchst unglücklich machten“; „aus solchen Aftergebildeten in der Regel die Bekrittler der Regierungsverfügungen und der Kanzelvorträgen hervorgehen“. Tamtéž, č. 5423 ex 1827.

⁴ Tamtéž.

⁵ NA, PG, 1816–1820, kt. 1049, sign. 16/173, č. 5956 ex 1820.

se ve všech ohledech podrobit úřednímu dohledu.⁶ Prezidium gubernia nicméně – po téměř tříměsíčním váhání – celou supliku odeslalo 15. července opět na berounský krajský úřad, s úkolem, aby se jeho úředníci podrobně vyjádřili o okolnostech svědčících pro a proti schválení této opakované žádosti.⁷

Již podruhé se tak mohl k osudu příbramské čtenářské společnosti vyslovit úřadující krajský komisař Ernest Weissenregner von Weissenfeld. Jeho obsáhlý výklad z 31. července 1828 je pozoruhodným příkladem paternalistického náhledu na čtení lidových vrstev. Weissenregner dokázal najít pět důvodů, které by mohly svědčit ve prospěch čtenářských společností. Bylo to zlepšení hospodářského vzdělání a s ním související „zušlechtění citů“, dále „zvýšená religiozita díky lepší znalosti přírody a lidského údělu“, pokrok při výchově dětí, přínosné změny v zemědělství a řemeslech, a konečně „konec škodlivého odpočinku pomocí her a pití v hostincích, protože namísto takto promarněného času je věnována pozornost četbě knih, čímž dojde k potřebnému obveselení mysli“. Takové účinky jsou ovšem podle Weissenregnera možné pouze v případě, že „byl položen základ k vědeckému vzdělání, člověk je vybaven pevnými zásadami a četba je přizpůsobena rozumovým schopnostem jednotlivce a je řízena postupným vychováním“. Čtenářská společnost však může tyto příznivé vlivy uplatnit pouze v případě, že její členové mají stejné vzdělání a obdobný majetek. Popisované příznivé okolnosti naopak v žádném případě nemohou nastat v případě příbramské společnosti. Zde totiž bude členství umožněno i „jedincům nejrozmanitějšího zaměstnání a vzdělání a osobám z nejnižších lidových tříd“.⁸ Bod po bodu proto berounský krajský rada potenciální přínosy příbramské čtenářské společnosti vyvracel s následující argumentací:

Plody, které může tento spolek přinést, mohou být pro jednotlivce i pro společnost nebezpečné, nehledě na to, že v Příbrami není možné čekat v žádném ohledu úspěch, neboť

ad a) namísto pravého vědeckého vzdělání se vytvoří jalová vzdělanost, duch jedince bude napěchován idejemi, kterým neporozumí, nýbrž si je vyloží podle svého náhledu.

⁶ NA, PG, 1826–1830, kt. 1435, sign. 16/58, č. 3304 ex 1828.

⁷ Tamtéž.

⁸ „Veredlung des Gefühles“; „erhöhte Religiosität durch die genauere Kenntniß der Natur überhaupt und der menschlichen Bestimmung insbesondere“; „Beseitigung verderblichen Erholungen in Gasthäusern durch Spielen und Trinken, indem die Lust auf diese Art versplitterte Zeit dem Lesen eines Buches gewidmet, und dann die nothwendige Erheiterung des Geistes gefunden wird“; „der Grund zu einer wissenschaftlichen Bildung gelegt, der Mensch mit festen Grundsätzen ausgerüstet ist und die Lektür der Faßungskraft des Individuums angepaßt und nach der fortschreitender Ausbildung geregelt wird“; „Individuen von den verschiedensten Beschäftigung und Bildung und aus der untersten Klasse des Volkes“. Tamtéž, č. 3825 ex 1828.

Protože se však taková vrstva lidí považuje za vzdělané, lehko sklouzne k tomu všechno kritizovat a spolu s jím podobnými osobami pomalu uvolní svazek bezprostřední a ochotné poslušnosti vůči úředním nařízením a opatřením. Časem se bude zpupně sahat dokonce i na staré a v zemském zřízení pevně zděděné instituce a zařízení, bude se ukazovat na domněle lepší vzory a i ostatní v obci budou naplnění odporem vůči institucím, takže je budou vnímat jako tíživé. I když budou získávány jen cenzurované knihy, nemůže tato okolnost zmíněné škodlivé následky vyloučit, protože i sama četba svatého Písma nezkušenými jedinci je nanejvýš škodlivá, jak často potvrdila zkušenost.

ad b) Náboženské svobody jsou jednoduché náboženské zásady, které člověk cítí ve svém srdci. K tomu, aby byly tyto pravdy osvětleny a aby byla víra v ně upevněna, postačují škola a kostelní kazatelna. Vyšší a důkladnější náboženské vzdělání se tedy od nižších lidových vrstev nedá očekávat, tím méně ovšem od scestné četby, neboť jejím prostřednictvím se jedinec, který se na tuto cestu vydá, octne v krajíně pochybností a nemůže se povznést k duchovní čistotě. Namísto zvýšené religiozity tak dochází k ireligiozitě – jak dokládají časté stížnosti duchovních.

ad c) Pokud je dítěti vštípena bázeň vůči Bohu, láska a náklonnost vůči zeměpánovi, poslušnost vůči jeho zákonům a láska k práci, je na tento výsledek vzdělání možné u většiny lidových vrstev nahlížet jako na zdařený.

Aby se toho docílilo, není nutná žádná sečtělost rodičů, nýbrž postačuje jejich vlastní dobrý příklad, zvláště když jsou ve zdejším jednoduchém systému rodiče podporováni školní a náboženskou výchovou. Byly-li by však zásady rodičů potlačeny nepatřičnou četbou, přejdou negativní následky četby i na jejich děti a špatně vstřebané zásady mládeže se dají jen obtížně vymýtit a nahradit lepšími. To nutně povede ke zkažení potomstva v morálním i v náboženském ohledu.

ad d) Zemědělství není v Příbrami rozvinuté a výroba se omezuje pouze na nejnnutnější životní potřeby. Ani v tomto ohledu se tedy nedá očekávat dobrý úspěch tamní čtenářské společnosti, zvláště když její záměr přesahuje pouhou zábavu a díla v českém jazyce, která pojednávají o hospodářství, umění a průmyslu, se brzy vyčerpají. Vlastenecko-hospodářská společnost se navíc snaží rozšiřovat znalosti o lepším výkonu v zemědělství pomocí každoročního hospodářského kalendáře, což je pro rolníky dostatečné.

ad e) Čtenářská společnost zajisté nezamezí návštěvám hostinců. Pocit nově nabytých znalostí svádí k jejich sdělování, proto je nezbytné vyhledat společnost, kterou je možné najít právě v hostinci. Když se však omezené množství látky k hovoru vyčerpá, vypomůže i po zřízení čtenářské společnosti stejně jako dříve hra, a tímto způsobem bude domácím povinností a řemeslu odepráno dvakrát víc času.

Vědecké osvěta se ostatně ve všech dobách vyskytuje jen u malé části lidu. Snažit se rozšířit takovou osvětu mezi veškerý lid je a jistě i zůstane nemožné a nebezpečné a bude náležet jen k politickému snění blouznících demagogů novější doby.⁹

Tímto vyjádřením byl osud příbramské čtenářské společnosti rozhodnut. Verdikt prezidia gubernia ze 17. srpna 1828 opětovně zopakoval, že dekret z 29. července 1820

⁹ „Die Früchte, welche ein solcher Verein hervorbringen kann, können dem Allgemeinen wie dem Einzelnen gefährlich werden, abgesehen noch, daß in Příbram sich in keiner Hinsicht ein guter Erfolg erwarten kann, denn ad a) statt wahrer wissenschaftlichen Bildung wird eine Aftergelehrsamkeit geschaffen, der Geist mit Begriffen u. Ideen eingepfropft (naroubován), die nicht verstanden sondern nach der eigenen Ansicht ausgelegt werden. Weil sich eine solche Klasse von Menschen doch für gebildet hält, erlaubt sie sich auch leicht alles zu bekritteln und lößt langsam bei anderm ihres Gleichen die Bande des schnellen und willfährigen Gehorsams gegen Anordnungen und Verfügungen der Behörden auf. Ja selbst alte in die Verfaßung eng vererbte Einrichtungen und Anstalten werden mit der Zeit freventlich angetastet, eine vermeintlich bessere Einrichtung gezeigt und so die übrigen in der Gemeinde mit der Abneigung gegen eine Anstalt erfüllt, so daß sie solche dann auch für drückend halten. Wenn auch nur zensurierte Bücher beigebracht werden, so kann dieser Umstand die eben erwähnten übeln Folgen nicht beseitigen, indem selbst das Lesen der heiligen Schrift von unerfahrenen Individuen, wie es die Erfahrung so oft schon bewährte[,] höchst verderblich wird.

ad b) Die Religionsfreiheiten sind einfache Glaubenslehren die der Mensch in seinem Herzen fühlt. Die Schule und Kanzel sind hinreichend diese Wahrheiten erleuchtend zu machen, und den Glauben an sie zu befestigen. Eine höhere vollendete religiöse Bildung ist von den niedern Volksklassen ohnehin nicht, am wenigsten aber von einer abseitigen Lektür zu erwarten, durch diese wird ein Individuum, das sich ihr hingibt, nur in die Region der Zweifel geworfen und kann sich zur religiösen Klarheit nicht emporschwingen. So geht statt erhöhterer Religiosität Irreligiosität hervor - wie die häufigen Klagen der Geistlichkeit darthun.

ad c) Wird dem Kinde Furcht gegen Gott, Liebe und Anhänglichkeit gegen den Landesfürsten, Gehorsam gegen seine Gesetze und Liebe zur Arbeit eingefloßt, so dürfte die Erziehung bei den meisten Volksklassen als gelungen anzusehen seyn.

Um diese zu erzielen, dürfte keine Belesenheit der Eltern erfordert werden, sondern nur ihr eigenes gutes Beispiel hinreichend sein[,] zumahl die Eltern in dem hiezu erforderlichen einfachen System durch den Schul- und Religionsunterricht unterstützt werden. Würden aber die besseren Grundsätze der Eltern durch eine unordentliche Lektür verdrängt[,] so gehen die nachtheiligen Folgen davon auf die Kinder über und die in der Jugend eingesogenen Grundsätze lassen sich schwer ausrotten und durch bessere beseitigen. Eine in moralischer und religiöser Hinsicht verdorbene Nachkommenschaft dürfte demnach nur zu erwarten seyn.

ad d) Der Feldbau ist in Příbram nicht ausgedehnt und die Gewerbe beschränken sich nur auf die nothwendigsten Bedürfnisse des Lebens. Auch in dieser Beziehung läßt sich demnach ein guter Erfolg von einer Lesegesellschaft daselbst nicht erwarten, zumal ohnehin die Absicht der Lesegesellschaft auf bloße Unterhaltung hinausgeht und Werke in böhmischer Sprache, welche Oekonomie, Künste und Gewerbe behandeln, bald erschöpft seyn dürfen. Überdieß bemüht sich die Patriotischökonomische Gesellschaft ohnehin durch die jährlichen Wirtschaftskalender eine bessere Betreibung der Landwirtschaft zu verbreiten, und dies ist für die kleinen Grundbesitzer hinreichend.

ad e) Dürfte eine Lesegesellschaft den Besuch der Gasthäuser nicht beseitigen. Das Gefühl des Mehrwissens reizt zur Mittheilung[,] die Gesellschaft wird daher nothwendig gesucht, und im Gasthause auch gefunden. Ist der beschränkte Stoff des Besprechens erschöpft, so wird auch bei errichteter Lesegesellschaft wie früher das Spiel aushelfen, und auf diese Art wird eine doppelte Zeit der häuslicher Beschäftigung und dem Gewerbe entzogen.

Eine wissenschaftliche Aufklärung wurde überhaupt zu allen Zeiten nur bei dem geringen Theile eines Volkes gefunden. Bei einem ganzen Volke eine derlei Aufklärung verbreiten zu wollen, dürfte unmöglich und gefährlich bleiben und nur zu der politischen Träumereien schwärmender Dämagogen neuerer Zeit gehören.“ Tamtéž č. 3825 ex 1828.

čtenářské spolky zakazuje, a pověřil berounský krajský úřad znovu kontrolou, zda si příbramští měšťané přesto potají neopatrují zakázané knihy.

Ponechme nyní stranou otázku, zda a na základě jakých mechanismů bylo možné, aby guberniální orgány povolily existenci českých čtenářských společností v Radnicích a ve Spáleném Poříčí, a zamítly pokus o jejich nápodobu v Příbrami. Stranou rovněž ponechme specifický bod Weissenregnerovy argumentace proti čtenářskému spolku, spočívající v tvrzení o nedostatku odborných knih v češtině – ještě se k tomuto způsobu argumentace vrátíme v jiném kontextu v páté kapitole. Soustředme se spíše na celkový tenor Weissenregnerových úvah – totiž přesvědčení, že špatně zvolená četba je, zvláště pro prosté obyvatelstvo, nežádoucí a škodlivá, z hlediska výchovy kontraproduktivní a může vést k zanedbávání pracovních povinností nebo ke zpochybnění politických či náboženských hodnot. Jak vzápětí ukážeme, přesvědčení o negativních důsledcích četby zdaleka nebylo jen Weissenregnerovým specifikem. V následující kapitole se proto zaměříme na hlavní znaky publicistických debat o škodlivosti přílišné četby a na návrhy řešení, které tyto debaty přinášely. Jak dále ukážeme, diskurz o přílišném čtení byl od poslední třetiny 18. století přítomen i v habsburské monarchii a rakouská cenzurní legislativa z něj bezprostředně vycházela ve své snaze o regulaci přístupu lidových vrstev k potenciálně nebezpečné četbě. V závěru kapitoly potom ukážeme, jak byly principy, předpisy a praxi cenzury v habsburském monarchii vnímány a komentovány současníky.

Čtenářská nákaza v historických souvislostech

S pojmem „čtenářská nákaza“ (*Lesesucht*), který je zmíněn v první Weissenregnerově zprávě, a se souvisejícími výrazy „čtenářská zběsilost“ (*Lesewuth*), „čtenářská horečka“ (*Lesefieber*) či „přílišné čtení“ (*Vielleserey*) se pojila od poslední třetiny 18. století celá plejáda konotací navazujících na vzrušené publicistické debaty.¹⁰ Roku 1822 si stěžoval Karl Moritz Eduard

¹⁰ Přehledově k fenoménu Reinhard Wittmann: „Gibt es eine Leserevolution am Ende des 18. Jahrhunderts?“, in Roger Chartier, Guglielmo Cavallo (eds.): *Die Welt des Lesens. Von der Schriftrolle zum Bildschirm*, Frankfurt am Main – New York, Campus 1999, s. 419–454; Rudolf Schenda: *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag 1977, zvl. s. 91–141; Holger Dainat: *Abaellino, Rinaldini und Konsorten. Zur Geschichte der Räuberromane in Deutschland*, Tübingen, Niemeyer 1996, zvl. s. 82–121. Pro české prostředí, se zaměřením na koncept triviální literatury, srov. Štěpán Zbytovský: „K německému triviálnímu románu v Čechách kolem roku 1800“, *Slovo a smysl* 10, 2013, č. 20, s. 132–142. K uzlovému bodu dobové kritiky, Goethovu *Utrpení mladého Werthera*, srov. Norbert Bachleitner: „Von Teufeln und Selbstmördern. Die Mariatheresianische Bücherzensur als Instrument der Psychohygiene und Sozialdisziplinierung“, in Johannes Frimmel, Michael Wögerbauer (eds.): *Kommunikation*

Fabritius, bibliotekář v bádenském Bruchsalu: „Čtenářská zběsilost našich dní je skutečnou nemocí ducha, kterou jsou postiženy dokonce i nejnižší stavy. [...] Čtenářská zběsilost mäte rozum, porušuje náš úsudek, kazí naši fantazii a především naše mladé činí neupotřebitelné pro celý jejich život.“¹¹ Výkladový slovník Johanna Heinricha Campeho z roku 1809 charakterizoval pojem *Lesesucht* jako „nákazu, tedy nestřídmost, nespořádanou touhu číst, zabavovat se četbou knih, uspokojovanou na úkor ostatních nutných zaměstnání.“¹²

S představou zhoubných následků špatné četby se setkáváme přinejmenším od vrcholného středověku. Podle duchovních autorů středověku měla být hlavním účelem četby laiků kontemplace, obrácení myšlenek k Bohu. Světské příběhy proto v jejích očích čtenáře od tohoto eschatologického účelu odváděly, byly proto zvrhovány coby nepotřebné, nepravdivé či hříšné.¹³ Představa ztráty smyslu pro realitu vlivem zjištěné fantazie přešla i do renesančního myšlení – mimo jiné je ústředním motivem slavného Cervantesova *Důmyslného rytíře Don Quijote de la Mancha*.¹⁴

Intenzivnější debata o negativních následcích četby se rozvinula ve druhé polovině 18. století, nikoli náhodou v souvislosti s postupným nárůstem alfabetyzace, finančním vzestupem měšťanstva a vzestupem fenoménu volného času v měšťanské domácnosti, a konečně v důsledku změny čtenářských praktik. Rolf Engelsing tuto změnu charakterizoval jako přechod od intenzivní četby, zaměřené k opakovanému čtení omezeného korpusu textů, určovaného často vyšší autoritou (církve) a předávaného po generace, k četbě extenzivní, vyhledávající větší množství titulů. Cílem nové četby už není zapamatování textu, nýbrž okamžitý čtenářský zážitek.¹⁵ Vůči Engelsingově tezi byla snesena řada výhrad. Jak shrnují

und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburgermonarchie, Wiesbaden, Harrassowitz 2009, s. 201–215; Martin Andree: Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt, Paderborn, Fink 2006. K debatám ohledně údajné škodlivosti románové četby v anglickém prostředí, které v této kapitole ponecháváme stranou, srov. např. Richard D. Altick: *The English Common Reader. A Social History of the Mass Reading Public, 1800–1900* [1957], 2. vyd., Columbus, Ohio State University Press 1998, zvl. s. 63–66, 108–115, 133–136.

¹¹ „Die Lesewuth unserer Tage ist eine ordentliche Seelenkrankheit, wovon selbst die niedrigsten Stände befallen sind. [...] Die Lesewuth verwirret den Verstand, verfälscht unser Urtheil, verderbt unsere Phantasie und macht vorzüglich unsere jungen Leute für ihr ganzes Leben unbrauchbar.“ Karl Moritz Eduard Fabritius: *Über den herrschenden Unfug auf teutschen Universitäten, Gymnasien und Lycäen, oder: Geschichte der akademischen Verschwörung gegen Königthum, Christenthum und Eigenthum*, Mainz, vl. n. 1822, s. 44.

¹² „[...] die Sucht, d. h. die unmäßige, unregelte auf Kosten anderer nöthiger Beschäftigungen befriedigte Begierde zu lesen, sich durch Bücherlesen zu vergnügen.“ Johann Heinrich Campe: *Wörterbuch der deutschen Sprache*, díl 3, Braunschweig, Schulbuchhandlung 1809, s. 107.

¹³ R. Schenda: *Volk ohne Buch*, cit. dílo, s. 93.

¹⁴ Srov. Martin Andree: *Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt*, München, Wilhelm Fink 2006, s. 216–221.

¹⁵ Rolf Engelsing: *Der Bürger als Leser: Lesergeschichte in Deutschland 1500–1800*, Stuttgart, Metzler 1974.

Roger Chartier a Guglielmo Cavallo, způsoby nakládání s romány 18. století opravňují hovořit spíše o transformaci intenzivní četby z náboženských textů na texty světského charakteru – i při četbě beletrie se setkáváme s opakovaným čtením, učením se nazpaměť, citováním textu, identifikací s románovými hrdiny ve čtenářově životě, nebo s citovým pohnutím při četbě spojeným typicky například s výrony slz.¹⁶ Chartier a Cavallo dále upozorňují, že lidová produkce se vyznačuje mnohem spíše kontinuitou (žánrovou či motivickou) a jejím cílem je rozpoznání již známého. Přesto hovoří o druhé čtenářské revoluci a upozorňují na kvantitativní nárůst knižní produkce během 18. století, etablování periodického tisku a rozvoj malých knižních formátů.¹⁷

Hlasy autorů sklonku 18. století vůči přílišnému čtení můžeme vnímat především jako kritiku vůči těmto změnám čtenářských praktik včetně extenzivního stylu četby. Jako jeden z dokladů můžeme uvést úvahu luteránského duchovního a historika z Halberstadtu Johanna Gottfrieda Hocheho z roku 1794: „Čtenářská nákaza je pošetilé, škodlivé zneužití jinak dobré věci, vskutku velký zlořád, který je tak nakažlivý jako žlutá zimnice ve Philadelphii; je pramenem zkázy mravů u dětí a u dětí těchto dětí. [...] Člověk čte bezúčelně všechno dohromady, nevychutnává, hltá všechno, nic není srovnáno, vše je jen zběžně přelétnuto a stejně rychle zapomenuto, to je ovšem pro mnohé nadmíru užitečné.“¹⁸ Jako ideální model byla v opozici proti tomu vnímána soustředěná četba, spojená s rozjímáním nad otázkou, jak nově získané poznatky prakticky využít. Osvícenské představy o kultuře se orientovaly na

¹⁶ K obdobným závěrům dochází i Martin Andree, když porovnává model mediální komunikace u Goethova *Werthera* a biblické vyprávění o poslední večeři – oběma je dle Andreeho vlastní překračování medialního charakteru sdělení a jeho transformace v zážitek „živoucí přítomnosti“, který smývá znakový charakter textu – srov. Martin Andree: *Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt*, München, Wilhelm Fink 2006, zvl. s. 108–110.

¹⁷ Roger Chartier, Guglielmo Cavallo: „Einleitung“, in tíž (eds.): *Die Welt des Lesens. Von der Schriftrolle zum Bildschirm*, Frankfurt am Main – New York, Campus 1999, s. 9–57, zde s. 42–44. Srov. též Pavel Janáček – Michael Wögerbauer – Petr Piša – Petr Šámal: „Úvod. Monografie o literární cenze v epoše mezi druhou a třetí revolucí knihy“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 19–59, zde s. 41–42.

¹⁸ „Die Lesesucht ist ein thörriger, schädlicher Mißbrauch einer sonst guten Sache, ein wirklich großes Uebel, das so ansteckend ist, wie das gelbe Fieber in Philadelphia; sie ist die Quelle des sittlichen Verderbens für Kinder und Kindes Kinder. [...] Man liest ohne Zweck alles durch einander, man genießt nichts und verschlingt alles, nichts wird geordnet, alles nur flüchtig gelesen und eben so flüchtig vergessen, was freilich bei vielen sehr nützlich ist.“ [Johann Gottfried Hoche]: *Vertraute Briefe über die jetzige abentheuerliche Lesesucht und über den Einfluß derselben auf die Verminderung des häuslichen und öffentlichen Glücks*, Hannover, Chr. Ritscher 1794, s. 68. Srov. též Johann Rudolph Gottlieb Beyer: *Ueber das Bücherlesen, in so fern es zum Luxus unsrer Zeiten gehört. Vorgelesen in der churfürstl. mainz. Academiae nützlicher Wissenschaften zu Erfurt, am 2ten Febr. 1795*, Erfurt 1796 (Acta Academiae Electoralis Moguntinae Scientiarum Utilium, vol. XII, 1794/95, commentatio 10), s. 7.

horatiovskou zásadu *prodesse et delectare* (prospívat a těšit),¹⁹ podle níž je zábava jen jednou ze dvou složek účinku umění, jakkoli se mohly představy o konkrétní podobě „užitečné“ složky četby lišit. Četba za účelem čisté „zábavy“, „rozptýlení“ a „ukrácení času“ se proto stávala masivním terčem kritiky.²⁰

Tři hlavní příčiny, proč by měla být „čtenářská nákaza“ brzděna, shrnul roku 1795 ve své přednášce *Ueber das Bücherlesen (O čtení knih)* luteránský pastor z Erfurtu Johann Rudolph Gottlieb Beyer. Prvním argumentem, s nímž jsme se setkali už v argumentaci krajského komisaře Weissenregnera, bylo zanedbávání pracovních povinností ze strany náruživých čtenářů. Vedle toho je podle Beyera čtenář odváděn od smyslu pro životní realitu, četba tak vede k přílišné smyslnosti, zženštilosti, sentimentalitě či přímo ke zvířecím pudům. Konečně podle Beyera zprostředkovává četba buď zcela mylné myšlenky, nebo polopravdy, nezralé a nezažité ideje. Stejně jako pro Weissenregnera není ani pro Beyera obyčejný čtenář na některé takto získané myšlenky připravený, což vede k jeho nespokojenosti.²¹

Negativní ohlasy „čtenářské nákazy“ se v publicistických vyjádřeních přelomu 18. a 19. století často konkretizovaly do podoby kritiky nového žánru – románů – a dále do kritiky fenoménu, který umožňoval levnější přístup ke většímu množství knih – komerčních výpůjčních knihoven. Předpokládalo se zároveň, že negativními následky jsou zvláště postižené specifické vrstvy obyvatelstva pokládané za „zranitelné“, a to ženy, mládež a „prostý lid“. V diskuzích ohledně přílišného čtení se přitom protínají představy o ideálním fungování (stavovské) společnosti, do níž ovšem náruživý čtenář nezapadá, protože vlivem četby neplní své pracovní či společenské povinnosti, dále představy o etice a morálce, regulující údajné vyvolávání fantazijních, či přímo sexuálních představ. Souvisí s nimi i medicínský diskurz, zabývající se otázkou fyziologie a zdraví čtenářů – přičemž ovšem tento diskurz mohl poskytovat argumenty i pro oblast morálky.

Z pozice medicíny se údajně škodlivým vlivům četby na dospívající dívky věnoval mimo jiné göttingenský lékař Friedrich Benjamin Osiander. Ten zařadil „románovou nákazu“

¹⁹ Srov. Michael Wögerbauer: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše. Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 61–161, zde s. 142, o odrazu této horatiovské zásady v rakouské cenzurní legislativě.

²⁰ Srov. Holger Dainat: *Abaellino, Rinaldini und Konsorten. Zur Geschichte der Räuberromane in Deutschland*, Tübingen, Niemeyer 1996, s. 89–96.

²¹ J. R. G. Beyer: *Ueber das Bücherlesen*, cit. dílo, s. 22, srov. též R. Schenda: *Volk ohne Buch*, cit. dílo, s. 54–55.

(*Romanensucht*) neboli „Vesana ad scenas Romanenses propensio“ mezi výčet nemocí, které hrozí dospívajícím dívkám, a spatřoval přímou vazbu mezi četbou „oplzlých románů“, ženskou masturbací a nespokojeností v manželství: „Oplzlé romány u nich [mladých žen, PP] vybudí dosud spící pohlavní pudy, a svádí je k sebeuspokojování, jež zabíjí živoucího ducha, kvetoucí barva tváře brzy vyhasne a během několika měsíců se z anděla stane živoucí mrtvola, často je tím také dán důvod k nenapravitelným zločinům v manželství i mimo něj“.²² Souvislost diskurzu o „čtenářské nákaze“ a onanii u Osiandera není nahodilá – oba termíny patří k centrálním bodům osvícenské kritiky a oba byly vnímány jako potenciálně smrtelná provinění. Podle saského luteránského teologa Karla Gottfrieda Bauera existuje mezi přílišným čtením a autoerotikou medicínská souvislost: „Vynucená poloha a nedostatek jakéhokoli pohybu při čtení, spolu s tak násilným střídáním představ a prožitků“, vyvolává podle něj „malátnost, zahlenění, nadýmání a ucpávání vnitřností, jedním slovem hypochondrii, která, jak je známo, u obou pohlaví, jmenovitě však u toho ženského, velmi výrazně působí na pohlavní orgány, způsobuje tuhnutí a kažení krve, ostrá podráždění a ochablosti v nervovém systému, neduživost a slabost celého těla.“²³

Následky přehnané četby mohly být podle varovných dobových hlasů fatální. Pro lipského filozofa Johanna Adama Bergka jimi byly „pošetilé plýtvání, nepřekonatelný ostych vůči jakékoli námaze, bezmezný sklon k luxusu, potlačování hlasu svědomí, omrzlost životem a předčasná smrt“.²⁴ Přímou závislost četby románového žánru a stoupajícím počtem

²² „Schlüpfrige Romane erwecken bey ihnen [den jungen Frauenzimmern] die noch schlafenden Zeugungstriebe, und reitzen sie zur Selbstbefriedigung hin, welche den lebhaftesten Geist tödtet, die blühendste Gesichtsfarbe in kurzem verwischt, und aus einem Engel in wenigen Monaten eine wandelnde Leiche schafft, ja manchmal den Grund zu unheilbaren Uebeln in und außer der Ehe leget“. Friedrich Benjamin Osiander: *Ueber die Entwicklungskrankheiten in den Blüthenjahren des weiblichen Geschlechts*, díl 1, *enthaltend die seltenen und wunderbaren Geistes- und Leibeszufälle in diesem Alter*, Göttingen, vl. n. 1817, s. 46–53, citát s. 47. Negativní následky četby ovšem nemusí mít podle Osiandera pouze četba sentimentálních románů či balad (explicitně je zmiňována Bürgerova *Lenore*), nýbrž i tradiční náboženská literatura. Srov. též Hans-Jörg Künast: „Lesen macht krank und kann tödlich sein. Lesesucht und Selbstmord um 1800“, in Sandra Rühr (ed.): *Sinn und Unsinn des Lesens. Gegenstände, Darstellungen und Argumente aus Geschichte und Gegenwart*, Göttingen, V&R Unipress 2013, s. 121–142.

²³ „[...] erzeugt die erzwungene Lage und der Mangel aller körperlichen Bewegung bey dem Lesen, in Verbindung mit der so gewaltsamen Abwechselung von Vorstellungen und Empfindungen, Schloffheit, Verschleimung, Blähungen und Verstopfungen in den Eingeweiden, mit einem Worte, Hypochondrie, die bekanntermaassen bey beyden, namentlich bey dem weiblichen Geschlecht, recht eigentlich auf die Geschlechtstheile wirkt, Stockungen und Verderbnis im Blute, reizende Schärpen und Abspannung im Nervensysteme, Siechheit und Weichlichkeit im ganzen Körper.“ Karl Gottfried Bauer: *Über die Mittel, dem Geschlechtstrieb eine unschädliche Richtung zu geben*, Leipzig, bey Siegfried Lebrecht Crusius 1791, s. 190.

²⁴ „Die Folgen einer solchen geschmack- und gedankenlosen Lektüre sind also unsinnige Verschwendung, unüberwindliche Scheu vor jeder Anstrengung, grenzenloser Hang zum Luxus, Unterdrückung der Stimme des

sebevražd, údajně doložitelným zvláště od osmdesátých let 18. století, konstatoval i již zmiňovaný F. B. Ossiander:

Zdalo se, že příčinou není nic jiného, než stále více se rozšiřující nákaza mdlé románové četby, [...] skrze niž se mezi natolik choulostivou mládež všeobecně rozšířila láska, hrát román, a konečně zemřít jako románový hrdina, poté, co byly hlava i srdce naplněny dobrodružstvím a pomateny.²⁵

Boj proti přílišné četbě

Jaké prostředky tedy navrhovali kritici „čtenářské nákazy“ k jejímu potírání? V sedmdesátých letech 18. století byl ještě – přinejmenším na diskurzivní rovině – myslitelný požadavek, aby potenciálně ohrožené vrstvy obyvatel zůstaly zcela bez znalostí čtení a psaní: „Vskutku ale nevidím nic, čím by psaní mohlo být prospěšné pro rolníka. [...] Co se týče dívek – o, nechtěl bych se oženit s žádnou, která umí číst a psát!“ psal osnabrucký právník Justus Möser roku 1771.²⁶

V devadesátých letech se už s apriorním odsudkem četby nesetkáváme. Pruský diplomat Christian Konrad Wilhelm Dohm tak roku 1796 argumentoval nutností přísného výběru četby lidových vrstev: „Prostý muž čte vždy jen málo, a nemám žádné námitky říct – **musí** číst málo. Ovšem právě proto, a protože na něj přečtené působí vzhledem k řídkosti četby o to více, je o to důležitější, aby četl jen dobré a užitečné; právě proto není ve spisech pro lid nic bez významu.“²⁷ Georg Philipp Moll, pozdější rektor lyceí ve švábských městech

Gewissens, Lebensüberdruß, und ein früher Tod.“ Johann Adam Bergk: *Kunst, Bücher zu lesen. Nebst Bemerkungen über Schriften und Schriftsteller*, Jena, Hampel 1799, s. 411–412.

²⁵ „Die Ursache davon schien keine andere zu seyn, als die sich immer mehr verbreitende Sucht der faden Romanen-Lectüre, [...] wodurch die Liebe, einen Roman zu spielen, und endlich wie ein Romanheld zu sterben, nachdem Kopf und Herz mit Abentheuer angefüllt und verschroben waren, unter der so empfänglichen Jugend allgemein verbreitet wurde.“ Friedrich Benjamin Ossiander: *Über den Selbstmord, seine Ursachen, Arten, medicinisch-gerichtliche Untersuchung und die Mittel gegen denselben. Eine Schrift sowohl für Policei- und Justiz-Beamte, als für gerichtliche Aerzte und Wundärzte, für Psychologen und Volkslehrer*, Hannover, bei den Brüdern Hahn 1813, s. 306.

²⁶ „In der That aber sehe ich doch eigentlich nicht, was das Schreiben einem Ackermann sonderlich nütze. [...] Was die Mädchen betrifft – o ich möchte keines heirathen, das lesen und schreiben kann!“ Justus Möser: „Ueber die Erziehung der Kinder auf dem Lande“ [1771], in též: *Patriotische Phantasien*, vyd. J. M. J. v. Voigts, díl 2, Berlin, bey Friedrich Nicolai 1776, s. 441–443, zde s. 442–443.

²⁷ „Der gemeine Mann wird zu allen Zeiten nur wenig lesen, und ich nehme keinen Anstand zu sagen – er **muß** wenig lesen. Aber eben deshalb, und weil das Gelesene nach Verhältniß dieser Seltenheit auf ihn ungleich mehr wirkt, ist es um so wichtiger, daß er nur Gutes und Nützliches lese; eben deshalb ist in Volksschriften eigentlich nichts gleichgültig.“ Christian Wilhelm von Dohm: *Ueber Volkskalender und Volksschriften überhaupt*, Leipzig, in der Sommerschen Buchhandlung 1796, s. 10.

Öttingen a Nördlingen, se roku 1798 dovolával rodičovské autority při výchově dětí: „Nenechávej děti číst příliš najednou; protože z toho lehko vznikne čtenářská zběsilost. Mají číst málo, ale přitom rozjímat. Odváděj je od čtení k jiným zábavám, hrám a zaměstnáním.“²⁸ I u dalších autorů setkáváme se s pokusy o vytvoření modelu kontrolovaného čtení, který má usměrňovat rozvoj fantazie mladých čtenářů pomocí pečlivého výběru látky ke čtení a zarámování fikčního textu výchovným rozhovorem.²⁹ Romanopisec, pedagog a historik Johann Heinrich Daniel Zschokke oceňoval péči vrchností, rodičů i duchovních o správnou četbu, obracel se však především na samotného čtenáře:

Jsi-li přesvědčen o nebezpečích čtenářské nákazy, anebo přinejmenším o jejích nevýhodách pro ducha a srdce, vzmuž se k nezlomnému rozhodnutí **vyvarovat se do budoucna přílišného čtení**. [...] Nečti příliš; ovšem také nečti **rozličné** dohromady. [...] Najdi si přítele, rádce, který má dostatečnou znalost lepších spisů o zvoleném předmětu, a popros ho o vedení. **Nečti příliš; nýbrž čti nemnohé s vážností, rozjímej a uvažuj u toho**, dokud ti to není jasné, a dokud díky tomu lépe nezakotví v paměti. **Nečti příliš, nejméně však k pouhé zábavě**.³⁰

Mnichovský pedagog (a rovněž cenzor) Lorenz Weistenrieder doporučoval roku 1800 zaměřit pozornost na komerční výpůjční knihovny – „V takových výpůjčních knihovnách obvykle trůnní, jako panující královna, úplná sbírka všech módních rytířských a duchařských románů, všech denních brožur, všech nestoudných, lehkomyšlných a zhoubných spisů (které jsou ovšem předávány jen pod pultem) a všech zhýralostí. V těchto výpůjčních knihovnách nachází své útočiště mladík bez mravů, aby učinil nevinnou dívku, jež ještě nemá žádný cit

²⁸ „Laß die Kinder nicht zu viel auf einmal lesen; denn leicht entsteht Lesewuth daraus. Wenig, aber mit Nachdenken sollen sie lesen. Leite sie vom Lesen wieder auf andere Zerstreuungen, Spiele, Beschäftigungen.“ Georg Philipp Moll: *Briefe an Selmar als Vater über jugendliche Unterhaltung*, Tübingen 1798, s. 132, cit. dle R. Schenda: *Volk ohne Buch*, cit. dílo, s. 80.

²⁹ Přístupy Johanna Heinricha Campeho a Johanna Karla Welzela z počátku 80. let 18. století rozebírá Susanne Barth: *Mädchenlektüren: Lesediskurse im 18. und 19. Jahrhundert*, Frankfurt – New York, Campus Verlag 2002, s. 86–92.

³⁰ „Bist du von den Gefahren der Lesesucht, oder wenigstens von ihrem Nachtheil für Geist und Herz überzeugt: so ermanne dich zu dem unverbrüchlichen Entschlusse, **dich fortan des Viellesens zu enthalten**. [...] Lies nicht viel; aber auch **nicht vielerlei** durch einander. [...] Suche einen Freund, einen Rathgeber, welcher die hinlängliche Kenntniß besserer Schriften über den erwählten Gegenstand besitzt, und diesen bitte um Leitung. **Lies nicht viel; aber das Wenige mit Ernst, mit Nachdenken und Ueberlegung**, bis es dir deutlich, und eben damit in deinem Gedächtnisse bleibender geworden ist. [...] **Lies nicht viel, am seltensten aber zu deinem bloßen Vergnügen**.“ [Johann Heinrich Daniel Zschokke]: „Eine Warnung vor den Gefahren der Lesesucht 1821. Text: XIII: Die Lesesucht“, in týž: *Stunden der Andacht zur Beförderung wahren Christenthums und häuslicher Gottesverehrung*, díl 5, *Andachtsbuch für die Jugend*, Aarau, Heinrich Remigius Sauerländer 1821, s. 130–139, zde s. 137–138.

pro nezdvořilosti, žádostivou a vybudil její představivost pro divoké prostopášnosti.³¹ Obdobně uvažoval již zmiňovaný Johann Rudolph Gottfried Beyer, který se při zásahu proti vypůjčením knihovnám dovolával „pozornosti“ a „péče“ státu.³²

Advokát Klein z durynského Eisenbergu uvažoval roku 1797 o paušálním zákazu vypůjčeních knihoven, odmítl jej ovšem ve prospěch „zlaté střední cesty“. Jeho doporučení k ochraně „před zhoubnými útoky té nejzkaženější a nejzhoubnější třídy lidstva, před nemravnými spisovateli“ zahrnovalo namísto toho tři pilíře. Tím prvním byla podle Kleina seberegulace samotných spisovatelů („neurážej mravopochestnost“), spojená s veřejným odsouzením těch, kteří by toto pravidlo porušili.³³ Nepostačovalo-li by takové odsouzení literární kritikou, obracel se Klein ve druhém pilíři svého návrhu na cenzuru, která má coby zahradník dbát před plevelnými a jedovatými bylinami. Spisy, které by byly sborem důvěryhodných osob shledány jako nemravné, ovšem neměly být zapovězeny zcela, nýbrž měly zůstat k dispozici zkušeným, vzdělaným čtenářům: „I v lékárnách jsou přece jedy zapovězeny jen nedospělým a prostým lidem! Poctivému člověku, lékaři, umělci, není a nesmí zůstat odepřena ani samotná *aqua tofana*, pokud ji chce zkoumat anebo pokud ji umí jinak využít.“³⁴ Konečně třetím Kleinovým návrhem byla „prosba, vroucí úpěnlivá prosba na vás otce rodin, na vás, učitele lidu a mládeže“, aby svou autoritou kontrolovali a ovlivňovali četbu svých dětí, svěřenců a žáků. Nestačí ovšem pouze zakazovat nesprávnou četbu, je nutné i dávat příklady četby vhodné.³⁵

³¹ „In solchen Leihbibliotheken thronet gewöhnlich, als herrschende Königin, eine vollständige Sammlung aller modischen Ritter- und Gespensterromanen, aller Tagsbrochüren, aller frechen, lockern, und verderblichen Schriften (welche aber immer nur *sub Rosa* mitgetheilt werden) und aller Liederlichkeiten. Zu solchen Leihbibliotheken nimmt der sittenlose Bursch seine Zuflucht, um ein unschuldiges Mädchen, welches für Ungezogenheiten noch keinen Sinn hat, lüstern und ihre Einbildungskraft für wilde Ausschweifungen empfänglich zu machen.“ Lorenz Westenriedler: „Ob es, wenn man die Litteratur, und die Sinnlichkeit befördern will, wohlgethan sey, die Vermehrung der Buchhandlungen, und Leihbibliotheken zu befördern“, in týž: *Beyträge zur vaterländischen Historie, Geographie, Statistik, etc.*, díl 6, München 1800, s. 290–301, zde s. 297.

³² J. R. G. Beyer: *Ueber das Bücherlesen*, cit. dílo, s. 31.

³³ „[...] gegen die verheerenden Angriffe der verdorbensten und verderblichsten Menschenklasse, gegen sittenlose Schriftsteller“, „Beleidige die Sittlichkeit nicht“. In: „Wie hindert man den Umlauf sittenverderbender Bücher durch Leih-Bibliotheken? auf Veranlassung einer im Reichs-Anzeiger 1795. No. 8. geschehenen Anfrage, beantwortet von Amts-Advokat Klein im Eisenberg“, in Rudolph Zacharias Becker (ed.): *Gemeinnützige Aufsätze vermischten Inhalts als Beyträge zum Reichs-Anzeiger*, díl 1, Gotha, in der Beckerischen Buchhandlung 1797, sloupec 1–24, zde sl. 4–5.

³⁴ „Die Gifte sind ja in den Apotheken nur für unerwachsene und gemeine Leute nicht zu haben! Dem rechtlichen Manne, dem Artzte, dem Künstler wird und muß selbst *Aqua Toffana* unversagt bleiben, wenn er sie untersuchen will, oder sonst zu nutzen weiß.“ Tamtéž, sl. 13. Prudký jed *aqua tofana*, sestávající z arzenu, antimonu, olova a výtažku z rulíku, byl údajně vynalezen v Itálii v 17. století.

³⁵ „die Bitte, die heisse flehende Bitte an euch Familienväter, an euch, ihr Lehrer des Volks und der Jugend“. Tamtéž, sl. 15, 21.

Zatímco advokát Klein, stejně jako rektor řezenského gymnázia Johann Andreas Keyn, považovali paušální zákazy za neúčinné, respektive je odmítali coby „zásahy do nedotknutelných lidských práv, [...] záhubu svobody slova“,³⁶ již zmiňovaný göttingenský lékař Friedrich Benjamin Osiander byl ve svých návrzích výrazně tvrdší. Jako nejúčinnější zbraň proti vlně sebevražd spatřoval naprostý zákaz její tematizace v beletrii, a to bez ohledu na případné literární kvality klasických děl: „Je třeba zakázat, potlačit a zničit všechny romány, truchlohry anebo beletristické spisy, ve kterých je znázorněna sebevražda jako chvalitebný čin, jako hrdinství nebo jako akt velkého génia. Je lhostejné, kdo tuto knihu napsal, jestli Shakespeare, Schiller anebo von Goethe. Svět tím nic neztratí.“³⁷

Na výzvy k cenzurnímu postihu vůči spisům, které rozněcují fantazii, odvádějí čtenáře od plnění povinností či svádějí k nápodobě zobrazovaných činů, reagovala i cenzurní legislativa. Podrobné bádenské cenzurní nařízení z 16. listopadu 1797, vydané kurfiřtem Karlem Fridrichem, důsledně přikazovalo cenzorům „mít vždy na zřeteli rozdíl mezi učeným pojednáním a lidovým spisem, v prvním případě je možné připustit mnohé, co v druhém případě nemůže být prominuto.“ Předpis tak například povoloval v případě učených pojednání diskuze zaměřené na obecné blaho, i když se dotýkaly politických témat. Takovou benevolenci ovšem nepřipouštěl u spisů pro lid a mládež: „v případě pochybností nemají být nikdy připuštěny takové výpady, které mohou lehko tuto vrstvu obyvatel znepokojit anebo pomást, a v jejich rukou nepřispějí k tomu, aby na své konání nahlédli jako na nepatřičné a změnili je prospěšným a zákonným způsobem.“ Obdobné bylo i rozlišování při posuzování spisů z hlediska morálky. Předpis všeobecně zakazoval takové spisy, které „zobrazují svádivé stránky životních okolností a poměrů a tímto způsobem pobuřují bez užitku a potřeby smyslnost,“ ovšem připouštěl výjimky pro takové spisy, které tímto způsobem poukazovaly na „chyby“ či „poklesky“. Nikoli ovšem opět v případě spisů pro lid nebo pro mládež.³⁸

³⁶ „Eingriffe in die unverletzlichen Rechte der Menschen, [...], Vernichtung der Preßfreyheit“. Johann Andreas Keyn: *Ueber die Lesesucht der Jugend, nebst einigen Vorschlägen, wie Eltern und Lehrer dieselbe zu mäßigen und zu leiren trachten sollen*, Regensburg, gedruckt bey C. H. G. Zeidler, 1803.

³⁷ „Man verbiete, unterdrücke und zernichte alle Romane, Trauerspiele oder schöngesteisterische Schriften, in welchen der Selbstmord als eine rühmliche Handlung, als eine Heldenthat oder eine Handlung eines großen Genie's dargestellt wird. Gleichviel, wer das Buch geschrieben hat, ein Shakespeare, Schiller oder von Göthe. Die Welt verliert nichts dabei.“ F. B. Osiander: *Über den Selbstmord*, cit. dílo, s. 359.

³⁸ „[...] hiebei niemals außer Acht zu lassenden Unterschied zwischen gelehrten Abhandlungen und Volksschriften, in deren ersteren manches passirlich ist, was bei letzteren nicht nachgesehen werden kann.“ „Bei der zweiten Classe hingegen muß abermals weiter darauf gesehen werden, daß dergleichen Ausstreungen, welche diese Classe von Staats-Bürgern leicht verwirren oder beunruhigen, und in ihrer Hand zu einer vortheilhaften und gesetzmässigen Aenderung ihrer etwa widrig erachtenden Lage dennoch nicht gereichen, in Zweifel niemals passirt.“ „die verführende Seite der dahin neigenden Lagen und Verhältnisse des Lebens reizend

Citovaný bádenský předpis z roku 1797 nese závažné podobnosti s rakouským cenzurním předpisem ze září 1810, klíčové normě předbřeznového období. Přímou inspiraci rakouské cenzurní legislativy bádenským předpisem nemůžeme doložit, oba však vycházejí ze stejných diskurzivních předpokladů. V následující části nejprve ukážeme, že diskurz ohledně následků přílišné četby byl přítomen i v prostředí habsburské monarchie.

Čtenářská náказа v habsburské monarchii

Příklady, které jsme dosud uváděli, pocházejí ve větší míře od autorů z protestantských oblastí severního a středního Německa. Podle Reinharda Wittmanna byla čtenářská revoluce v katolických částech středoevropského prostoru opožděná o dvě až tři desetiletí, a to z důvodu chybějící návaznosti na protestantský model individuální četby Bible a s ním spojené svrchované autority Písma v teologických otázkách (*sola scriptura*).³⁹ Přesto i na území habsburské monarchie nacházíme reflexi změn čtenářských praktik již od šedesátých let 18. století. „Už několik let volí Vídeň naše národní spisovatele za miláčky svého volného času. Touha ke čtení (*Lesebegierde*) se plíživě rozšířila od počestných mužů až k **laškovujícím** ženám [...]. Naše ženy čtou!“ pozoroval anonymní autor textu *Betrachtungen über die Lectur des Frauenzimmers* z února 1766. Podle tohoto pisatele je u ženského pohlaví nutné cíleně vzbuzovat „touhu“ ke čtení, která však nesmí „přerůst až ve vášeň; nesmí zcela pohltit starosti o domácnost; nesmí vyvolat sklon k hlubším vědám, které jsou vyhrazeny náročnému rozvoji mužů.“ Již zde se setkáváme s varováním před „nanejvýš ubohými romány“.⁴⁰ O tři desítky let později konstatoval Joachim Christoph Friedrich Schulz ve svém cestopise po střední Evropě: „pochybuji, zda v nějakém jiném německém městě se čtenářská náказа vzrůstá mezi prostými lidovými vrstvami tak silně, jako ve Vídni.“ Rovněž Schulz dával „čtenářskou

darstellen, und somit ohne Noth und Nutzen die Sinnlichkeit in Aufruhr setzen“, *Neue Bücher-Censur-Ordnung vom 16. Nov[ember] 1797*, cit. dle R. Schenda: *Volk ohne Buch*, cit. dílo, s. 108–109.

³⁹ R. Wittmann: „Gibt es eine Leserevolution am Ende des 18. Jahrhunderts?“, cit. dílo, s. 433.

⁴⁰ „Wien hat die Schriftsteller unserer Nation seit einigen Jahren zu Lieblingen seiner Ruhestunden gewählt. Die Lesebegierde hat sich vom ernsteren Manne bis zum **tändelnden** Frauenzimmer hingeschlichen [...]. Unsere Frauen lesen!“; „bis zur Leidenschaft anwachsen; sie muß die häuslichen Sorgen nicht ganz verschlingen; nicht den Hang nach tieferen Wissenschaften erzeugen, die der mühsamen Entfaltung des Mannes vorbehalten sind.“ „höchst elenden Romanen“ – „Betrachtungen über die Lectur des Frauenzimemrs“, in *Wienerisches Diarium*, 1766, č. 14, 15. 2., příloha (Samtsags-Anhang), s. [1]–[2], zde s. 1. Autor přiznával, že jeho text představuje adaptaci článku vyšlého v *Hanauer Zeitung*.

nákazu“ do kontextu s rytířskými romány a ve svém cestopisu si všímal běžné vídeňské praxi jejich patisků.⁴¹

I v pozdějších desetiletích přetrvávala kritika přílišného čtení, například v rámci medicínského diskurzu. Štýrskohradecký lékař Christian Weiglein se na konci třicátých let 19. století ve vídeňském časopise *Gesundheits-Zeitung* zamýšlel nad fyzickými následky „čtenářské zběsilosti“. Na prvním místě k ní řadil oční problémy a zkřivení páteře způsobené špatnou polohou pro čtení. „Mnohem obecněji a nevyhnutelněji však působí duch četby,“ pokračoval Weiglein. „Nejnápadnější je toto nebezpečí při četbě, která rozněcuje především naši fantazii a naše smysly, při takzvané zábavné četbě.“ Ta působí obzvláště škodlivě na nervový systém, a může navíc svádět i k onanii, jak Weiglein mezi řádky dodával: „Porušují-li tyto spisy navíc zákony mravnosti a slušného chování, předčasně vyvolávají smyslné pudy a svádí k tajným hříchům, které vysilují mládež.“⁴² Autor vystupující pod pseudonymem Sincerus se ve stejném časopise zaměřil na společenskou skupinu vnímanou tradičně jako ohroženou – na dospívající dívky – a varoval před románovou četbou, která přepíná mozek a tím údajně způsobuje srdeční choroby.⁴³ Na stránkách zmiňovaného periodika nacházíme i úvahu spojující přílišnou četbu s předčasným stárnutím.⁴⁴

Kritiku přílišné četby a rozněcování fantazie můžeme nalézt i u autorů z českých zemí. Děkan kostela v podkrušnohorských Dolanech a kadaňský vikář Michael Kajetan Hermann byl autorem několika lidovýchovných příruček, v jedné z nich, *Užitečná všehochut v dopisech* (*Nützliches Allerlei in Briefen*), můžeme nalézt i kapitulu „O zneužívání románů“ („Über den Mißbrauch der Romane“).⁴⁵ Hermannův text obsahuje většinu stereotypů týkajících se

⁴¹ „[...] ich zweifle, ob in irgend einer andern deutschen Stadt, unter den gemeinen Volksklassen, die Lesesucht so stark um sich gegriffen hat, als in Wien.“ [Joachim Christoph Friedrich Schulz]: *Reise eines Liefländers von Riga nach Warschau, durch Südpreußen, über Breslau, Dresden, Karlsbad, Bayreuth, Nürnberg, Regensburg, München, Salzburg, Linz, Wien und Klagenfurt, nach Botzen in Tyrol*, sešit 6, *Enthaltend einen Abriß von Salzburg und Wien und die Reise von dort nach Botzen*, Berlin, bey Friedrich Vieweg dem Ältern 1796, s. 236.

⁴² „Allgemeiner, unwiderstehender aber wirkt der Geist der Lektüre“; „Am auffallendsten treten diese Gefahren bei einer Lektüre hervor, die vor Allem unsere Phantasie und unsere Sinne aufregt, der sogenannten Unterhaltungs-Lektüre.“; „Verletzen jene Schriften noch überdies die Gesetze des Anstandes und der Sittlichkeit, so wecken sie schon frühzeitig sinnliche Triebe und verleiten zu geheimen Sünden, die an der Jugendkraft zehren.“ [Christian] Weiglein: „Die Lesewuth und ihre physischen Nachtheile“, *Gesundheits-Zeitung*, Neue Folge 3, 1839, č. 80–81, 7.–10. 10., s. 665–667, 673–675, zde s. 666–667.

⁴³ Sincerus: „Aphorismen über frühzeitige Verstandesbildung der Kinder“, *Gesundheits-Zeitung*, Neue Folge 1, 1837, č. 10, 2. 2., s. 81–84.

⁴⁴ Dr.r.: „Zwei Briefe über das Alter. Zweiter Brief. (Eine Neujahrsbetrachtung für Jung und Alt.)“, *Gesundheits-Zeitung*, 1836, č. 6, 6. 2., s. 81–84.

⁴⁵ Michael Kajetan Hermann: *Nützliches Allerlei in Briefen*, Prag, Caspar Widtmann 1817, s. 217–224. Část příslušné kapitoly přebírá článek z berlínského časopisu *Zeitung für elegante Welt*: „Ueber den Mißbrauch der Romane“, *Zeitung für die elegante Welt*, 1810, č. 24, 2. 2., sloupce 190–191.

románové tvorby, které jsme už dříve popsali. Varuje, že „čtenářskou zběsilostí“ jsou ohroženy především příslušnice ženského pohlaví, a kriticky vidí rozšíření nového typu četby „dokonce i v nižší vrstvě tvého [tj. ženského, PP] rodu. Mnohá kuchařka stojí s knihou v ruce v koutě kuchyně, čte, a nechá přitom spálit pečení“. Zanedbávání povinností v souvislosti s přílišnou četbou je však pouze jedním z následků čtení románů. Ještě horším je podle Hermanna nadměrné rozněcování fantazie. Netýká se to ovšem pouze děl, u kterých „bylo ve skutečnosti úmyslem zhanobit představivost čtenáře pomocí oplzlých obrazů a hanebných myšlenek – a běda, běda těm bídákům, kteří byli natolik bezcitní, aby z toho učinili d'ábelský cíl svého umění!“ Škodlivé mohou být podle Hermanna i spisy těch autorů, jimž „byla mravnost posvátná“. I ony totiž mohou u mladých lidí obojího pohlaví vzbuzovat takové představy, které mají být vyhrazeny pouze pro manželství. „Pro mladé osoby, které ještě nedosáhly věku určeného přírodou pro zralost, stejně jako obecně pro všechny, jejichž cíl nesměruje, anebo nemůže směřovat k manželskému svazku“, je nicméně vybuzení milostných citů „neblahým zdrojem oslabení a zhoršením těla a ducha; pravým jedem pro duši, který ochromuje nejušlechtlejší síly [...]; strašlivou propastí, do níž spadlo zdraví, štěstí a dokonce i život mnoha tisíců mladých osob obojího pohlaví, a každým rokem do ní padají další“. Hermann proto zapřísahá fiktivní adresátku svých výchovných dopisů, „při všem, co ti je svaté, [...] nevrhej se žádostivě po každém románu, který se ti dostane do ruky, a nehltej ho. Jaké nebezpečné bláznovství by to bylo!“⁴⁶

Křížovnický kněz (a později velmistr tohoto řádu) Jakob Beer, nástupce Bernarda Bolzana na postu profesora náboženství na filozofické fakultě pražské univerzity, upozorňoval na nutnost pečlivého výběru knih ke čtení ve svém výchovném kázání pro studnety (exhortě). Varoval před širokou plejádou dostupných spisů, které

⁴⁶ „Die Lesewuth befällt auch sogar die niedere Klasse deines Geschlechts. Manche Köchin steht mit einem Buche in der Hand in einem Winkel der Küche da, liest, und läßt darüber den Braten verbrennen.“; „man [...] recht eigentlich darauf angelegt hat, die Einbildungskraft der Leser durch schlüpfrige Bilder und schändliche Ideen zu besudeln – und wehe, wehe den Elenden, welche lieblos genug waren, dieß zur teuflischen Absicht ihrer Kunst zu machen!“; „Sittlichkeit heilig war“; „Für junge Personen, welche das von der Natur dazu bestimmte Alter der Reife noch nicht erlangt haben, wie überhaupt für alle, deren Absicht dabei nicht auf eine eheliche Verbindung geht, oder gehen kann“; „eine unselige Quelle der Schwächung und Verschlimmerung an Leib und Seele; ein wahres Seelengift, welches die edelsten Kräfte lähmt [...]; ein furchtbarer Schlund, der die Gesundheit, die Glückseligkeit und selbst das Leben vieler tausend jungen Personen beiderlei Geschlechts verschlungen hat, und mit jedem Jahre vom neuen verschlingt.“; „bei allem, was dir heilig ist, [...] daß du nicht, wie so viele deiner jüngern Schwestern, begierig immer über jeden Roman, der dir in die Hände kommt, herfällst, und ihn verschlingst. Welch gefährliche Thorheit wäre das!“ – M. K. Hermann: *Nützliches Allerlei in Briefen*, cit. dílo, s. 217–224.

znetvořují často dobrý vkus, pošpiňují zrcadlo fantazie, rozmazlují mysl, kazí mravy a přinášejí rozumu často jen lež a klam namísto hledané pravdy. [...] Odtud, přátelé, pramení to, že bez ohledu na všeobecně rozšířenou čtenářskou nákazu během posledních třiceti let vzrostlo všeobecné osvícení jen nepatrně, a právě vzdělání lidstva postoupilo kupředu jen zdánlivě; neboť takové spisy nemohou zaručit ani důkladné vzdělání, ani trvalou radost z poznání. I když se čtenář, jakkoli dlouho sedí před takovou knihou, cítí radostně povzbuzen, podobá se přesto tato radost jenom onomu potěšení, jaké zažíváme při umělém ohňostroji; když s praskotem pohasnou létající kola a točící se plameny umělého požáru, mizí i naše radost.⁴⁷

O rozšíření diskurzu o přílišné četbě v českém prostředí svědčí i to, že se s ní setkáváme jako s toposem krásné literatury. Anekdoticke líčení osoby závislé na nadměrném (románovém) čtení tak nalezneme jak v próze *Böhmische Kolatschen* Karla Egona Eberta, tak ve frašce Wilhelma Marsana *Die Brautschau, oder Herr von West, der Schmetterling* (prem. 1828).⁴⁸ V náznacích se setkáváme s kritikou románového čtení i v jazykově českém prostředí. Norbert Vaněk tak ve vysvětlivkách připojených ke své adaptaci Kotzebuova *Psacího stolku* vysvětluje pojem „romány“ jako

myšlené povídky, jako k. p. jest Meluzina, Bruncvík. Jsout' historické, politické, mudrcké atd., i také romány **k opravování mravů**. Že však těchto posledních neb mravních skrovný počet mezi nesčíslnými ostatními se nachází, protože rodiče by neměli dopouštět mladým lidem lečjakés svodné škrábaniny čísti, kdežto dosti knih

⁴⁷ „Sie verbilden so häufig den guten Geschmack, beschmutzen den Spiegel der Phantasie, verzärteln das Gemüth, verderben die Sitten, und bieten dem Verstande statt der gesuchten Wahrheit oft nur Lüge und Täuschung. [...] Daher, meine Freunde! kommt es, daß ohngeachtet der allgemein verbreiteten Lesesucht seit dreißig Jahren die wahre Aufklärung nur wenig gestiegen, die wahre Menschenbildung nur scheinbar vorgerückt ist; denn solche Schriften können weder eine gründliche Bildung, noch eine dauernde Freude der Erkenntniß gewähren. Mag auch der Leser, so lange er vor solch' einem Buche sitzt, sich freudig angeregt haben, so gleicht diese Freude doch nur jenem Vergnügen, welches wir bei einem künstlichen Feuerwerke genießen; sind die fliegenden Räder und rollenden Flammenbüchse im Zauberberande mit knisterndem Geprassel verglüh't; so ist auch die Freude entschwunden.“ – Jacob Beer: *Erbauungsreden für Akademiker, und höher gebildete Christen*, díl 3, Prag, Gottlieb Haase Söhne 1835, s. 463–464.

⁴⁸ Franta Wokrauliczek [= Karl Egon Ebert]: *Böhmische Kolatschen. Eine Sammlung böhmischer Charakterzeuge und belustigender Anekdoten*, Leipzig, Wigand 1833, s. 67; A. S.: „K. K. pr. Theater an der Wien. Am 14. Oktober zum ersten Mahle: ‚Die Brautschau, oder Herr von West, der Schmetterling,‘ Original-Posse (Lustspiel) in fünf Akten von W. Marsano“ [recenze], *Allgemeine Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur, Mode und geselliges Leben* 24, 1831, č. 128–130, 25., 27., 29. 10., s. 518–519, 522–523, 527–528. Paradoxně se obě tato díla setkala s cenzurními problémy, Ebertův spis byl ohodnocen zákazem (stupeň *damnatur*), Marsanovo dílo nebylo v Praze připuštěno k dalším reprízám a údajně nebylo cenzurou povoleno ani k tisku (srov. Václav Petrbok: „Wilhelm Marsano“, *Česká divadelní encyklopedie*, <encyklopedie.idu.cz/index.php/Marsano,_Wilhelm> [4. 9. 2017]; údaj o zákazu rukopisu k tisku ovšem neodpovídá cenzurním seznamům). Příčinu je třeba patrně hledat v erotických narážkách Marsanova a v obscénní komice, kterou používá Ebert.

užitečných k vzdělávání rozumu, mravů a k rozšiřování vědomostí již v mateřské řeči máme.⁴⁹

Zde se přitom setkáváme i s náznakem představy o výběrovém charakteru české (překladové) literatury a o jejích výchovných ambicích, které na diskurzivní rovině vynesl Josef Jungmann a jeho škola. K této představě a k jejím regulačním důsledkům se ještě vrátíme v šesté kapitole.

Čtenářská náказа a cenzurní legislativa habsburské monarchie

Pohled do rakouské cenzurní legislativy ukazuje, že v čase nestabilní zahraničněpolitické situace devadesátých let 18. století⁵⁰ citlivě reagovala na nastíněný diskurz o škodlivosti přílišného čtení, spojeného s typem komerčních výpůjčních knihoven a se žánrem románu. V dekretu císaře Leopolda II. z března 1792, regulujícím přebírání zpráv ze zahraničního tisku a souvisejícím v první řadě se snahou o kontrolu zpráv o francouzské politické situaci, můžeme číst odkaz na diskurz o negativních následcích rozněcování fantazie: dekret upozorňoval na „šíření mrzutých bajek a nestydatých zmatků, které mají za cíl mást a rozvášnit mysl pomocí nesmyslných idejí a fanatického šálení, zkrátka: rušení veřejného klidu“.⁵¹ Rozšiřování „fanatického šálení“ uváděla jako jeden z důvodů pro zákaz děl i instrukce pro cenzory z 10. února téhož roku.⁵²

Rovněž opatření přijatá krátce po nástupu Františka II. na císařský trůn byla odůvodňována představou o negativním vlivu nevhodné četby na nevzdělané čtenáře – cílila především proti „falešným zprávám a pouhým výmyslům“, které „přivádějí čtenáře v škodlivý omyl“, respektive „velmi přispívají k rozšiřování pochybného smýšlení“, přičemž

⁴⁹ Norbert Vaněk: „Poznamenání (pro některé čtenáře)“, in Aug. Kocebue [= August Kotzebue]: *Psací stolek. Činohra ve čtveru jednání*, přel. Norbert Vaněk, Praha, Knížecí arcibiskupská tiskárna 1832, s. 153–165, zde s. 157; srov. též Dalibor Tureček: *Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu*, Praha, Divadelní ústav 2001, s. 111.

⁵⁰ Srov. úvod k dekretu dvorské kanceláře z 12. 10. 1792: „Protože současné okolnosti vyžadují“ („Da die gegenwärtigen Umstände fordern“) - *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer*, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei 1792–1834, sv. 1, . 184–185, zde s. 184. Ke kontextu srov. zvl. Claire Madl, Daniela Tinková (eds.): *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha, Argo 2012.

⁵¹ „[...] auf Verbreitung ärgelicher Erdichtungen und unverschämter Verdrehungen, auf Verwirrung und Erhitzung der Gemüther durch unsinnige Ideen und fanatischen Schwindelgeist, kurz auf Störung der öffentlichen Ruhe“. Dvorský dekret z 11. 3. 1792, tamtéž, sv. 1, s. 11–12.

⁵² „Einige österreichische Rescripte und Verordnungen in literarischen Angelegenheiten“, *Intelligenzblatt der Allgem[ainen] Literatur-Zeitung*, č. 65, 9. 6. 1792, sloupce 521–526, zde sl. 522.

byly jako klíčový předmět regulace spatřovány zásahy proti zpravodajským textům přístupným lidovým čtenářům – novinám, které „jsou k dostání za nízkou cenu, a tím často čteny celou veřejností i nejnižšími vrstvami včetně sedláků“.⁵³ Cílem postupné proměny cenzurního řádu se v posledním desetiletí 18. století stávala právě k větší diferenciaci přístupu k literární komunikaci – postiženy byly především ty distribuční kanály, které používali neelitní čtenáři, kteří měli ztíženou možnost opatřit si informace například prostřednictvím svých sociálních vazeb.⁵⁴ Regulováno tak bylo nakládání s cenzurními seznamy zakázaných knih, zveřejňování seznamů knih v novinách⁵⁵ a zpřístupňování periodického tisku v kavárnách.⁵⁶ 11. srpna 1798 byl vydán dekret zakazující veřejné čítárny knih s odůvodněním, že „místo toho, aby přinesly nějaký užitek, staly se škodlivými“.⁵⁷ O necelý rok později, 6. dubna 1799, byly zakázány i půjčovny knih, které představovaly, jak už jsme viděli, jeden z uzlových bodů diskurzu o škodlivosti přílišné četby.⁵⁸

Přímý zákaz četby směřující k údajnému rozněcování fantazie byl v habsburské monarchii vydán 16. ledna 1800, když „byly zakázány všechny zprávy o tajných spolčeních, rytířských románech, též o duchařských a podvodnických historkách, které od tohoto okamžiku znovu vycházejí a předkládají se knižní cenzuře k posouzení přípustnosti. V žádném případě už nemají být povolovány.“ Jak vyplývá z odůvodnění citovaného nařízení, předpis reflektoval dobové polemiky ohledně přílišného čtení, které jsme sledovali v předchozí kapitole: „Úmysly nejvyššího monarchy při tomto nařízení byly vedeny snahou, aby se hlavy nenaplňovaly myšlenkami ze světa románů, aby se nepřepínala obrazotvornost a rozumu nebyl dán chybný směr.“ O necelé dva roky později byly ze stejných příčin zakázány

⁵³ „[...] falsche Nachrichten, erdichtete Entwürfe, führen den Leser in einen schädlichen Irrthum“; „die Zeitungsblätter [...] zur Verbreitung übler Gesinnungen sehr vieles veytragen können“; „Zeitungen, [...] die in einem sehr geringen Preise zu haben, und eben deßhalb fast allgemein von dem Publikum auch von der geringsten Gattung, und bis zum Bauern herab, sehr häufig gelesen werden“. Dvorský dekret z 27. 3. 1792, *Sr. k. Majestat Franz des Zweyten politische Gesetze*, cit. dílo, sv. 1, s. 30–31, zde s. 30.; Dekret dvorské kanceláře z 12. 10. 1792, tamtéž, sv. 1, s. 184–185, č. 94.

⁵⁴ Srov. podrobněji M. Wögerbauer: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše“, cit. dílo, zvl. s. 141–144, 151–155.

⁵⁵ NA, České gubernium – publicum (ČG–P), 1796–1805, kt. 4052, kt. 2364, sign. 102/83, Prokop Lažanský českému guberniu, Vídeň 13. 3. 1797, č. 8951/285.

⁵⁶ Nařízení Františka II. z 12. září 1798 – policejní prezident hrabě Perggen toto nařízení připomíná ve svém dopise adresovaném českému zemskému guberniu ze dne 29. 10. 1801, NA, PG, 1791–1806, kt. 255, sign. 16, č. 2055 ex 1801.

⁵⁷ Dekret z 3. 8. 1798, *Sr. k. Majestat Franz des Zweyten politische Gesetze*, cit. dílo, sv. 13, s. 17–18.

⁵⁸ Dekret z 6. 4. 1799, tamtéž, sv. 14, s. 100.

rovněž „veškeré **ještě necenzurované a nově vydávané rytířské hry**, v nichž se vyskytují přepjaté charaktery“, a to kvůli „jejich nepříznivému působení na hlavu i na srdce“.⁵⁹

Odkazy ke „čtenářské závislosti“ nalezneme i v přednesu hraběte Pergena císaři z 31. ledna 1803. Prezident policejního dvorského úřadu, pod jehož kompetence od roku 1801 spadal i výkon cenzury, v tomto podání vyjadřoval distanci vůči deregulaci knižního trhu v období vlády Josefa II. Vlivem podpory „bezpodmínečné a nepřiměřené lidové osvěty (*Volksaufklärung*)“ docházelo podle Pergena k „uspokojování jednou vznícené čtenářské závislosti tím nejjednodušším a nejlacinějším způsobem. Plody [tohoto počínání, PP] ukazují, jaké zmatení idejí z toho vzešlo, jak upadla pravá a důkladná učenost a duchovní kultura a jak narostlo nehorázné všeználkovství a vášnivá chuť na fádňáky a bezduché brožury.“ Následkem Pergenovovy iniciativy byla vyhlášena opětovná cenzura (recenzurování) všech knih povolených během liberálnějšího výkonu cenzury za vlády Josefa II. a Leopolda II. Následkem této akce byl vynesena zákaz nad celkem 2552 titulů.⁶⁰

Ke „čtenářské zběsilosti“ odkazovala i podrobná instrukce pro cenzory, která byla vydaná (či snad aktualizovaná) 12. září 1803, možná rovněž v souvislosti s recenzurní akcí.⁶¹

⁵⁹ „Vermöge einer allerhöchsten Entschließung vom 16ten Jänner 1800 sind alle Nachrichten von geheimen Verbrüderungen, Ritterromane, dann Geister- und Betrürgeschichten, welche von nun an erscheinen, und der Bücherzensur zur Beurtheilung über ihre Zuverlässigkeit vorgelegt werden, mit Verboth zu belegen, und auf keine Art mehr zuzulaßen.

Die allerhöchsten Gesinnungen bey diesem Verbothe zielen dahin ab, daß die Köpfe nicht mit Ideen aus der Romanenwelt angefüllt, die Einbildungskraft nicht überspannt, und dem Geiste eine falsche Richtung gegeben werde. Da nun aber dieses durch Schauspiele noch mehr bewirkt wird, so haben Ihre Majestät unterm 29ten dieses [tj. v prosinci 1801, PP] nachträglich zu verordnen befunden, daß in Zukunft auch alle **noch nicht zensurirte und neu erscheinende Ritterschauspiele**, worinn überspannte Charaktere vorkommen, wegen ihrer ungünstiger Wirkung auf Kopf und Herz.“

NA, PG, 1791–1806, kt. 255, sign. 16, č. 21 ex 1802, sdělení policejního ministra hraběte Pergena nejvyššímu purkrabímu hraběti Štampachovi z 30. 12. 1801. Srov. též Peter Karl Jaksch: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensurssachen für das Königreich Böhmen von 1801 bis Ende 1825*, Prag 1828–1830, sv. 7, s. 236.

⁶⁰ „Es gehörte mit zu den Plänen unbescheidener Beförderung einer unbedingten und un(an)gemessenen Volksaufklärung unter der Regierung des höchstseligen Kaisers Joseph, die Anzahl der Buchdrucker zu vermehren und die einmal gereizte Lesesucht überall auf die leichteste und wohlfeilste Art zu befriedigen. Die Früchte zeigen, welche Verwirrung der Ideen hieraus entstanden sei, wie wahre gründliche Gelehrsamkeit und Geisteskultur abgenommen und bodenlose Vielwisserei und leidenschaftlicher Geschmack an faden Romanen und geistlosen Broschüren zugenommen habe.“ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien (AVA), Polizeihofstelle, sign. 1 ex 1803, přednes hraběte Pergena císaři z 31. 1. 1803, cit. dle Friedrich Wilhem Schembor: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen Zeit. Eine Dokumentation auf Grund der Akten der Obersten Polizei- und Zensurhofstelle*, Wien, Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 2010 (elektronická publikace), s. 69–70.

⁶¹ Tato instrukce se nacházela před požárem Justičního paláce (1927) v archivu rakouského ministerstva vnitra, ve sbírce úředních materiálů Johanna Baptisty Freybergera, revizora vídeňského knižního revizního úřadu, později vrchního policejního komisaře v Innsbrucku. Zde ji objevil Heribert Nagler: *Regierung, Publizistik und*

Obsáhlý předpis ve svém posledním paragrafu uváděl „hlavní hlediska“ pro výkon cenzury: „podpora náboženství, mravnosti, opravdových věd (*ernste Wissenschaften*) a všeho toho, co je vskutku dobré, pravé, pěkné a všeobecně užitečné; co největší potlačení všeho toho, co může vést k bezbožnosti (*Irreligion*), nemravnosti, nespokojenosti, k filozofismu, k osvětáření (*Aufklärerei*).“⁶² Tato stručná formule tedy příznačně pojmenovává hodnotové protiklady, na kterých byla dobová cenzura vystavěna – v oblasti náboženství to byly kategorie „náboženství“ vs. „bezbožnost“, pro oblast veřejné morálky „mravnost“ vs. „nemravnost“. Pro nakládání s osvětským dědictvím je přitom příznačné, že podobně se konstituuje protiklad mezi kladnou kategorií „všeobecného užitku“ na jedné straně a „osvětářením“ na straně druhé. Obdobně stojí „filozofismus“ v opozici vůči pozitivně vyzdvihovaným „opravdovým vědám“. Jako pozitivní hodnota je konečně vyzdvihována platónská triáda dobra, pravdy a krásy, vůči které stojí v nepřímém protikladu „nespokojenost“, tedy pojem, který bychom opět mohli vztáhnout k nastíněným diskuzím o škodlivých následcích přílišné a nekompetentní četby.

V rámci těchto „hlavních hledisek“ ovšem zmiňovaný předpis ze září 1803 – v souladu s paternalistickými principy výkonu cenzury – spoléhal na kulturní kompetence cenzora, když konstatoval, že „rozumí se samo sebou, že vzhledem k nemožnosti přetěžovat cenzurní zákony malichernými detaily má být mnohem více přenecháno přiměřenému taktu

öffentliche Meinung in den Jahren 1809–1815, disertační práce, Universität Wien 1926 (přetisk příloha tamtéž, s. i–xiv), odtud přetiskuje Norbert Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Piša und Michael Wögerbauer, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017, s. 462–470. V dochovaném znění instrukce chybí text paragrafů 11, 12 a 16, které se vztahují ke zrušeným cenzurním formulím *permittedur*, *toleratur* a *damnatur nec erga schedam* – z toho se dá usuzovat, že roku 1803 došlo pouze k aktualizaci staršího znění instrukce, kterou neznáme. Protože se instrukci nepodařilo nalézt v aktovém materiálu pražského gubernia, respektive zemského prezidia, není zcela jisté, zda se jí řídili i cenzoři v Čechách. Instrukce pro výkon cenzury v Benátsku, vydaná (v souvislosti s definitivním rozšířením rakouské správy na toto území) roku 1815, převzala některé pasáže týkající se technického popisu manipulace s cenzurními dokumenty, pasáže týkající se obsahové kontroly rukopisů naopak přebírala z pozdějšího cenzurního předpisu z 14. 9. 1810 – srov. „Piano generale di Censura per le Provincie Venete“, in *Collezione di leggi e regolamenti, pubblicati dall'imp. regio governo delle Provincie Venete*, díl 2, sv. 2, *Dal di 10 luglio a tutto dicembre 1815*, Venezia, per Francesco Andreola [1815], s. 234–291, zvláště příloha „Instruzioni per la manipolazione degli affari presso il regio dipartimento di Censura in Venezia“, tamtéž, s. 271–288.

⁶² „Die Hauptrücksichten sind immer nach dem a. h. Willen Sr. Majestät: Beförderung der Religion, der Sittlichkeit, der ernsten Wissenschaften und alles dessen, was wirklich gut, wahr, schön und gemeinnützig ist; möglichste Unterdrückung alles dessen, was zur Irreligion, zur Sittenlosigkeit, zur Unzufriedenheit, zum Philosophismus, zur Aufklärerei hinführen kann.“ N. Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, cit. dílo, s. 469–470, § 37.

cenzora a jeho zralému vhledu do souvislostí a okolností“.⁶³ Přesto na jiném místě poskytoval detailní návod k hlediskům, která má cenzor uplatňovat. Konstatoval nejprve celkem sedm kritérií pro zákaz spisu (§ 22), kterými byly (1) urážka křesťanského či obzvlášť katolického náboženství, (2) útoky na politické zřízení, (3) nepřiměřené rozněcování fantazie, (4) urážky mravnosti a podněcování smyslnosti, (5) tematizace tajných společností, (6) spisy týkající se lidového léčitelství, pověrečných receptů anebo návody jak zbohatnout v loterii, (7) seznamy zakázaných knih. Námi sledované linie potlačování fantazijní četby se týká především třetí z uvedených bodů, ve kterém se setkáme i s estetickými kritérii pro cenzurní hodnocení:

[zakázány mají být] všechny spisy, jež nepřispívají ke kultuře ducha či srdce, které namísto toho zabavují a napínají představivost, plní ji dobrodružnými ideály, či dokonce propůjčují zločinu náter velikosti, jako jsou: romány, povídky a hry ze světa rytířů, duchů, banditů a podvodníků atd., zobrazení tajných sbatržení a spiklenectví, stejně jako všeobecně všechny romány, jež nemají žádnou, či mají zcela nevýznamnou estetickou hodnotu.⁶⁴

Další dva paragrafy se týkaly polehčujících nebo přitěžujících okolností, které měly ovlivnit, který ze stupňů zákazu bude použit. Kombinovala se zde estetická hlediska („opravdový přínos pro určité odvětví literatury“ v opozici k „vnitřní bezcennosti“) a otázka vědeckého přínosu spolu s představou o cílovém publiku – zatímco spisy určené „učencům v užším smyslu“ měly být cenzurovány mírněji, předpis zakotvoval přísnější cenzuru pro spisy určené „širokému nevzdělanému publiku či dokonce mládeži“.⁶⁵

Konečně paragraf 25 vyjmenovával žánry děl, která mají být posuzována „s obzvláštní přísností“. Vedle „menších brožur smíšeného obsahu“, „nápíšu“, „novin“, „kalendářů pro lid a

⁶³ „Es versteht sich von selbst, dass bei der Unmöglichkeit, die Zensurgesetze mit einem kleinlichen Detail zu überladen, – unendlich viel dem richtigen Takt des Zensors und seiner reifen Einsicht in Zeiten und Umstände überlassen werden kann.“ Tamtéž, s. 469, § 37.

⁶⁴ „Alle Schriften, welche ohne zur Kultur des Geistes oder des Herzens beizutragen, bloss die Einbildungskraft spannen und beschäftigen, sie mit abenteuerlichen Idealen füllen, oder gar dem Verbrechen den Anstrich von Grösse geben, als da sind: Romane, die Erzählungen und Schauspiele aus der Ritter-, Geister-, Banditen-, und Betrüger-Welt etc., Darstellung geheimer Verbrüderungen und Verschwörungen, so wie überhaupt alle Romane, welche gar keinen, oder einen höchst unbedeutenden ästhetischen Wert haben.“ Tamtéž, s. 466, § 22.

⁶⁵ „Mildernde Umstände sind: wenn ein Werk, das einzelne Anstössigkeiten stärkerer Art enthält, wissenschaftlichen Inhalts und wirklicher Gewinn für irgend einen Zweig der Literatur, oder schon seiner Natur nach – ausschliessend, - für den Gelehrten im engern Verstande bestimmt ist. [...] Erschwerende Umstände sind: Wenn der Geist eines Werkes überhaupt eine bösertige, Religions-, Staats- oder Sitten-gefährliche Tendenz hat; wenn es mit den Anstössigkeiten auch noch eine innere Wertlosigkeit verbindet; wenn es auf das grosse ungebildete Publikum oder gar auf die Jugend berechnet ist.“ Tamtéž, s. 466–467, § 23–24.

pro elegantní svět“ to měly být „lidové spisy jakéhokoli druhu, kam patří vzhledem k nynější čtenářské zběsilosti, vyskytující se i u nejnižších vrstev, i básně, romány a divadelní hry“. ⁶⁶

Další cenzurní nařízení zaměřené proti románům bylo vydáno o necelé tři roky později, v březnu 1806. Díky dochovaným aktům policejního dvorského úřadu přitom můžeme podrobně sledovat genezi a motivaci tohoto předpisu. Během práce na již zmiňovaném recenzování knižní produkce vydané či povolené během josefinského a leopoldovského období se v příslušné komisi objevily hlasy upozorňující na neblahý vliv románů na mládež. S tím souhlasil i tehdejší prezident policejního dvorského úřadu Joseph Thaddäus svobodný pán ze Sumerau, když se ve svém dobrozdání císaři z ledna 1805 vyslovil názor, že „to, co slouží určité části publika k neškodnému, užitečnému a poučnému trávení času, může působit újmu a škodu u mládeže a nevzdělané části publika, a je proto vhodné, pokud široké publikum nebude o existenci těchto děl výrazně zpraveno, a nevyvolá se tak jeho žádostivost“. Upozornil ovšem zároveň na existenci výchovných románů, které by neměly být paušálním zákazem postiženy:

Romány si sice nezaslouží sebemenší slitování a od té doby, co spadá cenzura pod policejní dvorský úřad, jsou také vždy projednávány s největší přísností, pokud je jejich obsahem mdlé milkování nebo zobrazují nepřírozené, křiklavé události rozněcující fantazii; nicméně kvůli tomu by neměl být zavržen celý žánr a jejich cenzurování by se nemělo stát do budoucna nadbytečné. Existují romány, v nichž událost, o níž se pojednává, slouží jen jako prostředek, aby se příjemným způsobem rozšířily vysoce užitečné a poučné znalosti, v nichž se pojednává o vědách, o nauce o morálce a o náboženství, v nichž se vyskytují nanejvýš znamenitá líčení charakterů a které podávají příležitost pro poznání lidí a pro bystré rady při styku s nimi, proto také se odjakživa ani ti nejznamenitější učenci a spisovatelé nerozpakovali psát romány tohoto druhu. ⁶⁷

⁶⁶ „Mit besonderer Strenge sind zu behandeln: Kleinere Broschüren vermischten Inhalts; Volksschriften jeder Art, wohin bei der gegenwärtigen Lesewut selbst unter den mindesten Ständen auch Gedichte, Romane und Schauspiele gehören; Inschriften; Zeitungen; Kalender für das Volk und die elegante Welt; diese Produkte mögen nun in der Handschrift oder schon gedruckt vorgelegt werden.“ Tamtéž, s. 467, § 25.

⁶⁷ „dasjenige, was einem Teil des Publikums zu einem unschuldigen, nützlichen und lehrreichen Zeitvertreib dient, kann der Jugend und dem ungebildeten Teil des Publikums zum Nachteil und zum Schaden gereichen, und es ist deswegen gut, wenn die Existenz dergleichen Werke nicht zu der vorzüglichen Kenntnis des großen Publikums kommt und seine Lusternheit nach denselben rege macht. [...] Romane verdienen zwar nicht die geringste Schonung und sie sind auch, seitdem das Zensurwesen der Polizeihofstelle anvertraut ist, immer mit vorzüglichster Strenge behandelt worden, wenn sie fade Liebeleien enthalten oder unnatürliche, grelle, die Phantasie erhitzen Begebenheiten darstellen; allein deswegen sollte nicht die ganze Gattung verworfen und ihre Zensurierung ein für allemal überflüssig gemacht werden. Es gibt Romane, wo die Begebenheit, die erzählt wird, nur das Mittel ist, um die nützlichsten und lehrreichsten Kenntnisse auf eine angenehme Weise zu verbreiten, worin ganze Wissenschaften, die Lehre der Moral und Religion abgehandelt werden, worin sich

Po císařově souhlasu s tímto principem měl být dále rozpracován předpis pro cenzory, který by měl nakládání s romány regulovat. Jak ovšem von Sumerau zpravil v dalším přednesu císaři z března 1805, vyskytl se problém při stanovení žánrové definice románu, neboli „přesných a rozhodných charakteristik a pravidel“, pomocí nichž by cenzori „mohli rozlišovat román od ostatních příbuzných literárních děl“. Tato snaha se zkomplikovala vzhledem k nejednotnosti pojmu v dobové odborné literatuře, protože, jak Sumerau uváděl, „dokonce i estetikové vykládají ve svých pojednáních román rozličným způsobem“ a někteří „mezi ně řadí jakýkoli vyprávěný děj podaný formou vyprávění, dokonce i drama, komedie a tragédie“. Sumerau se nakonec přiklonil k definici stanovené předsedou recenzurní komise Johannem Bernhardem Fölschem von Willersdorf, podle níž je román „vyprávění v próze, podávající vyprávěný děj a příhody z měšťanského života“.⁶⁸

Na základě této žánrové definice mohl Sumerau přednést návrh opatření, které bylo ve výsledné podobě sankcionováno 19. března 1806. Podle tohoto předpisu měly být rozlišovány dva druhy románů, „škodlivé a přípustné“. Zakázané typy románů byly charakterizovány pomocí kombinace tematických kritérií, účinků u čtenáře, literární hodnoty a dále odkazu k dobovému diskurzu:

K prvním [romány škodlivé, PP] náleží: 1) Všechny blouznivé milostné romány, jež vedou k přehnané citlivosti zabíjející zdravý lidský rozum; 2) romány o géniích, které pozitivně pojednávají o rozpustilcích, jejichž individuální hrdina (*Kraftgenie*) narušuje měšťanské poměry; 3) romány o strašidlech, loupežnících či rytířích, z nichž plyne hrubost a pověra; konečně 4) celý žánr, který bývá v pohrdlivém smyslu označován jako román, a který nemá hodnotu ani co do obsahu, ani co do způsobu psaní.⁶⁹

vortrefflichste Charakterschilderungen und Gelegenheit zur Menschenkenntnis und Klugheitslehren im Umgang mit Menschen vorfinden, weswegen auch von jeher die berühmtesten Gelehrten und Schriftsteller es nicht unter ihrer Würde gefunden haben, Romane dieser Art zu schreiben.“ AVA, PH, sign. 1 ex 1803, přednes Sumaraua císaři z 15. 1. 1805, cit. dle F. W. Schembor: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen Zeit*, cit. dílo, s. 84.

⁶⁸ „[...] genaue und bestimmte Kennzeichen und Vorschriften anzugeben, wodurch sie den Roman von anderen damit verwandten Werken der Dichtkunst unterscheiden [könnten]“; „selbst Ästhetiker in ihren Lehrbegriffen den Roman auf verschiedene Weise erklären und jede Art erdichteter und in einer Erzählung dargestellter Handlung, ja selbst das Drama, das Lust- und Trauerspiel darunter rechneten“; „eine Erzählung in Prosa erdichteter Handlungen und Begebenheiten aus dem bürgerlichen Leben“. Tamtéž, s. 87.

⁶⁹ „Schädlichkeit der Romanenlektüre, und besonders ihren bösen Einfluß auf die Jugend“; „die verderbliche und zulässige“; „Zu der ersteren werden gerechnet: 1) Alle schwärmerischen Liebesromane, die zu einer den gesunden Menschenverstand tödtenden Empfindeley führen. 2) Genieromane, die für Wildfänge einnehmen, deren Kraftgenie die bürgerlichen Verhältnisse durchbricht. 3) Gespenster-, Räuber- und Ritterromane, die Rohheit und Aberglauben erzeugen. Endlich 4) die ganze Gattung, welcher man im verächtlichen Sinne den Namen Roman beilegt, und welche weder nach ihrem Inhalte, noch nach der Schreibart einen Werth hat.“ P. K.

Jak předpis nařizoval, měly být rukopisy určené k tisku či díla určená k opětovnému vydání „beze všeho zakázány, pokud budou klasifikovány jako romány ve výše uvedeném slova smyslu“, přičemž ovšem předpis neopomněl zdůraznit, že mají být i v budoucnosti „ze strany cenzorů čteny a posuzovány, aby mohly být náležitě klasifikovány“. Obdobně mělo být nakládáno i s romány objednávanými knihkupci ze zahraničí, přičemž se zde předpis ještě jednou charakterizoval kategorií zakázaných děl s odkazem na diskurz o špatné četbě jako „spisy, jež bývají řazeny k románové četbě v běžném slova smyslu“.⁷⁰

Cenzurní předpis ze září 1810

Paternalistickou optiku „ochrany“ čtenáře před škodlivými vlivy v sobě nesl i rakouský cenzurní předpis ze 14. září 1810, hlavní cenzurní norma pro celé předbřeznové období.⁷¹ Rakouské úřední autority přitom cenzurní předpis ze září 1810 chápaly jako částečný ústupek liberální veřejnosti. Po neúspěšném pokusu habsburské monarchie o obnovení válek s Napoleonem byla totiž Vídeň mezi květnem a říjnem 1809 obsazena francouzskou armádou, která mimo jiné suspendovala platnou cenzurní legislativu. Znovuzavedení přísné cenzurní praxe, které s sebou přinesl návrat rakouské správy, pak bylo veřejností vnímáno se značnou nelibostí. Baron Hager, viceprezident policejního dvorského úřadu, ve svém obsáhlém hlášení císaři o náladě obyvatelstva upozorňoval na důsledky předběžné cenzury pro rozvoj věd a vzdělanosti i na obavy veřejnosti v Německu o to, jaké následky by mohlo způsobit středoevropské duchovní kultuře případné rakouské vítězství v koaličních válkách. Zmírnění rakouských cenzurních předpisů bylo podle původního záměru možné propagandisticky

Jaksch: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 237, srov. též F. W. Schembor: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen*, cit. dílo, s. 87.

⁷⁰ „[...] ohne weiters zu vrbiethen, wenn sie unter die Romane im obigen Sinne klassifizirt werden“; „von den Zensoren zu lesen, und zu prüfen, um sie gehörig charakterisieren zu können“; „Schriften, die zur Romanenlektüre im gewöhnlichen Sinne gerechnet würden“. P. K. Jaksch: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 237–238.

⁷¹ Interní předpis byl distribuován cenzorům v rukopisné podobě, nebyl oficiálně publikován, byl však zahrnut do dobových právních kompilací sestavovaných soukromými osobami. Jeho edici podal Julius Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959, s. 73–76; pro české znění přihlížíme ke zkrácenému dobovému překladu: Josef Václav Justin Michl: *Ouplný literární létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého v Čechách, na Moravě, v Uhřích atd., od léta 1825 až do léta 1837 ¼*, Praha, Kronberger – Weber 1839, s. 12–14.

využít i proto, že ve stejné době (v únoru 1810) byly ve Francii v důsledku počínající vnitropolitické slabosti Napoleona cenzurní předpisy naopak výrazně zpřísněny.⁷²

Původní návrh barona Hagera mluvil o „liberálních zásadách“, optikou nichžby měla být posuzována „všechna vědecká díla, jež vzhledem ke svému obsahu a tendenci přijdou do rukou jen učencům anebo vzdělaným osobám“, a dále „uznané klasické spisy všech národů a ty nejvíce prověřené kritické a vědecké časopisy stejně jako znamenitá díla z oblasti krásného umění“. Ty měly být „omezeny“ pouze v případě, že jejich názory „jsou nebo by mohly být vskutku nebezpečné pro stát, náboženství, mravy nebo zdravý lidský rozum“. Naopak neměly být zakazovány, pokud „se v nich vyskytují názory a zásady, které odporují názorům cenzora nebo státní správy“.⁷³ Návrh předpisu dále zakotvoval, že budou zcela „osvobozena od cenzury“ díla z oblasti matematiky, mechaniky, fyziky, přírodopisu, práva a medicíny, s výjimkou spisů určených „lidu“ a „mládeži“ a dále s výjimkou spisů z oboru státního nebo církevního práva. Stejně „osvobození od cenzury“ platilo pro překlady „římských a řeckých klasiků“. Seznam takových knih ovšem měl být před jejich uvolněním knihkupcům potvrzován policejním dvorským úřadem, což poskytovalo prostor pro případné zásahy u potenciálně problematických titulů.⁷⁴ Podobnou mírnost sliboval předpis i v případě rukopisů domácích autorů, se zdůvodněním, že „lepší a talentovanější hlavy rakouského národa, díky nimž může být stát oslavován, si zaslouží vě věci cenzury povzbuzující zacházení“. Zde však návrh o plošném vyloučení spisů z předběžné cenzury neuvažoval.⁷⁵

⁷² J. Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 12–13, 27–28; Thomas Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien, Manz 2004, s. 117–118.

⁷³ „Alle wissenschaftliche Werke, welche nach Inhalt und Tendenz nur in die Hände der Gelehrten oder von gebildeten Menschen kommen, sind, auch wenn Ansichten und Grundsätzen darin vorkommen, welche sich mit jenen des Zensors oder der Staatsverwaltung nicht zusammenstimmen, nicht zu verbieten und nur dann zu beschränken, wenn diese Ansichten und Grundsätzen wirklich für den Staat, die Religion, die Sitten und den gesunden Menschenverstand gefährlich sind oder werden könnten. Nach den gleichen liberalen Grundsätzen sind auch die anerkannt klassischen Werke aller Nationen und die akkreditiertesten, kritischen und wissenschaftlichen Zeitschriften wie die vorzüglichsten Werke aus dem Gebiet des Schönen zu behandeln.“ AVA, PH, sign. 4 ex 1810, cit. dle H. Nagler: *Regierung, Publizistik und öffentliche Meinung in den Jahren 1809–1815*, cit. dílo, příloha, s. xv–xxi, zde s. xv, § 1.

⁷⁴ „Alle Werke der Jurisprudenz mit Ausnahme des Kirchenrechts und des Staatsrechts, alle medizinischen und chirurgischen Werke, welche nur für Kunstverständige geschrieben sind, alle Werke, welche in den Umfang der mathematischen und mechanischen Wissenschaften, der Physik, der Naturgeschichte gehören, die Uebersetzungen römischer und griechischer Klassiker sind von der Zensur befreit. Das Revisions-Amt gibt dieselben an den Buchhändlern sogleich hinaus, nachdem dasselbe von Tag zu Tag ein Verzeichnis dieser Bücher der Polizei-Hofstelle vorgelegt und das Vidi derselben erhalten hat.“ Tamtéž, s. xv–xvi, § 2.

⁷⁵ „[...] die besseren und talentvolleren Köpfe der österreichischen Nation, durch welche der Staat verherrlicht werden kann, verdienen auch in der Zensur eine ermunternde Behandlung“. Tamtéž, s. xvii, § 6.

Na druhé straně prosazoval návrh předpisu, aby byly „nadále posuzovány s dosavadní přísností [...] spisy jakéhokoli druhu a jakékoli tendence, jež jsou určeny méně vzdělanému lidu a jež se nevyznačují zásadními přednostmi“.⁷⁶ Stejně jako dosavadní předpis z roku 1806 předpokládal Hagerův návrh, že u „románů v negativním významu tohoto slova“ bude „vyloučen jakýkoli nárok na shovívavost“. Vůči zábavné literatuře, které nebyla přiznána kategorie „klasická“, se návrh předpisu stavěl ambivalentně. Se zdůvodněním, že „mnoha lidem ze vzdělaných vrstev se stala v nedávné době čistě zábavná četba potřebou“, konstatoval návrh, že „vůči spisům tohoto druhu nemůže být vyvozován důvod pro zákaz či omezení čistě z toho důvodu že nemají určitou vědeckou nebo obecně prospěšnou hodnotu“. Zároveň však určoval, že „spisy, jež náleží do sféry příjemného a zábavného, si zaslouží zvláštní ohledy jen v případě, že mohou být řazeny mezi mistrovská díla“.⁷⁷

Definitivní verze textu, která byla vydaná 14. září 1810, se sice přihlásila k tradici shora řízeného projektu osvícenství a hlásila se ke zmírnění cenzury vůči přínosným vědeckým spisům, přesto však přinášela oproti Hagerově liberálnímu návrhu značné přitvzení. Preambule definitivního textu uváděla, že vydané nařízení má podporovat „všemi prostředky blaho všech a každého jednotlivce“ a že „žádný světelný paprsek již nemá v monarchii zůstat bez povšimnutí a nerozpoznán, neboť nemá být narušen jeho možný příznivý účinek“. Jak text dále konstatoval, „obezřetnou rukou by měly být chráněny srdce a hlava [intelektuálně, PP] nezletilých před zhoubnými výplody obludné fantazie, před jedovatým nádechem sobeckých svůdců, před nebezpečnými preludy pomatených hlav“.⁷⁸ Literární komunikaci tak tento předpis chápal jako intelektuální manipulaci nezodpovědných producentů textů s nevypělými čtenáři, kteří si neuvědomují nebezpečí, v němž se nacházejí. Přirozeným úkolem státních orgánů proto mělo být chránit otcovským způsobem své „děti“ a zpřístupnit každému čtenáři pouze to, co odpovídá stupni jeho intelektuální vyspělosti.

⁷⁶ „Schriften jeder Art und jeder Tendenz, welche für das mindergebildete Volk bestimmt sind und sich nicht durch wesentliche Vorzüge auszeichnen, sind überhaupt fortdauernd nach der bisherigen Strenge zu beurteilen und jene, welche den Aberglauben befördern könnten, ebenso zu unterdrücken, wie jene, welche zum Unglauben führen.“ Tamtéž, s. xvi, § 4.

⁷⁷ „Schriften, welche in das Gebiet des Angenehmen und Unterhaltenden gehören, verdienen nur dann eine besondere Rücksicht, wenn sie als Meisterwerke gelten können. Da indessen so vielen aus den gebildeten Ständen eine bloss unterhaltende Lektüre zum Bedürfnis geworden ist, so kann gegen Schriften dieser Art aus den Umstände, weil sie nicht eine bestimmte wissenschaftliche oder gemeinnützige Tendenz haben, kein Grund zum Verbote oder zur Beschränkung hergeleitet werden. Jedoch sind Romane in der schlimmen Bedeutung des Wortes von jedem Ansprüche auf Duldung ausgeschlossen.“ Tamtéž, s. xvi–xvii, § 5.

⁷⁸ „[...] das Wohl aller und der Einzelnen auf jedem Wege zu befördern“; „mit vorsichtiger Hand sollen auch Herz und Kopf der Unmündigen vor den verderblichen Ausgeburten der scheußlichen Phantasie, vor dem giftigen Hauche selbstsüchtiger Verführer, und vor den gefährlichen Hirngespinnsten verschrobener Köpfe gesichert werden“. J. Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 73.

Uvedeným principům odpovídala i samotná cenzurní pravidla. Předpis rozlišoval díla určená na základě „obsahu a pojednání předmětu pouze pro učence a osoby věnující se vědám“ a spisy určené širšímu okruhu osob. Vědecká díla byla dále klasifikována podle principu „užitečnosti“ – se spisy, které se „vyznačují novými nálezy, stručným a jasným způsobem výkladu, odhalením nových náhledů atd.“ se mělo „jednat se vší šetrností, přičemž neměly být bez nanejvýš důležitých příčin zapovídaný“ (§ 4). Předpis dodával, že „je-li zde nutné omezení, nemají se veřejně inzerovat“. O úplném osvobození vědeckých spisů určitých kategorií od cenzury se zde však už neuvažovalo. Naopak nehodnotná vědecká díla, „nemastná a neslaná opakování už stokrát řečeného“ podle předpisu „nezasluhují žádnou shovívavost, protože nepřinášejí žádný užitek, a jejich obsah může být našerpán z lepších zdrojů. Má se s nimi proto jednat na základě dosavadních cenzurních zákonů.“⁷⁹

Další z paragrafů předpisu vymezoval konkrétní tematické celky, které „jakožto vražedné nemohou být trpěny“ a mají být stíhány s nejvyšší razancí. Náležely k nim „spisy, které napadají nejvyšší hlavu státu a jeho dynastii anebo cizí státní správu, jejichž tendencí je rozšiřovat nespokojenost a nepokoje, uvolňovat svazek mezi poddanými a vladařem, které podrývají křesťanské a zvláště katolické náboženství, kazí mravnost, podporují pověry [...] a konečně hanopisy všeho druhu“.⁸⁰ Jak však předpis na jiném místě přiznával, vůči spisům určeným zranitelným vrstvám obyvatelstva, tedy kategorii „zábavných spisů“ a „brožur, spisů pro mládež a pro lid“ takto tematicky vymezené důvody k zákazu nepostačovaly – a to s odkazem na námi sledovaný diskurz o škodlivosti rozjitřování fantazie vlivem nevhodné četby. „Zde se musí nejenom odstranit vše, co přímo či spíše skrytě odporuje náboženstvím mravnosti, úctě a oddanosti k vládnoucímu domu a stávajícímu způsobu vlády atd., nýbrž

⁷⁹ „[...] welche ihr Inhalt und die Behandlung des Gegenstandes nur für Gelehrte und den Wissenschaften sich widmende Menschen bestimmt“; „welche durch neue Entdeckungen, durch eine bündige und lichtvolle Darstellung, durch die Auffindung neuer Ansichten u. s. w. sich auszeichnen“; „sollen mit der größten Nachsicht behandelt, und ohne äußerst wichtige Gründe nicht verbothen werden. Ist ja eine Beschränkung nöthig, so laße man selbe nicht ankündigen.“; „saft- und marklosen Wiederholungen des hundertmahl Gesagten“; „verdienen keine Nachsicht, weil sie keinen Vortheil bringen, und ihr Inhalt aus beßeren Quellen geschöpft werden kann. Sie sind daher nach den bestehenden Censurgesetzen zu behandeln“. Tamtéž, s. 73–74, § 1–4.

⁸⁰ Schriften, welche das höchste Staatsoberhaupt und deßen Dynastie, oder auch fremde Staatsverwaltungen angreifen, deren Tendenz dahin geht, Mißvergnügen und Unruhe zu verbreiten, das Band zwischen Unterthanen und Fürst locker zu machen, die christliche und vorzüglich die katholische Religion zu untergraben, die Sittlichkeit zu verderben, den Aberglauben zu befördern [...] endlich Schmähschriften aller Art [...] können daher so wenig auf Nachsicht, als Meuchelmörder auf Duldung Anspruch machen.“ Tamtéž, s. 75, § 10. Oproti původnímu Hagerovu návrhu byla doplněna ochrana cizích dynastií a ochrana před hanopisy; příznačné je také posunutí výpadů vůči panovníkovi a vládnoucí dynastii na první místo mezi zakázaná témata – srov. H. Nagler: *Regierung, Publizistik und öffentliche Meinung in den Jahren 1809–1815*, cit. dílo, s. xvii–xviii, § 7.

musí být odstraněny i spisy, které neúčinkují prospěšně na rozum ani na srdce, a jejichž jedinou tendencí je dráždit smyslnost.“ (§ 6).

Kritika zákona se – jako již v dřívějších předpisech – zkonkretizovala opět na žánru románů: „Musí se proto se vši vážností dbát na to, aby se učinil konec tak škodlivé četbě románů. Přitom se rozumí samo sebou, že tím nemají být míněny ony nemnohé dobré romány, jež slouží k osvětlení románu a zušlechťení srdce, naopak ovšem bezbřehá záplava románů, jejichž jedinou osou, okolo které se vše točí, je jen milkování, nebo které naplňují fantazii preludy.“⁸¹ Oproti Hagerovu návrhu předpis zachovával toleranci pro „klasická“ díla, ovšem i zde ji omezil: „Výplody důvtipu, básnická díla, jsou určeny většinou, a proto nemohou být zcela odděleny od kategorie lidových spisů. Ačkoli však nemají být klasická díla tohoto druhu posuzována s plnou přísností pravidel ukázaných v paragrafu 6, přesto se s nimi nemůže jednat ani s šetrností ukázanou v paragrafu 4, tím méně, že nejsou schopny podporovat pravé blaho jednotlivce anebo celku, kam přitom směřuje tendence knih uvedených v paragrafu 4.“⁸² Naproti tomu z původního návrhu předpis přebíral, aby byla, zejména v rámci odborných textů, povolena věcná kritika státní správy, bude-li vedena s důstojností a skromností a vyvaruje-li se osobních útoků.

Předpis ze září 1810 potvrdil, že cenzor nemá být jen ochráncem státu, náboženství a dobrých mravů, ale zároveň i garantem estetického a vědeckého standardu díla. V tom můžeme spatřovat potvrzení principiální blízkosti cenzury s vědeckou kritikou: ostatně obdobným způsobem se v českém prostředí vyjádřil roku 1820 František Bohumír Štěpnička, o kterém jsme se již zmínili v předchozí kapitole: „V rakouských zemích, kde sami cenzurní

⁸¹ „Broschüren, Jugend- und Volksschriften, Unterhaltungsbücher, müssen nach der ganzen Strenge der bestehenden Censurgesetze behandelt werden. Hier muß nicht nur alles entfernt werden, was der Religion, der Sittlichkeit, der Achtung und Anhänglichkeit an das regierende Haus, die bestehende Regierungsform u. s. w. geradezu, oder mehr gedeckt entgegen ist, sondern es sind auch alle Schriften der Art zu entfernen, welche weder auf den Verstand, noch auf das Herz vortheilhaft wirken, und deren einzige Tendenz ist, die Sinnlichkeit zu wiegen. Es soll daher allen Ernstes getrachtet werden, der so nachtheiligen Romanen-Lektüre ein Ende zu machen. Dabey versteht sich von selbst, daß hier jene wenigen guten Romane, welche zur Aufklärung des Verstandes und zur Veredlung des Herzens dienen, nicht gemeint seyn können, wohl aber der endlose Wust von Romanen, welche einzig um Liebeleyen als ihre ewige Achse sich drehen, oder die Einbildungskraft mit Hirngespinnsten füllen.“ J. Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 74, § 6.

⁸² „Die Erzeugnisse des Witzes, die Produkte der Dichter, sind auf die Großzahl berechnet, und können daher nicht wohl von der Kategorie der Volksschriften getrennt werden. Sind aber auch die klassischen Werke der Art nicht nach der ganzen Strenge der § 6 gegebenen Grundregel zu behandeln, so können sie doch auch nicht mit der § 4 angezeigten Nachsicht behandelt werden, um so weniger, als sie das wahre Wohl der Einzelnen oder des Ganzen zu befördern nicht geeignet sind, wohin doch die eigentliche Tendenz der § 4 bezeichneten Bücher geht.“ Tamtéž, s. 74, § 7.

ouřadové o to pečují, aby nic škodlivého a neužitečného tiskem nevyšlo, [literární, PP] kritiky zcela zbytečné jsou vyjma jedině, že by spis při oznámení neprávě vychválen byl“.⁸³

Předpis ze září 1810, který zůstal formálně v platnosti až do roku 1848, představuje především ideologický předpoklad pro fungování předbřeznové cenzury. Tu určovala dále různá upřesňující nařízení vydávaná v průběhu jednotlivých let policejním dvorským úřadem, některé z nich ještě rozebereme v následující kapitole. V platnosti ovšem zůstávaly i starší cenzurní předpisy, včetně některých norem pocházejících z josefinského období. Výkon cenzorů ovlivňovala rovněž hrozba kázeňských napomenutí v případě, že bylo jimi schválené dílo později zproblematizováno. Vztah cenzurní praxe k předpisu z roku 1810 tak nakonec zůstal spíše volný. Od konce třicátých let byl vídeňskou veřejností opakovaně akcentován požadavek důsledného návratu k jeho principům. Příznačné je, že když bylo v listopadu 1840 (v reakci na petici knihkupce Carla Gerolda, o níž ještě pojednáme níže) provinciálním úřadům připomenuto dodržování předpisu, ukázalo se na prezidiu kraňského gubernia v Lublani, že jeho text vůbec nemají k dispozici, protože roku 1810, kdy byl vydán, nebylo Kraňsko součástí habsburské monarchie.⁸⁴

Posledním předpisem, který reagoval na diskurz o škodlivosti románů a další fantazijní četby, bylo nejvyšší císařské rozhodnutí z 11. listopadu 1824. Do cenzurního rozhodování ovšem nepřinášelo nová kritéria, spíše zopakovalo principy dosavadních norem, což svědčí o jejich dosavadním nedostatečném vymáhání. Zopakován tak byl bezpodmínečný zákaz pro „romány, jež nemají žádnou vědeckou hodnotu, jsou však závadné v mravním, náboženském nebo politickém ohledu“. Při cenzuře románů, stejně jako všech zábavných spisů a těch periodik, které „nepřispívají ke vzdělání rozumu ani srdce“, se mělo postupovat s „nanejvýš pelčlivou přísností, aby nebylo jen zabráněno všemu, co by mohlo být byt jen v nejmenším závadné, nýbrž aby bylo i omezeno „příliš velké množství škodlivé, nebo přinejmenším neužitečné a bezobsažné četby“.⁸⁵

⁸³ František Bohumír Štěpnička: „Původ oslovské kritiky“, *Čechoslav* 1, 1820, č. 11, s. 83.

⁸⁴ Michal Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie*, Frankfurt am Main, Peter Lang 2010, s. 258–259.

⁸⁵ „[...] daß alle Romane, welche keinen wissenschaftlichen Werth haben, aber in sittlicher, religiöser, oder politischer Hinsicht anstössig sind, stets unbedingt zu verbiethen [...] seyen. Uibrigens sey bei der Zensurirung der Romane sowohl, als sämmtlicher Unterhaltungsschriften, wohin auch jene Zeitschriften, Tageblätter u. d. gl., welche zur Bildung des Verstandes und des Herzens nicht beitragen, gezählt werden müssen, mit der sorgfältigsten Strenge vorzugehen, um nicht nur alles, was auch nur im Mindesten anstössig seyn könnte, zu verhüten, sondern auch die nur zu große Menge schädlicher, oder wenigstens unnützer und gehaltloser Lektüre

Diskurz o cenzuře: mezi „moudrými zábranami“ a „překážkou pro svobodu slova“

Ve své preambuli hovořil cenzurní předpis ze září 1810 o „účelně řízené svobodě čtení a psaní“ (*zweckmäßig geleitete Lese- und Schreib Freyheit*),⁸⁶ čímž se obezřetně vyhýbal pojmu *Preßfreiheit*, tedy „svoboda tisku“. Jeho význam se totiž zvolna posouval – zatímco na počátku josefínského období byl ještě plně kompatibilní s představou předběžné cenzury, byla-li vykonávána obezřetně, tedy v souladu s osvícenskými principy,⁸⁷ po přelomu století byl stále častěji spojován se zrušením této formy literární regulace. Za automatické se ovšem považovalo, že tisková svoboda bude regulována zákony, jejichž přestoupení bude postihováno soudní cestou. Zároveň získával požadavek svobody slova čím dál častěji charakter bojového hesla, jež v sobě nepřímě zahrnovalo všechny další touhy liberálního měšťanstva po politické participaci a přechodu k ústavnímu režimu. Německá spolková akta z června 1815 sice na žádost Pruska svobodu tisku zmiňovala, na přání Rakouska se tak však stalo pouze ve formě nepřímě určitého příslibu budoucí regulace na základě aktivity německého spolkového sněmu. Sněmovní diskuse o této otázce přitom v závěru druhého desetiletí 19. století vyznívaly do ztracena.

Karlovarská usnesení ze srpna 1819, jejichž záminkou se stala jednak vražda populárního divadelního autora konzervativního ražení Augusta von Kotzebue německým nacionálním studentem, jednak vlna protizidovských násilností ve středoevropských městech, představovala diplomatický úspěch knížete Klemense Wenzela Metternicha. Pro státy Německého spolku byla nyní zakotvena povinnost politického dohledu nad univerzitami, které doposud představovaly zdroj liberálních a nacionálních myšlenek, a závazné minimum „předběžného posouzení státními orgány“ pro spisy nepřevyšující dvacet tiskových archů, tedy zpravidla 320 stran (pojmu „cenzura“ se přitom text usnesení obezřetně vyhýbal).⁸⁸ Platil zde předpoklad, že rozsáhlejší publikace budou vzhledem k množství použitého papíru cenově nákladnější, a tedy méně přístupné pro nevzdělaného čtenáře. Na samotnou habsburskou monarchii však měla bezprostřední vliv pouze doprovodná usnesení o povinném

möglichst zu vermindern“. P. K. Jaksch: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 239–240.

⁸⁶ J. Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 73.

⁸⁷ Srov. T. Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, cit. dílo, s. 191–195.

⁸⁸ Tamtéž, s. 123–129, 191–195.

uvádění nakladatelských údajů, rakouský cenzurní systém nařizující předběžné posuzování jakéhokoli spisu bez ohledu na délku totiž hlavní požadavek usnesení překračoval. I v pozdějších letech usilovala rakouská diplomacie o zpřísnění celoněmecké cenzurní regulace, tajná usnesení přijatá v červnu 1834 nařídila členským státům Německého spolku povinnost zavedení koncesí pro vydávání novin a přísnějšího výběru osob cenzorů. Na celoněmecké úrovni byl 10. prosince 1835 rovněž vydán zákaz spisů tzv. Mladého Německa, čímž měla být z literárního provozu odstraněna díla literární školy okolo Heinricha Heina, Karla Gutzkova, Heinricha Laubeho, Ludolfa Wienbarga a Theodora Mundta (paradoxně právě tento úřední zásah představoval první definici této volné spisovatelské skupiny). Ještě roku 1846 pak rakouská diplomacie usilovala o rozšíření povinnosti předběžné cenzury na celoněmecké úrovni i pro spisy převyšující dvacet archů.⁸⁹

Ideologický rámec principů rakouské cenzury se odráží ve stati hlavního ideologa metternichovského režimu Friedricha von Gentze z roku 1818 pro vídeňský časopis *Jahrbücher der Literatur*, věnující se systému „tiskové svobody“ v Anglii. Vybroušenou rétorickou argumentací zde blízký Metternichův spolupracovník odmítl nejen „bezbrehou“ svobodu slova, vymykající se jakémukoli společenskému pořádku, ale i následnou cenzuru, která naráží na neuchopitelnost případného tiskového deliktu, bude-li posuzován pouze na základě zákona, a nikoli na základě svého pravého smyslu. Důsledky pak ukázal na příkladu ostrovní monarchie:

Pustošivé škody, jež způsobují v nižších vrstvách pisatelé periodických pamfletů, především ti nejsprostšího rázu, jsou děsivé; ještě děsivější je, že nad miliony čtenářů, kterým není dostupný protijed lepších spisů, vládne neomezenou samovládou. [...] Pod rukama tohoto hejna harpyjí se porušuje pocit jistoty a blaha, zakrňuje pokojná a ochotná poslušnost a důvěra v nadřizené, rozplývá se statečné poddání se nevyhnutelným obětem, drtí se vše, co by mělo být plodem a ozdobou dobré ústavy. Že se při této politické zkáze nemůže dařit ani duchovnímu vzdělání, ani mravnosti lidu, rozumí se samo sebou.⁹⁰

⁸⁹ Tamtéž, s. 141–142.

⁹⁰ „Die Verwüstungen, welche die periodischen Pamphlet-Schreiber, besonders die von der gemeinen Art, in den untern Classen anrichten, sind furchtbar; um so furchtbarer als sie über Millionen von Lesern, denen das Gegengift besserer Schriften nicht zugänglich ist, eine unbeschränkte Alleinherrschaft ausüben. [...] Das Gefühl der Sicherheit und des Wohlseyns, das Vertrauen zu den Obern, der ruhige und willige Gehorsam, die standhafte Ergebung in unvermeidliche Opfer, alles was die Frucht und Zierde einer guten Verfassung seyn sollte, wird unter den Händen dieser Herpyen-Rotte verfälscht, verkümmert, zerrieben und aufgelöset. Daß weder die Geistesbildung, noch die Sittlichkeit des Volkes bey dieser politischen Verderbniß gedeihen kann, versteht sich von selbst.“ Friedrich von Gentz: „Preßfreiheit in England“, *Jahrbücher der Literatur* 1, 1818, č. 1, s. 210–255, zde s. 251–252; srov. též Silvester Lechner: *Gelehrte Kritik und Restauration. Metternichs Wissenschafts- und*

Jednu z dalších obhajob ideových principů rakouské cenzury představuje práce Antona Johanna Groß-Hoffingera *Leben, Wirken und Tod des Kaisers* z roku 1835, jež si kladla za cíl zhodnotit politické působení nedávno zemřelého císaře Františka I. (II.). Její autor měl za sebou pozoruhodnou kariéru – absolvent českobudějovického gymnázia a vídeňských filozofických studií odešel kvůli lepším možnostem literárního uplatnění roku 1829 do Mnichova, od roku 1832 působil v Lipsku. Zatímco se jeho spisy z první poloviny třicátých let, publikované většinou pod pseudonymem Hans Normann, vyznačují ostře protirakouským tónem, nastal roku 1835 v Groß-Hoffingerových pracích názorový obrat. Autor si tím patrně připravoval pozici pro angažmá jako publicista subvencovaný rakouskou vládou, k čemuž následně skutečně došlo, a to nejpozději roku 1837, kdy Groß-Hoffinger přesídlil do Vídně a stal se redaktorem listu *Der Adler*.⁹¹

Zatímco tedy pseudonymní Hans Normann roku 1833 kritizoval libovůli rakouských cenzorů a personální propojení cenzury s policií,⁹² představuje Groß-Hoffingerův životopis zemřelého císaře z roku 1835 obhajobu paternalistické cenzury. Groß-Hoffinger především souhlasil s nutným omezením „nerozvážných blouznivců“ z důvodu ochrany společnosti před revolučními myšlenkami, zároveň dodal, že „podvázání klíčících talendů bylo možná dobrodiním pro celek i pro ně samotné“.⁹³ Cenzurní pravidla dle něho omezila předčasné publikování nezralých vědeckých názorů, rakouská věda je proto v porovnání s německou skrovná co do počtu publikací, ovšem díky tomu významnější co do jejich kvality. Obdobné principy platily podle něj pro periodické spisy i pro krásnou literaturu. Groß-Hoffinger si pochvaloval, že striktní rozlišování populárních časopisů od vědeckých listů umožnilo, že se ke každé skupině literárního publika dostane odpovídající četba. Předpoklad úspěchu rakouské vědy viděl v tom, že spisovatelé (zaměstnaní většinou ve státních úřadech) nejsou nuceni orientovat se na poměry literárního trhu:

Protože si žádný z učenců nemusí vydělávat vědou, nemusí se věda snižovat na úroveň nejprostších žonglérů, kteří se jen snaží zalíbit se světu, aniž by mu byli užiteční,

Pressepolitik und die Wiener „Jahrbücher der Literatur“ (1818–1849), Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1977, s. 180–185; T. Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, cit. dílo, s. 195–198.

⁹¹ Andreas Macho: *Von Hans Normann zu A. J. Groß-Hoffinger. Zum politischen Wandel eines Vormärzschriftstellers*, diplomová práce, Philologosch-Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien 2007, zvl. s. 15–21, 75–79.

⁹² Ve spisu *Österreich, wie es ist*, srov. A. Macho, *Von Hans Normann zu A. J. Groß-Hoffinger*, cit. dílo, s. 49–50.

⁹³ „[...] unbesonnene Schwärmer“, „war vielleicht die Gebundenheit aufkeimender Talente eine Wohlthat für das Allgemeine und sie selbst“. Anton Johann Groß-Hoffinger: *Leben, Wirken und Tod des Kaisers*, Stuttgart, Brodhag 1835, s. 202–203.

nemusí se halit do pestrého šaškovského oděvu, aby se zdála být pikantní, nemusí své poklady nabízet pomocí anekdot, šprýmů, konverzačních slovníků a šestákové literatury (jež nemá za cíl propagovat osvětu, nýbrž živit spisovatele, knihkupce a tiskaře) a může mít vždy před očima svůj vznešený cíl.⁹⁴

Dále Groß-Hoffinger oceňoval, že rozumně vykonávaná cenzura zabránila v oblasti krásného umění umění „zasahování světského života do sféry umění“. Jak totiž podle něj zkušenosti ukazují, „v dějinách lidské kultury se svoboda básnického umění ukazuje být pro něj samotné a pro dobrý vkus zničující. Svoboda (*Freyheit*) múzy se změní často v drzost (*Frechheit*) a v světskou prózu.“⁹⁵ V panegyriku na rakouskou cenzuru pokračoval Groß-Hoffinger i ve svém dalším díle, *Oesterreich im Jahre 1835 und die Zeichen der Zeit in Teutschland* (1836), ovšem s odlišným zdůvodněním, což důvěryhodnost jeho argumentace poněkud snižuje. V novém díle totiž rakouskou cenzuru v první řadě chválil za to, že v nejnovější době poklesla její přísnost a stoupla rychlost jejího rozhodování.⁹⁶

Cenzurní rámeček absolutistické předbřeznové monarchie vesměs vylučoval takovou tematizaci cenzury, jež by zpochybňovala, či přímo delegitimizovala potřebu regulace literární komunikace jako takové nebo konkrétní aspekty jejího institucionálního výkonu. Vcelku řídké zmínky o cenzuře v rámci literárních, publicistických i odborných textů vydaných na území habsburské monarchie proto vyznívají hodnotově neutrálně, či přímo jako apoteóza cenzury. Jungmannův *Slovník česko-německý* vysvětluje slovo „cenzorovati“ jako „posuzovati, úsudek o něčem vynésti“ a jako německé ekvivalenty uvádí vedle slov „censiren, censuriern“ a „critisieren“ také „tadeln“, „richten“ a „hofmeistern“, tedy „kárati“, „souditi“, „mentorovati“.⁹⁷ Josef Václav Justin Michl popsal cenzurní úřad jako „ouřad, prohlížení spisů před očima mající“, a jeho existenci zdůvodňoval požadavkem, „aby se vzdělání pravé, mravnost, láska k Bohu, ku králi a vlasti zachovaly“.⁹⁸

⁹⁴ „Da es keine Brodgelehrten gibt, so braucht sich die Wissenschaft nicht herabzuwürdigen zu den niedrigen Jongleurkünstlern, welche sie dem Profanen nur interessant, nicht nützlich machen, sie braucht sich nicht in das bunte Schalksnarrenkleid zu hüllen, um pikant zu erscheinen, nicht durch Anekdoten, Witzspiele, Konversationslexika und Pfenniglitteratur, (welche nicht den Zweck hat, Aufklärung zu befördern, sondern einige Schriftsteller, Buchhändler und Drucker zu ernähren) ihre Schätze auszubieten und kann ihren ehrwürdigen Zweck stets im Auge behalten.“ Tamtéž, s. 212–213.

⁹⁵ „Einmischung des profanen Lebens in das Bereich der Kunst“, „erscheint doch allezeit in der menschlichen Kulturgeschichte die Freiheit der Dichtkunst für sie selbst und den guten Geschmack verderblich. Die Freiheit der Muse wird häufig zur Frechheit und profanen Prosa.“ Tamtéž, s. 219.

⁹⁶ Anton Johann Groß-Hoffinger: *Oesterreich im Jahre 1835 und die Zeichen der Zeit in Teutschland*, Stuttgart – Leipzig, L. F. Rieger und Comp. 1836, s. 132–137.

⁹⁷ Josef Jungmann: *Slovník česko-německý*, sv. 1, Praha, České Museum 1835, s. 225–226.

⁹⁸ J. V. J. Michl: *Ouplný literaturní létopis*, cit. dílo, s. 11.

Schvalovány byly především cenzurní zásahy vůči lidové literatuře – brněnský magistrátní úředník a spisovatel Ernst Hawlik tak roku 1810 chválil cenzuru za to, že postavila sklonu nevzdělaného moravského publika k četbě duchařských příběhů a rytířských románů „moudré zábrany“.⁹⁹

Vzhledem k výrazné regulaci tištěné komunikace se tematizace cenzury přesouvala do komunikace neveřejné. Rozbor korespondence českých literátů svědčí o tom, že vlastenci v zásadě nezpochybňovali instituci cenzury jako takovou a problémy spojovali především s povahou samotných cenzurních procedur (přísnost, délka vyřizování) či s osobami vykonávajícími cenzurní funkci. Setkáváme se zde i s případem, kdy je cenzura kárána za povolení spisu, který obsahoval názor polemizující s většinovým míněním centra vlastenecké společnosti.¹⁰⁰ Většina výtek českých vlastenců na adresu cenzury pak směřovala na konkrétní osobu cenzora, zejména pak cenzora pro české (a německé) beletristické texty. Vzácněji čteme o negativním působení rakouské cenzury na českou literaturu jako takovou. V tomto duchu psal František Palacký roku 1824 Janu Kollárovi: „Naše zevnější okoličnosti zde jsou neveselé. Sevření jsme v literatuře cenzurou náramně a svírání býváme den co den ještě více. [...] Ale viděti jest patrně, že shůry se kladou překážky literatuře naší, ana by sice čerstvěji znikala, nežli jich vůle zdá se býti.“¹⁰¹ Rukopisné německojazyčné aforismy katolického kněze Vincence Zahradníka obsahují kritiku „hloupého cenzora“ při implicitním přitakání takové podobě cenzurní regulace, která by se řídila osvícenskými kritérii užitečnosti a estetické či vědecké hodnoty. Zahradník, jehož publikační aktivity v českém i německém jazyce byly častěji odmítány cenzurou s odkazem na příbuznost s názory Bernarda Bolzana (jak ještě uvidíme v deváté kapitole), píše:

Nikdo rozumný nebude vystupovat proti určitému stupni knižní cenzury, jeho srdce se však vzbouří, pokud není k tisku povolena všeobecně prospěšná knížka. Hloupý

⁹⁹ „Dem sonstgen Hange der Ungebildeten zur Leserey der Geistergeschichten und Ritterromane hat die Censur weise Schranken gesetzt.“ Ernst Hawlik: „Über Geistesbildung und Schriftstellerey in Mähren“, *Annalen der österreichischen Literatur des In- und Auslandes* 9, 1810, č. 4, příloha Intelligenzblatt, s. 506–510, zde s. 509, cit. dle Gertraud Marinelli-König (ed.): *Die böhmischen Länder in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz (1805–1848)*, sv. 1, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2011, s. 870.

¹⁰⁰ František Ladislav Čelakovský Josefu Vlastimilu Kamarýtovi 24. 2. 1828 o článku příbramského kněze Františka Jabulky pro *Časopis pro katolické duchovenstvo*, in František Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, *Dopisy z let 1818–1829*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1907, s. 342–343.

¹⁰¹ František Palacký Janu Kollárovi 22. 1. 1824, in Vojtěch Jaromír Nováček (ed.): *Františka Palackého korespondence a zápisky*, díl 2, *Korrespondence z let 1812–1826*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1902, s. 164.

cenzor říká: Kniha je špatná – jeho hloupá slova platí, a práce několika let je – vniveč. Hloupost promluví a rozum musí – mlčet.

Cenzor knih je ubohost sama, pokud nemá cit pro správné, dobré a krásné, a pokud má přesto moc zabránit tisku každého spisu, který není podle jeho hloupé hlavy.¹⁰²

Kritika rakouské cenzury narůstala s tím, jak se rodící se literární veřejnost přestávala identifikovat s cíli, které cenzura sledovala.¹⁰³ Od konce druhého desetiletí 19. století tak začal úzkostlivý výkon rakouské cenzury představovat v očích liberální středoevropské veřejnosti symbol politického zpátečnictví. Synonymem tohoto náhledu se stal bonmot o „evropské Číně“, ztotožňovaný stále častěji s podunajskou monarchií.

Do této kritiky se zapojovali i emigranti z habsburské monarchie, často z českých zemí. Rodák z jihomoravských Popic Karl Postl se roku 1815 coby jednadvacetiletý stal sekretářem pražského křižovnického řádu (jeho řádovým bratrem byl i beletristický cenzor Jan Nepomuk Václav Zimmermann) a jeho strmou církevní kariéru doprovázelo i vřelé přijetí mezi pražskou šlechtickou společností. Postlova nespokojenost s řádovým životem vyústila ve snahu vstoupit do státních služeb; v květnu 1823 však opustil křižovnický řád i rakouské území a přes Württembersko a Švýcarsko odcestoval do Spojených států amerických. Jeho následující životní osudy na americkém i evropském kontinentu obsáhly publicistickou agitaci ve prospěch demokratické strany, obchod s přírodním barvivem v Mexiku, správu bavlníkové plantáže i angažmá ve prospěch bonapartistické emigrace. Pod změněným jménem Charles Sealsfield (pravá Postlova identita vyšla najevo až po jeho úmrtí roku 1864) ale proslul především jako autor dobrodružných románů využívajících bohaté americké zkušenosti. V srpnu 1826 se ve Wiesbadenu neúspěšně pokoušel o vstup do rakouských státních služeb, na přelomu let 1827 a 1828 pak anonymně vydal knihu *Austria as It Is: Or, Sketches of*

¹⁰² „Eine gewisse Büchercensur wird kein Vernünftiger tadeln, aber empören wird sich sein Innerstes, wenn ein gemeinnütziges Buch zum Drucke nicht bewilligt wird. Ein dummer Censor spricht: Das Buch ist gefährlich – und sein dummes Wort gilt, und eine Arbeit von mehreren Jahren ist – verlohren. Die Dummheit spricht, und die Vernunft muß – schweigen.

Ein Büchercensor ist die Armseligkeit selbst, wenn er ohne Gefühl für das Wahre, Gute und Schöne ist, und doch die Macht besitzt, den Druck jeder Schrift zu verhindern, die nicht nach seinem dummen Kopfe ist.“

Vincenc Zahradník: „Meine Gedanken und Meinungen 1825“, in též: *Esthetické názory. „Myšlenky a mínění.“* *Dodatky*, Filosofické spisy Vincence Zahradníka, sv. 5, ed. František Čáda, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1918, s. 39–139, zde s. 130, 135–136.

¹⁰³ Srov. Waltraud Heindl: „Der ‚Mitautor‘. Überlegungen zur literarischen Zensur und staatsbürgerlichen Mentalität im habsburgischen Biedermeier und Vormärz“, in Peter Hanak, Waltraud Heindl, Stefan Malfer, Eva Sornogyi (eds.): *Kultur und Politik in Österreich und Ungarn*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 1994, s. 38–60, zvl. s. 42–43, 48.

Continental Courts, ve které se kriticky vypořádával s rakouským císařstvím a nešetřil ani jeho cenzurní orgány.

Určitě nikdy nežila spoutanější bytost, než je rakouský autor. Spisovatel v Rakousku se nesmí dotknout žádné vlády ani žádného ministra ani žádné hierarchie, a pokud jsou její příslušníci vlivnými osobami, pak ani aristokracie. Nesmí být liberální ani filozofický ani humoristický – zkrátka nesmí být vůbec nic. Do katalogu možných přestupků, jichž se žádný autor nesmí dopustit, patří nejen satira a vtip, ale dokonce jakékoli objasnění čehokoli, protože by mohlo vést k vážnému přemýšlení. Odvážil-li se přece jen něco říci, musí tak učinit oním devótním uctivým způsobem, který sluší rakouskému poddanému, jenž se odvažuje poodhalit závoj, skrývající **choulostivá tajemství!** Co by se stalo Shakespeareovi, kdyby byl odsouzen k tomu, aby žil nebo psal v Rakousku?¹⁰⁴

Kritické smýšlení vůči politickému a cenzurnímu systému postupně narůstalo i v rakouských poměrech. Rigidní výkon rakouské cenzury představoval prakticky jediný prvek, na kterém se ve své kritice bezvýhradně shodly takřka veškeré společenské proudy od radikálních demokratů až po zastánce politiky zemských stavů, a stával se tak katalyzátorem vnitřní frustrace předbřeznové společnosti. Předseda grémia vídeňských knihkupců Carl Gerold byl roku 1839 iniciátorem již zmíněné petice vzniklé na základě srovnávání podmínek knižní distribuce v Rakousku a v ostatních německých státech. Knihkupci požadovali zvýšení počtu cenzorů, rozšíření kompetencí knižních revizních úřadů, omezení následné cenzury na knihy přicházející z území mimo Německý spolek a stanovení zákonných lhůt pro délku cenzurního řízení. Výsledkem žádosti, podporované v rámci státní správy i státním a konferenčním ministrem Františkem Antonínem hrabětem Kolovratem-Libštejnským, byl ovšem pouze císařský výnos nařizující důsledné dodržování cenzurního předpisu z roku 1810 a úpravy ve služebním postavení některých cenzorů, které měly vyřizování spisů nepřímo zrychlit. Relevantních úspěchů nedosáhla ani opětovná žádost knihkupců z roku 1841, suplika redaktora časopisu *Der Jurist* Ignaze Wildnera z téhož roku ani prosebný spis redaktorů vídeňských periodik z roku následujícího.

Větší publicity a ve svém důsledku i většího úspěchu dosáhla až petice devětadevadesáti osobností vídeňského vědeckého a literárního života, organizovaná Eduardem von Bauernfeldem a Josephem von Hammer-Purgstalletem a datovaná 11. března 1845. Obavy z případných existenčních důsledků symbolizuje nechuť zúčastněných

¹⁰⁴ Charles Sealsfield: *Rakousko, jaké je*, přel. Petr Horák, Praha, Odeon 1992, zde s. 190; Eduard Castle: *Der große Unbekannte. Das Leben von Charles Sealsfield*, Wien – München, Manutius Presse 1952.

spisovatelů mít svůj podpis na prvním místě – díky manipulaci organizátorů se na této pozici nakonec bez svého vědomí ocitl Franz Grillparzer. I tato petice kritizovala malé dodržování cenzurní instrukce ze září 1810, délku cenzurního řízení a subjektivní hlediska, na jejichž základě cenzoři díla posuzují. Spisovatelé dále nesouhlasili s rozdílným přístupem cenzury vůči tuzemským rukopisům a rukopisům rakouských autorů tištěným mimo území monarchie, respektive knihám dováženým ze zahraničí, přičemž se uchýlili k tradičnímu merkantilistickému argumentu o nadbytečném vývozu peněžních prostředků ze země. Požadovali publikování nového cenzurního zákona, který by byl sestaven na podkladě předpisu z roku 1810 a uváděl by podrobné důvody pro zákaz díla, dále stabilnější postavení pro cenzory, veřejné sdělování cenzorových důvodů k zamítnutí díla a vytvoření samostatné odvolací instance řídící své rozhodování kolegiálním způsobem. Hlasy publikované v zahraničí přitom kritizovaly mírnost těchto požadavků. „Každý položil na papír svou trošičku odvahy a domníval se, že tak může vyvstat impozantní troufalost, která bude moci na každé osvětit paprskem slávy,“ vyjádřil se mikulovský rodák Heinrich Landesmann, který po emigraci do Berlína publikoval pod pseudonymem Hieronymus Lorm. „Vážení mužové“ se podle něj „odhodlali k tak ponižujícímu kroku jenom z toho důvodu, aby cenzuru pouze usměrnili, aby tu nějakému básníkovi, tam nějakému prozaikovi pomohla k rychlejšímu zhotovení čistě uměleckého výtvaru, místo toho, aby ji zastavili“, což Lorm označil jako znak „politické nezletilosti“. Namísto toho se podle Lorma měli spisovatelé snažit o vytvoření podmínek pro rozvoj liberálního opozičního tisku, který by mohl kritizovat vládní politiku, a tím působit na ve prospěch společenského pokroku. Taková představa však nebyla s výkonem předběžné, paternalistické cenzury, jakkoli umírněné, kompatibilní.¹⁰⁵

Vídeňská spisovatelská petice z roku 1845, již opět podporoval ministr Kolovrat-Libštejnský, ovšem skutečně podnítila plány na změny v chodu cenzurní agendy; prodlevy s jejich zaváděním ovšem pouze ukázaly, že výtky vůči pomalosti rakouských cenzurních orgánů rozhodně nebyly neoprávněné. Císař Ferdinand přikázal v srpnu 1845 zřídit dvě nové instituce – vrchní cenzurní ředitelství, pod nějž se měl soustředit výkon vídeňské cenzury, a dále nejvyšší cenzurní kolegium jako odvolací instanci pro cenzurní stížnosti. Přípravou

¹⁰⁵ „[...] jeder legte sein Bischen Muth aufs Papier, in der Meinung, daß daraus eine imposante Kühnheit werden könne, fähig auch auf den Einzelnen die Strahlen ihrer Glorie zu werfen“; „Kann man annehmen, daß sich ehrenhafte Männer zu einem so demüthigenden Schritt entschlossen hätten, wenn es sich nur darum handeln sollte, die Censur zu regeln, statt sie zu hemmen, nur hier einen Lyriker, und dort einen Novellisten zu schnelleren Anfertigung seiner rein künstlerischen Produktionen behülflich zu sein [...]“; „Zeugniß der politischen Unmündigkeit“. Hieronymus Lorm: *Wien's poetische Schwingen und Federn*, Leipzig, Grunow 1847, s. 13–30, citáty s. 17, 20–21, 25.

správních změn však byl pověřen dosavadní ředitel kritizovaného policejního dvorského úřadu hrabě Sedlnitzky. Následovaly problémy vyvolané nedostatkem vhodných úředních prostor i komplikace při výběru personálu a obě nové instituce – byť pečlivě připravené – začaly působit až téměř po třech letech, k 1. únoru 1848.¹⁰⁶

To už ovšem byla společenská situace v habsburské monarchii dlouhodobě neudržitelná. S panujícím systémem se postupně přestala identifikovat nejenom inteligence a širší vrstvy obyvatelstva, ale postupně i nižší a vyšší články státní správy. V květnu 1847 inicioval kníže Gustav Lamberg na zasedání českého zemského sněmu adresu císaři, která v duchu liberálních požadavků požadovala zásadní změnu cenzurní agendy.¹⁰⁷ Dne 13. března 1848 vojsko napadlo dav, který se shromáždil před budovou dolnorakouského sněmu projednávajícího petici vídeňských měšťanů. Toho dne vyrostly po Vídni barikády a státní kancléř Metternich podal rezignaci. V následujících dvou dnech pak byla vyhlášena svoboda slova a rakouský cenzurní systém, který spočíval v absolutní kontrole každého rukopisu před podáním k tisku a každé knihy dovážené ze zahraničí, se dočkal svého konce.

¹⁰⁶ M. Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky*, cit. dílo, s. 252–275; Isabel Weyrich: *Die Zensur als Mittel der Unterdrückung von liberalen Bestrebungen im österreichischen Vormärz 1830–1848*, disertační práce, Philosophische Fakultät der Universität Wien 1975, s. 149–163.

¹⁰⁷ Přetisk: Adolph Wiesner: *Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur. Vom Zeitalter der Reformazion bis auf die Gegenwart*, Stuttgart, Krabbe 1847, s. 425–427; srov. dále T. Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, cit. dílo, s. 146–148.

4. Pole cenzurních interakcí: synchronní popis

Zatímco v předchozí kapitole jsme sledovali genezi i výsledné znění klíčových cenzurních norem habsburské monarchie zaměřující se na obsahovou stránku posuzovaných spisů a na hlediska, která mají cenzoři používat, nyní se budeme věnovat administrativní stránce cenzurní praxe, jak je možné ji abstrahovat jednak z analýzy případů cenzurovaných rukopisů a knih, jednak z legislativních textů, které určovaly technickou stránku cenzurního procesu. Absence větších institucionálních či tematických proměn cenzury první poloviny 19. století umožňuje výklad této kapitoly strukturovat synchronním způsobem, aniž bychom ovšem rezignovali na chronologické zakotvení případných dílčích legislativních úprav.

Rukopisy určené k tisku

Už od konce vlády Josefa II. platila povinnost předběžného cenzurního posouzení opět bez výjimky pro všechny produkty tištěné na území habsburské monarchie, nehledě na jejich rozsah, obsah či účel.¹ Vedle knih a článků v novinách a časopisech se tak vztahovala například i na tištěné kramářské písně a modlitby, příležitostné a soukromé tisky, vizitky, formuláře, hrací karty či taneční pořádky. Stejně tak podléhala cenzurnímu řízení i obrazová díla rozšiřovaná pomocí mědirytiny neb dřevorytiny.² Od roku 1816 byla zákonně regulována rovněž litografie, technika vynalezená roku 1796 pražským rodákem Aloisem Senefelderem, jež se v habsburské monarchii rozšířila právě od druhé poloviny druhého desetiletí 19. století.³

¹ V letech 1787–1789 byla přinejmenším pro Dolní Rakousko zrušena povinnost předkládat cenzuře rukopisy před tiskem. Nemělo se ovšem jednat o zrušení předběžné cenzury jako takové (jak bývá někdy mylně v odborné literatuře interpretováno), distribuce tisku měla být i nadále vázána na cenzurní povolení, srov. Michael Wögerbauer: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše. Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 61–161, zde s. 86, 127–128; Thomas Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien, Manz 2004, s. 100–104.

² K cenzuře obrazových materiálů Hedvika Kuchařová, Radim Vondráček: „Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století“, *Umění* 61, 2013, č. 4, s. 325–340; Josef Volf: „Z dějin cenzury mědirytin“, *Památky archeologické* 33, 1922, s. 160–164; týž: „Úřední potvrzení mědirytecckých závodů v Praze“, *Časopis Národního musea* 99, 1925, s. 80–81; Petr Píša: „Cenzura svatých obrázků v první polovině 19. století“, in Jirí Lukas – Petr Píša – Michael Wögerbauer: *Svaté obrázky. Pražská devoční grafika 18. a 19. století*, Praha, Muzeum hlavního města Prahy 2017, s. 173–190.

³ Nařízení dolnorakouské vlády z 10. 12. 1816, in *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer*, sv. 24, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei 1818, s. 437–438. Srov. též Kateřina Bečková: „Počátky kamenotiskařské

Dle předpisu z 22. února 1795, tzv. obnoveného cenzurního nařízení,⁴ byl autorům podávajícím své dílo k cenzurnímu řízení zapovězen přímý kontakt s cenzorem z obavy před jeho možným ovlivňováním, namísto toho měli své rukopisy ve dvou exemplářích odevzdat na knižním revizním úřadě, sídlícím – stejně jako příslušní cenzoři zaměstnaní státní správou – v hlavních městech jednotlivých korunních zemí habsburské monarchie. Od povinnosti předkládání duplikátů byla osvobozena díla vědeckého charakteru.⁵

Vzhledem k nevelkému počtu cenzorů v provinčních hlavních městech však mohlo opatření utajující osobu cenzora nabývat reálné účinnosti pouze ve Vídni. Počet cenzorů v Praze kolísal během sledovaného období mezi třemi a pěti; jejich kompetence byly navzájem jasně rozdělené – vedle cenzora pro náboženské spisy, cenzora pro hebrejskou produkci a cenzora pro hospodářské spisy měli jeden či dva cenzoři na starosti „beletristický a smíšený obor“ v českém a německém jazyce. V této funkci se během sledovaného období postupně vystřídal osvěcenský spisovatel a bývalý správce rušených klášterních knihoven Amand Berghofer (v úřadu 1793–1813),⁶ profesor dogmatiky a polemiky na pražské univerzitě Joachim Anton Cron (1800–1822),⁷ profesor teoretické a praktické filozofie tamtéž František Xaver Němeček (Niemetschek, 1809–1820), známý v hudebním světě jako první životopisec Wolfganga Amadea Mozarta, profesor estetiky Johann Heinrich Dambeck (1815–

živnosti v Čechách 1818–1835“, in Radim Vondráček, Jana Wittlichová (eds.): *Litografie aneb Kamenopis. Počátky české litografie 1819–1890*, Praha 1996, s. 11–25.

⁴ Přetisk Julius Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959, s. 68–73; Norbert Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Piša und Michael Wögerbauer, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017, s. 431–438.

⁵ Tak paragraf 19 cenzurního předpisu z 14. září, J. Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 76. Obnovené cenzurní nařízení umožňovalo ve svém paragrafu 5 autorům či nakladatelům zažádat o osvobození od povinnosti předkládat duplikáty i u jiných děl. Takové žádosti se ovšem v aktovém materiálu pražského zemského prezidia vyskytují pouze výjimečně, srov. např. Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), kt. 1433, sign. 16/24.

⁶ Do centra pozornosti nadřazených se Amand Berghofer dostal v okamžiku, kdy byl odhalen jako autor *Zakázaných spisů* (*Verbotheene Schriften*), anonymně vydaných v bavorském Straubingu (1805, 2. vyd. 1809). Úřední vyšetřování jej zprvu ponechávalo v úřadu, ačkoli mu zakazovalo vykonávat cenzorskou činnost – hlavním důvodem bylo zjevně přesvědčení, že tak bude moci být Berghofer lépe kontrolován. Teprve v březnu 1813 přistoupily úřady k Berghoferovu penzionování a povolily mu přestěhovat se do Štýrského Hradce. Srov. Michael Wögerbauer: „Die Zensur ist keine Wissenschaft, sondern eine bloße Polizeianstalt“. Zum Verhältnis von Sozialsystem Literatur und staatlicher Intervention 1780–1820 am Beispiel Prag“, in Alexander Ritter (ed.): *Charles Sealsfield. Lehrjahre eines Romanciers 1808–1829. Vom spätjosefinischen Prag ins demokratische Amerika*, Wien, Praesens 2007, s. 105–124; Michael Wögerbauer: „Amand Berghofer: rebel cenzorem“, in Taťána Petrasová, Helena Lorenzová (eds.): *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel*, Praha, KLP 2006, s. 82–91.

⁷ Srov. Josef Tábořský: „Joachim Cron, o. cist. (1751–1826) ve světle svých spisů“, *Theologická revue* 75, 2004, č. 3–4, s. 405–419.

1820),⁸ kněz řádu křižovníků s červenou hvězdou a skriptor univerzitní knihovny Jan Nepomuk Václav Zimmermann (1820–1836),⁹ slavista a kustod univerzitní knihovny Pavel Josef Šafařík (1837–1847)¹⁰ a profesor českého jazyka a literatury Jan Pravoslav Koubek (1847–1848). Cenzurní personál na Moravě byl výrazně skromnější – funkci cenzora českojazyčných spisů zde zastával přednosta brněnského knižního revizního úřadu (s působností pro Moravu i Slezsko), jímž byl guberniální sekretář Jan Petr Cerroni (1794–1826), po jeho smrti Mathias Janotta (doložen 1831–1837), Joseph Gentz (1838–1845) a Ludwig Gretschel (od listopadu 1845). V blíže nezjištěném období působil na Moravě též revizor hebrejských knih sídlící v Mikulově.¹¹

Povolení k tisku (*imprimatur*) uděloval v Čechách na základě cenzorova vyjádření¹² guberniální rada zastávající funkci cenzurního referenta. Do roku 1821 vykonával tuto funkci František Xaver Tvrdý (Twrdy), přítel Josefa Jungmanna a patrně první zastánce českého národního hnutí v řadách vyššího úřednictva,¹³ jeho nástupci se stali Franz Willmann (1821–1841) a Franz Janko (1841–1848). Jeden exemplář rukopisu byl následně prostřednictvím knižního revizního úřadu vrácen autorovi, druhý byl ponechán, aby bylo možné po tisku provést kontrolu, zda tištěná verze odpovídá cenzurovanému rukopisu (byl-li rukopis předkládán pouze v jednom provedení, měl autor povinnost přinést ho spolu s výtiskem ke kontrole). Zanesením titulu do periodických seznamů povolených děl (*Verzeichniß der bey*

⁸ Tomáš Hlobil: „Johann Heinrich Dambeck’s Prague University Lectures on Aesthetics: An Unknown Chapter in the History of Anthropological Aesthetics“, *Estetika* 50 (6), 2013, č. 2, s. 212–231; týž: *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, díl 2, *Závěr rané pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech 1805–1848*, Praha, Togga ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci 2016, s. 131–173.

⁹ Petr Piša: „„Policajtštější nežli Obrpolicajti říšští“. Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura“, *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 9, s. 30–33; viz též sedmou kapitolu.

¹⁰ Srov. Josef Volf: „K jmenování Pavla Josefa Šafaříka censorem r. 1837“, *Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafaříkovy* 3, 1929, s. 1062–1065.

¹¹ Údaje o působnosti cenzorů uvádějí každoroční úřední schematismy – *Schematismus für das Königreich Böhmen, Handbuch des Königreiches Böhmen, Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*. Tyto údaje je možné upřesnit z archivních zdrojů, např. Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1816–1820, kt. 935, sign. 3/104; tamtéž, 1846–1849, kt. 2231, sign. 16/76; Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien (AVA), Polizeihofstelle (PH), kt. 606, sign. 936 ex 1815; tamtéž, kt. 1063, sign. 8686 ex 1823; tamtéž, kt. 1616, sign. H 141 ex 1845. Pro podrobnější biografie cenzorů působících v Praze viz Petr Piša: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2010, s. 172–178.

¹² Ve svém dobovém popisu rakouské cenzury uvedl Adolph Wiesner: *Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur. Vom Zeitalter der Reformation bis auf die Gegenwart*, Stuttgart, Krabbe 1847, s. 296–304, že se ke každému spisu musí odděleně vyjádřit vždy dva cenzoři. Toto tvrzení, které odborná literatura vesměs přejímá, v případě praxe provinciálních cenzurních orgánů jednoznačně vyvrací aktový materiál pražské provenience. Dochované archivní prameny ovšem nenاسvědčují ani tomu, že by Wiesnerem popisovaný postup byl praktikován při posuzování rukopisů ve Vídni, pokud se k nim nemusely vyjadřovat speciální cenzurní orgány.

¹³ Miroslav Hroch: *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha, Mladá fronta 1999, s. 186–190.

der k. k. Central-Bücher-Zensur in Wien zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Musikalien, u. s. w.), které s čtrnáctidenní frekvencí vydával knižní revizní úřad ve Vídni a distribuoval je politickým úřadům na zemské a krajské úrovni, byla umožňována kontrola tištěné produkce v rámci habsburské monarchie. Výjimku zde představovaly Uhry a Sedmihradsko, jejichž cenzurní systém – podobně jako například systém celní – nebyl se zbytkem státu sjednocen. Tyto seznamy rovněž informovaly, zda byly v rámci cenzurního schválení nařízeny škrty (formule *imprimatur omissis deletis*), opravy (*imprimatur correctis corrigendis*) či úpravy (*imprimatur mutatis mutandis*; k této nejednoznačně definované cenzurní formuli se vrátíme v sedmé kapitole). Oproti seznamům povolených spisů však samotné tištěné texty nesměly úpravy či škrty nařízené cenzurou indikovat – pauzy, pomlčky či bílá místa bylo nutné nahradit nezávadným textem. V rámci cenzurního posouzení mohlo být nařízeno i omezení distribuce tištěného díla: spisy označené *toleratur* sice obdržely povolení k tisku, nemohly však být inzerovány v novinách či vystavovány ve výkladních skříních knihkupeckých obchodů.

Časově omezená platnost cenzurního povolení (tři roky, roku 1828 sníženo na pouhý jeden rok)¹⁴ zajišťovala, aby se do tisku nemohl dostat rukopis, jehož téma přestalo vyhovovat při eventuální změně společensko-politických podmínek. Z obdobného důvodu bylo nutné k novému schválení předkládat i reedice spisů, jež byly v dřívějším vydání povoleny – výtisk předchozího vydání tak byl posuzován obdobně jako rukopisné předlohy nevydaných děl. Dodatečné škrty a úpravy v reedicích či přímo jejich zákazy tak mohly posloužit jako tichý prostředek omezení vlivu děl, která se po svém vydání neukázala jako konformní s cenzurními principy, avšak jejichž přímý zákaz by vyvolal přílišnou pozornost. Týkalo se to například spisku Václava Štulce *Dobrá rada v potřebě* (1846), který se snažil z katolicky konzervativní pozice poskytnout sedlákům návod, jak se chovat v čase počínající hospodářské krize. Zpětné vyšetřování cenzurních okolností spisu vyvolaly anonymní články v zahraničních novinách kritizující antisemitskou tendenci tohoto díla. První vydání nebylo oficiálně zakázáno, prezidium gubernia však knihkupecům nařídilo ukončit další prodej brožury a odepřelo povolení k tisku druhého vydání.¹⁵ Pouze ojediněle naopak cenzurní posouzení reedice vyvolalo přímý zákaz originálu: v říjnu 1827 se to týkalo původní vydání Krameriem vydané *Knihy Josefovy sepsané od jistého spatřujícího osmnácté století s podtitulem Dilem již stalé věci, a dilem prorocství. Na způsob Biblí*, vydané původně Matějem

¹⁴ NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 6039 ex 1828.

¹⁵ NA, PG, 1846–1849, kt. 2227, sign. 16/13, č. 904, 1384, 2455 a 4084 ex 1846.

Václavem Krameriem, a dále českého překladu *Historie Velikého sněmu kostnického* Kaspara Royka.

Rukopisy zamítnuté na základě obsahových kritérií (*non admittitur*) byly zanášeny do periodických seznamů zakázaných tisků (*Verzeichniß der von der k. k. Zentralzensur mit a. h. Genehmigung verbotenen Zensurgegenstände*),¹⁶ jež byly rovněž rozesílány z Vídně do jednotlivých míst habsburské monarchie. Ani u nich nebyla možnost vydání vyloučena, a to v případě, že je jejich autor výrazně přepracoval a znovu předložil k cenzurnímu posouzení. V praxi ovšem někdy stačil několikaletý časový odstup či změna místa cenzurování, jak ukazují některé případy pojednané níže. Zákaz pomocí poměrně řídké formule *typum non meretur* označoval spisy, které si na základě své kvality dle cenzurního náhledu nezasloužily, aby byly tištěny, byť žádné explicitně zakázané názory či témata neobsahovaly.¹⁷

Kontinuitu osvěcenských názorů můžeme spatřovat v pravidle (potvrzeném sérií předpisů z roku 1803),¹⁸ podle kterého byla cenzura odborných spisů svěřena studijním direktorům a jim podřízeným univerzitním a gymnaziálním profesorům, tedy vědcům, kteří už z titulu své funkce mohli garantovat kvalitu odborného cenzurního posouzení a v neposlední řadě nemuseli být za cenzorskou činnost zvlášť honorováni. Ve speciálních případech o cenzuře odborných děl rozhodovaly rovněž příslušné zemské úřady, jako zemské stavební ředitelství, generální vojenské velitelství nebo zemský protomedikus. Na základě obdobného principu se například k rukopisu průvodce po pražských sakrálních památkách vyjadřovali představitelé církevních institucí, o nichž text pojednával.

Hlavní instanci rakouské cenzurní správy, jíž byl od roku 1801 nejvyšší policejní a cenzurní úřad ve Vídni (*Oberste Polizei- und Zensurhofstelle*),¹⁹ příslušela pravomoc rozhodovat o složitějších cenzurních případech, které byly zasílány z jednotlivých provincií, schvalovat povolenky pro vlastnictví knih postižených tvrdším stupněm zákazu, připravovat normy týkající se výkonu cenzury a rozhodovat o většině personálních otázek, v neposlední řadě pak rovněž řídit cenzuru spisů tištěných ve Vídni, ústředním městě knižního trhu

¹⁶ Databázové zpracování seznamů zakázaných knih v habsburské monarchii za léta 1750–1848, vytvořené na Institut für Europäische und Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft der Universität Wien (Norbert Bachleitner, Daniel Syrový), je k dispozici na <<http://univie.ac.at/zensur>>. Viz pátou kapitolu a přílohu práce.

¹⁷ Nejvyšším rozhodnutím ze 17. srpna 1845, reagujícím na výše zmíněnou petici vídeňských spisovatelů, bylo užívání této formule zrušeno, srov. NA, Presidium policejního ředitelství v Praze (PP), 1844–1847, kt. 93, sign. Ce 38 ex 1845.

¹⁸ Dekrety z 6. 3., 30. 5. a 14. 6. 1803, cit. dle Peter Karl Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensurssachen für das Königreich Böhmen von 1801 bis Ende 1825*, Prag 1828–1830, sv. 7, s. 262–263.

¹⁹ V souladu s dobovou praxí zpravidla zkracujeme v textu název této instituce na policejní dvorský úřad.

habsburského státu. Pomocí kontroly protokolů, zasílaných každoměsíčně z prezidií gubernií, se mohl úřad vyjadřovat i k dalším záležitostem provinciální cenzury.²⁰ Josef hrabě Sedlnitzky von Choltitz, příslušník slezského šlechtického rodu, stojící v čele nejvyššího policejního a cenzurního dvorského úřadu od srpna 1816 (formálně od května následujícího roku) až do počátku revoluce roku 1848, bývá právem pokládán za jeden ze symbolů těžkopádnosti rakouské státní správy předbřeznového období. Je třeba souhlasit s pamětnickými hlasy, které ho líčí jako rutinního člověka s mimořádným smyslem pro povinnost, držícího se precizně litery jednotlivých předpisů a až přehnaně kontrolujícího spisy vypracované svými podřízenými (aktový materiál umožňuje rekonstruovat někdy až mnohaměsíční zdržení, ke kterým v důsledku toho docházelo). Hrabě Sedlnitzky mohl rozhodovat o konzultaci s dalšími dvorskými úřady (stojícími přibližně na úrovni dnešních ministerstev), a to v případě, že se cenzurovaný spis dotýkal pole jejich působnosti. K učebnicím a dalším spisům týkajícím se školské výuky se tak vyjadřovala studijní dvorská komise, k dílům s válečnou tematikou dvorská válečná rada, spisy dotýkající se finančních záležitostí byly konzultovány s dvorskou komorou, právní kompendia s dvorskou komisí pro věci justiční, ke spisům v oblasti státní správy se vyjadřovala spojená dvorská kancelář. Největší význam mělo stanovisko ke spisům týkajícím se zahraničních a politických záležitostí rakouského státu, jež vydávala státní kancelář, orgán řízený knížetem Klemensem Wenzelem Metternichem. Její cenzoři mnohdy přidávali další cenzurní škrty vyvolané ohledem na spřátelené monarchie, na druhé straně se neřídili úzkým výkladem dle litery cenzurních předpisů.²¹

Právě konzultace s dalšími politickými úřady na provinciální nebo celostátní úrovni a komunikace mezi prezidiem gubernia a Vídní mohly neúměrně protahovat délku cenzurního řízení, které se v jednotlivých případech (např. cenzura právní kompilace *System der politischen Gesetze Böhmens* litoměřického magistrátního rady Dominika Kostetzkého) mohlo protáhnout až na sedm let.²² Jednotlivé případy extrémní délky cenzurního řízení by však neměly zastřít skutečnost, že délka řízení u těch spisů, jejichž cenzura probíhala výhradně v Praze, jen výjimečně přesahovala jeden měsíc, u článků pro periodika se pak

²⁰ Srov. např. AVA, PH, kt. 811, sign. 519 ex 1818; tamtéž, kt. 827, sign. 2269 ex 1818; tamtéž, kt. 944, sign. 441 ex 1821.

²¹ Julius Marx: „Die Zensur der Kanzlei Metternichs“, *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 4, 1951, č. 2, s. 170–237; týž: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, cit. dílo, s. 31–43; Michal Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie*, Frankfurt am Main, Peter Lang 2010, s. 179–197.

²² NA, PG, 1811–1815, kt. 852, sign. 16/256; tamtéž, 1816–1820, kt. 1046, sign. 16/26; tamtéž 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58; tamtéž, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14.

pohybovala v řádu dnů.²³ Nejvyšším rozhodnutím ze 17. srpna 1845 bylo v reakci na petici vídeňských spisovatelů stanoveno, že lhůta pro cenzurní vyřízení má být osm, maximálně deset dnů v případě drobných spisů a měsíc, maximálně šest týdnů v případě obsáhlejších děl.²⁴

Příklad náročného procesu cenzurování, který se protáhl na několik let, představuje překlad Schillerovy *Marie Stuartky* z pera P. J. Šafaříka. Rukopis byl podán pražské cenzuře 25. září 1820. Zastupující cenzor Karel Kouba v něm nařídil provést větší množství škrtnů a úprav, s čímž však nesouhlasil cenzurní referent František Xaver Tvrdý, podle nějž by tím dílo výrazně utrpělo. Tvrdý proto nařídil nově nastoupenému cenzorovi J. N. V. Zimmermannovi vypracovat druhý posudek a v únoru 1821 dílo odeslal ke konečnému vyjádření do Vídně. Až v listopadu 1822 se v dobové korespondenci objevují zprávy o definitivním zamítnutí *imprimatur*. Roku 1830 byl překlad Šafaříkem do pražské cenzury podán znovu a tentokrát byl k tisku povolen.²⁵

Především v důsledku jednotlivých případů sporných knih docházelo postupně k omezování kompetencí provinciálních úřadů ve prospěch centrálního rozhodování. Spis *Die europäische Staatenwelt* z pera pražského profesora statistiky Georga Norberta Schnabela byl cenzurován v Praze v letech 1818–1819 autorovým kolegou, profesorem politických věd Wenzelem Gustavem Kopetzem, jenž vůči textu nevzněl žádné připomínky. Po vytištění však nechal prezident policejního dvorského úřadu dílo opětovně prošetřit, vzhledem k rozruchu, jež údajně způsobilo ve Vídni. Při rozboru evropských státních zřízení totiž text upřednostňoval liberální ústavy jihoněmeckých států a nepřímo tak kritizoval rakouské pojetí původu a dělby státní moci. Příмым důsledkem zamítavého posudku vídeňského cenzora a následného několikaletého vyšetřování byla nejenom konfiskace neprodaných exemplářů Schnabelova díla, ale i rozhodnutí císaře z roku 1825, na jehož základě směl od nynějška pro

²³ Petr Píša: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv* 15, 2011, s. 91–102, zde s. 98–100.

²⁴ NA, PP, 1844–1847, kt. 93, sign. Ce 38 ex 1845.

²⁵ NA, PG, 1821–1825, kt. 1244, sign. 16/19; Josef Jungmann (st.) Antonínu Markovi 8. 11. 1822, in Josef Josefovič Jungmann: *Korespondence*, ed. Olga Votočková-Lauermannová, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1956, s. 40; srov. též Jan Vilíkovský: „Úvod“, in Pavel Josef Šafařík: *Básnické spisy*, Spisy Pavla Josefa Šafaříka, sv. 1, ed. Jan Vilíkovský, Bratislava, Učená společnost Šafaříkova 1938, s. v–xxv, zde s. xvi–xix.

všechny spisy státoprávní, politické a náboženské povahy udělovat povolení pouze vídeňský policejní dvorský úřad.²⁶

Svolením policejního dvorského úřadu, udělovaným na základě předchozího vyjádření příslušného prezidia gubernia, byla podmíněna rovněž koncese pro vydávání periodických děl.²⁷ Vedle zamýšleného profilu připravovaného periodika při něm byly brány v úvahu i charakteristika politického smýšlení a společenských styků vydavatele, případný společenský užitek z prodeje listu (dobrovolný závazek k podpoře sociálních či kulturních institucí, například muzea nebo městského chudobince), odhad počtu čtenářů a ekonomického dopadu na již existující tituly s podobným profilem. Teprve v případě povolení periodika jako takového mohlo docházet k předběžné cenзуře jeho jednotlivých článků. Především ve dvacátých letech 19. století přitom policejní dvorský úřad razil zásadu, že je účelné počet periodik dále nezvyšovat, a žádosti o nová periodika buď zamítal, nebo je ponechával nevyřízené.²⁸ V červnu 1825 tak například podali Wolfgang Adolf Gerle a Jan Ritter z Rittersberka žádost o povolení k vydávání časopisu *Bohemia. Zeitschrift fürs gesellige Leben*, jehož první číslo mělo vyjít k Novému roku 1826. Přes několikeré urgencye (poslední byla až z června 1826) však o vydávání rozhodnuto nebylo.²⁹ Roku 1820 byla zamítnuta žádost Johanna svobodného pána Stentzsche o povolení časopisu *Böhmische Unterhaltungsblätter*; důvodem byla nepříznivá pověst žadatele, který o tři roky dříve, po krachu vídeňské kanceláře, jejímž společníkem byl, zmizel z hlavního města monarchie, aniž se patrně vyrovnal s věřiteli.³⁰ Ještě v roce 1847 nebylo jihlavskému tiskaři Johannu Ripplovi povoleno vydávat týdeník *Sonntagsblatt* kombinující „lehkou četbu: novely, povídky,

²⁶ P. Piša: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, cit. dílo, s. 124–133; Pavel Bělina – Milan Hlavačka – Daniela Tinková: *Velké dějiny země Koruny české XI.a, 1792–1840*, Praha – Litomyšl, Paseka, 2013, s. 255–260.

²⁷ Nařízení z 24. 5. 1802, in P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 262.

²⁸ V dopise Josefu Georgu Meinertovi z 30. 1. 1824 obviňoval Josef Dobrovský z plánů k potlačování časopisů vycházejících v provinciích Josepha von Hormayra, vydavatele prestižního časopisu *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, viz Eugen Lemberg: *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen. Geistesgeschichtliche Studie, am Lebensgang Josef Georg Meinerts (1773–1844) unternommen*, Reichenberg, Gebrüder Stiepel 1932, s. 148.

²⁹ Michael Wögerbauer: „Die Geschichte der Prager Zeitschrift ‚Der Kranz‘ (1820–1824) und das Scheitern ihrer Nachfolgeprojekte ‚Elpore‘, ‚Der Pilger‘ und ‚Bohemia‘“, *Bohemia* 45, 2004, č. 1, s. 132–165, zde s. 161–163. Teprve roku 1827 byl, pravděpodobně za protekce nového pražského purkrabího hraběte Karla Chotka, schválen záměr vydávat zábavnou přílohu k novinám *Prager Zeitung*, a to pod podmínkou, že se vzdá „mdlého mlkování a fantastického blouznění“ (*fade Liebeleyen und phantastische Schwärmereyen*), které se prý v podobných listech obvykle vyskytuje. Ta se roku 1830 transformovala v samostatný list *Bohemia oder Unterhaltungsblätter für gebildete Stände*.

³⁰ NA, PG, 1816–1820, kt. 1049, sign. 16/169; Josef Volf: „Böhmische Nationalblätter. (Zur Geschichte einer beabsichtigten Zeitschrift)“, *Germanoslavica* 1, 1931/1932, č. 4, s. 601–608.

legendy, pohádky a humoristické útvary“ s lokální inzercí, protože se prý neukazuje potřeba samostatného beletristického týdeníku pro Jihlavu a protože dosavadní Ripplem vydávaná díla nedávají záruku, že je k řízení takového listu vhodný. Jihlavskému knihtiskaři tak bylo povoleno vydávat pouze inzertní list.³¹ Není proto divu, že předbřeznoví literáti volili pro obcházení restrikcí spojených s povolením periodik strategii vydávání sborníků bez pevné periodicity, na něž se nutnost povolení vídeňskými úřady nevztahovala. Dekret policejního dvorského úřadu z 10. listopadu 1825 ovšem v reakci na takové počínání stanovil, že v případě osob, jimž bylo povolení k vydávání časopisu upřeno, nemají být do cenzury přijímány rukopisy, které jsou kratší než dvanáct tiskových archů, jsou vydávány po sešitech a obsahují články na pokračování.³²

Cenzurní orgány se vyjadřovaly rovněž i k případné změně redaktora periodika. Tu schvalovalo prezidium gubernia a dávalo policejnímu dvorskému úřadu na vědomí. I zde mohly vést předchozí cenzurní prohršky k negativnímu rozhodnutí: vzhledem k předchozí aféře s básní *České lesy* tak nebylo Josefu Jaroslavu Langerovi povoleno převzít roku 1832 redakci časopisu *Jindy a nyní*.³³ Z důvodu zaměstnání ve státní vojenské správě nemohl být jako redaktor listu *Květy* uveden Josef Kajetán Tyl, řídil proto list anonymně, pod jménem samotného nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila. Ještě na sklonku roku 1847 se policejní dvorský úřad vyjádřil negativně k tomu, aby redaktorství listu *Květy* převzali Karel Boleslav Štorch a Karel Vladislav Zap, a to vzhledem k příbuzenství Zapovy manželky s popraveným vůdcem nedávného haličského povstání Teofilem Wiśniowským a k Zapovým názorům na polskou otázku, které byly policejnímu dvorskému úřadu známy díky sledování jeho korespondence. Od 8. ledna tak byl jako jediný redaktor uveden Štorch.³⁴

Ještě větší restrikcí byly vystaveny politické listy, jejichž vydávání bylo vedle nutnosti koncese svázáno s ekonomickými omezeními (pachtovné, jež se vydavatel zavazoval platit

³¹ „Nach dem Programme soll der unterhaltende Theil dieser Wochenschrift blos leichte Lektüre: als Novellen, Erzählungen, Legenden, Märchen und humoristische Aufsätze – enthalten.“ AVA, PH, kt. 1688, sign. 11214 ex 1847.

³² Ursula Giese: „Studie zur Geschichte der Pressegesetzgebung, der Zensur und des Zeitungswesens im frühen Vormärz. Auf Grund bisher unveröffentlichter Dokumente aus Wiener Archiven“, *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 6, 1965, sl. 341–546; P. Píša: „Možnosti a meze intervence“, cit. dílo, s. 95–98; NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 2252 ex 1824, 2547 ex 1825; tamtéž, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 2907 ex 1826; A. Wiesner: *Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur*, cit. dílo, s. 329–331.

³³ K případu Josef Pešek: „Herloszsohnův časopis ‚Der Komet‘ a Jaroslav Langer“, *Listy filologické* 39, 1912, s. 257–262; Karel Krejčí: „Langerovy ‚České lesy‘ ve světle úředních dokumentů. Příspěvek k dějinám českého polonofilství“, *Listy filologické* 57, 1930, s. 209–222.

³⁴ Lenka Kusáková: *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha, Academia 2012, s. 87–88; AVA, PH, kt. 1678, sign. 5463 ex 1847.

pro veřejně prospěšné účely; novinový kolek)³⁵ i s regulací obsahu zpráv. U zpráv přebíraných z jiných domácích nebo zahraničních politických novin musel být vždy uváděn zdroj; opakovaně vydávané nařízení, aby byly přebírány politické zprávy pocházející výhradně z oficiálních vídeňských novin,³⁶ se v praxi důsledně neuplatňovalo. Předběžnou cenzuru článků pro pražské německojazyčné politické listy vykonával mezi lety 1815 a 1828 cenzurní referent, poté úředníci kanceláře nejvyššího purkrabího; cenzuru českojazyčných politických listů prováděl do roku 1823 komisař pražského městského hejtmanství, od tohoto roku cenzor pro beletristickou produkci nebo úředníci kanceláře nejvyššího purkrabího.³⁷ Drobné inzertní periodické listy vydávané mimo území Prahy cenzurovaly příslušné krajské úřady. Na Moravě vykonávalo novinovou cenzuru brněnské policejní ředitelství, články pro inzertní přílohu *Brünner Zeitung* prohlížel rada moravskoslezského gubernia.³⁸

Pro spisy týkající se katolické věrouky bylo dekretem dvorské kanceláře z 21. července 1814 přiznáno spolurozhodování katolické církvi.³⁹ Rukopisy této kategorie byly z knižního revizního úřadu zasílány pražské arcibiskupské konzistoři (respektive příslušným biskupským konzistořím v případě tisku mimo Prahu) a teprve poté předány guberniálnímu cenzorovi pro oblast náboženských spisů, profesoru církevní historie Josephu Petru Dittrichovi (1806–1823), respektive jeho nástupci Hieronymu Josefu Zeidlerovi (1823–1848), profesoru církevní dogmatiky a pozdějšímu opatu Strahovského kláštera.⁴⁰ Nečetné

³⁵ K otázce novinových privilegií srov. např. NA, České gubernium – publicum (ČG–P), 1816–1825, kt. 7529–7530, sign. 102/47.

³⁶ P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 10, s. 652; srov. tamtéž, s. 653–654.

³⁷ NA, PG, 1791–1806, kt. 255, sign. 16, č. 250 ex 1800; tamtéž, 1816–1820, kt. 1044, sign. 16/7; tamtéž, 1821–1825, kt. 1245, sign. 16/33 a 16/36; tamtéž, kt. 1261, sign. 20b/32; tamtéž, 1826–1830, kt. 1435, sign. 16/56; NA, Presidium českého gubernia – tajné (PGT), 1819–1848, kt. 4, sign. B 23, 1823; NA, PP, 1844–1847, kt. 93, sign. Ce 7 ex 1845.

³⁸ Christian d'Elvert: *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, sowie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreichisch-Schlesien*, Brünn, R. Rohrer's Erben 1854, s. 166.

³⁹ P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 270. Srov. též císařské rozhodnutí z 1. 11. 1818 nařizující větší rychlost při výkonu této konzistorní cenzury, tamtéž, s. 272.

⁴⁰ Zdeněk Šimeček: „Bibliografie období 1801–1848 a církevní cenzura. (K problematice přípravy národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 5, 1966, s. 146–164. Viz dále Hedvika Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera. Příspěvek k cenzorské praxi v době předběžnové“, *Knihy a dějiny* 18–19, 2011–2012, s. 39–54; táž: „Náboženská literatura předběžnového období pod drobnohledem. Cenzurní protokoly Hieronyma Josepha Zeidlera“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 289–303.

protestantské tisky předběžné konzistorní cenzuře nepodléhaly,⁴¹ vedle guberniálního cenzora se k nim vyjadřoval zemský superintendant.

Svébytným polem byla rovněž hebrejská cenzura, vykonávaná dlouholetým kustodem klementinské knihovny Karlem Fischerem (v úřadu 1789–1843), pozoruhodným znalcem hebrejské literatury, po jeho smrti pak profesorem orientálních a biblických studií Janem Mařanem (1845–1848).⁴²

Dovoz zahraničních děl a regulace dalších míst literární komunikace

Dosud byl nastíněn systém předběžné cenzury týkající se literatury vydávané na území habsburské monarchie. Posuzování knih dovážených ze zahraničí bylo (až na výjimky jako některé italské a polské texty)⁴³ na počátku 19. století centralizováno do Vídně, kde byl výsledek zanášen do již zmíněných čtrnáctidenních seznamů zakázaných a povolených děl, podle nichž se následně řídily knižní revizní úřady v provinciích. Díla označovaná jako *admittitur* byla povolena bez omezení, zatímco cenzurní formule *transeat* znamenala zákaz inzerce v novinách a vystavování ve výkladních skříních (odpovídající stupni *toleratur* pro rukopisy). Naproti tomu byly knihy kategorie *erga schedam conceditur* přístupné pouze prostřednictvím povolenek udělovaných zemskými guberniemi po prozkoumání profesní příslušnosti, sociálního původu a politického smýšlení žadatele. Pro spisy *damnatur* uděloval obdobné povolení policejní dvorský úřad, přičemž aktuální seznam držitelů těchto knih putoval každého čtvrt roku na stůl samotnému císaři.⁴⁴ Knižní revizní úřad vypracovával

⁴¹ Stanovilo tak, patrně na základě nejasností vyvolaných předchozí praxí, nejvyšší rozhodnutí z 11. 8. 1818, in P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 272.

⁴² K osobnosti Karla Fischera a jeho působení ve funkci cenzora i knihovníka Iveta Cermanová, Jindřich Marek: *Na rozhraní křesťanského a židovského světa. Příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757–1844)*, Praha, Národní knihovna ČR 2007. K hebrejské cenzuře dále Ludmila Kubátová: „K cenzuře hebrejských a židovských knih, tisků a rukopisů v Čechách od poloviny 16. století do poloviny 19. století“, *Národní knihovna* 14, 2003, č. 1, s. 12–20; Guido Kisch: „Die Zensur jüdischer Bücher in Böhmen. Beiträge zu ihrer Geschichte“, *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Czechoslovakischen Republik* 2, 1930, s. 456–490.

⁴³ Další výjimku představoval časopis *Kronos*, vydávaný původně v Praze, od sklonku roku 1813 pak v Lipsku, a list *Miscellen der neuesten ausländischen Literatur* od téhož vydavatele Friedricha Alexandera Brana, oba byly až do roku 1817 cenzurovány úředníky kanceláře pražského nejvyššího purkrabího, srov. NA, PG, 1811–1815, kt. 849, sign. 16/99; tamtéž, 1816–1820, kt. 1044, sign. 16/9.

⁴⁴ Agendu posuzování žadatelů o zakázané tituly popsal Julius Marx: „Vormärzliches Schedenwesen“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 16, 1963, s. 453–468; odpovídající akta prezidia českého gubernia se nachází v NA, PG, 1821–1825, kt. 1245–1246, sign. 16/41; tamtéž, 1826–1830, kt. 1429–1430, sign. 16/9 a 16/10; tamtéž, 1831–1835, kt. 1634–1636, sign. 16/9; tamtéž, 1836–1840, kt. 1837–1839, sign. 16/9; tamtéž, 1841–1845, kt. 2002–2004, sign. 16/9; tamtéž, kt. 2225, sign. 16/9. Pro výkon cenzury, neodpovídající

půlročně rovněž seznamy zahraničních periodik povolených k předplacení. Aby nedocházelo ke zbytečnému rozruchu, přistupovaly rakouské cenzurní úřady spíše zřídka k zákazům jednotlivých čísel časopisů, v případě opakovaného výskytu závadných článků bylo většinou vyčkáváno do konce pololetí, kdy byl titul vyřazen z nabídkového seznamu pro příští rok.⁴⁵ Od třicátých let 19. století začaly být v souvislosti s nárůstem zahraniční publicistické aktivity namířené proti rakouskému císařství používány dva nejtvrďší stupně cenzurních postihů pro knihy, *damnatur nec erga schedam*, jenž u zákazu vlastnictví přísně zakázaných knih nepřipouštěl výjimky, a *damnatur et confiscatur*, označující tituly, jejichž exempláře měli rakouští úředníci okamžitě po nalezení zničit.

Až na spisy postižené poslední jmenovanou cenzurní formulí (pro období 1836–1848 se jednalo o 134 knih, v první řadě politických spisů, týkajících se často uherských, polských nebo italských záležitostí anebo komunistického obsahu)⁴⁶ přitom rakouský stát už od počátku josefínské éry ctil princip nedotknutelnosti soukromého vlastnictví knih, byť by se jednalo o díla zakázaná. Řídké konfiskace tuzemských titulů, nařizované v případech, kdy zpětně došlo ke změně cenzurního náhledu na již povolené spisy nebo k selhání jednotlivců na nižších úrovních cenzurního aparátu, se proto dotýkaly pouze exemplářů nacházejících se v knihkupectvích či u nakladatele, nikoli výtisků v soukromých knihovnách. V srpnu 1823 tak bylo ze skladu arcibiskupské tiskárny zkonfiskováno 750 exemplářů pátého dílu Hankových *Starobylých skládaní*, obsahujícího báseň *Májový sen* s erotickými motivy; zbylých 250 prodaných výtisků ovšem nebylo dohledáváno, přestože v předchozích měsících odbyl knihy stoupl v důsledku očekávání, že by mohla být brzy z knihkupeckých pultů stažena.⁴⁷ Vlastnictví zakázaných knih dále regulovalo opatření, na jehož základě úředníci knižních revizních úřadů prozkoumávali pozůstalosti zemřelých vlastníků knihoven a vyřazovali z nich zakázané tituly. O ty se mohli dědici znovu přihlásit prostřednictvím žádosti, při jejímž

plně intencím předpisu z roku 1810, je příznačné zdůvodnění, se kterým byla odmítnuta žádost Petera Beera, učitele na židovské hlavní škole v Praze a autora spisů o dějinách pražských Židů, o povolenku na dílo Isaaka Markuse Josta *Geschichte der Israeliten*. Žadatel je prý dobře vzdělanou, politicky nezávadnou osobou, usilující svými literárními počiny o osvětlení svého národa. Protože se však jedná o knihu zakázanou stupněm *damnatur*, nemělo by být povolení uděleno, zvláště když není tato kniha pro pokračování Beerova díla o dějinách židovských sekt zcela nezbytná. – NA, PG, 1821–1825, kt. 1246, sign. 16/41, č. 4678 ex 1824.

⁴⁵ K cenzuře zahraničních periodik srov. U. Giese: „Studie zur Geschichte der Pressegesetzgebung, der Zensur und des Zeitungswesens im frühen Vormärz“, cit. dílo.

⁴⁶ Analýzu spisů postižených formullemi *damnatur nec erga schedam* a *damnatur et confiscatur* podal Julius Marx: *Österreichs Kampf gegen die liberalen, radikalen und kommunistischen Schriften 1835–1848 (Beschlagnahme, Schedenverbot, Debitentzug)*, Wien, Hermann Böhlau Nachf. 1969.

⁴⁷ F. L. Čelakovský J. V. Kamarýtovi 21. 6. 1823, in F. Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, cit. dílo, s. 186; viz též osmou kapitolu.

schvalování hrál roli – analogicky k žádostem o koupi zakázaných titulů prostřednictvím knihkupecké sítě – původ žadatele, jeho politické názory a vhodnost titulu vzhledem k žadatelovu profesnímu působení. Knihy, o něž se nepřihlásil žádný dědic (většinou se jednalo o tituly z pozůstalostních knihoven po duchovních) nebo které dědicům vydány nebyly, byly po uplynutí přibližně tří let nabídnuty univerzitní knihovně k zařazení do fondů. Exempláře, o něž knihovna zájem neprojevila (například erotika), putovaly do stoupy.⁴⁸

Pokusy o reformu knihkupecké legislativy připravované na konci dvacátých a ve třicátých letech se nedočkaly realizace, knihtiskařské, knihvazačské, knihkupecké a antikvářské povolání se tak i nadále řídilo řádem z roku 1806. Na jeho základě měly být nové koncese pro výkon těchto povolání udíleny pouze v místech, v nichž měl sídlo krajský úřad, s tím, že počet udílených koncesí neměl být zvyšován.⁴⁹ Přísná dikce zákazů kolportáže, vynášených cenzurním předpisem z února 1795 i trestním zákoníkem z roku 1803,⁵⁰ svědčí spíše o problémech státního aparátu s regulací této formy distribuce, které v praxi vytvářely pole pro strukturní mezery ve formě distribučních podniků mimo oficiální knihkupecké instituce, jako byla síť venkovských komisionářů Krameriovy České expedice. Regulační mechanismus představoval i monopol státního c. k. školního nakladatelství (*k. k. Schulbucherverlag*) na tisk a prodej učebnic, jenž byl od roku 1807 rozšířen i na texty pro gymnaziální výuku. Právě učebnice tvořily významnou část knižního trhu. Teprve roku 1844 bylo soukromým knihkupcům povoleno prodávat učebnice z c. k. knihoskladu, ovšem pouze s pětiprocentní provizí.⁵¹

Tvrdou regulaci přístupu ke knihám, nastolenou na přelomu 18. a 19. století, částečně zmírnilo císařské rozhodnutí z 29. listopadu 1810 (specifikované dekretem policejního dvorského úřadu z 26. ledna 1811), na jehož základě bylo v hlavních městech provincií (a během sezony i v lázeňských městech) opět povoleno zřizování soukromých půjčoven knih. Povolení udělovalo prezidium gubernia, a to pod podmínkou složení kauce a každoročního odvodu poplatku. Důraz byl přitom kladen na výběr knižního fondu. Každá půjčovna tak měla povinně obsahovat „dobré“ dějepisné, statistické, přírodovědné, zeměpisné, místopisné a

⁴⁸ Srov. např. NA, PG, 1826–1830, kt. 1433, sign. 16/34; Archiv Národní knihovny, Veřejná a univerzitní knihovna Praha, kt. 93, inv. č. 642.

⁴⁹ Řád pro knihkupce a antikváře z 18. 3. 1806, *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze*, cit. dílo, sv. 26, s. 34–45; srov. M. Wögerbauer: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše“, cit. dílo, zde s. 159–161.

⁵⁰ P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache*, cit. dílo, sv. 7, s. 274–276; T. Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, cit. dílo, s. 153–154.

⁵¹ Norbert Bachleitner, Franz M. Eybl, Ernst Fischer: *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden, Harrassowitz 2000, s. 185, 192.

národohospodářské publikace o rakouské monarchii, vybrané spisy o zahraničí, díla předních latinských a řeckých klasiků v originále i překladech, vybraná díla klasiků německých a francouzských, výběr příkladných knih pro mládež a pro dívky, vhodné morální a výchovné spisy pro dospělé; naproti tomu byla zakázána zahraniční zábavná literatura. Pravidelně kontrolované fondy mohly obsahovat pouze knihy kategorií *admittitur* anebo *transeat*. Od poloviny desátých let zároveň začaly být v některých případech tolerovány venkovské čtenářské spolky, které byly již často budovány na nacionálním principu, jako například česká čtenářská společnost v Radnicích založená Antonínem Jaroslavem Puchmajerem roku 1818. O hranicích této tolerance jsme ovšem pojednali v předchozí kapitole. Nadále přetrvával zákaz zřizovat veřejné čítárny, čtenářské kabinety, v nichž by mohlo dojít k nežádoucímu spolčování čtenářů politických zpráv. V pražské veřejné univerzitní knihovně platil zákaz půjčovat knihy domů (s výjimkou univerzitních profesorů, jejichž absenční výpůjčky však byly od roku 1821 registrovány prezidiem gubernia). Knihy v univerzitní knihovně byly rozděleny do tří kategorií: díla nezávadného obsahu byla v čítárně přístupna komukoli, druhá kategorie knih pouze důvěryhodným osobám, půjčování titulů z třetí kategorie bylo pak přísně zakázáno.⁵²

Roku 1827 se do úřední pozornosti dostala kontrola školních knihoven. Podle císařského kabinetního listu z 18. února tohoto roku totiž měly školní knihovny v Čechách obsahovat „knihy, které nejsou vhodné ani pro učitele, ani pro žáky, např. Eichhornovu bibliotéku, Návod k metalurgii, romány atd.“. Důvodem prý byla praxe, že se do škol dostávaly neprodané knihy z pozůstalostí po duchovních či úřednících.⁵³ Pražské gubernium zaslalo tento list k vyjádření jednotlivým konzistořím, jež byly pověřeny dozorem nad školami, a upozornilo, že seznamy přírůstků do školních knihoven má od roku 1820 kontrolovat každoročně knižní revizní úřad. Zde se však nejednalo pouze o otázku, zda knihovny neobsahují díla zakázaná z hlediska cenzurních předpisů, ale o to, zda jejich fondy neobsahují díla nevhodná či nebezpečná s ohledem na specifické čtenáře, tedy žáky, případně učitele s vlivem na mládež. Budějovická konzistoř takovou domněnku odmítla, připustila však, že při absenci státní pomoci jsou školy odkázány především na knižní dary. Vyjádřila

⁵² Zdeněk Šimeček: „Půjčovny knih a čtenářské společnosti v českých zemích a jejich působení do roku 1848“, *Československý časopis historický* 29, 1981, č. 1, s. 63–88; Čeněk Zíbrt (ed.): „Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu“, *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 233–291, 337–363, zde s. 285; Josef Volf: *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do roku 1848*, Praha, Obec pražská 1931; T. Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, cit. dílo, s. 156–157; A. Wiesner: *Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur*, cit. dílo, s. 374–379.

⁵³ NA, ČG–P, 1826–1835, kt. 8547, sign. 95/968, č. 17291/1211 ex 1827.

ovšem přesvědčení, že správce knihovny, většinou duchovní, případné nevhodné knihy nevydá čtenáři, který by pro to neměl patřičné předpoklady.⁵⁴ Litoměřická konzistoř naproti tomu upozornila na to, že kontroly knižním revizním úřadem se řídí jiným hlediskem, než by vyžadoval ohled na mládež, a že tedy nestačí odstraňovat z knih všeobecně škodlivé knihy, nýbrž je nutné brát speciální ohled na školní čtenáře. Přimlouvala se proto za pravidelné kontroly ze strany církevních úřadů.⁵⁵ Podobnou praxi uplatňovala od roku 1826 i pražská konzistoř.⁵⁶ Vyjádření studijní dvorské komise z července 1828 nařídilo, aby pražský knižní revizní úřad znovu prohlédl veškeré soupisy knih ve školních knihovnách a odstranil z nich nejenom zakázané tituly, ale i knihy označené stupněm *transeat*. V souladu s míněním litoměřické konzistoře pak doplnilo, že o kontrolu knihoven z hlediska vhodnosti pro mládež mají pečovat konzistoře a jim podřízené školdozorci.⁵⁷

Cenzurní instance rovněž dodržovaly dohled nad agendou povinných výtisků pro knihovny. Poskytovat zdarma exemplář pražské univerzitní bibliotéce bylo nařízeno již guberniálním dekretem z roku 1781, s celorakouskou platností (vždy pro univerzitní či lyceální knihovnu v dané provincii) pak roku 1807 a znovu roku 1815 (opakování zákonných norem zde pravděpodobně svědčí o nedodržování předpisu). Od roku 1808 musel být další povinný výtisk zasílán dvorské knihovně ve Vídni. Vedle toho bylo předpisem z února 1795 nařízeno odevzdávání jiného výtisku na knižním revizním úřadě pro účely úřední kontroly, zda vydání odpovídá cenzurovanému rukopisu a škrtnům v něm provedeným; z obdobného důvodu musel být od roku 1805 zasílán další výtisk policejnímu dvorskému úřadu (pro periodika platila tato povinnost již od roku 1802).⁵⁸

Zatímco se posuzování divadelních her určených k tisku institucionálně neodlišovalo od cenzury jiných rukopisů, posuzovali texty divadelních her určených pro inscenaci od roku

⁵⁴ Tamtéž, č. 27656/1933 ex 1827.

⁵⁵ Tamtéž, č. 37765/2675 ex 1827. Litoměřická konzistoř podala i příklady závadných knih nalezených na základě kontroly knihovních seznamů, např. Lenfant: *Geschichte des Hussite-Krieges u. des Concils zu Basel*, Pressburg 1783–1785, nebo Dessalines, *der Tyrann der Schwarzen und Möder der Weißen auf St. Domingo*, [Erfurt] 1805.

⁵⁶ Tamtéž, č. 50923/3617 ex 1827. Zpráva pražské konzistoře je cenná tím, že udává počty knih a jejich jazykové složení v každé školní knihovně. Dnes nedochované soupisy všech knihovních fondů byly následně prohlédnuty knižním revizním úřadem, který upozornil na přítomnost několika zakázaných titulů, např. Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*.

⁵⁷ Tamtéž, č. 34658/2324 ex 1828.

⁵⁸ Zdeněk Šimeček: „Bibliografie období 1801–1848 a cenzura. (K problematice přípravy národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 3, 1963, s. 7–41, zde s. 30–34; Josef Volf: „K počátkům zasílání povinných výtisků novin a časopisů vídeňskému policejnímu úřadu (1802)“, *Časopis československých knihovníků* 2, 1923, s. 172–175.

1843 úředníci pražského městského hejtmanství, instituce spjaté s výkonem policejní agendy v užším slova smyslu (na Moravě plnilo obdobnou funkci brněnské policejní ředitelství). První cenzurní instanci přitom tvořili divadelní ředitelé, kteří měli výslovně za úkol odstraňovat z textů dramát závadné pasáže, v případě Stavovského divadla představovala další stupeň stavovská divadelní komise. Vedle odstraňování politických narážek byly z textu her eliminovány pasáže pokládáné za erotické či vulgární. Přístupnost divadelních představení pro lidové publikum přitom vedla k tomu, že škrty v textech pro divadelní inscenace šly často nad rámec cenzurních zásahů do knižních vydání divadelních her. Policejní úředníci navštěvovali také divadelní zkoušky a dohlíželi na herecké ztvárnění; extempore na jevišti přitom byla zakázána. Teprve roku 1824 byl výkon divadelní cenzury centralizován podobným způsobem jako knižní cenzura a do jednotlivých provincií byly zasílány periodické seznamy her zakázaných ve Vídni.⁵⁹

Zákonný rámec habsburské monarchie zakotvoval v případě tisku či prodeje nepovolené knihy trestní odpovědnost nakladatele, respektive knihkupce. S výjimkou postihů za vědomý tisk spisu v zahraničí, o němž se zmíníme později v šesté kapitole, ovšem autor problematického díla neměl být postihován. Případy disciplinačních zásahů vůči literátům většinou souvisely se služebním postavením spisovatele vůči rakouskému státu, katolické církvi nebo s nimi souvisejícími organizacemi. K postihům vůči autorům cenzurně problematických spisů nebo literátům, kteří se dopustili cenzurních přestupků, tak mohlo docházet v případě konkurzů na učitelské, profesorské či knihovnické místo – takto byl, jak podrobně ukážeme v osmé kapitole, negativně ovlivněn kariérní postup Václava Hanky, dále Františka Ladislava Čelakovského, Georga Norberta Schnabela či Simeona Karla Macháčka.⁶⁰

⁵⁹ Přehledově o divadelní cenzuře spolu s příklady jednotlivých zásahů a úprav (ovšem s nedostatečným rozlišením mezi cenzurními úpravami inscenačních předloh a tištěných textů) pojednává Adolf Scherl: „K nejstarším dějinám divadelní cenzury v Čechách“, *Divadelní revue* 25, 2014, č. 1, s. 7–18. Srov. dále Hana Zimmerhaklová: „Dvě roviny cenzurní praxe v počátcích Stavovského divadla“, *Kuděj* 9, 2007, č. 1/2, s. 32–47; M. Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky*, cit. dílo, s. 198–209; Dušan Uhlíř: „Rakouská cenzura, Grillparzer a král Otakar“, in Tomáš Borovský, Libor Jan, Martin Wihoda (eds.): *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno, Maticе moravská 2003, s. 785–796; František Černý: „Tylový zápas s cenzurou“, in týž: *Monology o Josefu Kajetánu Tylovi*, Praha, Univerzita Karlova 1993, s. 151–161. Cenzuře opery se věnuje Milan Pospíšil: „Österreichische Opernzensur in Prag: Gustave III und La Juive“, in Sebastian Werr (ed.): *Eugène Scribe und das europäische Musiktheater*, Berlin, LIT 2007, s. 122–152; týž: „Meyerbeerovi Hugenoti v Praze a rakouská cenzura. K 150. výročí skladatelova úmrtí 2. května 1864“, *Divadelní revue* 25, 2014, č. 1, s. 32–44.

⁶⁰ Gerhard Oberkofler: *Studien zur Geschichte der österreichischen Rechtswissenschaft*, Frankfurt am Main, Lang 1984, s. 107; Milan Kopecký: „K autorství spisu Geschichte der schönen Redekünste bei den Böhmen“, *Česká literatura* 20, 1972, č. 3, s. 243–249.

František Ladislav Čelakovský byl roku 1835 zbaven postu redaktora *Pražských novin* i suplentské pozice na univerzitní stolici českého jazyka a literatury zbaven poté, co uveřejnil zprávu o projevu ruského cara Mikuláše I. k varšavské deputaci doprovobenou sarkastickým komentářem. Cenzor novin, prezidiální sekretář Emanuel Hikisch, byl ze svého postu odvolán. Horečné vyšetřování bylo tehdy vyvoláno denunciací ruskému vyslanci ve Vídni, jejímž pravděpodobným původcem byl Václav Hanka.⁶¹

Přesto v některých případech problematické spisy mohly negativně ovlivnit i cenzurní posuzování dalších děl jejich autorů. V deváté kapitole se podrobněji zaměříme na publikační možnosti suspendovaného profesora náboženství na pražské filozofické fakultě Bernarda Bolzana, který byl nucen svá obsáhlejší teologická a filozofická díla psát do šuplíku anebo vydávat v zahraničí, většinou anonymně. V jistém smyslu podobný je případ Františka Matouše Klácela. Třetí díl jeho spisu *Philosophie des Vernünftig-Guten dargestellt zur Nachhülfe für wissenschaftlich sich bildende Jugend* roku 1844 nejenom nebyl povolen cenzurou, ale posloužil rovněž jako záminka pro autorovu suspendaci z profesorské pozice v brněnském filozofickém semináři. Rovněž Klácel se v následujících letech uchýlil k publikaci spisů v zahraničí, a to většinou pod cizím jménem (alonymem), jak ještě ukážeme v šesté kapitole.⁶²

⁶¹ [František Ladislav Čelakovský]: „Rusy“, *Pražské noviny* 27, 1835, č. 92, 26. 11., s. 4; edice dokumentů k případu viz František Bílý, Václav Černý (eds.): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 4, *Dopisy z let 1849–1852*, sv. 1, Praha, Česká akademie věd a umění 1933, s. 216–255; Miloslav Hýsek: „O profesuru češtiny po Janu Nejedlém“, *Listy filologické* 64, 1937, s. 187–207; Vladislav Maděra: „Proč byl Čelakovský zbaven funkce redaktora? Byl Václav Hanka donášečem?“ *Slovanský přehled* 50 1964, č. 1, s. 30–33; Václav Čejchan: „Ještě k případu Hankova udavačství Čelakovského“, *Slovanský přehled* 50, 1964, č. 3, s. 169–170.

⁶² Srov. Zora Dvořáková: *František Matouš Klácel*, Praha, Melantrich 1976, s. 37–43; Miloslav Trapl: *František Matouš Klácel. Život a dílo*, ed. Miloš Trapl, Olomouc, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého 1999, s. 24–29.

5. Tematická a žánrová těžiště předbřeznové cenzury

Přehled zakázané produkce

Pro popis předbřeznové cenzurní praxe mohou sloužit jako hlavní zdroj dobové seznamy zakázaných děl.¹ Tyto seznamy byly určeny pro vnitřní úřední potřebu; obsahovaly tituly zahraničních knih cenzurovaných stupněm *erga schedam*, *damnatur* či přísnějšími, dále tituly nečetných tuzemských knih, jež byly zákazem postiženy zpětně, a dále názvy domácích rukopisů nepřipuštěných k tisku (ty tvoří přibližně 15 % zákazů; pod tuto kategorii spadají i díla, jimž nebylo umožněno opětovné vydání). Seznamy zakázaných titulů uváděly u již vydaných exemplářů povětšinou název tisku, autora, nakladatele, místo a rok vydání. U označování zakázaných rukopisů se setkáváme s výrazně větší variabilitou, obsahovaly zpravidla jméno autora a název zamýšleného tisku, v některých případech též místo, nakladatele i rok zamýšleného vydání. Teprve od roku 1822 začaly být do centrálních katalogů soustavněji zaznamenávány zákazy rukopisů vynášené v Praze, přičemž ovšem teprve od července 1843 byly zákazy pražské cenzury v centrálních seznamech označovány pomocí poznámky „Prager Verz[eichnis]“.²

Seznamy zakázaných titulů neobsahují bližší informaci o motivaci cenzurního zákazu, kterou je možné na základě tohoto pramene pouze odhadovat. Tyto údaje obsahovaly cenzurní lístky, které jsou ovšem zachovány spíše sporadicky,³ neboť byly spolu s ostatními materiály knižního revizního úřadu po jeho zrušení skartovány. Prakticky v úplnosti je naproti tomu zachován aktový materiál prezidia českého gubernia, pod jehož agendu spadaly především komplikovanější záležitosti. Jako pramen pro výzkum mohou dále sloužit originální rukopisy

¹ Projekt *Verpönt, Verdrängt – Vergessen?* probíhající na Institut für Europäische und Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft der Universität Wien zpřístupnil tyto seznamy formou internetové databáze na adrese <<http://univie.ac.at/zensur>>.

² Obdobný byl například údaj „Lemberger Verz.“ informující o zákazech vynesných haličským zemským prezidiem. V řidkých případech se tyto provinciální seznamy zakázaných titulů zachovaly v aktovém materiálu vídeňského policejního dvorského úřadu. Jedná se například o soupis titulů zakázaných v Praze v listopadu 1844, u něž policejní dvorský úřad přezkoumával, proč byly v Praze cenzurovány spisy v italském jazyce – Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Polizeihofstelle (PH), sign. 1450 ex 1845 – nebo o seznamy zaslané v únoru a březnu 1848 – tamtéž, sign. 3491 ex 1848; srov. dále tamtéž, sign. 1558 ex 1845.

³ Analýzu cenzurních lístků zahraniční beletrie z let 1810 a 1811, které se nacházejí v AVA, PH, kt. 344, sign. 97k ex 1811, podal Norbert Bachleitner: „Lesen wie ein Zensor. Zur österreichischen Zensur englischer und französischer Erzählliteratur im Vormärz“, in Peter Brockmeier, Gerhard Robert Kaiser (eds.): *Zensur und Selbstzensur in der Literatur*, Würzburg, Königshausen & Neumann 1996, s. 107–125.

s původními cenzurními škrty, nacházející se v pozůstatostech autorů, a dobová korespondence.

Seznamy zakázaných titulů vybízí ke kvantitativnímu zkoumání, je však nutné být si vědom limitů takového přístupu. Jednou z okolností, která limituje kvantitativní přístup, je fakt, že cenzurní posouzení se v předběřnovém Rakousku vázalo na konkrétní vydání knihy, nikoli na titul jako takový.⁴ Vedle zakázaných knih tak mohly existovat povolené verze, v nichž byly závadné pasáže eliminovány. Příkladem může být vydání románu Waltera Scotta *Woodstock*. Vedle francouzského překladu a lipského vydání německého Michaelisova překladu Scottova historického románu, jež byly v Rakousku zakázány roku 1826, vyšla ve Vídni a ve Štýrském Hradci celkem tři německá vydání tohoto Scottova díla, která rakouská cenzura k tisku povolila. Všechna tři byla přitom předtím zkrácena o pasáže, které cenzor či vydavatel pokládali za závadné. Srovnání lipského a vídeňského vydání téhož překladu ukazuje, že byly eliminovány promluvy a motivy, které by při líčení anglické revoluce mohly svědčit v neprospěch rojalistické strany, dále líčení snových vizí nebo zjevení duchů. Děj románu tak byl významově zploštěn: vyvážená motivace puritánských a rojalistických postav se výrazně posunula směrem k výrazné převaze ideálů rojalistické strany. Cenzurní čtení tak nebralo v potaz, že inkriminované výroky pronášejí románové postavy a že výstavba děje poskytuje sama o sobě dostatečné indicie k distanci vůči puritánské straně. V duchu osvěcenských principů i intencí předpisu z roku 1810 se tedy počítalo s naivním čtenářem, který nedokáže plně rozlišovat mezi empirickou životní realitou a literární fikcí a který je schopen jednání postav bezprostředně napodobovat.⁵

Dalším limitem jsou nesnáze při určení rukopisů cenzurovaných na území Čech, respektive českých zemí. Jak už bylo uvedeno, teprve od července 1843 obsahují seznamy údaj umožňující identifikaci místa zákazu. To přitom nemuselo být shodné s místem, kde byl rukopis podán k cenzuře – jak už bylo uvedeno, komplikovanější cenzurní případy byly zasílány k posouzení do Vídně. V následujícím oddíle proto ukážeme krátkou kvantitativní analýzu těch titulů, u kterých je identifikace s českým prostředím pravděpodobná, a to vzhledem k jazyku (díla psaná česky), anebo vzhledem k údajům o místu vydání (celkem 173

⁴ Výjimku představovaly položky zakázané v rámci recenzurní akce v letech 1803–1805, kterou jsme již krátce nastínili ve třetí kapitole. U těchto titulů bylo uvedeno, že zákazy se vedle originálního textu vztahují i na všechny eventuelní překlady do jiných jazyků.

⁵ Norbert Bachleitner: „...der so nachtheiligen Romanen-Lektüre ein Ende zu machen“. Der historische Roman und die österreichische Zensur im Vormärz am Beispiel von Walter Scott's *Woodstock*“, *Sprachkunst* 22, 1991, s. 35–48.

německých, čtyři latinské, jeden polský a jeden francouzský titul).⁶ Vedle toho v příloze uvádíme extenzivní seznam všech identifikovaných titulů, souvisejících, byť případně jen nepřímo, s českými zeměmi a obsahující mimo jiné díla autorů pocházejících z českých zemí bez ohledu na místo vydání (tedy i ta díla, vydávaná či zamýšlená k vydání ve Vídni či jiných korunních zemích, dále pak díla exilová) a díla tematicky se vztahující k českým zemím, bez ohledu na jejich autory.

Z literární produkce v českém jazyce uvádí seznamy zakázaných děl za roky 1810–1848 celkem 377 titulů (knih, rukopisů, článků pro časopisy, v některých případech i souborů drobných děl, jako například písní). Z tohoto počtu sedmnáct zahraničních děl a osm domácích, převážně starších tisků, bylo ohodnoceno stupni *erga schedam* či *damnatur*; zbylé tituly náleží zakázaným rukopisům nebo dílům, jimž bylo odepřeno povolení k novému vydání. V následující analýze přebíráme v případě zamítnutých rukopisů (jež mnohdy nikdy nevyšly a do dnešních dnů se nedochovaly, cenzurní záznam tak často představuje jediný pramen o jejich existenci) původní znění z cenzurního seznamu, upravujeme ovšem jejich pravopisné znění a napravujeme zjevné chyby, které často vznikaly vlivem toho, že úředníci, kteří seznamy přepisovali, nebyli znalí českého jazyka.⁷

Nejhojněji zastoupenou skupinu záznamů tvoří náboženská literatura, obsahuje přibližně osm desítek náboženských písní, tři desítky modliteb, čtyři desítky kázání a jiných religiózních textů. Tomuto typu literatury se podrobněji věnuje případová studie.⁸ Tituly šesti desítek písní světského obsahu vykazují často typizované názvy kramářské produkce, jako například *Nová píseň pro mládence a panny*, *Nářek mládenců pro svoji milenku*, *Nová píseň k výstraze nevěrných milovníků*, či témata vyhledávaná pro svou atraktivitu jako *Truchlivá píseň o spáchané vraždě Kateřiny Brichta* [sic]. Důvody pro zákaz této kategorie rukopisů ležely často v oblasti ochrany veřejné morálky.

Osm desítek českých zákazů z oblasti českojazyčné krásné literatury sestává z dvanácti děl nesoucích žánrové označení drama či zpěvohra (např. *Božena, původní zpěvohra*

⁶ Další zkreslení vyplývá z toho, že je třeba v případě zakázaných rukopisů jejich žánrovou charakteristiku odhadovat pouze ze samotných cenzurních záznamů. Tento odhad nemůže být a priori exaktní, v následujícím textu proto rezignujeme na uvádění procentuálních podílů a početní údaje zpravidla zaokrouhlujeme na desítky.

⁷ Diplomatický přepis cenzurních záznamů zachovávající i původní chyby je možné nalézt v již zmiňované databázi *Verpönt, Verdrängt – Vergessen? Eine Datenbank zur Erfassung der in Österreich zwischen 1750 und 1848 verbotenen Bücher*, <<http://univie.ac.at/zensur>>.

⁸ Viz Hedvika Kuchařová: „Náboženská literatura předbřeznového období pod drobnohledem. Cenzurní protokoly Hieronyma Josepha Zeidlera“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 289–303.

v pěti jednáních od Františka Rajmana, zakázaná v lednu 1825), devíti básní nebo básnických sbírek, devíti původních a dvanácti přeložených próz; žánrové zařazení zbylých titulů není zcela zřejmé.

Mezi čtyřmi desítkami titulů odborné a populárně naučné produkce je zastoupeno deset knih a článků z oblasti historie (např. reedice Roykovy *Historie Velikého sněmu kostnického* nebo *Obraz středověku* od Františka Josefa Smetany), šest publikací věnujících se aktuálním společenským událostem (zvláště jazykové otázce), osm školních pomůcek (z toho hned šest učebnic jazyka, jako například *Antonína Mösera objasnění pravidel pravopisemnosti německé v nynější školní knize se nacházejících* či *Cvičení v mluvení jazykem českým i německým* od učitele na klatovské hlavní škole Jana Blahověsta Šmitta) a šest titulů z oblasti medicíny a veterinárního lékařství (*Něco o lékařství aneb Kratičké rozebrání všelikých léčivých způsobů, kterýchž od šedé starobylosti až do časův nynějších k uzdravování neduživých veřejně bylo přijato a povoláno* od Františka Xavera Korába, *Ponaučení o porodní pomoci při domácím dobytku, jeho neduhách a případech při a po porodě ze strany matky i mladého* od J. N. Skupina). Tituly dalších děl svědčí o snaze vytěšňovat z veřejného diskurzu pověřenou tematiku. Zakázáno tak bylo nové vydání spisů *Planetář aneb Vysvětlení nebeských znamení a přirozenosti, Stoletý kalendář, to jest důmění hvězdářské* či *Pranostika sedlská neb Knížka o povětrí a správě*. V kontextu německojazyčné produkce z českých zemí můžeme zmínit obdobný zákaz spisu *Das entdeckte Geheimniß der Zahlenlotterie*. Pozoruhodné je, že za nevědeckou metodu byla cenzurními autoritami patrně považována i vodoléčba po způsobu Vincence Priessnitze, která byla v celorakouském kontextu tématem přibližně pěti desítek zakázaných knih či rukopisů. Jednotlivé zákazy se týkaly i pojednání o lázeňských pramenech, jako například spisu *Theoretische Würdigung der neu entdeckten Mineralquelle zu Bochotin [sic, Lochotin] bei Pilsen*.

Světské a náboženské písně, které v rámci českojazyčných zákazů dominují, jsou v případě děl v němčině a jiných jazycích, identifikovaných na základě údajů o místech zamýšlených vydání, zastoupeny pouze v řádu jednotek, skupina modliteb a dalších náboženských textů čítá dvě desítky zákazů. Mezi nebeletristickou produkcí dominují téměř tři desítky zákazů aktuálních textů z oblastí politiky, práva a ekonomie, například v podobě článků do pražských či brněnských časopisů *Hesperus*, *Ökonomische Neuigkeiten* a *Geist der Zeit*. Ze dvou desítek naukových textů tvoří spíše menšinu ty, které se orientují na lidové čtenáře. Necelou desítku učebnic doplňuje šest popisů měst, jako např. *Beschreibung der k. Kreisstadt Leitmeritz, wie sie war und jetzt ist* St. W. Blumentritta či *Brünner Wegweiser für*

Geschäfts und Handelsleute und Reisende überhaupt K. F. Heickera. Mezi šesti desítkami beletristických titulů převažují spisy humoristického charakteru s ne vždy zcela zřejmou žánrovou příslušností, jako *Bocksprünge, oder Possen über Possen, Schwänke, Schnurren, Anekdoten und lustige Einfälle, aus der hinterlassenen Handschrift des Küsters von Quarlequitsch*. K této skupině můžeme zařadit i zakázaný pokus o založení časopisu *Der Hanswurst oder das Journal zum Todtlachen* nebo příspěvky do časopisu *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten* (např. *Was wir bringen. Ein scherz- und ernsthaftes Prognostikon an unser Publicum* nebo *Anekdoten* od F. P. Beckera). Jednoznačně je možné žánrově identifikovat pouze dvanáct děl krásné prózy, dvě dramata a jednu příležitostnou báseň.

Co se týče literatury nepocházející z území habsburské monarchie, potvrzují seznamy zakázaných spisů, že krásná literatura dosud nepředstavovala autonomní pole, které by bylo oproštěno od cenzurních zásahů. V originále, překladu nebo adaptaci se tak na seznamech nachází padesát pět vydání děl Waltera Scotta, šest desítek vydání knih George Gordona Byrona, devět děl Stendhala, na osm desítek vydání děl Eugèna Suea, pět desítek titulů Balzacových a stejný počet Dumasových knih, čtyři desítky knih Victora Huga a stejně tak i knih George Sandové, čtená vydání děl Ludwiga Tiecka, Heinricha Zschokkeho, Heinricha Heina, Heinricha von Kleista, Jeana Paula nebo Novalise. Cenzurní pozornost, jaká byla v námi sledovaném období věnována beletrii, vynikne i z následujícího srovnání: zatímco v rakouských seznamech prohibit z let 1815–1848 se vyskytuje celkem 198 anglických, francouzských a německých vydání děl anglické výpravné prózy a 1 044 francouzských či německých vydání beletrie francouzské, za srovnatelně dlouhé období let 1863–1895 máme registrováno jen sedm zákazů francouzských románů.⁹

Spíše sporadicky dochované cenzurní posudky zahraniční beletrie ukazují, že důvody pro zákaz představovalo například negativní znázornění duchovních, výtky vůči jednání příslušníků habsburské dynastie (včetně postav historických románů odehrávajících se ve středověku) či tematizace sebevraždy; zákazy jsou zároveň často zdůvodňovány nízkou estetickou hodnotou literárního díla nebo jeho jazykovými nedostatky.¹⁰

⁹ Norbert Bachleitner: „Die Zensur englischer und französischer Erzählliteratur in Österreich 1815–1848“, in týž (ed.): *Quellen zur Rezeption des englischen und französischen Romans in Deutschland und Österreich im 19. Jahrhundert*, Tübingen, Niemeyer 1990, s. 52–93.

¹⁰ N. Bachleitner: „Lesen wie ein Zensor“, cit. dílo.

Romantické motivy v populární i umělecké literatuře

Po tomto stručném přehledu je možné objasnit některé žánrové a tematické preference cenzury blíže. V rámci beletristických děl tvoří početnější skupinu přibližně dvě desítky českých a dvě desítky německých titulů, které svými názvy či žánrovým zařazením v podtitulu odkazují do oblasti romantické a sentimentální prózy s rytířskou, duchařskou nebo exotickou tematikou, postihované v souladu s cenzurními předpisy z let 1806, 1810 a 1824, které jsme rozebírali ve třetí kapitole (např. *Kamenný pes na Minikradi. Rytířská povídka z prvočasu*, *Historie o hraběti Jindřichovi a šťastném synu jeho* či *Reynold Dívosyn, vysvoboditel třech prodaných sester*). Podobnými kritérii mohly být hodnoceny i látky pohádek a pověstí – z roku 1840 pochází zákaz titulu *Pták Hamolet, pták Noh a liška Zrzek anebo Kouzelnický ostrov* od jihlavského nakladatele Johanna Rippla (zakázáno v české i německé verzi), díla *Běh s čertem o základ, o čemž se povídá v jistém místě v Čechách* a povídky *Zlatý strom, ztracená voda a zaklená Nora*. O postupné proměně cenzurní optiky mohou vypovídat údaje o zákazu nového vydání starších spisů, příkladem může být text *Bílá paní v Jindřichově Hradci. Vypravování z 15. století*, jenž byl podle záznamu cenzurního zákazu z roku 1832 vydán poprvé v Praze roku 1798.

Produkce populárních prozaických i písňových textů, jež často ležela na hraně cenzurně povoleného, se soustředila především do mimopražských nakladatelství a tiskáren, které mohly využívat slabšího úředního dohledu. Prominentním příkladem takového chování může být nakladatelství a tiskárna Aloise Josefa Landfrase v Jindřichově Hradci, tedy měste ležícím mimo sídlo krajského úřadu (v takových místech neměly být na základě patentu z roku 1806 povolovány nové knihtiskařské podniky). S Landfrasovým nakladatelstvím, orientujícím se jednak na české prostředí, jednak na tisk drobných útvarů určených pro vídeňský trh a opakovaně vyšetřovaným kvůli porušení cenzurních předpisů, jak ještě uvidíme v šesté kapitole, byl spojen například Jan Josef Charvát, autor spisu *Kubíček z Buchenšteina. Kratochvilná povídka* (pravděpodobně adaptace díla Christiana Heinricha Spieße) zakázaného roku 1844 i titulů *Karolína aneb Láska, stav neštěstí* a *Štěpnička*, nepovolených roku 1822, dále František Bohumil Tomsa, autor neschválené adaptace textu Franze Hoffmanna pod názvem *Vilím Tell. Historická povídka pro milou mládež* (zákaz 1847, knižně vyšlo 1850), Josef Procházka Devítský, autor adaptace Karla Gustava Nieritze s názvem *Obrovská bota* (zákaz 1845), a především Václav Rodomil Kramerius, jehož jméno je spojeno s celkem osmnácti českými a německými záznamy v seznamech zakázaných rukopisů, mimo jiné s tituly *Beschreibung der Gefangennehmung und Bestrafung des*

berüchtigten Räuberhauptmanns Milfait Fenko zu Vesprim (1837), *Kratochvilná kronika o sedmi mudrcích* (1840), *Jenovéfa. Historické vyspání hraběnky z Brabantu* (1841) či *Gräfin Perchta von Rosenberg, oder Die weiße Frau von Neuhaus. Eine Sage der Vorzeit* (1843). Některé ze zakázaných Krameriových textů vyšly po zrušení předběžné cenzury roku 1848; trojice děl neschválených roku 1827 pod souhrnným názvem *Narcisky pro krasotníky vlastenské* byla v Landfrasově nakladatelství vydána již roku 1830 (jedná se o díla *Dvořský blázen anebo Jediná nešťastná náhoda*, označené v cenzurních seznamech jako adaptace dle Ho[u]walda, *Bitva u Malplaketu aneb Mnohdy z největšího neštěstí také stálá blaženost pojde a Umlřčí ruka anebo Zlé domnění častěji klame*). Německý rukopis *Die Schlacht bei Malplaquet oder: Oft entsteht aus dem größten Unglück auch dauerhafte Glückseligkeit* byl ovšem roku 1844 opět zakázán pražskou cenzurou.¹¹ V této skutečnosti nemusíme spatřovat proměnu cenzurní normy, jako spíše její neostrost – ostatně množství dalších Krameriových knížek lidového čtení z žánru rytířských a duchařských povídek či fantaskních pohádek bylo s povolením předběžné cenzury vydáno.

Nemalou část českojazyčné prozaické a dramatické produkce představovaly v období první poloviny 19. století překlady nebo volnější adaptace dobových populárních sentimentálních autorů, zvláště z německého jazykového prostředí. Cizojazyčné předlohy používali jak autoři knížek lidového čtení, tak autoři, kteří se obraceli na lidového čtenáře s cílem vychovat jej a zprostředkovávat mu pomocí textů nové hodnoty, přičemž součástí této snahy byla i agitace ve prospěch jazykově definovaného národního hnutí. Pokud se původní texty, pocházející často z protestantských částí Německa, mohly stávat objektem cenzurních zákazů, platilo to pak i pro jejich překlady a adaptace do češtiny. Příkladem mohou být díla literárně plodného a mezi čtenáři populárního švýcarského prozaika a dramatika Heinricha Zschokkeho, autora sentimentálních duchařských a rytířských příběhů, osvícenských moralistních povídek i liberálně orientovaných spisů vztahujících se k dějinám a současnosti Švýcarska, který byl v rakouských cenzurních seznamech zastoupen devíti desítkami titulů. Český překlad jeho povídky *Pěkná uhlířka aneb Ctnost jest všude milovaná a nikde zavržená* nezískal hned třikrát povolení k tisku (v letech 1829, 1839 a 1840); roku 1824 nebyla k tisku povolena reedice Hýblova překladu *Abelino, veliký zbojník. Smutná hra v pěti jednáních* a roku 1836 překlad povídky *Mrtvý host* z pera Františka Břetislava Trojana pro časopis *Erinnerungen* (přičemž následujícího roku byla, patrně po provedení úprav, povolena knižní

¹¹ Seznam Krameriovy produkce podává nejpodrobněji „Soupis Krameriových knížek lidového čtení“, in Václav Rodomil Kramerius: *Knížky lidového čtení*, eds. Ondřej Hausenblas, Jaroslava Janáčková, Lenka Kusáková, Praha, Odeon 1988, s. 317–320.

verze). Příznačné je, že jak překlad Zschokkeho textu *Psaní z Islandu. Vojenské nehody pokojného. Kratochvilné čtení* od Václava Filípka, tak jeho soudobá časopisecká recenze se důsledně vyhýbaly uvádění jména autora původního textu.¹²

Texty představitelů subjektivního romantismu¹³ motivicky čerpaly z prvků cenzurně marginalizované triviální romantiky, tematizovaly iracionalitu nebo motivy sebevraždy. Zároveň se programově vztahovaly k německým či polským autorům, jejichž politické postoje kolidovaly s ideologií předbřeznového Rakouska. Báseň Karla Sabiny *Ku vzdáleným*, oslavující soudobé evropské básníky, obdržela sice povolení předběžné cenzury a vyšla v časopise *Květy*, zpětně však byla zabavena pražským městským hejtmanstvím, přičemž příslušný list musel být přetištěn s upraveným zněním, ve kterém musel jméno představitele Mladého Německa Heinricha Heina vystřídat francouzský romantický básník Alphonse de Lamartine a jméno revolučního písničkáře Pierra-Jeana de Bérangera musel nahradit dramatik Casimir Delavigne.¹⁴ Autor básně byl policejně vyšetřován, stejně jako již předešlého roku pro povídku *Obrazy a květy snů* (*Květy* 1835), v níž použil výraz Mladá Čechie, odkazující k Mladému Německu i politickému hnutí Mladá Itálie.¹⁵ Počátkem roku 1836 byl zakázán román Karla Hynka Máchy *Cikáni*, v únoru 1840 Sabinovy *Smíšené básně*, podané do cenzury pod pozměněným jménem Karel Sabinský, jejich přepracované vydání – už pod autorovým plným jménem a s názvem *Básně* – mohlo vyjít roku 1841. Cenzurní obtíže byly patrně jednou z příčin, proč nevyšlo souborné vydání básní Václava Bolemíra Nebeského, avizované roku 1841.¹⁶ Vyjádření cenzorů k romantickým spisům přitom mohlo být ovlivněno jejich estetickým postojem vůči novému uměleckému stylu. V tomto smyslu je

¹² Srov. Lenka Kusáková: *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha, Academia 2012, s. 347.

¹³ Nejnověji se definici tohoto typu romantické konstelace věnoval Dalibor Tureček: „Synopticko-pulzační model českého literárního romantična“, in týž (ed.): *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno, Host 2012, s. 92–142, zde s. 126–132.

¹⁴ V původní verzi „I vám za Rýnem pozdravení sluje, / Kde **Victor Hugo** praporec vynáší, / Kde **Heine** na bratry své si stěžuje, / A **Béranger** nad národem se vznáší!“, v přetištěné verzi po konfiskaci „I vám za Rýnem pozdravení sluje, / Kde **Victor Hugo** praporec vynáší, / Kde **Lamartine** na věk zpustlý žaluje, / A **Délavigne** nad národem se vznáší!“. Karel Sabinský [= Karel Sabina]: „Ku vzdáleným“, *Květy* 3, 1836, č. 3, s. 17.

¹⁵ [Karel Sabina?]: „Bývalá censura“, *Svoboda* 3, 1869, č. 3–4, s. 75–78, 115–118, zde s. 117; Karel Kazbunda: *Sabina. Neuzavřený případ policejního konfidenta*, ed. Martin Kučera, Praha, Karolinum 2006, s. 32–35.

¹⁶ V dopise Janu Krouskému b. d. [po 26. 6. 1842] psal Nebeský: „Moje básně nemůžou vyjít, poněvadž a jelikož mi cenzura mnoho vymazala.“ V dalších letech Nebeský na vydání sbírky marně hledal nakladatele. Srov. in Josef Vítězslav Šimák (ed.): *Dopisování Jana Krouského a jeho přátel (1840–76)*, Praha, Československá akademie zemědělská 1932, s. 50; Josef Hanuš: *Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1896, s. 49–53.

příznačný výrok pražského beletristického cenzora P. J. Šafaříka týkající se spisů Karla Hynka Máchy a Karla Drahotína Villaniho:

Blýskavých bublin a cinkání a břinkání až hrůza mnoho: Villani, Mácha, tj. posthuma (v cenzuře), atd. atd. atd. – celé to haldy básní. Tyto básně na mne tak působí, jak pražské kolovrátky čili verkle, jež od rána do večera slyším (jakož ty básně z povinnosti čísti musím) – mohl by mne jimi ze světa vyhnati.¹⁷

V sedmé kapitole se k tomuto výroku vrátíme a budeme hledat důvody pro cenzurní zákaz Máchových *Cikánů*, stejně jako osvětlíme vztah cenzury vůči dalším Máchovým spisům.

Historická témata v krásné i vědecké literatuře

Velectěný Pane!

Zlomky a básně Vámi skládané: *Meč a Kalich* skrze p[ana] Pospíšila pořádně rukou mých došly. Že posavad v Mus[ejním] Čas[opise] tištěny nejsou, toho příčina pouze v cenzurních ohledech a pochybnostech: neboť o poetické ceně jejich není a nebylo u mne žádné pochybnosti. S tím nápisem: *Meč a Kalich* nemohu se ani jen opovážiti zlomkův těch do censury podati, maje dobrou známost o věcech ze zkušenosti. Jestliže mne zplnomocniti ráčíte, aby nápis tento odstraněn byl, podám to do cenzury, ačkoli vím, že odsud půjde do Vídně, a za příznivý rezultat Vám ručiti nemohu, neboť mně aspoň posavad se nepodařilo něco, coby se husitismu a třicetileté války týkalo, třebaš **nejnevinnější**, skrze cenzuru pro muz. čas. provésti. Anobř obávám se, že rkp. ten, jako jiné, ani jen zpátky do rukou mých nepřijde.

Bud'tež uvěřen, že práce Vaše pro čas. muz. mně vždy vítané jsou a že jich sobě vysoce vážím: jenom ať nesahají do doby husitské anebo třicetileté války, neboť s těmito, bud'tež odkohokoli, já alespoň žádného štěstí nemám.

Slova Pavla Josefa Šafaříka v listu Janu Erazimu Vocelovi z 29. listopadu 1840¹⁸ můžeme číst jako klíčovou charakteristiku vztahu cenzury první poloviny 19. století vůči historickým látkám: je třeba důsledně se vyhýbat tematizaci dvou období českých dějin, doby husitské a třicetileté války. Výpověď je o to závažnější, že se nejedná o pouhý názor redaktora časopisu odhadujícího cenzurní normy. Jak už jsme totiž uvedli, Šafařík sám působil na postu

¹⁷ P. J. Šafařík F. M. Klácelovi 9. 11. 1843, cit. dle Oldřich Králík: „Mácha na posmrtné cenzuře“, *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 78–116, zde s. 95–96.

¹⁸ Státní okresní archiv (SOkA) Kutná Hora, Jan Erazim Vocel, inv. č. 192, P. J. Šafařík J. E. Vocelovi 29. 11. 1840. Poprvé přetiskl Jaroslav Šťastný: „Starosti redaktora ČČMus. Pavla Jos. Šafaříka o název Vocelovy básně ‚Meč a kalich‘ roku 1840“, *Časopis Musea Království českého* 79, 1905, s. 128–129.

cenzora v „beletristickém a smíšeném oboru“, a ač to text citovaného dopisu nenapovídá, prakticky veškeré texty krásné literatury z Čech, včetně beletristických příspěvků do muzejního časopisu, procházely právě jeho cenzorskými rukama.

V případě beletristického i vědeckého zpracování historických látek akcentovalo cenzurní čtení možnost aktualizace tématu a jeho potenciální závadnost z náboženského, politického či sociálního hlediska. Právě z tohoto důvodu byla zpracování husitských válek a českého stavovského povstání vnímána jako problematičtější, byť byla ještě během koaličních válek husitská tematika využívána v zájmu rakouské propagandy. Obě periody se ovšem zároveň stávaly klíčovými prvky historického vědomí českého národního hnutí. Kolizi mezi zájmy národního hnutí a cenzurními hledisky můžeme vyčíst například z pamětí Václava Vladivoje Tomka:

Mezi jiným jsem toho času [tj. roku 1837, PP] spisoval delší článek pro *Květy*, který měl obsahovati přehled příběhů války husitské. Dne 12. listopadu jsem jej odevzdal panu Jaroslavovi Pospíšilovi. Práce ta však propadla u cenzury, ačkoliv byl cenzorem následkem úmrtí P. Zimmermanna od nedávna pan Šafařík. Na mé otázení, proč, krčil rameny a pravil, že jsou takové jeho instrukcí.¹⁹

Principy paternalistické cenzurní optiky ve vztahu k historickým látkám můžeme ukázat na příkladu *Životopisu Jana Žižky z Trocnova* od moravského rodáka Jindřicha Terebelského (v aktech uváděn s křestním jménem Johann). Ten byl v červnu 1847 zamítnut, poté co byl na základě dnes nezachovaného cenzurního posudku P. J. Šafaříka charakterizován jako „vysoce závadný, od skutečných dějin se odchyloující lidový spis“.²⁰ Cenzurní vnímání tedy v Terebelského případě akcentovalo, že spis je určen lidovému, nevzdělanému čtenáři bez schopnosti historické kritiky či přístupu k jiným zdrojům a je zároveň „vysoce závadný“ – tedy pravděpodobně umožňuje nebezpečnou aktualizaci historické látky husitského období pro současnost. O potenciální závadnosti husitských témat informuje i přípis vídeňského policejního dvorského úřadu, kterým byl Terebelského rukopis předán k posouzení právě pražskému cenzorovi coby osobě schopné nejlépe odhadnout reakci čtenářského publika: období „husitských válek a náboženských zmatků v Čechách v 15. století“ bylo v úředním textu označeno jako „předmět, který sám o sobě již vyžaduje velmi

¹⁹ Václav Vladivoj Tomek: *Paměti z mého života*, sv. 1, Praha, František Řivnáč 1904, s. 109.

²⁰ „[...] die Drucklegung dieser höchst anstößigen, von der wahren Geschichte abweichenden Volksschrift [...]“ – Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1846–1849, kt. 2227, sign. 16/13, č. 5202 ex 1847. Dílo vyšlo tiskem o tři léta později, po změně cenzurního řádu vlivem revoluce roku 1848 – Jindřich Terebelský: *Žiwot Jana Žižky z Trocnowa, slowútného wůdce Tábořských bratřj*, Olomouc, Eduard Hözl 1850.

pečlivé cenzurní posouzení“, a jako látka, která „možná vzbudí mnohé sympatie, jejichž podněcování není žádoucí“. ²¹

Propracovanější argumentaci o škodlivosti znázorňování husitství nacházíme ve vyjádření profesora rakouských dějin Alberta Jägera ohledně zamýšleného výjevu bitvy u Lipan, který se měl stát součástí freskového cyklu z českých dějin v hlavním sále tehdy rekonstruovaného Belvederu na Pražském hradě. Vídeňský profesor označil husitské hnutí za „revoluci otřásající trůnem i oltářem“, která českému národu nepřinesla ani materiální, ani duchovní pokrok, nýbrž měla ničivé následky pro zemi v období rozkvětu za Karla IV. a položila základ k onomu duchu revolučního stranictví, jenž pak Čechy ovládal po dvě staletí a kulminoval při svržení habsburské vlády roku 1619. Vyobrazování tohoto období proto podle Jägera nepřinese českému národu žádnou slávu a nemůže být povoleno z politických důvodů. To se týká i zobrazení lipanské bitvy, které by sice znázorňovalo porážku radikálního husitství, mohlo by se však stát i zdrojem nepatřičného sentimentu a záště, a příliš by navíc upomínalo na ostatní, již dříve neschválené výjevy z husitských válek. ²²

Roku 1830 usiloval intendant kočovné divadelní společnosti Ludwig Fiedler o povolení k tisku hry s názvem *Die Heldenbrücke oder die Hussiten vor Brück*, kterou sepsal spolu s blíže neidentifikovaným Franzem Böckem. Rukopis odmítla pražská cenzura povolit k tisku právě s poukazem na příliš „malou literární hodnotu“. ²³ Zakázány byly dále například litografické portréty husitských vůdců určené pro časopis *Dobroslav* (1821). Do připravovaného slovanského panteonu u Liběchova, financovaného vlasteneckým mecenášem a majitelem zdejšího panství Antonínem Veithem, nepovolila státní kancelář roku

²¹ „[...] die Hussitenkriege und die religiösen Wirren Böhmens im 15. Jahrhundert. Da dieser Gegenstand an sich schon eine sehr sorgfältige Censurbehandlung und [...] eine aufmerksame Prüfung vom provinziellen Standpunkte aus [...] fordert [...] und vielleicht manche Sympathien, deren Förderung nicht wünschenswert erscheint, in Anspruch zu nehmen geeignet ist [...]“. NA, PG, 1846–1849, kt. 2227, sign. 16/13, č. 4437 ex 1847.

²² „[...] eine Thron und Altar erschüttende Revolution [...]“. AVA, PH, kt. 1582, sign. H 82 ex 1844. Cyklus fresek navržený Společností vlasteneckých přátel umění v Čechách se později dočkal nového odmítnutí, a to roku 1851 ze strany císaře Františka Josefa I., pro implicitně protihabsburský charakter kompozice. Součástí výsledných návrhů, realizovaných od padesátých let žáky Christiana Rubena, se stal nakonec výjev bitvy u Lipan od Josefa Trenkwaldera – srov. Jan Bažant: *Pražský Belvédér a severská renesance*, Praha, Academia 2006, s. 30–31; Karel Vladislav Zap: *Popis královského hradu, hlavního chrámu u sv. Víta a všech jiných kostelův a světských stavení na Hradčanech v Praze*, Praha, I. L. Kober 1868, s. 34–35; Michael Huig: „Palackého návrh historického freskového cyklu, 1847“, in František Šmahel, Eva Doležalová (eds.): *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek. Sborník z jubilejní konference*, Praha, Historický ústav AV ČR 1999, s. 31–42.

²³ „[...] viel zu wenig <schriftstellerischen Gehalt> >litterarischen Werth< [...]“. NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 5385 ex 1830; NA, PG, 1831–1835, kt. 1639, sign. 16/13, č. 2639 ex 1831.

1843 umístit sochy Žižky a Husa mezi portréty českých velikánů; roku 1834 nebyla povolena sbírka na zřízení Husova a Jeronýmova pomníku v Kostnici.²⁴

Jiný rukopis vztahující se k husitskému období, nazvaný *Důkladné ospravedlnění Kostnického dekretu*, žádal během roku 1816 dokonce třikrát neúspěšně o cenzurní povolení. Dvakrát byl odmítnut v Praze, a to nejprve vzhledem k výpadům, které jeho autor údajně činil na adresu Kaspara Royka, penzionovaného guberniálního rady a autora čtyřsvazkových dějin kostnického sněmu, jejichž první dva díly byly roku 1785 přeloženy i do češtiny,²⁵ podruhé proto, že by spis „oživoval zastaralé náboženské rozbroje, zvláště mezi lidovými vrstvami“. Potřetí byl rukopis předložen k cenzuře do Vídně, odtud byl ale zaslán k posouzení opět do Prahy a přes mírně kladné vyjádření cenzora Josefa Petra Dittricha, který v díle navrhoval škrty, opět odmítnut.²⁶ Rovněž samotné dílo Kaspara Royka mělo komplikované osudy – obdrželo cenzurní povolení v období josefinské tolerance, na seznam zakázaných spisů se však dostalo během recenzurní akce v letech 1803–1805, při které byly opětovně přezkoumány spisy vyšlé během předchozích dvou desetiletí. V únoru 1816 bylo Roykovo dílo znovu povoleno, a to až do roku 1827, kdy na cenzurní úřad došla žádost o imprimatur k jeho novému vydání. Ta byla nejenže vyřízena záporně, ale přinesla s sebou i opětovný zákaz vydání prvního. Už od roku 1783 se navíc Roykovy *Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz* nacházely na vatikánském indexu prohibít v rámci katolické církve.

Jaká množina spisů byla naopak dobovou rakouskou cenzurou povolena? Podrobně jsme informováni u již zmiňovaného básnického cyklu *Meč a kalich*. Jan Erazim Vocol přechodně upravil název na *Meč a slávu*,²⁷ nakonec však ponechal titul původní. O osudu cenzurního řízení na počátku roku 1843 informují zachované Vocolovy deníky. Dne 16. ledna odevzdal Vocol rukopis na knižní revizní úřad, hned nazítří však navštívil cenzora Pavla Josefa Šafaříka a „obsah a posudek mého *Meče & [kalicha, PP]* mu podal“. Již 26. ledna vedl

²⁴ AVA, PH, kt. 1582, sign. H 82 ex 1844; Karel Kazbunda: „Karel Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové“, *Český časopis historický* 32, 1926, č. 1–3, s. 33–61, 299–334, 542–569, zde s. 60; NA, Presidium českého gubernia – tajné (PGT), 1819–1848, kt. 13, sign. H 57; srov. též Taťána Petrasová: „Mystifikace nebo vážná hra. Liběchovský Slavin“, in Martin Hrdina, Kateřina Piorecká (eds.): *Historické fikce a mystifikace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 33. ročníku sympozia k problematice 19. století. Plzeň, 21.–23. února 2013*, Praha, Academia 2014, s. 157–165.

²⁵ Kaspar Royko: *Hystorye Welikého Sněmu Kostnického*, přel. Václav Petrýn [= Stach], sv. 1–2, Praha, Jan Josef Diesbach [1782–1783].

²⁶ „Nachdem aber dadurch der Einwurf, daß veraltete Religionsstreitigkeit dadurch wieder, und zwar insbesondere bei dem gemeinen Mann, aufgefrischt werde, – nicht beseitiget wird [...]“ NA, PG, 1816–1820, kt. 1046, sign. 16/58, č. 7202 ex 1816.

²⁷ Karel Sklenář: *Jan Erazim Vocol. Zakladatel české archeologie*, Praha, Melantrich 1981, s. 53.

jednání s Pospíšilovým nakladatelstvím ohledně tisku díla, ačkoli ho nazpět s cenzurním povolením obdržel až 10. února. Když pak cenzura povolila i přílohy, odevzdal 9. března kompletní rukopis do tisku.²⁸

Ve Vocolově pozůstalosti je zachován rovněž opis cenzurního posudku. P. J. Šafařík ve svém vyjádření zdůraznil, že v podání historické látky „zcela převládá básnická fikce a dějiny ustupují do romantického pozadí, proto historik nemůže toto dílo posuzovat svými měřítky“. Vzhledem ke své „čistě poetické tendenci“ je podle něj spis bezzávadný, jeho autor se pečlivě a citlivě vyhnul všem teologickým náznakům a o jeho loajálním katolickém smýšlení nemůže být pochyb. Vocolovým dílem tak dosáhne podle Šafaříka česká literatura pravého obohacení a nehasnoucí ozdoby – i to je důvodem, proč má být jeho díla povolen. Cenzurní referent Franz Janko se s Šafaříkovým názorem ztotožnil a dílu udělil téhož dne 8. února imprimatur.²⁹

Ve Vocolově případě tedy k cenzurnímu povolení přispěla vedle konformity autora s cenzurními normami (po Šafaříkově rezignaci na funkci cenzora roku 1847 byl právě Vocol vážným kandidátem na uprázdněný post)³⁰ i promyšlená argumentační strategie cenzurního posudku. V jiných případech umožnily vydání děl tematizujících husitské období textové úpravy, ať již vykonané v anticipaci cenzurních norem, anebo jako bezprostřední důsledek cenzury. Dalibor Tureček porovnal německý originál Kotzebuova dramatu *Die Hussiten vor Naumburg im Jahre 1432* s českým překladem Jana Hýbly, vyšlým s cenzurním povolením roku 1819. Hýblova verze výrazně zjednodušila konstelační schéma, když namísto líčení zmanipulovaného Husova procesu a jeho mučednické smrti, pro domácí cenzuru zjevně nepřijatelného, vysvětlovala jednání husitů jen blíže neurčeným předchozím pleněním českých zemí ze strany Sasů.³¹

²⁸ SOKA Kutná Hora, Jan Erazim Vocol, inv. č. 12, Zápisník 1833–1843.

²⁹ „[...] die dichterische Fiktion darin durchaus vorherrscht, u die Geschichte in den romantischen Hintergrund zurücktritt, daher der Historiker seinen Maaßstab an dieses Werk keineswegs legen kann. [...] seiner rein **poetischen Tendenz** [...]“. SOKA Kutná Hora, Jan Erazim Vocol, inv. č. 465, Recenze [sic] bás. díla Meč a kalich.

³⁰ K. Sklenář: *Jan Erazim Vocol*, cit. dílo, s. 77–79; srov. též SOKA Kutná Hora, Jan Erazim Vocol, inv. č. 249, knižní revizní úřad J. E. Vocolovi 26. 7. 1847.

³¹ Dalibor Tureček: *Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozeneckého dramatu*, Praha, Divadelní ústav 2001, s. 124–132. – Zatímco se lipské a augšpurské vydání Kotzebuova dramatu z let 1803 a 1804 ocitlo na rakouských cenzurních indexech, vyšlo současně s nimi roku 1804 ve vídeňském Wallishauserově knihkupectví vydání povolené, u něhož bychom mohli předpokládat cenzurní modifikace. Toto vydání nám bylo bohužel nedostupné, vídeňské vydání z roku 1811 ovšem klíčovou heroldovu řeč v sedmém výstupu prvního dějství reprodukuje, na rozdíl od Hýblova převodu, v nezkráceném znění (August Kotzebue: *Die Hussiten vor*

Dalším případem je román Karla Sabiny s původním názvem *Husité*, týkající se života pozdějšího husitského vojevůdce, který byl z cenzurních důvodů přepracován údajně pětkrát. Původní německá verze s názvem *Johann Žižka von Trocnow u. vom Kelch, Anführer der Taboriten, historisch-romantisches Gemälde* byla (podobně jako vědecké spisy z oboru historie) posuzována nejen pražským cenzorem Šafaříkem, ale i policejním dvorským úřadem ve Vídni. V srpnu 1842 byla zamítnuta z toho důvodu, že k cenzurnímu posouzení nebylo dosud předloženo celé dílo, přičemž vídeňské stanovisko upozorňovalo na politickou závažnost historického zpracování období náboženských nepokojů. Z následných úprav můžeme vyčíst snahu odstraňovat kontroverzní témata přinejmenším z názvů: v září 1842 tak byl rukopis nazván *Žischka, ein romantisches Gemälde*, roku 1844 byl nakonec cyklus přepracován do cyklu povídek pod neutrálním názvem *Obrazy ze 14. a 15. věku*, přičemž vydávání zůstalo – snad opět z cenzurních důvodů – po vytištění čtyř dílů ze zamýšlených šesti nedokončeno.³²

Známe i případ úplné eliminace husitské motiviky: Báseň Františka Šíra *Bitva na Žižkově u Prahy* (1817), volná adaptace básně *Lützow's wilde verwegene Jagd* z pera Theodora Körnera, nemohla být tištěna a byla šířena pouze formou rukopisných opisů; vydána mohla být až ve chvíli, kdy Šír v úpravě pro almanach *Dennice aneb Novoročenka na r. 1825* postavu Žižky nahradil Jaroslavem ze Šternberka, údajným vítězem nad Tatary v bitvě u Olomouce.³³ Slovo „husita“ bylo odstraňováno i z návrhu deklinační pomůcky pro žáky triviálních škol.³⁴

Dalším prominentním cílem cenzury byla díla vztahující se ke třicetileté válce. Odmítána byla odlišná interpretace válečných událostí, jež mohla vrhat špatné světlo na habsburský panovnický rod. Z toho důvodu nebyl například roku 1822 k tisku připuštěn rukopis práce Johanna svobodného pána von Stentzsche *Leben und Thaten des Wenzel Albrecht Eusebius von Waldstein. Herzog von Friedland*, pokoušející se o rehabilitaci

Naumburg – Hugo Grotius – Der Schauspieler wider Willen, Theater von Kotzebue, díl 20, Wien, Anton Doll 1811, s. 20–24).

³² NA, PG, 1841–1845, sign. 16/13, č. 4907 a 5300 ex 1842; K. Kazbunda: *Sabina*, cit. dílo, s. 51–53. Miroslava Tučková: „Nově objevené dílo Karla Sabiny“, *Slovesná věda* 4, 1951, s. 67–70, a Michal Charypar: *Karel Sabina: „epigon“ a tvůrce*, Praha, Academia 2010, s. 121, se domnívají, že čtvrtý díl série, *Číšník*, který je dnes znám z jediného neúplného exempláře, byl po vytištění zkonfiskován cenzurou. Tuto domněnku se však nepodařilo doložit archivními prameny úřední povahy.

³³ Antonín Truhlář: „Josef Chmela. Pokus životopisný“, *Časopis Musea Království českého* 56, 1882, s. 3–25, 185–201, 353–363, zde na s. 194 otištěna druhá strofa básně v původním a pozměněném znění.

³⁴ NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 2919 ex 1823.

Albrechta z Valdštejna;³⁵ ze stejného důvodu byla o osm let později zakázána (*erga schedam*) berlínská edice Friedricha Förstera *Albrechts von Wallenstein, des Herzogs von Friedland und Mecklenburg ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe und amtliche Schreiben aus den Jahren 1627 bis 1634*.³⁶ Z cenzurních důvodů nevyšlo ani prozaické zpracování dějů okolo bitvy na Bílé hoře z pera píseckého gymnaziálního prefekta Josepha Schöna, zamýšlené u příležitosti dvousetletého výročí této události. Autor se rozhodl látku přepracovat do podoby série dvou dramat, „protože mnoho nepříjemně znějícího pak nebude připisováno autorovi, ale promlouvajícím postavám“.³⁷ Strategii pro příznivé cenzurní vyjádření představovalo rozhodnutí, že výtěžek z prvního dílu zamýšlené série, nazvaného *Katharina von Wartenberg* (1821), věnuje autor ve prospěch českolipských a mosteckých pohořelých. Avšak vzhledem k tomu, že dílo nebylo propagováno pomocí guberniálních úřadů, jak bylo u podobných dobročinných vydání běžné, utrpěl Schön finanční ztrátu a od sepsání druhého dílu ustoupil.

Problematika možné aktualizace historické látky se týkala i posouzení povídkové sbírky *Böhmische Dörfer* českoněmeckého literáta Daniela Uffo Horna, která vyšla bez povolení rakouské předběžné cenzury v Lipsku roku 1847. Vídeňský cenzor Johann Gabriel Seidl, sám známý básník, který byl pověřen následnou cenzurou vydané knihy, upozorňoval zvláště na povídku *Der Bauernesel*, pojednávající o rolnickém povstání na Hornově rodném Trutnovsku roku 1775, a povídku *Der Paschhampel*. Akceptoval, že v rámci logiky děje mohou postavy z lidových vrstev pronášet kritická slova na adresu kněží, panských úředníků či celní stráže, za nepřijatelné však považoval, pokud se s takovými postoji ztotožňoval vypravěč nebo pokud děj umožňoval aktualizaci do současnosti. Upozorňoval dále na příliš hrubé výrazy, překračující hranici populárního a blížící se až lascivnímu. Přesto pokládal knihu za méně závadnou, podle něj totiž necílila na lidového čtenáře, ale naopak předváděla svět lidových vrstev vzdělanějšímu publiku, z toho důvodu doporučoval mírnější cenzurní omezení stupněm *transeat*. Na policejním dvorském úřadě však byl cenzorův návrh především z obavy před aktualizací vyprávění o rolnických nepokojích zpřísněn na zákaz

³⁵ NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 4973 ex 1822, 119 ex 1823; srov. Josef Volf: „Zákaz Stentzschova Valdštýna“, *Čas* 28, 1914, č. 34, Hlídka Času 9, s. 6.

³⁶ NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 146 ex 1830. Další Försterovo dílo, *Wallensteins Prozeß vor den Schranken des Weltgerichts und des K. K. Fiscus zu Prag*, bylo roku 1844 zakázáno stupněm *damnatur*.

³⁷ „[...] weil da manches unangenehm Klingende nicht dem Auktor, sondern den redenden Personen zugerechnet wird.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Václav Hanka, Joseph Schön Václavu Hankovi 6. 9. 1823.

erga schedam. Nařízené vyšetřování autora kvůli zahraničnímu tisku bez cenzurního povolení přerušil příchod revoluce v březnu 1848.³⁸

Do zdoluhavého konfliktu s cenzurou se ve třicátých a čtyřicátých letech dostal František Palacký při vydávání svých *Geschichte von Böhmen*, ke kterým se vyjadřovali jak teologický cenzor policejního dvorského úřadu z hlediska znázornění církevních dějin, tak státní kancelář z politického ohledu. Vůči prvnímu dílu pojednávajícímu o dějinách do konce 12. století vznesly obě cenzurní instance pouze dílčí připomínky, které vedly ke zmírňování formulací o poměrech v raně středověké církvi a k odstraňování náznaků demokratické představy o svrchovanosti lidu v knížecích Čechách. Rovněž cenzura druhého dílu týkajícího se dějin třináctého a čtrnáctého století proběhla prakticky bez problémů. Naproti tomu v případě prvního svazku třetího dílu mířily cenzurní připomínky proti celkové koncepci Palackého výkladu vlády Václava IV. a působení Jana Husa. Vídeňský cenzor pro teologickou literaturu, profesor starozákonní teologie Josef Scheiner, sice uznával, že Palacký jako protestant nemůže psát z pozice katolické věrouky, podotýkal ovšem, že se jedná o oficiální historiografické dílo určené převážně pro katolické čtenáře, a zásadně proto odmítal jakékoli historické argumenty, které by relativizovaly odsouzení Jana Husa jako kacíře. Polemizoval dále s Palackého úvodní úvahou o tom, že se v Čechách na počátku 15. století poprvé projevil střet katolictví a protestantství, protože by podle něj u čtenářů mohla vést k náboženské vlažnosti a lhostejnosti. Státní kancelář pak sice připojila další připomínky týkající se interpretace odchodu Němců z pražské univerzity, kde se prý projevil přílišný sklon autora k „čechismu“ na úkor německého elementu, se Scheinerovým návrhem na úplný zákaz Palackého díla se však neztotožnila.

Palacký vyhověl značné části cenzorových připomínek, rozhodně se však ohradil proti stanovisku, že katolické pojetí nevyhnutelně vyžaduje odsoudit předem a bezpodmínečně všechny Husovy činy a záměry a potlačovat příznivé argumenty pro jeho osobu, i když jsou historicky spolehlivé. Argumentoval dále, že příslušné kapitoly svého díla četl ještě před jejich odevzdáním do cenzury svým pražským katolickým přátelům s prosbou, aby ho upozornili na místa, která by u zbožných katolíků mohla vyvolávat nevoli. Tón odvolání vůči cenzurnímu verdiktu vysloužil Palackému formální výtku, příslušný díl však mohl být po dílčích cenzurních škrtech roku 1845 vydán. Jinak tomu bylo u Palackého spisu

³⁸ Julius Marx: „Uffo Daniel Horn. Beiträge zu seiner Biographie“, in Karl Lechner (ed.): *Festschrift zum 70. Geburtstag von Adalbert Klaar und Herbert Mitscha-Märheim*, Wien, Verein für Landeskunde von Niederösterreich und Wien 1970 (*Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, Neue Folge, 38), s. 352–358, zde i přetisk cenzurního lístku; NA, PG, 1846–1849, kt. 2231, sign. 16/94.

Předchůdcové husitství v Čechách, který byl na základě argumentů pražské arcibiskupské konzistoře i vídeňské teologické cenzury koncem roku 1844 fakticky zamítnut.

V případě *Dějiny* i dalších textů, o jejichž vydání Palacký usiloval z pozice sekretáře Královské české společnosti nauk, měl historik oproti svým současníkům výhodu díky příznivým osobním stykům se špičkami guberniální i státní správy. V Palackého prospěch tak intervenoval mimo jiné státní ministr a někdejší nejvyšší purkrabí pražský hrabě František Antonín Kolovrat-Libštejnský, který varoval před následky eventuálního úplného zákazu Palackého díla. V opačné situaci se Palacký ocitl později, v padesátých letech, kdy byl sice vytěsněn ze společenského života a žil pod neustálým policejním dohledem, avšak respekt před jeho vědeckou autoritou nakonec uchránil jeho dílo před cenzurními zásahy.³⁹

Palackého spis *Předchůdcové husitství v Čechách* vyšel roku 1846 v německém překladu v Lipsku, a to pod jménem lužickosrbského nakladatele Jana Petra Jordana, který opakovaně před rokem 1848 vydával české spisy zakázané rakouskou cenzurou. V dalším lipském nakladatelství Oskara Leinera vyšel stejného roku historický spis *Ján Hus z Husince*, pocházející patrně od Karla Sabiny; již dříve byl v Lipsku vydán román pražského židovského spisovatele Ignaze Jeittelese (Juliuse Seidlitze) *Böhmen vor vierhundert Jahren*. Do Saska se konečně uchýlili i českoněmečtí básníci Moritz Hartmann a Alfred Meißner, jejichž v Lipsku vydaná díla *Kelch und Schwert* a *Žižka* tvoří vrcholy předbřeznového zpracování husitské látky s aktualizující politickou tendencí. Obě díla vyšla bez povolení rakouských cenzurních orgánů, pro distribuci v habsburské monarchii byla zakázána a jejich ohlas byl policejně sledován.⁴⁰

Březnová revoluce roku 1848, která s sebou přinesla pád instituce předběžné cenzury, jednak odstranila cenzurní překážky pro recepci těchto exilových děl, jednak umožnila i vznik nových literárních tematizací husitské epochy. Zvláště od podzimu 1848 husitská tematika doslova expandovala na divadelní jeviště⁴¹ a v období nastávající reakce plnily husitské hry funkci ezopských odkazů k nedávné revoluční době. Toto období netrvalo dlouho – již od února 1850 začala být právě v reakci na husitské hry Josefa Kajetána Tyla znovuzaváděna

³⁹ Jiří Kořalka: *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha, Argo 1998, s. 164–165, 191–192, 201–202, 213–216, 219, 221–228, 324; Jiří Štaif: *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha, Vyšehrad 2009, s. 122–129; Karel Köpl: „Palacký und die Censur“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Maticе česká 1898, s. 646–688; Josef Volf: „Palackého dějiny a censura“, *Časopis Musea Království českého* 87, 1913, s. 157–158.

⁴⁰ NA, PG, 1841–1845, kt. 2004, sign. 16/10d; NA, PG, 1846–1849, kt. 2227, sign. 10c.

⁴¹ Srov. František Černý (ed.): *Dějiny českého divadla*, díl 2, *Národní obrození*, Praha, Academia 1969, s. 334–335.

předběžná cenzura divadelních inscenací.⁴² Právě literární produkce tohoto krátkého období však, spolu s popularizací Palackého *Dějiny*, rozhodným způsobem zajistila husitskému období pevné místo v historickém vědomí.

Náboženská témata

Cenzurní aktivity v rámci témat vztahujících se k náboženství se týkaly jednak ochrany důstojnosti katolické církve coby jednoho z hlavních pilířů předbřeznového státu, jednak očisty katolické věrouky, a to od vlivů racionalistické filozofie i od pozůstatků přepjaté barokní citovosti.⁴³ Zapomínat ovšem nemůžeme ani na vlastní princip paternalistické cenzury, tedy eliminace těch textů, které sice neobsahují explicitně zakázaná, respektive „nepřípustná“ témata (případně styly či způsoby psaní), nesplňují však kritérium „účelnosti“ díla. Symptomatický je v tomto ohledu cenzurní posudek Hieronyma Josepha Zeidlera ospravedlňující zákaz německé *Písně o růženci* předkládané chebským nakladatelem Josephem Kobertschem: „Není závadné, ale nemá hodnotu.“⁴⁴ K tisku nebyla dále například roku 1841 povolena korespondence kněze Josefa Vlastimila Kamarýta a řádové sestry Marie Antonie chystaná jejich společným přítelem F. L. Čelakovským, v níž tematizace lásky k národu přerůstala v náznaky platonického milostného vztahu mezi oběma protagonisty. Z třetího čísla almanachu *Vesna* na rok 1839 byla cenzurním zásahem P. J. Šafaříka odstraněna povídka *Slib* od Karla Tupého (Boleslava Jablonského), tematizující beznadějnou lásku klášterního novice a vykazující autobiografické prvky. Naproti tomu báseň *Oběť* ze stejného ročníku almanachu, rovněž s erotickými motivy, v níž bylo téma konfliktu lásky a křesťanství zasazeno do doby christianizace pohanů, cenzurou problematizována nebyla.⁴⁵

Uplatňování cenzurních kritérií můžeme názorně ukázat na příkladu svatých obrázků, tedy drobné devoční grafiky, zobrazující kultovní objekty, milostné sochy a obrazy, případně

⁴² Magdaléna Pokorná: „1848–1863. V zájmu svobody a řádu. Literární cenzura v revoluci a neoabsolutismu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 345–420, zde s. 408–411.

⁴³ Srov. např. NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 3743, 6060 ex 1825 ohledně cenzurního řízení o českém překladu knihy Johanna Hübnera *Geistlicher Schatz des Königreichs Böhmen*, která popisovala svatovítský chrám a kapitolu. Cenzor Zeidler se vyslovil proti povolení překladu knihy, původně vydané roku 1722, protože je velká část popisovaných relikvií sice uctívána věřícími, ovšem zjevně nepravá.

⁴⁴ „Ist nicht anstössig aber haltlos.“ NA, Řád premonstrátů Strahov (ŘPS), pozůstalosti, kt. 149, záznam č. 43 z 9. 2. 1825.

⁴⁵ František Bačkovský: „K dějinám českých almanachů“, *Vlast'* 5, 1888/1889, č. 1–9, s. 29–37, 120–128, 198–207, 241–246, 321–328, 401–410, 481–486, 561–568, 641–646, zde s. 242.

výjevy ze života svatých. V souvislosti se státní podporou domácí produkce drobné devoční grafiky (dvorský dekret ze 14. února 1801 zakázal dovoz svatých obrázků ze zahraničí) i vlivem úpadku vydavatelských domů v jihoněmecké oblasti se staly v první polovině 19. století hlavním centrem jejich výroby Čechy (především Praha, vedle toho ale i Vrchlabí, Králíky, Příbram, Hradec Králové), odkud byly svaté obrázky distribuovány do dalších oblastí jižní, střední i východní Evropy.⁴⁶ Verdikty vztahující se k devoční grafice jsou dochovány v cenzurních denících Hieronyma Josepha Zeidlera z let 1822–1831.⁴⁷ Poměrně časté byly cenzorovy výtky textům doprovázejícím vyobrazení, jako například vůči čtyřem mariánským obrázkům z Boleslavi od Vincence Lhotského: „přípustné po opravě tiskové chyby“.⁴⁸ V případě souboru mariánských obrázků, jehož předkladatel byl uveden jako Katzer z Králík, vypustil cenzor z doprovodného textu „nesmyslné modlitby“ a u jiného obrázku škrtnul nepatřičná slova.⁴⁹ Vypuštěný text u svatého obrázku z dílny Dominika Mauliniho označil cenzor za „mylný a zavádějící“, a to vzhledem k tomu, jak je „bezprostředně vyřčen“.⁵⁰ Podrobněji argumentoval v případě Hoffmannova vyobrazení triumfální brány zřízené ke slavnosti 100 let od svatořečení Jana Nepomuckého: „Nepomucenská jubilejní slavnost nebyla slavností přenesení jeho ostatků, nýbrž jeho kanonizací, pročez je nutné vypustit vyškrtnutá slova coby nesprávná.“⁵¹ U Hoffmannova vyobrazení Ježíšova kázání na hoře cenzor uvedl, že „udaný text zřejmě neodpovídá postavení spasitele, proto vybral

⁴⁶ Jiří Lukas: „Pražská devoční grafika první poloviny 19. století a tisky Jana Pachmayera ze sbírek Muzea hlavního města Prahy“, in Jiří Lukas – Petr Piša – Michael Wögerbauer: *Svaté obrázky. Pražská devoční grafika 18. a 19. století*, Praha, Muzeum hlavního města Prahy 2017, s. 115–119. Podrobnější přehled legislativy od osmdesátých let 18. století vztahující se ke svatým obrázkům podává Petr Piša: „Cenzura svatých obrázků v první polovině 19. století“, tamtéž, s. 173–190, zvl. s. 174–179.

⁴⁷ NA, ŘPS, pozůstalosti, kt. 148–150. V dalším textu odkazujeme na protokolární číslo a datum příslušného záznamu. Na cenzurní seznamy v Zeidlerově pozůstalosti poprvé upozornila Hedvika Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera. Příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové“, *Knihy a dějiny* 18–19, 2011–2012, s. 39–54. V dalším příspěvku se zaměřila na materiály k Zeidlerově cenzuře mědirytin a litografií: Hedvika Kuchařová, Radim Vondráček: „Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století“, *Umění* 61, 2013., č. 4, s. 325–340. Následující analýza se zaměřuje v první řadě na příklady, které studie H. Kuchařové a R. Vondráčka neuvádí.

⁴⁸ „Lhotsky, Vier Marienbilder von Bunzlau. 1ter Abzug zum Druk. Mit Berichtigung des Druckfehlers zulässig.“ Záznam č. 84 z 2. 10. 1830. Obdobně záznam č. 84 z 10. 7. 1829 a jiné.

⁴⁹ „Katzer in Grulich. 1. Marienbild zu Tursau u Liborius mit kurzem böhm. Gebete. 2. Marienbild zu Fridek u H. Kreutz im Walde bey Fridek mit zwey kurzen Gebeten. [...] Mit Ausnahme der gelöschten sinnlosen Gebete in N. 2. u. der gestrichenen Worte in N. 1. zulässig.“ Záznam č. 14 z 10. 1. 1830.

⁵⁰ „Maulini. [...] 22. Zwey Blatt mit 17 kleinen H[ei]l[i]g[eb]bildern samt kurzen Texten. 1ter Abzug. [...] Zulässig mit Ausnahme des gelöschten Textes bey dem Bilde 13 in No 22. welche[r] so unbedingt ausgesprochen irrig u verführend ist.“ Záznam č. 135 z 7. 12. 1829.

⁵¹ „Hoffmann. Abbildung der Ehrenpforte, die zur 100jährigen Feyer der H[ei]l[i]gsp[re]chung errichtet wurde. Das Johannische Jubelfest war nicht die Feyer seiner Uibertragung, sondern seiner Canonization, weßhalb die gelöschten Worte als unrichtig wegzulassen sind. Übrigens ist nichts zu erinnern.“ Záznam č. 89 z 17. 7. 1829.

příhodnější“.⁵² U obrazu J. B. Zwettlera nazvaném „Pravé vyobrazení Krista“ cenzor vyškrtl slovo „pravý“, se zdůvodněním, že „ho nikdo nemůže zaručit“.⁵³ V jiných případech nebyly cenzorovy výtky vůči doprovodným textům teologického charakteru, nýbrž jazykového, respektive pravopisného. „Vůči obrazům není žádná připomínka, německé texty jsou však přeloženy někým, kdo nezná v úplnosti latinský jazyk, a to tak špatně a se zkomolením smyslu, že nezasluhují povolení k tisku,“ vyjádřil se vůči Franzově souboru *Sedm tělesných děl milosrdenství*.⁵⁴ Při souboru předkládaným dědici Petera Bohmanna se vyslovil u doprovodných německých nápisů k nahrazení výrazu „St.“ za německé „heilig“.⁵⁵ Texty k souboru obrázků z dílny Dominika Mauliniho označil cenzor roku 1828 za „nesprávné z jazykového i básnického hlediska“, a protože zároveň „nebyly účelně vybrány“, k tisku je nepřipustil.⁵⁶

Co se týče obrazové části, vyjadřoval se cenzor Zeidler opakovaně k ikonografické správnosti jejích jednotlivých složek, tedy k jejich souladu s biblickým, případně legendistickým zachycením zobrazované události. U svatého obrázku z produkce Dominika Mauliniho tak Zeidler poznamenal, že „vyobrazení je nesprávné, palma vítězství je používána obvykle jen u svatých, Spasitel ji ovšem nepřijímá, protože je to on, který ji naopak druhým uděluje, proto je ji nutno z obrazu zcela odstranit“.⁵⁷ U Rudlova souboru *Utrpení Krista ve 25 vyobrazeních* kritizoval, že tři vyobrazení obsahují „historii se vzpouzející představy, které nemohou být ospravedlněny údajnou existencí malby v jistém Římově, který je podepsanému

⁵² „Hoffmann. Ein Bild die Bergpredigt Jesu vorstellend. Kl[ei]n Folio 1ter Abzug. Da der angegebene Text der Stellung nicht anzupassen schien, so wählte der Gefertigte einen mehr entsprechenden. Uibrigens nichts zu erinnern.“

⁵³ „Zwettler. **Wahre** Abbildung Christi. Doppelt u Druck. Mit Weglassung des Beiworts „**Wahr**“ das niemand verbürgen kann zulässig.“ Záznam č. 106 z 30. 8. 1829, psán rukou náhradníka po dobu Zeidlerovy dovolené, Bernarda Josefa Jettmara.

⁵⁴ „Franza. Die sieben leiblichen Werke der Barmherzigk[ei]t. [...] Die deutschen Texte zu den obigen Bildern. Alle neun Nummern einfach zum Stich u Druck. Die Bilder haben keinen Anst[an]d, die deutschen Texte aber sind von einem der lateinischen Sprache in der Gänze Unkundigen so schlecht übersetzt und sinnentstellt, daß sie die Druckbewilligung n[ich]t verdienen.“ Záznam č. 152 z 9. 12. 1826.

⁵⁵ „Bohmann. [...] Da in N. 24. 25. 26, die Aufschriften deutsch sind, so dürfte wohl auch das deutsche Wort **Heilig** statt **St.** sich besser eignen, daher der Gefertigte auf die Zulassung mit der angegebenen Tendenz anträgt.“ Záznam č. 62 z 5. 5. 1826.

⁵⁶ „Maulini. 10 Stück kleine H[ei]l[i]g[en]bilder samt Texten dazu. [...] Die Zeichnungen sind unanstößig und können zugelassen werden. Die Texte aber sind weder zweckmäßig gewählt, noch hinsichtlich der Sprache u Dichtung richtig, daher nicht zulässig.“ Záznam č. 40 z 12. 3. 1828.

⁵⁷ „Maulini. 15 Stück H[ei]l[i]g[en]bilder. 1ter Abzug zum Druck. Die Darstellung N. 4. ist unrichtig, die Palme des Siegers wird gewöhnlich nur bey den Heiligen gebraucht, der Heiland aber empfängt sie nicht, da er es ist, der sie jenen erth[ei]lt, sie ist daher in dem vorliegenden Bild ganz wegzulassen [...].“ Záznam č. 14 z 24. 1. 1828.

neznámý“.⁵⁸ Zobrazení spasitele s křídly na Hoffmannových svatých obrázcích označil za „velmi nepříhodné“.⁵⁹ Pozoruhodnou kritiku můžeme nalézt u Rudlova mědirytu Davida a Goliáše pro ilustrovanou Schmidovu Bibli: Zeidler ho označil za „přespříliš dětinský, David byl zřejmě mladý a malý, když vystoupil proti Goliášovi, ale nebylo to už žádné dítě“.⁶⁰ „Nepřiměřenou velikost dítěte“ kritizoval cenzor i v případě Pachmayerova zobrazení *Ježíše coby dítěte spícího v náručí jeho sv. matky Marie*.⁶¹

V jednotlivých případech se cenzorovi nelíbila kvalita výtvarného provedení, která by mohla vzbuzovat negativní odezvu. „Kresby jsou příliš hrubé, proto je nutné obávat se, že při vyrytí vzniknou karikatury,“ vyjádřil se H. J. Zeidler roku 1826 o předlohách svatých obrázků z produkce J. F. Marouška.⁶² Jako „karikaturu, skrze níž je posvátné znetvořeno a zneuctěno“, označil i vyobrazení svatého Peregrina z Hoffmannova svatého obrázku.⁶³ U série velkých svatých obrázků, předložených roku 1830 Dominikem Maulinim, cenzor zamítl zobrazení Krista *Ecce homo*. „Ve svévolném a nemístném zobrazení“ by podle cenzora „bylo možné spatřovat spíš kajícího Petra, než *Ecce homo*“.⁶⁴ Roku 1829 kritizoval cenzor stejného

⁵⁸ „Rudl. Das Leiden Jesu in 25 Abbildungen samt deutschen u böhmischen Texten. Zum Stich u Druck. Kann zugelassen werden, jedoch hätten die 9te, 10te u 11te Station wegzubleiben, da sie durchaus geschichtswidrige Vorstellungen enthalten, u durch die vorhanden seyn sollende Gemälde in dem, dem Gefertigten unbekannten Orte Rzimau oder Rzimov nicht gerechtfertigt werden.“ Záznam č. 2 z 3. 1. 1829. Srov. obdobně Zeidlerovu námitku vůči Rudlovým ilustracím k vydání Bible, záznam č. 39 z 9. 4. 1829 – „Die aufgerichtete Schlange im Augenblicke des Auszuges aus Egypten verstößt gegen die historische Richtigkeit, [...] ist daher wegzulassen“.

⁵⁹ „Hoffmann. Ein Blatt mit 10 kleinen H[ei]l[i]g[en]bildern. 1ter Abzug. Die Darstellung eines geflügelten Heilandes in N. 8. ist sehr unpassend. Mit Ausnahme dieser Nummer ist kein weiterer Anstand.“ Záznam č. 32 z 1. 4. 1829.

⁶⁰ „Rudl. Zwey Kupfer zu Schmidts Bibel: 1. Der Hirtenknabe David. 2. David und Goliath. 1ter Abzug. Die Vorstellung in N. 2. ist gar zu kindisch, David war wohl jung u klein, aber kein Kind mehr, als er gegen Goliath auftrat. Diese Vorstellung ist daher zu berichtigen. N. 1. ist unanstößig.“ Záznam č. 98 z 17. 8. 1829.

⁶¹ „Pachmayer. Jesus als Kind, schlafend im Arme seiner H. Mutter Maria. 1ter Abzug. Zum Druck. Abgesehen von der unverhältnißmäßigen Größe des Kindes wäre nichts zu erinnern.“ Záznam č. 144 z 10. 12. 1825.

⁶² „Marauschek. Vier Heiligenbilder. Zum Stich u Druck. Die Zeichnungen 20. 21 et 23 sind zu roh, weßhalb beym Stiche zu fürchten wäre, daß Karikaturen entstehen dürften, daher der Gefertigte blos auf Zulassung der Nummer 22 antragen kann.“ Záznam č. 142 z 2. 11. 1826. Přinejmenším jeden ze zamítnutých obrázků předložil Marouschek přibližně o dva týdny k cenzuře znovu, pravděpodobně v přepracované verzi, cenzor již žádné další připomínky neměl (záznam č. 157 z 19. 12. 1826).

⁶³ „Hoffmann. Zehn kleine Heiligenbilder mit kurzen Gebethen [...]. 1ter Abzug. [...] Die Abbildung des H. Peregrin ist mehr eine Caricatur, wodurch das Heilige entstellt u entehret wird.“ Záznam č. 39 ze 7. 3. 1828.

⁶⁴ „Maulini. 15. Stück grosser Heiligenbilder als [...] 15. Ecce homo. In der willkührlichen und unstatthaften Darstellung No 15 würde man wohl eher einen reuevollen Petrus, als einen Ecce homo erkennen. Mit Ausnahme dieses Bildes ist gegen die übrigen Nummern nichts zu erinnern.“ Záznam č. 1 z 8. 1. 1830.

mědirytce za zobrazení svatého Václava vypomáhajícího sloužit mši – světec „se více podobá ženské osobě, což by mohlo být závadné“. ⁶⁵

Cenzor dbal rovněž na mravní korektnost posuzovaných vyobrazení. Když Václav Hoffmann předložil v dubnu 1830 cenzuře kresby s názvem *Narození Krista a Malý Ježíš v Nazaretu*, vyslovil se Zeidler proti vyobrazení dítěte v části znázorňující zvěstování Panny Marie, protože je výjev „příliš smyslný a nemravný“. ⁶⁶ V případě Pachlova souboru svatých obrázků z roku 1824 cenzor o výjevu s Máří Magdalénou prohlásil, že „její oblečení není zcela patřičné, Magdaléna má být zobrazována jako kajícnice“. ⁶⁷ Vyobrazení stejné světky bylo problematizováno i roku 1828 na svatém obrázku z Lhotského produkce. Cenzor se vyjádřil, že „svatá Magdaléna by mohla být více zahalena, protože však zobrazení není křiklavé ani nepatřičné, přenechává podepsaný otázku jeho schválení na rozhodnutí vyšších orgánů“. ⁶⁸

Jak tedy vidíme, škála cenzurních připomínek se týkala široce pojaté „správnosti“ vyobrazení a doprovodných textů, ať už z „historického“, respektive ikonografického a dogmatického hlediska, tak z hlediska jazykového, respektive pravopisného. Na příkladu připomínek H. J. Zeidlera můžeme vidět, že cenzura dbala na to, aby díla u předpokládaného adresáta vzbuzovala „patřičnou“ reakci, v případě svatých obrázků tedy vzbuzení „zbožných citů“, a postihovala taková díla, která zamýšlenému účelu nedostávala, ať už vzhledem k nedostatečné výtvarné kvalitě vyobrazení, anebo kvůli nežádoucím erotickým náznakům, která zobrazení některých náboženských témat vyvolávala. Zeidlerovy připomínky většinou nevedly k zákazu díla jako takového, systém předběžné cenzury poskytoval dostatečný

⁶⁵ „Maulini. Acht Stücke grosser Heiligenbilder zum Stich u Druck. [...] In N. 6 aber sieht H Wenzel an der mit NB bezeichneten Stelle, wo er dem Priester beym Altare dienend dargestellt wird, mehr einem Frauenzimmer ähnlich, was anstössig werden dürfte, und daher zu verbessern ist.“ Záznam č. 52 z 11. 6. 1830.

⁶⁶ „Hoffmann Wenzel. Zwey Zeichnungen 1. Die Geburt Jesu. 2. Der Knabe Jesus zu Nazareth. Mit kurzen Texten. In kl[ei]n Folio. Zum Stich u Druck. [...] Zulässig mit Weglassung des Kindes in No. 22 bey der Vorstellung der Verkündigung Mariä, da die Darstellung gar zu sinnlich und unanständig ist.“ Záznam č. 39 z 28. 4. 1830.

⁶⁷ „Pachl. 12 Heiligenbilder einfach zum Stich u Druck. N. 2 ist die Kleidung nicht anständig, denn Magdalena soll als Büsserin dargestellt werden. N. 11 ist sehr schlecht. Beyde Nummern müßen daher erst verbessert werden. Die übrigen Abbildungen unterliegen keinem Anstand u können samt den nicht gestrichenen Texten zugelassen werden.“ Záznam č. 22 z 4. 12. 1824.

⁶⁸ „Lhotzky. 7 Stück verschiedene klein[e] H[ei]l[i]g[en]bilder. 1ter Abzug. Die H. Magdalena dürfte mehr bedeckt seyn, da jedoch die Darstellung weder grell noch unanständig ist, so überläßt der Gefertigte die Zulassung dem höheren Ermessen. Bey den übrigen Bildern ist kein Anstand.“ Záznam č. 48 z 28. 3. 1828.

prostor k tomu, aby zhotovitelé svatých obrázků mohli vyobrazení či texty podle cenzorových připomínek upravit.⁶⁹

Specifické bylo v předbřeznovém období postavení protestantské literatury. Toleranční patent z roku 1781 umožňoval kalvinistům a luteránům veřejně se hlásit ke své víře či účastnit se bohoslužeb, určitá diskriminační opatření (mj. záležitosti smíšených sňatků) však znesnadňovala přechod obyvatel katolické víry k protestantství. Protestantské bible i další náboženská literatura určená evangelíkům byly stále tištěny v tradičních centrech pobělohorské emigrace (Berlín, uherský Kysek – dnes Köszeg v západním Maďarsku). Na jejich výrobu a distribuci přitom přispívala londýnská biblická společnost, díky čemuž mohly být pokoutně prodávané evangelické bible levnější než bible katolické. Breve papeže Pia VII. z června a září 1816 katolíkům četbu takových biblí zakazovala – oproti katolickým biblím totiž nezahrnovaly deuterokanonické knihy Starého zákona, lišily se v detailech překladu a v neposlední řadě jejich paratexty obsahovaly výpady vůči katolické církvi. V síti policejního vyšetřování uvízl roku 1817 dobrušský kupec František Vladislav Hek, předobraz hrdiny Jiráskova románu, který vešel prostřednictvím svého syna zaměstnaného v Berlíně do kontaktu s tamní biblickou společností a stovky kusů berlínských biblí distribuoval mezi východočeské evangelíky i katolíky. Do dlouhého vyšetřování byl tehdy zatažen i královéhradecký literát, profesor tamního bohosloveckého semináře Josef Liboslav Ziegler a další členové jeho vlastenecké skupiny (v používání vlasteneckých jmen spatřovaly úřední orgány indicii k existenci tajného spolku). V konečném výsledku však toto vyšetřování nebylo zakončeno žádným postihem.⁷⁰

Cenzurní stanoviska vůči evangelickým tiskům vydávaným na českém území zdůrazňovala na jednu stranu právo hájit odlišná teologická stanoviska než ta vyznávaná katolickou církví, na druhou stranu však nedovolovala, aby se protestantské tisky vůči katolické věrouce polemicky vymezovaly. Z toho důvodu bylo například roku 1830 zamítnuto kázání Josefa Nešpora *Může-li být? Je-li? Církev samospasitelná?*. Úsilí o tlumení konfesijních polemik však bylo praktikováno i opačně – z článku pro *Časopis pro katolické duchovenstvo*, nazvaného v rukopise *Aforismy z mnohotvarného bohoslovného čtení vybrané*,

⁶⁹ Obdobná kritéria uplatňovala i pražská arcibiskupská konzistoř, která se k drobné devoční grafice vyjadřovala od počátku třicátých let, patrně na základě kontroverze vyvolané domácími i zahraničními stížnostmi na údajně nízkou úroveň svatých obrázků, srov. NA, PG, 1831–1835, kt. 1628, sign. 16/1, č. 1321, 1688 ex 1831; tamtéž, Archiv pražského arcibiskupství – II, kt. 2910, sign. XX, č. 1754 ex 1831, č. 4170/262 ex 1831; tamtéž, kt. 2918, sign. XX, č. 7183/2072 ex 1837 a 7780/2095 ex 1837 aj.

⁷⁰ Josef Johanides: *František Vladislav Hek*, Praha, Melantrich 1976, s. 217–227, 243–260, 302–319.

nařídil roku 1833 teologický cenzor H. J. Zeidler odstranit výpady vůči nekatolíkům, kteří by se vůči nim nemohli bránit.⁷¹

Cenzurní omezení postihlo i soubor kázání Jana Kollára *Nedělní, sváteční i příležitostné kázně a řeči*. Ten vyšel roku 1831 v pešťském nakladatelství Trattner–Karoli, tedy mimo hranice cenzurního systému západní části monarchie, a před zahájením prodeje v Čechách musel být tisk prověřen pražskou cenzurou. Cenzor H. J. Zeidler ve svém posudku většinu obsažených kázání ocenil, vymezil se však proti letmým zmínkám o (protestantských) biblických společnostech a o svobodě psaní. Nesouhlasil pak především s kázáním *Že nesnášenlivost nemáme snášeti*, jehož hlavní myšlenka může podle cenzora vést k mnohým nedorozuměním. Z toho důvodu se přiklonil k omezení distribuce pomocí stupně *transeat*.⁷²

S nesouhlasným pohledem katolické církve se střetávala i postupná snaha českého prostředí o integraci Jana Amose Komenského, biskupa neuznávané Jednoty bratrské, do národního panteonu. Příznačné je, že cenzurní povolení bylo v předbřeznové době upíráno i těm spisům, které byly v Čechách či na Moravě vydány během období josefinské náboženské tolerance nebo následujících desetiletí. Nové vydání *Labyrintu světa a ráje srdce* připravené Janem Nejedlym bylo roku 1808 zamítnuto pražskou cenzurou, mohlo však vyjít následujícího roku díky povolení vídeňského cenzora (patrně Josefa Valentina Zlobického). Roku 1823 královéhradecký biskup ve zprávě o sektářích své diecéze kritizoval, že je text *Labyrintu* volně dostupný k prodeji v Pospíšilově nakladatelství, neboť tato „satira na všechny stavy, bičující všechny duchovní a světské pořádky, kritizující stejně církev, její úsilí a služebníky, jako i všechny instituce světského a občanského svazku“,⁷³ je prý vyhledávána náboženskými blouznivci. Biskupova stížnost se opírala o podrobnou zprávu radhošťského lokalisty Fr. Müllera, který upozorňoval zvláště na fakt, že kniha není psána v „jazyce vzdělanců“, české vydání tudíž může jen posílit zatvrzelost českého sedláka. Po opětovném cenzurním posouzení bylo Nejedlyho vydání roku 1825 zakázáno stupněm *damnatur*. Ve stejnou dobu paradoxně vystupoval Jan Nejedly v roli cenzora vůči jinému Komenského spisu *Praxis pietatis*, který zamýšlel tiskem vydat Jan Hostivít Pospíšil. Několikaleté projednávání

⁷¹ Hedvika Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera. Příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové“, *Knihy a dějiny* 18–19, 2011–2012, s. 39–53, zde s. 50–51. Jedná se patrně o článek Františka Aloise Vacka „Aforismy z rozličných bohoslovných a i jiných spisovatelů“, *Časopis pro katolické duchovenstvo* 6, 1833, č. 3, s. 464–474.

⁷² H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 51; srov. Jan Kollár: *Nedělní, sváteční i příležitostné kázně a řeči*, Pešť, Trattner a Karoli 1831, s. 308–320.

⁷³ Milan Švankmajer: „K zákazu ‚Labyrintu světa‘ r. 1825“, *Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského (Acta Comeniana)* 18, 1959, s. 169–171, zde s. 169.

případu skončilo roku 1826 zamítavým verdiktem po vyjádření teologického cenzora Hieronyma Josepha Zeidlera i prezidia českého gubernia, které upozornilo na „zhoubné tendence díla zvláště s ohledem na zásady katolické církve“ i na fakt, že by kniha v českém jazyce negativně ovlivnila zvláště lidové čtenáře.⁷⁴

Ani pokusy Aloise Vojtěcha Šembery o vydání *Labyrintu* v letech 1838 a 1843 nebyly úspěšné, neboť dílo podle cenzurního náhledu snižovalo autoritu vyšších vrstev společnosti a bylo nábožensky závadné. Při posuzování Komenského *Didaktiky* se roku 1847 pražský cenzor P. J. Šafařík sice vyslovil pro vydání spisu se zohledněním škrtnů navržených Maticí českou, vídeňský policejní dvorský úřad však s ohledem na antikatolickou tendenci celého díla i vzhledem k osobě autora, vnímaného jako hlava náboženských sektářů (připomeňme, že Jednota bratrská nebyla tolerančním patentem v habsburské monarchii uznána), vydání zamítl.⁷⁵ Stupněm *damnatur* bylo ve čtyřicátých letech zakázáno i drážďanské vydání *Praxis pietatis* a *Historia o těžkých protivenstvích církve české* vydaná ve slezském Hirschbergu (dnešní Jelenia Góra). Na druhé straně ovšem bylo roku 1823 centrální vídeňskou cenzurou povoleno J. L. Zieglerovi vydat Komenského práci *Umění kazatelské* (a to včetně Komenského životopisu, který předtím pražskou cenzurou nebyl připuštěn k otištění v časopise *Dobroslav*), roku 1842 vyšlo v tiskárně Anny Špinkové *Moudrého Katona Mravná poučování*. Pětijazyčné vydání díla *Orbis pictus* Josefem Chmelou z roku 1833 získalo dokonce polooficiální charakter díky tomu, že subskripce na něj probíhala pomocí zemských i církevních úřadů.⁷⁶

Postupný nesoulad mezi stanovisky katolické církve a státní cenzury můžeme ilustrovat na dvou případech z poloviny čtyřicátých let. V březnu 1845 odmítl Pavel Josef Šafařík udělit *imprimatur* recenzi Josefa Votýpky na *Krátký všeobecný dějepis* Václava Vladivoje Tomka, určené do *Časopisu pro katolické duchovenstvo*. Tuchoměřický lokalista

⁷⁴ Milan Švankmajer: „Pospíšilův pokus o vydání *Praxis pietatis* r. 1823“, *Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského (Acta Comeniana)* 18, 1959, s. 74–75; František Bařha: „Snaha Jana Hostivíta Pospíšila o vydání J. A. Komenského ‚Praxis Pietatis‘“, *Královéhradecko* 17, 1939/1940, č. 5, s. 65–67; Lenka Řezníková a kol.: *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*, Praha, Scriptorium 2014, s. 95–96, 257–258.

⁷⁵ A. V. Šembera F. M. Klácelovi 6. 3. 1844, in Zdeněk Fišer (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 3, *Listy Klácelovi*, Vysoké Mýto, Regionální muzeum Vysoké Mýto 2003, s. 148; Josef Hendrich: „Jak odůvodnila censura zákaz *Didaktiky* Komenského“, in *Pedagogický sborník na počest Otakara Kádnera*, Praha, Škola vysokých studií pedagogických v Praze 1930, s. 264–266.

⁷⁶ Josef Pešek: „Josef Chmela a jeho vydání Komenského ‚Svět v obrazech‘“, *Česká revue* 21, 1928/1929, s. 17–20, 97–99, 151–153, 210–215, 268–271; NA, PG, 1831–1835, kt. 1639, sign. 16/13; NA, České gubernium – Publicum, 1826–1835, kt. 8526, sign. 95/643. Díky guberniální podpoře bylo během prvních čtyř měsíců odebráno 5 300 výtisků díla.

obviňoval Tomka z hlásání bezvěreckých či nekatolických myšlenek, nedostatečného promítání novozákonních událostí do líčení dějin římské říše a popírání primátu římského papeže v křesťanské církvi. Šafařík, který byl zároveň jedním z cenzorů původní Tomkovy knihy, vydané nákladem Českého muzea, i autorem předmluvy k ní, zdůvodnil odmítnutí Votýpkovy recenze neužitečnými a neplodnými polemikami, které by její zveřejnění vyvolalo, i faktem, že *Krátký všeobecný dějepis* schválily pražské i vídeňské cenzurní orgány. Vyvolal tím spor s pražskou arcibiskupskou konzistoří, jež se za Votýpkovo stanovisko postavila a požadovala, aby se do budoucna konzistorní cenzoři povinně vyjadřovali i k dějepisným knihám, které pojednávají o katolické církvi nebo o náboženství. Tím by mohly být napříště odstraněny podobné nepřesnosti jako sporné pasáže z Tomkovy knihy. Případ byl uzavřen až v květnu 1846, a to potvrzením nezávadnosti *Krátkého všeobecného dějepisu* na základě nového posudku vídeňského cenzora.⁷⁷

Obdobný spor vypukl o několik měsíců později, v únoru 1847, kdy pražský arcibiskup podal stížnost k policejnímu dvorskému úřadu a k výboru Českého muzea proti spisu Jana Slavomíra Tomíčka *Doba prvního člověčenstva aneb Ouplnější vyličení stavu prvního pokolení lidského*. Kniha vydaná roku 1846 Maticí českou načrtávala představy o geologickém vývoji Země, obraz prvotního stavu lidské společnosti a rané dějiny asijských, předovýchodních a evropských kultur a říší; představovala první dílo s antropologickou tematikou v jazykově českém prostředí, jež reflektovalo soudobou německou a anglickou literaturu tvořící předstupeň pro pozdější Darwinovu teorii. Podle názoru arcibiskupské konzistoře Tomíčkovy kniha hlásala ve výkladu o vzniku člověka „čirý materialismus“ a její výklad zamlčoval či překrucoval zjevenou křesťanskou pravdu. Arcibiskupovou stížností se opět spustil kolotoč úředních jednání, jenž s sebou přinesl několik obran a ohrazení vůči církevním námitkám k textu díla. Josef Jungmann jako zástupce vydavatelského orgánu tak například zdůvodňoval, že nauka o vzniku lidské duše a o prvotním hříchu náleží do teologického výkladu, nikoli do geologického, jež měl dle jeho názoru Tomíček na mysli. Pražský knižní revizní úřad se pak snažil celý spor s arcibiskupskou konzistoří převést na záležitost pravopisného sporu ohledně psaní *w* a *au*, respektive *v* a *ou*. Výsledné stanovisko policejního dvorského úřadu bylo smířlivé; zohlednilo především fakt, že Matice česká po obdržení arcibiskupské stížnosti o vlastní vůli zastavila další prodej Tomíčkovy knihy. Arcibiskupská konzistoř tak byla úspěšná v rámci snahy o potlačení prodeje domněle závadné

⁷⁷ V. V. Tomek: *Paměti z mého života*, cit. dílo, sv. 1, s. 206–214; Josef Volf: „Tomkův Všeobecný dějepis a pražská konsistoř“, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná* 1926, Praha 1927, č. 6, s. 1–39;

knihy, neuspěla však se svým opětovně vzneseným požadavkem, aby byl církevním orgánům přiznán dohled nad spisy, jež se ve svém výkladu dotýkají náboženských zásad.

V situaci, kdy knihy schválené předběžnou státní cenzurou přestaly vyhovovat náhledu arcibiskupské konzistoře, můžeme spatřovat počátek konce symbiózy státních a církevních orgánů při výkonu cenzury. K jejímu definitivnímu konci došlo roku 1848, kdy vyjádření církevní cenzury ztratila celozemskou, respektive celostátní závaznost a od této chvíle platila pouze v okruhu mocenské domény této instituce.⁷⁸

Ochrana cti jednotlivce i společenské morálky

Cenzurní předpis z roku 1810 zakazoval rovněž hanopisy a přehnanou osobní kritiku. *Veliký pátek* F. V. Heka z roku 1820, adaptace *Postyly české* humanistického kanovníka Tomáše Bavorovského, mířil při podobenstvích kritizujících zlořády maloměstské společnosti na Hekovy odpůrce v městské správě v Dobrušce; bývá proto označován za první pamflet v novočeské literatuře. Městský právník Jan Jettmar sepsal obsáhlou stížnost krajskému magistrátu, v níž v duchu přísloví o potrefených husách dokazoval, že kritizované hříchy jsou v knize adresně směřovány vůči němu a jeho společníkům. Vyšetřování vedlo k zabavení a zničení neprodaných exemplářů, k čtyřtýdennímu trestu vězení pro autora pamfletu a zároveň k napomenutí konzistorního a světského cenzora, kteří rukopis knihy povolili k tisku.⁷⁹

Rozsah cenzurního vlivu na moderování dobových literárních polemik můžeme v některých případech jen tušit. Příznačné je vyjádření Františka Šíra v dopise K. A. Vinařickému týkající se polemiky mezi časopisem *Květy* a *Česká včela* roku 1834: „Páni redaktorové 4 časopisů prý by se servali, kdyby nebylo cenzury mezi nimi.“⁸⁰ Roku 1827

⁷⁸ AVA, PH, kt. 1664, sign. 1679 ex 1847, kt. 1693, sign. H 120 ex 1847; NA, PG, 1846–1849, kt. 2227, sign. 16/13, č. 1292, 4759, 9454 ex 1847; NA, Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát, kt. 70, sign. XIII/4b, č. 96.

⁷⁹ J. Johanides: *František Vladislav Hek*, cit. dílo, s. 271–285; Jan Jakubec: „F. VI. Heka ‚Veliký pátek‘“, *Sborník filologický* 7, 1922, s. 89–99. Za povšimnutí stojí i posuny v rámci textu postily, které byly motivovány proměnou společenského, patrně ale i cenzurního rámce od 16. do 19. století: Hek ve své adaptaci vypouštěl pověrečná místa a popisy pekelných trestů a zmírňoval též protižidovské výpady.

⁸⁰ František Šír K. A. Vinařickému 5. 6. 1834, in Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho narozenin*, díl 2, *Korrespondence od roku 1833–1849*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909, s. 84; ke kontextu srov. Kateřina Piorecká: „Dobrodružství cestujících. Model polemiky ve třicátých letech 19. století“, in Kateřina Piorecká, Ivo Navrátil (eds.): *Karel Jaromír Erben a úloha paměťových institucí v historických proměnách. Referáty z vědecké konference konané ve dnech 15.–16. dubna 2011 na Malé Skále*, sv. 2, Semily, Státní oblastní

zasáhl profesor teologie Maximilian Millauer do polemické reakce Antonína Jungmanna na Dobrovského kritiku pravosti básně *Libušin soud* ve vídeňském časopise *Jahrbücher der Literatur*. Rozsah cenzurních škrtnů pravděpodobně ve svém důsledku vydání Jungmannovy odpovědi znemožnil, úřady nebyla vyslyšena ani Jungmannova následná stížnost na podjatost cenzora.⁸¹ Na základě podobného principu nařídila státní kancelář v srpnu 1838 v článku vídeňského slavisty a cenzora Bartoloměje Kopitara *Ursprung der slawischen Liturgie in Pannonien* odstranit osobní výpady vůči Františku Palackému a P. J. Šafaříkovi, protože „těmito osobními jízlivostmi věda nic nezíská“.⁸² Když se roku 1820 vyjádřil Antonín Marek v pojednání *V jakém jazyku v Čechách psáti náleží*, zařazeném do Jungmannovy *Slovesnosti*, polemicky vůči názorům Františka Aloise Vacka Kopidlanského, přičemž ovšem jejich nositele přímo nejmenoval, hodlal se Vacek údajně bránit žalobou podanou u prezidia českého gubernia. Od záměru však upustil ze snahy, aby tím neublížil cenzoru F. X. Němečkovi, který *Slovesnost* k tisku propustil. Odpovědí Markovi se měla stát Vackova předmluva k třetímu dílu jeho spisu *Kázání postní. K vzdělání křesťanského lidu všech stavů*, tuto polemiku však teologický cenzor J. P. Dittrich v roce 1821 k tisku nepřipustil.⁸³

Eliminace negativních zmínek o osobnostech mohla postihnout i žánr nekrologu, jak ukazuje fakt, že na seznamech zakázaných děl se nachází hned sedm ohlasů tragické smrti Pavlíny ze Schwarzenbergu, zemřelé během plesu na počest sňatku Napoleona Bonaparta s rakouskou arcivévodkyní Marií Luisou. Dalším příkladem mohou být cenzurní škrty v životopise Josefa Vojtěcha Sedláčka, který sepsal Jan Jindřich Marek pro *Časopis Českého muzeum*. Cenzurní rozhodnutí přikazovalo eliminovat úvahu, že „nadobýčejná po cti a oslavě touha, zacláněje skvělejší projevy sličné povahy jeho, nejednu hodinu jinak radostnou

archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily – Pekařova společnost Českého ráje v Turnově 2011 (Z *Českého ráje a Podkrkonoší*. Supplementum 14), s. 108–118.

⁸¹ NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 4275 ex 1827; srov. také Josef Dobrovský Václavu Hankovi b. d., in Antonín Jaroslav Vrtátka (ed.): „Vzájemné dopisy Václ. Hanky a Jos. Dobrovského“, *Časopis Musea Království českého* 44, 1870, s. 215–246, 311–341, zde s. 340. Ke kontextu polemiky srov. Dalibor Dobíáš: „Mezi Rukopisem královédvorským a zelenohorským“, in Dalibor Dobíáš, Michal Fránek, Martin Hrdina, Iva Krejčová, Kateřina Piorecká: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*, Praha, Academia 2014, s. 17–62, zde s. 42–57.

⁸² „[...] weil [...] die Wissenschaft durch derley persönliche Anzüglichkeiten nichts gewinnt“, HHStA, StK, Notenwechsel mit der Polizeihofstelle, kt. 17, nota policejnímu dvorskému úřadu z 8. 8. 1838.

⁸³ Dopisy Josefa Jungmanna Antonínu Markovi z 26. 3. 1820 a dubna 1821, in Josef Emler (ed.): „Listy Josefa Jungmanna k Antonínovi Markovi“, *Časopis Musea Království českého* 55, 1881, s. 499–530; 56, 1882, s. 26–44, 161–184, 445–476; 57, 1883, s. 45–59, 330–353, 496–512; 58, 1884, s. 54–70, 285–297, 405–425; zde 56, 1882, s. 464–465, 469. Škrty ve *Slovesnosti* vypočítával Jungmann v dopise z 11. 7. 1819, tamtéž, s. 459. Srov. dále Jan Šafránek: *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, Praha, Matice česká 1913–1918, sv. 1, s. 273–275, sv. 2, s. 442–444.

zhoršila, ba i dle domněnky obecného první příčinu k smrti jeho příliš brzké zavdala“, potlačeny byly dále potenciálně problematické zmínky o ruském carovi, například místo, kdy byla Sedláčková nepořádnost demonstrována na brilantovém prstenu darovaném carem Alexandrem, který se měl válet mezi učenovým obnošeným šatstvem. Příznačný je rovněž škrt slova „širý“ ve větě „Ztráty jeho [tj. Sedláčka, PP] příliš časně želí celé město, mládež, chudina i vlast naše širá, jenž [sic] nemnoho takových synů, jakýž on byl, počítá.“ Tím měla být odstraněna potenciální interpretace v duchu myšlenek slovanské vzájemnosti.⁸⁴

Postihy literárních textů tematizujících aktuální politickou či společenskou situaci se v případě česky psané literatury týkaly především menších útvarů. Vydání satirické básně Františka Budislava Veverky *Tak to chce tento svět* (1819), která kritizovala poměry na českém maloměstě jako beztretnost velkých zlodějů, nešvary daňových výběřčů a úplatnost při konkurzech na uvolněná úřední místa, mělo za následek důtku cenzoru Dittrichovi, který báseň propustil k tisku, zabavení neprodaných čísel časopisu a sesazení V. R. Kramera z postu redaktora listu *Hyllos – Dobrozvěst*.⁸⁵ V souladu s intencemi cenzurního předpisu z roku 1810, chránícího naivního lidového čtenáře, mohly být postihovány jakékoli explicitní zmínky o sociálních nepokojích, i ty, které je zasazovaly do negativního kontextu. Tak byly v rukopisu Jungmannova překladu Schillerovy *Písně o zvonu* roku 1822 původně vyškrtnuté dvě sloky tematizující hrůzy revoluce, roku 1823 ale báseň nakonec vyšla v plném znění.⁸⁶

I v případě témat týkajících se veřejné morálky měly cenzurní orgány diferencovaný přístup na základě cílového čtenáře. V červenci 1840 policejní dvorský úřad kritizoval brněnskou cenzuru za to, že v německojazyčném časopise *Moravia* povolila zveřejnit úřední statistiku o moravském a slezském obyvatelstvu, jež obsahovala i počty manželských a nemanželských dětí narozených během uplynulého desetiletí. Zveřejnění údajů o počtu nemanželských porodů v zábavném časopise, který je určen „smíšenému publiku bez ohledu na věk a pohlaví“, může mít prý negativní dopad na morálku obyvatelstva. Na následný dotaz prezidia moravskoslezského gubernia však policejní úřad upřesnil, že zveřejňování obdobných statistických dat v oficiálním listu *Brünner Zeitung* tím nemá být dotčeno.⁸⁷

⁸⁴ Knihovna Národního muzea, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I B 8.

⁸⁵ Ferdinand Strejček: *Naši bojovníci pérem*, Praha, Topičova edice 1948, s. 37–46; srov. též V. R. Kramerijs F. V. Hekovi 18. 2. 1818 a 7. 10. 1819 in J. Johanides: *František Vladislav Hek*, cit. dílo, s. 534–537. Údaj objevující se v literatuře, že cenzurní aféra měla za přímý následek zastavení časopisu, není správný.

⁸⁶ Oldřich Králík: „Schiller u rakouské censury 1822“, *Česká literatura* 4, 1956, č. 1, s. 89–90. Rukopis se zachovaným cenzurním škrtem se nachází v LA PNP, Josef Jungmann.

⁸⁷ „[...] ein Unterhaltungsjournal, welches zur Lectüre des gemischten Publikums ohne Bezug auf Alter und Geschlecht bestimmt ist“. AVA, PH, kt. 1476, sign. 7599 ex 1840; srov. E. J. Schmidt: „Kurze, statistische

Vzhledem k obsaženým erotickým motivům bylo zkonfiskováno a následně upraveno Hankovo vydání *Májového snu* Hynka z Poděbrad, což blíže rozebíráme v samostatné kapitole. J. L. Ziegler jako redaktor časopisu *Dobroslav* si roku 1820 postěžoval, že mu byly vyškrtнутy údajně i zcela nevinné básničky o lásce.⁸⁸ Jako přečin proti morálce mohla být ovšem posuzována i obscénní komika, jak ukazuje případ Šafaříkova překladu Aristofanových *Oblak*. V dopise Kollárovi vyjádřil Šafařík obavu, že překlad nebude pražskou cenzurou povolen: „Víte dobře, že Aristofanes rozpustilé chlapisko, ale cíl jeho dobrý, mravný, jen prostředky pro nás neslýchané.“ Z cenzurních ohledů mohla být vydána pouze část překladu, a to roku 1831 v *Časopise Českého muzeu*; zamýšlené vydání celého překladu v Uhrách, tedy mimo dosah rakouské cenzury, nakonec realizováno nebylo.⁸⁹

Nacionální a jazykové hledisko předbřeznové cenzury

Cenzurní předpis ze září 1810 ani předpisy vydávané v dalších letech neobsahovaly explicitní formulace, které by se věnovaly jazykové stránce či nacionálnímu hledisku posuzovaných spisů nebo které by směřovaly k potlačení českojazyčné literární produkce jako takové. Především v počátku sledovaného období se však setkáváme s případy, kdy byl český jazyk vnímán cenzurními autoritami jako jazyk lidový, a díla v něm napsaná proto byla – v intencích zmiňovaného cenzurního předpisu a v souladu s optikou paternalistické cenzury – posuzována přísněji. Příkazy prezidia českého gubernia tak nařizovaly, aby cenzura českojazyčných novin zohledňovala „ducha čtenářů, pro které se píše“, tedy „publikum českých novin sestávající z hospodářských úředníků, vesnických duchovních, učitelů, vesnických rychtářů, řemeslníků a sedláků, kteří těmto [tj. článkům přebíraným z vídeňských a pražských německých novin, PP] rozumějí pouze zpola, a jak potvrzují některá pozorování, vykládají je někdy zcela chybně“. Pro české noviny se proto měly články pečlivě vybírat a

Andeutungen und Parallelen über die Bevölkerung der Markgrafschaft Mähren, und des damit verbundenen k. k. Antheiles des Herzogthums Schlesien“, *Moravia. Ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes* 3, 1840, č. 61, s. 241–245, č. 64, s. 257–260, zde s. 243. Autor vypočítal, že za léta 1830–1839 připadlo v průměru na 100 dětí manželských 13 dětí nemanželských.

⁸⁸ Josef Jungmann Janu Kollárovi 28. 10. 1820, in Antonín Jaroslav Vrtátka (ed.): „Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi“, *Časopis Musea Království českého* 54, 1880, s. 38–59, 196–218, zde s. 41.

⁸⁹ Pavel Josef Šafařík Janu Kollárovi 25. 10. 1830, cit. dle Konstantin Jireček: „P. J. Šafařík mezi Jihoslovany“, *Osvěta* 25, 1895, s. 386–405, 691–706, zde s. 704–705; Jan Vilikovský: „Úvod“, in Pavel Josef Šafařík: *Básnické spisy*, Spisy Pavla Josefa Šafaříka, sv. 1, ed. Jan Vilikovský, Bratislava, Učená společnost Šafaříkova 1938, s. v–xxv, zde s. xii–xvi.

modifikovat, byť by byly přebírány z tuzemských novin v německém jazyce.⁹⁰ Obdobnou optikou přitom mohla být posuzována i českojazyčná díla větší umělecké či vědecké náročnosti, jejichž tvorba a vydávání patřily k hlavním cílům obrozenského programu. V některých případech pak byly v souladu s intencí předpisu z roku 1810 explicitně vyžadovány takové úpravy, které by znesnadnily přístup lidových čtenářů k příslušnému dílu. V případě Palackého vydání *Starých letopisů českých* doporučoval jeden z cenzurních posudků, aby byl spis opatřen latinským překladem, čímž by mimo jiné vzrostla jeho cena.⁹¹ Podmínkou konečného souhlasu cenzurních úřadů s tiskem *O práviech, súdiech i o dskách země české knihy devatery* Viktorina Kornela ze Všehrd, jak podrobněji uvidíme v osmé kapitole, pak byla absence pravopisných úprav, aby text zůstal lidovému čtenáři nepřístupný.

Argumentaci o nepotřebnosti intelektuálně náročných děl pro české nevzdělané čtenáře můžeme podrobněji ukázat na příkladu komentáře cenzora Františka Xavera Němečka k posudku českého znění románu Jeana-Françoise Marmontela *Bélisaire (Belizar)* z roku 1819. Překlad, pořízený dolnobousovským farářem Františkem Vetešníkem, byl pražským cenzorem vrácen k přepracování s tím, že česká verze má být zkrácena o veškerý politický obsah a zároveň zásadně vylepšena po jazykové stránce, neboť obsahuje značné množství „nepřijatelných neologismů i germanismů“ – jenom po těchto úpravách může být spis „užitečný pro český lid (*Volk*)“.⁹² Na radu Josefa Jungmanna se Vetešník vůči cenzurnímu posudku odvolal k vídeňskému policejnímu dvorskému úřadu, přičemž argumentoval existencí jinojazyčných překladů knihy tištěných s povolením rakouské cenzury. Poté, co policejní dvorský úřad nařídil opětovné posouzení díla, sestavil Němeček nový rozbor. Argumentoval především o nepotřebnosti knihy pro české publikum:

⁹⁰ „Viele Artikeln, die in der *Wiener Hofzeitung*, im *österr. Beobachter*, und aus diesen auch in der *prager deutschen Zeitung* aufgenommen erscheinen, eignen sich deshalb noch nicht für das großentheils aus Wirthschaftsbeamten, Dorfgeistlichen, Schullehrern, Dorfrichtern, Gewerbsleuten und Bauern bestehende Publikum der böhmischen Zeitungen, welches diese Artikeln nur halb versteht, und wie einige Beobachtungen bestätigen, zum Theil ganz misdeutet. [...] Hier darf selbst nicht aus den inländischen censurirten Zeitungen geradezu übersetzt werden, sondern der Censor muß mit genauer Kenntniß und Berücksichtigung des Geistes der Leser, für welche geschrieben wird, auswählen und modifiziren.“ NA, PG, 1821–1825, kt. 1245, sign. 16/36, č. 2755 ex 1821. Srov. též podobnou argumentaci v NA, PG, 1821–1825, kt. 1261, sign. 20b/32, č. 1703 ex 1823 a NA, PGT, 1819–1848, kt. 4, sign. B 23, 1823.

⁹¹ Petr Píša: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv. Sborník státního okresního archivu Tábor* 15, 2011, s. 91–102, zde s. 92–94.

⁹² „Noch ist dem Zensor kein böhmisches Manuscript vorgekommen, worin das böhmische so unböhmisch wäre, wie hier! [...] Der Zensor macht daher den Antrag, damit dem H. Uebersetzer aufgetragen würde, das **Ganze umzuarbeiten, so daß die politischen Rasonnemens abgekürzt, oder ausgelassen würden, und die Sprache von den unverträglichen Neologismen und Germanismen gereinigt werden möchte**; denn nur in einer solchen Umgestaltung könnte das gegenwärt. Werk für den böhmischen Leser brauchbar seyn.“ NA, PG, 1816–1820, kt. 1048, sign. 16/124, ad č. 408 ex 1819, doslovná citace cenzurního posudku z 30. 10. 1817.

Níže podepsaný vyšel ze zásady, že dílo, které je samo o sobě neškodné a dobré, se může stát za jistých okolností, v jisté době, pro jisté publikum škodlivým. Domnívá se, že **této** povahy je český překlad díla sestávajícího v celém svém obsahu z **naučení, jak mají vládnout panovníci**, který je určen pro **česky čtoucí publikum**, v **současné době**, kdy není nikterak nízká nespokojenost rolníka s těžkými závazky a dávkami způsobenými uplynulými okolnostmi! – Neboť jaké je česky čtoucí publikum? Čeští sedláci, řemeslníci v malých českých městečkách, nemnozí venkovští duchovní a učenci, kteří pěstují českou literaturu, zde nepřicházejí v úvahu! K čemu tedy pro ně politická pojednání a **odkazy** na to, **co by mohlo být**, ale není? – Existuje tisíc jiných, dosud nevyužitých, klasických děl vzdělaných národů, jež by byla českému publiku lépe prospěšná: k těmto měl hledět p. kaplan Vetešník se svou vlasteneckou touhou!

[...] Stejně tak cenzor rozhodně nenavrhoval úplné potlačení rukopisu, nýbrž jeho vhodnější přepracování; protože dílo jako Marmontelův *Belizar*, jež předpokládá tolik **filozofických, politických a historických** znalostí, se pro takové publikum, jaké je **ještě nyní** to české, lépe hodí v přizpůsobeném přepracování než v prostém překladu.

Patrně ještě větší účinek pro konečný zákaz rukopisu přitom měly Němečkovy vývody o tom, že francouzský originál náleží „mezi ona **politizující** díla, kteřá přispěla k vypuknutí francouzské revoluce“ (v originále bylo cizí rukou, patrně úředníky prezidia českého gubernia, červeně podrženo a opatřeno vykřičníky).⁹³

Cenzura předbřeznového období tlumila rovněž takové literární projevy, které mohly cílit na národnostní nesnášenlivost, přičemž zde postupovala obdobně jako v případě spisů, které rozdmýčávaly konfesijní zášť. Úpravy se nevyhnuly ani edicím starších literárních

⁹³ „Der Gefertigte ging von dem Grundsatz aus, daß ein Werk, das an sich unschädlich und gut ist, unter gewissen Umständen, zu gewisser Zeit, für ein gewisses Publikum schädlich werden kann. Von **der** Art glaubte er die böhmische Uebersetzung eines Werkes zu seyn, welches seinem ganzen Inhalte nach **aus Lehren, wie Fürsten regieren sollen**, besteht, bestimmt für **das böhmischlesende Publikum**, in der **gegenwärtigen Zeit**, wo die Unzufriedenheit des Landmanns mit den durch die vorigen Zeitverhältnisse herbeygeführten schweren Lasten und Abgaben nicht gering ist! – Denn wie ist das böhmischlesende Publikum? Böhmische Bauern, die Handwerker in den kleinen böhmischen Städteln, die wenigen Landgeistlichen und Gelehrte, die die böhmische Litteratur treiben, kommen hiebey nicht in Betracht! Wozu also für Jenes, politische Abhandlungen, und **Hinweisungen** auf das, **wie es seyn könnte**, und nicht ist? – Es giebt tausend andre bisher unbenützte, klassische Werke gebildeter Nationen, welche dem böhm. Publikum besser frommen würden: an solche hätte sich der H. Kapellan Weteschnik, mit seinem patriotischen Drange machen können!

[...] Auch hat ja Zensor nicht auf die gänzliche Unterdrückung, sondern eine passendere Bearbeitung des Manuscriptes angetragen; weil ein Werk wie Marmontels Belisar, welches so viel **philosophische, politische** und **historische** Kenntnisse vorausgesetzt, besser in einer akkomodirten Bearbeitung, als in einer bloßen Uebersetzung für ein Publikum, wie das böhmische **noch jetzt ist**, taugt.“

„Selbst das französ. Original gehört unter die politisirende Werke, **die zum Ausbruch der französischen Revolution beygetragen haben**“

Tamtéž, František Xaver Němeček knižnímu reviznímu úřadu 15. 1. 1819. Srov. dále Josef Jungmann Antonínu Markovi 29. 12. 1817, 24. 2. 1818, 8. 4. 1818, 13. 2. 1819, 6. 6. 1819, in J. Emler (ed.): „Listy Josefa Jungmanna k Antonínovi Markovi“, cit. dílo, 1882, s. 180, 184, 446, 457, 458.

památek. Jak budeme moci podrobně sledovat v osmé kapitole, pro své protiněmecké výpady nebyla opakovaně povolena reedice *Dalimilovy kroniky*, stejně jako byly provedeny škrty ve zmiňovaných *Knihách devaterých* Viktorina Kornela ze Všehrd a z vydání Hankových *Starobyklých skládání* byly odstraněny písně *Svatý Václave* a *Vilém z Valdeka*. Obdobně mohla ovšem cenzura vstupovat i do protislovanské argumentace: jednou z příčin cenzurních problémů známé Grillparzerovy hry *König Ottokars Glück und Ende*, která na verdikt vídeňské cenzury čekala více než rok, byl patrně rovněž ohled na „všeobecně [v díle, PP] nepřátelskými barvami líčené Čechy“.⁹⁴

Františkovsko-metternichovský politický systém v zásadě toleroval ta národní hnutí, která měla kulturní cíle a neakcentovala politické požadavky, jako větší hrozbu pro stávající politický řád tak vnímal projevy německého nacionalismu. Konkrétní postoj vůči emancipačnímu úsilí jednotlivých národů se však lišil u jednotlivých instancí cenzurní správy či jednotlivých politiků rakouského císařství a zároveň se mírně proměňoval v čase. Roku 1836 se cenzor státní kanceláře baron Menßhengen vyslovil pro udělení povolení k reedici vlasteneckých básní Josefa Františka Rautenkrance pocházejících z období napoleonských válek, byť proti nim pražský cenzor Zimmermann původně vznesl námitky. Případné cenzurní omezení díla by totiž podle státní kanceláře mohlo být vnímáno jako výraz nedůvěry vlády vůči českému národnímu hnutí, které by se tím mohlo cítit poškozeno.⁹⁵

V *Básních* Jana Kollára nebyla proslovanská agitace omezována v případech, kde ji nebylo možné číst jako politické prohlášení, na druhé straně některé epigramy odstranil před předáním rukopisu v anticipaci cenzurních norem Josef Jungmann, jako například dvojverší týkající se sňatku Tater s Uralem, které bylo možné vnímat jako nabádání ke změnám politických hranic. Při samotném cenzurním posuzování pak byla vyškrtuta politicky

⁹⁴ Michal Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie*, Frankfurt am Main, Peter Lang 2010, s. 201–204; Dušan Uhlíř: „Rakouská cenzura, Grillparzer a král Otakar“, in Tomáš Borovský, Libor Jan, Martin Wihoda (eds.): *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno, Matice moravská 2003, s. 785–796; Milan Pospíšil: „Habsburk a Přemyslovec očima Franze Grillparzera“, in Zdeněk Prahl, Roman Hojda (eds.): *Český lev a rakouský orel v 19. století*, Praha, KLP 1996, s. 90–97. K hodnocení Grillparzera v českém prostředí srov. též dopis Vojtěcha Nejedlého Šebestiánu Hněvkovskému z 31. 5. 1825, in Jaroslav Šťastný (ed.): „Korespondence Vojtěcha Nejedlého. III. Vojtěch Nejedlý – Hněvkovskému“, in *Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia českého na Novém městě v Praze v Truhlářské ulici za školní rok 1910–1911*, Praha, B. Stýblo 1911, s. 3–18, zde s. 15.

⁹⁵ Posudek z 24. 1. 1836, cit. dle Julius Marx: „Die Zensur der Kanzlei Metternichs“, *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 4, 1951, č. 2, s. 170–237, s. 180 (s chybným určením autora spisu jako kancelisty tyrolského zemského soudu Johanna Wenzela Rautenkranze); srov. též Antonín Rybička: *Přední křísitelé národa českého. Boje a usilování o právo jazyka českého začátkem přítomného století*, Praha, F. Šimáček 1883, s. 86.

agitační báseň *Vlastenec*.⁹⁶ Další vydání, tištěná již pod názvem *Slávy dcera* v Budíně, však epigramy původně vypuštěné Jungmannem již obsahovala.

Na hranu cenzurního povolení se dostala Kollárova rozprava *O literárnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečnými slavskými* (1836). Zatímco její českou verzi otiskl banskobystřický časopis *Hronka* i pražské *Květy* (po redakčních úpravách Kollárových neologismů) a vyšla i v chorvatském a srbském překladu, rozšířenou německou verzi, která knižně vyšla s povolením uherské cenzury v Pešti roku 1837, ohodnotila vídeňská cenzura – patrně vlivem vlny nevole, kterou mezitím rozprava způsobila v maďarských kruzích – stupněm *erga schedam*. Kollár podal rekurz policejnímu dvorskému úřadu, v němž argumentoval předchozím povolením jednotlivými cenzurními úřady, stejně jako existenčními ztrátami, které by mu zákaz knihy způsobil, a upozorňoval na apolitický charakter spisu, jenž se výslovně zříkal myšlenek na politické sjednocení Slovanů. Odvolání přineslo úspěch a klasifikace spisu byla změněna na mírnější *transeat*.⁹⁷ Uherská cenzura však roku 1843 nepřipustila připravované druhé vydání rozpravy, Kollár se proto uchýlil k jejímu tisku v lipském nakladatelství O. Wiganda, jež se specializovalo na polemickou literaturu rakouských a uherských autorů; lipské vydání se přitom na cenzurní index nedostalo. To by svědčilo pro domněnku, že jedním z motivů pro zákaz druhého pešťského vydání byla snaha, aby dílo povolené cenzurními orgány nemohlo být – v době eskalujících slovensko-maďarských sporů – ztotožňováno s oficiálními názory rakouské vlády. Stejný důvod ostatně explicitně uváděl roku 1836 cenzurní posudek státní kanceláře na Kollárův spis *Sollen wir Magyaren werden?*, když navrhoval cenzurní stupeň *transeat*.⁹⁸

Kolem roku 1840 se státní kancelář snažila spíše zdůrazňovat multietnický ráz habsburské monarchie prostřednictvím podpory slovanských kulturních snah jako protiváhy vůči silícímu tlaku maďarského, italského i německého národního hnutí, kníže Metternich v případě českých národních snah však zároveň upozorňoval na nebezpečí, které plyne z geografického kontaktu Čechů s německým liberalismem. Policejní dvorský úřad oproti tomu zastával odlišné stanovisko. Katalyzátorem k odmítavému náhledu hraběte Sedlnitzkého

⁹⁶ Jan Jakubec: „Původní podoba Kollárových ‚Básní‘ z r. 1821“, *Obzor literární a umělecký* 3, 1901, č. 7, s. 97–99; srov. též Josef Jungmann Janu Kollárovi 28. 10. 1820, in A. J. Vrtátka (ed.): „Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi“, cit. dílo, s. 41.

⁹⁷ Antonín Grund: „Příspěvek k politické stránce Kollárovy slovanské vzájemnosti“, in Josef Jirásek, František Tichý (eds.): *Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný univ. prof. dr. Albertu Pražákovi k třicátému výročí jeho literární činnosti*, Bratislava, Akciová tiskárna Universum 1931, s. 34–40; Jozef Ambruš (ed.): *Listy Jána Kollára*, díl 1, 1816–1839, Martin, Matica slovenská 1991, s. 173–180, 393–396.

⁹⁸ J. Marx: „Die Zensur der Kanzlei Metternichs“, cit. dílo, s. 199.

na české národní hnutí se stalo pravděpodobně vyšetřování údajného revolučního kruhu vídeňských studentů slovanského původu roku 1840, v jehož důsledku strávil František Cyril Kampelík, považovaný za centrální postavu celé skupiny, téměř pět měsíců ve vyšetřovací vazbě, a následné odhalení styků Františka Ladislava Riegera s polskými revolučními kruhy počátkem roku 1842. Od počátku čtyřicátých let tak máme doložen zostřený postup policejního dvorského úřadu vůči spisům akcentujícím nacionální požadavky českého hnutí, mimo jiné vůči Kampelíkovým pracím. Roku 1841 k tisku nebylo povoleno jeho pojednání *O občanském základě československé řeči a literatury její*, tiskem nevyšla ani další cenzurovaná brožura *Obrana Čechoslovanu proti utrhačům a odpůrcům vyňatá z Čechoslovana* a roku 1845 bylo zakázáno vydání brožury Jakuba Malého *Čech, spis zasvěcený záležitostem vlastenským*, protože podle posudku vídeňského cenzora podněcuje Čechy k národnostní nesnášenlivosti vůči Němcům a nepřímo i vůči vládě.⁹⁹ Změnu přízně centrálních vídeňských orgánů zažilo obdobně i národní hnutí Chorvatů, když začal být roku 1843 ve snahách ilyristu spatřován program politického sjednocení jižních Slovanů bez ohledu na dosavadní správní i státní hranice; důsledkem bylo i razantní zostření cenzurních podmínek včetně zákazu užívání slova ilyrský a jeho odvozenin.¹⁰⁰

Do opakovaného konfliktu se státními orgány se dostal Karel Havlíček, který byl koncem roku 1845 jmenován redaktorem oficiálních *Pražských novin* a jejich beletristické přílohy *Česká včela*. V březnu 1847 si zástupce pražského policejního ředitele Josef Heyde stěžoval na horlivé angažmá českého listu ve prospěch peněžní sbírky na zřízení české průmyslové školy, kterou bez oficiálního úředního povolení organizovala pražská Průmyslová jednota. Další výtky se týkaly ironických článků zesměšňujících neznalost češtiny u úředníků. Opakované napomínání vedlo v červenci 1847 k rezignaci P. J. Šafaříka na cenzorský post, oficiálně zdůvodněnou zdravotními důvody. Další vyšetřování Havlíčka vyvolalo v září 1847 otištění článku v *České včele*, který ironicky srovnával nádheru kroměřížských arcibiskupských stájí s nevyhovující budovou tamější české školy. Poslední cenzurní konflikt Havlíčkova listu už bezprostředně souvisel s blížící se revolucí – v únoru 1848 byla v *Pražských novinách* zakázána fejetonová rubrika Přehled nynějších záležitostí

⁹⁹ K. Kazbunda: „Karel Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové“, cit. dílo, s. 55–61; M. Chvojka: *Josef Graf Sedlnitzky*, cit. dílo, s. 85–92, 336–337; Miroslav Novák: „Rakouská policie a politický vývoj v Čechách před rokem 1848“, *Sborník archivních prací* 3, 1953, č. 1, s. 43–167, zde s. 100–103; Jan Novotný: *František Cyril Kampelík*, Praha, Melantrich 1975, s. 65–67, 71–75; NA, PG, 1841–1845, kt. 2006, sign. 16/13, č. 4710, 5277, 6458 ex 1845.

¹⁰⁰ Arnold Suppan: „Der Illyrismus zwischen Wien und Ofen-Pest. Die illyrischen Zeitungen im Spannungsfeld der Zensurpolitik (1835 bis 1843)“, in Andreas Moritsch (ed.): *Der Austroslavismus. Ein verfrühtes Konzept zur politischen Neugestaltung Mitteleuropas*, Wien, Böhlau 1996, s. 102–124.

evropejských, která využívala formy encyklopedicky laděných článků k informování čtenářů o aktuální revoluční situaci v ostatních evropských státech.¹⁰¹

¹⁰¹ K. Kazbunda: „Karel Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové“, cit. dílo, zvl. s. 317–334, 542–545; Zdeněk Václav Tobolka: „Příspěvky k bližšímu poznání K. Havlíčka“, *Naše doba* 10, 1903, s. 756–761, 837–844, zde s. 838–844; AVA, PH, kt. 1689, sign. 13898 ex 1847.

6. Důsledky literární cenzury

Tisk v zahraničí a další možnosti obcházení cenzury

Koncem listopadu 1844 prováděli pražští policejní úředníci prohlídku bytu hraběte Ferdinanda Schirndinga. Dostali za úkol vyšetřit, jestli je příslušník zchudlého šlechtického rodu autorem dvou brožur nedávno vyšlých v saském Lipsku, které kritizovaly rakouské politické zřízení, a byly proto vídeňskou cenzurou postiženy bezprostředním zákazem. Již svým názvem – *Zwei Fragen aus Böhmen*, respektive *Prag und die Prager* přitom nenechávaly nikoho na pochybách, že pocházejí z pera osoby mající co do činění s hlavním městem Českého království. Hlavní podezřelý, Ferdinand hrabě Schirnding, byl policejními vyšetřovateli nalezen v povážlivém zdravotním stavu, podle přivolaného lékaře se nacházel v posledním stadiu plicní tuberkulózy a jeho transport z domu nepřicházel v úvahu. Hrabě se „s neskrývanou otevřeností a s rezignací“ doznal nejenom k autorství výše uvedených dvou spisů, nýbrž i devíti dalších brožur, vesměs vydaných v zahraničí bez nutného povolení rakouských cenzurních úřadů, a nadto ještě díla pojednávajícího o čerstvých sociálních nepokojích v Praze, jehož rukopis byl prý právě na cestě za exilovým nakladatelem. Důvodem k protirakousky zaměřené literární činnosti byla prý naprostá existenční nouze. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu hrabě nebyl obviněn z cenzurního přečinu, zemřel v červenci 1845, půl roku po zahájení šetření.¹

Právě tisk díla v zahraničí představoval častou strategii autorů k tomu, aby se cenzurně problematické dílo dostalo ke svým čtenářům, a zároveň strukturní mezeru v rámci předbřeznového cenzurního systému. Bartoloměj Kopitar, redaktor vídeňských *Jahrbücher der Literatur* a sám cenzor, tuto možnost výslovně doporučil Františku Palackému ve chvíli, kdy na počátku roku 1823 odmítl jeho obsáhlou recenzi vývoje české literatury z obavy, že by článek nebyl přijat hrabětem Sedlnitzkým a autora by navíc vystavil policejnímu dohledu.²

¹ Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1841–1845, sign. 16/10c; Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Polizeihofstelle (PH), sign. H 10 ex 1840; sign. 426 ex 1842; sign. 1224 ex 1845; sign. H 145 ex 1845. O osobě hraběte Schirndinga nejpodrobněji Zbyněk Malý, Jana Malá: „Dělnické bouře v Čechách r. 1844 a soudobé brožury. (K bibliografii pražského literáta Ferdinanda Schirndinga)“, *Česká bibliografie* 8, 1971, s. 159–191.

² Jiří Kořalka: *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha, Argo 1998, s. 61; Franz Palacký: *Gedenkblätter, Gedenkblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen. Aus den letzten fünfzig Jahren. Als Beitrag zur Zeitgeschichte*, Prag, F. Tempsky 1874, s. 19–47.

Cenzurní předpis z února 1795 přitom zakazoval, aby byly rukopisy neschválené rakouskou cenzurou tištěny mimo území habsburské monarchie. Dekret z 5. října 1798 následně nařizoval rakouským autorům předkládat domácí cenzuře i rukopisy určené k tisku v zahraničí a stanovoval tresty za překročení této povinnosti.³ Při uplatňování příslušných postihů v praxi však nebývaly rakouské úřady jednotné, uvedené nařízení totiž nebylo zopakováno v trestním zákoníku z roku 1803. Pražský židovskoněmecký literát Adolph Wiesner tak byl za neschválený tisk publikací ve stuttgartském exilu odsouzen k poměrně symbolickému osmidennímu vězení, Daniel Uffo Horn byl za neschválený tisk článků v hamburském časopise *Telegraph für Deutschland* a brožury o Nikolausi Lenauovi odsouzen k vězení na dobu čtyř týdnů, Moritz Hartmann, jehož *Kelch und Schwert* byl postižen nejtvrdším cenzurním stupněm *damnatur et confiscatur*, ani Alfred Meißner za obdobné přečiny odsouzení nebyli vůbec.⁴ Neoficiální postih byl uplatněn vůči Simeonu Karlu Macháčkovi, jehož autorství cenzurou neschváleného textu o přehledu nové české literatury, uveřejněného bez cenzurního povolení v berlínském časopise *Gesellschaftler*, bylo prozrazeno patrně na základě denunciac. Macháček byl následně vyřazen z probíhajícího konkurzu na profesorské místo na jičínském gymnáziu.⁵ Josef Rank byl za neschválený tisk publikací v Lipsku vyšetřován opakovaně, za román *Aus dem Böhmerwalde* obdržel napomenutí, román *Vier Brüder aus dem Volke* mu přinesl pobyt ve vyšetřovací vazbě, ze které však byl po dvanácti dnech propuštěn, když pražský magistrát prohlásil případ za promlčený. Rank tuto dvanáctidenní vazbu využil k satirické kritice rakouského policejního a cenzurního systému, kterou – opět bez cenzurního svolení – zaslal do lipského časopisu *Grenzboten*. Ani v tomto případě nebyl za porušení cenzurních předpisů odsouzen, naopak úřady z obavy o obraz Rakouska v německém tisku začaly okolnosti jeho předchozí vazby vyšetřovat. Následující román *Waldmeister* přinesl Rankovi další cenzurní vyšetřování, které ovšem ani v tomto případě neskončilo trestem.⁶

³ Dekret česko-rakouské dvorské kanceláře z 5. října 1798, in *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer*, sv. 13, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei 1816, s. 61–62, č. 26.

⁴ Lothar Höbelt: „The Austrian Empire“, in Robert Justin Goldstein (ed.): *The War for the Public Mind. Political Censorship in Nineteenth-Century Europe*, Westport, Praeger 2000, s. 211–238, zde s. 219; Karl Glossy: *Literarische Geheimberichte aus dem Vormärz (Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft 21–23)*, Wien, Carl Konegen 1912, zde roč. 23, s. 55.

⁵ Milan Kopecký: „K autorství spisu *Geschichte der schönen Redekünste bei den Böhmen*“, *Česká literatura* 20, 1972, č. 3, s. 243–249.

⁶ Anton Ernstberger: „Josef Rank in Zensurhaft. Prag 1844“, *Stifter-Jahrbuch* 7, Gräfelfing bei München, E. Gans 1962, s. 113–130.

Nesoulad mezi potenciálními tresty pro autory publikující v zahraničí a reálnými možnostmi rakouské státní správy můžeme ilustrovat ještě na jednom příkladu. Na podzim 1846 časopis *Grenzboten* odhalil, že autorem anonymního bestseleru o rakouských politických poměrech, *Österreich und dessen Zukunft*, který vyšel na sklonku roku 1842 v hamburském nakladatelství Hoffmann und Campe, je Victor Franz svobodný pán von Andrian-Werburg, nižší úředník u stavovské delegace v Miláně. Na podnět státní kanceláře sestavil policejní dvorský úřad seznam nejkřiklavějších výroků z Adrianova spisu a nechal prověřit u dvorské komory, zda by bylo možné jeho autora soudně stíhat. Odpověď ze srpna 1847, signovaná prezidentem dvorské komory Karlem Kübeckem von Kübau, ilustruje nesoulad mezi představami erodujícího paternalistického cenzurního systému s možnostmi trestního postihu za konkrétní textové pasáže, tedy se systémem následné odpovědnosti za obsah spisu, který tvoří základ cenzurního systému liberálního typu:

Bude vždy působit velké těžkosti, aby byl spisovatel stíhán pomocí takto vytržených míst. Může a bude se bránit, že se útočí na jeho smýšlení na základě jednotlivých úryvků a bude se odvolávat na to, že v obou svazcích jsou roztroušena mnohá místa, z nichž je možné vyčíst nejvřelejší náklonnost vůči císařskému domu a líbezně znějící přání blaha pro celé Rakousko. **Co podle mého názoru činí tyto pamflety zlovolné, není ta nebo ona fráze, nýbrž jejich destruktivní tendence**, která, zcela otevřeně řečeno, míří k tomu, rozpustit centrální moc vlády v její podstatě, přetvořit monarchistické zřízení v určitý druh stavovských republik, a k tomuto účelu se snaží oslabit a rozrušit důvěru ve vládu, zároveň však spiklenecky spojit stavy.⁷

Dvorská kancelář proto doporučovala pouze neoficiální zásahy vůči autorovi pamfletu – jeho propuštění ze stavovské služby a veřejné oznámení císařovy nelibosti nad jeho chováním. „Takový člověk bude nejcitelněji potrestán prostřednictvím hanby, jež se na něj oprávněně sešle, a poslouží tak nejúčinněji jako odstrašující příklad.“⁸ Vzhledem

⁷ „Es wird immer große Schwierigkeiten darbieten, dem Vetrfaßer mit solchen herausgerissenen Stellen mit Erfolg zu Leibe zu gehen. Er kann und wird sich dagegen verwahren, daß man aus einzelnen Stellen seine Gesinnung angreife und wird sich auf zahlreiche, in den zwei Bändchen zerstreut vorkommende Stellen berufen, worin die wärmste Anhänglichkeit an das Kaiserhaus und die wohlklingendsten Wünsche für Österreich's Wohl zu lesen sind. **Was diese Pamphlets nach meiner Ansicht als bösllich darstellt, ist nicht diese oder jene Phrase, sondern ihre destruktive Tendenz**, die ganz ausgesprochen darauf hinausgeht, die Centralgewalt der Regierung in ihrem Organismus aufzulösen, aus der monarchistischen Verfaßung eine Art ständischer Republiken zu schaffen, und zu diesem Zwecke das Vertrauen in die Regierung zu schwächen und zu erschüttern, gleichzeitig aber die Stände in eine konjuratorische Verbindung zu setzen.“ Cit. dle Madeleine Rietra: „Österreich und dessen Zukunft. Zur Österreich-Utopie des Freiherrn Viktor Franz von Andrian-Werburg“, in Klaus Amman – Hubert Lengauer – Karl Wagner (edd.): *Literarisches Leben in Österreich 1848–1900*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2000, s. 42–59, zde s. 50.

⁸ „Ein solches Subjekt wird durch **Schande**, die verdient über ihn verhängt wird, selbst am empfindlichsten gestraft, und sein Beispiel dadurch am wirksamsten abschreckend erhoben.“ Tamtéž, s. 51. K recepci

k provázanosti Andrian-Werburga s předními postavami dolnorakouské stavovské opozice, kteří mu dokonce dodávali materiál pro druhý díl spisu *Österreich und dessen Zukunft*, vyšlý počátkem roku 1847, nebylo toto očekávání příliš realistické.

Autoři, kteří setrvali na území habsburské monarchie, publikovali v zahraničí své publicistické i beletristické texty mnohdy anonymně, podobně jako už zmíněný Ferdinand hrabě Schirnding, nebo pod pseudonymem (Karl Egon Ebert zveřejnil v Lipsku roku 1833 své *Böhmische Kolatschen* pod smyšleným jménem Franta Wokrauliczek). Jinou strategií představovala možnost, že se autor předstíraně ohradil proti zneužití svého jména. To byl patrně příklad Karla Ferdinanda Dräxlera, publikujícího v Praze a ve Vídni pod pseudonymem Manfred, který na stránkách listu *Wiener Theaterzeitung* prohlašoval, že není autorem článku o českých hradech vydaného v hamburském časopisu *Die Biene*.⁹ Obdobné příklady ukážeme později v kapitole o Bernardu Bolzanovi.

Jiní autoři však na cenzurní omezení reagovali trvalým či dlouhodobým odchodem do zahraničí, zvláště do německých států. Můžeme přitom rozeznat dva modely odchodu do exilu. Starší z nich se týkal etablovaných žurnalistů, kteří do nového působiště zároveň přesunuli vydávání svého periodika, jež se na rakouském území potýkalo s cenzurními obtížemi. Ještě během napoleonských válek, roku 1813, tak přemístil Friedrich Alexander Bran do Lipska vydávání svého časopisu *Kronos*. Roku 1821 odešel do Stuttgartu sekretář brněnské Společnosti pro podporu zemědělství, přírodovědy a vlastivědy a vydavatel pražského časopisu *Hesperus* Christian Carl André.¹⁰ O sedm let později přešel do bavorských služeb rakouský historik Joseph von Hormayr, vydavatel vlivných časopisů *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst* a *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte*, přičemž s vydáváním druhého jmenovaného periodika pokračoval i v Mnichově.

Andrianova díla Madeleine Rietra (ed.): *Wirkungsgeschichte als Kulturgeschichte. Viktor von Andrian-Werburgs Rezeption im Vormärz. Eine Dokumentation. Mit Einleitung, Kommentar und einer Neuasgabe von Österreich und dessen Zukunft (1843)*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi 2001.

⁹ Manfred: „Erklärung“, *Wiener Theater-Zeitung* 20, 1825, č. 43, 9. 4., s. 175.

¹⁰ AVA, PH, kt. 1008, Ssgn. 2217 ex 1822; kt. 1032, sign. H 122 ex 1822; kt. 959, sign. 9239 ex 1823; kt. 1087, sign. 6464 ex 1824; kt. 1108, sign. 172 ex 1825; kt. 1111, sign. 512 ex 1825; kt. 1136, sign. 67 ex 1826; kt. 1145, sign. 1237 ex 1826; kt. 1147, sign. 2118 ex 1826; kt. 1157, sign. 2541 ex 1826; kt. 1161, sign. H 1 ex 1826; kt. 1187, sign. 10081 ex 1827; kt. 1189, sign. H 79 ex 1827; NA, PP, kt. 26, sign. B2 ex 1828; Jaroslava Střesková: „Působení Kristiána Karla Andrého v českých zemích“, *Vědecké práce Československého zemědělského muzea* 6, 1966, s. 255–272; AVA, PH, kt. 1008, sign. 2217 ex 1822, kt. 1032, sign. H 122 ex 1822; Primus-Heinz Kucher: „Prag – Leipzig – Wien: Aspekte des literarischen Feldes um 1820. Zeitgenössisches Textangebot und dessen mögliche Rezeption durch Carl A. Postl / Charles Sealsfield“, in Alexander Ritter (ed.): *Charles Sealsfield. Lehrjahre eines Romanciers 1808–1829. Vom spätjosefinischen Prag ins demokratische Amerika*, Wien, Praesens 2007, s. 37–53, zde s. 39–45.

Roku 1826 se do Berlína navrátila Karoline von Woltmannová, která v Praze pobývala od roku 1813 a vydávala zde mimo jiné beletristický časopis *Der Kranz*.

Druhý model představovali mladší autoři stojící téměř na začátku své kariéry, představitelé nového typu spisovatelů z povolání, jejichž životní příjmy a sociální status již nebyly zajišťovány souběžným působením ve státní službě či aristokratickým původem. Jejich příjmy z literární činnosti, na nichž byli bezprostředně závislí, tak byly ohroženy nepředvídatelností rakouské cenzury; mírnější výkon cenzury v německých státech, ekonomické možnosti zdejšího literárního trhu a zvýšený zájem tamního publika o politickou publicistiku jim zároveň otevíral lepší možnosti pro existenční uplatnění mimo území habsburské monarchie. Ve svých nových působištích (v první řadě Lipsku a Hamburku) se nezdálo právě tito autoři stávali hlavními kritiky politiky rakouského císařství; zvýšená aktivita rakouské cenzury vůči jejich dílům jim přitom v očích publika jednoznačně dodávala na atraktivitě. Vidina ekonomického výnosu z kritické politické literatury, dobovým čtenářstvem žádané, pak spisovatele a/nebo jejich nakladatele vedla k tomu, aby se požadavkům literárního trhu přizpůsobovali a tón svých polemických publikací nadále radikalizovali. Nemalé množství literárně činných rakouských emigrantů pak pocházelo z Čech. Mezi ně patřili Karl Herloßsohn a Josef Kohn (Friedrich Korn, F. Nork), náležející časově ještě do emigrační vlny před rokem 1830, dále zakladatel časopisu *Grenzboten* Ignaz Kuranda, redaktor téhož listu Jakob Kaufmann, plodný politický publicista Franz Schuselka, autor vlivného kritického popisu rakouských cenzurních poměrů Adolph Wiesner nebo političtí básníci Moritz Hartmann a Alfred Meißner.¹¹

Prísny postup rakouské cenzury vůči beletristické či publicistické tvorbě exilových autorů je zvlášť markantní u Karla Herloßsohna, autora tematizujícího ve své historické próze hojně látku z českých dějin – v seznamech zakázaných titulů se objevují hned tři desítky titulů jeho románů, vedle toho jednotlivá čísla časopisů *Der Komet* a *Der Morgenstern* a almanachů *Mephistopheles* a *Vergißmeinnicht*. Hned roku 1848 přitom začal Herloßsohnovy texty vydávat v německém znění Ignác Leopold Kober, od roku 1850 byla jeho díla překládána do češtiny a v padesátých letech dosáhla mimořádného ohlasu.¹²

¹¹ Hubert Lengauer: *Ästhetik und liberale Opposition. Zur Rollenproblematik des Schriftstellers in der österreichischen Literatur um 1848*, Wien – Köln, Böhlau 1989, s. 59–64; Jan Heidler: *Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových*, Praha, Matice česká 1920.

¹² Herloßsohnovy ohlasu v českých zemích, ovšem s nedostatečným doceněním dopadu cenzurních omezení před rokem 1848, se věnuje Zuzana Urválková: *Dvojlomná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*, Praha, ARSCI 2009. Herloßsohnovy literární texty z hlediska sebereflexe role spisovatele

Z ekonomických důvodů mohlo ovšem docházet i k tomu, že autoři náhle radikálně změnili své politické postoje a začali se díky subvencím rakouské vlády publicisticky angažovat ve prospěch habsburské monarchie. Tak do rakouských služeb přešli původně političtí emigranti z habsburské monarchie Anton Johann Groß-Hoffinger,¹³ Joseph Chowanetz¹⁴ či mimořádně plodný publicista Johann Chrysostomus Sporschill. O podobnou kariéru se po svém návratu z Lipska, kde dočasně pobýval na jaře a v létě roku 1842, neúspěšně pokoušel i zmiňovaný Ferdinand hrabě Schirnding, ke spolupráci však pravděpodobně nedošlo. Doložená je naproti tomu tajná policejní podpora pražskému židovskému spisovateli Ignazi Jeittlesovi, publikujícímu pod pseudonymem Julius Seidlitz, jenž po Schirndingovi převzal vydávání lipského periodického almanachu *Revue österreichischer Zustände* a změnil jeho orientaci směrem k výrazné podpoře habsburské monarchie.¹⁵

Právě příklady prorakousky orientovaných spisů, které byly za státní podpory uveřejňovány v zahraničí, některé z nich přitom dokonce v zakázaných periodikách, svědčí o tom, že v přísném cenzurním systému předbřeznového rakouského státu docházelo k vytváření strukturních mezer – podobně jako ve Francii za Starého režimu, jak doložil svou analýzou Robert Darnton.¹⁶ Přes zachování tvrdých cenzurních norem stát mlčky akceptoval, že požadavek naprosté negace politického diskurzu byl dále neudržitelný. Při výrazném omezování politické žurnalistiky vycházející na území rakouského státu tak úlohu politického zpravodajství nejen ze zahraničí, ale rovněž i ze zemí habsburské monarchie plnily augsburské noviny *Allgemeine Zeitung*, jež mohla rakouská cenzura ovlivňovat pouze nepřímou cestou, protože široká popularita těchto novin ztěžovala případné cenzurní zásahy do distribuce jednotlivých čísel tohoto listu na území habsburské monarchie. Díky vcelku efektivnímu systému kontroly literárního dění prostřednictvím sledování korespondence i

z povolání rozebírá Jan Patrick Müller: *Literaturmarkt, Schreiben und Publizieren im Prosawerk Karl Herloßsohns (1802–1849)*, Bielefeld, Aisthesis Verlag 2015.

¹³ Andreas Macho: *Von Hans Normann zu A. J. Groß-Hoffinger. Zum politischen Wandel eines Vormärzschriftstellers*, diplomová práce, Philologosch-Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien 2007.

¹⁴ Zdeněk Šimeček: „Josef Chowanetz. (Osudy publicisty a novináře v době předbřeznové a v revoluci 1848)“, *Sborník Matice moravské* 85, 1966, s. 80–94.

¹⁵ Jeittlesovo autorství druhého svazku *Revue österreichischer Zustände*, obsahujícího mimo jiné článek *Der Panslawismus*, jenž literatura připisuje vesměs Schirndingovi, dokládají přesvědčivě intercepty korespondence v AVA, PH, sign. H 145 ex 1843.

¹⁶ Robert Darnton: „Cenzura z komparativního pohledu: Francie 1789 – Východní Německo 1989“ [1995], přel. Blanka Hemelíková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 377–399, zvl. s. 382.

zpráv od tajných agentů měl státní aparát poměrně spolehlivé informace o autorech publikujících v exilu, kteří – v rozporu s platnou legislativou – svá díla nepředkládali ke schválení rakouské cenzuře, bylo proti nim ovšem postupováno spíše sporadicky.¹⁷ Určitou rezignaci na politizaci literárního diskurzu jako takového doplňovaly na druhé straně tvrdé kroky vůči nakladatelstvím orientujícím se na protirakouskou literaturu či pokusy o součinnost s cenzurními orgány jiných německých států. Jako příklad úspěšné intervence rakouské diplomacie můžeme uvést zmaření publikace německé verze protirakouského pamfletu Charlese Sealsfielda *Austria, as it is (Rakousko, jaké je)*, který byl připravován v Lipsku krátce po anglickém vydání anglického originálu v Londýně. O šest let později už ovšem rakouské úřady publikaci Sealsfieldova klíčového textu, pod pozměněným názvem *Seufzer aus Oesterreich und seine Provinzen*, zabránit nedokázaly.¹⁸

Tisk v exilu však mohl představovat alternativu zvláště u příslušníků těch etnik habsburské monarchie, která nežila pouze na území Rakouského císařství (Němci, Italové, Poláci), a u nichž tedy nebyl ekonomický odbyt exilového spisu vázán pouze na území monarchie. S výjimkou protestantských spisů se s českojazyčnými exilovými tisky setkáváme soustavněji až ve čtyřicátých letech 19. století. Většina z nich byla v habsburské monarchii zakázána, přesto se však do Čech dostávaly ilegální cestou. Absenci českých politických emigrantů, kteří by byli přítomni v Lipsku, centru dobového knižního trhu, a kteří by se odtud zasazovali o české národní snahy, vyrovnávali do určité míry Lužičtí Srbové. Zvláště aktivní zde byl Jan Pětr Jordan, soukromý docent slavistiky na lipské univerzitě a někdejší student pražského Lužického semináře, který se ve čtyřicátých letech postupně názorově rozcházel s cíli rodícího se lužickosrbského národního hnutí a o to aktivněji se snažil propagovat myšlenku celoslovanského kulturního sjednocení. Od roku 1843 vydával Jordan proslovanský časopis *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*. Od roku 1845 pak v přidruženém nakladatelství, často s udáním Jordana jako autora, vycházely spisy zakázané předtím rakouskou cenzurou, jako satirický epos *Ferina Lišák* F. M. Klácela (počátkem roku 1848 se dočkal v Lipsku druhého vydání), německý překlad výše zmíněného spisu Františka Palackého *Die Vorläufer des Husitentums* či reedice *Dalimilovy kroniky* i další díla tištěná bez nutnosti omezení přísným rámcem habsburské cenzury, Klácelova sbírka *Jahůdky ze slovanských lesů*, anonymní brožura *Slovo v čas o vlastenectví, o češtině a o národu*

¹⁷ Publicistická aktivita Ferdinanda hraběte Schirndinga tak byla sledována už od roku 1840, k zásahu proti němu došlo však až na podzim 1844.

¹⁸ Primus-Heinz Kucher: *Ungleichzeitige/verspätete Moderne. Prosaformen in der österreichischen Literatur*, Tübingen – Basel, A. Francke 2002, s. 68.

českoslovanském s ohledem na spolek německý zvláště celní (autorem byl snad Jan Hulakovský) a brožura Štěpána Launera, slovenského odpůrce Štúrovy jazykové odluky, s názvem *Povaha Slovanstva se zvláštním ohledem na spisovni řeč Čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků*.¹⁹ Ve spřízněném knihkupectví Ernsta Keila vyšla roku 1846 báseň a esejistická rozmluva Josefa Jaroslava Melichara *Čech a Němec*; v nakladatelství Oskara Leinera vyšel stejného roku historický spis *Ján Hus z Husince*, pocházející patrně od Karla Sabiny.

Jordanova aktivita na poli podpory slovanských národních hnutí nezůstala skryta ani rakouským policejním úřadům, přesto však zde nebyla akcentována jeho činnost coby exilového nakladatelství. Policejní dvorský úřad Jordana označoval za „vášnivého zastánce panslavistických zájmů“ a pečlivě sledoval jeho návštěvy v zemích habsburské monarchie, zvláště když podle konfidentské zprávy měl Jordan připravovat vznik spolku, který by pomáhal uskutečňovat „plány naplněné nepřátelským smýšlením vůči Rakousku“.²⁰ Na počátku ledna 1847, u příležitosti Jordanových návštěv Prahy, nařídil policejní dvorský úřad ostražitost ohledně údajných Jordanových plánů převzít od Rudolpha Glasera vydávání časopisu *Ost und West*, který „na žádný pád nevzkvétá“, jak zpráva konstatovala.²¹ Policejní dvorský úřad spatřoval Jordanovu snahu především za cestu, jak si legální cestou opatřit možnost přesídlení do Prahy. Vyjádření pražského městského hejtmanství, které bylo pověřeno Jordanovým sledováním, potvrzovalo jeho záměry usadit se v „centrálním bodě češství, v naději, aby v Rakousku všeobecně, a zvláště v Čechách, pozvolna získal vhodný terén pro své perfidní tendence“. Upozornilo však především na Jordanovu snahu vstoupit s vkladem 4000 zl. konvenční měny jako společník do pražského knihkupectví Friedricha Kretschmara.²² Takový záměr by mohl být nebezpečný především vzhledem k Jordanovým kontaktům s lipským knihkupectvím Ernst Keil, které se v této době ocitlo na černé listině vzhledem k protirakouským tendencím svých spisů. Policejní dvorský úřad nařídil všemi prostředky Jordanovu oficiálnímu či neoficiálnímu spojení s pražským knihkupcem zabránit, připouštěl však možnost, že zákonnou cestou ani neformální intervencí nepůjde Jordanův

¹⁹ K tomuto textu Tibor Pichler: „Slovanstvo ako Európanstvo: Štěpán launer a jeho predstava modernizácie“, *Filozofia* 59, 2004, č. 10, s. 697–706; Marcela Gbúrová: Liberalism According to Štěpán Launer or on an Ethno-Emancipation Theory“, *Slovak Journal of Political Sciences* 14, 2014, č. 2, s. 121–148.

²⁰ „[...] eifriger Beförderer der Interessen des Panslavismus“, „von feindseligen Gesinnungen gegen Oesterreich erfüllten Pläne“. NA, PG, 1846–1849, kt. 2188, sign. 15a/6a, č. 10187 ex 1846, nota policejního dvorského úřadu z 19. 12. 1846.

²¹ „[...] das keineswegs im blühenden Zustande sich befindende Journal ‚Ost und West‘“. Tamtéž, č. 152 ex 1847, nota policejního dvorského úřadu z 2. 1. 1847.

²² „[...] sich dem Centralpunkte des Czeenthums mehr zu nähern, und dies zwar in der Hoffnung, sich in Oesterreich überhaupt, und resp. in Böhmen insbesondere, ein geeigneteres Terrain für seine perfiden Tendenzen allmählich zu erschließen“. Tamtéž, č. 408 ex 1847, relace pražského městského hejtmanství z 16. 1. 1847.

záměr znemožnit.²³ S určitým ulehčením byla proto přijata zpráva o nové návštěvě Jordana v Praze v dubnu 1847, podle které se záměr společného podniku s Kretschmarem, údajně kvůli odporu dalších pražských knihkupců, nepodařilo uskutečnit.²⁴

Alternativu mohl rovněž představovat tisk českých rukopisů v Uhrách, jejichž cenzurní systém se od zbylých částí habsburské monarchie odlišoval. S postupnou radikalizací nacionálních poměrů v Uhrách ve třicátých a čtyřicátých letech a s maďarizací tamější cenzurní správy však začaly naopak Čechy plnit roli místa, kde mohli uherští Slováci tisknout své polemiky proti pomadžarštění odmítané uherskou cenzurou.

Jinou cestou, jak uplatnit zakázaný rukopis nebo rukopis zveřejnit v původní podobě, bez cenzurních zásahů, byla jeho neoficiální distribuce v podobě opisu a kolování mezi vybranou skupinou čtenářů. Do svého exempláře výše zmíněných *Básní* Jana Kollára si tak F. L. Čelakovský vepsal sonety a epigramy, jež v knižní podobě nemohly být uveřejněny, ukázky cenzurou neschválených znělek zasílal i svému příteli J. V. Kamarýtovi (mezi Kollárovy cenzurou vyškrtnuté básně ovšem vmísil i své vlastní texty).²⁵

Nelegální distribuce se ovšem týkala především zahraničních tisků, které nebyly rakouskou cenzurou schváleny k prodeji. Matěj Mikšíček, ve čtyřicátých letech pomocník Wimmerova knihkupectví v Brně, ve svých pamětech podal svědectví o široké recepci zakázaných tiskovin:

Rozprodávání knih zakázaných bylo oné doby dosti důležitou a citlivou stránkou pro každého knihkupce. Časopisy a knihy zakázané bývaly vždy nejhledanější a nejpilněji čteny. Obyčejný knihkupec, který by neměl i rozsáhlé nakladatelství, nebyl by dobře pochopil, kdyby se nebyl zaměstnával spolu i pašováním knih zakázaných. Stálý odběratel knihkupectví některého, nedojda vyslyšení žádosti své po té neb oné zakázané knize, byl by se vida, že soudruh jeho z knihkupectví druhého onu knihu bez nesnází dostal, v stálosti své pěkně poroučel, což by knihkupci dotyčnému ovšem jenom velmi nemilé bylo bývalo. Proto musel každý knihkupec pašovat, ať už pašoval způsobem jakýmkoliv.²⁶

²³ Tamtéž, č. 743 ex 1847.

²⁴ Tamtéž, č. 2992 ex 1847.

²⁵ Jan Jakubec: „Původní podoba Kollárových ‚Básní‘ z r. 1821“, *Obzor literární a umělecký* 3, 1901, č. 7, s. 97–99; Petr Píša: „Dvojí role cenzury při konstituování národního vědomí“, in Dagmar Heeg (ed.): *m*OST 2009. Österreichische StudierendenTagung für SlawistInnen*, München – Berlin, Verlag Otto Sagner 2011, s. 179–184.

²⁶ Zdeněk Fišer (ed.): *Bublinka ze života moravského. (Paměti Matěje Mikšíčka)*, Brno, Matice moravská 2007, s. 251. K dalším dokladům kolování zapovězené literatury srov. např. Ferdinand Strejček: *Naši bojovníci pérem*, Praha, F. Topič 1948, s. 83 a dopis Jana Krouského Františku Josefu Michlovi z 8. 3. 1843 (koncept) in Josef Vítězslav Šimák (ed.): *Dopisování Jana Krouského a jeho přátel. Příspěvkem k dějinám našeho probuzení*,

K pašování knih docházelo jednak v příhraničních oblastech se Saskem (dle udání z roku 1834 se v okolí severočeského Rumburku nacházelo až dvě stě osob živících se pašováním tiskovin),²⁷ ještě častější však byly manipulace na knižním revizním úřadě při kontrole balíků knih dovážených ze zahraničí pro domácí knihkupecké obchody. Využívány byly dvojité obálky, knihy s klamně předtištěnou první stranou, podvody s úředními pečeti, jimiž byly označovány balíky pro další knihkupce, i obratnost knihkupeckých zaměstnanců (dle dobových svědectví školil vídeňský knihkupec Carl Gerold své podřízené ve způsobech, jak ze stolů a skříní na knižním revizním úřadě nepozorovaně ukrást zakázaná díla; umění Geroldova podomka se prý rovnalo pravému eskamotérství).²⁸ O praktikách na knižním revizním úřadě informuje znovu Matěj Mikšíček:

[Když byl prohlédnut celý balík s knihami, PP], dáno sluhovi znamení, a ten jal se knihy horempádem do koše házet i neopominul vházeti do koše i celou obálku, v které balík lipský byl došel. Knihkupec začal mezitím ještě vyjednávat s komisarem straniva knih stranou odložených a tedy zabaveny býti majících. [...] Zatím odvezeny byly knihy propuštěné a vyklopen celý koš někde v pozadí, a tu nastala teprv ta pravá manipulace. Knihkupci lipští znali ovšem dokonale celý průběh revize rakouské, a proto šidili cenzory rakouské, nechceme-li raději říci, že tito sami sebe šidili. Vzali totiž na obálky dvě lepenky a ořezali nebo oškrabali je po krajích tak dalece, aby, až budou po těchto krajích sklíženy, zdály se tvořiti lepenku toliko jednu. Do břicha, čili do vnitřku takých dvojnásobných lepenek nácpano pak všelikých brožurek, novin a knih zakázaných, a slepené duplované lepenky kladeny pak na balík co obálka, která u rozevírání balíku co nepotřebná, nepatrná a ku knihám samým nepatřičná vždy rychle stranou se odhazovala. Revizor nebýval rozvazování balíků přítomen [...]. Utrhačné jazýčky vykládávaly si takovouto revizejní nevšímavost na mnohem horší stranu. Jazýčky tyto říkávaly totiž, že ví i revident, ba i sám ten jeho sluha předobře, co je v obálkách zaklihováno, jenom že prý oba za tou příčinou mluvit nemohou, poněvadž každý knihkupec, který v břichu obálek knihy a co ostatního bylo zakázaného, zaklížil

Praha, Československá akademie zemědělská 1932, s. 68; též Václav Bolemír Nebeský Janu Krouskému 10. 3. 1841, tamtéž, s. 29–30.

²⁷ NA, Presidium českého gubernia – tajné (PGT), 1819–1848, kt. 5, sign. B 43, č. 210/g ex 1834. Lakonická poznámka tužkou na rubu dokumentu informuje o osudu celého vyšetřování: „Nach dem Tode des Gub. Rathes Willmann unerledigt zurückgelegt.“ – „Po smrti guberniálního rady Willmanna [zemřel v říjnu 1841, PP] založeno jako nevyřízené.“

²⁸ Norbert Bachleitner: „Wiener Buchhändler und Polizei im Vormärz. Eine Visitation bei Gerold im Jahr 1843“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 1, 1999, č. 2, s. 5–9; též: „Über das ‚Stehlen‘ verbotener Bücher aus dem Wiener Revisionsamt. Eine Miszelle zur Zensur im Vormärz“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 2, 2000, č. 2, s. 15–16; Petr Píša: *Knižní cenzura v Čechách v předbrežnové době*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2010, s. 107–109; k mírným trestům pro knihkupce obchodující s pašovaným zbožím srov. Thomas Olechowski: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien, Manz 2004, s. 135.

také ústa i revidentovi i sluhovi jeho jakýmsi prý novoročním klihem, kterýžto klich dle důstojnosti osob tam méně, tuto ale více lepkavý býval, nicméně ale tak dobrý býval a vydatný, že všude dobře klížil a slepoval každá policejně i nejpravdomluvnější ústa.²⁹

Roku 1842 zprostředkovalo pražské městské hejtmanství prezidiu českého gubernia udání na jindřichohradeckého tiskaře a knihkupce Aloise Josefa Landfrase, který byl úřady dlouhodobě podezříván z tisku necenzurovaných děl. Anonymní udavač, který se mohl vykázat podrobnými znalostmi chodu landfrasovské tiskárny, upozorňoval, že v místnosti nakladatele

stojí regály s dvojitými přihrádkami, ovšem tak provedené, že každá přihrádka má ve střední části desku spočívající na čepu, kterou je možné otáčet. Zepředu jsou cenzurované spisy, pokud je však deska odejmuta, nacházejí se za ní samé nakladatelské produkty, které jsou tištěny bez cenzury a které si v mnoha tisících exemplářů objednávají a vyzvedávají kramáři. Jsou to především rytířské a krvelačné příběhy (*Räuber- und Mordgeschichten*), knížky o zařikávání, modlitby k ďáblu. Některé tyto věci jsou v němčině, některé v češtině, obvykle jsou 3–4 archy silné [tj. 48–64 stran, PP] a mají náklad čtyři až pět tisíc kusů. Těmto věcem dává [tj. Landfras, PP] cizí firmy [označení nakladatele, PP], většinou zahraniční, např. tištěno v Berlíně.

Udavač proto navrhoval, aby byly veškeré prostory tiskárny podrobeny bleskové domovní prohlídce, protože pak se úřední orgány přesvědčí, „že Landfrasova tiskárna zaplavuje téměř všechny rakouské státy nesmyslnými slátaninami, kazícími mravy a náboženství“. Prezidium českého gubernia vykonáním takové prohlídky pověřilo tábořský krajský úřad, který však v tiskárně žádné necenzurované tisky nenašel, a případ byl proto založen ad acta.³⁰

Téměř analogická byla situace roku 1843 ve Vídni. I zde se zdálo, že policie konečně dostala do rukou důkaz proti knihkupci Geroldovi, který byl dlouhodobě podezřelý z šíření necenzurovaných děl, převážně zahraniční provenience. Geroldův bývalý zaměstnanec totiž detailně popsal, že se v prostorách knihkupectví nachází tajná místnost, přístupná dveřmi skrytými do regálu s knihami, jež se otevíraly pomocí pérového mechanismu. V těchto prostorách, Geroldem prý příznačně nazývaných „Elysium“, měly být uschovány zakázané tisky. Podrobný popis opatřil denunciant i plánkem.

Policejní prohlídka, provedená z důvodu utajení v brzkých ranních hodinách, našla ovšem tajné dveře otevřené a místnost prázdnou. Na různých místech v nakladatelství byly

²⁹ Z. Fišer (ed.): *Bublinka ze života moravského*, cit. dílo, s. 252–253.

³⁰ NA, PG, 1841–1845, kt. 2004, sign. 16/10, č. 5615 ex 1842, 2 ex 1843.

přesto zakázané tituly nalezeny a více než tisíc svazků, respektive sešitů bylo zabaveno. Geroldův případ byl předán k soudnímu rozhodnutí vídeňskému magistrátu, ten však knihkupce k nelibosti policejních i státních orgánů osvobodil – neexistoval prý jasný důkaz, že Gerold zakázané knihy vsutku prodával, a Geroldovo tvrzení, že knihy byly legálně pořízeny pro vlastníky povolenek, kteří si je však nevyzvedli, prý není možné vyvrátit.³¹

Do problematiky produkce a distribuce kramářských písní s obscénní tematikou nás nechává nahlédnout vyšetřování případu z května 1827. Pražská policie tehdy odhalila erotickou travestii populární písně *Pepíku, Pepíku*, vytištěné s cenzurním povolením pražským Jeřábkovým knihkupectvím. Policejní komisaři vypátrali podomní obchodníci Barbaru Krátkou zvanou Podskalská, jež se dozнала, že si opatřila text vulgárních slok této písně zpívaných venkovskými tkalci a harfeníky a prostřednictvím svého syna napsala dopis do tiskárny v Čáslavi, o níž jí bylo známo, že je schopna zájemcům vytisknout dodané texty bez cenzurního povolení. Po zaplacení devíti zlatých vídeňské měny obdržela za osm dní rys (480 listů) vytištěných písní, které distribuovala jednotlivým kramářkám, jež je dále prodávaly po pražských hostincích a tržnicích po dvou krejcarech (1 zlatý = 60 krejcarů, cena snídaně v pražské kavárně se pohybovala mezi pěti a dvaceti krejcarý). Policejní prohlídka u čáslavské knihtiskařky Reinhardtové odhalila tiskařskou formu shodující se s typy použitými při necenzurované písni, na základě čehož byla majitelka tiskárny odsouzena k pokutě 250 zlatých, tedy částce ležící na spodním okraji sazby vymezené trestním zákoníkem.³²

Informace o tom, že iniciátorka tisku a prodeje písní nebyla sama gramotná a musela si nechat vést korespondenci svým synem, je možná překvapivá, odpovídá ale jinému případu, kdy byl roku 1826 na česko-saské hranici v Krušných horách zadržen jistý Karl Friedrich Sättler, vojenský vysloužilce pašující do Rakouska duchařské brožury *Die Gespensterleiche oder der Schein trügt. Eine wahre Begebenheit*. Také Sättler, který se podle údajů ve svém cestovním pase živil prodejem knih po saských jarmarcích, byl analfabet.³³

³¹ N. Bachleitner: „Wiener Buchhändler und Polizei im Vormärz“, cit. dílo.

³² NA, PG, 1826–1830, kt. 1434, sign. 16/47; travestovaná píseň s chybným uvedením datace otištěno též in Jiří Hrubý [= Miloslav Novotný]: *Erotika českého obrození 1780–1850*, Praha, Zdeňek Nožička 1928, s. 53–56; Karel Jaroslav Obrátil: *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu*, díl 1, Praha – Litomyšl, Paseka 1999, s. 397–398; Jiří Traxler (ed.): *Písně krátké Jana Jeníka z Bratřic*, díl 1, Praha, Etnologický ústav 1999, s. 544–545.

³³ NA, PG, 1826–1830, kt. 1434, sign. 16/41

Strukturální dopady v rámci literárního pole

Při posuzování důsledků literární cenzury předbřeznových Čech si však nevystačíme pouze s přímými a zřetelnými dopady na úrovni literární produkce a distribuce. Cenzurní rámec vyvolával i důsledky v oblasti autorské poetiky či čtenářských praktik, které přitom nejsou plně oddělitelné od dalších strukturálních vlivů zevnitř literárního pole.

Můžeme to ukázat na několika případech. Estetická hlediska spisovatelů, z nichž velká část prošla přinejmenším nižším vysokoškolským vzděláním (teprve po studiu dvouleté filozofie následovalo případné tříleté studium na právnické, lékařské nebo teologické fakultě), ovlivňovala univerzitní výuka tohoto oboru. Roku 1811 byl vypsán konkurz na nové obsazení stolice estetiky na pražské univerzitě. Uchazeči o tento post měli v souladu s dobovou praxí písemně a ústně zodpovědět otázky týkající se rétoriky, epoch řeckého stavitelství, stoické filozofie a estetických pojmů *Genie* a *Nachahmung*. K jejich výkonům se vyjadřovalo kolegium tehdejších profesorů filozofické fakulty tvořené mimo jiné Bernardem Bolzanem a Františkem Xaverem Němečkem. Ačkoli byl jako nejnadanější z kandidátů vyhodnocen Ignaz Pollak, posudky kriticky hodnotily jeho zálibu v „blouznivecké“ filozofii schellingovského směru. Ve výsledném návrhu pořadí kandidátů tak byl uveden až na čtvrtém místě, přičemž do čela byl postaven Joseph Zacharius Müller, zastánce „zdravé, střízlivé filozofie“. Při projednávání na vídeňské studijní dvorské komisi, které byly písemné elaboráty následně předloženy, vznesl baron Stifft z konzervativních pozic námitky vůči Müllerově údajné neúctě k biblickým postavám, císař tak nakonec roku 1812 jmenoval Johanna Heinricha Dambecka, který se v původním pražském návrhu umístil jako druhý v pořadí. Celý případ tak můžeme vnímat jako ukázkou hlubokého odporu vůči filozofii německého idealismu, jejichž vyústěním též bylo umisťování Schellingových, Fichtových i Kantových knih na rakouské cenzurní indexy. Dambeckovo jmenování mělo i další dopady – roku 1815 byl, jak už bylo zmíněno, jmenován cenzorem beletristických publikací.³⁴

Analýza překladů a adaptací cizojazyčných originálů do češtiny může ukázat přímé dopady cenzury, úpravy vzniklé aplikací internalizovaných cenzurních norem či vyvolané

³⁴ Eugen Lemberg: „Die Besetzung der Lehrkanzel für Aesthetik an der Prager Universität im Jahre 1811. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Idealismus in Böhmen und zu einer Böhmischen Geistesgeschichte in Generationen“, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 68, 1930, s. 55–70; též: *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen. Geistesgeschichtliche Studie, am Lebensgang Josef Georg Meinerts (1773–1844) unternommen*, Reichenberg, Gebrüder Stiepel 1932, s. 74–75. Srov. dále Roger Bauer: *Der Idealismus und seine Gegner in Österreich*, Heidelberg, Carl Winter 1966; Tomáš Hlobil: „Johann Heinrich Dambeck's Prague University Lectures on Aesthetics: An Unknown Chapter in the History of Anthropological Aesthetics“, *Estetika* 50 (6), 2013, č. 2, s. 212–231.

představou o odlišném cílovém publiku. V předmluvě k prvnímu svazku souboru povídek oblíbeného pruského sentimentálního spisovatele H. Claurena upozornil překladatel František Bohumil Tomsa na úpravy originálu:

Že ale některé **povídky** zcela vynechávám, je jiným pořádkem v dílce spojuji, toho dílem obšírnost, dílem důležité příčiny a okoličnosti u nás dobře známé – žádají. [...] Vystříhám se pilně všeho, co z cizonářečnických podobných spisů zábavného obsahu přivětivou obálkou, ano, lehkou růžovou rouškou jen napolo zakryté prozírá, smyslnost dráždí, stud a mravopočestnost, onen nejvyšší poklad mládectva, sladkým jedem napájí a nevinnost poznenáhla podkopává.³⁵

Při absenci původního rukopisu nedokážeme přesně určit, nakolik byly změny vynucené cenzurním posouzením (z cenzurního posouzení *imprimatur omissis deletis mutatis mutandis* vyplývá, že v překladu byly nařízeny škrty a úpravy). Tomsův překlad vypouštěl některé z rafinovaných erotických narážek, jež dodávaly textům H. Claurena čtenářskou proslulost,³⁶ jako například obraz spoře oblečené Mimili, hrdinky stejnojmenné povídky, ležící na lůžku v pokoji sousedícím s pokojem vypravěče, přičemž dveře do pokoje jsou otevřené. Jiné doplnil výrazem morálního rozhořčení („ó hanba vnuknutí pekelnému!“), takže příběh získal jakousi další vypravěčskou vrstvu, která provázela čtenáře potenciálně „nebezpečnými“ pasážemi textu, můžeme však uvažovat i o funkci ezopské clony. Z textu byly rovněž eliminovány reálie týkající se životních zvyklostí vysokých pruských společenských vrstev a pasáže se zmínkami o protestantské církvi, potlačeny byly iracionální motivy, popisy emocí i zednářská symbolika, na úkor popisných pasáží byla posílena dějová linie. Vlivem stylových omezení tehdejší češtiny došlo k úpravám konverzačního stylu charakteristického pro originál i prvků jazykové komiky na něm vystavěných. Překlady rovněž posilovaly výchovný aspekt příběhů například tím, že přímo do textu integrovaly původně oddělené vysvětlení zdánlivě iracionálních jevů. Další soudobé překlady Claurenových próz posilovaly výchovnou tendenci modifikacemi názvu či podtitulu. Strukturními omezeními byl konečně ovlivněn samotný výběr textů pro překlad – preferovány byly rozsahově menší povídky, které se lépe hodily k časopisecké publikaci.³⁷

³⁵ *Klaurenovy Povídky přeložené od Fr. Boh. Tomsy*, díl 1, Praha, Jan H. Pospíšil 1826, s. [iv–v].

³⁶ Ve stejný čas jako vycházely Tomsovy překlady, začala být formální stereotypnost románů H. Claurena, stejně jako jejich údajné nebezpečí pro mravy mládeže a mladého ženského publika, kritizována i v jihoněmeckém katolickém prostředí. *Controvers-Predigt über H. Claren und den Mann im Monde* od představitele švábské romantiky Wilhelma Hauffa (1827) bývá pokládáno za počátek odklonu od H. Claurena mezi německou intelektuální elitou.

³⁷ Lenka Kusáková: „Překlady německé zábavné prózy v procesu formování novočeské beletristiky a její čtenářské základny (studie na materiálu povídek H. Claurena)“, in Dalibor Tureček, Zuzana Urválková (eds.):

Při převodu *Idyl* Salomona Gessnera do češtiny (1819) eliminoval Václav Hanka erotizující prvky, motivy milostného trojúhelníku nebo apokalyptické obrazy zániku lidské existence, a to pomocí výběru idyl k překladu, úpravy jejich vzájemného řazení, modifikací jmen postav i posunů na lexikální úrovni. Jeho úpravy přispěly ke stylové čistotě výsledného textu, vnitřní koherenci i celkovému zjednodušení, zároveň do textu vnášely některé sentimentální a romantizující prvky.³⁸

Na posuny a úpravy při sběru lidových písní, které byly vyvolány jak cenzurními a autocenzurními motivy, tak obrozenskou představou o charakteru a funkci národní písně, ukázala Lucie Uhlíková.³⁹ Rovněž pro tištěné texty českých adaptací německých divadelních her je příznačná eliminace motivů žárlivosti a narážek na dopadení in flagranti, stejně jako jiných pasáží erotického charakteru. Radikální výpustky vzdalovaly jednající postavy od skutečného světa diváka k ideálnímu až schematickému pojetí dokonalého protagonisty obdařeného mravními ctnostmi, přispívaly k žánrovému posunu komických her od lokální frašky k sentimentálnímu dramatu. Vedle toho docházelo k eliminaci dějově irelevantních replik, tzv. řečí stranou, kupletů či reálií vztahujících se k salonnímu světu bohatších městských vrstev.⁴⁰ Při vysvětlení takovýchto omezení si ovšem nevystačíme s pouhým odkazem na administrativní cenzuru a její předjímání, zdrojem obrozenských adaptací byly totiž většinou hry vídeňských autorů povolené rakouskou cenzurou.

Malá, svatá, obezřetná literatura: autoregulační tendence českého národního hnutí

Díky dochované korespondenci jsme zpraveni o zásazích do českojazyčných literárních děl, ke kterým docházelo ze strany redaktorů obrozenských časopisů, neperiodických publikací či od dalších osob stojících v centru vlasteneckého hnutí. Zásahy byly zdůvodňovány potřebou

Mezi texty a metodami. Národní a univerzální v české literatuře 19. století, Olomouc, Periplum 2006, s. 187–222.

³⁸ Irena Holubová: *Hankovy překlady Gessnerových idyl*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2009.

³⁹ Lucie Uhlíková: „Duch a povaha národa v písní... Idealizovaný obraz lidové písně v tištěných sbírkách první poloviny 19. století“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, s. 333–344.

⁴⁰ Dalibor Tureček: *Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu*, Praha, Divadelní ústav 2001, zvl. s. 27–51. Srovnání cenzurních a autocenzurních vlivů při překladu a adaptacích operních libret provedl Milan Pospíšil: „Österreichische Opernzensur in Prag: Gustave III und La Juive“, in Sebastian Werr (ed.): *Eugène Scribe und das europäische Musiktheater*, Berlin, Lit 2007, s. 122–152.

úpravy textů před jejich podáním do cenzury, protože v opačném případě „by jistě celý spis zavržen byl“.⁴¹ Jak však napovídá dopis Josefa Chmely, pojednávající o sestavování *Almanachu aneb Novoročenky* pro rok 1823, mohly být ovšem redaktorské zákroky ovlivňovány i jinými hledisky, estetickými či ideologickými:

Těž mne srdečně bolí, že jsem P. Chmelenskému skrze to zkrácení a snad poněkud přemudrování nepokoj způsobil; stalť se to z dobrého oumyslu; neboť jsem myslil baladě té slohu krátkosti a tudy také jadrnosti přidati, anžto básníci, zvláště pak v baladách, kratších a rázných slov užívají. Že jsem jí poněkud přemudroval, stalo se, aby cenzurou prošla, což zajisté náš Vážený Pan Vlastenec sám také nahlídl.⁴²

Jakkoli rozporuplné mohlo být jejich vnímání ze strany autorů upravovaných děl, byly tyto zásahy svými původci zdůvodňovány jako nevyhnutelné. V případě, že by provedeny nebyly, by totiž mohlo dojít k dráždění cenzury a „literatuře by ještě větší pouta nastala“.⁴³ Výsledná újma by se podle jejich tvrzení tedy netýkala pouze příslušného díla jako takového, nýbrž celku české literatury coby hlavní referenční veličiny národně-obrozeného diskurzu.

A věru, Milostpaní, žádejte ode mne, co chcete, abych se rouhal komukoli, ale ty věci do *Žihadla* přijíti nemohou. [...] Celé věci naší by takové brojení proti těm černochům [tj. příslušníkům církevní hierarchie, PP] škodilo. To víte, kdyby kvůli mně cenzura zostřena byla, řekli by moji hojní a **vysokodušní** nepřátelé, že jsem uškodil více národu svému, než jsem prospěl, a to jest pro mne největší kletba.⁴⁴

V některých případech bral sám autor ohled na ideální celek české národní literatury, což ho při jednání s osobami stojícími v centru vlastenecké kulturní produkce mohlo vést

⁴¹ Josef Jungmann Janu Kollárovi 28. 10. 1820, při zdůvodnění svých zásahů do skladby sbírky *Básně*, jejíž vydání v Praze připravoval, in Antonín Jaroslav Vrtátka (ed.): „Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi“, *Časopis Musea Království českého* 54, 1880, s. 38–59, 196–218, zde s. 41. Další příklady zásahů podávají Jiří Skalička: „Satiry Josefa Jaroslava Langra kontra cenzura“, in Josef Š. Kvapil (ed.): *Studie o literatuře a překladatelství*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962 (*Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Philosophica* 13. *Philologica* 8), s. 5–16; Lenka Kusáková: „Česká literatura první poloviny 19. století mezi státní a národní cenzurou“, in Lenka Jungmannová (ed.): *Česká literatura rozhraní a okraje. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?)*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis, 2010, s. 523–532, kteří tento typ úprav označují termínem „národní cenzura“.

⁴² Josef Chmela F. L. Čelakovskému 20. 11. 1823, in František Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, *Dopisy z let 1818–1829*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1907, s. 198.

⁴³ Josef Jungmann Janu Kollárovi 28. 10. 1820, in A. J. Vrtátka (ed.): „Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi“, cit. dílo, s. 41.

⁴⁴ Karel Havlíček Boženě Němcové b. d. [7. prosince 1846], ohledně satirického textu Boženy Němcové namířeného proti katolické církvi, in Božena Němcová: *Korespondence*, díl 1, 1844–1852, eds. Robert Adam, Jaroslava Janáčková, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová, Stanislav Wimmer, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003, s. 51–52.

nejen k prostému vybídnutí, aby jeho text samy upravily, ale i k symbolickému zřeknutí se autorské suverenity nad textem:

Právě nyní odesílám mladému panu Jungmannovi své dávno připovězené pojednání o škodlivých následcích, jež plynou z německého vychování naší české mládeže na hlavních školách. [...] Pouštím je na moře pod ochranou Boží, a dávám na vůli, ano prosím, Vám i panu Jungmannovi, jenž se jim z lásky k vlasti za vrátné postavití ráčíte, abyste, cokoli se viděti bude na mělčiny naší literatury těžké, z nich po dobrém rozvržení vyvrhli, a cokoli zas lehko, zbožím vlastním zatížili. Jižť ne mé, ale Vlasti jsou, a Vy milující vlast učiníte, co dobrého bude.⁴⁵

V detailu můžeme redaktorské zásahy ukázat na příkladu činnosti Františka Palackého po založení dvou časopisů, německého vědeckého měsíčníku (*Monatschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen*) a českého čtvrtletníku zaměřeného více beletristicky (*Časopis Společnosti Vlasteneckého muzeum v Čechách*). Úřední souhlas se vznikem muzejních časopisů představoval výrazný diplomatický úspěch Palackého, několik předchozích pokusů o založení periodika totiž nezískalo potřebné povolení. Palacký mohl obratně využívat svých společenských styků s představiteli české guberniální správy i pražské šlechtické společnosti. Závazek pečlivého výběru příspěvků ze strany vydavatele periodik byl důležitou součástí jeho argumentace:

Takovéto časopisy pod dozorem muzea, jež z nich nedomáhá se zisku, než jen chce šířiti větší o sobě známost a budití větší účastenství ke svým vlasteneckým snahám, budou moci býti ryzejší, nežli kdyby vycházely ze psacího stolu soukromníka, který po přízni čtenářstva se pachtě, musí hověti jeho choutkám. Muzeum bude moci přísněji vybírati a dle svých účelů zachovávatí směr, jenž srovnávati se bude i se zásadami vlády.⁴⁶

Nastíněné zásady začal Palacký poté, co bylo vydávání českého a německého muzejního časopisu povoleno, také okamžitě uplatňovat. Z textů dodaných Janem Kollárem zařadil do prvního čísla českého časopisu dvouveršové epigramy pod názvem *Nápisy*, neotisknul ovšem ty z nich, jejichž nacionální tematika získávala protiněmecký osten, „abychom hned na počátku Němců podezřívavých proti sobě nepopudili“. V dopise autorovi

⁴⁵ František Sláma K. A. Vinařickému 11. 5. 1828, in Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloise Vinařického Korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho narozenin*, díl 1, *Korrespondence od roku 1820–1833*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1903, s. 72.

⁴⁶ Kašpar Šternberk hraběti Sedlnitzkému (koncept psaný rukou Františka Palackého) 17. 2. 1826, český překlad dle Václav Emanuel Mourek: „Palacký jako vydavatel německého časopisu Vlasteneckého muzea v letech 1827–31“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 269–289, zde s. 271; Petr Piša: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv* 15, 2011, s. 91–102.

přítom přiznával, že se při výběru řídil radou prezidenta muzejní společnosti Kašpara Šternberka. Kollár se ve své odpovědi ostře vymezil především vůči tomu, že Palacký prováděl „zlé a chybné“ metrické úpravy u zveřejněných epigramů a že k otištění nezařadil rozpravu *O jméně národa Slovanského*, nýbrž dal přednost statí Josefa Dobrovského na obdobné téma (*Slovou-li Slované od slávy čili od slova?*). Obvinil Palackého ze stranického postoje a pro své budoucí texty požadoval, aby byly otiskovány „bez všelikých cizích poznámenání, bez proměny, bez újmy [...]“. I sám sloh, ortografie a konstrukce mě aby nepohnuté zůstaly, chci“; v případě provedených změn v epigramech požadoval nápravu formou errat. Korespondenční roztržka byla po několika měsících zahlazena a Palacký otiskl ve třetím čísle českého muzejního časopisu dvanáct nových znělek ze *Slávy dcery*, tentokrát sice bez redakčních úprav, ovšem se škrty nařízenými při posouzení státní cenzurou.⁴⁷

Rovněž druhý případ Palackého úprav pro první číslo českého muzejního časopisu nezůstal bez odezvy. V programovém článku Josefa Jungmanna *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české* provedl škrty v rozsahu přibližně jedné šestiny textu. Vypuštěny či zmírněny byly jednak pasáže ostře kritizující tendence k přeceňování české literatury ve veleslavínském období humanistické češtiny, v nichž bylo možné rozeznat kritiku stanoviska Jana Nejedlyho, jednak celý argumentační závěr Jungmannovy statí pojednávající o dějinách, jazyku a literatuře jakožto základních podmínkách národní svébytnosti a kladoucí apel na užívání a pěstování češtiny. Palackého zásahy text ochudily o aspekt programového dialogu vůči konceptům německé národní literatury, představované v první řadě spisem *Das Gesamtgebiet der deutschen Sprache* lipského profesora Karla Heinricha Ludwiga Pölitze, jehož myšlenky Jungmann v článku přizpůsoboval do podoby programu české obrozenské literatury. Svými úpravami Palacký přispíval k tomu, aby muzejní časopis stál stranou aktuálních sporů o pravopisnou normu českého jazyka (tak později své zásahy sám interpretoval) i rozporů ohledně používání národního jazyka v každodenní komunikaci (tak Palackého škrty interpretoval Josef Jungmann). Tendence k odstraňování osobních kritik sice souzněla s intencemi rakouské cenzury, nezdá se však, že by byl ohled na oficiální cenzurní normy jediným motivem Palackého úprav. V rámci cenzurního řízení byly ostatně odstraněny na jiných místech textu tři věty kladoucí úroveň literatury do souvislosti s úrovní svobodného politického života země, které Palackého úpravy ponechaly netknuté.⁴⁸

⁴⁷ Antonín Truhlář: „Z redaktorských příhod Palackého“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 292–297.

⁴⁸ Knihovna Národního muzea, Oddělení rukopisů a starých tisků, sign. IV D 67; Václav Zelený: *Život Josefa Jungmanna*, Praha, Fr. A. Urbánek 1881, s. 267–269, 401–403; Arne Novák: „Jungmannův článek o klasičnosti

Záměr účastníků českého národního hnutí však nespočíval pouze v tom, aby byly v zájmu nadosobní myšlenky národa či vlasti prováděny úpravy jednotlivých textů jiných autorů. Programovým cílem jungmannovské generace obrozenců byla snaha modulovat českou literaturu jako celek. Tato představa, vyjádřená především v předmluvě ke druhému vydání Jungmannovy *Slovesnosti* (1845), vycházela z přesvědčení o zásadní odlišnosti mezi literaturami „malých“ a „velkých“ národů. Podle jungmannovského konceptu si česká literatura, omezená svou nedostatečnou sociální základnou, nemůže dovolit negativní tendence, které v literaturách „velkých“ národů způsobuje časová produkce, vydávaná z obchodních důvodů a s ohledem na aktuální zájmy čtenářstva. „Malá“ literatura naopak vyžaduje neustálou péči, jejímž horizontem je prostor literatury jako celek a její služba národním potřebám. Od spisovatelů a nakladatelů se tak vyžaduje především práce pro národ, pro vlast, naopak příliš individuální a komerční aktivity mají být z prostoru „malé“ literatury vyřazeny:

Nemohouce míti literatury velkých národů, jež bychom snad jí zaplavovali, jako oni svou zaplavují svět, chtějme píliti o skrovnou, ale výbornou a péče hodnou slovesnost. [...] Nemějme zření k pomíjející v literatuře módě, ale k stálému užitku; varujme se poklesků jinonárodních některých literatur, kteréž se staly trhovými, ziskonosnými promyslníků fabrikami; spokojeni budme skrovnou od skrovné vlasti odměnou; pracujme pro vlast, ne pro sebe, aniž dbejme jak mnoho, ale jak dobře!⁴⁹

Podle jungmannovského modelu tak měli obrozenci pomocí cílené kultivace přetvořit „prázdné pole“ české literatury v „přerозkošnou zahradu“ a bránit její čistotu. K tomuto účelu měly být regulovány překlady z jinojazyčných kultur: „Máme přitom tu výhodu, že z nesmírného množství co nejlepšího, nejpěknějšího, nejužitečnějšího jest, jen zdravou mízu a trest' všech věd a umění vybrati a sobě osvojiti můžeme.“⁵⁰ Vedle tohoto požadavku kvality měla díla vybíraná pro překlad vyhovovat neurčitě formulovanému duchu české literatury. Hodnotová kondenzace se přitom neměla zastavit ani u hranic jednotlivých textů.

S obdobnými názory se setkáváme už i v dřívějších textech. Argumentace jazykových obran o škodlivých následcích používání cizího, nemateřského jazyka, si vypomáhala prostředky z diskurzu o škodlivosti přílišné četby, se kterými jsme se seznámili ve třetí

v literatuře“, *Listy filologické* 37, 1910, s. 110–123; Iva Krejčová: „Jungmanns Ideal von Nationalliteratur im Kontext der zeitgenössischen deutschen Vorstellungen einer modernen Nationalkultur“, *Brücken* 22, 2014, č. 1/2, s. 225–244.

⁴⁹ Josef Jungmann: *Slovesnost aneb Náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkou příkladů v nevázané i vázané řeči*, Praha, České museum 1845, s. 29.

⁵⁰ Tamtéž, s. 25.

kapitole, přičemž ovšem měnila jejich polaritu. Antonín Jaroslav Puchmajer tak v dedikační básni k čtvrtému básnickému almanachu (*Nové zpěvy*, 1802) konstatoval spojitost mezi četbou cizích knih ženami a neschopností být dobrými matkami: „Tam Světka zas, co cizích knížek jedu / se nalyká, jen myslí na besedu. / Což bude z ní? Ta dívkou bude hladkou, / však zrádnou ženou, nedbalou i matkou.“⁵¹ Ve *Slovu k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi* Josef Jungmann postuloval: „Dejte Čechům v každém druhu umění a vědomostí jedinou knihu, ale klasickou, dejte jim výtahy a jádro nejlepších, můžete-li, celého světa knih; my, vezmouce zrno od plevy, zlato bez trusek, rádi všech módních deníků, brožurek a jiných drobnůstek se odřekneme.“⁵² Stejný názor propagoval roku 1831 Václav Bergner⁵³ a v podobě kritiky německého „mnohopisalství“ a „kněhmání“ se s ním setkáváme i v Havlíčkově kritice Tylova *Posledního Čecha*. Havlíček v úvodu svého textu obhajuje myšlenku, že literární kritika nemá sloužit k automatickému oceňování každého nového textu jako pokroku pro národní literaturu:

Takový stav kritiky vede k mnohopisalství, které můžeme pro vlastní výstrahu pozorovati na našich závistných sousedech Němcích, přišlých skrze to v posměch u ostatních vzdělaných národů. A neučiní-li u nich se tomu nějakým způsobem přítrž, bude konečně veškerá Německá říše jedinou velikou tiskárnou a bibliotékou, a všichni Němci zanechavše jiných zaměstnání budou toliko knihy psáti, překládati, opisovati, tisknouti, přetiskovati, prodávati, pořádati, hlídati, oprašovati — a konečně i jísti, jimi se odívati a při nich ohřívati. Pro její velikou škodlivost považujeme tuto německou kněhmanii k svému upokojení za dostatečný trest všech velikých křivd, které národu našemu učinili a ještě učiniti hodlají, a vidíme v těch nesčíslných německých knihách zase ony kobylky a žáby, kterými Bůh tak dlouho stíhal Egyptany, až propustili jeho oblíbený lid na svobodu.⁵⁴

I pro Havlíčka byla hlavní zásadou výběrovost, spojená s představou, že literatura nemá být samoučelná: „Nepišme tedy pouze proto, aby nám přibývalo knih, hledme každou

⁵¹ Antonín Jaroslav Puchmajer: „Hlas Čecha. Jeho Milosti Františkovi hraběti z Šternberka, Pánu na Zásmukách a Častolovicích atd. atd.“ [1802], in též: *Fialky. Básně Antonína Jar. Puchmajera*, 2. vyd., Praha, I. L. Kober 1893, s. 83–87, zde s. 84

⁵² Josef Jungmann: „Slovo k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi“ [1814], in též: *Boj o obrození národa*, ed. Felix Vodička, s. 51–62, zde s. 60.

⁵³ Václav Bergner: „O literatuře vesměs, a žádosti“, *Krok. Veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu Česko-Slovanského* 1823–1831, roč. 2, č. 2, s. 161–174, zde s. 172–173.

⁵⁴ Havel Borovský [Karel Havlíček]: „Poslední Čech. Nowela od Jos. Kajetána Tyla. W Praze 1844“, *Česká Včela* 12, 1845, č. 51–52, 1. 7. a 4. 7., s. 211–212, 215–216, zde s. 211.

knihou důkladně zakrýti nějakou mezeru v naší literatuře, povznesme se každým spisem o stupeň výše k dokonalosti a vážnosti u cizozemců.“⁵⁵

Svémi programovými texty konstruovali Josef Jungmann a jeho stoupenci model ideální české literatury, který připouštěl její vnitřní diferenciaci na elitní složku na jedné straně a složku populární („prostonárodní“) na straně druhé. Ta však měla být plně podřízena vysoké literatuře a pouze distribuovat její hodnoty mezi širší lid. Pro čistě zábavnou četbu, která by zřetelům a potřebám elitní kultury podřízena nebyla, ale naopak by závisela čistě na ohlasu literárního trhu, už místo nenacházel.⁵⁶ V Jungmannově době zůstával tento požadavek regulace překladů a hodnotového podřízení populární literatury cílům literatury elitní na rovině abstraktního programu, myšlenka „malé“ literatury však od této doby představovala trvalou součást kulturní paměti a od konce třicátých let 20. století se tendence načrtnuté Josefem Jungmannem staly jedním z ideových zdrojů administrativní cenzury.⁵⁷

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Pavel Janáček: „Literatura malého národa. K pojetí vertikální diferenciaci v Jungmannově projektu“, *Česká literatura* 48, 2000, č. 6, s. 581–591; srov. též Christian Prunitsch: „Zur Konzeptualisierung der tschechischen als einer kleinen Literatur an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert“, in Steffen Höhne, Andreas Ohme (eds.): *Prozesse kultureller Integration und Desintegration. Deutsche, Tschechen, Böhmen im 19. Jahrhundert*, München, R. Oldenbourg 2005, s. 51–71; Lenka Kusáková: *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha, Academia 2012, cit. dílo, s. 136–174.

⁵⁷ Srov. Pavel Janáček: „1938–1949. V zájmu národa. Literární cenzura v období krize liberalismu a eroze modernity“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 883–1085, zvl. s. 892.

7. „Jsme spolu tak zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde.“ Cenzura díla Karla Hynka Máchy

Ve způsobu, jak literární historie reflektuje cenzurní osudy díla Karla Hynka Máchy, stojí proti sobě především dvě skutečnosti – zákaz *Cikánů* na jedné straně a povolení *Máje* na straně druhé, dané ovšem, jak badatelé s většími či menšími rozpaky usuzovali, nikoli konformností vrcholné Máchovy skladby, ale taktizováním či lstí při zisku cenzurního posudku.¹ Cenzurní okolnosti hrály klíčovou roli při řešení textologických problémů spojených s Máchovým dílem² i v otázkách interpretace textu.

Představa o tuhé cenzurní regulaci, při níž dílo vznikalo, mohla přitom svérázným způsobem navyšovat jeho interpretační potenciál – explicitními cenzurními škrty anebo autocenzurními omezeními totiž mohla být ospravedlněna absence těch rovin textu, které by badatel ve svém výkladu očekával. Naopak ty z vrstev textu, které do interpretačního rámce nezapadaly, mohli literární vědci na základě premisy cenzurních intervencí označit za nepůvodní, neodpovídající původní autorské intenci. Předpokládalo se, že takové „cizorodé“ elementy vnesl do textu buď sám Mácha v procesu autocenzury, anebo jsou bezprostředním důsledkem cenzury, tedy výsledkem zásahu cizí, cenzorovy ruky. Za příklad může sloužit verš *Máje* 559 „Před Bohem pokořen v modlitbě tiché stál“, který Pavel Vašák chápal jako „doklad Máchovy autocenzury, predikce účinků textu *Máje* u cenzora, pátera Zimmermanna“.³ Za „prostředek, který neselhal a vedl úspěšně k imprimatur“, a důsledek „tlak[u] poměrů, jenž by byl jinak znemožnil vydání *Máje*“,⁴ byla rovněž pokládána tzv. dedikační báseň *Čechové jsou národ dobrý!*, jež byla v edicích nezřídka vypouštěna pro své údajně nemáchovské ladění, přičemž podle K. Janského se Mácha jejím zařazením pokusil „zalepit oči nejen cenzorovi [...], ale i příliš horlivým a nekritickým vlastencům“.⁵

¹ Srov. příznačně Miroslav Novák: „Rakouská policie a politický vývoj v Čechách před rokem 1848“, *Sborník archivních prací* 3, 1953, č. 1, s. 43–167, zde s. 106.

² V první řadě jmenujme díla Pavla Vašáka, zvláště *Metody určování autorství*, Praha, Academia 1980.

³ Pavel Vašák: *Autor, text a společnost*, Praha, Academia 1986, s. 44; přehled názorů na tento verš podává Robert B. Pynsent: „Liturgické otvory: K poetice Máchova *Máje*“, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Bohemica litteraria. Řada literárněvědná bohemistická* 53 (5), 2004, č. 7, s. 5–44, zde s. 22–33.

⁴ František Krčma: „O Alšově *Máji* a o básni úvodní dedikované Hynku Kommovi“, *Magazin Družstevní práce* 4, 1936/1937, s. 39–41, zde s. 40–41.

⁵ Karel Janský: *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha, Melantrich 1953, s. 350. Jako příklad odlišných interpretací básně *Čechové jsou národ dobrý!*, upozorňujících na její záměrnou ideovou kontrapozici

Jinou polohu představují snahy o alegorické čtení Máchova díla, vycházející z předpokladu, že cenzurní podmínky autorovi neumožňovaly použití přímějších výrazových prostředků. Extrémním příkladem je zde pokus Jaroslava Svobody o politickou interpretaci *Máje*, který za klíč k alegorickému čtení básně považoval tzv. *Výklad Máje* a dále předpokládal, že Mácha postupoval s autocenzurní opatrností i při koncipování výpisků z četby v *Zápisníku*. Na základě minuciózního hledání možných zastřených analogií interpretoval Svoboda postavu Jarmily jako alegorii české vlasti, Viléma chápal jako Václava Budovce z Budova a báseň považoval za jinotajné ztvárnění bělohorské bitvy, popravy 27 představitelů českého stavovského povstání a boje českého národa proti habsburské nadvládě. Do tohoto pokusu se výrazně promítla doba vzniku knihy, percepce protektorátní cenzury i dobová tendence aktualizovat historická témata a použít je k alegorické výpovědi o současnosti (srov. úvahu o tom, že „český čtenář [...] umí čísti z náповědi a mezi řádky“).⁶

Výzkum cenzurních okolností Máchova díla se dosud mohl opírat především o prameny osobní povahy (záznamy v deníku z podzimu 1835 a dopis č. IX Eduardu Hindlovi), o pozdější vzpomínkové stati⁷ a v některých případech o srovnání dochovaných rukopisných verzí s otisky za Máchova života. Relativní strohost pramenné základny je dána především absencí pramenů administrativního charakteru. Aktový materiál pražského knižního revizního úřadu, v němž byly uchovávány originály cenzurovaných rukopisů a cenzurní lístky obsahující podrobná vyjádření cenzora k posuzovanému dílu, byl, jak už jsme uvedli i v předchozích kapitolách, beze zbytku skartován pravděpodobně krátce po zrušení této instituce v březnu 1848, obdobný osud postihl akta knižního revizního úřadu ve Vídni.

Dosavadní bádání o K. H. Máchovi ovšem neznalo periodické cenzurní seznamy povolených a zakázaných děl. V této kapitole bychom chtěli především ukázat možnosti interpretace seznamů děl povolených. Odborná literatura dosud upozorňovala na jejich potenciál, především pro bibliografické využití,⁸ přesto však zůstával tento zdroj stranou badatelské pozornosti. Jedním z důvodů je množství těchto záznamů (orientačně deset tisíc

s vlastním *Májem*, uvedme práci Alexandra Sticha, podle něhož Mácha díky tomuto rozporu mohl navázat „skutečně plodný a hluboce osnovaný polemický kontakt se společností, již bylo dílo určeno“ – Alexandr Stich: „Máchův Vilém a soudobá česká literatura“, in Pavel Vašák (ed.): *Prostor Máchova díla. Soubor máchovských prací*, Praha, Československý spisovatel 1986, s. 155–186. Podrobněji k otázce tzv. dedikační básně Michal Charypar: „Prameny Máchova *Máje*. Fakta a hypotézy“, rukopis.

⁶ Jaroslav Svoboda: *Za tajemstvím Máchova „Máje“*. *Historicko-literární studie*, Hronov, A. J. Votruba a syn 1940–1941, zde s. 132.

⁷ V první řadě „Bývalá censura“, *Svoboda* 3, 1869, č. 3–4, s. 75–78, 115–118; k tomuto textu podrobně níže.

⁸ Zdeněk Šimeček: „Bibliografie období 1801–1848 a censura. (K problematice národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 3, 1963, s. 7–41.

položek ročně), které odrazovalo od pokusů o analytické zpracování.⁹ Druhým je naopak strohost zápisu, která umožňuje indikovat pouhý fakt nařízených cenzurních škrtnů či oprav díla, nikoli už jejich přesné znění, rozsah či motivaci.

Právě seznamy zakázaných a povolených spisů, při znalosti dalších administrativních pramenů k dějinám cenzury, mohou nově osvětlit některé klíčové otázky týkající se vydávání díla Karla Hynka Máchy, na které dosavadní bádání nedokázalo nalézt odpověď. Kapitola se proto zaměří na jednotlivé publikace Máchovy poezie a prózy v chronologickém pořadí, především na otázku *Cikánů*, *Máje* a pokusů o souhrnné vydání Máchova díla na sklonku třicátých a ve čtyřicátých letech 19. století.¹⁰ V závěru se bude zamýšlet nad důsledky cenzury pro obraz Máchy a jeho díla v kulturní paměti.

Cenzura Máchových časopiseckých textů

Vzhledem k tomu, že se cenzurní záznamy zpravidla vázaly k celým číslům časopisů,¹¹ není možné v seznamech povolených děl jednoznačně identifikovat cenzurní verdikty k Máchovým básním a povídkám publikovaným časopisecky. Můžeme je tedy brát pouze jako doklad **absence** cenzurního zásahu, a to v případě, že číslo časopisu, v němž bylo uvedeno Máchovo dílo, je opatřeno prostým „admittitur“, nikoli ovšem jako **pozitivní** důkaz cenzurní intervence – škrtn („om. del. admittitur“) či modifikace („corr. corr. admittitur“, respektive „mut. mut. admittitur“), o nichž záznam informuje, se mohly vztahovat jak k Máchovu textu, tak k jiným příspěvkům z příslušného čísla periodika.¹²

⁹ Sondu do možností materiálu pro statistickou analýzu v komparaci se seznamem zakázaných děl podává Norbert Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Píša und Michael Wögerbauer, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017, s. 146–150.

¹⁰ Stranou naopak ponecháváme otázku cenzury většiny sekundárních textů vztahujících se k Máchovi a vzniklých před rokem 1848 a překladů Máchova díla do němčiny v tomto období. Předbřeznová cenzura byla unifikována v českých, polských, rakouských a italských územích rakouského soustátí, naopak Uhry, kde byla roku 1842 v almanachu *Nitra* poprvé zveřejněna Máchova *Baláda*, představovaly z hlediska rakouské cenzurní legislativy zahraničí.

¹¹ V případě více čísel časopisu cenzurovaných v jednom měsíci byla souhrnně uváděna čísla se shodným cenzurním verdiktem, na dalších řádcích pak ta čísla časopisu, která měla verdikt od první skupiny odlišný.

¹² Škrtn či modifikace, nařízené přímo cenzurou, přitom pochopitelně nemusí představovat jediné možnosti dopadu cenzury na výslednou podobu díla. K zohledňování cenzurních norem může docházet i při redaktorských úpravách autorova textu, při autorském přepracovávání textu před publikací nebo při vlastní autorské tvorbě, včetně samotného výběru tématu. Redaktorské úpravy v první polovině 19. století, jak už jsme viděli v šesté kapitole, přitom mohly být vedle anticipace cenzurních norem vedeny i dalšími hledisky, vyplývajícími z autoregulačních snah českého národního hnutí.

Hned u Máchových publikačních prvotin v časopise *Večerní vyrazení*, básní *Svatý Ivan* a *Abaelard Heloíze* byly příslušné oddíly časopisu cenzurovány „om. del. admittuntur“¹³ – cenzurní záznam tedy neumožňuje určit, zda k nařízeným škrtům došlo v případě Máchových básní,¹⁴ anebo se týkaly jiných textů. Naproti tomu údaje „admittitur“ u almanachu *Krok* (v seznamu povolených děl z listopadu 1832 a u 13. čísla 2. pololetí časopisu *Jindy a nyní* dokazují, že zde otištěné Máchovy básně *Pomněnky zasázavské* a *Budoucí vlast'* cenzurními škrty ani modifikacemi postiženy nebyly.¹⁵

Poněkud složitější je situace u cyklu písní vycházejícího v *Květech* od ledna 1834 do srpna 1835. Ve všech příslušných číslech *Květu* byly prováděny cenzurní škrty, jak to dokládá formule „om. del. admittuntur“.¹⁶ Uveřejněné písně byly součástí Máchova širšího cyklu, jehož název se proměňoval (*Ohlas písní národních* v rukopisu R29, *Ohlas českých písní* v opisu M, *Ohlas národních písní slovanských* v opisu O2). Časopiseckého otištění se dočkaly jen písně milostného charakteru, nikoli ty písně z cyklu, které nesou národně agitační či politický obsah. Nekonsekventní číslování písní v *Květech* (1, 2; V, VI, VII; 1, 2, 3; 9, 10) by mohlo představovat stopu cenzurního zásahu (ať už vzniklou bezděčně, anebo jako záměrné upozornění).¹⁷ Nedůsledné číslování je však možné vysvětlit i redakčním zásahem anebo dlouhým obdobím dvaceti měsíců, po které byl Máchův cyklus otiskován.

U Máchovy první publikované prózy, *Křivokladu*, dosavadní bádání cenzurní zásahy předpokládalo. Karel Janský upozornil na výrok vypravěče v *Doslovu ke Křivokladu* „ba

¹³ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1832 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, K. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1831, s. 74, 92. Identifikaci zde komplikuje to, že seznamy povolených děl neuvádějí u *Večerního vyrazení* jednotlivá čísla, nýbrž pouze celé sešity. Výrok „om. del. admittuntur“ se vztahují k 4. a 5. sešitu 2. pololetí ročníku 1831, stejně jako k 1. a 2. sešitu následujícího pololetí (srov. tamtéž, s. 137).

¹⁴ Srovnání s existujícím autografem básně *Abaelard Heloíze* (R29), respektive se zněním obou básní v rámci pozdějšího opisu B, ovšem pro takovou možnost neposkytuje indicie.

¹⁵ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1833 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1832, s. 71, 391.

¹⁶ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1834 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1833, s. 169, 391; *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1835 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1834, s. 20, 352, 530.

¹⁷ Určitou analogii můžeme spatřovat například s 5. dílem Hankových *Starobylych skládanie*, kde po proběhlém cenzurním zásahu zůstala porušená paginace (srov. k případu osmou KAPITOLU).

z jiných příčin [...] musilo se mnoho vynechati“ a interpretoval ho jako odkaz k cenzurním škrtnům v *Křivokladu*.¹⁸ Postavu kapucína v rukopisném znění *Doslovu*, jejíž replika „bud’ uvržen v plamennou pec!“ bezprostředně navazuje na vypravěčův výrok o „celém spisu“ *Křivokladu*, Janský chápal jako ironickou narážku na původce škrtnů, cenzora beletristických spisů Jana Nepomuka Václava Zimmermanna. V postavě Honzy Nebojímse, jehož mrtvola se v závěru *Křivokladu* objevuje ve Vltavě pod Vyšehradem, pak Janský viděl narážku na Jana Nepomuckého, předmět Zimmermannova odborného zájmu.¹⁹ Ve znění otištěném v *Květech* byl kapucín nahrazen postavou baby – Janský usuzoval, že „bud’ si změnu vynutil cenzor sám z důvodů náboženských, aniž tušil, že tu jde o něho samého, anebo ji provedl sám Mácha po dohodě s Tylem, což je pravděpodobnější, protože tato maska byla příliš průhledná“.²⁰ K osobě cenzora Zimmermanna se vrátíme níže; nyní se zaměříme na otázku, do jaké míry umožní nově použité prameny identifikovat cenzurou nařízené škrtky či modifikace. Samotný *Křivoklad* vyšel v *Květech* roku 1834 na pokračování v číslech 8–13, přičemž čísla 8–9 a 11–13 byla cenzurována formulí „om. del. admittuntur“, číslo 10 mělo vedle škrtnů nařízeny i úpravy („om. del. mut. mut. admittitur“). Číslo 14, které přineslo *Doslov ke Křivokladu*, bylo cenzurováno rovněž formulí „om. del. admittitur“.²¹ Zatímco v případě vlastního *Křivokladu* je jediným textovým zdrojem časopisecký otisk prózy a cenzurní úpravy tedy není možné zpětně zrekonstruovat, znění *Doslovu ke Křivokladu* je zachováno v Máchově *Zápisníku* – jedná se přitom pravděpodobně, vzhledem k datu následujícího záznamu, o dodatečný autorský opis původního textu.²² Již uvedený záznam „om. del. admittitur“ vylučuje možnost, že by zjištěné modifikace textu *Doslovu* byly nařízeny v rámci samotného cenzurního

¹⁸ Karel Janský: „Tajemství Křivokladu“, in Karel Janský, Vojtěch Jirátko: *Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie*, Praha, Václav Petr 1941, s. 7–14; Karel Janský: *Karel Hynek Mácha*, cit. dílo, s. 184–192; Karel Hynek Mácha: *Próza*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 2, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1961, s. 41.

¹⁹ J. N. V. Zimmermann ve svém spise *Vorbothe einer Lebensgeschichte des heiligen Johann Nepomuk* poněkud neobratným způsobem dokazoval existenci dvou kněží umučených během vlády Václava IV., v polemice s osvícenskou kritikou nepomucké legendy, srov. podrobněji Vít Vlnas: *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha, Mladá fronta 1993, s. 222–224. Pouze na okraj dodejme, že ve svém starším fragmentu *Valdek* Mácha existenci dvou Johánků z Pomuku přijímá, když nechává hutníka mluvit o tom, že Václav IV. „by své ukrutnosti korunu konečně na hlavu postavil, dal druhého kněze bez příčiny do Vltavy hoditi“ (K. H. Mácha: *Próza*, cit. dílo, s. 59, srov. pasáž o Janu Nepomuckém tamtéž, s. 58).

²⁰ K. Janský: *Karel Hynek Mácha*, cit. dílo, s. 190.

²¹ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1834 zugelassenen in- und ausländischen Werke*, cit. dílo, s. 209, 273, 318.

²² Usuzují tak Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček: „Vydavatelské poznámky“, in K. H. Mácha: *Próza*, cit. dílo, s. 276–374, zde s. 277–278. Rukopisné znění sloužilo rovněž jako výchozí text pro vydání v Knihovně klasiků (K. H. Mácha: *Próza*, cit. dílo, s. 52–56), zatímco znění otištěné v *Květech* přetiskuje tato edice pouze v rámci poznámkového aparátu (K. Dvořák, K. Janský, R. Skřeček: „Vydavatelské poznámky“, cit. dílo, s. 284–288).

posouzení – změnu postavy kapucína na babu, stejně jako vrstvu převážně stylistických úprav²³ je tedy třeba vnímat jako úpravu redakční anebo autorskou, přičemž v eliminaci postavy duchovního se odráží anticipace cenzurního posouzení. Bezprostřední důsledek nařízených škrtnů naopak mohou představovat úpravy textu, které eliminují přímé zmínky božské trojice – modifikace „Rozmilí bratři a sestry v Kristu, spasiteli našem –!“ > „Rozmilí bratři a sestry ve víře!“ v promluvě kapucína/baby, úprava „Dejž to nebeský Pán Bůh!“ > „Dejž to pane!“ tamtéž. Eliminace v popisu cestujících studentů („Povědomí mně přicházeli, že jsem je v kafirně v Celetné ulici vídával [...]“ > „Povědomí mně býti se viděli [...]“.) mohla mít jak cenzurní původ, tak redakční – tlumení případných osobních polemik představovalo jeden motivů zásahů dobové cenzury, je však možné uvažovat i o redakční snaze neeskalovat konflikty mezi jednotlivými proudy uvnitř české spisovatelské veřejnosti.²⁴

V případě *Večeru na Bezdězu* je pramenná situace opět odlišná. Dochovaný rukopis v Máchově pozůstalosti (R20) je podle všeho textem, ze kterého byla pořízena sazba. Obsahuje totiž Máchův přepis redaktorovi, J. K. Tylovi, s prosbou o navrácení manuskriptu a o stylistické korekce, u některých slov jsou vyznačeny tužkou opravy, provedené zřejmě Tylovou rukou. Text otištěný v *Květech* se od rukopisu po Tylových opravách odlišuje další vrstvou stylistických úprav, které snad provedl při korekturách redakční spolupracovník Václav Filípek.²⁵ Tyto úpravy si nevynutila cenzura, protože záznam v cenzurním seznamu povolených děl informuje pouze o škrtech v textech předložených pro příslušné číslo *Květů* („om. del. admittitur“).²⁶ Je pravděpodobné, že cenzuře byl předložen přímo Máchův autograf; absenci formálních cenzurních znaků (prézenční značka knižního revizního úřadu a vyjádření cenzurního referenta) lze vysvětlit tím, že rukopis byl předložen v konvolutu dalších textů pro příslušné číslo. Nelze vyloučit ani předložení opisu či korekturního obtahu. V případě *Marinky* jsou naopak při absenci rukopisu údaje z cenzurního seznamu jedinou indicií pro možný cenzurní zásah (který se ovšem – připomeňme – mohl týkat i jiného textu příslušného čísla): pro č. 23 *Květů* byly nařízeny úpravy („mut. mut. admittitur“), pro č. 24 a 25 škrty („om. del. admittitur“).²⁷

Máchův zachovaný deník ze září 1835 umožňuje sledovat i genezi básně s incipitem *Vyšehrad spal v modrém jitru stínu*, která je tradičně, na základě údajů Karla Sabiny,

²³ K. Dvořák, K. Janský, R. Skřeček: „Vydavatelské poznámky“, cit. dílo, s. 284.

²⁴ K. H. Mácha: *Proza*, cit. dílo, s. 53–56, 284–286.

²⁵ Výčet úprav viz K. Dvořák, K. Janský, R. Skřeček: „Vydavatelské poznámky“, cit. dílo, s. 334–336.

²⁶ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1834 zugelassenen in- und ausländischen Werke*, cit. dílo, s. 375.

²⁷ Tamtéž, s. 489.

označována jako *Na příchod krále*, a průběh jejího odmítnutí cenzurou. 22. září zprostředkoval J. S. Tomíček Máchovi vybidnutí Františka Palackého, „aby podle žádosti nejvyššího purkhrabí se dělaly básně na příchod Jeho Majestátnosti císaře Ferdinanda“, kterou potom komponoval 24. září „v noci [po] 10 ½ hodině [...] až do jedné hodiny“. 29. září získal Mácha rukopis básně nazpět, „Typum non meretur“; Chotek bylo podepsáno. Pak jsem se smluvil u Komárků, že pp. Tomíčkoví, Trojanovi, Vlčkovi, Tomsovi atd. taktéž se stalo“.²⁸ Verdikt „typum non meretur“ označoval, jak už jsme uvedli ve čtvrté kapitole, spisy, které dle cenzurního náhledu nedosahovaly potřebné kvalitativní úrovně, aby byly tištěny, byť žádné explicitně zakázané názory či témata neobsahovaly. Tento výrok, posuzující vhodnost díla v duchu postosvícenských tendencí, byl ovšem užíván předbřeznovou cenzurou velmi zřídka. Při zamítnutí Máchovy básně je třeba tuto formuli vnímat spíše v jejím doslovném významu, „nezaslouží si tisk“, zde tedy nezaslouží si otištění v této konkrétní komunikační situaci, jako součást oficiálního souboru českých básní iniciovaného právě nejvyšším purkrabím. Při přípravě celé reprezentativní sbírky je vidět značný spěch, který se netýká jen Máchovy účasti v projektu. „Nejvyšší purkrabí včera Palackého schvalně dal k sobě volati, a na srdce mu vložil, by od naší Matice, tak jako před 3 lety Vítání se učinilo na příjezd J. J. Mstí do Prahy,“ psal 21. září František Ladislav Čelakovský Karlu Aloisi Vinařickému. „Věc tato je velmi důležitá. Nezbyvá mi času, bych šíře o tom mluvil. Nyní [...] honem do spolku našeho něco udělejte, by nás předc 8 neb 10 bylo“.²⁹ V odpovědi z 26. září si Vinařický stěžoval na nedostatek času: „Konečně ale zvítězilo Vaše důtklivé pozvání a to mé přesvědčení, že co se tu děje, ku prospěchu bohdá může býti jazyku, literatuře, vlasti. [...] Doba ta jest rozhodující osud jazyka našeho“.³⁰ Chvatu při sestavení této sbírky nasvědčují i okolnosti její cenzury – ta zjevně proběhla mimo běžné procedury, byla potvrzená samotným nejvyšším purkrabím (nikoli cenzurním referentem), zároveň ovšem nebyla zaznamenána do registratury prezidia českého gubernia³¹ a výsledný titul rovněž nebyl zanesen do periodických cenzurních seznamů.

Máchův údaj o odmítnutí básní dalších mladých literátů opravňuje k otázce, zda nemohl konečný výběr básní do sbírky souviset i s postavením jejich autorů v literárním poli.

²⁸ Karel Hynek Mácha: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 3, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Odeon 1972, s. 285–288.

²⁹ František Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 2, *Dopisy z let 1829–1842*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1910, s. 391–392.

³⁰ Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloise Vinařického Korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho narozenin*, díl 2, *Korrespondence od roku 1833–1849*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909, s. 169–170.

³¹ Národní archiv (NA), Prezidium gubernia (PG), kniha 155, podací protokol ze září 1835.

Hlasy vlastenců při radostném vítání JJ. Císařských Královských Majestátu Ferdinanda I. a Marie Anny v Praze dne čtvrtého října 1835 obsahovaly ve svém konečném znění dvanáct básní, ve většině případů od spisovatelů o generaci či půl generace starších než Mácha (včetně Františka Bohumila Tomsy, jehož báseň Mácha nesprávně uvádí mezi odmítnutými); výjimku tvořili Jakub Malý (*1811) a Karel Boleslav Štorch (*1812); oba ovšem byli na rozdíl od Máchy již čerstvými absolventy právnického studia. Redukce počtu přispěvatelů přitom mohla konvenovat i se snahou vydavatele o redukci nákladů na tisk – pro Matici českou představovalo vydání této sbírky, vzhledem k úsilí o reprezentativní charakter publikace z hlediska použitého papíru i vícebarevného tisku, neplánované finanční výdaje.³²

Nemůžeme však vyloučit ani vnitrotextové důvody odmítnutí Máchovy básně. Jak poukázal Mojmir Grygar, báseň „se výrazně odlišovala od běžného typu dobových oslavných veršovanék“, neboť se v ní Mácha „uchýlil k složité symbolice, která kladla pro tehdejší cenzuru nepřilíš žádoucí důraz na změnu, příchod nových, lepších časů“.³³ Důvodem zákazu ovšem nemohla být pouhá titulatura „krále“, kterou Mácha v básni důsledně užívá, stejně jako zdůrazňování motivů české (zemské) státnosti³⁴ – pohled na otištěné básně souboru jasně ukazuje, že i v cenzurou schválených básních převládají zemské motivy a královská titulatura Ferdinanda, a to bez ohledu na fakt, že během své návštěvy roku 1835 Ferdinand ještě nebyl korunován českým králem.

Pokusy o knižní vydání *Máje* a *Cikánů*

Při popisu cenzury *Máje* a *Cikánů* se dosavadní literatura opírala o dva zdroje. Prvním z nich je Máchovo vlastní líčení v nedatovaném dopise Eduardu Hindlovi (č. IX), v němž informuje o zamítnutí *Cikánů* a o dohodě s cenzorem Zimmermannem:

Na požádání pana kněhkupce Neureuttra dohotovil jsem román *Cikáni*; cenzura však jej nepropustila – neví žádný proč. Já jsem šel k p. Zimmermannovi – cenzorovi – a jsme spolu tak zadobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme, a že projde – jen abych posečkal nějaký čas a zatím vydal svou báseň; – hodlám tedy *Máj* co nejdříve dohotoviti [...].

³² Mezi řádky tak konstatuje Karel Tiefertunk: *Dějiny Matice české*, Praha, Matice česká 1881, s. 57; o finančních problémech tamtéž, s. 55–61. Vydání sborníku stálo 215 zlatých 54 krejcarů konvenční měny, srov. Archiv národního muzea, Matice česká, kt. 0, sign. G/4/10, zpráva J. S. Presla o finančním stavu v roce 1835.

³³ Mojmir Grygar: *Skrytá svědectví v díle Karla Hynka Máchy*, Praha, Filosofia 2010, s. 128.

³⁴ Tak usuzuje např. Michal Charypar: *Máchovské interpretace*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2011, s. 58–60.

Budoucí týden očekávám od Vás list, obzvláště stranu *Máje* usudek, abych ho mohl dát dříve p. cenzorovi čísti – a – pak zaslati do cenzury! Sapienti sat.³⁵

Kontakty K. H. Máchy s cenzorem Zimmermannem, který působil též jako skriptor pražské univerzitní knihovny, potvrzuje nepřímo ještě jeden detail z uvedeného dopisu. Mácha v něm totiž popisuje aféru F. L. Čelakovského, který byl na základě otištění protiruské glosy propuštěn z redakce *Pražských novin* a ze suplentství univerzitní stolice českého jazyka a literatury.³⁶ Coby novinku, či možná tajemství („to však ví v Čechách teprva asi deset lidí, Vy jste ten jedenáctý“) sděluje totiž Mácha svému příteli, že „nyní [...] poslal cár odpověď, že všechno to uražení odpouští a žádá, aby onen profesor opět své místo obdržel“.³⁷ Informaci o údajné intervenci ruského cara ve prospěch Čelakovského, a to i spolu s osobou zprostředkovatele této fámy, máme doloženu i z listu Václava Špinky K. A. Vinařickému, datovaného 4. února 1836: „Slyšel jsem tyto dny od **Páně Zimmermanna**, že Car Čelakovskému odpustil a takměř žádá, aby opět na stolicí učitelskou dosazen byl; leč úředně tu ještě ničeho není“.³⁸

Výrok „sapienti sat“ („chytrému napověz“) v závěru Máchova dopisu je nutné vnímat jako narážku na obcházení rakouské cenzurní legislativy, kterého se Mácha popisovaným jednáním dopouštěl. Připomeňme zde, že cenzurní předpis z 22. února 1795 styk autorů s cenzory z obavy před jejich možným ovlivňováním důsledně zakazoval, přičemž předkládat spisy cenzuře mělo být možné výhradně prostřednictvím knižních revizních úřadů. Tato opatření sloužící k anonymizaci cenzurního procesu (srov. tamtéž ustanovení o tom, že nikdo nepovolaný nesmí ovlivňovat, kterému konkrétnímu cenzorovi má být dílo přiděleno) ovšem ztrácela efektivitu mimo Vídeň, vzhledem k nevelkému počtu cenzorů a k rozdělení jejich kompetencí podle tematického a částečně i jazykového hlediska. Jak už jsme ukázali v předchozích kapitolách, od počátku dvacátých let měl v Praze na starosti beletrii v obou zemských jazycích jediný cenzor, Jan Nepomuk Václav Zimmermann (1788–1836; koncem

³⁵ K. H. Mácha: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, cit. dílo, s. 315. K diskuzi ohledně autenticity dopisu srov. Oldřich Králík: *Demystifikovat Máchu. Tři studie*, Ostrava, Profil 1969, s. 189–216, a Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček: „Komentář“, in K. H. Mácha, *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, cit. dílo, s. 345–555, zde s. 518–530. Shrnutí textologické diskuse o Máchově díle podává Michal Charypar: „K textologickým sporům o Máchovo dílo“, in Karel Hynek Mácha: *Prózy*, Česká knižnice, eds. Zdeněk Hrbata, Martin Procházka, Martin Stluka, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 282–293.

³⁶ Viz František Bílý, Václav Černý (eds.): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 4, *Dopisy z let 1849–1852*, sv. 1, Praha, Česká akademie věd a umění 1933, s. 216–255, a výklad ve čtvrté kapitole.

³⁷ K. H. Mácha: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, cit. dílo, s. 313.

³⁸ V. O. Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korespondence a spisy pamětní*, díl 2, cit. dílo, s. 193, zvýr. PP. Právě o zmínku o Čelakovského aféře opírají editoři Knihovny klasiků dataci listu – „z konce ledna nebo začátku února 1836“ (K. Dvořák, K. Janský, R. Skřeček: „Komentář“, cit. dílo, s. 313, 519).

srpna 1836 se stal obětí cholerové epidemie, tedy té epidemie, která bývala dávána do souvislosti i se smrtí K. H. Máchy).

Právě Zimmermannově osobě je věnována značná část anonymní stati *Bývalá cenzura* otištěné roku 1869 v časopisu *Svoboda*, která slouží jako druhý hlavní pramen o cenzuře *Máje* a *Cikánů*:

Ale pan Zimmermann byl bedlivý cenzor, bral každé slovíčko na vidličku a prohlížel je ze všech stran, a pak položil celou větu na vážku jednu a loajálnost a katolické své vědomí na druhou, poznal ihned, co by na veřejnosti k pohoršení, velmožům vídeňským k hněvu a víře katolické ku škodě bylo. Mazal tedy slova i věty, bez ohledu na to, ruší-li se tím smysl aneb nic. Někdy ale, aby spisovateli dokázal, že on, Zimmermann, tomu líp rozumí nežli ten, který věc napsal, položil **svou** moudrost na místo slov rukopisu, a omastil tím knížku znamenitě.³⁹

Pro naše účely je nejdůležitější, že uvedená vzpomínková stať podává čtenářům „pro zábavu“ příklady cenzurní činnosti Zimmermanna a jeho přehmatů, vedle jiných i anekdotickou historku o tom, jak „tentýž mudrc cenzor přece propustil Máchův *Máj*, nevymazav z něho ani slovíčka“. Podle stati se o to zasloužil nejmenovaný Máchův přítel, který na sebe vzal „úlohu předběžného jednatele“ a přesvědčil cenzora Zimmermanna, že autor *Máje* si žádá jeho radu coby literární autority. Mácha při následné schůzce s cenzorem „vykládal jak zapotřebí bylo, hlavní akcent položiv na to, že zde na zemi je všecko pouhá nicota, což se panu Z. náramně líbilo. Pojav báseň, jak mu ji básník vyložil, propustil ji potom nevymazav ani slova“.⁴⁰

Historka o tom, jak „básník a přátelé jeho [...] pevně jsouce přesvědčení, že cenzor *Máji* neporozumí ani co do směru ani co do smyslu, pomýšleli na lest“, se stala trvalou součástí kulturního povědomí a dostalo se jí i filmového zpracování.⁴¹ Máchovské bádání se k ní stavělo poněkud zdrženlivěji („nevidíme především důvod, proč spíše než údaji v dopise [č. IX, PP] věřit tak pozdní a anekdotické tradici“)⁴². Zastavme se nejprve u žánru stati. *Bývalá cenzura* je ukázkovým projevem liberálně-modernistického diskurzu o škodlivosti cenzury, který vůči ní zaujímá konfrontační postoj, prezentuje ji jako přežitek minulosti nebo překážku pokroku a výsměšně zveličuje nedokonalosti jejího fungování, jak jsme jej představili v druhé kapitole. Historky o emblematicky „hloupém“ cenzoru Zimmermannovi,

³⁹ „Bývalá cenzura“, *Svoboda* 3, 1869, č. 3–4, s. 75–78, 115–118, zde s. 116.

⁴⁰ Tamtéž, s. 116–117.

⁴¹ Tamtéž, s. 117; *Máj* (1987, rež. František Vlášil). Postavu Zimmermanna zde ztvárnil Josef Kemr.

⁴² K. Dvořák, K. Janský, R. Skřeček: „Komentář“, cit. dílo, s. 526.

kteře se mimochodem na sklonku století dostaly až do Vilímkovy *Encyklopedie humoru a vtipu*,⁴³ nápadně připomínají anekdoty o pruském tajném radovi Granovi či policejním řediteli von Richthofenovi; podobná líčení ostatně známe i z jiných období.⁴⁴ Většinu humorných popisů Zimmermannových cenzorských přehmatů přitom *Bývalá cenzura* přebírá z jiných zdrojů: o šest let dříve se objevily ve vzpomínkovém článku Františka Hajniše a některé z nich byly uveřejněny dokonce už roku 1831 v lipském časopisu *Der Komet*.⁴⁵ Detaily historek se v jednotlivých podáních proměňují, anekdota o nahrazení „kostela“ „kuchyní“ je tak jednou vztahována k německé povídce, jindy k povídce české, německé veselohře anebo k české básni.⁴⁶

Vedle fluktuace motivů z příběhu do příběhu, motivované žánrovou logikou anekdoty, je možné poukázat na dílčí nepřesnosti jednotlivých příběhů o Zimmermannovi – například cenzura divadelních proslovů, ke které je vztahována historka o nucené záměně „oltáře vlasti“ za „talíř“, nebyla v kompetenci cenzora beletrie.⁴⁷ S univerzální neoblíbeností Zimmermanna se ovšem nesetkáváme pouze v této pozdější anekdotické tradici, ale i v dobové korespondenci. František Palacký ho označoval za svého „nejzarputilejšího a nejvíce nebezpečného protivníka“⁴⁸ a ještě tři desítky let po Zimmermannově smrti se o něm vyjadřoval jako o

⁴³ Hugon Wunsch: *Encyklopedie humoru a vtipu*, sv. 1, Praha, Jos. R. Vilímek 1888, s. 256–258. – Bezprostředně po otištění *Bývalé cenzury* převzala některé z anekdot německá žurnalistika, srov. „Das Organ der Jungcezen bringt einige pikante Züge...“, *Fränkische Zeitung (Ansbacher Morgenblatt)*, příloha Sonntagsbeigabe 1869, č. 10, 7. 3., s. 40; „Ein Prager Blatt bringt einige pikante Züge...“, *Augsburger Abendzeitung*, příloha Der Sammler. Ein Blatt zur Unterhaltung und Belehrung 48, 1849, č. 28, 11. 3., s. 112; „Das Organ der Jungcezen bringt einige pikante Züge...“, *Regensburger Tagblatt*, příloha Convesations-Blatt, 1869, č. 36, 24. 3., s. [4]; „Ein Prager Blatt bringt einige pikante Züge...“, *Pfälzische Blätter für Geschichte, Poesie und Unterhaltung* 1869, č. 40, 6. 4., s. [3]–[4].

⁴⁴ Srov. např. Heinrich Hubert Houben: *Der ewige Zensor. Längs- u. Querschnitte durch d. Geschichte d. Buch- u. Theaterzensur*, Kronberg/Ts., Athenäum-Verlag 1978 [1926], s. 131–141; DUŠAN TOMÁŠEK: *Pozor, cenzurováno!, aneb, Ze života soudružky cenzury*, Praha, Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra ČR 1994.

⁴⁵ František Hajniš: „Před čtvrt stoletím. Upomínky na některé doby, v kterých Fr. Jaromír Rubeš a někteří jiní dráhu spisovatelskou nastoupili“, in *Po desíti letech. Zpomínky na Františka Jaromíra Rubeše*, Praha, K. Schreyer – Hynek Fuchs 1863, s. 118–132, zde s. 122–127; Josef Pešek: „Herloszsohnův časopis ‚Der Komet‘ a Jaroslav Langer“, *Listy filologické* 39, 1912, s. 257–262.

⁴⁶ Příznačné je, že některé z historek reprodukuje i syn Zimmermannova nástupce na cenzorském postu, Vojtěch Šafařík, srov. Čeněk Zíbrt: „Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životě“, *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 233–291, 337–363, zde s. 233–234.

⁴⁷ Srov. podrobněji Petr Píša: „„Policajťštější nežli Obrpolicajti říšští“. Cenzor Zimmermann a česká předběžnová literatura“, *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 9, s. 30–33.

⁴⁸ „An Stadtneugigkeiten ist die vom Todesfall des P[aters] Zimmermann (an der Cholera) die neueste. Er war mein bitterster und gefährlichster Feind – ich bedaure ihn, obgleich Böhmen durch seinen Tod gewonnen hat.“ F. Palacký ženě Terezii, 28. 8. 1836, in Jiří Kořálka (ed.): *Briefe an Therese: Korrespondenz von František Palacký mit seiner Braut und späteren Frau aus den Jahren 1826–1860*, Dresden, Thelem 2003, s. 164.

člověku, který „podlostí charakteru [...] nade všecky vynikal“.⁴⁹ Zvláště negativně byly vnímány Zimmermannovy denunce českého obrození coby politického hnutí s panslavistickou tendencí, směřujícího ve svém důsledku k desintegraci monarchie. Zimmermann byl z denunciantství podezříván zřejmě právem – několik případů jeho angažmá v policejních záležitostech je doloženo archivními prameny.⁵⁰

Pro relevanci líčení cenzurní historie *Máje*, jak ji podává anonymní stat' ve *Svobodě*, je klíčová otázka jejího autora. Podle F. Krčmy jím byl Josef Barák, tento názor přejal i K. Janský (relativizováno slovem „snad“), později ovšem Janský uvažoval vedle Baráka jako o možném autorovi i o Karlu Sabinovi, byť na jiném místě téhož spisu prohlásil, že článek „je vypravování z druhé ruky a jako takové je musíme posuzovat“.⁵¹ M. Charypar uzavíral, že stat' je „nepochybně Sabinova“,⁵² i když některé z jeho klíčových argumentů nejsou příliš průkazné: fakt, že Sabina převzal některé z cenzurních anekdot do svého pozdějšího románu *Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba*, ještě nemusí znamenat, že je rovněž autorem inkriminovaného vzpomínkového článku; stejně tak mohl cizí autor převzít líčení Zimmermannova přehmatu se Sabinovými texty v *Květech* roku 1835, které uveřejnil Sabina pod svým jménem o rok dříve v sérii vzpomínkových článků.⁵³ Janského domněnku o možném Barákově autorství *Bývalé cenzury*⁵⁴ vyvrací fakt, že Josef Barák strávil celý rok 1869 ve vězení za tiskové delikty, podmínky výkonu trestu vylučují, že by v této době mohl článek sepsat. Pro Sabinovo autorství článku tedy neshledáváme nezvratné důkazy, jeví se však jako značně pravděpodobné, a to též v kontextu jeho další tvorby pro časopis *Svoboda* i vzhledem k tomu, že článek *Bývalá cenzura* v některých svých pasážích navazuje na

⁴⁹ LA PNP, Karel Alois Vinařický, F. Palacký K. A. Vinařickému 5. 3. 1864: „Já v dosti dlouhém živobytí svým poznal sem mnoho mravně špatných lidí, ale pokud mně vědomo, vynikal podlostí charakteru nad ně nade všecky nebožtík p. Zimmermann – pravý to bipedum nequissimus, kteréhož i Vy ste znal, – a ten byl bohužel knězem.“ „Omnium bipedum nequissimus“ – citát z *Dopisů* Plinia ml. (1.5): „nejhanebnější ze všech dvounožců“.

⁵⁰ NA, Presidium policejního ředitelství v Praze, kt. 18, sign. G3/1825; Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polozeihofstelle, kt. 1130, sign. 8351 ex 1825.

⁵¹ František Krčma: *Karel Hynek Mácha: soupis prací o jeho životě, díle a kultu*, Praha, Svaz knihkupců a nakladatelů ČSR 1932, s. 16; K. Janský: *Karel Hynek Mácha*, cit. dílo, s. 262; TÝŽ (ED.): *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha, Svobodné slovo – Melantrich 1959 [na tit. listě chybně 1958], s. 290, 241.

⁵² Michal Charypar: *Karel Sabina – „epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*, Praha, Academia 2010, s. 199–200, 262–265.

⁵³ Karel Sabina: „Vzpomínka“, *Svoboda* 2, 1868, č. 2–4, 6–7, 9, 11, s. 40–45, 76–82, 109–115, 172–178, 199–204, 269–274, 334–337, zde s. 110; k případu Karel Kazbunda: *Sabina. Neuzavřený případ policejního konfidenta*, ed. Martin Kučera, Praha, Karolinum 2006, s. 32–35; srov. též výklad v páté kapitole.

⁵⁴ K. Janský se přitom nijak nevyrovnává se skutečností, že stat' je stylizována jako vzpomínka pamětníka – srov. výraz „za našich časů“ („Bývalá cenzura“, cit. dílo, s. 78). Zmínit je zároveň třeba dílčí věcné chyby, kterých se stat' dopouští, mj. v iniciálách cenzora Zimmermanna, jméne guberniálního referenta (Willmann, nikoli Wilimar) a ve jméne přechodného Zimmermannova nástupce (F. J. Svoboda, nikoli F. Havránek).

myšlenky starší Sabinovy stati, podle níž měly cenzurní omezení, zvláště vůči žánru románu, přímý vliv na rozvoj původní české prózy.⁵⁵

Pokud je nám známo, odborná literatura dosud ignorovala fakt, že *Bývalá censura* není prvním vzpomínkovým článkem, který líčí průběh cenzurování *Máje*. Tím je životopisný doslov k druhému svazku Koberových *Spisů Karla Hynka Máchy*, zkompilovaný na základě dvou předchozích Sabinových statí o Máchovi – *Úvodu povahopisného* a *Upomínky* – a dalšího rukopisného materiálu rovněž z pera Karla Sabiny.⁵⁶

Při tehdejších cenzurních okolnostech bylo se skoro obávati, že k tisku připravený *Máj* světla božího snad ani nespátří, aspoň snad ne v původní podobě své; byltě tehdaž cenzorem neblahé paměti Zimmermann, a ten by byl za nebezpečnou a bezbožnou zajisté prohlásil báseň, v nížto se praví, že věčnost jest pouhé „nic“, a v nížto snad ještě i jiné bezbožnosti oukladně se skrývají. Přátelé básníkovi, kteříž byli měli příležitost do básně té nahlednouti, projevíli mu toto obávání; Hynek však se usmál a odpověděl, že se již postaral, aby *Máji* moudrosti toho pána cestu proklestil. Mluvíval s ním v císařské knihovně nebo na procházkách jej doprovázel, a tu rozličná místa z *Máje* mu čítal a vysvětloval, při tom udávaje, že tu jako na výstrahu vylíčil zlosyna, který je tak bohaprázdný a bezbožný, že v nic nevěří a věčnost za pouhé „nic“ považuje, a tu že pak ovšem i zavraždění vlastního otce schopen jest. A milý Z., kterýžto ku př. netrpěl, aby v povídce některá osoba „Kriste Ježíši!“ v ouzkosti své zvolati mohla, který za profanaci považoval, kdyby dobročinnost chtěla přinášeti dary „vlasti na **oltáři**“, tak že „vlasti na **talíři**“ stát se to muselo – toho zlosyna s tím bezbožným mudrlanstvím skutečně beze všech námitek – člověčenstvu na výstrahu propustil.⁵⁷

V porovnání s pozdějším líčením z roku 1869 tedy ve verzi z roku 1862 nestojí v popředí postava „jednoho z přátel Máchových“,⁵⁸ Máchovo vyjednávání s cenzorem se děje bez zprostředkování. Líčení z roku 1862 je zároveň plně v souladu s výše uvedeným dopisem č. IX Eduardu Hindlovi; ostatně můžeme předpokládat, že Mácha byl s Zimmermannem v pravidelném styku coby návštěvník univerzitní knihovny – jak už bylo řečeno,

⁵⁵ „Bývalá censura“, cit. dílo, s. 116–118; srov. Karel Sabina: „Novellistika a romanopisectví české doby novější“, *Kritická příloha k Národním listům* 1, 1863/1864, č. 10–12, s. 292–294, 325–330, 358–363, zde s. 358.

⁵⁶ „Karel Hynek Mácha“, in Karel Hynek Mácha: *Spisy Karla Hynka Máchy*, díl 2, Praha, I. L. Kober, s. 421–497, srov. zvl. s. 475. Za kompilátora životopisného doslovu považoval K. Janský Václava Filípka, a to na základě zmínky v jeho nekrologu – K. Janský [ed.]: *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, cit. dílo, s. 233. F. Krčma uvažoval vedle toho o Františku Ladislavu Vorlíčkovi – F. Krčma: *Karel Hynek Mácha: soupis prací*, cit. dílo, s. 124. V dopise J. V. Fričovi z počátku roku 1860 se ovšem k sestavení doslovu přihlásil sám Karel Sabina, který by tak o sobě psal er-formě – viz Jaromír Loužil (ed.): „Dva dopisy Karla Sabiny Josefu Václavu Fričovi“, *Česká literatura* 10, 1962, č. 1, s. 100–105, zde s. 102–103. Pro autorství *Bývalé cenzury* nepřipadají Filípek (zemř. 1863) ani Vorlíček (zemř. 1865) v úvahu.

⁵⁷ „Karel Hynek Mácha“ [1862], cit. dílo, s. 457–458.

⁵⁸ „Bývalá censura“, cit. dílo, s. 117.

Zimmermann působil vedle cenzorského postu rovněž jako její skriptor. Obě líčení z šedesátých let 19. století nicméně akcentují, že díky autorově neoficiální intervenci cenzor *Máj* schválil „beze všech námitek“, respektive „nevymazav [...] ani slovíčka“.⁵⁹

Dosavadní údaje nyní můžeme konfrontovat s cenzurními seznamy. Záznam o díle Karla Hynka Máchy se vyskytuje v obou pražských cenzurních seznamech z února 1836. V seznamu spisů povolených pražskou cenzurou během února 1836 se nachází záznam „Machy (K. H.). Spisy. Djl prwnj. Swazek prwnj. W Praze 1836.“ spolu s cenzurní formulí „mut. mut. admittitur“ informující o nařízených změnách díla.⁶⁰ Téměř identický záznam se ovšem nalézá v paralelním seznamu zakázaných děl z druhé poloviny února 1836, a to v kategorii zakázaných rukopisů: „Mach (: K. H. :) Spisy. Zwazek 1.“⁶¹ Z kontextu ostatních pramenů zde vyplývá, že první záznam představuje *Máj*, údaj o prohibitu pak *Cikány*. Uvedení dvou děl v obou cenzurních seznamech z téhož měsíce může být kompatibilní s údaji v dopise č. IX – pokud budeme předpokládat, že udělení „non admittitur“ pro *Cikány*, Máchovo dokončení *Máje*, jeho eventuální intervence u Zimmermanna a cenzura *Máje* proběhly postupně v průběhu února 1836.⁶²

Zastavme se nyní u významu použité cenzurní formule „mut[atis] mut[andis] admittitur“. Formulace samotného cenzurního verdiktu – v návaznosti na podrobnější vyjádření cenzora sepsané na cenzurním lístku – byla v kompetenci cenzurního referenta. Zdá se, že z toho důvodu můžeme vysledovat odlišnosti ve frekvenci užívání jednotlivých cenzurních verdiktů v různých zemích rakouské monarchie. Podle instrukce pro vídeňské cenzory z 12. 9. 1803 se měly formulí „mut. mut. admittitur“ označovat úpravy, jejichž konkrétní provedení přenechal cenzor na autorovi s tím, že pozměněný rukopis má být následně opětovně předložen cenzorovi (naproti tomu formule „correctis corrigendis“ měla označovat úpravy provedené přímo cenzorem).⁶³ Obdobně zněla i instrukce pro výkon

⁵⁹ „Karel Hynek Mácha“ [1862], cit. dílo, s. 458; „Bývalá censura“, cit. dílo, s. 117.

⁶⁰ *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1836 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey, 1835, s. 219.

⁶¹ NA, PG, 1836-1840, kt. 1831, sign. 16/2, *Verzeichniss der in der zweiten Hälfte des Monats Februar 1836. von der k. k. Central-Censur in Wien mit allerhöchster Bewilligung verbotenen Werke*, s. [3]. Chyba ve jméně, vznikla při utvoření nominativu z genitivu uvedeného na titulním listě, byla v cenzurních seznamech relativně běžnou záležitostí.

⁶² Seznamy pražských prohibit byly do Vídně zasílány jednou měsíčně, zákaz *Cikánů* tedy podle tohoto zdroje mohl být vyneset kdykoli v průběhu února 1836.

⁶³ N. Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, cit. dílo, s. 462–470; srov. též výklad ve čtvrté kapitole.

cenzury v Benátsku z roku 1815;⁶⁴ odpovídající předpis ovšem není znám z pražské guberniální registratury ani z dobových právních kompilací, není tedy zřejmé, zda byl v českých zemích užíván.

Formule „mutatis mutandis“ byla přitom v Praze užívána výrazně častěji než ve zbytku monarchie. Během vojenského roku 1837⁶⁵ byla tato formule použita (samostatně či v kombinaci s další formulí) u spisů posuzovaných ve Vídni celkem sedmkrát, u rukopisů cenzurovaných ve Lvově jednou, naproti tomu u celkem 45 rukopisů či nových vydání cenzurovaných v Praze, neznámá u jednotlivých čísel časopisů či sbírek, zároveň však například i u *Básní* J. S. Tomíčka, prvního svazku *Deklamovánek* F. J. Rubeše anebo u druhého vydání povídky *Jaronka, kněžna Kokořínská* od M. J. Pohořelého. Obdobně byla ve vojenském roce 1833 tato formule použita vídeňskou cenzurou sedmkrát, šestkrát cenzurou v Miláně a jednou v Benátkách; naproti tomu ve 21 případech cenzurou pražskou. Protože se z tohoto roku dochovaly cenzurní protokoly teologického cenzora H. J. Zeidlera, je možné porovnat formule ze seznamů povolených děl s cenzorovým vyjádřením, byť je toto srovnání limitováno absencí cenzurovaných rukopisů, na které posudky odkazují. Uvedme několik krátkých příkladů (omezujeme se zde na spisy označené „mut. mut. admittitur“, tedy bez dalších přívlastků): „Přípustné s opraveným výrazem“;⁶⁶ „přípustné s opravením výrazu ve 2. písni na s. 10“;⁶⁷ „protože se zmiňovaná jubilejní slavnost odehrála již roku 1832, jsou nutné udané opravy. Kromě toho není žádných námitek“;⁶⁸ „přípustné při ponechání správnějšího výrazu, který se vyskytuje i v samotné modlitbě, s. 11“;⁶⁹ „souhlas s dobrozdáním konzistoře, podle kterého může být píseň připuštěna se změnami udanými na s. 3, 5, 6“.⁷⁰

⁶⁴ *Collezione di leggi e regolamenti pubblicati dall'imp. regio governo delle provincie Venete*, díl 2, sv. 2, *Dal di 10 luglio a tutto dicembre 1815*, Venezia, Francesco Andreola 1815, s. 224–291, zde s. 284.

⁶⁵ Vojenský rok, kterým se cenzurní administrativa řídila, představovalo období od listopadu předcházejícího kalendářního roku do října, vojenský rok 1837 tedy začínal v listopadu 1836 a končil v říjnu 1837.

⁶⁶ „Mit dem berichtigten Ausdrücke zulässig“. NA, Řád premonstrátů Strahov, pozůstalosti, kt. 148–150, záznam č. 96 z 20. 4. 1833, vztahující se k rukopisu Tomáše Kubelky *Chvalozpěv mariánský*.

⁶⁷ „Mit dem abgeänderten Ausdrücke im 2ten Liede pag. 10. zulässig.“ Tamtéž, záznam č. 62 ze 17. 4. 1833, vztahující se ke spisu *Pobožné zpěvy aneb vroucí hlasové k svatému Aloysiusovi* J. F. Devotyho.

⁶⁸ „Nachdem die erwähnte Jubelfeyer schon im Jahre 1832. begangen worden ist, so sind die angegebenen Berichtigungen nöthig. Außerdem gibt es keinen Anstand.“ Tamtéž, záznam č. 95 z 20. 4. 1833 vztahující se k popisu jubilejní mariánské slavnosti *Fromme Erinnerung der 100jährigen Jubelfeyer Maria Krönung auf dem heiligen Berge*.

⁶⁹ „Mit Beybehaltung des angegebenen richtigeren Ausdruckes, wie er auch in dem kirchlichen Gebete selbst vorkömmt, pag. 11. zulässig.“ Tamtéž, záznam č. 90 z 22. 4. 1833 ohledně spisu Josefa Schmittlera *Litaney von den allgemeinen Anliegenheiten der Menschheit*.

⁷⁰ „Mit dem Consistorialgutachten einverstanden nach welchem das Lied mit den angegebenen Abänderungen pag. 3. 5. 6. zugelassen werden kann.“ Tamtéž, záznam č. 128 z 29. 6. 1833 týkající se *Ruhm- und Bittgesang zur seligsten Jungfrau Maria* od Václava Františka Veleby.

Z těchto ukázek vyplývá, že změny nařízené cenzorem při formulaci „mutatis mutandis“ se přinejmenším v některých případech týkaly oprav nařízených přímo cenzorem. Rozdíl mezi variantami „mutatis mutandis“ a „correctis corrigendis“ tedy není výrazný. Na druhé straně není možné vyloučit, že přinejmenším část udaných formulí vyjadřovala použití v duchu výše zmiňované vídeňské instrukce z roku 1803, tedy že byly takto označovány ty změny v rukopisu, jež měl opravit spisovatel sám v duchu cenzorových intencí.

Na základě tohoto exkurzu tedy můžeme konstatovat, že při posouzení *Máje* byly cenzurou nařízeny úpravy, přičemž jejich rozsah není možné z použité formule odhadnout. K nařízeným modifikacím mohlo dojít v přímé součinnosti Máchy s cenzorem Zimmermannem (cenzurní předpis z února 1795 sice přímý styk mezi autory a cenzory zakazoval, je však doložen i v jiných případech).⁷¹ Není přitom vyloučeno, že se právě tento fakt značí v cenzurní formulaci „mut. mut. admittitur“, protože přinejmenším vídeňská a benátská cenzura měla tímto způsobem označovat spisy, u nichž měl modifikace na základě cenzorových intencí vypracovat sám autor.

Podobu nařízených úprav neznáme a nelze je vyčíst ani z dochovaného rukopisu *Máje*. Ten bývá dosavadním bádáním někdy pokládán za autograf určený pro cenzuru,⁷² což ovšem můžeme vyloučit: rukopis *Máje* byl předkládán k cenzuře samostatně, cenzurovaný autograf by tedy musel vykazovat formální znaky, které vykazují dochované manuskripty, jež prošly cenzurním řízením.⁷³ Jsou jimi jednak prezenční značka knižního revizního úřadu v pravém horním rohu titulní strany, obsahující datum a protokolární číslo (vztahovala se k průběžně

⁷¹ Srov. např. Petr Píša: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv* 15, 2011, s. 91–102. – Tradičně bývá jako „doprovod pro cenzora“ interpretován tzv. *Výklad Máje* (R14), přičemž ovšem bývá zároveň chápán jako „autentické básnickovo vyjádření smyslu díla“ – Karel Janský: „Vydavatelské poznámky“, in Karel Hynek Mácha: *Básně a dramatické zlomky*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 1, ed. Karel Janský, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1959, s. 327–473, zde s. 348–349. Při osobní intervenci Máchy u cenzora Zimmermanna by ovšem písemná interpretace *Máje* ztrácela smysl a legislativa ani archivními prameny zachycená praxe neposkytují žádný analogický případ doprovodných komentářů určených cenzorovi. Snad souvisel *Výklad Máje* spíše s recenzí Máchovy knižní prvotiny v lipském časopise *Unser Planet*, jejíž autor pocházel patrně z okruhu pražských přátel K. H. Máchy, srov. M. Charypar: „Prameny Máchova *Máje*“, cit. dílo.

⁷² Miloš Pohorský: „K edici ‚věčného‘ *Máje*“, in Karel Hynek Mácha: *Máj, máj, věčný máj*, ed. Miloš Pohorský, [Praha], Obec spisovatelů, s. iii–iv, zde s. iii; nepřímě K. Janský: „Vydavatelské poznámky“, cit. dílo, s. 346.

⁷³ Spíše sporadicky uchované rukopisy jsou dnes v počtu desítek exemplářů zachovány ve fondech Oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea (KNM ORST), v LA PNP a v Muzeu Jindřichohradecka. Srov. např. vyobrazení v Petr Píša: „1810–1848. V zájmu nevzdělaného čtenáře. Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR – Academia 2015, s. 221–285, zde s. 282; Petr Píša: „Aby bez závady prošlo.“ Strategie Václava Hanky při styku s předbřeznovou cenzurou“, tamtéž, s. 305–316, zde s. 309, 311.

vedenému seznamu cenzurou posuzovaných rukopisů), jednak samotné imprimatur, umístované bezprostředně za závěr textu a obsahující vedle příslušné formule (v tomto případě tedy „mut. mut. imprimatur“) i podpis cenzurního referenta (v dané době jím byl Franz Willmann) a datum. Tyto znaky však rukopisu chybí. Cenzurní ohledy rovněž vyžadovaly, aby byly dedikace opatřeny podpisem dedikovaného, zastávajícího zde funkci souhlasu (podepsaná dedikace se vkládala do rukopisu vlastního díla anebo se k němu přivazovala)⁷⁴ – dedikace Ignáci Kommovi v rukopise *Máje* ovšem Kommův podpis nenese. Máchův autograf naproti tomu obsahuje shodné formální znaky jako verze B deníku z roku 1835 (R57; mj. shodné rozměry, shodná průsvitka papíru a shodná dvacetičtyřřádková podložka). Přikláníme se tedy k názoru, že se jedná o krasopisný exemplář určený patrně pro soukromou potřebu, který Mácha vypracoval patrně až po tisku *Máje*.⁷⁵ Přes větší množství odchylek od tištěného znění týkajících se kvantit nebo interpunkce neobsahuje rukopis žádné změny vůči tisku, které by bylo možné vykládat jako vynucené cenzurou. Pokud je tedy hypotéza o účelu rukopisu pravdivá, nepřímou by potvrzovala, že Mácha cenzurní návrhy akceptoval, začlenil je do výsledného autorského záměru a neměl potřebu zachycovat znění básně před cenzorovou intervencí ani pro privátní potřebu.

⁷⁴ S žádostmi o souhlas s dedikací se setkáváme v soukromé i úřední korespondenci z předbřeznového období. Srov. např. Státní okresní archiv Mladá Boleslav, Rodinný archiv Krouských, kt. 1, inv. č. 1/2, Josef Kajetán Tyl Josefu Krouskému 11. 2. 1848: „Dovoltež tedy laskavě, abych toto své vzdělání jinojazyčného spisu Vaším jménem přizdobiti a s malou dedikací k lidu našemu poslati směl! – [...] Podepište laskavě přiložený list a poštou mi jej zašlete!“ Srov. též nedatovaný koncept odpovědi tamtéž. – K žádostem o dedikace úřední osobě srov. např. NA, Presidium českého gubernia – tajné, 1819–1848, kt. 13, sign. H 80; NA, PG, 1831–1835, kt. 1667, sign. 20b/53, 20b/64; NA, PG, 1836–1840, kt. 1871, sign. 20b/29; NA, PG, 1841–1845, kt. 2021, sign. 20b/26; NA, PG, 1846–1849, kt. 2262, sign. 20b/15. Ukázky podepsaných dedikací v KNM ORST, sign. I H 16, V G 10, IV H 10/4; LA PNP, Václav Hanka, Starobylá skládání 5. Ohledně dedikace srov. též Máchův deníkový záznam z 30. září 1835: „Pak jsem se podepsal Sabinovi na básně, které mi obětoval“ (K. H. Mácha: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, cit. dílo, s. 288).

⁷⁵ Srov. podrobněji Michal Charypar: „Otázky rukopisu Máchova *Máje*. K chystané kritické edici básně“, *Česká literatura* 65, 2017, č. 4, s. 540–564. – Rukopis obsahuje – ve shodě s výsledným tiskem – údaj „Tiskem Jana Spurného.“ V dobové praxi máme doloženy případy, kdy autor nejprve předložil rukopis cenzuře, a teprve poté vyjednával s tiskaři (resp. nakladateli) o podmínkách vydání díla, srov. např. Jan B. Vlček K. A. Vinařickému b. d., in V. O. Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní*, díl 2, cit. dílo, s. 183–184. Podobnou praxi můžeme předpokládat i u *Máje* – zatímco v nedatovaném listu Hindlovi (č. IX), ve kterém plánuje cenzuru tisku, předpokládá Mácha dohodu s Martinem Neureutterem, v listu z 30. března 1836, ve kterém už informuje o pracích na sazbě, obhajuje své rozhodnutí vydat *Máj* vlastním nákladem u tiskaře Spurného. Byla-li tedy dohoda se Spurným uzavřena až po konečné cenzuře rukopisu, je zjevné, že údaj o tiskárně nemohl být součástí exempláře určeného pro cenzuru.

Snahy o vydávání Máchových spisů ve čtyřicátých letech

Se znalostí cenzurních seznamů povolených spisů se nyní podíváme i na pokusy o posmrtná vydávání Máchových děl před rokem 1848. Cenzurní problémy zde bývají tradičně uváděny jako jedna z příčin jejich nezdaru.⁷⁶ Dosavadní bádání znalo dva záznamy z dobové korespondence, jež se k tématu přímo vztahují. 12. června 1842 psal J. E. Vöcel, tehdy působící v Brucku nad Litavou jako vychovatel šlechtických synů, Aloisi Vojtěchu Šemberovi v souvislosti s vydáním svého *Meče a kalicha* (k jeho cenzuře viz výklad v páté kapitole):

obávám se, že by o cenzuru holomouckou nezavadil – vídeňskou cenzuru musíme vezdy co reserv naposled ponechati. Např. Máchové pozůstalé spisy před třemi lety v Praze damnatur obdržely; před 5 neděli sem je do vídeňské cenzury dal a za 14 dní již jsem je nazpět obdržel, a sice s imprimatur, a aniž **jediného** slovíčka vyškrtnuto tam nebylo. Šafařík v Praze jest náš a proto méně na choulostivých rozpacích vězí.⁷⁷

Druhý záznam pochází z pera samotného cenzora Máchových spisů ve čtyřicátých letech, Pavla Josefa Šafaříka. V dopise F. M. Klácelovi z 9. 7. 1843 charakterizoval soudobou básnickou produkci následujícím způsobem:

Blýskavých bublin a cinkání a břinkání až hrůza mnoho: Villani, Mácha tj. posthuma (v cenzuře) atd. atd. atd. – celé to haldy básní. Tyto básně na mne tak působí, jak pražské kolovrátky čili verkle – jež od rána do večera slyším (jakož ty básně z povinnosti čísti musím) – mohl by mne jimi ze světa vyhnati.⁷⁸

Oldřich Králík, který v kontextu máchovského bádání na citovaný Šafaříkův dopis upozornil, interpretoval Šafaříkův estetický odsudek Máchových a Villaniho spisů jako spor dvou „generací vkusu: Šafařík je přísný klasicista, Mácha bytostný romantik“.⁷⁹ Otázku, zda Šafaříkův estetický odsudek ovlivnil rovněž jeho postoj k Máchovu dílu z pozice cenzora, si Králík sice položil, zodpovědět ji však nedokázal. K. Janský na základě obou citovaných úryvků usuzoval, že právě Šafařík byl původcem zákazu spisů roku 1839, o kterém se

⁷⁶ Srov. např. Pavel Vašák: *Sám v davu s Máchou*, Praha, Karolinum 2011, s. 13, 34–35.

⁷⁷ Zdeněk Fišer (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 4, *Listy českým přátelům*, Vysoké Mýto, Regionální muzeum Vysoké Mýto 2004, s. 226.

⁷⁸ Cit. dle Pavel Vašák, Rudolf Havel (eds.): *Literární pouť Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836–1858*, Praha, Odeon 1981, s. 165.

⁷⁹ Oldřich Králík: „Mácha na posmrtné cenzuře“, *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 78–116, zde s. 99.

zmiňuje Vocelův dopis.⁸⁰ Jak ovšem podotknul Miroslav Červenka, druhá z Šafaříkem jmenovaných básnických knížek, Villaniho *Lyra a meč*, vyšla roku 1844, tedy „Šafařík jako cenzor dovedl propustit knížku, kterou odsoudil Šafařík jako kritik“. Červenka proto shrnul, že „nedovedeme s naprostou jistotou říci, zda v roce 1843 byl Mácha skutečně v Praze k cenzuře předložen“.⁸¹

V cenzurních seznamech se žádný údaj o pokusu o vydání Máchových spisů z roku 1839 nenalézá, a to ani v seznamu povolených spisů, ani v seznamu prohibit. Seznam cenzurních zákazů, s výjimkou výše uvedeného záznamu z února 1836, neobsahuje žádný další záznam, jež by šlo ztotožnit s jakýmkoli Máchovým dílem. Dokumentováno je ovšem hned sedm záznamů v seznamech děl povolených, které přesvědčivě dokumentují postupné snahy o vydávání Máchových posthum od Vocelova vídeňského pokusu roku 1842. Uvádíme zde doslovný přepis záznamů včetně tiskových chyb:

Macha (Karel Hynek). Pant' kekonosska. Obraz.

Macha (Carl Ignaz). Die Riesengebirger-Pilgerfahrt. Ein Bild.

Admittitur [seznam rukopisů povolených vídeňskou cenzurou ve druhé polovině dubna 1842]

Macha (Karel Hynek). Cikani. Roman.

Macha (Carl Ignaz). Die Zigeuner. Roman.

Admittitur [dtto]

Macha (Karel H.). Pozustalé spisy. Wydané od M. Machý. 2 Theile.

om. del. admittitur [seznam rukopisů povolených pražskou cenzurou v srpnu 1843]

Macha (K. H.). Paut Krkonoška. Obraz.

Admittitur [seznam rukopisů povolených pražskou cenzurou v dubnu 1844]

Macha (K. H.). Čikani. Roman.

Admittitur [dtto]

Sabina (Karel). Uvod powa hopisny Karla Hynka Machy.

om. del. admittitur [seznam rukopisů povolených pražskou cenzurou v květnu 1844]

Máchy (Karla Hynka). Pozůstalé spisy. Swazek prwní.

⁸⁰ K. Janský: *Karel Hynek Mácha*, cit. dílo, s. 315; obdobně Ivan Slavík: „Máchův cenzor“ [1986], in týž: *Tváře za zrcadlem*, Praha, Vyšehrad 1996, s. 118–122, zde s. 120.

⁸¹ Miroslav Červenka [pod jménem Mojmíra Otruby]: „Zápas o dílo K. H. M. Památce Michala Máchy“, in Karel Hynek Mácha: *Daleká pout'*, Praha, Československý spisovatel 1976, s. 153–173, zde s. 161.

Admittitur [seznam rukopisů povolených pražskou cenzurou v únoru 1845].⁸²

Na první pohled zaujme četnost těchto cenzurních záznamů. Lze ji vysvětlit na základě pravidla z roku 1828, jež omezilo platnost imprimatur na pouhý jeden rok od jeho udělení – státní aparát tím předcházel eventuálním změnám společensko-politických podmínek, v nichž mohlo být cenzurou povolené dílo vnímáno.⁸³ Jak tedy tyto záznamy ukazují, povolení *Poutě krkonošské* a *Cikánů* bylo cenzurou poprvé uděleno v dubnu 1842 ve Vídni, a to na základě korespondenčně doložené iniciativy J. E. Vocela. Obnoveno bylo v Praze o dva roky později. Pod titulem *Pozůstalé spisy* se v záznamech ze srpna 1843 a z února 1845 naproti tomu skrývají sebrané svazky Máchovy poezie a patrně i kratších próz – i zde muselo být imprimatur z důvodu vydavatelských prodlev po uplynutí jednoho roku obnoveno. Této domněnce by odpovídala i titulní strana Habránkova opisu *Rozbroje světů* a *Návratu* (O4), jejíž titulní list nese název „Pozustale Spisy Karla Hynka Máchy.“; zlomek je paginován 128–139. Značka „II ad 435“ umístěná v levém horním rohu titulního listu patrně odkazuje k prezenční značce knižního revizního úřadu pro druhý svazek spisů při posuzování ze srpna 1843 – číslo 435 by představovalo průběžné číslo protokolu.⁸⁴

Tato chronologie pokusů o vydávání Máchových spisů přitom v zásadě odpovídá jiným známým údajům, v mnohém je ovšem zpřesňuje. Pomineme-li zmínku v Michlově *Ouplném literárním létopisu* z roku 1839 o zamýšleném vydání druhého dílu Máchových spisů „nákladem Hindla v Hradišti“ a kritiky prodlev se zpřístupňováním Máchova odkazu

⁸² *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1842 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1841, s. 354; *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1843 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1842, s. 623; *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1844 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1843, s. 387, 388, 442; *Verzeichniß der im Militär-Jahre 1845 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w.*, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1844, s. 213.

⁸³ NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 6039 ex 1828.

⁸⁴ Cenzurní vyjádření se v závěru dochovaného konvolutu (ani v případě jiných opisů zachovaných v pozůstalosti) nenachází, přesto se domníváme, že přinejmenším část dnes dochovaných opisů představovala rukopisy, které byly předloženy cenzuře. Dnešní posouzení rukopisů v Máchově pozůstalosti totiž ztěžuje fakt, že nejpозději při jejich sekundárním svázání byly k sobě spojeny rukopisy, které spolu zprvu zjevně nesouvisely (rozdíly ve formátu i v paginaci). Druhý titulní list zachovaný v LA PNP, rukopis S5, viditelné znaky cenzurního posouzení nenese („SPISY Karla Hynka Máchy. Dalekáť cesta má! Marné volání!! Svazek první. V Praze 1845“, cifra letopočtu byla přepsána z původního „1843“).

Máchova díla vznášené J. K. Tylem (*Květy* 8. 4. 1841), Františkem Douchou (*Česká včela* 26. 4. 1842) a Siegfriedem Kapperem (*Sonntagsblätter für heimatliche Interessen* 1. 5. 1842), byla česká literární veřejnost o přípravách k tisku Máchova díla poprvé informována notickou Michala Máchy o „brzkém vydání veškerých spisů zesnulého bratra mého“ v *Květech* ze 7. června 1843, tedy patrně krátce před odevzdáním rukopisů do cenzury.⁸⁵ Ačkoli Michal Mácha avizoval „na způsob elegantních vzorů cizokrajných jenom jediný velký díl“ Máchových spisů, byl rukopis do cenzury předložen jako dvoudílný. Právě k cenzuře tohoto rukopisného konvolutu *Pozůstalých spisů*, dokončené v srpnu 1843, se vztahuje údaj z výše citovaného Šafaříkova listu z 9. července 1843. Noticka Michala Máchy avizovala i „obšírný romantický obraz *Cikáni*“, součástí cenzurovaného konvolutu patrně tento román ani *Pout' krkonošská* nebyly, protože tyto rukopisy byly cenzurou opětovně schváleny k tisku v dubnu 1844, tedy v době, kdy bylo imprimatur pro *Pozůstalé spisy* stále v platnosti. Cenzuře předložený konvolut *Pozůstalých spisů* neobsahoval ani Sabinův *Úvod povahopisný*, o jehož prodlevách informoval Michal Mácha v říjnu 1843 J. N. Krouského (viz dopis Krouského V. B. Nebeskému z prosince 1843) a prodlevy veřejně připustil v *Květech* z ledna následujícího roku. Sabina dokončil životopisný nástin teprve o několik měsíců později; v květnu 1844 byla tato stat' povolena s cenzurními škrty, už o měsíc dříve bylo ovšem obnoveno imprimatur pro *Pout' krkonošskou* a *Cikány*, které byly patrně zamýšleny jako další svazky či sešity plánovaného vydání. Přesto se vydání Máchových spisů nadále zdržovalo, přičemž vypršela lhůta pro platnost imprimatur prvního konvolutu. V únoru 1845 tedy muselo být obnoveno, alespoň pro první svazek (povolení pro Sabinův *Úvod* nadále zůstávalo v platnosti). Hned 11. února 1845 přinesly *Květy* noticku o proběhlém, či snad stále ještě připravovaném tisku prvního archu Máchových spisů („Spisů Máchových viděli jsme první arch. Vydání bude oupravné. Bůh dej, aby toto podnikání čerstvěji ku konci dospělo, nežli se začátku dočkalo“). 19. dubna 1845 informoval o probíhajícím tisku Máchových posthum časopis *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*. V květnu téhož roku avizovaly vydání prvního sešitu další časopisy, *Bohemia*, *Moravia*, *Česká včela* a *Sonntagsblätter*, později v únoru 1846 jej recenzovaly *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst*. Pět archů prvního sešitu ovšem obsahovalo pouze Sabinův životopisný nástin a počátek *Máje*. Již 28. října 1845 kritizoval K.

⁸⁵ P. Vašák, R. Havel (eds.): *Literární pout' Karla Hynka Máchy*, cit. dílo, s. 123, 140, 150–151, 151–152, 163–164. – O pořizování opisů Máchových děl v letech 1842–1843, které měly být určeny pro vydání, informuje rovněž dopis Františka Ladislava Vorlíčka J. V. Fričovi z 6. 5. 1858, viz K. Kazbunda: *Sabina*, cit. dílo, s. 209. Vorlíček se roku 1858 snažil starší opisy uspořádat pro chystané souborné vydání Máchova díla u Kateřiny Jeřábkové. Část opisů ze čtyřicátých let byla použita pro Koberovo vydání *Spisů Karla Hynka Máchy* počátkem let šedesátých a následně zničena – srov. např. K. Janský: „Vydavatelské poznámky“, cit. dílo, s. 339.

B. Štorch v *České včele* prodlevy při vydávání dalších sešitů, v dubnu 1846 žádal Michal Mácha v *Pražských novinách* zaslání dlužných financí za výtisky prvního sešitu. S prosbou o zisk financí za prodej prvního sešitu Máchových spisů je spojen i dopis Michala Máchy A. Pittnerovi z 10. března 1846, ve kterém ovšem uvádí, že „teď se tiskne druhý svazek, a sice silnější než první, kterýmž I. díl spisů bude ukončen“. V následujících měsících se však setkáváme už jen s kritikou nedokončeného publikačního počínu – nejprve v sedmém sešitu *Poutníka* (říjen 1846), poté ve *Slovenských pohľadech* z počátku roku 1847, a konečně v lednových *Květech* roku 1847, v redakční poznámce k Rybičkově zprávě z Vídně, kde Jaroslav Pospíšil na příkladu nezdaru Máchových spisů kritizoval, „aby soukromé osoby dříve do podobných mnohoslibných podnikání se nepouštěly, pokud dostatečně uspořádaných rukopisů a ostatních potřeb k nákladu pohotově nemají“.⁸⁶

Můžeme shrnout: na nezdaru vydávání sebraných spisů Karla Hynka Máchy ve čtyřicátých letech 19. století cenzura bezprostřední podíl neměla. Rukopisy *Cikánů*, *Pouti krkonošské* a dalších dvou svazků *Pozůstalých spisů* byly opakovaně předkládány k cenzurnímu posouzení, a byly tedy připravené do podoby použitelné i pro pozdější tisk. Všechny cenzurou posuzované rukopisy povolení k tisku získaly, a to včetně *Cikánů* zakázaných během Máchova života.⁸⁷

To však neznamená, že by se úsilí o vydání Máchových posthum nesetkalo s žádnými cenzurními námitkami. Jak je ze seznamů povolených spisů patrné, ve dvou případech bylo Máchovo dílo, respektive s ním související texty postiženo nařízenými cenzurními výpustkami – v srpnu 1843 a v případě Sabinova *Úvodu povahopisného* v květnu 1844. Zatímco Šafaříkem nařízené škrty ve vydání Máchových posthum nejsme schopni rekonstruovat, v případě *Úvodu povahopisného* se dochovaly hned tři opisy tzv. dodatků, tedy

⁸⁶ P. Vašák, R. Havel (eds.): *Literární pout' Karla Hynka Máchy*, cit. dílo, s. 166–167, 173, 179, 230–231, 235, 246, 248; GERTRAUD MARINELLI-KÖNIG: *DIE BÖHMISCHEN LÄNDER IN DEN WIENER ZEITSCHRIFTEN UND ALMANACHEN DES VORMÄRZ (1805–1848)*, sv. 1, WIEN, VERLAG DER ÖSTERREICHISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN 2011, s. 382, 383; Pavel Vašák (ed.): *Česká pout' Karla Hynka Máchy*, Praha, Karolinum 1999, s. 39.

⁸⁷ Ani krach vydávání *Cikánů* v časopise *Lumír* roku 1851, jež bylo 10. dubna po otištění sedmi kapitol ukončeno zmínkou o „oprávněném dědici Máchových spisů“, nebyl vyvolán cenzurními opatřeními. Zpětně to potvrzuje relace pražského policejního ředitele Leopolda von Sacher-Masocha ze srpna 1852 – v ní informoval, že dosud nevznikl žádný důvod k policejnímu zákroku vůči *Lumíru*, srov. Magdaléna Pokorná: „Mikovcův Lumír ve světle úředních dokumentů. Případ Palacký“, *Literární archiv* 38, 2006, s. 171–179, zde s. 174. To ovšem neznamená, že by Máchovo jméno nemohlo být později přesto vnímáno jako politikum – nelze vyloučit policejní intervenci vůči studii F. B. Kořínka *Karel Hynek Mácha*, jejíž vydávání v *Pražských novinách* na počátku roku 1854 bylo na 14 dnů přerušeno – viz P. Vašák: *Sám v davu s Máchou*, cit. dílo, s. 89.

pasáží eliminovaných v tištěném vydání.⁸⁸ Především u kratších výpustek považujeme jejich cenzurní původ za nepochybný;⁸⁹ u delších škrtů je možno uvažovat o snaze zkrátit text proto, aby se do prvního sešitu spisů vešel alespoň začátek *Máje*.⁹⁰

Drobnější výpustky, postihující v první řadě otiskované dokumenty z Máchovy pozůstalosti, v menším počtu případů pak i Sabinův autorský text, se týkají hned několika témat sledovaných předbřeznovou cenzurou. Eliminovány byly pasáže, které bylo možné vnímat jako protináboženské až ateistické („já se kořím **Bohu, poněvadž – není**“ v citátu ze *Zápisníku*),⁹¹ dále narážky snižující důstojnost královského majestátu (v rámci *Plánu k Vyšehradu*),⁹² zkrácení se dočkala reflexe evropské revoluce roku 1830.⁹³ Výpustky a modifikace se týkají rovněž těch pasáží, jež by mohly být interpretovány jako výzva k národnostní nesnášenlivosti („navzdor opozdílům, **filistinům a všem nepřátelům našim**“ > „navzdor opozdílům i všem nepřítelům našim“)⁹⁴ či jako politická interpretace slovanské vzájemnosti („**takže již mnozí o vzájemnosti slovanské literatury vůbec přemýšleli a někteří i na jinou stránku této myšlenky zaměřovali**“).⁹⁵ Vyškrtnuta byla Sabinova kritika „**bezdušnosti a obyčejnosti, jížto říkají solidnosti**“ v kontrastu s Byronovou obětí za nezávislost Řecka,⁹⁶ pasáž o romantické fascinaci smrtí („v **tajnostech**

⁸⁸ LA PNP, Karel Hynek Mácha, rkp. cizí, Sabina Karel: Úvod povahopisný – dodatky, muzejní opis neznámou rukou; tamtéž, opis rukou Karla Kříže; tamtéž, tzv. Voglův exemplář, fotokopie. Poprvé tyto dodatky otiskl Čeněk Zibrt: „Nově objevené rukopisy skladeb K. H. Máchy“, *Naše doba* 21, 1914, s. 449–458, 615–623, 725–734, 817–824, zde s. 725–734, 817–819, a příznačně interpretoval jako důkaz, „jak Sabina Máchovy výroky, projevy, dopisy (vymlouvaje se na cenzuru) překrucoval, krátil a původní znění mátl“ (tamtéž, s. 623, obdobně TAMTÉŽ, s. 821). Kritickou edici *Úvodu povahopisného* včetně vypuštěných pasáží podal Karel Janský v rámci edice *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha, Svobodné slovo – Melantrich 1959 [na tit. listě chybně 1958], s. 14–99, na jeho vydání dále v textu odkazujeme. Text výpustek v prvním vydání *Úvodu povahopisného* označujeme tučně. Část muzejního opisu byla (sekundárně?) ještě začerněna, tento text Voglův opis ani na něm závisející Křížův opis neobsahují. Rekonstruovat začerněný text bylo přitom možné jen v případě, kdy se tento rukopisný škrt týkal Máchovy citace známé z jiných zdrojů.

⁸⁹ Byť to záznam v seznamu povolených spisů neimplikuje, můžeme za cenzurní považovat i drobné formulační modifikace textu (jako Karel Sabina: „Úvod povahopisný“, in K. Janský [ed.]: *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, cit. dílo, s. 15, 255), srov. též níže.

⁹⁰ Tak usuzoval K. Janský (ed.): *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, cit. dílo, s. 254.

⁹¹ K. Sabina: „Úvod povahopisný“, cit. dílo, s. 40. – Tendenci mírnit některé výroky vztahující se k náboženství má i Sabina při práci s Máchovými autorskými texty, srov. jeho převod pasáže z dopisu Lori (č. V) „seine Schlummerstätte [...], sie ist mir heilig, heiliger als meines Gottes Altar“ na „hrob jeho, jest mi svatý, **světější nežli oltář mé idey**“ (K. Sabina: „Úvod povahopisný“, cit. dílo, s. 52; zvýrazněná část byla z tištěného textu rovněž vypuštěna; srov. též František Krčma: „Dva příspěvky máchovské“, *Listy filologické* 68, 1941, č. 1, s. 56–62).

⁹² K. Sabina: „Úvod povahopisný“, cit. dílo, s. 77.

⁹³ Tamtéž, s. 24, 257.

⁹⁴ Tamtéž, s. 15, 255.

⁹⁵ Tamtéž, s. 24.

⁹⁶ Tamtéž, s. 39–40.

jejích hledali půvabu, jakéhož jim život neposkytoval“),⁹⁷ zmínky o „byronském malkontentismu“.⁹⁸ Eliminována byla dále zmínka o čtení cenzurou zakázaného almanachu *Mephistopheles*.⁹⁹ Oslabena byla též pasáž o ženské povaze, „která když nejkrásněji vykvítá a nejpůvabněji se představuje blouznivému vzhledu milencovu, u hlubším nahlédnutí v opravdovost její **obyčejně** jen co klam se vyzrazuje“ (> „někdy jen co klam se vyzrazuje“).¹⁰⁰

Delší škrty, postihující reflexi (údajných) rozhovorů Sabiny s Máchou nebo citované úryvky z osobních dokumentů, se týkají v první řadě emocionálně zabarvených pasáží plných subjektivní reflexe a užívajících často apoziopce. Postižena je promluva o tom, že „**je vše, co spatřujeme, slyšíme a cítíme, pouze hrou našich smyslů**“,¹⁰¹ citově zabarvený dopis Benešovi (č. III),¹⁰² eliminovány jsou citáty ze *Zápisníku* líčící „**nepokoj srdce**“, přepis snových pasáží,¹⁰³ reflexe sebevraždy.¹⁰⁴ Vypuštěná pasáž z dnes pravděpodobně nedochované části *Zápisníku* se zamýšlí nad Byronovou ztrátou Boha a obhájí subjektivně romantickou „**literaturu zoufalství**“.¹⁰⁵ Eliminována byla rovněž delší Sabinova úvaha o zdroji Máchovy „**hrůzopl[n]é nedůvěr[y] v budoucnost**“, jež přechází v polemiku s Tylovým pojetím rozervanectví i expresivní apoteózu českého jazyka, jehož se vzdělanci „**štítí jako zlého zápachu hnijící nablízku mrtvoly**“.¹⁰⁶ V případě výňatků z *Deníku z roku 1835* je nepřilíš překvapivě vyškrtnuta pasáž kritizující kněze, který „**zneuctiv – nesluší se ani napsati jak – dříve své člověčenství**“, vykonával pohřební obřad,¹⁰⁷ dále dochází mimo jiné k eliminaci zmínek o básni „Na příchod krále“ a o jejích cenzurních osudech, škrty výpisku o věčném odkazu Husa v srdcích Čechů a opět přepisů snů. Z citovaných ukázek z deníku i z dopisů Hindlovi jsou vypuštěny pasáže rozebírající vztah s Lori.

Jako celek tedy cenzurní zásahy v *Úvodu povahopisném* redukovat expresivně subjektivní pasáže, oslabují odkazy k evropskému romantismu, odstraňují pochyby o Boží existenci, tematizaci sebevraždy a kritiku kněží, eliminují zmínky o cenzuře, odstraňují

⁹⁷ Tamtéž, s. 40.

⁹⁸ Tamtéž, s. 38, 40–41.

⁹⁹ Tamtéž, s. 45–46.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 48, 268.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 29.

¹⁰² Tamtéž, s. 29–31.

¹⁰³ Tamtéž, s. 41, 42.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 41–42.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 43–44.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 31–33.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 54.

potenciální výtky vůči královskému majestátu a nivelizují nacionálně laděné pasáže interpretovatelné jako výzvy k národnostní nesnášenlivosti. Bez cenzurních zásahů na druhou stranu zůstala například přímá polemika Sabiny s Máchovými kritiky.¹⁰⁸

Romány v osidlech cenzury

Zjištěné závěry z *Úvodu povahopisného* nyní můžeme uplatnit i při otázce vztahu cenzury vůči Máchovu dílu jako celku. Jak už jsme uvedli i v jiných kapitolách, její podstatou byla paternalistická optika posuzující díla především z hlediska jejich předpokládaného účinku na (modelového) čtenáře. Krásná literatura zde nepředstavovala autonomní pole, jež by mělo být oproštěno od vnějších zásahů, naopak se beletrie stávala častým cílem zásahů vzhledem k cenzurní představě o naivním čtenáři, který není schopen plně rozpoznávat fikcionalitu textu a mohl by přečtené vnímat jako přímý návod k žité realitě. Bližší analýza sporadicky dochovaných cenzurních posudků i literární analýza vybraných prohibit¹⁰⁹ ukazuje na širokou škálu tematických i motivických důvodů pro vynesení zákazu, zakládajících se v extenzivně pojaté ochraně státu a jeho představitelů, náboženství, veřejné morálky a osobní cti jednotlivců. Mezi důvody pro zákaz díla tak patřila mimo jiné tematizace sebevraždy, negativní zobrazení členů habsburského rodu, a to včetně fiktivních postav z vrcholného středověku, tematizace napoleonských válek, znázornění uvolněné sexuální morálky v panovnických nebo šlechtických kruzích, negativní tematizace postav duchovních. Cenzura vystupovala též proti motivům triviální romantiky, zvláště příběhům o loupežnících, rytířským a duchařským povídkám.¹¹⁰

Některé z výše ukázaných motivů můžeme vysledovat i v Máchových *Cikánech*, cenzurou zakázaných v roce 1836. Postava armádního vysloužilce Bárty může evokovat znevažování vojenského stavu a v jeho vyprávění o „francouzské válce“ spatřujeme vzdálený ohlas napoleonských válek. V mimomanželském poměru hraběte Valdemara Lomeckého mohl cenzor spatřovat znevažování šlechtického stavu. Romantické kulisy *Cikánů*, líčení noční krajiny osvětlované blesky, zdánlivě nadpřirozené úkazy, Emina osudová přísaha vedoucí ve fabuli příběhu k její smrti při porodu evokovaly atmosféru cenzurně

¹⁰⁸ Srov. zvl. tamtéž, s. 39, 85–86, 97–99.

¹⁰⁹ Srov. pátou kapitolu, dále zvl. N. Bachleitner: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*, cit. dílo, s. 108–114, 259–405, 412–416.

¹¹⁰ Viz Holger Dainat: *Abaellino, Rinaldini und Konsorten. Zur Geschichte der Räuberromane in Deutschland*, Tübingen, Niemeyer 1996.

marginalizované triviální romantiky. Ta byla spojována i se samotným tématem Cikánů, národa žijícího – obdobně jako loupežnické tlupy – vně společenských konvencí. V cenzurních seznamech tak nacházíme více než dvě desítky prohibit vztahujících se k líčení cikánského života – opakovaně například *Goldchen oder das Zigeunermädchen* A. C. Seidela anebo drama *Die kleine Zigeunerin* Augusta von Kotzebue.¹¹¹

Přesto však stojíme před otázkou, jak vysvětlit, že nejdelší Máchova próza byla roku 1836 zakázána, v letech 1842 a 1844 však povolena, a to – jak cenzurní záznamy ukazují – bez jakýchkoli cenzurou nařízených škrtů či modifikací. Hypotetická možnost, že pozůstalé dílo bylo před opětovným podáním do cenzury roku 1844 modifikováno a zbaveno potenciálně problematických pasáží, není prameny nijak doložena, přesto ji nemůžeme zcela vyloučit. Můžeme ovšem nabídnout přinejmenším dvě další hypotézy.

1. Přes zdánlivou monolitičnost cenzurního systému předbřeznového Rakouska byla hranice mezi textem povoleným (případně povoleným za cenu škrtů a modifikací) a zakázaným neostrá a potenciálně proměnlivá v čase. Svou roli hrály okolnosti konkrétního cenzurního posouzení, mimo jiné taktizování s ohledem na místo cenzurního posouzení, osobu cenzora, i společenské postavení předkladatele. J. E. Vocel byl coby vychovatel v rodině knížete Harracha ve styku s osobnostmi pohybujícími se v předních kruzích rakouské administrativy, například s barony Josephem Christianem von Zedlitzem a Klemensem Václavem von Hügelem, blízkými spolupracovníky knížete Metternicha. Jejich prostřednictvím intervenoval Vocel mimo jiné na jaře 1841 ve prospěch profesorského postu pro P. J. Šafaříka.¹¹² Podání Máchových spisů vídeňské cenzuře mohla tedy provázet i Vocelova neformální intervence.

2. Jak ukazují výše citované záznamy v seznamech povolených spisů, text *Cikánů* povolený cenzurou v letech 1842 a 1844 nese v podtitulu žánrové označení „román“; stejným způsobem označoval své dílo sám Mácha (srov. výše citovaný dopis Hindlovi č. IX), a můžeme proto předpokládat, že totožnou žánrovou charakteristiku nesl i původní rukopis cenzurovaný roku 1836. Jednalo by se tak o sebevědomé autorské gesto, jímž se Mácha přihlásil k žánru moderní evropské prózy, z něhož inspiračně čerpal.¹¹³ V kontextu rakouské cenzurní legislativy se ovšem zároveň jednalo o gesto nadmíru problematické. Ve druhé kapitole jsme mohli sledovat, jak v návaznosti na diskurz o škodlivosti přílišného čtení,

¹¹¹ K tematizaci Cikánů obecně Daniel Soukup: „Cikáni“ a česká vesnice. *Konstrukty cizosti v literatuře 19. století*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2013.

¹¹² Srov. Vocelovu korespondenci v LA PNP, Pavel Josef Šafařík.

¹¹³ K žánrovému zařazení *Cikánů* srov. M. Charypar: *Máchovské interpretace*, cit. dílo, s. 159–166.

koncentrovaný do pojmů čtenářská závislost (*Lesesucht*) a čtenářská zuřivost (*Lesewut*), byla od roku 1800 vydávána nařízení zakazující románovou četbu, která údajně vede k nepřiměřenému rozněcování fantazie. Modelový příklad zde představovaly, jak již bylo zmíněno, dobově populární prózy s rytířskou, duchařskou nebo exotickou tematikou, cenzurní nařízení se však obracela proti románu jako takovému, byť se sami autoři legislativy potýkali s problémy při vymezení jeho definice.¹¹⁴

Cenzurní nařízení zmiňovaná ve druhé kapitole odrážela komplikované postavení žánru v soudobých německojazyčných teoretických reflexích, kdy – zvláště do dvacátých let 19. století – byl román vnímán ambivalentně, jednak jako „triviální“ žánr, jednak jako „vysoký“.¹¹⁵ Ambivalentní pozice románu přetrvávala zvláště v reflexích z per rakouských autorů¹¹⁶ – zde se mimo jiné odráží personální propojení kritiků soustředěných okolo vlivného vídeňského časopisu *Jahrbücher der Literatur* se zaměstnanci cenzury.¹¹⁷ Přinejmenším částečně tyto cenzurní i estetické odsudky románu ovlivnily postavení žánru v literaturách habsburské monarchie či přinejmenším způsob, jakým byla prozaická díla označována. Podle cenzurních seznamů bylo v letech 1800–1848 zakázáno celkem 1 019 knižních titulů, které ve svém názvu, podtitulu či případně názvu ediční řady nesly označení *román* či slova od něj odvozená. Zatímco v prvním desetiletí 19. století bylo v průměru vyneseno 18 zákazů ročně a v dalším desetiletí tento průměr poklesl na 4 tituly ročně, ve dvacátých letech bylo průměrně zakázáno 22 titulů ročně, ve třicátých 26 a ve čtyřicátých 28. V letech 1810–1848 nadto nebylo k tisku připuštěno 51 rukopisů či starších vydání děl, u nichž cenzurní záznam obsahoval označení román – ve třicátých letech bylo takto zakázáno celkem 15 titulů. Tyto údaje neznamenaají, že by bylo žánrové označení „román“ z knih vycházejících na území habsburské monarchie zcela eliminováno – katalog Rakouské národní knihovny tak registruje na dvě stovky děl vydaných na území habsburské monarchie a označených v názvu či podtitulu „román“.¹¹⁸ Zjišťujeme však nápadnou mezeru u titulů vydaných v Praze nebo

¹¹⁴ Srov. Friedrich Wilhelm Schembor: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen Zeit. Eine Dokumentation auf Grund der Akten der Obersten Polizei- und Zensurhofstelle*, Wien, Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 2010 (elektronická publikace), s. 87.

¹¹⁵ Primus-Heinz Kucher: *Ungleichzeitige/verspätete Moderne. Prosaformen in der österreichischen Literatur*, Tübingen – Basel, A. Francke 2002, s. 19–43.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 44–66.

¹¹⁷ Viz Silvester Lechner: *Gelehrte Kritik und Restauration. Metternichs Wissenschafts- und Pressepolitik und die Wiener „Jahrbücher der Literatur“ (1818–1849)*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1977.

¹¹⁸ Údaje je třeba vnímat pouze jako orientační, Rakouská národní knihovna byla od roku 1808 opatřena právem povinného výtisku, teprve postupně se však prosazovalo jeho vymáhání. Komplexní výzkum by musel vzít vedle dalších knihoven na území někdejší monarchie v potaz i dobové katalogy z lipských veletrhů. Zajímá nás zde dobové žánrové označení, nikoli příslušnost k žánru na základě (dnešních) literárněvědných kritérií. Pro roky

v dalších tiskárnách z Čech ležících v působnosti pražské cenzury. Mezi dílem Gregora Wastela *Morgenröte der verschönerten Gattenliebe. Ein Roman* z roku 1820 a Chocholouškovými *Templáři v Čechách* s podtitulem *Historický román ve třech dílech* z roku 1843 v Čechách nevyšel žádný titul s žánrovým označením „román“. Nemusí se přitom jednat o koincidenci, že právě od sklonku roku 1820 vykonával kontrolu beletristických děl v Praze J. N. V. Zimmermann, jehož značně formalistní výkon cenzury i údajnou přísnost právě vůči románům zmiňují pamětnická vyjádření. Nesl-li tedy už rukopis *Cikánů* z roku 1836 podtitul „román“ (jak už bylo ukázáno, verze předložená J. A. Vocelem roku 1842 jej nesla), mohlo být právě toto žánrové označení důvodem k pražskému zákazu. Takovou formalistní přísnost přitom u vídeňské cenzury nemusíme předpokládat, protože ve Vídni byla mimo jiné posuzována četná románová produkce přicházející ze zahraničí.

Cenzura díla K. H. Máchy a historická paměť

V bilančním příspěvku k máchovskému setkání roku 1996 se Pavel Vašák tázal po důvodech mimořádného postavení Máchy v kontextu české literatury. Vyslovil odvážnou tezi, že Máchovo dílo bylo v desetiletích po básnickově smrti neustále vnímáno jako „zástupný symbol národa a tím politiky“, symbol „pro vyjádření nesouhlasu s vládnoucí mocí“, který „se zrodil v polaritě literatury a politiky: svobody romantického JÁ a nesvobody člověka ve společnosti“.¹¹⁹ Variabilita označování Máchovy osoby, kterou Vašák ve svých statích opakovaně rozebíral, byla podle něj „vždy spojená, zjevně i zastřeně, s postojem nesouhlasu“.¹²⁰ Byly to přitom právě cenzurní problémy Máchových děl, které podle Vašáka vedly „na jedné straně k tabuizaci [autora a jeho díla, PP], na straně druhé ke ztotožnění tabu autora s celým souborem společenských zákazů, s projevy politické a národní nesvobody, útlaku atd. ve společnosti vůbec“. Máchovo jméno se tak podle Vašáka mohlo stát – nikoli navzdory problémům se zpřístupňováním jeho díla, ale **díky** nim – synekdochou úsilí o

1815–1820 registruje Hartmut Vollmer celkem 403 německojazyčných románů (bez započtení překladů a opakovaných vydání), přičemž jen 99 z nich neslo explicitní žánrové označení „román“ (či slova od něj odvozená). Tento poměr pro období 1815–1820 odpovídá i u románů vyšlých na území Rakouska (včetně dvojích míst vydání) – z 32 románů registrovaných Vollmerovou bibliografií jich nese 8 žánrové označení „román“ – Hartmut Vollmer: *Der deutschsprachige Roman 1815–1820. Bestand, Entwicklung, Gattungen, Rolle und Bedeutung in der Literatur und in der Zeit*, München, Wilhelm Fink 1993, s. 40–46, 225–263.

¹¹⁹ P. Vašák: *Sám v davu s Máchou*, cit. dílo, s. 154.

¹²⁰ Tamtéž, s. 154–155.

společenskou změnu, která fungovala jako významově neurčitý zástupný symbol, k němuž bylo možné vcelku volně připojovat rozličné konkrétní atributy.¹²¹

Jak jsme ovšem ukázali, přes estetický odsudek Máchovy „kolovrátkové“ poezie z pera cenzora Pavla Josefa Šafaříka nebylo žádné Máchovo dílo ve čtyřicátých letech 19. století postiženo cenzurním zákazem a cenzura nenesla přímý vliv na nezdaru vydávání sebraných spisů, organizovaném Michalem Máchou. K vydání byl opakovaně povolen i „román“ *Cikáni*, přičemž ovšem právě žánrové označení díla mohlo být jednou z příčin původního pražského cenzurního zákazu z roku 1836. Zákaz vydaný za Máchova života se tedy jen částečně podílel na skutečnosti, že první kompletní vydání *Cikánů* bylo vytištěno až po jedenadvaceti letech. Za touto skutečností musíme spíše spatřovat kombinaci ekonomických a autorskoprávních faktorů.

V rozporu s tradovaným tvrzením se cenzurní úpravy týkaly i *Máje*, přičemž ovšem záznam „mut. mut. admittitur“ v seznamu povolených spisů informuje pouze o samotné přítomnosti nařízené modifikace, nikoli o jejím rozsahu. Pozdější tradice zdůrazňovala roli vyjednávání Máchy a jeho přátel s cenzorem Zimmermannem, doloženou i soudobým Máchovým dopisem, aniž by ovšem na fakt nucené úpravy upozornila. Mohli jsme sledovat, že vyprávění o cenzuře *Máje* zároveň získávalo čím dál více anekdotický charakter. Tento postup odpovídal potřebám narativu českého národního hnutí. Cenzor Zimmermann totiž mohl být emblematicky redukován na zápornou postavu s komickými rysy, kladoucí české literatuře vnější překážky, ovšem pouze takového charakteru, že díky „geniální básníkově lsti“ mohlo být vrcholné dílo české předbřeznové literatury údajně uchráněno ode všech cenzurních zásahů. Takovým vyprávěním mohl být do pozadí odsunut záporný postoj nemalé části literární veřejnosti k vydané básni, stejně jako skutečnost, že na druhé české vydání si Máchův *Máj* – i přes změnu na postu pražského cenzora a později přes zrušení předběžné cenzury jako takové – musel počkat celých dalších pětadvacet let.

¹²¹ Tamtéž, s. 152.

8. „Aby bez závady prošlo“. Strategie Václava Hanky při styku s předbřeznovou cenzurou

Jak upozorňuje Beate Müllerová, jejíž názory jsme představili podrobně ve druhé kapitole, na literární cenzuru bychom měli nahlížet „spíše jako na nestabilní proces akcí a reakcí v zápase o moc, publicitu a privilegium otevřeně mluvit než jako na pouhý represivní nástroj s předvídatelnými výsledky“.¹ Aktivita cenzury jsou provázeny zpětnými akcemi ostatních účastníků literárně komunikačních procesů, které vyvolávají opět změny ve výkonu cenzury vedené snahou na tyto spisovatelské, nakladatelské či čtenářské strategie adekvátně reagovat. Okolo neostré hranice mezi povolenými a nepovolenými tématy či styly psaní tak dochází k neustálému vyjednávání.

V případě předbřeznového období jsou strategie jednání vůči cenzurní instanci obzvláště viditelné u vydávání starších rukopisných památek. Diskurzivním pravidlům literární komunikace v rámci předbřeznové habsburské monarchie se totiž mohl editor starších literárních památek přizpůsobit výrazně obtížněji než autor původních textů. Zatímco byl výběr témat, žánrů a stylů ovlivňován jak bezprostředním ohledem na cenzurní pravidla, tak hlubšími estetickými a společenskými normami, z nichž cenzurní předpisy a jejich aplikace vycházely, vyznával autor staršího textu normy odlišné a obracel se k rozdílnému publiku. Editorská praxe první poloviny 19. století kladoucí důraz na zprostředkování podoby ideálního, nejstaršího pramene (i za cenu jeho případné rekonstrukce tam, kde se nedochoval)² byla jen těžko slučitelná s předběžnými modifikacemi motivovanými ohledem na normy státní cenzury. Při absenci možnosti přizpůsobovat text cenzurním normám tak stoupla role taktizování mimo text, tedy v rámci styku editora s cenzurní instancí.

Národní obrození navíc přisuzovalo starším českým textům výraznou symbolickou hodnotu. Ta tak zpříšňovala cenzurní posouzení, protože vydávané texty se v očích cenzurních autorit stávaly atraktivní pro lidové čtenáře. Jak už jsme viděli i v jiných kapitolách, právě otázka přístupnosti díla vůči „běžnému čtenáři“ byla jedním z klíčových faktorů při cenzurním posuzování. Přístup těchto „běžných čtenářů“ k potenciálně závadným textům měly ztížit mimo jiné ty z cenzurních stupňů, které ztěžovaly distribuci (*toleratur*,

¹ Beate Müllerová: „Cenzura a kulturní regulace: mapování terénu“, přel. Pavel Janáček, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 217–247, zde s. 247.

² Srov. Petr Čornej: „Nad Palackého edicí Starých letopisů českých“, *Slavia* 51, 1982, č. 1, s. 69–79.

transeat). Jak mohou ukazovat následující případy, jedním ze způsobů, jak omezit přístupnost díla vůči nevzdělaným vrstvám obyvatelstva, byla i otázka užitého pravopisu. Do centra argumentace o cenzurním posouzení vybraných textů se přitom dostával právě „běžný čtenář“.

V zájmu habsburské monarchie navíc bylo při interpretaci historie zdůrazňovat integrující sílu státu a panující dynastie, k čemuž patřilo vystupování vůči těm složkám historické tradice, které vyzdvihovaly vzájemné nepřátelství jednotlivých etnik říše. Romantizující historismus českého národního hnutí však naopak směřoval k akcentování historických rozdílů mezi Čechy a „nejbližším jiným“ – Němci. To byl jeden z důvodů cenzurních konfliktů při vydávání staročeských památek a zároveň motivace uplatňovat takové strategie, které by v konečném důsledku vydání těchto textů umožnily.

Václav Hanka, který v dnešním povědomí zůstává především jako domnělý nálezce, první vydavatel a pravděpodobný falšovatel *Rukopisu královédvorského*, představoval pro období první poloviny 19. století nejpłodnějšího editora staročeských památek.³ Na příkladu jeho edičních počinů chceme v následující kapitole ukázat možné strategie jednání v situaci, kdy obsah vydávaného textu kolidoval s normami zastávanými rakouskou cenzurou.

Na okraj poznamenejme, že v nečetné sekundární literatuře, jež se dosud tomuto tématu věnovala, přitom sloužil rozbor chování Václava Hanky vůči cenzuře především k jeho apriornímu morálnímu či psychologickému hodnocení, tedy k potvrzení role demonizovaného zrádce českého národa. František Gabriel tak svou analýzu Hankovy aféry s Májovým snem zakončil roku 1932 následujícími slovy: „Tento velký mystifikátor i tentokráte použil podvodu jen za tím účelem, aby dal do rukou českého čtenářstva staročeské památky tak hledané a vzácné, aby si získal čest, že první vydání je spjato s jeho jménem“.⁴ To přitom kontrastuje se způsobem, jakým literární historie naopak oceňovala v principu obdobné snahy o oklamání cenzora, jejichž aktérem byli jiní představitelé české literatury.⁵

³ K jejich roli v české společnosti nejnověji Dalibor Dobíáš – Michal Fránek – Martin Hrdina – Iva Krejčová – Kateřina Piorecká: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*, Praha, Academia 2014.

⁴ František Gabriel: „Hankova aféra s Májovým snem“, *Listy filologické* 59, 1932, s. 48–55, 157–165, 258–275, zde s. 274.

⁵ „Jenom Máchovo skvělé zahrávání s cenzurou by bylo zapotřebí připomenout, protože bylo přímo projevem aktivního odporu“ – Miroslav Novák: „Rakouská policie a politický vývoj v Čechách před rokem 1848“, *Sborník archivních prací* 3, 1953, č. 1, s. 43–167, zde s. 106. Ke K. H. Máchovi více výklad v sedmé kapitole.

Vyjednávání ohledně vydání spisu: Viktorina Kornela ze Všehrd *O práviech, súdiech i o dskách země české knihy devatery*

Rukopisný svod zemského práva z konce 15. století z pera Viktorina Kornela ze Všehrd, autora, k němuž se české národní hnutí vztahovalo kvůli příklonu k češtině jako literárnímu jazyku oproti latině,⁶ zamýšlel Václav Hanka vydat původně jako první díl edice starých českých právních spisů.⁷ Dílo bylo k tisku připraveno na počátku roku 1838 a předáno k cenzuře, v jejímž rámci bylo po kladném posudku Pavla Josefa Šafaříka zasláno k dalšímu posouzení do Vídně. Zdejší cenzor se ale ve svém stanovisku ostře ohradil vůči protiněmeckému rázu Všehrdova spisu a nepřímo sděloval, že by vydání takového díla pocházejícího ještě z doby, kdy českého království nebylo závislé na rakouské panovnické dynastii, mohlo narušovat současné politické poměry císařství. K vědecké hodnotě díla se cenzurní posudek vyjadřoval ironickou poznámkou, že je s podivem, že údajně tak cenný spis nenašel žádného nakladatele po celá tři staletí. Prezident policejního dvorského úřadu hrabě Sedlnitzky na základě cenzorova stanoviska vydání díla v předložené podobě zakázal, ponechal však otevřenou možnost využít Všehrdův spis jako pramen pro zpracování knihy pojednávající o českých právních dějinách. Celá záležitost následně putovala na české zemské prezidium, které obvykle jednalo v intencích vídeňských příkazů. Ne však v tomto případě.

O dalším osudu informuje tužkou psaná poznámka na aktovém materiálu pocházející od nejvyššího purkrabího pražského: „Přeji si o tomto předmětu mluvit s Palackým.“⁸ Hrabě Karel Chotek si tím vyžádal stanovisko přední osoby pražského vědeckého života a člena Královské české společnosti nauk, se kterým ho pojily mimořádné osobní styky od sklonku roku 1826, kdy mu po jmenování do čela zemské správy českého království František Palacký udílel lekce češtiny jakožto druhého zemského jazyka. Již čtyři dny po Chotkově intervenci poskytl Palacký zemskému prezidiu písemné dobrozdání, v němž se obratně vyjadřoval ve prospěch vydání díla. Argumentoval neškodným charakterem *Knih devaterých* jakožto vědeckého textu, jejich obtížnou srozumitelností pro běžného čtenáře i nebezpečím, že by

⁶ Otázce role Všehrdovy předmluvy k překladu *Knih o napravení padlého* Jana Zlatoústého pro konstituování konceptu tzv. národního humanismu se nejnověji věnoval Eduardo Fernández Couceiro: „O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu“, *Česká literatura* 62, 2014, č. 2, s. 252–268, a kritická diskuse tamtéž, s. 269–293, zvláště Lucie Storchová: „Vědecké reprezentace renezančního humanismu a utváření kolektivních kulturních identit“, tamtéž, s. 276–286.

⁷ Archiv Akademie věd (AAV), Královská česká společnost nauk (KČSN), kt. 40, inv. č. 107, č. 41 ex 1835, Václav Hanka Královské české společnosti nauk 22. 11. 1835.

⁸ „Ich wünsche mit Palacký über diesen Gegenstand zu sprechen.“ Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia (PG), 1836–1840, kt. 1843, sign. 16/13j, č. 3859 ex 1839.

byly po svém zákazu vytištěny v zahraničí. Především by se však podle Palackého případný zákaz rozcházel se zájmy habsburské monarchie – umocnil by totiž dojem Čechů, že je jim rakouská vláda nepříznivě nakloněná:

Za takových poměrů netřeba se od seznámení se s tímto dílem obávati nemilých dojmů. Naopak zákaz tisku větší mírou by je vzbudil: neboť by dal novou potravu mínění vzbuzenému v novější době několika podobnými zákazy, že vysoká vláda hledí Čechům zkracovati jejich národní památky a vzpomínky. Rozšiřování této domněnky bylo by zájmům tohoto státu škodlivější než vytištění díla celkem neškodného, které zvláště u čtenářů vzdělaných, pro které jediné má cenu, nemůže učiniti škody.⁹

Palackého dobrozdání protežované nejvyšší autoritou v rámci guberniální správy přineslo úspěch, protože pražský knižní revizní úřad si vyžádal nový cenzurní posudek Pavla Josefa Šafaříka, který doporučoval v díle provést pouze škrty jednotlivých pasáží obracejících se proti cizozemcům. Konečné povolení k tisku posvětily i vídeňské úřady pod podmínkou, aby ve Všehrdově textu nedocházelo k pravopisným aktualizacím, čímž by zůstal nepřístupný lidovému čtenáři.¹⁰ Dílo vyšlo v Praze roku 1841, a to nákladem Matice české jako první svazek edice Bibliotéka staročeská. Jak si Václav Hanka stěžoval v dopise Bartoloměji (Jerneji) Kopitarovi, slovinskému jazykovědci, kustodovi dvorské knihovny ve Vídni a cenzorovi slovanských spisů, během cenzurních problémů Všehrdova spisu totiž zemřel původně zamýšlený mecenáš díla, a Hanka tak musel o vydání žádat právě Matici českou s Františkem Palackým v čele. Následkem toho se stalo, že Hankův původní plán vydávání dalších svazků starších českých právnických spisů na sebe vzal právě Palacký. Mezi oběma muži se rovněž rozhořel spor ohledně zásahu do již vytištěné předmluvy ke Všehrdově spisu, do níž Palacký doplnil chybějící obsahové údaje, zároveň však upravil její ortografickou podobu ve prospěch konzervativnějšího psaní před skladnou opravou.¹¹

Obdobnou argumentační strategii vůči cenzurní instanci zvolil František Palacký, nyní už z pozice sekretáře Královské české společnosti nauk, v srpnu 1842 při reakci na námitky

⁹ Tamtéž. Český překlad citován dle František Palacký: *Spisy drobné*, díl 3, *Spisy aesthetické a literární*, ed. Leander Čech, Praha, Bursík & Kohout 1903, s. 514–515.

¹⁰ NA, PG, 1836–1840, kt. 1843, sign. 16/13j, č. 6769 ex 1839, 1137 ex 1840; srov. též Franz Palacký: *Gedenkblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen. Aus den letzten fünfzig Jahren. Als Beitrag zur Zeitgeschichte*, Prag, F. Tempsky 1874, s. 103–107; Karel Tieftrunk: *Dějiny Matice české*, Praha, Maticе česká 1881, s. 90–91; Karel Köpl: „Palacký und die Censur“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Maticе česká 1898, s. 646–688, zde s. 653–656; Palackého rukopisné poznámky cenzurou vypuštěných míst byly otištěny v článku „Viktorin Kornel ze Všehrd“, *Český svět* 17, 1920/1921, č. 2, s. 1.

¹¹ Václav Hanka Bartoloměji Kopitarovi 5. 7. 1841, in Vatroslav Jagić (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, Berlin, Weidmann 1897, s. 646–647; F. Palacký: *Spisy drobné*, díl 3, cit. dílo, s. 768–770.

policejního dvorského úřadu vůči proběhlému tisku Hankových *Výpisků Remešského a Ostromířského Evangelium*, které vyšly na jaře téhož roku, poté co byly schváleny dvěma členy Učené společnosti i pražskou cenzurou. Ve svém dobrozdání Palacký polemizoval s vídeňským posudkem, který shledával závadným přetisk části ruské legendy o sv. Cyrilu a Metodějovi v Hankově předmluvě. I zde Palackému za základ argumentace posloužila nepřístupnost příslušného místa, obviňujícího svatého Vojtěcha ze zrady pravověrné víry, vůči lidovému čtenáři, protože bylo přetištěno v originálním staroslověnském znění cyrilicí. Palacký připouštěl, že je sporný výňatek legendy nepřátelský vůči západní církvi a že mohl být z knihy odstraněn, ironicky však poznamenal, že jedinou osobou ve Vídni, která mohla příslušnou poznámku správně přeložit a komentovat, byl Bartoloměj Kopitar. Nepřímo tak doložil, že právě vídeňský slavista byl autorem původního udání policejnímu dvorskému úřadu, a neodpustil si na jeho adresu několik ostrých výtek. V závěru vyjádřil přesvědčení, že se rakouská vláda nenechá svést mstivostí jednotlivce zasévajícího nenávist a rozkol tam, kde to vyhovuje jeho osobním záměrům. S Palackého důvody, stejně jako s dobrozdáním Pavla Josefa Šafaříka, který fungoval ve dvojroli cenzora i autora jednoho z původních vnitřních posudků Učené společnosti, se úřední orgány spokojily, a následující vyšetřování se tak již netýkalo obsahové stránky spisu, ale jen otázky, zda byl spis povolen k tisku jako součást *Pojednání Královské české společnosti nauk* nebo jako separát.¹² O dva roky později se však na základě anonymní denunce stal Hankův článek příčinou korespondence mezi pražským arcibiskupem a vídeňským papežským nunciem ohledně nebezpečí, že by panslavistické nálady v českém národním hnutí mohly způsobit hromadný přestup Čechů k pravoslavné víře.¹³

Využívání odlišných cenzurních instancí: *Dalimilova kronika*

Z obavy před možným ovlivňováním anonymizoval cenzurní předpis z 22. února 1795 průběh řízení, stejně jako zakazoval bezprostřední styk spisovatelů s cenzory jejich spisů a možnost ovlivňovat výběr cenzora pro předkládané dílo. Podávání rukopisů mělo probíhat výlučně prostřednictvím knižních revizních úřadů, jež se nacházely v hlavních městech jednotlivých

¹² NA, PG, 1841–1845, kt. 2006, sign. 16/13b, č. 5220, 5831 a 7362 ex 1842; tamtéž, sign. 16/13, č. 8253 ex 1843; AAV, KČSN, kt. 41, inv. č. 114, č. 22, 78, 90, 99, 100 ex 1842; Josef Kalousek: *Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy*, Praha, Královská česká společnost nauk 1885, s. 167–169.

¹³ Pavel Křivský: „Papež Řehoř XVI. a vídeňský nuncius o panslavismu a husitství v Čechách v roce 1844“, *Husitský Tábor* 9, 1986–1987, s. 351–368.

korunních zemí. I sama volba knižního revizního úřadu však mohla výrazným způsobem ovlivnit posouzení spisu.

Václav Hanka se tuto možnost naučil využívat patrně již na počátku své spisovatelské dráhy. V jeho prospěch hrál fakt, že post vídeňského cenzora spisů ve slovanských jazycích zastával již zmiňovaný Bartoloměj Kopitar, se kterým pojil Hanka od dob jeho studií ve Vídni přátelský vztah. Už první svazek své sbírky *Dvanáctero písní* nechal Hanka cenzurovat souběžně v Praze i ve Vídni, a když poté pražský cenzor škrtl píseň *Při hodech* a strofy písní *Vyprovázení* a *Pastuška*, vykazující milostné motivy, mohl se Hanka vykázat cenzurním povolením z Vídně, které všechny písně schválilo bez výhrad.¹⁴ Rovněž druhý svazek *Dvanáctera písní* byl nakonec cenzurován ve Vídni, kde prošel bez nutnosti jakýchkoli škrťů.¹⁵ I v dalších letech máme zachovány příklady nestandardního vztahu vídeňského cenzora k Hankovým textům či textům jeho přátel, jejichž zaslání do Vídně Václav Hanka organizoval.

Rukopis prvního vydání *Pravopisu českého* tak byl poslán paralelně k cenzurnímu řízení do Vídně i do Prahy, v případě možných problémů u jednoho cenzurního úřadu by tak autor mohl opět použít rukopis úspěšně cenzurovaný druhou instancí. Dílo ovšem prošlo jak v Praze, tak ve Vídni bez výhrad.¹⁶ O protekci vídeňského cenzora v případě Hankových spisů podává svědectví zachovaná korespondence. Kopitar tak Hanku například upozorňoval, že rukopisy nemají být zasílány přímo na jeho adresu, nýbrž vídeňskému knižnímu reviznímu úřadu, v opačném případě by totiž musel sám hledat ve Vídni knihkupce, který by mohl dílo formálně předložit k cenzurnímu posouzení tak, aby ke slovanskému cenzorovi dospělo oficiální cestou.¹⁷ Výhod cenzurního řízení prostřednictvím Bartoloměje Kopitara využíval

¹⁴ Knihovna Národního muzea, Oddělení rukopisů a starých tisků (KNM ORST), sign. I H 16, fol. 119–126, na fol. 126v je vyjádření cenzurního referenta „om. del. imprimatur Prag 31. 5. 1815 Twrdy“ a následný přípisek pražského knižního revizního úřadu „der Verfasser hat sich mit der Hofzensur ausgewiesen. 14. Juny 1815 Michel“.

¹⁵ KNM ORST, sign. I H 16, fol. 127–137 (na konci cenzurní přípis „Vindobonae 5. Martii 1816. Admittitur Kopitar.“ Srov. dále dopisy Bartoloměje Kopitara Václavu Hankovi 4. 1. 1816 a 27. 2. 1816, in V. Jagić (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, cit. dílo, s. 7, 10, a dopis Bartoloměje Kopitara Josefu Dobrovskému 27. 2. 1816, in Vatroslav Jagić (ed.): *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*, Berlin, Weidmann 1885, s. 419.

¹⁶ KNM ORST, sign. V G 10, cenzurní značky „Präs. 20. Feb. 817 N. 71. Wird vom Dupplikate befreit. Prag den 19. Feb. 1817 Nestlinger“ a „Imprimatur. Prag den 24. Feb. 1817 Nestlinger“; vedle toho KNM ORST, sign. II G 9, s cenzurním přípisem „Imprimatur Vom k. k. Bücherrevisionsamte Wien am 25. Febr. 1817. Sartori“. Zdá se, že do Vídně byla zaslána starší verze rukopisu, ve které nebyly zohledněny některé korektury. Tisk se řídil rukopisem cenzurovaným v Praze.

¹⁷ Bartoloměj Kopitar Josefu Dobrovskému 24. 2. 1817, 23. 3. 1817 a 27. 8. 1817, Josef Dobrovský Bartoloměji Kopitarovi 20. 11. 1818, in V. Jagić (ed.): *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar*, cit. dílo, s. 424, 432,

Hanka i později v případě svých *Krakoviaků aneb Písní národních polských, s připojeným původním textem*, cenzurovaných na podzim 1833 a tiskem vyšlých na konci roku 1834.¹⁸ Hankovým prostřednictvím se Kopitarovi k cenzuře dostávaly rovněž texty třetích osob.

Ne ve všech případech ovšem tímto způsobem Václav Hanka dosáhl kýžených úspěchů. Roku 1822 zaslal do Vídně kritickou recenzi Nejedlého gramatiky, kterou sestavil ve spolupráci s Václavem Aloisem Svobodou Navarovským. Vzhledem k tomu, že cenzura vědeckých spisů z oblasti české lingvistiky spadala v Praze do kompetence Jana Nejedlého coby univerzitního profesora českého jazyka a literatury, nemohl předpokládat, že by zde uprostřed eskalujících sporů mezi zastánci analogického a bratrského pravopisu mohl získat polemický spis cenzurní povolení. Rukopis byl proto pod pseudonymem Joseph Nowotny předán k cenzuře prostřednictvím vídeňského knihkupectví Tendler & Mannstein, a to spolu se statí Bohuslava Tablice *Von der alten Gemeinschaft der Literatur der Slowaken mit der böhmischen*. Vídeňský cenzor (snad opět B. Kopitar) navrhl v rukopisu škrty a úpravy, policejní dvorský úřad však nadto požadoval vyjádření pražské cenzury s ohledem na místní poměry, kterých se spis dotýká. V Praze bylo dílo svěřeno Janu Nepomuku Václavu Zimmermannovi, cenzoru v beletristickém a smíšeném oboru, který ve sporné záležitosti okamžitě kontaktoval Jana Nejedlého. Recenze cenzurní povolení neobdržela a zkrachoval i pokus o vydání německé verze ve *Jahrbücher der Literatur*, jichž byl Kopitar spoluredaktorem.¹⁹

444; Bartoloměj Kopitar Václavu Hankovi 24. 2. 1817, in V. Jagić (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, cit. dílo, s. 15.

¹⁸ Kopitar se Hankovi ospravedlňoval, že ze čtyř stovek krakoviaků nařídil vyškrtnout pouze přibližně dvacet, což je výrazně mírnější výsledek, než kdyby se spis dostal do rukou „prostému Tesaři beze cti a svědomí“ („ein gemeiner Carpentarius ohne Ehre und Gewissen“), tedy pražskému cenzorovi Zimmermannovi. Bartoloměj Kopitar Václavu Hankovi 6. 8., 22. 9. a 20. 11. 1833, in V. Jagić (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, cit. dílo, s. 111–116.

¹⁹ Dosavadní literatura, jako např. Alois Lisický: „Spor o i a y“, *Časopis Musea Království českého* 72, 1898, s. 308–332, 454–493, zde s. 330–331, vycházela z dopisu F. L. Čelakovského J. V. Kamarýtovi z 7. 6. 1823: „Mezi učenými zde samé rvačky a pletky. Hanka udělal kritiku na Nejedl. grammatiku, a poslal ji do Vídně do cenz. chtěl ji totiž dáti do Kroka, Vídeňsk. cenz. ji ale poslala k zdejší cenz. i přišla do rukou cenz. Tesaři [tj. Zimmermannovi, pozn. PP], který s ní ihned k Nej. běžel. To si můžeš pomyslit kolik set vos se tu v jeho kotrbě zarojilo. Fatkáři a pleticháři jsou oba; napsali udání, chtějíce jej odeslati ke dvoru, že někteří Čechové, tajné spolky drží, že delají statum in statu totiž Slavicum in German, že je Dobrovský jejich hlava a vůdce a co ještě více. Udání to se dostalo až k nejv purkrabímu, který je do Vídně odesl. měl; však on jsa moudrý, podržel je za sebou, a pravil, že to i s kritikou všecko spálí. Dal zavolat Dobrovsk. a oznámil mu to. Tento zas běžel na Tesaře, ale Šibal je Dobrov. přede vymlouvaje se u něj měl doložit: Sie haben sich in d Person geirrt. Tak jakoby chtěl říci: ja ne ale батюшка [tj. Jungmann, pozn. PP]. [...] Hanka dal tu samu krit, do Vídně německy, a brzy snad vyjde v Jahrbücher der Litterat.“ – viz František Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, *Dopisy z let 1818–1829*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909, s. 182–183. Toto svědectví bylo možné částečně doplnit na základě aktových materiálů

V polovině roku 1823 podal Václav Hanka prostřednictvím knihkupce Kronbergera na vídeňský knižní revizní úřad rukopis *Dalimilovy kroniky české* spolu s dochovaným zlomkem německého překladu kroniky z roku 1389. Ve své žádosti o povolení k tisku si byl vědom potenciální problematičnosti protiněmeckých výpadů v Dalimilově textu, poukazoval proto na precedens staršího vydání kroniky z roku 1786 péčí Františka Faustina Procházky, který sám vykonával funkci cenzora. Vědomou strategií mohlo být rovněž věnování spisu Františku Antonínu hraběti Kolovratu-Libštejnskému, nejvyššímu purkrabí pražskému. Hankovo vydání bylo svěřeno k cenzurnímu posouzení opět Bartoloměji Kopitarovi, jehož posudek ale s odkazem na Dobrovského charakteristiku díla upozorňoval na protiněmecký ráz kroniky, byť uznával, že politický dopad snižuje zastaralý jazyk, díky němuž je text přístupný pouze vzdělaným vrstvám. K problematickému spisu se dále měla vyjádřit pražská cenzura, jmenovitě Jan Nepomuk Václav Zimmermann. Jeho posudek byl zdrcující, zdůvodňoval, že ani při eventuálním vypuštění nejzávadnějších míst nebude dílo oproštěno od záště vůči německému etniku a že by se vzhledem ke vzrůstu čtenářské dychtivosti v Čechách mohlo dostat do ruky mladým slovanským nadšencům, na něž by působilo v protiněmeckém duchu. S poukazem na to, že by vydání mohlo vyvolat nepříjemné vzpomínky na „bouřlivé dny minulosti“ a že pro vědecký svět plně postačují starší vydání spisu, byl tisk *Dalimilovy kroniky*, stejně jako jejího německého překladu v únoru 1825 zamítnut.²⁰

Václav Hanka se nyní uchýlil k vyčkávací taktice. Jeho nový pokus o povolení kroniky i německého překladu k tisku spadá do dubna 1831, kdy se obrátil na Královskou českou společnost nauk s prosbou o záštitu při vydání. Argumentační strategií mu byl přitom spis Františka Palackého *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*, který vyhrál konkurz o cenu Učené společnosti a byl na její náklady roku 1830 vydán. V kapitole věnované *Dalimilově kronice* totiž Palacký neopomněl podat rozbor Hankova vydání, přičemž zmínkou, že „pro vnější okolnosti není ještě vytištěno, ačkoli rukopis je zcela připraven pro

prezidia gubernia, zachován je přípis policejního dvorského úřadu prezidiu českého gubernia z 19. 3. 1823 a následný přípis guberniálního referenta Willmanna cenzoru Zimmermannovi z 29. 3. 1823 – NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, 1748 ex 1823.

²⁰ Rozbor události i přetisk příslušných archivních materiálů podal František Gabriel: „Osudy Hankova Dalimila z r. 1823“, *Listy filologické* 60, 1933, s. 157–168. Srov. dále Josefa Dobrovský Josefu Georgu Meinertovi 30. 1. 1824, in Eugen Lemberg: *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen. Geistesgeschichtliche Studie, am Lebensgang Josef Georg Meinerts (1773–1844) unternommen*, Reichenberg, Gebrüder Stiepel 1932, s. 148; list Josefa Josefoviče Jungmanna Janu Kollárovi 25. 9. 1824, in Josef Josefovič Jungmann: *Korespondence*, ed. Olga Votočková-Lauermannová, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1956, s. 76; Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Václav Hanka, František Antonín Kolovrat-Libštejnský Václavu Hankovi 19. 3. 1823; tamtéž, knižní revizní úřad Václavu Hankovi 28. 2. a 5. 3. 1825; tamtéž, Jan Petr Cerroni Václavu Hankovi 21.–24. 5. 1824, 10. 2. 1825 a 25. 4. 1826.

tisk“, narážel na neúspěšné cenzurní řízení.²¹ Hanka Královské české společnosti nauk navrhoval, aby předmluvu k vydání kroniky tvořil právě český překlad Palackého rozboru Dalimila. Trvalo půl druhého roku, než se Učená společnost usnesla, že spis vydá, jakmile to dovolí její finanční situace. Upozornila přitom ale, že k sepsání předmluvy je nejkompetentnější sám Hanka. Předtím, než byl výsledný rukopis roku 1833 odevzdán k cenzurnímu posouzení, prohlédli novou předmluvu členové historické sekce společnosti a vyžádali si v ní drobné úpravy. Na podnět knižního revizního úřadu, vyvolaný snad trvajícím nesouhlasem cenzora Zimmermanna s vydáním kroniky, doprovodila Učená společnost rukopis doporučujícím posudkem koncipovaným Františkem Palackým a podepsaným ve výsledné verzi jménem jednatele Matyáše Kaliny z Jäthensteina. Palacký v něm argumentoval historickou i filologickou hodnotou *Dalimilovy kroniky*, její jazykovou nepřístupností pro běžného čtenáře i historií předchozích vydání. Protiněmecký tón kroniky podle něj vyplýval z faktu, že její autor používá slovo „Němec“ pro jakékoli nepřátele království; na obranu díla dále uváděl, že kroniku nezakazoval ani přísný tereziánský index prohibit.²²

Cenzurní posuzování takto ožehavého spisu však nabralo několikaleté zpoždění, údajně pro nemoc profesora českého jazyka a literatury Jana Nejedlyho a liknavost gymnaziálního profesora Václava Aloise Svobody Navarovského, kterému byla nevyřízená cenzura spisu svěřena po Nejedlyho smrti.²³ Posudek Svobody Navarovského se pro tisk kroniky vyjadřoval s takovým důrazem, že postupně přecházel v apoteózu českého národního hnutí, očerňování odpůrců českých emancipačních snah a obviňování Němců z Čech ze snah o iredentu. Jeho ostrý tón byl snad důvodem, proč se jej autor nakonec rozhodl neodeslat.²⁴

²¹ Franz Palacky: *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber. Eine von der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften gekrönte Preisschrift*, Prag, A. Borrosch 1830, s. 106–107; český překlad in *Dílo Františka Palackého*, sv. 1, *Práce historické*, přel. a ed. Jaroslav Charvát, Praha, L. Mazáč 1941, s. 65–319, zde s. 163–164.

²² AAV, KČSN, kt. 40, inv. č. 103 ex 1831, č. 10; tamtéž, inv. č. 105, č. 5, 39, 42, 43 ex 1833; J. Kalousek: *Děje Král. české společnosti nauk*, cit. dílo, s. 151; Václav Hanka Lvu Thunovi 8. 12. 1833, in Ladislav Kubík (ed.): *Česká korespondence se Lvem Thunem*, Praha, Horizont 1970, s. 106.

²³ Srov. dopis Dominika Kynského Václavu Hankovi z 12. 5. 1835, ve kterém kvituje, že po smrti Jana Nejedlyho bude Dalimilův rukopis „ze svého vězení u nebožt. N. vysvobozený“, in Antonín Jaroslav Vrtátka: „Dopisy kněze Dominika Kynského k Václ. Hankovi (od r. 1817 do r. 1839)“, *Časopis Musea království českého* 55, 1881, s. 104–121, 203–214, zde s. 209–210.

²⁴ Z rukopisu uloženého tehdy v Knihovně Národního muzea parafrázoval koncept posudku Josef Jireček: „Úvod“, in *Fontes rerum Bohemicarum*, díl 3, Praha, Nadání Františka Palackého 1882, s. iii–xxviii, zde s. xviii–xix, a v plném znění otiskl koncept posudku Josef Volf: „Dobrozdání prof. Františka Jana Svobody o Hankově zamýšleném novém vydání Dalimilovy kroniky z r. 1835“, *Časopis Musea Království českého* 87, 1913, s. 453–461, mylně jej ale připisoval jeho jmenovci na postu gymnaziálního profesora, Františku Janu Svobodovi. Atribuce cenzurního posudku však jednoznačně vyplývá ze zmínky v NA, PG, 1836–1840, kt. 1843, sign. 16/131, č. 5661 ex 1837.

Až v srpnu 1837 byly na pražské zemské prezidium odeslány příznivé posudky teologického cenzora Hieronyma Josepha Zeidlera²⁵ a Pavla Josefa Šafaříka, jenž byl krátce předtím jmenován Zimmermannovým nástupcem na postu cenzora v beletristickém a smíšeném oboru. Z otázky vydání *Dalimilovy kroniky* se mezitím stalo politikum – jako argument údajných nenávisných záměrů Čechů v pražské učené společnosti je použil ve svých denunciacích profesor pražské univerzity Josef Leonhard Knoll. Po dalším půlročním zdržení přeložilo zemské prezidium veškerý aktový materiál do Vídně, přičemž se fakticky vyslovilo proti povolení díla, když poukázalo na to, že zamítavé důvody uvedené v Zimmermannově posudku nadále trvají. Konečný ortel vídeňského policejního dvorského úřadu byl proto v březnu 1838 negativní.²⁶

Za této situace se Hanka ještě jednou uchýlil k taktice, která bývala v dřívějších případech úspěšná. Prostřednictvím agenta pražského knihkupectví Gottlieb Haase Söhne nechal na počátku roku 1839 rukopis *Dalimilovy kroniky* opět předložit cenzuře, tentokrát však ne v Praze, ale ve Vídni, a to s pozměněným názvem *Letopisec Boleslavský*. Netušil ale, že systém vzájemné komunikace jednotlivých míst cenzurní hierarchie mezitím dosáhl větší preciznosti, a jeho spis byl tak automaticky z Vídně poslán k cenzurnímu vyjádření zpět do Prahy. Zde byl postup okamžitě odhalen, klasifikován jako úmyslný podvod a Hankovi byla udělena úřední výtka.²⁷

Tisk kroniky začal být připravován až roku 1847 prostřednictvím Lužického Srba Jana Pětra Jordana, soukromého docenta na lipské univerzitě a někdejšího Hankova žáka, jehož nakladatelství Slavische Buchhandlung, jak už jsme ukázali v šesté kapitole, působilo krátce před rokem 1848 jako publikační orgán pro česky psané rukopisy, které nebyly cenzurou v habsburské monarchii připuštěny k tisku. Po vytištění pěti archů došlo k radikální proměně situace vlivem výbuchu revoluce a zrušení cenzury, tisk byl tak dokončen až roku 1849

²⁵ Úřední deník teologického cenzora Hieronyma Josepha Zeidlera obsahuje záznam o přijetí českého i německého textu kroniky k posouzení již z ledna 1834, neobsahuje však žádný doklad o vyřízení (NA, Řád premonstrátů Strahov, pozůstalosti, kt. 150, záznam č. 13 ex 1834).

²⁶ NA, PG, 1836–1840, kt. 1843, sign. 16/13l, č. 5661 ex 1837, 1299 ex 1838; AAV, KČSN, kt. 41, inv. č. 110, č. 1 ex 1838; František Dvorský: „Frant. Palacký a náš nepřítel“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, cit. dílo, s. 443–472, zde s. 458–460. Rukopis užitý při cenzuře se nachází v KNM ORST, sign. III F 4; rukopis předmluvy k německému překladu je uložen v LA PNP, Václav Hanka. – Srov. též A. V. Šembera J. E. Vocolovi 30. 8. 1838, 9. 5. 1839, in Zdeněk Fišer (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 4, *Listy českým přátelům*, Vysoké Mýto, Regionální muzeum Vysoké Mýto 2004, s. 207, 214.

²⁷ NA, PG, 1836–1840, kt. 1843, sign. 16/13k, č. 613, 768, 1163 a 1919 ex 1839; první část rukopisu se nachází v LA PNP, Václav Hanka, tamtéž je uložen nedatovaný koncept ospravedlnění k policejnímu dvorskému úřadu, ve kterém se Hanka hájil snahou, aby nedošlo k vydání kroniky v zahraničí, a tím, že postupoval na základě rady Bartoloměje Kopitara.

v Praze, tedy dvacet šest let od prvního podání. Německý překlad na své vydání čekal až do roku 1859.

Dlouhé následky cenzurního podvodu: *Májový sen*

V průběhu června 1823 začaly být pražskými cenzurními úřady vyšetřovány okolnosti cenzury čerstvě vydaného pátého dílu Hankovy edice *Starobylá skládanie*. Jedna z jeho částí, báseň *Májový sen* připisovaná Hynkovi z Poděbrad,²⁸ totiž obsahovala pasáže erotického charakteru.²⁹ Guberniální úřady byly na závadnost básně upozorněny denunciací, jejímž původcem byl pravděpodobně kněz cisterciáckého řádu, profesor pastorální teologie na pražské univerzitě a Hankův nadřízený v rámci struktury Vlasteneckého muzea Maximilian Millauer.³⁰ Nařízené vyšetřování odhalilo pochybnosti ohledně manipulace s rukopisy použitými při tisku; zdálo se totiž, že Václav Hanka svévolně – a v očividném rozporu s cenzurními předpisy – z konvolutu básní, na jejichž tisk obdržel v letech 1818–1819 řádné *imprimatur*, vyřadil některé listy a na jejich místo vložil naopak básně, u nichž předpokládal konflikt s cenzurní instancí.³¹ Cenzurní i následné soudní vyšetřování komplikoval fakt, že evidence knižního revizního úřadu neobsahovala seznam jednotlivých básní, jež prošly cenzurou. Citovaný předpis z února 1795 sice autorům nařizoval předkládat své rukopisy na knižní revizní úřad ve dvojím vyhotovení, přičemž jedno z nich mělo být uchováno právě pro případ kontroly cenzurovaného znění s vytištěným textem, Václav Hanka však využil poměrně běžné praxe, kdy rukopisy především vědeckého obsahu byly z této povinnosti

²⁸ Ve svém vydání ale Václav Hanka neúmyslně spojil *Májový sen* se skladbou *Veršové o milovníku*, připisovanou stejnému autorovi, srov. Jiří Pelán: „Neuberský sborník a Hynek z Poděbrad“, *Česká literatura* 44, 1996, č. 5, s. 459–479, zde s. 470.

²⁹ Textové pasáže, pokládané v rámci cenzurního vyšetřování za závadné, přetiskl Karel Jaroslav Obrátil: „Nejstarší české erotikum“, *Český bibliofil* 2, 1929, s. 63–67.

³⁰ František Gabriel: „Hankova aféra s Májovým snem“, cit. dílo, s. 49–51.

³¹ NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 3548 ex 1823; srov. F. Gabriel: „Hankova aféra s Májovým snem“, cit. dílo, s. 54–55, 157–158. Dodnes zachované rukopisy *Starobylých skládanie* v LA PNP, Václav Hanka, a KNM ORST, sign. IV H 10/1–5, manipulaci s rukopisy naznačují, nelze však již s jistotou určit, zda je dnešní pořadí svázaných listů totožné s tím, které bylo předloženo cenzuře roku 1818 při udělení *imprimatur*, respektive které bylo použito jako předloha pro tisk. Je však zjevné, že v rámci vyšetřování roku 1823 nebyly zemskému prezidiu předloženy všechny rukopisy, jichž bylo při tisku pátého dílu edice *Starobylá skládanie* užito: V Knihovně Národního muzea se pod signaturou IV H 10/5 nachází svazek obsahující rukopisy básní *Tandariáš* a *Mastičkář* (připojeno *imprimatur* z 9. 7. 1822). V LA PNP, Václav Hanka, je dále obsažen rukopis předmluvy, jež obdržel *imprimatur* z 20. 9. 1822, přičemž bylo naříznuto vyškrtnutí dvou odstavců, a dále dodatek k této předmluvě, obsahující přepracovanou verzi dotyčných pasáží, jenž obdržel *imprimatur* 18. 10. 1822. Srovnání obou verzí ukazuje, že došlo ke změnám na úrovni jednotlivých slov, v jejichž důsledku byl posílen distanc vůči reáliím husitské epochy, eliminována byla rovněž zmínka o povstání poddaných vůči habsburskému císaři Fridrichu III.

vyňaty. Zjevně přitom nebylo respektováno pravidlo, podle něhož měl být v takovém případě ihned po skončení tisku zaslán úřadům původní cenzurovaný rukopis.³²

Do věci se mezitím vložil vídeňský policejní dvorský úřad, který byl na závadnou knihu upozorněn rovněž na základě udání pocházejícího pravděpodobně z pražského prostředí. Anonymní pisatel dopisu zprostředkovaného úředníkem vídeňského policejního ředitelství Aloisem von Persou, který byl v letech 1820–1822 pověřený vedením městského hejtmanství v Praze, upozorňoval na zvláštní nebezpečnost Hankovy edice, neboť je prý prodávána mezi prostým venkovským lidem a její skladby jsou zpívány coby národní písně (*Nationalgedichte*).³³ Opětovnou cenzurou spisu byl pověřen Bartoloměj Kopitar, jehož vcelku příznivě psaný posudek se vyslovil pro udělení stupně *transeat*, tedy pro zákaz veřejné reklamy spisu, a upozornil na další básně sbírky, jejichž nacionální tendence přecházela v protiněmeckou argumentaci – *Svatý Václave a Vilém z Valdeka*. Policejní dvorský úřad se příznačně ztotožnil pouze s těmi pasážemi cenzurního posudku, které Hankou vydanou knihu kritizovaly. Kopitarovu argumentaci ve prospěch českých národních snah jako protiváhy vůči rusomanii naopak ponechal stranou.³⁴ Pražské policii bylo nařízeno zabavit dosud neprodané exempláře knihy. To se ale stalo až poté, co zvěsti o cenzurní aféře pomohly ke zvýšenému odbytu spisu.³⁵ Závadné pasáže byly posléze nahrazeny nově zbásněným nezávadným obsahem a přetištěné listy byly vevázány do konfiskovaných exemplářů, od nichž se však zřetelně odlišovaly gramáží použitého papíru i kvalitou tisku.³⁶

Soudní vyšetřování Václava Hanky nařízené kvůli podezření z machinace s cenzurními rukopisy bylo pro nedostatek přímých důkazů v únoru 1824 zastaveno, stejně tak nebyla postižena majitelka arcibiskupské knihtiskárny Johanna Vetterlová, jejímž

³² Julius Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959, s. 70, 76.

³³ Opis udání se nachází v Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Polizeihofstelle (PH), kt. 1074, sign. 52 ex 1824, fol. 51–54.

³⁴ Originál Kopitarova posudku z 24. 8. 1823 se nachází v AVA, PH, kt. 1074, sign. 52 ex 1824, fol. 56–57; dva jeho částečné opisy, zaslané do Prahy, jsou uloženy v NA, PG, 1821–1825, kt. 1247, sign. 16/58, č. 4820 ex 1823. Srov. též list Bartoloměje Kopitara Václavu Hankovi 28. 11. 1823, in V. Jagić (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, cit. dílo, s. 54–55.

³⁵ F. L. Čelakovský J. V. Kamarýtovi 21. 6. 1823, in F. Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, cit. dílo, s. 186.

³⁶ Autorem přebásnění byl snad Václav Alois Svoboda Navarovský, možná ale cenzor Jan Václav Nepomuk Zimmermann, srov. F. Gabriel: „Hankova aféra s Májovým snem“, cit. dílo, s. 274–275; Ignác Jan Hanuš: *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849 als ein Beitrag zur böhmischen Literatur-Geschichte dargestellt*, Prag, H. Dominicus 1868, s. 52–61. – Exempláře pátého dílu *Starobyklých skládání* se stranami vyměněnými na základě cenzurní intervence se nacházejí např. v Knihovně Ústavu pro českou literaturu, Knihovně Ústavu pro jazyk český či Národní knihovně. Naopak Knihovna Památníku národního písemnictví obsahuje původní exemplář díla, u kterého k vynucené náhradě stránek nedošlo.

nákladem pátý díl edice *Starobylá skládanie* vyšel. Celou záležitost však ještě více zkomplikoval Hankův pokus o obejití pražské cenzurní instance, když v prosinci 1823 zaslal do Vídně k cenzurnímu schválení rukopis pojmenovaný *Památka starověkosti*, jehož součástí byla i část básně *Májový sen* – nyní ale pojmenovaná jako *Fragmentum aliud*. Souvislost se sporným dílem byla odhalena³⁷ a na návrh městského hejtmanství byla nakonec Václavu Hankovi udělena úřední důtka za pokus o obejití cenzurní instance. Profesoru Nejedlému, který prováděl cenzuru jednotlivých částí původního díla, byla v důsledku aféry nařízena větší opatrnost při posuzování spisů filologického rázu.

Celá kauza, jež snad byla vyvolána či alespoň přizívována konkurenčními boji v pražském vlasteneckém prostředí souvisejícími se spory mezi zastánci bratrského a analogického pravopisu, měla pro Václava Hanku nepříjemné následky z hlediska možností kariérního uplatnění. Na sklonku roku 1822 se totiž ucházel o místo bibliotékaře lyceální knihovny v Olomouci, uprázdněném díky jmenování dosavadního knihovníka Thomase Powondry radou u hornorakouského gubernia. V probíhajícím konkurzu byl přitom jednoznačným favoritem – nejenže byl roku 1821 v předchozím konkurzu na tutéž pozici navrhován na druhé místo právě za Powondrou, ale měl i silnou protekci v podobě moravského historika a sekretáře moravskoslezského gubernia Jana Petra Cerroniho. Právě tato instituce totiž sestavovala první návrh pořadí kandidátů. Druhou instanci představovala studijní dvorská komise, která následně návrhy odesílala císaři k definitivnímu rozhodnutí. I ona potvrdila Václava Hanku jako prvního kandidáta v pořadí.³⁸ Právě ve chvíli, kdy císař žádal policejní dvorský úřad o opatření posudků na jednotlivé kandidáty z hlediska jejich politické loajality, ale vypukla cenzurní aféra okolo *Májového snu*. Policejní stanovisko poukazovalo na to, že Hanka je podezřelý z nezákonného jednání v záležitosti cenzury básně, které měla motivovat jeho „slepá vášeň pro slavismus“.³⁹ Císař proto na post olomouckého

³⁷ Cenzurní listek z pera B. Kopitara (AVA, PH, kt. 1074, sign. 52 ex 1824, fol. 48) je datován 20. 12. 1823, z neznámých důvodů však policejní dvorský úřad reagoval až v červenci následujícího roku (tamtéž, fol. 32, 39). K dalšímu vyšetřování pražského gubernia a městského hejtmanství F. Gabriel: „Hankova aféra s Májovým snem“, cit. dílo, s. 261–272.

³⁸ AVA, Studien-Hofkommission (StHK), kt. 277, sign. 5/Olmütz Fc, č. 25 ex Oktober 1824. O konkurzu na bibliotékařské místo a snaze Hanky o úřední protekci poskytují cenné informace dopisy Václava Hanky s Janem Petrem Cerronim a Václavem Bergnerem, umístěné v Hankově pozůstalosti v LA PNP.

³⁹ „[...] kann ich gleichfalls keines Wegs den Hanka für die nun in Erledigung stehende gleichnamige Stelle in Olmütz der ah. Berücksichtigung empfehlen, weil derselbe in seinem blinden Eifer für den Slavismus zu Schritten sich hinreißen ließ, welche seine Ansichten über das Rechtliche so wie seinen Gefühlen für das Sittliche nicht das Wort führen, und ihm sogar das strafgesetzliche Verfahren in Censurübertretung, welches jetzt noch wider demselben in Verhandlung ist, zugezogen haben.“ AVA, PH, kt. 1074, sign. 52 ex 1824, fol. 32, 39, koncept přednesu Sedlnitzkého císaři z 6. 7. 1824.

knihovníka jmenoval Franze Richtera, který se v původních návrzích nacházel až za Hankou. Obdobná situace se opakovala, když se Václav Hanka o necelý rok později přihlásil do konkurzu vypsáno na místo bibliotékaře pražské univerzitní knihovny, uvolněné úmrtím dosavadního klementinského knihovníka Franze Posselta. I zde byl cenzurní prohršek s *Májovým snem* výslovným důvodem, aby nebyl pro výběr vhodného kandidáta brán v potaz, ačkoli coby bibliotékař Vlasteneckého muzea proslavený v tuzemsku i zahraničí, člen několika vědeckých společností a znalec „většiny živých jazyků“ všechny požadavky k získání místa splňoval.⁴⁰ Ještě roku 1837, v rámci konkurzu na stolic českého jazyka a literatury na pražské univerzitě, byl Hankův cenzurní přestupek zmíněn jako jeden z důvodů, proč mu nemůže být výkon veřejného úřadu svěřen.⁴¹

Cenzoři a literáti v síti vzájemných kontaktů

Teoretický požadavek anonymizace cenzurního řízení, které stanovoval cenzurní předpis roku 1795, nemohl být v praxi předbřeznové habsburské monarchie plně dodržován. Autor se sice neměl dozvědět jméno cenzora svého spisu na knižním revizním úřadu, kam rukopis odevzdával, ale osoby cenzorů, jejichž pole působnosti byla rozčleněna na základě jazykového a tematického hlediska spisů, nebyly dobové veřejnosti neznámé – jejich jména vycházela mimo jiné v každoročních schematismech. Cenzoři se účastnili literárního a vědeckého života a s autory cenzurovaných děl je pojily vzájemné sympatie či antipatie. Při neostrosti některých cenzurních norem přitom ležela hlavní váha právě na názorových stanoviscích a osobních preferencích jednotlivých cenzorů.

Vídeňský kustod univerzitní knihovny Bartoloměj Kopitar hrál jako cenzor roli pravděpodobně ve všech výše popisovaných případech. Přátelský vztah Kopitara s pražským slavistickým prostředím okolo Josefa Dobrovského, do něhož můžeme počítat jak Václava Hanku, tak Františka Palackého, se po Dobrovského smrti (1829) a mimo jiné v souvislosti s Kopitarovým vystupováním v záležitosti pravosti *Rukopisů královédvorského* a

⁴⁰ „Wenzel Hanka, dieser in den meisten lebenden Sprachen bewandete, vorzüglich als slavischer Dichter, Sprachforscher und Schriftsteller dem In- und Auslande rühmlich bekannte [...] Gelehrte, [...] muß leider in dem gegenwärtigen Augenblicke eines groben Zensursvergehens wegen, dessen er überwiesen, und worüber die Verhandlung bei der Polizeizensurhofstelle anhängig ist, denjenigen zugezählt werden, welche zur Bibliothekärstelle nicht in Vorschlag gebracht werden können.“ AVA, StHK, kt. 308, sign. 5/Prag Fc, č. 3442/552 ex 1828. Srov. též Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Minister-Kolowrat-Akten, kt. 10, č. 588 ex 1828.

⁴¹ Miloslav Hýsek: „O profesuru češtiny po Janu Nejedlém“, *Listy filologické* 64, 1937, s. 187–207, zde s. 198.

zelenohorského značně zhoršil. Roku 1826 tak Kopitar neformálně upozornil Palackého, že k jeho posouzení dospěla edice *Starých letopisů českých*, kterou předtím pražský cenzor J. N. V. Zimmermann, vydavatel obdobného edičního podniku o menší vědecké kvalitě, nedoporučil k vydání, a s podporou Palackého argumentů se vyslovil pro vydání díla.⁴² V pozdějších letech se naopak Kopitarovo stanovisko vůči Palackého a Hankovým dílům několikrát ostře vymezilo, přičemž se ale díky své protekci na jiných úrovních státní správy mohl František Palacký k zamítavým posudkům vyjádřit ještě dříve, než bylo řízení o cenzuře spisů oficiálně ukončeno. V případě remešsko-ostromířského evangelia hrála klíčovou úlohu Kopitarova osobní averze vůči spisům určeným pro pravoslavné obyvatelstvo habsburské monarchie, které podle jeho názoru představovaly potenciální nebezpečí ruského geopolitického vlivu na poddané rakouského císaře.⁴³

Dochované písemné materiály ukazují i na další případy neformálních kontaktů autora či vydavatele s představiteli cenzurní hierarchie. „Vaše přivítání Ces–více bylo v rkp. u mne, a napsal jsem o tom ve svém zdání vše, co jsem mohl, aby bez závady prošlo,“ psal Václavu Hankovi o bližší nezjištěném textu cenzor Pavel Josef Šafařík na jaře 1839.⁴⁴ *Každodenníček* Františka Palackého umožňuje obdobně rekonstruovat jeho cílevědomé úsilí o zisk přízně guberniální a cenzurní správy ve věci vydávání českého a německého muzejního časopisu, stejně jako neformální kontakty s cenzorem ve chvíli, kdy bylo potřeba v problematickém článku navrhnout úpravy.⁴⁵ Vlivem svých kontaktů s cenzory mohly osoby v centru literárního dění zprostředkovávat příznivé cenzurní vyjádření autorům méně etablovaným v literárním poli anebo žijícím na geografické periferii. Díky aktivitě Václava Hanky tak byly do Vídně zaslány vymazané části Čelakovského *Slovanských národních písní*,⁴⁶ stejně jako upravená podoba překladu jednoaktovky Friedricha Eberharda Rambacha *Die Brüder* z pera Josefa Chmely. Původní česká verze této nebyla povolena roku 1819 pražskou cenzurou a

⁴² Dílo bylo tehdy definitivně přijato na základě posudků dalších dvou pražských cenzorů, Hieronyma Josepha Zeidlera a Maximiliana Millauera, přičemž Millauer koncipoval své vyjádření opět v těsné součinnosti s Palackým; blíže Petr Piša: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv* 15, 2011, s. 91–102, zde s. 92–94.

⁴³ Ke kontextu vydání srov. Vladimír Andrejevič Francev: „K historii vydání Remešského evangelia“, *Časopis Musea Království českého* 74, 1900, s. 164–179.

⁴⁴ LA PNP, Václav Hanka, P. J. Šafařík Václavu Hankovi 2. 3. 1839.

⁴⁵ P. Piša: „Možnosti a meze intervence“, cit. dílo, s. 96–100.

⁴⁶ „Žluč mně přebíhá, a vzteklost se mně chápá patřícího tu předemnou na druhé oddělení národních písní, jež jsem právě z cenzury obdržel. [...] Víc než polovice písní buď vymazána, buď zohyžděna, co tomu říkáš? [...] My s panem Hankou umínili ty vymazané písně poslati do Vídně k P. Kopitarovi, aby jich obstaral cenzúrou.“ F. L. Čelakovský J. V. Kamarýtovi 21. 2. 1822, in F. Bílý (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, sv. 1, cit. dílo, s. 130.

překladatel Josef Chmela se marně snažil získat namísto toho povolení vídeňské cenzury, přičemž počítal s protekcí cenzora Kopitara i s formálními změnami rukopisu tak, aby podobnost se zamítnutým rukopisem nebyla nápadná. Tato taktika úspěšná nebyla, přesto dílo nakonec mohlo vyjít roku 1825.⁴⁷ Roku 1820 požádal Hanka Chmelovým prostřednictvím jičínský katecheta Jan Sidon, aby podal do cenzury jeho exhortu a příslušnému teologickému cenzorovi poskytl drobný finanční dárek ve výši pěti zlatých vídeňské měny s prosbou o rychlé vyřízení spisu.⁴⁸ Do obdobného kontextu můžeme zařadit údajné přátelské kontakty Karla Hynka Máchy s J. N. V. Zimmermannem a historku o taktice vedoucí k zisku cenzurního povolení pro báseň *Máj*, o kterých jsme pojednali v sedmé kapitole.

Jinou stránku neformálních kontaktů předbřeznových autorů s cenzurní a státní správou představovalo ústní či anonymní písemné upozornění na závažný obsah spisu, které mohlo být využíváno k zisku lepšího postavení v rámci literárního pole. Jak jsme mohli sledovat, hned dvojí udání na Hanku vydaný *Májový sen* mělo dlouhodobé následky pro jeho další existenci. Roku 1834 naopak Václav Hanka touto formou dehonestoval svého literárního konkurenta v úsilí o zisk profesorské stoličky českého jazyka a literatury. František Ladislav Čelakovský byl v důsledku svého cenzurního přečinu zbaven suplentského místa na pražské univerzitě. Byl to však právě dřívější cenzurní přečin s *Májovým snem*, který však znemožnil i Václavu Hankovi, aby v konkurzu na profesorský post uspěl.

⁴⁷ O celé záležitosti jsme zpraveni díky zachovaným dopisům J. Chmely V. Hankovi, který za Chmela obstarával jednání s pražskými knihkupci a s knižním revizním úřadem (LA PNP, Václav Hanka). 9. ledna 1820 prosil Chmela Hanka, aby rukopis *Bratři* „do Wjdnie do Censury po posstě zaslati ráčil, poněvadž tam w Censuře ráčjte být dobře známý; neboť w Pražské censuře nebyl powolen. [...] Ten kus ge hezky a z Němčiny přeložen; Originál toho byl we Wjdni tisknut. [...] Poručte ten kus P. Kopytarowi, aby mi prossel“. 24. března 1820 Chmela děkoval za zaslání rukopisu k cenzuře a v několika následujících dopisech se vyptával na jeho osud. V dopise z 16. listopadu 1820 však navrhl úpravu textu: „A což Bratři? Gesstě nessli do Wjdně? – Co řkáte, abychom ge dali gesstě gednau opsati pode gménem: Láska diwochů –? A to gméno: Bratři wypustili? Neussloby to tak? Pisste mi se strany toho. A mysllelibyste, že by tato změna co prospěla, račte ge dáti opsati, ale tak aby bylo mijn nebo wjce stran, nežli ge w tom rukopisu, který nepowolili“. 2. března 1821 pak Chmela úpravy textu konkretizoval: „Co se Bratři týče, prosjm račte ge dáti někomu přepsati. Titul může býti Láska diwochů / Činohra w gednom děgstwj. / Přeloženjm / Josefa Chmely / etc. etc. Nic giného wjce na titul nedáweyte! Gména osob změňte dle swé ljlosti! Wýgew mjsto Scéna; a tak to dostane nowau podobu. Stránek přepsaných aby bylo mijn anebo wjce nežli w mém gich gest rukopisu.“ Tato taktika se patrně nezdařila, jak vyplývá z dalšího Chmelova dopisu z 10. května 1821: „Uctiwě a srdečně děkugi Wám za dobrotiwé obstaránj wssech mých wěcj totiž obrázků a rukopisů. Že ten kausek (Bratři) nepowolj, nadál gsem se giž napřed. Což ge dělat? Co negde; negde! Gaká pomoc?“ O dalších osudech textu nejsme z Chmelovy korespondence zpraveni, vydání dramatu z roku 1825 nese název *Divochové* odpovídající spíše druhé rukopisné verzi, obrazy jsou (v souladu s výše uvedeným návodem) označovány slovem „výjev“, jména postav však plně odpovídají Rambachově německé předloze.

⁴⁸ LA PNP, Václav Hanka, Josef Chmela Václavu Hankovi 22. 8. 1820 a 2. 9. 1820; tamtéž, Jan Sidon Václavu Hankovi 5. 9. 1820.

9. „Žádný nakladatel si na tom netroufá vydělat“. Bernard Bolzano mezi státní a církevní cenzurou a strukturální regulací

Bernarda Bolzana (1781–1848), pražského německy píšícího filozofa, logika, matematika, náboženského a sociálního myslitele, charakterizují současná filozofická kompendia jako „jednoho z nejoriginálnějších myslitelů 19. století“.¹ Na rozdíl od Immanuela Kanta či německých idealistických filozofů, vůči nimž se kriticky vymezoval, bývá dnes řazen mezi představitele „současné filozofie“.² Uvádí se, že v oblasti matematiky a logiky předstihl svou dobu dokonce o celá desetiletí.³ Jeho klíčový spis *Wissenschaftslehre* (*Vědosloví*) označil Edmund Husserl za „dílo, které ve věcech ‚elementární nauky‘ zanechává daleko za sebou všechno, co světová literatura nabízí jako systematické projekty logiky“.⁴ Přesto však zůstalo Bolzanovo dílo po celé 19. století prakticky zapomenuto, zčásti dokonce nevydáno, přičemž zásluha za jeho znovuzrození bývá přičítána právě Husserlovi.⁵

Naskýtá se otázka, zda a do jaké míry byla mizivá recepce Bolzanova díla jeho vědeckými současníky ovlivněna zásahy státní a církevní moci. Bolzanova univerzitní kariéra byla nuceně ukončena roku 1820, jeho velká vědecká díla nemohla být v habsburské monarchii publikována a jejich zahraniční vydání, která často z cenzurních důvodů nebyla opatřena plným autorovým jménem, se ocitla jak na rakouském, tak vatikánském indexu cenzurních prohibit. Už některými svými současníky tak byl Bolzano vnímán jako příklad svévolného konání rakouské cenzury⁶ a tento náhled přetrvává i v jeho pozdějších biografiích. Zdánlivě jednoznačný obraz cenzurní oběti však vykazuje při bližším náhledu řadu paradoxů, zejména proto, že ona oběť cenzurních zásahů se ve svých vlastních filozofických textech prezentuje jako rozhodný zastánce cenzury.

¹ Johannes Hirschberger: *Geschichte der Philosophie*, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, Herder 1991, s. 447.

² Tamtéž, s. 442–443.

³ Christoph Demmering: „Bolzano, Bernard“, in Bernd Lutz (ed.): *Metzler Philosophen Lexikon. Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen*, Stuttgart, Metzler 1989, s. 121–123, zde s. 122.

⁴ Edmund Husserl: *Logická zkoumání*, díl 1, *Prolegomena k čistě logice*, přel. Kristina S. Montagová, Filip Karfík, Praha, Oikúmené 2009, s. 200.

⁵ Srov. Wolfgang Künne: „Die Ernte wird erscheinen...‘ Die Geschichte der Bolzano-Rezeption (1848–1939)“, in týž: *Versuche über Bolzano. Essays on Bolzano*, Sankt Augustin, Academia-Verlag 2008, s. 305–404.

⁶ Adolf Wiesner: *Denkwürdigkeiten der Oesterreichischen Zensur vom Zeitalter der Reformazion bis auf die Gegenwart*, Stuttgart, Krabbe 1847, s. 259–260.

V této kapitole se proto po krátkém nástinu tzv. Bolzanova procesu zaměříme na Bolzanovy publikační možnosti v období po jeho sesazení z univerzitního postu a budeme se zabývat otázkou dopadu různých podob cenzurní regulace na distribuci i recepci jeho děl.

Heretický katecheta

Synovi pražské měšťanky a italského obchodníka usazeného v Čechách byla v březnu 1805 provizorně přidělena nově zřízená stolice „náboženské vědy“ na pražské filozofické fakultě. Císař František II. (I.) v ustavení těchto kateder na rakouských univerzitách spatřoval prostředek pro posílení náboženského vědomí budoucí inteligence a ochranu před pronikáním idejí Francouzské revoluce. Vedle přednášek pro všechny tři ročníky filozofického studia, jež tvořilo povinný předstupeň pro navazující studium na právnické, lékařské nebo teologické fakultě, byl tento post spojen s každotýdenními výchovnými přednáškami (exhortami) pro všechny studenty. Během svého univerzitního působení tak Bolzano svými etickými a filozofickými názory ovlivnil generaci české inteligence včetně řady obrozených spisovatelů.⁷

Bolzanovo nábožensky reformní smýšlení kombinovalo elementy osvětské tradice s kritickou recepcí podnětů soudobé filozofie. Upevnění a prohloubení křesťanské víry chápal jako předpoklad nápravy mravních a společenských poměrů.⁸ Nekonvenční a na svou dobu odvážná témata jeho exhort, které se často vyjadřovaly k aktuálním společenským otázkám, však způsobovaly konflikty s dogmatickými zastánci katolické restaurace, především v okruhu vídeňského dvora. Ty se zpočátku dařilo tlumit pomocí josefinsky smýšlejících českých církevních hodnostářů. Přesto se již v červenci 1805 císař zdráhal Bolzana definitivně potvrdit na univerzitním postu a nařídil, aby byli na jeho místo navrženi jiní kandidáti. Osobní zákrok pražského arcibiskupa Viléma Florentina Salma však tuto císařovu nemilost dokázal odvrátit. Jmenování řádným profesorem ovšem proběhlo pod podmínkou, že Bolzano bude přednášet podle učebnice dvorského kaplana a pozdějšího císařova zpovědníka Jakoba Frinta, v jejímž plošném zavedení spatřovaly vídeňské kruhy prostředek pro prosazení restauračního výkladu katolické teologie. Vůči Frintově učebnici měl Bolzano řadu teologických výhrad,

⁷ O Bolzanově životě pojednávají nejkomplexněji Eduard Winter: *Bernard Bolzano. Ein Lebensbild*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, úvodní řada, díl 1, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1969, a Jaromír Loužil: *Bernard Bolzano*, Praha, Melantrich 1978, o jeho univerzitní činnosti pak Marie Pavlíková: *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, Praha, Univerzita Karlova 1985.

⁸ Jaromír Loužil: „Bernard Bolzano – apologet, nebo kacíř?“, *Filozofický časopis* 56, 1998, č. 6, s. 895–914, zvl. s. 895–896.

s nimiž ve svých přednáškách neváhal seznamovat své studenty. Roku 1811 pak získal od studijního direktora filozofické fakulty Mila Grüna ústní povolení, aby mohl náboženství vyučovat podle svého vlastního rukopisného nárysu, který byl později vydán jako *Lehrbuch der Religionswissenschaft* (Učebnice náboženské vědy).

Za Grünova nástupce Franze Wilhelma, stoupence katolické restaurace, se právě otázka podkladů pro náboženské přednášky stala hlavní osou nového úředního jednání, tzv. Bolzanova procesu.⁹ Roku 1817 byla Bolzanovi udělena důtka za to, že se nedržel Frintovy příručky, a musel proto poslat opisy svých přednášek k přezkoumání do Vídně, kde však nebyly shledány závadnými. Nové kolo vyšetřování nastalo poté, co se pražský kanovník Pallas de Lauro obrátil s denunciací Bolzana přímo do Říma, a paralelně k tomu v souvislosti s vyšetřováním špatné disciplíny studentů pražské univerzity. Zkoumány byly nyní především Bolzanovy univerzitní exhorty, jejichž výbor vyšel tiskem roku 1813.¹⁰ Jako nepřipustný byl spatřován především jeho rozklad podmínek, za jakých má, či dokonce musí neprávem utiskovaný poddaný odepřít poslušnost své vrchnosti. V prosinci 1819 dal císař definitivní pokyn k odvolání Bolzana z univerzitního postu, v bezprostřední návaznosti byl pak počátkem roku 1820 odvolán a internován i Bolzanův příznivec Michael Josef Fesl, preses bohosloveckého semináře v Litoměřicích, který spolu se svými studenty založil tajný spolek Křesťanský svaz, kombinující podporu reformního katolicismu a prvky ezoteriky. Další profesori litoměřického semináře Vincenc Zahradník, Florian Werner a Anton Krombholz byli sesazeni na nižší církevní posty. Bolzano a jeho následovníci se tak stali jednou z prvních obětí zostřeného kurzu proti univerzitám, chápaným jako potenciální ohnisko liberálních a nacionálních myšlenek, ke kterému Rakousko přistoupilo po studentském shromáždění na hradě Wartburg a jenž nalezl na celoněmecké úrovni diplomatické zakotvení v karlovarských usneseních ze srpna 1819.

⁹ Edici dokumentů podal Eduard Winter (ed.): *Der Bolzanoprozess. Dokumente zur Geschichte der Prager Karlsuniversität im Vormärz*, Brunn – München – Wien, Rudolf M. Rohrer 1944. K analýze procesu vedle výše citované biografické literatury srov. především Jane Regenfelder: „Der sogenannte ‚Bolzano-Prozeß‘ und das Wartburgfest“, in Helmut Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik. Staat, Nation und Religion als Herausforderung für die Philosophie im Kontext von Spätaufklärung, Frühnationalismus und Restauration*, Wien – Köln – Graz, Böhlau 2000, s. 149–178; Wolfgang Künne: „Die theologischen Gutachten in den Verfahren gegen den Professor und Priester Bolzano“, in týž: *Versuche über Bolzano. Essays on Bolzano*, Sankt Augustin, Academia Verlag 2008, s. 67–102; Stephan Peter Barta: *Die politisch verfolgten Professoren des österreichischen Vormärz*, disertační práce, Philosophische Fakultät der Universität Wien 1966, zvl. s. 19–55; Pavel Křivský: „Nařčení Bernarda Bolzana z kantovství roku 1821“, *Literární archiv* 16, 1985, s. 41–47. Značnými nepřesnostmi se vyznačuje článek Małgorzaty Grzywacz: „Leben unter Doppelzensur. Bernard Bolzano und die österreichische Zensur der Ära Metternich“, *Studia Germanica Posnaniensia* 22, 1995, s. 55–64.

¹⁰ Bernard Bolzano: *Erbauungsreden für Akademiker*, Prag, Caspar Widtmann 1813.

V souvislosti s Bolzanovým odvoláním bylo pražským úřadům nařízeno, aby do Vídně zaslaly ospravedlnění cenzora, který výbor z Bolzanových exhort roku 1813 připustil k tisku. Cenzor Josef Petr Dittrich ve svém vyjádření z 3. února 1820 uvedl, že v posuzovaném rukopisu před sedmi lety shledal „**nemalé množství povážlivých a nepřípustných pasáží**“, které následně osobně předložil Bolzanovi. „Autor byl tak skromný, že neměl námitek vyškrtnout několik pasáží ze svého díla a mnohé z míst, vůči kterým měl podepsaný námitky, upravit tak, jak podepsaný udal. Podepsaný si dobře vzpomíná, že této věci věnoval mnoho hodin po několik dní.“¹¹ Toto vyjádření bylo ovšem v rozporu s údajem na původním cenzurním lístku, který pražské gubernium rovněž zaslalo do Vídně – ten informaci o žádných cenzorových námitkách neobsahoval a vyplývalo z něj, že ke kladnému cenzorovu vyjádření došlo pouhých pět dní poté, co Bolzano předložil svůj rukopis knižnímu reviznímu úřadu.¹² Tohoto rozporu si patrně povšimla studijní dvorská komise ve Vídni, která navrhla, aby císař udělil cenzorovi přísnou důtku. Z neznámých důvodů však tento návrh nebyl císaři přednesen. Tato skutečnost byla odhalena až v dubnu 1824, tedy příliš pozdě na to, aby mohly být vůči cenzoru Dittrichovi podniknuty další úřední kroky, protože roku 1823 zemřel.¹³

Během zdlouhavého vyšetřování Bolzanovy záležitosti patrně nebyla vyřešena ještě jedna důležitá okolnost, a to otázka, jak dále nakládat s vydáním exhort z roku 1813. Ačkoli se právě ony staly jedním z hlavních důvodů Bolzanova sesazení, císařské rozhodnutí z 24. 12. 1819 ani navazující dekret studijní dvorské komise z 8. 1. 1820 neobsahovaly žádný pokyn, zda mají či nemají být nadále ponechány v prodeji. Ačkoli české zemské prezidium požádalo, aby v této věci rozhodl policejní dvorský úřad, žádost zůstala bez odezvy.¹⁴ Přímý zákaz Bolzanových tištěných exhort není znám ani z cenzurních seznamů zakázaných knih, ani z jiných úředních pramenů, a není známo, že by byl jejich prodej jakkoli omezován. V každém případě nedošlo ke konfiskaci neprodaných exemplářů, jak bylo běžné v jiných

¹¹ „**eine nicht geringe Anzahl bedenklicher und nicht zulässiger Stellen**“; „Der Verfasser war so bescheiden, daß er keinen Anstand nahm, mehrere Stellen seines Werkes zu streichen, und viele von dem Unterzeichneten gerügte Stellen so, wie der Unterzeichnete es angab, zu ändern. Es ist dem Unterzeichneten wohl erinnerlich, daß er diesem Geschäfte viele Stunden durch mehrere Tage gewidmet hat.“ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Studienhofkommission (StHK), kt. 317, sign 5 Prag Philosophie, č. 88 ex Majo 824. Ospravedlnění přetiskl E. Winter (ed.): *Der Bolzanoprozess*, cit. dílo, s. 154–155. Cenzor Dittrich není totožný s Bolzanovým žákem Josefem Dittrichem, jenž je zmiňován v textu níže.

¹² Národní archiv (NA), České gubernium – publicum (ČG–P), 1816–1825, kt. 7516, sign. 98/924, č. 3550/301 ex 1820.

¹³ AVA, StHK, kt. 317, sign 5 Prag Philosophie, č. 88 ex Majo 824. Srov. též NA, ČG–P, 1816–1825, kt. 7516, sign. 98/924, č. 5850/466 ex 1820.

¹⁴ NA, Presidium českého gubernia (PG), 1816–1820, kt. 1049, sign. 16/176.

případech.¹⁵ Ještě roku 1837 byl jejich neprodaný náklad, údajně 1200 exemplářů, k dispozici u nakladatele.¹⁶

Odvoláním z univerzity a uznáním nevelké roční renty tři sta zlatých skončily Bolzanovy přímé postihy ze strany státní moci, další vyšetřování jeho případu však bylo delegováno na církevní úřady. Ze strany církevní hierarchie byla pravověrnost jeho učení posuzována ještě po více než pět let. Do komplikovaného sporu, v jehož průběhu se pražský arcibiskup Václav Leopold Chlumčanský snažil mírnit naléhání vídeňských i vatikánských kruhů na tvrdý postup, zasáhl nakonec Josef Dobrovský – v létě roku 1825 se energickými dopisy obrátil na Chlumčanského i na Jakoba Frinta, hlavního iniciátora tažení proti Bolzanovi u vídeňského dvora, a pohrozil, že vydá tiskem Bolzanovu rukopisnou obranu. Bolzano se na slavnostním zasedání pražské arcibiskupské konzistoře na silvestra 1825 přihlásil formálně k učení katolické církve, aniž by ovšem musel explicitně odvolat své názory. Tím byl osvobozen od dalších církevních postihů, suspendace z univerzitního místa však zrušena nebyla a autorovi rovněž nebyly vráceny rukopisy, které si církevní orgány předtím vyžádaly k přezkumu.

Zpráva o tomto zasedání pražské arcibiskupské konzistoře, kterým byl Bolzanův „proces“ formálně ukončen, se dne 6. března 1826 objevila ve stuttgartském časopisu *Hesperus*, vydávaném emigrantem z českých zemí Christianem Carlem Andrém. Tento text vyvolal v Praze úřední vyšetřování, jeho pisatel totiž udával, že neveřejné církevní sezení sledoval z bezprostřední blízkosti. Domněnka, že by jeho autor mohl pocházet z církevních kruhů, se nepotvrdila. Autor článku byl proto hledán v okruhu Bolzanových pražských přátel, přičemž v rámci vyšetřování přistoupily úřady k policejnímu sledování Bolzana a osob, se kterými se v tu dobu stýkal. Kontrolou Bolzanových styků byl pověřen pasový protokolista Johann Konstantin Lorensi, který patrně používal další informátory, především jistého Tränklera, patrně služebníka v domácnosti Bolzanova bratra Jana Křitele, u něhož Bernard pobýval v zimních měsících (léto trávil v Těchobuzi, na zámku svých příznivců Josefa a

¹⁵ Srov. Petr Píša: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, s. 124–142, o konfiskaci díla *Die europäische Staatenwelt* profesora statistiky na pražské univerzitě Georga Norberta Schnabela.

¹⁶ Srov. Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Bernard Bolzano, sign. B I 6, Michael Josef Fesl Bernardu Bolzanovi 11. 11. 1837; Bernard Bolzano Františku Příhonskému 2. 12. 1837, in Bernard Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 3, sv. 1–3, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2005, sv. 2, s. 400; srov. též Bernard Bolzano Řehoři Zeitammerovi 11. 12. 1840, in Bernard Bolzano: *Briefwechsel mit Johann Baptist Stoppani, Gregor Zeithammer und Johann Peter Romang 1832–1848*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 4, sv. 2, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2008, s. 104.

Anny Hoffmannových). Policejní sledování pokračovalo i poté, co pražské městské hejtmanství v srpnu 1826 sestavilo souhrnnou zprávu, v níž označilo možný okruh autorů inkriminovaného článku. Skončilo až roku 1830, kdy Bolzano natrvalo přesídlil do Těchobuzi.¹⁷

„Co se předloží cenzuře pod mým jménem...“

Nucené ukončení univerzitní a kazatelské kariéry možná paradoxně prodloužilo Bolzanovi život – nutnost ovládat při nedělních exhortách hlasem rozsáhlý studený prostor univerzitní posluchárny u něj předtím vyvolala tuberkulózní záchvaty.¹⁸ Výrazně však ztížilo podmínky jeho dalšího vědeckého působení. To se týkalo mimo jiné získávání odborné literatury ke studiu. Ačkoli cenzurní předpis z 14. září 1810, jak jsme již rozebírali výše ve třetí kapitole, předepisoval, že profesorům a učencům nemají být odpírány knihy z kategorií *erga schedam* a *damnatur* náležející do jejich oboru, pokud mají vědeckou hodnotu, hrály podstatnou roli při přidělování povolenek nejen odborné kompetence, nýbrž i politické ohledy. V lednu 1823 tak byla Bolzanovi odepřena povolenka k indexovanému překladu Nového zákona od Leandra van Esse.¹⁹

Mnohem citelnější překážku však představovala ztráta možnosti ovlivňovat veřejnost skrze své spisy. Tato hořce pocítovaná skutečnost se odráží i v Bolzanově autobiografii, dokončené na počátku třicátých let: „Co se předloží cenzuře pod mým jménem, tomu je nejen odepřeno *imprimatur*, ale rukopis sám je ihned zabaven a opětované prosby o vrácení mého vlastnictví nejsou ani pokládány za hodné odpovědi.“²⁰ Bolzano zde pojednává o svém rukopisu *Umschreibung kirchlicher Gebete. Umschreibung des Gebetes des Herrn*,

¹⁷ NA, Presidium českého gubernia – tajné (PGT), 1819–1848, kt. 4, sign. B 16; NA, Archiv pražského arcibiskupství (APA) I, kt. 2169, sign. C 130/9; NA, Presidium policejního ředitelství v Praze (PP), kt. 26, sign. B 2 ex 1828; NA, PP, kt. 30, sign. B 51 ex 1829; NA, PP, kt. 33, sign. B 64 ex 1830. Srov. podrobněji Petr Piša: „Ob es auch wert sei zu erscheinen“. Bernard Bolzano und die österreichische Zensur“, in Petr Piša – Wolfgang Künne: „weil ich den kirchlichen sowohl als weltlichen Behörden mißfiel“. *Bernard Bolzano auf dem Index*, Sankt Augustin, Academia Verlag, 2018, v tisku, s. 73–164, zde s. 115–123, 153–154.

¹⁸ J. Loužil: *Bernard Bolzano*, cit. dílo, s. 163.

¹⁹ NA, PG, 1821–1825, kt. 1245, sign. 14/41, č. 7568 ex 1822. Srov. dále NA, PP, kt. 36, sign. L 13 ex 1830, a NA, PG, 1826–1830, kt. 1429, sign. 16/9, č. 1956 a 2148 ex 1830, o kladně vyřízené žádosti Bolzana a dalších 14 pražských učenců o odběr zakázaných čísel zahraničních literárních novin. Sonda do katalogu Bolzanovy knihovny (katalog vydali Jan Berg, Edgar Morscher, Peter Michael Schenkel [eds.]: *Bernard Bolzanos Bibliothek*, sv. 1–2, Sankt Augustin, Academia Verlag 2002) ukazuje, že přibližně 8 % z jejího fondu náleželo mezi spisy zakázané v kategoriích *erga schedam* a *damnatur*.

²⁰ Bernard Bolzano: *Vlastní životopis*, přel. a ed. Marie Pavlíková, Praha, Odeon 1981, s. 102–103.

Englischen Grusses, Apostolischen Glaubensbekenntnisses und der Drei göttlichen Tugenden (*Opis církevních modliteb. Opis Otčenáše, Podzravu archanděla Gabriela a Tři nejvyšších ctností*), který měl původně obdržet povolení k tisku roku 1820, kdy byl podán do cenzury pod jménem Bolzanova žáka, kaplana Bernharda Hankeho. Poté, co se ale Bolzano roku 1822 rozhodl zažádat o *imprimatur* znovu, tentokrát však pod vlastním jménem, o osudu rukopisu rozhodnuto nebylo, podle Eduarda Wintera byl rukopis odeslán do Vídně.²¹ Bolzano se nedočkal odpovědi, ani když v květnu 1826 cenzurní rozhodnutí urgoval a žádal alespoň o vydání svého rukopisu. Z úředních materiálů přitom vyplývá, že o osudu tohoto pohřešovaného textu nemělo v tuto chvíli představu ani prezidium českého gubernia, které vydání rukopisu jeho autorovi rovněž neúspěšně požadovalo po pražském knižním revizním úřadu.²²

Následkem ztráty tohoto rukopisu²³ rezignoval Bolzano na další pokusy o vydávání svých teologických spisů v Rakousku. Ve své již citované autobiografii k tomu uvádí:

Nezbývá mi tedy než čekat, až se poměry samy sebou změní. A skutečně doufám, že se časem změní alespoň něco v té věci. Myslím, že kdybych chtěl za několik let vydat například spisy čistě matematického obsahu, nemusely by být jejich vydání činěny překážky. Nemohu však rozumně očekávat, že se dožiji toho, aby mi bylo povoleno také vydání spisů spadajících do oboru náboženství.²⁴

Cenzurní vyjádření se v předběžnové habsburské monarchii vázalo vždy k jednotlivým spisům, přinejmenším formálně tedy možnost plošného postihu děl nepohodlného autora neexistovala. Ani Bolzanovi tedy nebyla možnost publikovat zcela

²¹ E. Winter: *Bernard Bolzano. Ein Lebensbild*, cit. dílo, s. 86. Archivní odkaz, který Winter uvádí, však zmíněné informace neobsahuje. – Bolzanův rukopis byl cenzurován nejprve pražskou arcibiskupskou konzistostí, která k němu měla pouze dílčí připomínky – srov. NA, APA II, kt. 2905, sign. 20, č. 607/259B ex 1822. Cenzorem byl zde Václav František Neumann, který se už předtím pozitivně vyjádřil ohledně pravověrnosti Bolzanova učení. Cenzurní posudky pražské arcibiskupské konzistoře jsou pro rok 1820 zachovány, neobsahují ovšem žádné dílo, které by bylo možné identifikovat s Bolzanovým spisem podaným pod Bernarda Hankeho. Snad by se ovšem mohlo jednat o rukopis „Das Gebeth des Herrn“, který byl konzistostí schválen k tisku v únoru 1821, jako jeho autor byl uveden pražský kaplan a někdejší Bolzanův žák Michael Willer.

²² NA, PG, 1826–1830, kt. 1431, sign. 16/14, č. 2751 ex 1826; LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B II 27, Bernard Bolzano cenzurnímu úřadu 10. 5. 1826 (koncept); Michael Josef Fesl: „Nachwort und Vorwort“, in Bernard Bolzano: *Erbauungsbüchlein für die Gebildeten unter den katholischen Christen*, ed. Michael Josef Fesl, sv. 2, *Mein Glaube*, Wien, Wilhelm Braumüller 1850, s. 75–80, zde s. 76.

²³ Bolzanovi zůstala k dispozici pouze starší verze textu, která byla vydaná po jeho smrti roku 1850 a nachází se dodnes v pozůstalosti (LA PNP, Bernard Bolzano, sign. D IV b 3). Srov. k tomu Bernard Bolzano Josefu Sommerovi 20. 8. 1835, in Bernard Bolzano: *Briefe an Sommer und andere 1812–1848*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 5, sv. 1, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2006, s. 34.

²⁴ B. Bolzano: *Vlastní životopis*, cit. dílo, s. 103.

upřena. Na sklonku roku 1826 se na něj obrátil František Palacký s prosbou o dodávání recenzí do *Monatsschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen*. Bolzanova recenze na spis Franze Xavera Motha podepsaná plným jménem vyšla v druhém sešitě nového časopisu. Cenzurní deník Františka Palackého přitom ukazuje, že byla schválena bez jakýchkoli výhrad. V červnovém čísle časopisu pak Bolzano uveřejnil další recenzi; v recenzní činnosti pokračoval i v letech 1830 a 1831.²⁵ S povolením rakouské cenzury vycházely rovněž Bolzanovy stati sepsané v souvislosti s jeho působením v Královské české společnosti nauk, nejprve anonymní zprávy o činnosti učené společnosti, roku 1837 životopis Františka Josefa Gerstnera, opatřený plným jménem autora, v letech 1843–1847 pak několik rozsahem spíše skromných pojednání matematického, estetického i filozofického rázu.²⁶ Bez udání plného Bolzanova jména, pouze s odkazem „Š. dle B.“, vydal roku 1831 v časopise *Krok* František Šír český překlad kratšího rukopisného pojednání *O logice*.²⁷ Zkrácený a mírně upravený český překlad Bolzanovy exhorty *O povolání člověka k ctnosti* vyšel roku 1818 jako součást pojednání Vincence Zahradníka *Rozjímání o některých stránkách praktické filozofie*, v letech 1820 a 1845 pak byl otištěn ve *Slovesnosti* Josefa Jungmanna, vždy ovšem pouze s uvedením Zahradníkova jména.²⁸

Ačkoli tedy rakouský cenzurní systém ponechával přinejmenším minimální prostor pro Bolzanovy matematické, historické, estetické či filantropické publikace, odpíral povolení rukopisům filozofického či teologického charakteru. Odstraňování Bolzanových myšlenek se týkalo i publikací jeho žáků: již zmiňovanému Vincenci Zahradníkovi bylo dvakrát odmítnuto

²⁵ LA PNP, František Palacký, nezpracovaná část fondu, sešit s nápisem „Protocoll“; Jiří Kořalka: „František Palacký und die böhmischen Bolzanisten“, in H. Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik*, cit. dílo, s. 201–220, zde s. 201–202, 210.

²⁶ Srov. podrobněji Jan Berg, Edgar Morscher, Anneliese Müller (eds.): *Bolzano-Gesamtbibliographie 1804–1999*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, úvodní řada, díl 2, sv. 3, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2016, s. 22–39. Bolzano sám si byl vědom, že nemůže v rámci učené společnosti pojednávat o společensky ožehavých tématech, srov. Bernard Bolzano Michaelu Josefu Feslovi 1. 9. 1843, in Eduard Winter, Wilhelm Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz. Der Briefwechsel Bernard Bolzanos mit Michael Josef Fesl 1822–1848*, Berlin, Akademie-Verlag 1965, s. 331; Bernard Bolzano Františku Příhonskému 20. 10. 1847, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 3, s. 695.

²⁷ K textu Marie Pavlíková: „Bernard Bolzanos Vorlesungen über die Logik und ihre erste tschechische Übersetzung“, in Wolfgang Steinitz (ed.): *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, Berlin, Akademie-Verlag 1966, s. 511–518.

²⁸ Bolzanovo autorství dokázala Marie Pavlíková: „Vztah Josefa Jungmanna k Bernardu Bolzanovi a jeho žákům“, *Literární archiv* 8–9, 1974, s. 79–102, zde s. 93–94.

povolení k tisku pro spis *Filozofické jednání o vnitřní i zevnitřní povaze ctnosti* s explicitním odůvodněním, že vychází z Bolzanova konceptu nejvyššího mravního zákona.²⁹

Ve snaze o marginalizaci názorů nepohodlného učenice bylo nicméně povolání upíráno rovněž spisům, které s Bolzanovými názory polemizovaly. S cenzurními obtížemi se tak potýkalo dílo *Römisch-katholisches Glaubens-Princip (Princip římskokatolické víry)* Antona Franze Salesia Rosta, které se polemicky obracelo proti Bolzanovu učení; nakonec byly z díla vyškrtuty explicitní zmínky Bolzanova jména.³⁰ O rok později chtěl Rostův žák Jan Křtitel Sika reagovat na polemickou recenzi tohoto díla (jejím autorem byl Bolzanův žák Michael Josef Fesl), tato obrana však nebyla připuštěna k tisku.³¹

Pro publikaci teologických a filozofických děl tedy Bolzanovi zbývala jediná možnost, a to tisk v zahraničí. Jak vyplývá z Bolzanovy korespondence s jeho příznivci, nejpozději roku 1825 už Bolzano s touto možností počítal, vyčkával však na příhodný okamžik, protože nechtěl, aby vydání prvního spisu v zahraničí přineslo zostření policejních represí vůči jeho osobě, které by tak znemožnily publikaci dalších děl.³² Roku 1827 vyšla v nakladatelství Johanna Esaiase von Seidela v bavorském Sulzbachu anonymně dvě Bolzanova díla, pojednání *Athanasia oder Gründe für Unsterblichkeit der Seele (Athanasia neboli Důvody pro nesmrtelnost duše)* a spis *Schreiben eines katholischen Geistlichen an den Verfasser des Buches die katholische Kirche Schlesiens (Psaní katolického duchovního autorovi knihy Katolická církev ve Slezsku)*, polemika s teologem Johannem Antonem Theinerem usilujícím o radikální reformu katolické církve.

²⁹ NA, PG, 1836–1840, kt. 1840, sign. 16/10, č. 631, 3036, 5128 ex 1836; srov. též Karel Alois Vinařický Vincenci Zahradníkovi 31. 10. 1829 a 8. 2. 1831, Vincenc Zahradník K. A. Vinařickému 17. 11. 1829, 7. 7. 1836, in Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloise Vinařického Korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho narozenin*, díl 1, *Korrespondence od roku 1820–1833*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1903, s. 130–133, 206–208, díl 2, *Korrespondence od roku 1833–1849*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909, s. 223–224; Vincenc Zahradník Josefu Černému 6. 12. 1834, in František Čáda (ed.): *Zahradníkovy dopisy z let 1831–1836*, Filosofické spisy Vincence Zahradníka, sv. 3, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy a umění 1915, s. 46.

³⁰ NA, PG, 1836–1840, kt. 1842, sign. 16/13, č. 2831, 5231 ex 1836; Diözesanarchiv Wien, Zensur IV, Zensurnoten 1836, č. 3513; LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 11. 5. a 18. 6. 1836; Petr Piša: „Ob es auch wert sei zu erscheinen“, cit. dílo, s. 95–97; E. Winter: *Bernard Bolzano. Ein Lebensbild*, cit. dílo, s. 116–118.

³¹ LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 8. 4., 22. 4. a 14. 6. 1837. Srov. též záznam v příloze této práce.

³² Bernard Bolzano Františku Příhonskému 30. 8. 1825, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 62–63; srov. též Bernard Bolzano M. J. Feslovi 5. 10. 1824, in Bernard Bolzano: *Briefwechsel mit Michael Josef Fesl 1815–1827*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 2, sv. 1, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2012, s. 190.

Následující pasáž z Bolzanovy autobiografie (spis je datován 28. května 1831) je tedy z hlediska Bolzanových publikačních záměrů poněkud matoucí, věrně ovšem líčí problémy, které s sebou pokusy o publikování v zahraničí přinášely:

Někdo by snad mohl říci, že bych mohl bez obtíží vydat to, co zdejší cenzura pozastaví, v cizině – kdyby nebylo nařízení, že každý rakouský poddaný, který chce vydat něco v cizině, si musí nejprve opatřit povolení zdejší cenzury. Mohlo by dále snad někoho napadnout, že bych nemusel vydávat své spisy v cizině pod vlastním jménem, ale že bych mohl buď požádat někoho o zapůjčení jména, nebo jen přijmout vymyšlené jméno, anebo vystoupit úplně anonymně. Neříká se tomu však obcházet zákon? Kdo nadto by chtěl propůjčit své jméno? A anonymní spisy – mohou si snad slibovat, že se jim dostane dosti pozornosti? Kde také se nalezne nakladatel, který by mohl převzít vydání rozsáhlého díla, jestliže mu alespoň autorovo jméno nedává nějakou záruku, že dílo půjde také na odbyt?³³

Jak jsme již ukázali v šesté kapitole, nařizoval rakouský předpis z 5. října 1798 tuzemským autorům předkládat k cenzurnímu posouzení i rukopisy určené pro zahraniční nakladatelství. Aby obešel tuto podmínku, museli se Bolzano i jeho žáci uchýlovat buď k možnosti anonymní či pseudonymního publikování. Možnou strategií bylo také vydávání Bolzanových rukopisů jeho žáky bez vědomí autora, respektive předstírání tohoto postupu. Toto úsilí ovlivnilo i samotnou podobu textů. Ostatně při koncipování předmluvy ke druhému vydání *Athanasie* Bolzano právě tímto způsobem uvažoval:

Měl jsem ovšem v úmyslu vypracovat psaní mně neznámému vydavateli *Athanasie*, ve kterém bych mu poděkoval za její vydání a při té příležitosti bych se vyslovil o některých vyšlých recenzích. Toto psaní, které bych přirozeně mohl zaslat jen nakladateli, aby ho zprostředkoval vydavateli, který je mu známý, by pak mohlo vyjít jako příloha ke druhému vydání. Ovšem co bych mohl odpovědět na výčitku vlády, že jsem při koncipování tohoto psaní už předpokládal a zamýšlel jeho budoucí vytištění?³⁴

³³ B. Bolzano: *Vlastní životopis*, cit. dílo, s. 103–104.

³⁴ „Ich hatte freilich im Sinne, ein Schreiben an den mir unbekannten Herausgeber der Athanasia abzufassen, darin ich ihm für die Herausgabe derselben danke und mich bei dieser Gelegenheit über einige der erschienenen Rezensionen ausspreche. Dies Schreiben, das ich natürlicherweise nur dem Verleger zusenden könnte, damit es dieser dem ihm bekannten Herausgeber zumittle, hätte nun als ein Anhang zur 2. Ausgabe zu erscheinen. Allein was würde ich auf den Vorwurf der Regierung antworten können, daß ich bei Abfassung dieses Schreibens seine einstige Drucklegung schon vorhergesehen und beabsichtigt hätte?“ B. Bolzano M. J. Feslovi 9. 6. 1837, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 194. K obdobným případům srov. B. Bolzano M. J. Feslovi 13. 3. a 11. 6. 1835, tamtéž, s. 99, 112.

Publikační možnosti však byly omezeny i pro anonymní spisy. Vzhledem k tomu, že „nejlepší teologické časopisy zavedly zvyk jmenovat autory článků“,³⁵ zůstaly jejich stránky pro příspěvky Bolzana a jeho žáků uzavřeny, protože ti nemohli riskovat problémy při otištění svého jména u textů, k nimž se nevyjádřila rakouská cenzura.

Tisk v zahraničí ovšem přinášel i několik dalších zásadních komplikací. Vzhledem k policejnímu sledování své osoby nemohl Bolzano kontaktovat nakladatelské domy přímo, nýbrž byl omezen na takové komunikační kanály, které byly chráněny před zadržením korespondence. V některých případech tak Bolzanovi posloužili jako prostředníci pražští knihkupci, kteří vedli obchodní korespondenci zahraničními nakladatelskými domy; touto cestou ovšem nebylo možné zasílat najednou rukopisy a doprovodné dopisy, protože ty by se mohly stát při svém náhodném zadržení kompromitujícím materiálem.³⁶ V jiných případech využíval Bolzano pomoci svých bývalých žáků, především Michaela Josefa Fesla. Ten byl sice rovněž vystaven přísnému policejnímu dohledu, ten ovšem vykonával vídeňský policejní komisař Vinzenz Fiebrich, který pocházel rovněž z kruhu Bolzanových žáků a příznivců, a navzdory své úřední povinnosti naopak pomáhal ilegální korespondenci skrývat.³⁷ Poštovní styk chráněný před vyzrazením byl ovšem pomalý – cesta utajeného dopisu z Vídně do bavorského Sulzbachu trvala pět týdnů.³⁸ Navíc byly dopisy mezi Bolzanem a jeho žáky či mezi těmito prostředníky a nakladateli vystaveny permanentnímu nebezpečí odhalení či ztráty zasílaných rukopisů.³⁹ O to překvapivější je, že v případě nejobsáhlejšího Bolzanova díla, *Vědosloví*, byl zahraničním nakladatelům zasílán originál spisu, aniž by existoval jeho úplný opis.⁴⁰

Zmíněné anonymní publikace vědeckých spisů byly spojeny ještě s jedním problémem, konkrétně s ekonomickým rizikem na straně nakladatele, což výrazně

³⁵ „[...] die besten theologischen Zeitschriften den Gebrauch eingeführt haben, die Verfasser zu nennen“. Bernard Bolzano M. J. Feslovi 17. 7. 1834, tamtéž, s. 72. Srov. dále např. LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 28. 1. 1835.

³⁶ Srov. B. Bolzano M. J. Feslovi 23. 11., 7. 12. a 17. 12. 1835 ohledně zásilky rukopisu 1. svazku *Vědosloví* prostřednictvím pražského knihkupectví Synové Bohumila Haase, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 139–144.

³⁷ Srov. Wilhelm Zeil: „Vinzenz Fiebrich – ein vergessener Bolzanist in Wien“, in W. Steinitz (ed.): *Ost und West*, cit. dílo, s. 540–548. Některé úřední raporty Fiebricha ohledně Feslova chování jsou dochovány v AVA, Polizeihofstelle (PH), kt. 1310, sign. 128 ex 1833; zlomky Fiebrichovy korespondence jsou součástí fondu Michael Josef Fesl v LA PNP.

³⁸ B. Bolzano M. J. Feslovi v únoru 1841, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 302.

³⁹ Srov. např. B. Bolzano M. J. Feslovi 22. 1. 1841 ohledně domnělé ztráty rukopisu *Bolzano's Wissenschaftslehre und Religionswissenschaft in einer beurtheilenden Übersicht*, tamtéž, s. 299

⁴⁰ Srov. k tomu Bernard Bolzano M. J. Feslovi 22. 2. 1836 a 31. 7. 1837, tamtéž, s. 146–147, 198.

komplikovalo vyjednávání o jejich vydání. Tato skutečnost se týkala zejména právě kompendia nazvaného v konečné redakci *Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und größtentheils neuen Darstellung der Logik mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter* (*Vědosloví. Pokus o zevrubný a většinou nový výklad logiky se stálým zřetelem k jejím dosavadním zpracovatelům*).⁴¹ Intenzivní práce na něm trvala Bolzanovi deset let, od sesazení z univerzitního postu roku 1820. V polovině roku 1830 odeslal filozof prostřednictvím svých žáků Františka Příhonského a Josefa Dittricha obsáhlý rukopis (v tištěné verzi dílo později čítalo téměř dva a půl tisíce stran) do nakladatelství Johanna Esaiase von Seidela. Dittrich nechal dílo rovněž opatřit předmluvou filozofa a profesora lékařství na univerzitě v Lipsku Johanna Christiana Augusta Heinrotha. Trvalo však téměř dva roky, než se Bolzano dozvěděl, že Seidelovo nakladatelství tisk odmítlo se zdůvodněním, že jeho zástupci nejsou plně přesvědčeni o vědecké hodnotě díla. Hlavním důvodem byly zjevně nevyřešené obavy z komerčního nezdaru rozsáhlého kompendia. Ztroskotaly i další pokusy: lipský nakladatel Friedrich Arnold Brockhaus byl ochoten dílo vydat pouze pod podmínkou uhrazení tiskových nákladů, k čemuž se nakonec uvolil Anton Slivka von Sliwitz, Bolzanův žák a majitel panství ve východních Čechách. Výše předpokládaných nákladů se ale v průběhu vyjednávání vyšplhala až na 2 800 zlatých konvenční měny, tedy částce blízké se trojnásobku ročního platu univerzitního profesora, čímž byla dohoda zmařena. Pravděpodobně bez odpovědi zůstala i Bolzanova snaha oslovit výmarského nakladatele Wilhelma Hoffmanna s prosbou, aby na autorovy vlastní náklady vytiskl prvních pět archů z *Vědosloví* spolu s pozvánkou k subskripci celého díla.⁴² Prostřednictvím profesora Johanna Adama Möhlera vyjednával Bolzano, respektive jeho žáci se stuttgartským Metzlerovým nakladatelstvím, které s příslibem vydání otálelo více než rok. V červnu 1834, poté, co Metzlerovo nakladatelství vydání definitivně odmítlo, a to i přes kladné vyjádření heidelberského profesora filozofie Johanna Heinricha Theodora Schmida, jemuž nakladatel předložil dílo k posouzení, putoval rukopis opět do Lipska, kde o jeho vydání vyjednával agent vídeňského Geroldova knihkupectví a rovněž blíže neurčený pražský knihkupec, který byl ochoten převzít náklady na tisk. Ve chvíli, kdy se vyjednávání opět dostala do slepé uličky

⁴¹ Následující pasáž se opírá především o korespondenci Bernarda Bolzana s Michaelem Feslem, Fratiškem Příhonským a Josefem Sommerem. Srov. též Pavel Křivský: „Entstehen und Herausgabe Bolzanos *Wissenschaftslehre*“, in *Bernard Bolzano 1781–1848*, Praha, Univerzita Karlova 1981, s. 93–110.

⁴² Bernard Bolzano Wilhelmu Hoffmannovi 26. 1. 1833, in Bernard Bolzano: *Vermischte philosophische und physikalische Schriften 1832–1848*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, řada 2A, díl 12, sv. 2, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1978, s. 31–33.

(nakladatel Volckmar požadoval zálohu 1 000 zlatých konvenční měny), přišlo v říjnu 1834 s novou nabídkou sulzbašské nakladatelství J. E. von Seidela.

Zde byl totiž od jara 1834 pod názvem *Lehrbuch der Religionswissenschaft* (Učebnice náboženské vědy) publikován soubor Bolzanových univerzitních přednášek. Dílo vyšlo anonymně, podtitul *Ein Abdruck der Vorlesungshefte eines ehemaligen Religionslehrers an einer katholischen Universität, von einigen seiner Schüler gesammelt und herausgegeben*. (Otisk přednáškových sešitů někdejšího učitele náboženství na katolické univerzitě, shromážděných a vydaných některými z jeho žáků) však k Bolzanovu případu nepřímo odkazoval. Ve snaze, aby bylo vydání urychleno, probíhaly přípravy k tisku bez Bolzanova vědomí, protože autor neustále odkládal svůj záměr toto klíčové náboženské dílo ještě před publikováním kompletně přepracovat. Nezanedbatelnou roli hrála i snaha o eliminaci postihů vůči Bolzanovi. Represivním orgánům bylo totiž známo, že Bolzanovy náboženské přednášky kolují mezi jeho žáky v mnoha opisech.⁴³ Sulzbašské vydání iniciovali Josef Dittrich a Franz Schneider, zasvěcena do něj byla i Bolzanova mecenáška Anna Hoffmannová, na jejímž zámku v Těchobuzi Bolzano tou dobou pobýval, a pravděpodobně i další jeho žáci, jejich přesný podíl přitom není zřejmý.⁴⁴ Ve vzájemné korespondenci, která v tomto případě slouží jako jediný pramen, totiž Bolzano a jeho kruh v obavě před policejními prohlídkami zjevně používali i krycí pasáže, které měly legitimovat údajnou neznalost jednotlivých žáků s chystaným vydavatelským projektem.⁴⁵

Poté, co Seidelovo nakladatelství souhlasilo i s tiskem *Vědosloví*, měl další zdržení vydání logického spisu na svědomí paradoxně sám Bolzano. Na jaře 1835 zaslal M. J. Fesl Bolzanův rukopis do Sulzbachu a nakladatelství ihned začalo s tiskem prvního svazku. Bolzano se o tomto jednání dozvěděl teprve zpětně a požadoval okamžité přerušení tisku, aby mohl v rukopise, který více než čtyři roky putoval po zahraničních nakladatelstvích, provést

⁴³ To byla ostatně strategie, na kterou sám Bolzano upozorňoval F. Příhonského již ve výše citovaném dopise z 30. 8. 1825, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 62–63.

⁴⁴ Srov. Pavel Krivský: „Das Entstehen, die Herausgabe und das Projekt der 2. Ausgabe von Bolzanos *Lehrbuch der Religionswissenschaft*“, in Curt Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981, s. 64–83, zde s. 67–68.

⁴⁵ Například v dopise J. M. Feslovi 13. 2. 1835 psal Bolzano, že si je „téměř jistý, že vydavatelé *Učebnice náboženské vědy* nežijí v rakouských státech, nýbrž v zahraničí“ („ich beinahe gewiß bin, daß die Herausgeber der *Religionswissenschaft* nicht in den österreichischen Staaten, sondern im Auslande leben“) – in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 97. Dále např. Bernard Bolzano M. J. Feslovi 24. 4. 1834 a 22. 12. 1834, tamtéž, s. 64, 92. V dopise F. Příhonskému z 1. 12. 1834 doporučoval Bolzano svému žákovi, aby byl připraven na možnost domovní prohlídky a schoval choulostivé rukopisy, dopis témuž z 4. 2. 1835 byl patrně koncipován jako osvědčení, že Příhonský na vydání díla neměl vliv, viz B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 262, 275–277.

korektury, respektive zohlednit některé změny svých názorů. I přes Bolzanovo ujištění o rychlém provedení těchto úprav mu závěrečná redakce díla trvala až do počátku roku 1837.

Skutečností, že sám představuje jednu z překážek vydání svých spisů, si byl Bolzano vědom. „Mou největší starostí však prozatím není, jak kniha vyjde, nýbrž jak přesvědčím sám sebe, že je [*Vědosloví*, PP] hodno vydání,“ posteskl si v dopise Feslovi z 17. července 1834,⁴⁶ tedy v době, kdy bylo o osudu díla opětovně vyjednáváno s lipskými nakladateli. O dva roky později hodnotil, že nebýt Feslova zásahu, dočkalo by se vydání *Vědosloví* dalšího zdržení: „Neboť kdybyste nebyli bez mého vědomí začali s tiskem, nedošlo by k tomu jistě během několika dalších let.“⁴⁷ Vůči publikaci některých dalších děl zaujímal Bolzano ještě vyhraněnější postoj – roku 1840 důrazně odmítl, aby byly tiskem vydávány jeho další univerzitní exhorty;⁴⁸ roku 1848 zakázal vydání své utopie *O nejlepším státu*,⁴⁹ nevydal tiskem ani svoji přednášku *Aphorismen über Physik (Aforismy o fyzice)*, ačkoli byla schválena interními posuzovateli Královské české společnosti nauk. Ostatně proti výslovnému zákazu byl již roku 1837 vydán i zmíněný vlastní životopis.⁵⁰ Snad právě přesvědčení o nedokonalosti vlastních děl⁵¹ způsobilo, že větší matematické spisy Bernarda Bolzana, kterým by z ohledů rakouské cenzury patrně bylo kladeno nejméně překážek, byly vydány až po autorově smrti.

Definitivní vydání *Vědosloví* na sklonku roku 1836 zkomplikovala ještě otázka jeho titulní strany. Poté, co s povolením rakouské cenzury vydal biografii Františka Josefa Gerstnera, se Bolzano zabýval myšlenkou, že by *Vědosloví* předložil ke schválení rakouské

⁴⁶ „Meine größte Sorge ist vorderhand nicht, wie das Buch erscheine, sondern wie ich mich überzeuge, ob es auch wert sei zu erscheinen.“ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 17. 7. 1834, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 71.

⁴⁷ „Denn hätten Sie den Druck nicht ohne mein Wissen begonnen, er wäre gewiß vor einem Paare [sic] von Jahren nicht angefangen worden.“ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 13. 7. 1836, tamtéž, s. 120.

⁴⁸ Bernard Bolzano Františku Příhonskému 29. 5. 1840, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 466. Obdobně Bernard Bolzano Řehoři Zeithammerovi 11. 12. 1840, in B. Bolzano: *Briefwechsel mit Johann Baptist Stoppani*, cit. dílo, s. 103–104. Srov. též Bernard Bolzano M. J. Feslovi 21. 6. 1834, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 69.

⁴⁹ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 10. 8. 1848, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 421; srov. též Bernard Bolzano Františku Příhonskému 27. 3. 1848, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 3, s. 716.

⁵⁰ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 3. 4. 1837, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 189. Dále např. Bernard Bolzano Františku Příhonskému 20. 4. 1839, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 446.

⁵¹ K odmítání vydávání děl srov. dále např. Bernard Bolzano M. J. Feslovi 28. 12. 1838, 11. 1. 1839, 25. 3. 1839, 31. 5. 1839 a 3. 7. 1840, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 234, 237–238, 249–250, 256–257, 286; Bernard Bolzano Františku Příhonskému 12. 3. 1841, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 490.

cenzuře. Jeho vídeňští přátelé jej však od tohoto záměru odradili. Bolzano proto počítal s tím, že kniha nebude – stejně jako předtím *Učebnice náboženské nauky* – označena jménem a k autorovi spisu bude jen nepřímo odkazovat zmínka v předmluvě. Seidelovo nakladatelství však na uvedení autora plného jména trvalo, přičemž je pravděpodobné, že tímto požadavkem podmiňovalo už od začátku svůj souhlas s vydáním a že M. J. Fesl tuto skutečnost Bolzanovi po celou dobu zatajoval. Bolzano se snažil navrhnout kompromisní řešení (uvést jméno autora pouze v nakladatelském oznámení anebo vytvořit odlišnou titulní stranu pro Rakousko a pro ostatní země), nakonec se nepříliš ochotně podvolil a z cenzurních důvodů připsal předmluvy nakladatele a fiktivního anonymního vydavatele, které ujišťovaly, že k vydání díla došlo bez autorova vědomí.⁵²

V letech 1834–1841 vyšlo v Seidelově nakladatelství i několik dalších Bolzanových spisů.⁵³ Ačkoliv si toto sulzbašské nakladatelství⁵⁴ kladlo za cíl přispívat k dialogu mezi katolickou a protestantskou církví, část nakladatelské produkce tvořily spisy vyhraněně katolického charakteru. Tuto skutečnost nesli Bolzano i jeho příznivci s nelibostí a přičítali jí za vinu malý odbyt *Athanasie* mezi protestantskými čtenáři i nedostatečný ohlas dalších spisů.⁵⁵

Rakouské indexy a jejich dopad

Z dochovaných záznamů o policejním sledování Bernarda Bolzana vyplývá, že pražské úřady věděly, kdo je pravděpodobným autorem spisu *Athanasia neboli Důvody pro nesmrtelnost duše*, který vyšel v Sulzbachu roku 1827 bez povolení rakouských úřadů.⁵⁶ Přesto tato

⁵² Dr. B. Bolzanos *Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und größtentheils neuen Darstellung der Logik mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter. Herausgegeben von mehreren seiner Freunde. Mit einer Vorrede von Dr. J. Ch. A. Heinroth*, Sulzbach, J. E. v. Seidelsche Buchhandlung 1837, sv. 1, s. iii–iv; původní Bolzanova verze předmluvy v dopise M. J. Feslovi 9. 1. 1837, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 182–183.

⁵³ I v jejich případě Bolzano trval na anonymním vydání, tak například u spisu nazvaném v konečné verzi *Krug und Bolzano* požadoval, aby byl autor označen jako Bolzanův přítel či zastánce jeho učení – Bernard Bolzano M. J. Feslovi 28. 8. 1837, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 203; LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 2. 9. 1837.

⁵⁴ Markus Lommer: „Seidel von Rosenthal, Johann Esaias“, in *Neue Deutsche Biographie*, sv. 24, Schwarz – Stader, Berlin, Duncker & Humblot 2010, s. 174–175. Po smrti J. E. von Seidela v listopadu 1827 vedli podnik pod nezměněným názvem jeho synové Adolph a Alexander. V odborné literatuře o Bernardu Bolzanovi dochází často ke směšování jména nakladatelského podniku a jména původního majitele.

⁵⁵ Bernard Bolzano Františku Příhonskému 14. 5. 1830, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 95; LA PNP, Michael Josef Fesl, Josef Dittrich Vinzenzi Fiebrichovi 5. 10. 1840.

⁵⁶ NA, PP, kt. 26, sign. B2 ex 1828.

skutečnost nevyvolala další vyšetřování. Jinak tomu ovšem bylo v případě *Učebnice náboženské vědy*. Cenzurní řízení o tomto spisu bylo zahájeno ve Vídni patrně v prosinci 1834. Díky Bolzanovým vídeňským přátelům, Vicenzi Fiebrichovi a Michaelu Josefu Feslovi, jsme o jeho průběhu podrobně informováni. M. J. Fesl si zpočátku dělal vzhledem ke Fiebrichovým kontaktům na vídeňském knižním revizním úřadě naděje na příznivý výsledek.⁵⁷ Dílo obdržel k posouzení August Fritz, profesor morální teologie na vídeňské univerzitě a cenzor policejního dvorského úřadu. Jeho posudek z počátku února 1835 označil knihu za dílo „upřímného příznivce katolické víry, jehož však jeho filozofování přivádí k omylům, které by mnohé čtenáře mohly svést k opravdovému bludařství“,⁵⁸ a navrhl pro ni kategorii *erga schedam*, tedy mírnější ze dvou stupňů cenzurního zákazu. Konečné posouzení knihy na policejním dvorském úřadě však verdikt zpřísnilo na stupeň *damnatur*, protože „je v něm správné stanovisko pozitivně-křesťanské teologie pomateno a nehledě na zdánlivou tendenci autora ke katolicismu nejsou jeho dedukce drženy v duchu katolické **církevní nauky**“.⁵⁹ V souvislosti s osobou autora, která byla jasně identifikovatelná z narážek v předmluvě, a vzhledem ke skutečnosti, že zahraniční tisk díla tuzemského autora představoval porušení cenzurních předpisů, bylo i v tomto případě do Prahy nařízeno „naléhavé vyšetření“ celého případu, zvláště pak osoby vydavatele.

Průběh vyšetřování tohoto případu lze považovat za názorný příklad limitů rakouské cenzurní byrokracie. Ačkoli byl koncept připsu prezidiu českého gubernia připraven již 16. února 1835, tedy v bezprostřední souvislosti s cenzurním posudkem, schválil jej prezident policejního dvorského úřadu hrabě Sedlnitzky až o jedenáct měsíců později, a to 10. ledna následujícího roku.⁶⁰ Důkazy o liknavosti Sedlnitzkého, kterému se důsledkem snahy o preciznost údajně kupily nevyřízené spisy na pracovním stole,⁶¹ se v aktech vídeňské cenzury nevyskytují ojediněle. Přesto je však otázkou, zda se v tomto případě jednalo o nedbalost, anebo o záměr. Již v březnu 1835 totiž M. J. Fesl předpověděl podobný osud úředního

⁵⁷ LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 6. 12. 1834.

⁵⁸ „Prof. Fritz hat seine Censur dahin abgegeben, daß der Verf. des Buches offenbar ein aufrichtiger Verehrer des Katholicismus sei, daß aber sein Philosophiren ihn zu Irthümern führe, die manchen Leser zu wirklichen Irrlehren verleiten könnten“. LA PNP, Bernard Bolzano sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 7. 2. 1835.

⁵⁹ „[...] im demselben der richtige Standpunkt der positiv-christlichen Theologie verrückt und ungeachtet der scheinbaren Tendenz des Verfassers zum Katholicismus doch seine Deduktionen nicht im Geiste der katholischen **kirchlichen** Lehre gehalten seyen“. NA, PG, 1836–1840, kt. 1840, sign. 16/10, č. 646 ex 1836.

⁶⁰ Koncept s oběma daty se nachází v AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838, originál v NA, PG, 1836–1840, kt. 1840, sign. 16/10, č. 646 ex 1836, přetiskl jej P. Křivský: „Das Entstehen, die Herausgabe und das Projekt der 2. Ausgabe von Bolzanos Lehrbuch der Religionswissenschaft“, cit. dílo, s. 81–82.

⁶¹ Dobovou kritiku pomalého úřadování Sedlnitzkého, vyvolanou přílišnou snahou o pečlivost, rozebírá Julius Marx: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959, s. 36–43.

vyšetřování, když Bolzanovi napsal: „Policejní dvorský úřad rozhodl psát kvůli Př. [tj. Příhonskému, pokládanému za vydavatele *Učebnice*, PP] hraběti Chotkovi [tj. českému zemskému prezidiu], ovšem nyní na to není ani pomyšlení. Zůstaňme klidní. Vídeň-Babylon musí nyní zajistit a uspišit jiné věci.“⁶²

Vídeňské církevní kruhy údajně kvitovaly, že je Bolzanova *Učebnice náboženské vědy* zpracována s umírněnou tendencí. Vídeňský arcibiskup se dokonce měl – nikoli bez náznaku ironie – vyjádřit, že je se zveřejněním spokojen, „protože se nyní bude možné přesvědčit, že celá věc není tak závažná, jak se myslelo“.⁶³ Odlišného názoru byl však vatikánský nuncius ve Vídni, Pietro Ostini, který v psaní z 21. ledna 1835 energicky vybízel pražského arcibiskupa hraběte Andrease Aloise Ankwicze, aby všemi dostupnými prostředky v Čechách zabránil rozšíření „Bolzanových perverzních spisů“, obsahujících „mor požírající duše“.⁶⁴ Za vydavatele díla pokládal nuncius Františka Příhonského, v té době představeného Lužického semináře v Praze, a naléhal proto na saskou církevní hierarchii, jíž Příhonský podléhal, aby jej sesadila. Po delším vyšetřování, během něhož bylo požádáno o vyjádření i Seidelovo nakladatelství, se budyšínský děkan Ignaz Bernhard Mauermann postavil za Příhonského nevinu, snad i díky intervenci Bolzanových lipských příznivců Josefa Sommera a superiora Josefa Müllera.⁶⁵

Pražský arcibiskup upozornil obratem zemské prezidium na nebezpečí, která vyplývají z *Učebnice náboženské vědy* a z jejího údajného rozšíření mezi pražským obyvatelstvem.⁶⁶ Knižní revizní úřad byl okamžitě pověřen zahájit vyšetřování u pražských knihkupců. Žádné porušení předpisů ovšem nebylo zjištěno – všechny exempláře, které pražští knihkupci obdrželi ze zahraničí, ležely v řádné úschově na knižním revizním úřadě, kde vyčkávaly, než z Vídně dorazí informace o cenzurním řízení. Jedinou výjimku představoval výtisk určený

⁶² „Die Polizei Hofstelle hat beschlossen, wegen Prz. an Graf zu schreiben, doch jezt ist auch daran nicht zu denken. Bleiben wir ruhig. Wienbabel hat jezt andere Dinge zu besorgen [und] zu betreiben.“ LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 7. 3. 1835

⁶³ „[...] weil man nun sich überzeugen werde, daß an der Sache – nun doch nicht so viel sei, als man glauben gemacht.“ LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 24. 1. 1835.

⁶⁴ „[...] perversen Schriften Bolzanos“; Gefahr „der seelenverderbenden Pest“; cit. dle Eduard Winter: *Der Josefismus. Die Geschichte des österreichischen Reformkatholizismus 1740–1848*, Berlin, Rütten & Loening 1962, s. 282.

⁶⁵ Srov. P. Křivský: „Das Entstehen, die Herausgabe und das Projekt der 2. Ausgabe von Bolzanos Lehrbuch der Religionswissenschaft“, cit. dílo, s. 73–75.

⁶⁶ NA, PG, 1831–1835, kt. 1637, sign. 16/10, č. 1188 ex 1835; koncept téhož psaní v NA, Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát (APA–O), kt. 70, sign. XIII/4a, N. E. 29/1835. Pozoruhodné je, že zatímco výsledný text arcibiskupské nóty neobsahuje žádný odkaz k Bolzanovi ani ke skutečnosti, že je autor spjat s pražským prostředím, církevní kruhy si byly jisté autorstvím knihy – koncept téhož psaní je označen nadpisem „Bolzanova díla“ („Bolzanos Werke“).

univerzitní knihovně, který byl předán do fondu bez ohledu na výsledek cenzurního řízení. Celkem mělo 6 pražských knihkupectví k dispozici 73 exemplářů, které museli knihkupci poté, co byl potvrzen zákaz díla, pravděpodobně odeslat zpět svým lipským komisionářům.⁶⁷

Teprve v lednu 1836 tedy dorazila do Prahy nóta policejního dvorského úřadu, na jejímž základě byly vyšetřováním věci pověřeny knižní revizní úřad a pražské městské hejtmanství. Odpověď městského hejtmanství z konce května poté se „silnou pravděpodobností“ přirkla odpovědnost za vydání knihy Josefu Dittrichovi, Bolzanovu žáku působícímu jako kaplan saského královského dvora. S „jistotou“ městské hejtmanství odmítlo, „že by Bernard Bolzano měl na tomto podniku, zakázaném tuzemskými zákony, podíl, ať už přímo, nebo prostřednictvím někoho ze svých zdejších známých žáků“.⁶⁸ Opíralo se přitom i o údajný Bolzanův výrok, kterým poukazoval na četné chyby při vydání. Pro pražské úřady bylo patrně pohodlné přiřknout odpovědnost za vydání díla právě Dittrichovi, který jako příslušník cizího státu nebyl vázán cenzurními předpisy platnými pro publikace rakouských autorů v zahraničí. V obdobném smyslu se vyjádřilo do Vídně i prezidium českého gubernia, na policejním dvorském úřadě byla poté záležitost založena ad acta.⁶⁹ Oproti tvrzení městského hejtmanství však Bolzano sám dával ve svých dopisech najevo spokojenost, že vydání připravené jeho žáky vycházelo z poslední verze rukopisu, a jeho výtky se vedle tiskových chyb týkaly jen skutečnosti, že vydavatelé text neporovnali s předchozími verzemi, do kterých byly Bolzanovými žáky zanášeny doplňky na základě jeho ústního přednesu.⁷⁰ V tomto smyslu také prováděl úpravy při přípravě druhého vydání, k níž přistoupil po výzvěch M. J. Fesla a na základě zpráv o údajně dobrém odbytu knihy; po dokončení korektur k prvnímu dílu na podzim 1835 se však už k práci nevrátil.⁷¹

⁶⁷ NA, PG, 1831–1835, kt. 1637, sign. 16/10, Nr. 1365 ex 1835; NA, APA–O, kt. 70, sign. XIII/4a, N. E. 61/1835, Obdobná kontrola byla provedena i ve vídeňských knihkupectvích, srov. LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 28. 1. 1835.

⁶⁸ „So stark die Wahrscheinlichkeit ist, daß Vincenz [správně Josef, PP] Dittrich der Herausgeber der erwähnten Bolzanoschen Lehrvorträge ist, ebenso gewiß ist es, daß Bernhard Bolzano selbst an diesem, durch die hierländigen Gesetze verbotenen Unternehmen, weder in Person noch mittelbar durch einen seiner hiesigen bekannten Schüler einen Antheil habe.“ AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838.

⁶⁹ NA, PP, kt. 62, sign. B 119 ex 1837; AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838; viz edici in Petr Píša: „Ob es auch wert sei zu erscheinen“, cit. dílo, s. 155–156.

⁷⁰ Srov. především Bernard Bolzano M. J. Feslovi 7. 12. 1835, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 142; dále Bernard Bolzano Josefu Sommerovi 25. 10. 1834, in B. Bolzano: *Briefe an Sommer und andere*, cit. dílo, s. 103.

⁷¹ Srov. P. Křivský: „Das Entstehen, die Herausgabe und das Projekt der 2. Ausgabe von Bolzanos Lehrbuch der Religionswissenschaft“, cit. dílo, s. 76–79.

I v případě *Vědosloví* rakouské úřady nakonec akceptovaly verzi, podle níž došlo k tisku bez autorova vědomí. V říjnu 1837, tři měsíce po dokončení tisku, se prezident policejního dvorského úřadu hrabě Sedlnitzky obrátil na pražského nejvyššího purkrabího hraběte Chotka, aby nechal vyšetřit okolnosti vydání díla. S odvoláním na předmluvu *Vědosloví* vycházel úřední přípis z toho, že k tisku došlo bez Bolzanova vědomí, a nařídil proto případ vyšetřovat rovněž jako potenciální porušení autorských práv.⁷²

Podrobná zpráva, kterou vypracovalo pražské městské hejtmanství, pověřené vyšetřením případu, 30. prosince 1837 konstatovala, že Bolzano na vydání *Vědosloví* ani svých dalších děl nenese bezprostřední podíl. Jako pravděpodobného vydavatele všech Bolzanových spisů označila relace opět saského dvorského kaplana Josefa Dittricha. Ohlas Bolzanových myšlenek v Čechách, a tedy případnou nebezpečnost jeho knih zpráva relativizovala:

Všechny tyto spisy – které jsou omezeny na nepatrný okruh čtenářů – nenalezly naprosto žádnou cestu mezi velké publikum, a proto je možné předpokládat, že pokus povýšit Bolzanovo jméno na značku celé filozoficko-náboženské strany zkrachoval. [...]

Pokud ovšem chce někdo mluvit o politickém významu bolzanovské nauky, a především těchto knih, musí přiznat, že v současném okamžiku je rovna nule! Neboť Bolzanovy domácí ctnosti, jeho neposkrvněné mravy, čistota jeho osobního života, jeho nevídaný důvtip, možná přežívají v paměti jeho někdejších posluchačů; jeho nauka je však zcela zapomenuta, a je možné ji nalézt pouze u několika rozptýlených příznivců.

Vzhledem k množství rozumových schopností, které předpokládá pochopení jeho nauky, není v žádném případě vhodná pro širokou masu, nýbrž Bolzanovo dílo mohou pochopit pouze velmi vzdělaní lidé, kteří již disponují znalostmi ve filozofii a matematice.⁷³

⁷² AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838; NA, PG, 1836–1840, kt. 1845, sign. 16/22, č. 7258 ex 1837, 138 ex 1838. Dokumenty z Národního archivu přetiskl Pavel Křivský: „Entstehen und Herausgabe Bolzanos Wissenschaftslehre“, in *Bernard Bolzano 1781–1848*, Praha, Univerzita Karlova 1981, s. 93–110, zde s. 106–109 a nestránkovaná příloha. Bolzano a později i Fesl se přitom domnívali, že vídeňský policejní úřad verzi o tom, že Bolzano neměl na vydání podíl, nevěří, není však schopen dokázat opak – viz Bernard Bolzano M. J. Feslovi 29. 9. 1837, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 209; LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Bernardu Bolzanovi 7. 10. 1837 a 1. 11. 1837.

⁷³ „Diese sämmtl. Schriften – welche auf den kleinsten Kreis von Lesern beschränkt [sind] – haben durchaus keinen Weg in das große Publikum gefunden, und somit kann man allerdings annehmen: daß der Versuch: den Namen Bolzanos zum Schiboleth einer philos. religiösen Parthey zu erheben – gescheitert sey. [...] Wenn man jedoch von der politischen Bedeutsamkeit der Bolzanischen Lehren, und insbesondere dieser Bücher, sprechen soll, so muß man gestehen, daß dieselbe im gegenwärtigen Augenblick gleich Null ist! Denn wohl

Obdobné přesvědčení, že *Vědosloví* je vzhledem ke svému rozsahu i stylu nepřístupné prostému čtenáři, hrálo hlavní roli i v následném vyjádření prezidia českého gubernia: „Při uvážení, že [...] sestává pouze z abstraktních idejí, a mohlo by vzbudit zájem jen nemnohých, důkladně vzdělaných učenců, se přikláním [...], aby bylo, coby výlučně učené dílo, prohlášeno za povolené k rozšiřování“.⁷⁴ Ohledně obsahu knihy se mezitím ve Vídni vyjadřovali dva teologičtí cenzoři vídeňského policejního dvorského úřadu Anton Günther a Josef Scheiner; oba byli shodou okolností Bolzanovými žáky z doby jeho univerzitního působení. Po kladném vyjádření Günthera zněl nakonec definitivní verdikt policejního dvorského úřadu s ohledem na předmluvu spisu *transeat*, tedy prodej bez možnosti reklamy na knihu.⁷⁵

Vědosloví tak – odhlédneme-li od krátkého anonymního spisku *Ansichten eines freisinnigen katholischen Theologen über das Verhältniß zwischen Kirche und Staat* (Názory volnomyslného katolického teologa na vztah mezi církví a státem, 1834) – představovalo z Bolzanových knih vydaných v zahraničí jedinou, která nebyla zařazena na seznam zakázaných spisů v kategoriích *damnatur* nebo *erga schedam*.⁷⁶

Dochovaná korespondence Bolzana a jeho žáků poskytuje i odpovědi na otázku, do jaké míry byly zákazy Bolzanových děl opravdu účinné, tedy zda a za jakých podmínek bylo možné knihy i přes zákaz obstarat prostřednictvím knižním trhu, respektive jinými ilegálními cestami. Bolzanovi žáci většinou netematizovali omezení vyplývající z cenzurního zákazu jako problém. Michael Josef Fesl si tak roku 1827 stěžoval pouze na časovou prodlevu při objednávání prvních Bolzanových děl publikovaných v zahraničí, *Athanasie* a *Psaní*

Bolzanos häusliche Tugenden, seine unbefleckten Sitten, die Reinheit seines Privatlebens, sein seltener Scharfsinn, seine Gelehrsamkeit, leben wohl im Gedächtnisse seiner ehemaligen Zuhörer fort; aber seine Lehren sind ganz vergessen, und nur bei wenigen zerstreuten Anhängern noch zu finden.

Durch das strenge Raisonement, das die Erlernung seiner Lehren voraussetzt, sind diese keineswegs für die große Masse geeignet, sondern nur sehr gebildete Leute, welche in der Philosophie und Mathematik Vorkenntnisse besitzen, können Bolzanos Werke verstehen!“

AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838 (čistopis), NA, PP, kt. 62, sign. B 119 ex 1837; viz edici in Viz edici in Petr Píša: „Ob es auch wert sei zu erscheinen“, cit. dílo, s. 157–164.

⁷⁴ „In der Erwägung, daß das namentlich bezeichnete Werk Bolzanos *Wissenschaftslehre* in blos abstrakten Ideen besteht, und blos nur wenigen gründlich Gelehrten Interesse gewähren dürfte, glaube ich der Ansicht des Stadthauptmanns beitreten und mich für die Admittirung desselben aussprechen zu sollen, sonach dasselbe als ein blos gelehrtes Werk zur Verbreitung zulässig zu erklären“. AVA, PH, kt. 1430, sign. 310 ex 1838 (koncept in NA, PG, 1836–1840, kt. 1845, sign. 16/22, č. 138 ex 1838).

⁷⁵ Srov. LA PNP, Bernard Bolzano, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 23. 9., 7. 10., b. d. (obdrženo 28. 10.) a 1. 11. 1837. V dopise ze 7. 10. 1837 Fesl popisoval, jak se snaží ovlivnit cenzorův úsudek – na jeho pokyn byl totiž Güntherovi ze Seidelova nakladatelství zaslán recenzní exemplář s prosbou o případný posudek díla, protože Günther patří „mezi známá jména naší literatury“ („zu den berühmten Namen unserer Literatur“).

⁷⁶ Viz soupis v příloze této práce.

katolického duchovního. Přesto obdržel *Athanasii* už na konci srpna 1827, ačkoli cenzura tohoto spisu v této době ještě nebyla dokončena (k zákazu *Athanasie* došlo v září 1827) a předpisy habsburské monarchie vylučovaly obchodování s ještě necenzurovanými knihami. Ve stejné době byla, jak se zdá z Bolzanových dopisů, *Athanasia* v prodeji i v Praze.⁷⁷

Podobné zmínky se vážou i k jiným zakázaným, respektive dosud necenzurovaným dílům Bernarda Bolzana. „*Náboženská vyznání* jsem už – s velkou radostí – našel ve veletržním katalogu [z Lipska, PP] a bezprostředně nato jsem na ně upozornil dva pražské knihkupce, jiné jsem nechal upozornit prostřednictvím dalších osob,“ psal Bolzano v říjnu 1835.⁷⁸ „Na základě dotazu, který jsem právě učinil u Kronbergera a Řivnáče, jsem se dozvěděl, že obdrželi 12 exemplářů [spisu *O dokonalosti katolictví*, PP], z nich už 10 prodali, což označují za velký počet a soudí, že ostatní pražská knihkupectví na tom nebudou hůře,“ informoval Bolzano v listopadu 1845.⁷⁹ Řehoř Zeithammer svému někdejšímu učiteli psal: „Že mám i vaše ostatní spisy, se rozumí samo sebou.“⁸⁰ Pražský kněz Josef Černý informoval Karla Aloise Vinařického o (dosud necenzurované) *Učebnici náboženské vědy*: „Že Bolzanova explikace se celá hotová za 6 f. C.M. prodává, snad Vám vědomo. To je nyní mé theol. Repertorium. Bude ale brzo zapovězena, něco jsem již naslechl.“⁸¹ Stejně tak František Ladislav Rieger, v této době student pražské filozofie, ujišťoval svého bývalého učitele Karla Huška, že mu může opatřit Bolzanovu autobiografii a spis *Krug a Bolzano*.⁸²

⁷⁷ M. J. Fesl Anně Hoffmannové 26. 7. a 28. 8. 1827, Anna Hoffmannová M. J. Feslovi 19. 8. / 19. 9. 1827, in Eduard Winter, Maria Winter (eds.): *Der Bolzanokreis 1824–1833 in Briefen von Anna Hoffmann, Michael Josef Fesl, Franz Schneider und Franz Příhonský*, Wien, Böhlau 1970, s. 215, 216, 224. Anna Hoffmannová, na jejímž těchobuzském statku pobýval Bolzano zprvu v letních měsících, později celoročně, sloužila v letech 1825–1833 jako prostředník pro zapovězenou korespondenci mezi Bolzanem a jeho žákem Feslem.

⁷⁸ „Die Religionsbekenntnisse hab‘ ich – mit vieler Freude – bereits im Meßkatalog gefunden und zwei Prager Buchhändler unmittelbar darauf aufmerksam gemacht, andre durch andere aufmerksam machen lassen.“ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 20. 4. 1835, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 108.

⁷⁹ „Durch eine Nachfrage, die ich soeben bei Kronberger et Řivnáč gemacht, erfahre ich, sie hätten 12 Exemplare [der *Perfektibilität*, PP] bekommen, von denen bereits 10 abgesetzt, was sie viel nennen, und meinen, in andern Buchhandlungen Prags dürfe es nicht schlechter stehen.“ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 10. 11. 1845, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 363. Obdobně též Bernard Bolzano Františku Příhonskému 12. 11. 1845, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 594–595.

⁸⁰ „Daß ich auch Ihre übrigen Schriften besitze, versteht sich von selbst.“ Řehoř Zeithammer Bernardu Bolzanovi 27. 2. 1838, in B. Bolzano: *Briefwechsel mit Johann Baptist Stoppani*, cit. dílo, s. 73.

⁸¹ Josef Černý K. A. Vinařickému 19. 11. 1834, in V. O. Slavík (ed.): *Karla Aloise Vinařického Korrespondence a spisy pamětní*, díl 1, cit. dílo, s. 97. O měsíc později informoval Vinařického o *Učebnici náboženské vědy* i Josef Pfeiffer in tamtéž, s. 105–106.

⁸² F. L. Rieger Karlu Huškovi 31. 7. 1837, in Jan Heidler (ed.): *Příspěvky k listáři dra Františka Ladislava Riegra*, díl 1, *Z let 1836 až 1871*, Praha, Česká akademie věd a umění 1924, s. 1–2.

Bolzano i jeho žáci měli ohledně odbytu zakázaných spisů v Praze a Vídni velká očekávání. Michael Josef Fesl odhadoval, že samotný Vincenc Fiebrich je schopen zajistit odbyt 100 exemplářů *Učebnice náboženské vědy* mezi svými známými; dalších 30 výtisků mělo být určeno pro vídeňského knihkupce Gerolda.⁸³ Později však Fesl informoval o razii u vídeňských knihkupců v souvislosti s nálezem zakázaného spisu Ludwiga Börna na pultu terstského knihkupectví, který byl údajně zaslán právě z Vídne. V této souvislosti prý „byly odhaleny mnohé nepravosti, mezi tím i tajné cesty, po kterých jsou přiváženy knihy“.⁸⁴ Obdobně Bernard Bolzano reprodukoval zprávy, podle kterých bylo v Praze v únoru 1835 prodáno již 300 exemplářů *Učebnice náboženské vědy*,⁸⁵ a ještě větší očekávání měl ohledně dalšího spisu *Religionsbekenntnisse zweier Vernunftsfreunde* (*Náboženská vyznání dvou přátel rozumu*) – samotný pražský knihkupec Dürnbeck prý prodal už tři stovky jeho výtisků.⁸⁶ Poměrně brzy se však podobné zprávy odhalily jako mystifikace a Bolzano si opakovaně posteskl, že cenzurní zákazy především způsobily, že se k jeho bývalým žákům vůbec nedostane informace o tom, že jeho spisy vyšly tiskem: „*Athanasia* je na světě již 10 let, *Učebnice náboženské vědy* skoro tři roky, a jsem si jistý, že ani polovina mých bývalých studentů, kteří vstoupili do duchovního stavu, neví o existenci těchto dvou knih ani to nejmenší. Půlka z oné druhé poloviny sice zaslechla nějakou šeptandu, neví ovšem, jak zařídit, aby se k těmto knihám dostali.“⁸⁷

Údaje z korespondence nelze konfrontovat srovnávat s úředními zdroji – viděli jsme sice, že knižní revizní úřad registroval v únoru 1835 celkem 73 exemplářů určených pro pražské knihkupce, nelze však vyloučit, že cenzurní a policejní úředníci neměli přehled o dalších, ilegálních výtiscích. Cenné (a dosud neznámé) informace o odbytu Bolzanových spisů ovšem podává dopis Seidelova nakladatelství z května 1849, v době, kdy se na něj krátce po Bolzanově smrti obrátil Michael Josef Fesl se záměrem vydat opětovně dílo

⁸³ LA PNP, Bernard Bolzano, sign. B I 6, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 6. 12. 1834.

⁸⁴ „[man] ertapte manchen Unrat u[nd] somit auch die geheimen Wege, auf welchen die Bücher hereingebracht werden“. Tamtéž, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 7. 2. 1835.

⁸⁵ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 13. 2. 1835, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 97. Srov. též Bernard Bolzano M. J. Feslovi 13. 3. 1835, tamtéž, s. 98.

⁸⁶ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 3. 8. 1835, tamtéž, s. 127.

⁸⁷ „Die Athanasia ist schon ein ganzes Jahrzehend, die Religionswissenschaft schon an 3 Jahre heraus, und ich bin gewiß, daß nicht die Hälfte meiner ehemaligen Schüler, die in den geistlichen Stand getreten, von der Existenz dieser Bücher nur das geringste wissen. Die Hälfte der anderen Hälfte hat etwas munkeln gehört, weiß aber nicht, was noch wie man es anzustellen habe, um zu den Büchern zu kommen.“ Bernard Bolzano M. J. Feslovi 23. 12. 1836, tamtéž, s. 180. Obdobně Bernard Bolzano M. J. Feslovi 14. 8. 1835 a 14. 10. 1839, tamtéž, s. 127, 269; Bernard Bolzano Františku Příhonskému 2. 7. 1836, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 340.

pražského učenice jako sebrané spisy. Sulzbašské nakladatelství podmínilo případné nové vydání Bolzanova díla mohutnou finanční subvencí a odmítlo Feslovu domněnku, že mu vydávání Bolzanových děl dosud přinášelo finanční zisky. Z připojeného soupisu vyplývá, že roku 1849 nebyla prodána často ani polovina původního nákladu jednotlivých titulů, jenž činil 1000 kusů (pouze v případě Bolzanovy autobiografie 1600 kusů). Na skladě tak stále zůstávalo například 790 exemplářů výše uvedených *Náboženských vyznání dvou přátel rozumu*, což popírá citované domněnky o jeho razantním prodeji. Seidelovo nakladatelství a jeho lipský komisionář disponovali dále např. 660 výtisky Bolzanových exhort, 680 exemplářů jeho autobiografie, 279 výtisky *Učebnice náboženské nauky* a 540 exemplářů *Vědosloví*. Část nákladu jiných spisů byla v této době již zlikvidována jako makulatura.⁸⁸

Vatikánská kurie

Bolzanovo dílo bylo v konečné fázi postiženo ještě jedním typem zákazu. Již roku 1835 kolovaly zvěsti, že *Učebnice náboženské vědy* byla spolu s veškerým dalším Bolzanovým dílem přidána vatikánskou kurií na index prohibit katolické církve.⁸⁹ K vatikánskému posouzení Bolzanova náboženského díla došlo ve skutečnosti až o čtyři roky později. Kurie byla na závadnost Bolzanovy učebnice, obsahující údajně „čirý racionalismus“, upozorněna anonymním latinsky psaným dopisem, pocházejícím pravděpodobně z Čech. Pravděpodobným denunciantem zde byl přitom prézes pražského arcibiskupského semináře Antonín Franz Salesius Rost, kterého jsme již zmínili v souvislosti s autorstvím polemické protibolzanovské knihy.⁹⁰ Vatikánská kongregace indexu postupovala při hodnocení textu standardním způsobem:⁹¹ po předběžném posouzení přidělila dílo konzultorovi, v tomto případě Augustinu Delacroixovi, jezuitovi belgického původu, pozdějšímu rektorovi německého kolegia v Římě. Jeho posudek podal rozbor Bolzanova života i jeho náboženských zásad, aby je následně typizovaným způsobem odsoudil jako „klamné, mylné, nesmyslné a rouhačské“. Na svém sezení 23. září 1839 pak římská kongregace schválila zákaz díla, který

⁸⁸ LA PNP, Michael Josef Fesl, nakladatelství Seidel Dr. Stillingovi [pseudonym M. J. Fesla] 26. 5. 1849.

⁸⁹ LA PNP, Bernard Bolzano, M. J. Fesl Bernardu Bolzanovi 10. 6. 1835.

⁹⁰ Domnívá se tak Wolfgang Künne: „*Il pessimo prete Bolzano*“. Bernard Bolzano und die Römische Zensur“, in Wolfgang Künne – Petr Píša: „*weil ich den kirchlichen sowohl als weltlichen Behörden mißfiel*“. Bernard Bolzano auf dem Index, Sankt Augustin, Academia Verlag, 2018, v tisku, s. 9–72, zde s. 53–64.

⁹¹ Přehlednou formou praxi vatikánské cenzury, která se ustálila za pontifikátu Benedikta XIV., shrnul Hubert Wolf: *Index. Der Vatikan und die verbotenen Bücher*, München, C. H. Beck 2007, s. 46–61.

byl posléze publikován formou papežského bandi ze stejného dne a později přebírán do souhrnně vydávaných indexů církevně zakázaných knih.⁹²

Obdobným procesem prošly o jedenáct let dříve Bolzanovy exhorty, vydané roku 1813 v pražském Widtmannově nakladatelství; v tomto případě byly vedle konzultora Michela Domenica Zechinelliho použity i názory mimořádných posuzovatelů Joanna Madlenera a Cornelia van Everbroecka. Na jejich základě schválilo zasedání kongregace indexu 4. března 1828 zařazení akademických exhort na seznam prohibit.⁹³ Bolzanova díla jsou vedle *Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Konstanz* Kaspara Royka (1780–1785) jedinými knihami českých autorů, které byly od poloviny 18. století zákazem vatikánské cenzury postiženy.

Na rozdíl od cenzurních předpisů předbřeznového Rakouska se církevní zákaz nevázal na konkrétní vydání knihy, nýbrž na všechna minulá i budoucí vydání včetně překladů. Přesto však neovlivnil další vydávání Bolzanových exhort, které vyšly roku 1839 v Seidelově nakladatelství a jejichž nové soubory poté bezprostředně po Bolzanově smrti začali vydávat František Příhonský a Emilian Veverka, oba katoličtí kněží. O malé akceptaci výroků vatikánské cenzury svědčí rovněž, že církevní zákaz exhort patrně neovlivnil jejich prodej v Rakousku, kde – jak jsme již výše uvedli – prodej zůstal i po Bolzanově smrti s největší pravděpodobností oficiálně povolen.

Zasloužená pozornost dobrým knihám

Svou vlastní představu o funkci a podobě cenzury vyjádřil Bolzano na stránkách utopie *O nejlepší státě*, koncipované v průběhu dvacátých let, poté přepracované roku 1831 a znovu pak ve druhé polovině čtyřicátých let.⁹⁴ Ačkoli je v jejím úvodu zdůvodňován nedokonalý

⁹² „[...] erronei, falsi, assurdi, empi“, cit. dle Hermann H. Schwedt: „Rom und der europäische Reformkatholizismus im Vormärz“, in H. Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik*, cit. dílo, s. 131–148, zde s. 141, srov. tamtéž, s. 140–142; Hubert Wolf (ed.): *Systematisches Repertorium zur Buchzensur 1814–1917. Indexkongregation*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005, s. 208–210; týž (ed.): *Römische Bücherverbote. Edition der Bandi von Inquisition und Indexkongregation 1814–1917*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005, s. 125–126; týž (ed.): *Prosopographie von römischer Inquisition und Indexkongregation 1814–1917*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005, sv. 1, s. 453–457.

⁹³ H. Wolf (ed.): *Systematisches Repertorium zur Buchzensur 1814–1917*, cit. dílo, s. 140–144; týž (ed.): *Römische Bücherverbote*, cit. dílo, s. 78–80; týž (ed.): *Prosopographie von römischer Inquisition*, cit. dílo, sv. 2, s. 1581–1588.

⁹⁴ Vznikem díla a jednotlivými verzemi rukopisu se přehledně zabývá Jan Havránek: „Bolzanos ‚Vom besten Staate‘ und Cabets ‚Voyage en Ikarie‘“, in C. Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, cit. dílo, s.

stav současné společnosti faktem, že v ní není možné vést veřejnou diskusi o státoprávních otázkách, akceptoval Bolzano požadavek neomezené svobody slova pouze jako „menší zlo“, kterým by se „zabránilo zlu většímu“ – a to v soudobých, nedokonalých státech, kde nelze vyloučit, že by byly následkem tiskové regulace potlačeny cenné myšlenky. Naproti tomu v utopické společnosti musí být podle Bolzana svoboda slova omezena: ideální společnost totiž nemůže akceptovat mrhání časem svých příslušníků, jež by přinesla výroba či četba bezcenných titulů, které by neměly poučnou ani zábavnou hodnotu. „Protože konečně všichni ti, kdo usilují o zcela neomezenou svobodu tisku, chtějí s ní mít spojenou i zcela neomezenou svobodu čtení, bude těžko zabránit tomu, aby z knih, které jsou nebezpečné a špatné, jsou-li tištěny a vydány, nevznikly nespočetné škody,“ uvádí k tomu filozof.⁹⁵ Z Bolzanových úvah tak vyplývá zjevná nechuť vůči principům liberálního cenzurního systému:

Uvažme jen, kolik zla způsobí několik listů, vynášejí-li na světlo boží věci, např. rodinné, které pro pokoj těch lidí i pro pokoj lidí ostatních mají zůstat navždy tajemstvím! Když se v nich připisují kdovíjaké zločiny a hanebnosti lidem třeba nejčestnějším, lhavým líčením se zkreslují fakta a tomuto líčení se pak věří, i když bylo tisíckrát vyvráceno! Když se s podmanivou výmluvností vychvalují nejzhooubnější nauky a odůvodňují se klamnými úsudky! Když se dráždí smysly člověka, když se barvami, které rozpalují vášně, líčí hřích a nepravost! Napraví se škoda spáchaná takovou tiskovinou, nahradí se čas, o který se tak okrádají tiskárny a čtenáři, tím že teprve po činu postihneme pisatele trestem?⁹⁶

Bolzano navrhoval dvoustupňový systém předběžné cenzury spojený s odpovědností cenzora nejen za to, že schválil spis, který měl být potlačen, ale i zv případě, že naopak zakázal dílo, jež potlačeno být nemělo. Taková kontrola je podle Bolzana výhodnější nežli systém následné cenzury, při kterém by spisovatel či nakladatel byl volán zpětně k zodpovědnosti za škody, které jeho kniha způsobila. Svým návrhem osvícené předběžné cenzury, předpokládajícím rovněž, že cenzor bude mít za povinnost přispívat i k obsahovému zdokonalení díla, se tak Bolzano řadí do tradice rakouských myslitelů Johanna Heinricha

61–92. Srov. též Valentin Urfus: „Bolzanovy představy o nejlepším státě na pozadí osvěcenských státoprávních a utopických idejí“, *Literární archiv* 16, 1985, s. 7–13; Jaromír Loužil: „Einleitung des Herausgebers“ in Bernard Bolzano: *Sozialphilosophische Schriften*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, řada 2A, díl 14, eds. Jan Berg, Jaromír Loužil, Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1975, s. 9–17.

⁹⁵ Bernard Bolzano: *O nejlepším státě*, přel. Vojtěch Bláha, Praha, Mladá fronta 1981, s. 86.

⁹⁶ Tamtéž, s. 86. Srov. tamtéž, s. 17, 85–88.

Gottloba von Justiho či Josepha von Sonnenfelse.⁹⁷ Byla to však paradoxně táž myšlenková tradice, ze které vyplývaly i předpisy rakouské cenzurní legislativy. Ve shodě s nimi se Bolzano nepřímou vyslovoval pro přísnější posuzování umělecké tvorby oproti literatuře vědecké. S odvoláním na Horatia pak prosazoval regulaci průměrné umělecké tvorby ve prospěch tvorby nadprůměrné. Jako hlavní zásadu umění spatřoval v souladu s paternalistickou tradicí mravní výchovu, „nebezpečím pro mravnost“ a „hříchem proti vkusu“ proto odůvodnil paušální odmítnutí divadelních představení.⁹⁸

Ve svých úvahách však šel Bolzano ještě dále a paušálně odmítl vydávání knih soukromníky s odůvodněním, že jim jde pouze o peněžní zisk. Aby se plně využila hodnota, jež je s vydáváním dobrých knih spojena, má být jejich výroba a distribuce organizována státem a konečně má v rukou státu zůstat i monopol na vlastnictví knih – ty by byly občanům pouze propůjčovány. V době, kdy psal druhou verzi své utopie *O nejlepším státě*, měl Bolzano za sebou jen část komplikovaného jednání se saskými, bavorskými a württemberskými nakladateli ohledně vydání *Vědosloví*. Jeho nechuť ke komerčnímu hledisku nakladatelských domů je však ze stránek utopie zřejmá:

Ostatně je podivné, jak často si lidé stýskají na překážky, které působí tisku vláda, a jenom zřídka slýcháme stesk na libovůli, jaká se ponechává nakladatelům!

Či není to velké zlo, má-li se záviset na někom, kdo je, jak se aspoň věci dosud mají, zpravidla jen obchodník, prostě jen člověk, kterému jde o zisk, o zřetele ryze peněžní, má-li nebo nemá-li vyjít to nebo ono dílo, v jaké úpravě a v jaké ceně? Vždyť jen z tohoto důvodu najde často i velmi špatná kniha nejsnáze nakladatele, kteří ji bohatě vypraví, zatímco kniha opravdu cenná není buď vůbec vydána, a když, tak za cenu nebo v úpravě, která je nedostupná těm, jimž může nejvíc posloužit, nebo nelákavá výprava způsobí, že kniha zanikne v spoustě ostatního bezcenného tisku, který s ní zároveň vychází, a nedorazí zasloužené pozornosti. Není to však vinou vlády, vinou cenzury, nýbrž prostě proto, že si na tom žádný nakladatel netroufá vydělat.⁹⁹

⁹⁷ Srov. Michael Wögerbauer: „1749 – 1810. V zájmu rozumu a spásy duše. Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 61–161, zde s. 71–76.

⁹⁸ B. Bolzano: *O nejlepším státě*, cit. dílo, s. 88–89. Srov. též Otto Neumaier: „Bolzanos schönere Welt, oder: die Geburt der Utopie aus dem systematischen Denken“, in Kurt F. Strasser (ed.): *Bernard Bolzanos bessere Welt. Akten der internationalen Tagung Salzburg, 27. und 28. Mai 2010*, Brno, L. Marek 2011, s. 135–172, zde zvl. s. 165–172.

⁹⁹ B. Bolzano: *O nejlepším státě*, cit. dílo, s. 87, srov. dále tamtéž, s. 66–67. Srov. dále dopis Bernarda Bolzana Františku Příhonskému z 16. 7. 1831, v němž tyto své myšlenky obhajoval in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 124

Dlouhá cesta, po kterou stěžejní spis *Vědosloví* hledal nakladatele, nicméně korespondovala s malým úspěchem Bolzanova díla u čtenářů. Bezprostředně po vydání obou hlavních děl můžeme sledovat systematické úsilí Bolzana a jeho žáků o zpřístupňování jejich obsahů vědeckému světu i širšímu okruhu čtenářů. Fesl, Příhonský i Bolzano sám sepisovali recenze pro teologické a filozofické časopisy (u některých z nich se jednalo de facto o kolektivní díla, protože Bolzano upravoval a přepisoval statě svých žáků a naopak).¹⁰⁰ I zde však byly publikační možnosti omezeny: jak už jsme uvedli, zůstaly Bolzanovi a jeho žákům uzavřeny možnosti publikovat v těch časopisech, které neumožňovaly otiskování anonymních příspěvků. Pro cenzurní obtíže i malý okruh potenciálních spolupracovníků zůstaly též nerealizovány Bolzanovy plány na vydávání vlastního časopisu, který by sloužil pro propagaci jeho filozofických myšlenek.¹⁰¹

Do zdárného konce se nepovedlo dotáhnout ani plány na vědeckou soutěž, v níž by byli přední filozofové vyzváni k vyvrácení myšlenek Bolzanovy logické koncepce, kterou Seidelovo nakladatelství přislíbilo honorovat padesáti dukáty. Jak Bolzano trpce poznamenal, posuzovatelé, které si vyhlédl, o celý projekt nejevili nejmenší zájem:

Jak těžké je přimět tyto pány byt' jen k tomu, aby se uráčili tyto spisy pročíst, dokazují následující fakta. Fichte [tj. Immanuel Hermann, profesor filozofie v Bonnu, syn Johanna Gottlieba Fichta, PP], který se chlubí, že obzvlášť usiluje, aby vždy zůstal otevřený názorům druhých, se vyjádřil v (loňském) psaní nakladateli [tj. Seidelovu nakladatelství do Sulzbachu, PP], že ještě nenašel žádný důvod seznamovat se podrobněji s mými koncepty. Beneke [tj. Friedrich Eduard, profesor filozofie v Berlíně, PP] ve své *Filosofii náboženství* zmiňuje *Athanasii* (2. kniha) způsobem, který názorně dokládá, že se ani neobtěžoval podrobně si pročíst těch několik stránek [...]. Reinhold [tj. Ernst Christian Gottlieb, profesor logiky a metafyziky v Jeně, PP], od kterého si L. [tj. M. J. Fesl, PP] pomocí opakovaných dopisů, dárků a jiných způsobů konečně vynutil, aby mu přátelsky poděkoval, v tomto listu opakovaně prohlašuje, že mezi mnou a jím není myslitelné žádné sblížení, a tím, že se pouští do vyvrácení mé nauky o nekonečnu, ukazuje, že si ani pomocí věcného rejstříku nenašel ona tak jednoduše dohledatelná místa ve *Vědosloví*, v nichž se o této věci pojednává.¹⁰²

¹⁰⁰ Viz např. Bernard Bolzano Františku Příhonskému 13. 7. 1835, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 1, s. 301.

¹⁰¹ Marie Pavlíková: „Bolzanos ‚Beiträge‘“, in C. Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, cit. dílo, s. 111–130; E. Winter: *Bernard Bolzano. Ein Lebensbild*, cit. dílo, s. 101–102.

¹⁰² Bernard Bolzano Františku Příhonskému 11. 9. 1840, in B. Bolzano: *Briefe an František Příhonský*, cit. dílo, sv. 2, s. 474–475.

Nemožnost získat pro publikaci klíčových děl souhlas rakouské státní cenzury tedy nakonec nezabránila jejich zahraničnímu vydání. Důvodů, proč Bolzanovo dílo nezanechalo u jeho současníků širší ohlas, bylo výrazně více. Bolzano tvůrčím způsobem vycházel z filozofického odkazu Gottfrieda Wilhelma Leibnize a Christiana Wolffa, stavěl se naopak proti kantovské tradici i filozofii německého idealismu,¹⁰³ jejíž recepce dominovala středoevropskému prostoru. Jeho myšlení se proto jeho současníkům jevilo jako neaktuální a zastaralé.¹⁰⁴ Svou snahou sblížit postupy matematiky a filozofie nedokázalo oslovit matematiky ani filozofy. Ve svém nábožensko-filozofickém a teologickém myšlení se Bolzano myšlenkově nerozešel s katolickou církví a jejími dogmaty, a neoslovoval proto protestantské myslitele či radikální katolické reformisty. K neadekvátní recepci přispíval i despekt vzdělané středoevropské veřejnosti k anonymním dílům či, v případě *Vědosloví*, k příliš objemnému logickému kompendiu pocházejícímu z pera profesora náboženství, navíc ještě zbaveného přímého kontaktu s vědeckým světem.¹⁰⁵ Nastíněné strukturální překážky pro recepci Bolzanova díla tak byly silnější než eventualita, že by Bolzanovo stíhání v Rakousku zapůsobilo jako pozitivní faktor pro odbyt jeho spisů v zahraničí.

Důsledky regulace ze strany rakouského státu především značným způsobem ztěžovaly bezprostřední vliv Bolzanova díla v habsburské monarchii, a to včetně českých zemí, kde přitom Bolzanovy exhorty kolovaly v rukopisných opisech. Právě v habsburské monarchii měl přitom odstup vůči filozofii německého idealismu svou tradici,¹⁰⁶ což vytvářelo předpoklady pro to, aby Bolzano mohl uvést v život širší filozofickou školu, která by dále pokračovala v jeho myšlenkovém dědictví. Politické poměry předbřeznové habsburské monarchie však takovou možnost vyloučily.

¹⁰³ Srov. též výklad v šesté kapitole.

¹⁰⁴ Srov. k tomu i vlastní Bolzanovu reflexi v dopisech M. J. Feslovi z 12. 11. 1841, 30. 6. 1843 a 10. 11. 1845 a v dopise Josefu Sommerovi z listopadu 1829, in E. Winter, W. Zeil (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz*, cit. dílo, s. 312, 329, 363; B. Bolzano: *Briefe an Sommer und andere*, cit. dílo, s. 43.

¹⁰⁵ Srov. Karel Berka: „Bernard Bolzano (5. Oktober 1781 – 18. Dezember 1848)“, in Walter Schuffenhauer (ed.): *Bernard Bolzano 1781–1848. Studien und Quellen*, Berlin, Akademie-Verlag 1981, s. 9–29, zde s. 22–24.

¹⁰⁶ Srov. Roger Bauer: *Der Idealismus und seine Gegner in Österreich*, Heidelberg, Carl Winter 1966, zvl. s. 37–38; Jaromír Loužil: „Nakolik bylo české myšlení rakouské?“, in Zdeněk Hojda – Roman Prahel (eds.): *Český lev a rakouský orel v 19. století. Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Praha, KLP 1996, s. 77–83.

Závěrem

V práci jsme se zabývali různými formami vlivu cenzury na literární produkci, distribuci a recepci v českých zemích v první polovině 19. století. Zbývá položit si otázku, do jaké míry formovala předbřeznová cenzura historickou paměť na daný úsek dějin, jinými slovy jakou roli hraje její *obraz* v pozdější kulturní paměti a jak se vepsal do současného literárněhistorického narativu tohoto období. K této úvaze nám poslouží tři texty, stať *Novelistika a romanopisectví české doby novější* Karla Sabiny (1863), považovaná za jeden z prvních přehledů dějin novodobé české literatury, dále stať Felixe Vodičky *Havlíčkův boj veršem a satirou* (1952), jednoho z klíčových literárních historiků věnujících se české literatuře předbřeznovému období, a konečně práce Hany Šmahelové *V síti dějin literatury národního obrození* (2011), která představuje jednu z nejnovějších souvislých interpretací dějin české literatury období tzv. národního obrození.

Naznačíme rovněž, kterým směrem by se v budoucnosti mohl ubírat další výzkum zaměřený na komparaci vlivů cenzury na jednotlivé středoevropské literatury, respektive na literatury formujících se národů, a zastavíme se rovněž u otázky shod a rozdílů mezi předbřeznovou cenzurou v českých zemích a cenzurou v jiných historických obdobích.

První ze zmíněných textů, Sabinova *Novelistika a romanopisectví české doby novější* z roku 1863, upozorňuje na přímý vztah pomalého vývoje české beletristiky v předbřeznovém období, především výpravné prózy, a cenzurního rámce, v němž tato literatura vznikala. „Pod nožem cenzury byl zdar a vývoj novelistiky naší tak dalece nemožný, jak dalece nebylo osvícených a liberálních cenzorů, nad nimiž pak ještě jako vyšší instance Damoklův se vznášel meč policejního řízení,“ píše Karel Sabina, přičemž si otázku, zda byl dostatečně „osvícený a liberální“ například Pavel Josef Šafařík, beletristický cenzor v letech 1837–1847, si paradoxně už nepokládá. „Prvotní patent cenzurní zněl i vzhledem k novelistice naoko dosti liberálně, ale měsíc po měsíci přicházely instrukce a dodatky, jimiž se stal posléze docela iluzorním. Román obzvláště v nich za pária v literatuře byl považován,“ pokračuje Sabina.¹

Představa o formativním vlivu předbřeznové cenzury na vývoj české předbřeznové literatury tedy nejpozději od Sabinových dob tvoří konstantní prvek české literární vědy. Devět desítek let po Sabinovi konstatoval Felix Vodička: „Nemáme ještě napsány dějiny obrozenské cenzury, ale již zběžný pohled na to, co o ní víme, ukazuje, že pro všechny

¹ Karel Sabina: „Novellistika a romanopisectví české doby novější“, *Kritická příloha k Národním listům* 1, 1863/1864, č. 10–12, s. 292–294, 325–330, 358–363, zde s. 358.

obrozenské spisovatele představuje cenzura činitele, na kterého je třeba stále myslet. [...] Cenzura nutila spisovatele, aby dávali národnímu hnutí převážně literární charakter a aby svou odvahu na poli národního hnutí maskovali loajalitou k panovníkovi.“² Cenzurní okolnosti měly podle Vodičky bezprostřední vliv především na satirickou tvorbu: „Je pochopitelné, že za těchto [cenzurních, PP] okolností nemohla dobře vzniknout tiskem šířená satirická literatura, vybudovaná na uvědomělé kritice vládního režimu a společenského řádu.“ Při nemožnosti vydávání satiry tiskem byla podle Vodičky „udržovatelem satirické nóty v poezii ústní slovesnost“.³ V případě humoristické literatury upozornil Vodička na roli deklamovánek zesměšňujících vybrané jevy společenského života, jak je reprezentuje zvláště poezie Františka Jaromíra Rubeše: „Není zde nic ze zásadního protestu, jakým se vyznačovala poezie Máchova, není zde také ostrá satira celého společenského řádu – a je příznačné, že v revolučním roce 1848 ustoupila deklamovanka úplně do pozadí a sám Rubeš přestal tehdy psát,“ konstatoval Vodička.⁴ Jak je z výroku patrné, „zásadní protest“ byl podle Vodičky přesto v předběžnové české literatuře možný, a to v podobě díla Karla Hynka Máchy, přičemž otázku, proč Máchovo dílo nebylo do roku 1848 jako celek vydáno, si Vodička již nepokládá. Na jiném místě své studie ovšem ukázal i na další regulační prvky české literatury: podle Vodičky totiž Havlíček „jako publicista a novinář musil respektovat jednak cenzuru, jednak širší veřejné nebo politické zájmy“.⁵

Právě ono zohledňování „širších společenských zájmů“ hraje důležitou roli v interpretaci dějin české literatury období národního obrození Hany Šmahelové.⁶ Šmahelová se opírá o teorii paradigmát Thomase Kuhna, přičemž tato paradigmata chápe jednak jako konstelaci víry, hodnot a technik, které sdílí členové určitého společenství, a zároveň jako cíle, kterých by toto společenství mělo dosáhnout, včetně postupů k jejich dosažení. Paradigmatem českého obrození je podle Šmahelové jednak úsilí o nacionální emancipaci české literatury, tedy snaha o samotnou produkci česky psaných textů, jednak úsilí o vytvoření souboru hodnot, na němž stojí národní pospolitost. Implicitní paradox obrozenského hnutí představuje podle Šmahelové fakt, že německá literatura, jež inspirovala transformační proces a poskytovala mu ideová východiska, byla zároveň tou literaturou, od níž se část české inteligence chtěla emancipovat. Cestou, jak tento paradox překonat, byla

² Felix Vodička: *Havlíčkův boj veršem a satirou*, Praha, Osvěta 1952, s. 5

³ Tamtéž, s. 7.

⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵ Tamtéž, s. 15.

⁶ Hana Šmahelová: *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha, Karolinum 2011, zvl. s. 131–137, 270–290, 343–355.

intencionální transformace podnětů německé literatury v duchu svébytné národní kultury. Dalším nezbytným krokem bylo podle Šmahelové přizpůsobení programové představy, z nichž nacionálně kulturní emancipace vycházela, recepčním možnostem prostředí, které bylo jejím cílem. Prostředkem této diskurzivní transformace byla ohlasová poezie, tedy přizpůsobení pravidel folklorní poezie ohlasovému básnictví. Právě v tomto bodě se v úvahách Šmahelové objevuje „preventivní kolektivní cenzura“, pojem, který si vypůjčuje od ruského folkloristy Petra Bogatyreva a jehož význam se blíží pólu strukturální regulace, jak s ním v návaznosti na Pierra Bourdieu a teoretiky *nové cenzury* operuje tato práce. Koncept „preventivní kolektivní cenzury“ slouží Šmahelové pro postižení osvědčených společenských pravidel, na nichž závisí tvorba i recepce literárních děl, a pro tendenci eliminovat projevy neočekávané individuální invence – tyto aspekty jsou podle autorky analogické jak pro poetiku folklóru, tak pro model *biedermeierovského* životního stylu. Napodobování písňové formy tak na jednu stranu působilo jako komunikační prostředek, který umožňoval proniknout obrozenecké vizi do společenského vědomí, na straně druhé ovšem blokoval individuální rozvoj invenční tvorby. Pokusy o vyvázání se ze schémat obrazového básnictví a z norem *biedermeierovského* vkusu tak představují úsilí o rozvolnění „pravidel“ obrozeneckého paradigmatu a zároveň završení procesu emancipace české literatury. Toto úsilí sleduje autorka na příkladu subjektivizace básnického vztahu ke skutečnosti v Máchově díle, použití významotvorného prvku *anachronie* v díle Karla Jaromíra Erbena a demytizaci prvků nacionálního mýtu (za využití komunikačního potenciálu ohlasové techniky) v básnickém díle Karla Havlíčka.

Jak Šmahelová, tak Vodička tedy zdůrazňují dvojí limity české literatury. Na jedné straně se jedná o působení státní cenzury, na druhé straně přebírání širší strukturální regulace, jež se odráží mimo jiné v konturách *biedermeierovského* životního stylu. V šesté kapitole jsme ukázali, že přední osobnosti českého národního hnutí, mimo jiné Josef Jungmann a Karel Havlíček, postulují představu, že by česká literatura měla být literaturou výběrovou, v níž dojdou uplatnění pouze „nejlepší“, „nejpěknější“ a „nejužitečnější“ texty. Jak jsme ovšem podrobně rozebrali zvláště ve třetí kapitole, tento paternalistický princip přísného výběru s ohledem na „užitečnost“ a „účelnost“ textu byl zároveň jedním ze základních kritérií cenzury v předbřeznové habsburské monarchii. Právě tato „výběrovost“ byla jedním z pozitivních efektů oceňovaných texty, jež usilovaly o legitimizaci rakouských cenzurních principů, jak jsme ve třetí kapitole ukázali na příkladu textu Antona Johanna Groß-Hoffingera. V opozici proti tomu stojí Groß-Hoffingerovi model volného literárního trhu, na

němž působí spisovatelé z povolání a který vede ke „zmasovění“, „zprůmyslovění“ literární produkce. Jak jsme dále rozebrali ve třetí a deváté kapitole, v principu s kritériem „výběrovosti“ souhlasili i další autoři jako Bernard Bolzano nebo Vincenc Zahradník, které na rozdíl od Groß-Hoffingera nemůžeme podezírat z toho, že by vůči cenzuře v habsburské monarchii zaujímalí oportunistické stanovisko.

Přesto mezi kritérii paternalistické cenzury, se kterými se setkáváme v cenzurní legislativě habsburské monarchie i u Bolzana, a názory Josefa Jungmanna anebo Karla Havlíčka dochází k jedné podstatné změně, a to k jejich postupnému zarámování do nacionálního kontextu. Podle Jungmannova a Havlíčkova náhledu se má česká literatura řídit přísnými kritérii výběru z toho důvodu, že se jedná o literaturu „malou“. S ohledem na omezené limity svého produkčního a distribučního zázemí i své čtenářské základny má proto získat charakter určité exkluzivity. Právě tím se má – v pozitivním smyslu – česká literatura odlišovat od masové, „průmyslové“ produkce. Zatímco však u Jungmanna představují blíže neurčené „velké národy“ a „pomíjející v literatuře móda“ negativní projekční plochu, vůči níž se jeho model vymezuje,⁷ je Karel Havlíček konkrétnější: „Mnohopisalství“ a „kněhmanii“, která mu slouží jako odstrašující příklad, ztotožňuje jednoznačně s „našimi závistnými sousedy Němci“.⁸ Setkáváme se zde tedy – v terminologii Hany Šmahelové – s intencionální transformací podnětů, jež české prostředí přebíralo prostřednictvím německojazyčné literatury a kultury, přičemž ovšem dochází k přepsání jejich znamének – kritika „průmyslové produkce“, existující i v dobovém německojazyčném myšlení, je v českém prostředí použita k odlišení vůči dominantnímu národu, vůči Němcům. Dodejme zde, že s obdobným modelem, tedy přebráním kritiky z německého prostředí a jejího přeznačení jako protiněmecké, se setkáváme i u jazykového purismu v 19. století.⁹

Česká literární věda ovšem často opomíná, že paralelně s emancipací české literatury od literatury německé dochází také k vyčleňování emancipaci sousední a v mnohém příbuzné literatury, literatury rakouské. Rakouská literární historiografie se prakticky od svého vzniku zabývá otázkou, nakolik se na tomto odklonu svébytné rakouské literatury od širšího proudu

⁷ Josef Jungmann: *Slovesnost aneb Náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkou příkladů v nevázané i vázané řeči*, Praha, České museum 1845, s. 29.

⁸ Havel Borovský [Karel Havlíček]: „Poslední Čech. Nowela od Jos. Kajetána Tyla. W Praze 1844“, *Česká Včela* 12, 1845, č. 51–52, 1. 7. a 4. 7., s. 211–212, 215–216, zde s. 211

⁹ Přesvědčivě to dokázal Milan Jelínek: „Der Purismus in der Entwicklung der tschechischen Schriftsprache im 19. und 20. Jahrhundert“, in Klaus Trost (ed.): *Deutsch-tschechische Sprachbeziehungen. Germanismen, Personennamen, Ortsnamen*, Regensburg, S. Roderer 2000, s. 9–63.

literatury německé (německojazyčné) podílela cenzura předbřeznového období. Jako jeden z prvních si tuto otázku patrně položil Julius Seidlitz (vlastním jménem Ignaz Jeitteles, rodák z pražské německojazyčné židovské rodiny), který ve svém textu *Die Poesie und Poeten in Österreich im Jahre 1836* konstatoval zpátečnictví soudobé rakouské prózy vůči soudobé německé produkci. Základním pravidlem rakouského spisovatele bylo podle Seidlitze „nezpracovávat žádnou látku, která by byť jen v nejmenším odporovala tendencím státu,“ přesto však se toto pravidlo vztahovalo pouze na tisky publikované na území habsburské monarchie. Rakouská vláda se totiž podle Seidlitze nestará, jaká díla publikuje domácí autor v zahraničí, „pokud jen nejsou označena jeho jménem“. ¹⁰ Přesto však byla rakouská literatura podle Seidlitze limitována zájmem publika, které blahosklonně přechází domácí produkci, zatímco hltá zahraniční tituly, a dále cenzurní regulací vztaženou k látkám vhodným pro románové zpracování:

Nebylo by těžké propůjčit rakouskému románu národní charakter, a přesto to je těžké. Velkolepá období českých a uherských nepokojů poskytují dost postav a látku pro deset Scottů; ovšem v Rakousku je zakázáno dotýkat se těchto časů. *Švédové v Praze* by byli skvělým románem, kdyby paní Pichlerová nebyla ženou, a ženy, by nebyly zbabělé, jak se tvrdí. Jména Hus, Žižka, Jiří z Poděbran, Teköli, Zapolya a další populární hrdinové jsou cenzurou zapovězena, a tímto způsobem je rozkvět historického románu udušen už ve svém zárodku. ¹¹

Na Seidlitzovu otázku nedává ani soudobá historiografie německojazyčné literatury jednoznačnou odpověď, ovšem to, že si jí nepřestává klást, svědčí o její aktuálnosti. V očích Hinricha C. Seeby je rakouská předbřeznová literatura „výjimečným případem, který se vyvinul z nebyvalého prolnutí politické situace a literární tradice“, ohlašuje „počátek specifické rakouské literatury“, zároveň je však rakouská předbřeznová doba „z kvalitativního i kvantitativního hlediska vynikajícím modelovým příkladem německé doby předbřeznové, k níž navzdory veškerým pokusům o vyčlenění nadále patří“, přičemž vykazuje „obecné

¹⁰ „[...] keinen Stoff zu verarbeiten, welcher den Tendenzen des Staates auch nur im Geringsten entgegen wäre“; „wenn nur sein Name nicht darunter steht“. Julius Seidlitz: *Die Poesie und die Poeten in Oesterreich im Jahre 1836*, sv. 1, Grimma, J. M. Gebhardt 1837, s. 9.

¹¹ „Einem Roman in Oesterreich nationales Interesse zu verleihen, wäre nicht schwierig, wenn es nicht schwierig wäre. Die charakterreichen großartigen Zeiten der böhmischen und ungarischen Unruhen bieten zehn Scotts Stoff genug; aber in Oesterreich ist es verboten, diese Zeiten zu berühren. Die *Schweden in Prag* wäre ein herrlicher Roman, wenn Frau von Pichler nicht ein Weib, und die Weiber, wie man sagt, furchtsam wären. Die Namen Huß, Zizka, Georg von Podiebrad, Teköli, Zapolya und andere populäre Helden, sind von der Censur verpönt, und auf diese Art auch das Aufblühen des historischen Romans schon im Keime erstickt.“ Tamtéž, s. 27–28, srov. též obdobné Seidlitzovy úvahy o filozofickém románu, románu ze současnosti a novele, tamtéž, s. 28–30.

tendence nejen v sevřenější, ale i v ostřejší podobě“.¹² Rovněž Primus-Heinz Kucher mluví o specifické situaci rakouské literatury 19. století, vyznačující se její „nesoučasností“ (*Ungleichzeitigkeit*) vůči soudobé německé a evropské literatuře, a projevující se například v příklonu k drobnějším prozaickým formám, v absenci výrazných programových debat, v obráceném vztahu centra a periferie i v relativní absenci role svobodného spisovatele. Za zdroje této situace považuje mnohonárodnostní charakter habsburské monarchie, roli cenzury, ale i „sebedisciplinaci“ domácích autorů.¹³

Komparativní dějiny cenzury v období emancipace národních literatur, respektive vlivů cenzury na případná specifika jednotlivých literatur, zůstávají jedním z možných cílů budoucího bádání. Emancipace „malých“, nedominantních národů bývá spojena se snahami o nalezení vhodné komunikační platformy pro národní agitaci, přičemž tyto snahy bývají často limitovány cenzurními restrikcemi, jež vůči těmto snahám uplatňují stávající elity, případně dominantní národ. Jako příklady zde uvedme opakovaná odmítání žádostí o vznik Štúrova periodika *Slovenske narodnje novini* (1841–1845), zákaz prvního tištěného lužickosrbského listu *Serbski powědar a kurěr* (1812) anebo zákaz tisku litevských knih latinkou na území carského Ruska a s tím související pašování knih z východního Pruska tzv. knihnosiči.¹⁴

Případné komparativní dějiny by se však neměly omezit na výčet jednotlivých cenzurních zásahů vůči textům emancipujících se literatur, ale budou se muset nutně vypořádat i s otázkou motivace těchto cenzurních opatření a dále s důsledky cenzurních zásahů na vývoj národních literatur, respektive na proces formování moderních národů. Jak jsme ukázali v šesté kapitole, valná část cenzurních zásahů vůči česky psaným textům nebyla motivována a priori nacionálně, tedy neobracela se intencionálně vůči literatuře psané českým jazykem, nýbrž na ni byla uplatňována obdobná kritéria jako na texty psané jinými jazyky. Přesto však, jak jsme ukázali, byla v některých případech cenzurní opatření vůči česky psaným dílům tvrdší než vůči textům psaným v němčině, a to v souvislosti s implicitní

¹² Hinrich C. Seeba: „Doba předbřeznová: Mezi revolucí a restaurací“ [1998], in Ehrhard Bahr a kol.: *Dějiny německé literatury*, díl 2, *Od osvícenství k době předbřeznové*, přel. Markéta Kachlíková, Praha, Karolinum 2006, s. 331–403, zde s. 375.

¹³ Primus-Heinz Kucher: *Ungleichzeitige/verspätete Moderne. Prosaformen in der österreichischen Literatur*, Tübingen – Basel, Francke 2002, zvl. s. 67–92, 427–434. Srov. dále Norbert Bachleitner: „Österreichische Identität und Zensur im 19. Jahrhundert“, in Franz Römer (ed.): *1000 Jahre Österreich – Wege zu einer österreichischen Identität*, Wien, WUV-Universitätsverlag 1997, s. 100–106.

¹⁴ Jindřich Čeladín: „Knihnosičství na Litvě v 2. polovině 19. století a jeho přínos k vytvoření moderního litevského národa“, referát na konferenci Knihní kultura 19. století, Jindřichův Hradec 20. 9. 2017.

představou češtiny jako lidového jazyka, tedy jazyka určeného pro komunikaci s nevzdělanými, „intelektuálně nedospělými“ čtenáři, představujícími prominentní objekt cenzurního zájmu. Zde se však – patrně spíše mimoděk – střetávala cenzurní optika s cíli českého národního hnutí, které naopak usilovalo o povýšení českého jazyka na médium náročné vědecké komunikace i „vysoké“ umělecké literatury, schopné oslovit intelektuálně vyspělé recipienty, nehledě na to, že představa monoligválního intelektuálně vzdělaného recipienta byla v této době fikcí. K dalšímu střetu mezi tendencemi a cíli českého národního hnutí a cenzurou dochází zvláště v případech interpretace historie, a to jednak při vydávání starších literárních památek, jak jsme mohli podrobně sledovat v osmé kapitole u *Dalimilovy kroniky*, Všehrdových spisů anebo písně *Svatý Václave* vydávaných Václavem Hankou, jednak při historickém, literárním i obrazovém ztvárnění klíčových epoch české historie, husitského období a českého stavovského povstání. Teprve později, přibližně od počátku čtyřicátých let, se častěji setkáváme se zákazy programově národních spisů, postulujících například požadavky jazykové emancipace. Krátce před rokem 1848 se objevuje také – odhlédneme-li od doznívajících evangelických tisků – fenomén literatury tištěné v exilu, jehož publikační platformou se stalo lipské nakladatelství Lužického Srba Jana Petra Jordana. Právě otázka exilových spisů by mohla být jedním z důležitých faktorů pro případnou typologii vztahů cenzury a národních hnutí, situace českého národního hnutí (a obdobně např. národního hnutí slovenského, maďarského, lužickosrbského) byla totiž zásadně odlišná od situace národů a etnik žijících na území více státních útvarů (např. Poláci, Italové, Němci, Rumuni). U etnik žijících na území jediného státního útvaru můžeme existenci exilových tisků, určených k pašování do vlasti, vnímat nejen jako znak eroze cenzurního systému, ale především jako doklad dosažení určitého stupně národní agitace – národní hnutí zde již dosáhlo takového rozšíření, že existují ekonomické či symbolické důvody pro překonávání nesnází a případných postihů spojených s produkcí literatury v zahraničí a s její ilegální distribucí. Je příznačné, že oproti jednotkám českojazyčných titulů tištěných v Lipsku coby dobovém centru střeoevropské produkce dosahovala lipská produkce knih v maďarštině takových rozměrů, že můžeme pozorovat systémovou reakci na tento fenomén – zprvu vytvoření postu speciálního cenzora (roku 1846 se jím stal již jmenovaný Jan Pětr Jordan),¹⁵ krátce nato paušální zákaz tisku maďarskojazyčných knih, který vyvolala diplomatická intervence rakouské vlády.

¹⁵ Viz Eva Hermann: „Die Buchstadt Leipzig und ihre Rolle bei der Vorbereitung der bürgerlichen Revolution in Ungarn“, *Beiträge zur Geschichte Buchwesens* 1, 1965, s. 53–251.

Otázku specifík cenzurních vlivů na českou předbřeznovou literaturu v porovnání s důsledky cenzury na další soudobé literatury tedy bude muset v plné šíři zodpovědět teprve budoucí bádání. Díky výzkumu cenzury v českých zemích v dlouhém časovém období ovšem můžeme ukázat, jaké shody a rozdíly jeví předbřeznová cenzura v českých zemích v porovnání s cenzurou v jiných obdobích. Pokusíme se nyní nastínit některé z nich.

V dlouhodobém časovém horizontu můžeme sledovat snahy cenzury o tlumení konfliktů a polemik mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Jednou z oblastí, kde se tyto tendence projevují, jsou spisy týkající se židovské otázky. V období josefínské liberalizace usilovaly cenzurní autority o vytvoření nové diskuzní kultury, v jejímž rámci by bylo možné veřejně probírat rozdílná stanoviska vůči aktuálním společenským otázkám. Jak ukázal Michael Wögerbauer, bezprostředně po uvolnění cenzury na počátku osmdesátých let vyvstala v německojazyčné publicistice českých zemí otázka postavení Židů ve společnosti. Naproti tomu v prvních desetiletích 19. století byly již veřejné diskuze tlumeny nebo přísně kontrolovány a izolovány do médií určených elitnímu publiku. Cenzura se obává případné reakce širších společenských vrstev, „nenávisti mezi národnostmi“ a „nekonečných literárních bojů ohrožujících společenskou jednotu“. Protižidovské polemiky jsou z toho důvodu zakazovány.¹⁶

Zvláště v šesté kapitole jsme upozornili na několik příkladů tlumení konfesijních polemik cenzurou, ať už se jednalo o stanoviska katolické, nebo evangelické strany. Podobným hlediskem musíme vnímat rovněž vystupování cenzury v národnostní otázce, přičemž ovšem, jak už jsme uvedli, se požadavky českého národního hnutí dostávají do konfliktu s cenzurními normami spíše až v posledním námi sledovaném desetiletí. Snaha o tlumení národnostních polemik ovšem nezmizela ani s pádem předbřezné cenzury v březnu 1848. Stala se jedním z centrálních úkolů cenzurní legislativy i praxe v habsburské monarchii druhé poloviny 19. století, přičemž si příslušníci jednotlivých národů tu více, tu méně oprávněně stěžovali, že tato kritéria jsou cenzurou aplikována v jejich neprospěch.¹⁷ Setkáváme se s ní i v praxi cenzury v období první republiky, byť se soustředila především

¹⁶ Michael Wögerbauer: „Nekonečné literární boje ohrožující společenskou jednotu“. Židé, literární veřejnost a cenzura“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 179–194.

¹⁷ Michal Charypar: „1863–1918. V zájmu širší a užší vlasti. Literární cenzura v éře měšťanského liberalismu a modernismu“, tamtéž, s. 477–560, zvl. s. 533–539.

vůči příslušníkům těch národnostních menšin, které usilovaly o změnu výsledků versailleského mírového systému.

V této práci jsme vycházeli z konceptu tří ideálních typů cenzury: paternalistického, liberálního a autoritativního. Ukázali jsme, že diskurzivní zdroje, legislativní zakotvení a do určité míry i praxe předbřeznové cenzury se blížily ideálnímu typu paternalistické cenzury. Zároveň jsme viděli, že v publicistických polemikách, vedených v první řadě mimo území habsburské monarchie, byly tyto paternalistické principy zpochybňovány ve prospěch liberálního typu, tedy modelu následné cenzury, zpětné odpovědnosti autora, respektive distributora za obsah tištěného textu, určované pomocí nezávislého a transparentního soudního řízení. Zrušení předběžné cenzury v polovině března 1848 tak můžeme vnímat jako přechod k novému modelu výkonu cenzury, který se blíží zmíněnému liberálnímu typu. Tento přechod ovšem nebyl zdaleka plynulý. Dějiny cenzury od března 1848 do silvestrovských patentů 1851 jsou tradičně nahlíženy jako příběh postupného omezování „svobody slova“ ve prospěch nastupující reakce, můžeme je však zároveň vnímat jako příběh hledání efektivního výkonu cenzury v podmínkách nového, liberálního modelu. Tato snaha ve svém výsledku nebyla úspěšná – nedošlo k nalezení takové praxe, kdy by docházelo k efektivnímu postihování spisů, které by nezávislá soudní instance označila za závadné, respektive jejich autorů. Archivní materiály umožňují sledovat případy, kdy byly návrhy na konfiskaci spisů rušeny ze spíše formálních důvodů, jako bylo nedodržení zákonných lhůt anebo problémy s určením autorství spisu. Je pak příznačné, že efektivní ve svém důsledku nebyl ani nový tiskový zákon z března 1849, který sice přinesl zpřísnění dosavadní tiskové legislativy, zůstával ovšem ukotven v liberálním principu. Představitelé státní moci proto pro disciplinaci opozičního tisku využívali prostředků výjimečného stavu anebo opatření mimosoudní povahy (systém výstrah, konfinace nepohodlných žurnalistů). Období od roku 1848 do vydání nového tiskového zákona roku 1862 (s platností od roku 1863) tak můžeme vnímat jako přechodovou fázi mezi typem paternalistické a liberální cenzury.¹⁸ To ostatně dokládá i skutečnost, že ačkoli ohled na cílové čtenáře už v legislativním zakotvení absentoval, hrál i nadále roli v praxi výkonu cenzury.¹⁹ Zcela nezmizel ani po vydání liberálního tiskového zákona roku

¹⁸ Srov. Magdaléna Pokorná: „1848–1863. V zájmu svobody a řádu. Literární cenzura v revoluci a neoabsolutismu“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 345–420, zvl. s. 347–349, 386.

¹⁹ Magdaléna Pokorná: „*Historie girondinů a Žižkova smrt*. Dva modelové příklady regulace literární komunikace v polovině 19. století“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.:

1862, ani po dalších změnách v cenzurní praxi vyvolaných nástupem tzv. objektivního trestního řízení, v jejichž důsledku – až na výjimky – ustalo trestní stíhání autorů textů či odpovědných redaktorů periodik a naopak masivně přibýlo konfiskačních zásahů vůči jednotlivým textům. Od osmdesátých let 19. století se totiž začíná prosazovat představa, že umělecká literatura představuje autonomní pole, do něhož nemá cenzura zasahovat. Otázka, jestli určité problematické dílo spadá do pole vysoké umělecké literatury, tedy určovala charakter jeho cenzurního posouzení.

Zároveň se, zejména od osmdesátých let 19. století, setkáváme s další fenoménem, s publicistickým tažením proti „módě“ tzv. krvavých románů, tedy epice se senzačními náměty šířené často formou kolportáže. Klíčový argument přitom představuje právě jejich (domnělý) účinek na „prostého“ čtenáře a zejména na zvlášť ohroženou skupinu čtenářů, mládež.²⁰ Mezi touto kritikou „krvavých románů“ a publicistickými hlasy 18. a počátku 19. století proti „přílišnému čtení“, se kterými jsme se seznámili ve třetí kapitole, přitom nalezneme závažné podobnosti. Jak upozorňuje Martin Andree, každé etablování nového média, respektive vrstvy nových adresátů, kterou média oslovují, je provázáno kulturně pesimistickou debatou ohledně „nebezpečnosti“ těchto médií.²¹ Vedle osvícenské kritiky „přílišného čtení“ a kritiky „krvavých románů“ se tak od přelomu 19. a 20. století ve zvýšené míře setkáváme s iniciativami vystupující proti šíření literárního braku a pornografie (*Schmutz und Schund*).²² Ve dvacátých a třicátých letech 20. století přebírají roli hlavního objektu kulturní kritiky filmy,²³ v osmdesátých letech 20. století se šíří zvláště v USA kritika *role playing games*, například *Dungeon and Dragons*,²⁴ kritika metalové hudby,²⁵ od devadesátých

V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 423–434.

²⁰ Markéta Holanová: „Ukrutný konec čtenáře krváků. Kampaň F. A. Urbánka proti kolportážním románům jako případ morální paniky“, in Michael Wögerbauer, Petr Piša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 589–603.

²¹ Martin Andree: *Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt*, München, Wilhelm Fink 2006, s. 16.

²² Tomáš Pavlíček: „Literatura okraje na hraně zákona“, in Lenka Jungmannová (ed.): *Česká literatura rozhraní a okraje. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literaura (?)*, Praha, Ústav pro českou literaturu 2010, s. 547–556.

²³ Už roku 1906 byl zjištěn údajný vliv návštěvy filmových představení na pachatele vraždy hamburského zubního lékaře Dr. Claußena; roku 1913 byl čeledín obviněn z vraždy čtyřletého dítěte charakterizován jako „chronický návštěvník kin“ – srov. M. Andree: *Wenn Texte töten*, cit. dílo, s. 17.

²⁴ Chris Danielson: „Censorship Controversies in the Constitution State: A Case Study of Moral Panic over Dungeons & Dragons“, přednáška na PCA/ACA National Conference, 2011, dostupné online: <http://www.academia.edu/2630443/_Censorship_Controversies_in_the_Constitution_State_A_Case_Study_of_Moral_Panic_over_Dungeons_and_Dragons_> .

let 20. století se setkáváme s iniciativami proti hraní počítačových her.²⁶ Všem kritickým hlasům vůči zhoubným následkům přílišné četby, respektive četby spojené s novým fenoménem románů, je společná představa bezprostředního ovlivnění recipienta čteným textem (*imitatio*). Zároveň se setkáváme s příznaky *morální paniky* – neadekvátní či disproportionální veřejné jevy, kterým by za jiných okolností byla věnována jen marginální pozornost, jsou v určitém období – například v období společenského neklidu či změn – interpretovány jako zásadní ohrožení společenských hodnot.²⁷

V českém prostředí návrhy na legislativní změny, které měly zpřísnit pravidla pro četbu určenou mládeži, dlouho nedošly realizace. V podmínkách liberálního cenzurního systému byla po dlouhých diskuzích nakonec ochrana před „tiskopisy ohrožující mládež“ vtělena do tzv. malého tiskového zákona z roku 1933, přesto však k během první republiky nedošlo k ustanovení Sboru pro posuzování tiskopisů ohrožujících mládež, té instituce, která měla zastřešovat cenzuru „pornografické a brakové“ literatury zastřešovat.²⁸ Teprve v podmínkách autoritativních cenzurních systémů se opět uplatnil princip, podle kterého je možné vyřazovat texty z kulturního oběhu nejen kvůli jejich konkrétním pasážím překračujících zákonem stanovené normy, nýbrž i kvůli jejich celkové „tendenci“. Právě v podmínkách autoritativních cenzurních systémů, zvláště během stalinistického období, se stává péče o lidového čtenáře a o tištěný materiál, který se mu dostává do rukou, jedním z hlavních cílů státní kulturní politiky.

Pád autoritativní cenzury, který přinesla sametová revoluce roku 1989, tak vrátil do tištěné komunikace nejen široký proud exilových a samizdatových autorů, jež z ní byli předtím z více či méně politických důvodů vyloučeni, ale i literární žánry, které předtím socialistická společnost odmítala jako „úpadkové“, mimo jiné pornografii. Svoboda slova byla omezena na několik zákonem přesně vymezených oblastí – v případě sexuality tak zůstala postihována pouze tematizace sexuálních praktik nazíraných jako deviantní (zoofilie,

²⁵ Roku 1990 byl veden občanskoprávní spor proti heavymatelové skupině Judas Priest, která měla být odpovědná za sebevraždu 18letého Raymonda Belknapa a pokus o sebevraždu 20letého Jamese Vance. Oba mladíci měli být podle tvrzení obžaloby ovlivněni podprahovými signály v písních skupiny, které měly nabádat ke spáchání suicidia.

²⁶ Srov. např. diskuse ohledně vlivu hraní hry *Counterstrike* na pachatele masové vraždy v americké střední škole Columbine u Littletonu – M. Andree: *Wenn Texte töten*, cit. dílo, s. 20–22.

²⁷ Pojem Stanleyho Cohena rozebírá Markéta Holanová: *Ukrutný konec čtenáře krváků*, cit. dílo, s. 589–590.

²⁸ Tomáš Pavlíček: „Zákonem proti braku a pornografii. Pokus o ochranu naivního čtenáře v cenzurním systému liberálního typu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 759–774.

pedofilie, de iure i díla sadisticky zaměřená, v nichž je násilí spojeno s neúctou vůči člověku), přičemž se ovšem justiční praxe oblasti umělecké reprezentaci sexuality důsledně vyhýbá. Nejčastějším objektem soudních opatření jsou zásahy motivované vůči textům hnutí propagujících rasovou nebo nacionální nenávist a zásahy motivované ochranou osobnosti; i zde se ovšem cenzurní aktivita až na nevelký počet výjimek vyhýbá literatuře, respektive knihám vůbec. V polistopadové české společnosti je svoboda slova fundamentální hodnotou, s níž souvisí i silná společenská citlivost vůči aktům, které by mohly být vnímány jako narušení této svobody.

Přesto byl však široký konsenzus ohledně svobody slova jako nezpochybnitelné hodnoty v posledních letech narušen. Demokratizace přístupu do veřejných diskuzí prostřednictvím internetu a zvláště sociálních sítí vynutila nové promýšlení otázek, zda a do jaké míry právně postihovat projevy nenávisti, obsahující mimo jiné výzvy k fyzické likvidaci jednotlivců nebo celých společenských skupin. Jsou snahy o regulaci sociálních sítí morální panikou vůči novému médium, anebo oprávněnou obavou? Praxe sdílení internetového obsahu prostřednictvím sociálních sítí vyvolala mimo jiné nárůst dezinformačních webů, a odhalila nedostatečné kompetence značného množství uživatelů ověřovat si důvěryhodnost takto rozšiřovaných zpráv. Přesun významné části tištěných médií (a nejen jich) do rukou oligarchů a nezřídka též aktivních politiků vyvolal nové otázky ohledně různých forem dezinformací ve zpravodajství. Současná společnost navíc zažívá značnou krizi těch hodnot, které se v devadesátých letech zdály být naprosto nezpochybnitelnými a samozřejmě zaručenými – a idea základních lidských práv, včetně svobody slova, je jednou z nich.

Tato výrazná proměna českého veřejného a mediálního diskurzu posledních let tak naznačuje, že schopnost kriticky analyzovat různé formy regulace literární komunikace, k níž tato práce, jak doufáme, přispěla, bude v následujících letech možná mnohem více potřeba, než jak se zdálo v optimismu porevolučních let.

Seznam použitých archivních fondů a jejich zkratk

Archiv Akademie věd, Praha (AAV)

Královská česká společnost nauk (KČSN)

Archiv Národní knihovny, Praha

Cenzor a revizor židovských knih, tisků a rukopisů

Veřejná a universitní knihovna Praha

Archiv Národního muzea, Praha

Matice česká

Diözesenarchiv Wien

Zensur

Knihovna Národního muzea, Oddělení rukopisů a starých tisků, Praha / Terezín (KNM ORST)

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha (LA PNP)

Bernard Bolzano

Jan Křtitel Bolzano

Josef Dobrovský

Michael Josef Fesl

Grémium pražských knihkupců a antikvářů

Václav Hanka

Karel Havlíček

Šebestián Hněvkovský

Josef Jungmann

Josef Jaroslav Langer

Karel Hynek Mácha

Antonín Marek

Jan Nejedlý

Vojtěch Nejedlý

František Palacký

Josef Vladimír Pelikán

Antonín Jaroslav Puchmajer

Karel Sabina

Varia

Karel Alois Vinařický

Vincenc Zahradník

Josef Liboslav Ziegler

Moravský zemský archiv v Brně (MZA)

Moravskoslezské gubernium – prezidium (B95)

Muzeum Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec

Národní archiv, Praha (NA)

Archiv pražského arcibiskupství (APA) – I

Archiv pražského arcibiskupství (APA) – II

Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát (APA–O)

České gubernium – Publicum (ČG–P)

České gubernium – Registratura nejvyššího purkrabího hr. Karla Chotka

České gubernium – Všeobecná registratura

Osobní kancelář arcivévody Štěpána, Praha

Presidium českého gubernia (PG)

Presidium českého gubernia – tajné (PGT)

Presidium policejního ředitelství v Praze (PP)

Presidium policejního ředitelství v Praze – tajné

Řád premonstrátů Strahov (ŘPS)

Národní knihovna, Praha, Oddělení rukopisů a starých tisků

Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)

Alter Kultus

Polizeihofstelle (PH)

Staatskanzlei

Studien-Hofkommission (StHK)

Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

Informationsbüro

Minister-Kolowrat-Akten

Staatskanzlei (StK)

Státní oblastní archiv (SOA) v Praze

Krajský úřad Mladá Boleslav I

Státní okresní archiv Kutná Hora

Jan Erazim Vocol

Státní okresní archiv Mladá Boleslav

Rodinný archiv Krouských

Wienbibliothek im Rathaus, Wien

Abschriften nach Akten des Ministerium des Innern, Zensur

Seznam tištěných pramenů

A. S.: „K. K. pr. Theater an der Wien. Am 14. Oktober zum ersten Mahle: ‚Die Brautschau, oder Herr von West, der Schmetterling,‘ Original-Posse (Lustspiel) in fünf Akten von W. Marsano“ [recenze], *Allgemeine Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur, Mode und geselliges Leben* 24, 1831, č. 128–130, 25., 27., 29. 10., s. 518–519, 522–523, 527–528.

Ambruš, Jozef (ed.): *Listy Jána Kollára*, díl 1, 1816–1839, Martin, Matica slovenská 1991.

Balaščík, Miroslav: „Co odešlo s cenzurou. Pár poznámek k tématu“, *Dokořán* 5, 2001, č. 17, s. 18–21.

Bauer, Karl Gottfried: *Über die Mittel, dem Geschlechtstrieb eine unschädliche Richtung zu geben*, Leipzig, bey Siegfried Lebrecht Crusius 1791.

Beer, Jacob: *Erbauungsreden für Akademiker, und höher gebildete Christen*, díl 3, Prag, Gottlieb Haase Söhne 1835.

Bechyňová, Věnceslava – Hauptová, Zoe (eds.): *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*, Praha, ČSAV 1961.

Bergk, Johann Adam: *Kunst, Bücher zu lesen. Nebst Bemerkungen über Schriften und Schriftsteller*, Jena, Hampel 1799.

Bergner, Václav: „O literatuře vesměs, a žádosti“, *Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu Česko-Slovanského* 1823–1831, roč. 2, č. 2, s. 161–174.

„Betrachtungen über die Lectur des Frauenzimemrs“, in *Wienerisches Diarium*, 1766, č. 14, 15. 2., příloha (Samtsags-Anhang), s. [1]–[2].

Beyer, Johann Rudolph Gottlieb: *Ueber das Bücherlesen, in so fern es zum Luxus unsrer Zeiten gehört. Vorgelesen in der churfürstl. mainz. Academiae nützlicher Wissenschaften zu Erfurt, am 2ten Febr. 1795*, Erfurt 1796 (Acta Academiae Electoralis Moguntinae Scientiarum Utilium, vol. XII, 1794/95, commentatio 10).

Bílý, František (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 1, *Dopisy z let 1818–1829*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1907.

Bílý, František (ed.): *Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 2, *Dopisy z let 1829–1842*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1910.

Bílý, František – Černý, Václav (eds.): *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*, díl 4, *Dopisy z let 1849–1852*, sv. 1, Praha, Česká akademie věd a umění 1933.

Bolzano, Bernard: *Briefe an František Příhonský*, Bernard-Bolzano Gesamtausgabe, řada 3, díl 3, sv. 1–3, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2005.

Bolzano, Bernard: *Briefe an Sommer und andere 1812–1848*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 5, sv. 1, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2006.

Bolzano, Bernard: *Briefwechsel mit Johann Baptist Stoppani, Gregor Zeithammer und Johann Peter Romang 1832–1848*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 4, sv. 2, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2008.

Bolzano, Bernard: *Briefwechsel mit Michael Josef Fesl 1815–1827*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, řada 3, díl 2, sv. 1, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2012.

Bolzano, Bernard: *Dr. B. Bolzanos Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und größtentheils neuen Darstelllung der Logik mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter. Herausgegeben von mehreren seiner Freunde. Mit einer Vorrede von Dr. J. Ch. A. Heinroth*, Sulzbach, J. E. v. Seidelsche Buchhandlung 1837.

Bolzano, Bernard: *Erbauungsreden für Akademiker*, Prag, Caspar Widtmann 1813.

Bolzano, Bernard: *O nejlepším státě*, přel. Vojtěch Bláha, Praha, Mladá fronta 1981.

Bolzano, Bernard: *Vermischte philosophische und physikalische Schriften 1832–1848*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, řada 2A, díl 12, sv. 2, ed. Jan Berg, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1978.

Bolzano, Bernard: *Vlastní životopis*, přel. Marie Pavlíková, Praha, Odeon 1981.

Campe, Johann Heinrich: *Wörterbuch der deutschen Sprache*, díl 3, Braunschweig, Schulbuchhandlung 1809.

Collezione di leggi e regolamenti pubblicati dall'imp. regio governo delle provincie Venete, díl 2, sv. 2, *Dal di 10 luglio a tutto dicembre 1815*, Venezia, Francesco Andreola 1815

Čáda, František (ed.): *Zahradníkovy dopisy z let 1831–1836*, Filosofické spisy Vincence Zahradníka, sv. 3, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy a umění 1915.

[Čelakovský, František Ladislav]: „Rusy“, *Pražské noviny* 27, 1835, č. 92, 26. 11., s. 4

Černý, Jan (ed.): „Josefa Jungmanna listy k Vojtěchu Karešovi a. j.“, *Časopis Musea Království českého* 64, 1890, s. 100–115, 405–423.

Černý, Jan Matouš (ed.): *Boj za právo. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848. S výklady historickými*, díl 1, *Až do rozpuštění sněmu Kroměřížského (11. března 1848 – 7. března 1849)*, Praha, Bursík a Kohout 1893.

„Das Organ der Jungczecen bringt einige pikante Züge...“, *Fränkische Zeitung (Ansbacher Morgenblatt)*, příloha Sonntagsbeigabe 1869, č. 10, 7. 3., s. 40.

„Das Organ der Jungczecen bringt einige pikante Züge...“, *Regensburger Tagblatt*, příloha Conversations-Blatt, 1869, č. 36, 24. 3., s. [4].

Dohm, Christian Wilhelm von: *Ueber Volkskalender und Volksschriften überhaupt*, Leipzig, in der Sommerschen Buchhandlung 1796.

Drr.: „Zwei Briefe über das Alter. Zweiter Brief. (Eine Neujahrsbetrachtung für Jung und Alt.)“, *Gesundheits-Zeitung*, 1836, č. 6, 6. 2., s. 81–84.

„Ein Prager Blatt bringt einige pikante Züge...“, *Augsburger Abendzeitung*, příloha Der Sammler. Ein Blatt zur Unterhaltung und Belehrung 48, 1849, č. 28, 11. 3., s. 112.

„Ein Prager Blatt bringt einige pikante Züge...“, *Pfälzische Blätter für Geschichte, Poesie und Unterhaltung* 1869, č. 40, 6. 4., s. [3]–[4].

„Einige österreichische Rescripte und Verordnungen in literarischen Angelegenheiten“, *Intelligenzblatt der Allgem[einen] Literatur-Zeitung*, č. 65, 9. 6. 1792, sloupce 521–526.

Emler, Josef (ed.): „Listy Josefa Jungmanna k Antonínovi Markovi“, *Časopis Musea Království českého* 55, 1881, s. 499–530; 56, 1882, s. 26–44, 161–184, 445–476; 57, 1883, s. 45–59, 330–353, 496–512; 58, 1884, s. 54–70, 285–297, 405–425.

Fabritius, Karl Moritz Eduard: *Über den herrschenden Unfug auf teutschen Universitäten, Gymnasien und Lycäen, oder: Geschichte der akademischen Verschwörung gegen Königthum, Christenthum und Eigenthum*, Mainz, vl. n. 1822.

Fišer, Zdeněk (ed.): *Bublinka ze života moravského. (Paměti Matěje Mikšíčka)*, Brno, Matice moravská 2007.

Fišer, Zdeněk (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 1, *Listy Palackému*, Vysoké Mýto, Okresní muzeum Vysoké Mýto 2002.

Fišer, Zdeněk (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 3, *Listy Klácelovi*, Vysoké Mýto, Regionální muzeum Vysoké Mýto 2003.

Fišer, Zdeněk (ed.): *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, díl 4, *Listy českým přátelům*, Vysoké Mýto, Regionální muzeum Vysoké Mýto 2004.

Gentz, Friedrich von: „Preßfreiheit in England“, *Jahrbücher der Literatur* 1, 1818, č. 1, s. 210–255.

Glossy, Karl: *Literarische Geheimberichte aus dem Vormärz*, Wien, Carl Konegen 1912 (*Jahrbuch der Grillparzer-Gesellschaft* 21–23).

Groß-Hoffinger, Anton Johann: *Leben, Wirken und Tod des Kaisers*, Stuttgart, Brodhag 1835.

Groß-Hoffinger, Anton Johann: *Oesterreich im Jahre 1835 und die Zeichen der Zeit in Teutschland*, Stuttgart – Leipzig, L. F. Rieger und Comp. 1836.

Havel Borovský [Karel Havlíček]: „Poslední Čech. Nowela od Jos. Kajetána Tyla. W Praze 1844“, *Česká Včela* 12, 1845, č. 51–52, 1. 7. a 4. 7., s. 211–212, 215–216.

Havlíček Borovský, Karel: *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy*, díl 2, *Národní Noviny (1848–1850)*, sv. 2, ed. Zdeněk Václav Tobolka, Praha, Jan Laichter 1902.

Heidler, Jan (ed.): *Příspěvky k listáři dra Františka Ladislava Riegra*, díl 1, *Z let 1836 až 1871*, Praha, Česká akademie věd a umění 1924.

Heine, Heinrich: *Reisebilder*, díl 2, *Idyllen. Das Buch Le Grand*, Hamburg, Hoffmann & Campe 1827.

[Herloßsohn, Carl]: *Vier Farben, das heißt: die deutschen Spielkarten in ihrer symbolischen Bedeutung beschrieben und erklärt von Susanna Rümpler, Kartenschlägerin*. Ans Licht befördert durch C. Herloßsohn, 2. vyd., Leipzig, Taubert 1829.

Hermann, Michael Kajetan: *Nützliches Allerlei in Briefen*, Prag, Caspar Widtmann 1817.

[Hoche, Johann Gottfried]: *Vertraute Briefe über die jetzige abentheuerliche Lesesucht und über den Einfluß derselben auf die Verminderung des häuslichen und öffentlichen Glücks*, Hannover, Chr. Ritscher 1794.

Hrubý, Jiří [= Miloslav Novotný]: *Erotika českého obrození 1780–1850*, Praha, Z. Nožička 1928.

Husserl, Edmund: *Logická zkoumání*, díl 1, *Prolegomena k čisté logice*, přel. Kristina S. Montagová, Filip Karfík, Praha, Oikúmené 2009.

Jagić, Vatroslav (ed.): *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828)*, Berlin, Weidmann 1885.

Jagić, Vatroslav (ed.): *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven*, Berlin, Weidmann 1897.

Jaksch, Peter Karl: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache, wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensurssachen für das Königreich Böhmen von 1801 bis Ende 1825*, Prag 1828–1830.

Janský, Karel (ed.): *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha, Svobodné slovo – Melantrich 1959 [na tit. listě chybně 1958].

Jungmann, Josef Josefovič: *Korespondence*, ed. Olga Votočková-Lauermannová, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1956.

Jungmann, Josef: *Slovesnost aneb Náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkou příkladů v nevázané i vázané řeči*, Praha, České museum 1845.

Jungmann, Josef: *Slovník česko-německý*, Praha, České Museum 1835–1838.

Jungmann, Josef: „Slovo k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi“ [1814], in týž: *Boj o obrození národa*, ed. Felix Vodička, s. 51–62.

Keyn, Johann Andreas: *Ueber die Lesesucht der Jugend, nebst einigen Vorschlägen, wie Eltern und Lehrer dieselbe zu mäßigen und zu leiren trachten sollen*, Regensburg, gedruckt bey C. H. G. Zeidler, 1803.

Klein: „Wie hindert man den Umlauf sittenverderbender Bücher durch Leih-Bibliotheken? auf Veranlassung einer im Reichs-Anzeiger 1795. No. 8. geschehenen Anfrage, beantwortet von Amts-Advokat Klein im Eisenberg“, in Rudolph Zacharias Becker (ed.): *Gemeinnützige Aufsätze vermischten Inhalts als Beyträge zum Reichs-Anzeiger*, díl 1, Gotha, in der Beckerischen Buchhandlung 1797, sloupce 1–24.

Klíma, Ivan – Roth, Philip: *Rozhovor v Praze*, přel. Zora Wolfová, Praha, Evropský kulturní klub 1990.

Kollár, Jan: *Nedělní, svátečné i příležitostné kázně a řeči*, Pešt, Trattner a Karoli 1831.

Kořalka, Jiří (ed.): *Briefe an Therese: Korrespondenz von František Palacký mit seiner Braut und späteren Frau aus den Jahren 1826–1860*, Dresden, Thelem 2003.

Kotzebue, August: *Die Hussiten vor Naumburg – Hugo Grotius – Der Schauspieler wider Willen*, Theater von Kotzebue, díl 20, Wien, Anton Doll 1811.

Kubík, Ladislav (ed.): *Česká korespondence se Lvem Thunem*, Praha, Horizont 1970.

Lorm, Hieronymus: *Wien's poetische Schwingen und Federn*, Leipzig, Grunow 1847.

Loužil, Jaromír (ed.): „Dva dopisy Karla Sabiny Josefu Václavu Fričovi“, *Česká literatura* 10, 1962, č. 1, s. 100–105.

Mácha, Karel Hynek: *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 3, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Odeon 1972.

Mácha, Karel Hynek: *Próza*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 2, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1961.

Manfred: „Erklärung“, *Wiener Theater-Zeitung* 20, 1825, č. 43, 9. 4., s. 175.

Marinelli-König, Gertraud (ed.): *Die böhmischen Länder in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz (1805–1848)*, sv. 1–4, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2011–2016.

Michl, Josef Václav Justin: *Ouplný literaturní létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého v Čechách, na Moravě, v Uhřích atd., od léta 1825 až do léta 1837 ¼*, Praha, Kronberger – Weber 1839.

Möser, Justus: „Ueber die Erziehung der Kinder auf dem Lande“ [1771], in týž: *Patriotische Phantasien*, vyd. J. M. J. v. Voigts, díl 2, Berlin, bey Friedrich Nicolai 1776, s. 441–443.

Němcová, Božena: *Korespondence*, díl 1, 1844–1852, eds. Robert Adam, Jaroslava Janáčková, Magdaléna Pokorná, Lucie Saicová Římalová, Stanislav Wimmer, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003.

Nováček, Vojtěch Jaromír (ed.): *Františka Palackého korespondence a zápisky*, díl 2, *Korespondence z let 1812–1826*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1902.

Obrátil, Karel Jaroslav: *Kryptadia. Příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu*, díl 1, Praha – Litomyšl, Paseka 1999.

Osiander, Friedrich Benjamin: *Über den Selbstmord, seine Ursachen, Arten, medicinisch-gerichtliche Untersuchung und die Mittel gegen denselben. Eine Schrift sowohl für Policei- und Justiz-Beamte, als für gerichtliche Aerzte und Wundärzte, für Psychologen und Volkslehrer*, Hannover, bei den Brüdern Hahn 1813.

Osiander, Friedrich Benjamin: *Ueber die Entwicklungskrankheiten in den Blüthenjahren des weiblichen Geschlechts*, díl 1, *enthaltend die seltenen und wunderbaren Geistes- und Leibeszufälle in diesem Alter*, Göttingen, vl. n. 1817.

[Ovčáček, Jiří]: „ČÚTI_zprávy“, <<https://twitter.com/cutizpravy?lang=cs>>.

Palacký, Franz: *Gedenkblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen. Aus den letzten fünfzig Jahren. Als Beitrag zur Zeitgeschichte*, Prag, F. Tempsky 1874.

Palacký, František: *Dílo Františka Palackého*, sv. 1, *Práce historické*, přel. a ed. Jaroslav Charvát, Praha, L. Mazáč 1941.

Palacký, František: *Radhost. Sbírká spisův drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky*, díl 3, *Spisy z oboru politiky*, Praha, B. Tempský 1873.

Palacký, František: *Spisy drobné*, díl 3, *Spisy aesthetické a literární*, ed. Leander Čech, Praha, Bursík & Kohout 1903.

Palacky, Franz: *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber. Eine von der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften gekrönte Preisschrift*, Prag, A. Borrosch 1830.

Puchmajer, Antonín Jaroslav: „Hlas Čecha. Jeho Milosti Františkovi hraběti z Šternberka, Pánu na Zásmukách a Častolovicích atd. atd.“ [1802], in týž: *Fialky. Básně Antonína Jar. Puchmajera*, 2. vyd., Praha, I. L. Kober 1893, s. 83–87.

Rietra, Madeleine (ed.): *Jung-Österreich. Dokumente und Materialien zur liberalen österreichischen Opposition 1835-1848*, Amsterdam, Rodopi 1980.

Rietra, Madeleine (ed.): *Wirkungsgeschichte als Kulturgeschichte. Viktor von Andrian-Werburgs Rezeption im Vormärz. Eine Dokumentation. Mit Einleitung, Kommentar und einer Neuasgabe von Österreich und dessen Zukunft (1843)*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi 2001.

Royko, Kaspar: *Hystorye Welikého Sněmu Kostnického*, přel. Václav Petrýn [= Stach], sv. 1–2, Praha, Jan Josef Diesbach [1782–1783].

[Sabina, Karel?]: „Bývalá censura“, *Svoboda* 3, 1869, č. 3–4, s. 75–78, 115–118.

[Sabina, Karel?]: „Karel Hynek Mácha“, in Karel Hynek Mácha: *Spisy Karla Hynka Máchy*, díl 2, Praha, I. L. Kober, s. 421–497.

Sabinský, Karel [= Karel Sabina]: „Ku vzdáleným“, *Květy* 3, 1836, č. 3, s. 17.

Sabina, Karel: „Novellistika a romanopisectví české doby novější“, *Kritická příloha k Národním listům* 1, 1863/1864, č. 10–12, s. 292–294, 325–330, 358–363.

Sabina, Karel: „Úvod povahopisný“, in Karel Janský (ed.): *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha, Svobodné slovo – Melantrich 1959 [na tit. listě chybně 1958].

Sabina, Karel: „Vzpomínka“, *Svoboda* 2, 1868, č. 2–4, 6–7, 9, 11, s. 40–45, 76–82, 109–115, 172–178, 199–204, 269–274, 334–337.

Sealsfield, Charles: *Rakousko, jaké je*, přel. Petr Horák, Praha, Odeon 1992.

Seidlitz, Julius: *Die Poesie und die Poeten in Oesterreich im Jahre 1836*, sv. 1, Grimma, J. M. Gebhardt 1837.

Schmidt, E. J.: „Kurze, statistische Andeutungen und Parallelen über die Bevölkerung der Markgraftschafft Mähren, und des damit verbundenen k. k. Antheiles des Herzogthums Schlesien“, *Moravia. Ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes* 3, 1840, č. 61, s. 241–245, č. 64, s. 257–260.

[Schulz, Joachim Christoph Friedrich]: *Reise eines Liefländers von Riga nach Warschau, durch Südpreußen, über Breslau, Dresden, Karlsbad, Bayreuth, Nürnberg, Regensburg, München, Salzburg, Linz, Wien und Klagenfurt, nach Botzen in Tyrol*, sešit 6, *Enthaltend einen Abriß von Salzburg und Wien und die Reise von dort nach Botzen*, Berlin, bey Friedrich Vieweg dem Ältern 1796.

Sincerus: „Aphorismen über frühzeitige Verstandesbildung der Kinder“, *Gesundheits-Zeitung*, Neue Folge 1, 1837, č. 10, 2. 2., s. 81–84.

Slavík, Václav Otakar (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho narozenin*, díl 1–2, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1903, 1909.

Sr. k. k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer, Wien, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei 1792–1834.

Šimák, Josef Vítězslav (ed.): *Dopisování Jana Krouského a jeho přátel. Příspěvkem k dějinám našeho probuzení*, Praha, Československá akademie zemědělská 1932.

Šťastný, Jaroslav (ed.): „Korespondence Vojtěcha Nejedlého. III. Vojtěch Nejedlý – Hněvkovskému“, in *Výroční zpráva císař. král. vyššího gymnasia českého na Novém městě v Praze v Trulářské ulici za školní rok 1910–1911*, Praha, B. Stýblo 1911, s. 3–18.

Štěpnička. František Bohumír: „Původ oslovské kritiky“, *Čechoslav* 1, 1820, č. 11, s. 83.

Terebelský, Jindřich: *Žiwot Jana Žižky z Trocnowa, slowútného wůdce Tábořských bratrů*, Olomouc, Eduard Hölzl 1850.

Traxler, Jiří (ed.): *Písně krátké Jana Jeníka z Bratřic*, díl 1, Praha, Etnologický ústav 1999.

„Ueber den Mißbrauch der Romane“, *Zeitung für die elegante Welt*, 1810, č. 24, 2. 2., sloupce 190–191.

Vaněk, Norbert: „Poznamenání (pro některé čtenáře)“, in Aug. Kocebue [= August Kotzebue]: *Psací stolek. Činohra ve čtveru jednání*, přel. Norbert Vaněk, Praha, Knížecí arcibiskupská tiskárna 1832, s. 153–165.

Vašák, Pavel – Havel, Rudolf (eds.): *Literární pout' Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836–1858*, Praha, Odeon 1981.

Vašák, Pavel (ed.): *Česká pout' Karla Hynka Máchy*, Praha, Karolinum 1999.

Verpönt, Verdrängt – Vergessen? Eine Datenbank zur Erfassung der in Österreich zwischen 1750 und 1848 verbotenen Bücher, <<http://www.univie.ac.at/zensur/>>.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1832 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, K. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1831.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1833 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1832.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1834 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1833.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1835 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1834.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1836 von der kaiserl. königl. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey, 1835.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1842 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1841.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1843 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1842.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1844 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1843.

Verzeichniß der im Militär-Jahre 1845 von der k. k. Central-Bücher-Censur in Wien und von den in den k. k. Provinzen bestehenden Censurs-Behörden zugelassenen in- und ausländischen Werke, Journale, Handschriften, Landkarten, Zeichnungen, Kupferstiche, Musikalien, u. s. w., Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1844.

Vrťátko, Antonín Jaroslav (ed.): „Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi“, *Časopis Musea Království českého* 54, 1880, s. 38–59, 196–218.

Vrťátko, Antonín Jaroslav (ed.): „Vzájemné dopisy Václ. Hanky a Jos. Dobrovského“, *Časopis Musea Království českého* 44, 1870, s. 215–246, 311–341.

Vrťátko, Antonín Jaroslav: „Dopisy kněze Dominika Kynského k Václ. Hankovi (od r. 1817 do r. 1839)“, *Časopis Musea království Českého* 55, 1881, s. 104–121, 203–214.

Weiglein, [Christian]: „Die Lesewuth und ihre physischen Nachtheile“, *Gesundheits-Zeitung*, Neue Folge 3, 1839, č. 80–81, 7.–10. 10., s. 665–667, 673–675.

Westenriedler, Lorenz: „Ob es, wenn man die Litteratur, und die Sinnlichkeit befördern will, wohlgethan sey, die Vermehrung der Buchhandlungen, und Leihbibliotheken zu befördern“, in týž: *Beyträge zur vaterländischen Historie, Geographie, Statistik, etc.*, díl 6, München 1800, s. 290–301.

Wiesner, Adolph: *Denkwürdigkeiten der oesterreichischen Zensur. Vom Zeitalter der Reformation bis auf die Gegenwart*, Stuttgart, Krabbe 1847.

Winter, Eduard (ed.): *Der Bolzanoprozess. Dokumente zur Geschichte der Prager Karlsuniversität im Vormärz*, Brunn – München – Wien, Rudolf M. Rohrer 1944.

Winter, Eduard – Winter, Maria (eds.): *Der Bolzanokreis 1824–1833 in Briefen von Anna Hoffmann, Michael Josef Fesl, Franz Schneider und Franz Příhonský*, Wien, Böhlau 1970.

Winter, Eduard – Zeil, Wilhelm (eds.): *Wissenschaft und Religion im Vormärz. Der Briefwechsel Bernard Bolzanos mit Michael Josef Fesl 1822–1848*, Berlin, Akademie-Verlag 1965.

Wokrauliczek, Franta [= Karl Egon Ebert]: *Böhmische Kolatschen. Eine Sammlung böhmischer Charakterzeuge und belustigender Anekdoten*, Leipzig, Wigand 1833.

Wolf, Hubert (ed.): *Prosopographie von römischer Inquisition und Indexkongregation 1814–1917*, sv. 1–2, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005.

Wolf, Hubert (ed.): *Römische Bücherverbote. Edition der Bandi von Inquisition und Indexkongregation 1814–1917*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005.

Wolf, Hubert (ed.): *Systematisches Repertorium zur Buchzensur 1814–1917. Indexkongregation*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh 2005.

Wunsch, Hugon: *Encyklopedie humoru a vtipu*, sv. 1, Praha, Jos. R. Vilímek 1888.

Zeman, Miloš: „Dokument: Vánoční poselství Miloše Zemana“, novinky.cz, 26. 12. 2016, <<https://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/424659-dokument-vanocni-poselstvi-prezidenta-milose-zemana.html>>.

Zíbrt, Čeněk: „Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu“, *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 233–291, 337–363.

[Zschokke, Johann Heinrich Daniel]: „Eine Warnung vor den Gefahren der Lesesucht 1821. Text: XIII: Die Lesesucht“, in týž: *Stunden der Andacht zur Beförderung wahren Christenthums und häuslicher Gottesverehrung*, díl 5, *Andachtsbuch für die Jugend*, Aarau, Heinrich Remigius Sauerländer 1821, s. 130–139.

Seznam sekundární literatury

A. B.: „Upomínka na Frant. Boh. Štěpničku“, *Koleda* 5, 1880, s. 317–318, 333–334.

Altick, Richard D.: *The English Common Reader. A Social History of the Mass Reading Public, 1800–1900* [1957], 2. vyd., Columbus, Ohio State University Press 1998.

Andree, Martin: *Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt*, Paderborn, Fink 2006.

Andree, Martin: *Wenn Texte töten. Über Werther, Medienwirkung und Mediengewalt*, München, Wilhelm Fink 2006.

Assmann, Jan – Assmannová, Aleida: „Kánon a cenzura jako kulturně-sociologické kategorie“ [1987], přel. Petr Píša, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 21–51.

Aulich, Reinhard: „Principy funkční diferenciacie literární cenzury. Úvahy o formě a účinnosti cenzury jako záměrně adekvátní reakci vůči literární komunikaci“ [1988], přel. Vendula Trnková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 119–166.

Bačkovský, František: „K dějinám českých almanachů“, *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu* 5, 1888/1889, č. 1–9, s. 29–37, 120–128, 198–207, 241–246, 321–328, 401–410, 481–486, 561–568, 641–646.

Bachleitner, Norbert: „...der so nachtheiligen Romanen-Lektüre ein Ende zu machen“. Der historische Roman und die österreichische Zensur im Vormärz am Beispiel von Walter Scott's „Woodstock“, *Sprachkunst* 22, 1991, s. 35–48.

Bachleitner, Norbert: *Die literarische Zensur in Österreich von 1751 bis 1848*. Mit Beiträgen von Daniel Syrový, Petr Píša und Michael Wögerbauer, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2017.

Bachleitner, Norbert: „Die Zensur englischer und französischer Erzählliteratur in Österreich 1815–1848“, in týž (ed.): *Quellen zur Rezeption des englischen und französischen Romans in Deutschland und Österreich im 19. Jahrhundert*, Tübingen, Niemeyer 1990, s. 52–93.

Bachleitner, Norbert: „Lesen wie ein Zensor. Zur österreichischen Zensur englischer und französischer Erzählliteratur im Vormärz“, in Peter Brockmeier, Gerhard Robert Kaiser (eds.): *Zensur und Selbstzensur in der Literatur*, Würzburg, Königshausen & Neumann 1996, s. 107–125.

Bachleitner, Norbert: „Österreichische Identität und Zensur im 19. Jahrhundert“, in Franz Römer (ed.): *1000 Jahre Österreich – Wege zu einer österreichischen Identität*, Wien, WUV-Universitätsverlag 1997, s. 100–106.

Bachleitner, Norbert: „Über das ‚Stehlen‘ verbotener Bücher aus dem Wiener Revisionsamt. Eine Miszelle zur Zensur im Vormärz“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 2, 2000, č. 2, s. 15–16.

Bachleitner, Norbert: „Von Teufeln und Selbstmördern. Die Mariatheresianische Bücherzensur als Instrument der Psychohygiene und Sozialdisziplinierung“, in Johannes Frimmel, Michael Wögerbauer (eds.): *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburgermonarchie*, Wiesbaden, Harrassowitz 2009, s. 201–215.

Bachleitner, Norbert: „Wiener Buchhändler und Polizei im Vormärz. Eine Visitation bei Gerold im Jahr 1843“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 1, 1999, č. 2, s. 5–9.

Bachleitner, Norbert – Eybl, Franz M. – Fischer, Ernst: *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden, Harrassowitz 2000.

Barta, Stephan Peter: *Die politisch verfolgten Professoren des österreichischen Vormärz*, disertační práce, Philosophische Fakultät der Universität Wien 1966.

Barth, Susanne: *Mädchenlektüren: Lesediskurse im 18. und 19. Jahrhundert*, Frankfurt – New York, Campus Verlag 2002.

Barthes, Roland: *Sade, Fourier, Loyola* [1971], přel. Josef Fulka, Praha, Dokořán 2006.

Bařha, František: „Snaha Jana Hostivíta Pospíšila o vydání J. A. Komenského ‚Praxis Pietatis‘“, *Královéhradecko* 17, 1939/1940, č. 5, s. 65–67.

Bauer, Roger: *Der Idealismus und seine Gegner in Österreich*, Heidelberg, Carl Winter 1966.

Bažant, Jan: *Pražský Belvédér a severská renesance*, Praha, Academia 2006.

Bečková, Kateřina: „Počátky kamenotiskařské živnosti v Čechách 1818–1835“, in Radim Vondráček, Jana Wittlichová (eds.): *Litografie aneb Kamenopis. Počátky české litografie 1819–1890*, Praha 1996, s. 11–25.

Běhalová, Štěpánka: „Náboženský kramářský tisk a jeho recepce“, in Jitka Radimská (ed.): *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Čtenář a jeho knihovna*, České Budějovice, Jihočeská univerzita 2003, s. 547–558.

Bělina, Pavel – Hlavačka, Milan – Tinková, Daniela: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 11.a, 1792–1860, Praha – Litomyšl, Paseka 2013.

Benna, Anna Hedwig: „Organisierung und Personalstand der Polizeihofstelle“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 6, 1953, s. 197–239.

Berg, Jan – Morscher, Edgar – Müller, Anneliese (eds.): *Bolzano-Gesamtbibliographie 1804–1999*, Bernard-Bolzano-Gesamtausgabe, úvodní řada, díl 2, sv. 3, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 2016.

Berg, Jan – Morscher, Edgar – Schenkel, Peter Michael (eds.): *Bernard Bolzanos Bibliothek*, sv. 1–2, Sankt Augustin, Academia Verlag 2002.

Berka, Karel: „Bernard Bolzano (5. Oktober 1781 – 18. Dezember 1848), in Walter Schuffenhauer (ed.): *Bernard Bolzano 1781–1848. Studien und Quellen*, Berlin, Akademie-Verlag 1981, s. 9–29.

Biermann, Armin: „Nebezpečná literatura“ – náčrt teorie literární cenzury“ [1988], přel. Tomáš Pavlíček, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer: *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 167–199.

Bobková-Valentová, Kateřina – Sládek, Miloš – Svatoš, Martin (eds.): *Krátké věčného spasení upamatování. K životu a době jezuity Antonína Koniáše*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2013.

Borová, Vladimíra: „Vztah Čechů a Němců v české historické beletrii v první polovině 19. století“, in Miroslav Hroch (ed.): *Úloha historického povědomí v evropském národním hnutí v 19. století*, Praha, Univerzita Karlova 1976 (*Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 5. *Studia historica* 15), s. 27–60.

Bourdieu, Pierre: „Cenzura a užití formy“ [1982], přel. Eva Sládková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 51–82.

Bourdieu, Pierre: *Pravidla umění. Geneze a struktura literárního pole*, přel. Petr Kyloušek, Petr Dytrt, Brno, Host 2010.

Bourdieu, Pierre: „Die Zensur“ [1977], in týž: *Soziologische Fragen*, přel. Hella Beister a Bernd Schwibs, Frankfurt am Main, Suhrkamp 1993, s. 131–135.

Breuer, Dieter: *Geschichte der literarischen Zensur in Deutschland*, Heidelberg, Quelle & Mayer 1982.

Breuning, Gerahrd von: *Weiland Josef Ritter von Vering, Indigena von Ungarn, Docktor der Arzeneikunde etc*, St. Pölten, Passy und Sydy 1862.

Brunner, Karl: „Byron und die österreichische Polizei“, *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, nová série 90, 1925, č. 48, s. 28–41.

Burt, Richard: „Introduction: The ‚New‘ Censorship“, in týž (ed.): *The Administration of Aesthetics. Censorship, Political Criticism, and the Public Sphere*, Minneapolis, University of Minnesota Press 1994, s. xi–xxix.

Burt, Richard: „(Ne)cenzurování pod drobnohledem: fetiš cenzury v raném novověku a v současné postmoderní době“ [1998], přel. Zdeněk Beran, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 332–361.

Butlerová, Judith: „Zavrženo: jazyk cenzury“ [1998], přel. Jan Matonoha, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 83–102.

Castle, Eduard: *Der große Unbekannte. Das Leben von Charles Sealsfield*, Wien – München, Manutius Presse 1952.

Cejpek, Jiří a kol.: *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha, Karolinum 2002.

Cermanová, Iveta – Marek, Jindřich: *Na rozhraní křesťanského a židovského světa. Příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757–1844)*, Praha, Národní knihovna ČR 2007.

Clauren, H.: *Klaurenovy Povídky přeložené od Fr. Boh. Tomsy*, díl 1, Praha, Jan H. Pospíšil 1826.

Čejchan, Václav: „Ještě k případu Hankova udavačství Čelakovského“, *Slovanský přehled* 50, 1964, č. 3, s. 169–170

Čeladín, Jindřich: „Knihnosičství na Litvě v 2. polovině 19. století a jeho přínos k vytvoření moderního litevského národa“, referát na konferenci Knihní kultura 19. století, Jindřichův Hradec 20. 9. 2017.

Černý, František: *Obrázky z dob našeho probuzení*, Praha, František Bačkovský 1890.

Černý, František: „Ohlas premiéry Tylova ‚Jana Husa‘ v divadelní kritice roku 1848“, in *Listy z dějin českého divada*, sv. 1, Praha, Orbis 1964, s. 231–237.

Černý, František: „Tylovy zápasy s cenzurou“, in týž: *Monology o Josefu Kajetánu Tylovi*, Praha, Univerzita Karlova 1993, s. 151–161.

Černý, František (ed.): *Dějiny českého divadla*, díl 2, *Národní obrození*, Praha, Academia 1969.

Červenka, Miroslav [pod jménem Mojžíra Otruby]: „Zápas o dílo K. H. M. Památce Michala Máchy“, in Karel Hynek Mácha: *Daleká pout'*, Praha, Československý spisovatel 1976, s. 153–173.

Češka, Jakub: „Literatura z dosahu politické četby. Za Hrabalovou variantností a ironií“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1271–1282.

Čornej, Petr: „Nad Palackého edici Starých letopisů českých“, *Slavia* 51, 1982, č. 1, s. 69–79.

Dainat, Holger: *Abaellino, Rinaldini und Konsorten. Zur Geschichte der Räuberromane in Deutschland*, Tübingen, Niemeyer 1996.

Danielson, Chris: „Censorship Controversies in the Constitution State: A Case Study of Moral Panic over Dungeons & Dragons“, přednáška na PCA/ACA National Conference, 2011, dostupné online: http://www.academia.edu/2630443/_Censorship_Controversies_in_the_Constitution_State_A_Case_Study_of_Moral_Panic_over_Dungeons_and_Dragons_.

Darnton, Robert: *Censors at Work. How States Shaped Literature*, New York – London, Norton 2014.

Darnton, Robert: „Cenzura z komparativního pohledu: Francie 1789 – Východní Německo 1989“ [1995], přel. Blanka Hemelíková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 377–399.

d’Elvert, Christian: *Geschichte des Bücher- und Steindruckes, des Buchhandels, der Bücher-Censur und der periodischen Literatur, sowie Nachträge zur Geschichte der historischen Literatur in Mähren und Oesterreichisch-Schlesien*, Brünn, R. Rohrer’s Erben 1854.

Demmering, Christoph: „Bolzano, Bernard“, in Bernd Lutz (ed.): *Metzler Philosophen Lexikon. Dreihundert biographisch-werkgeschichtliche Porträts von den Vorsokratikern bis zu den Neuen Philosophen*, Stuttgart, Metzler 1989, s. 121–123.

Dobiáš, Dalibor: „Mezi Rukopisem královédvorským a zelenohorským“, in Dalibor Dobiáš, Michal Fránek, Martin Hrdina, Iva Krejčová, Kateřina Piorecká: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*, Praha, Academia 2014, s. 17–62.

Dobiáš, Dalibor – Fránek, Michal – Hrdina, Martin – Krejčová, Iva – Piorecká, Kateřina: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*, Praha, Academia 2014.

Dowden, Wilfred S.: „Byron and the Austrian Censorship“, *Keats-Shelley Journal* 4, 1955, č. 4, s. 67–75.

Ducraux, Marie.-Elisabeth: „Kniha a kacířství, způsob četby a knižní politika v Čechách 18. století“, *Literární archiv* 27, 1994, s. 61–87.

Dvorský, František: „Frant. Palacký a náš nepřítel“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 443–472.

Dvořák, Karel – Janský, Karel – Skřeček, Rudolf: „Komentář“, in K. H. Mácha, *Literární zápisníky. Deníky. Dopisy*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 3, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Odeon 1972.

Dvořák, Karel – Janský, Karel – Skřeček, Rudolf: „Vydavatelské poznámky“, in K. H. Mácha: *Próza, Spisy Karla Hynka Máchy* [Knihovna klasiků], sv. 2, eds. Karel Dvořák, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1961, s. 276–374.

Dvořáková, Zora: *František Matouš Klácel*, Praha, Melantrich 1976.

Emerson, Donald E.: *Metternich and the Political Police. Security and Subversion in the Habsburg Monarchy*, The Hague, Nijhoff 1968.

Engelsing, Rolf: *Der Bürger als Leser: Lesergeschichte in Deutschland 1500–1800*, Stuttgart, Metzler 1974.

Ernstberger, Anton: „Josef Rank in Zensurhaft. Prag 1844“, *Stifter-Jahrbuch* 7, Gräfelfing bei München, E. Gans 1962, s. 113–130.

Even-Zohar, Itamar: *Papers in Culture Research*, Tel Aviv, Tel Aviv University 2005.

Fernández Couceiro, Eduardo: „O národním humanismu, jeho domnělém zakladateli a takzvaném manifestu“, *Česká literatura* 62, 2014, č. 2, s. 252–268.

Fesl, Michael Josef: „Nachwort und Vorwort“, in Bernard Bolzano: *Erbauungsbüchlein für die Gebildeten unter den katholischen Christen*, ed. Michael Josef Fesl, sv. 2, *Mein Glaube*, Wien, Wilhelm Braumüller 1850, s. 75–80.

Fiková, Marta: „Cenzor jako spoluautor“ [1996], přel. Marie Havránková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 400–415.

Forst, Vladimír – Merhaut, Luboš – Opelík, Jiří (eds.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 1–4, Praha, Academia 1985, 1993, 2000, 2008.

Foucault, Michel: *Dějiny sexuality*, díl 1, *Vůle k vědění* [1976], přel. Čestmír Pelikán, Praha, Herrmann & synové 1999.

Franc, Zdeněk: „Zaměstnanci Pražské univerzitní knihovny v letech 1777–1918“, *Zpravodaj Státní knihovny ČSR* 24, 1986, č. 6, s. 41–48.

Francev, Vladimir Andrejevič: „K historii vydání Remešského evangelia“, *Časopis Musea Království českého* 74, 1900, s. 164–179.

Gabriel, František: „Hankova aféra s Májovým snem“, *Listy filologické* 59, 1932, s. 48–55, 157–165, 258–275.

Gabriel, František: „Osudy Hankova Dalimila z r. 1823“, *Listy filologické* 60, 1933, s. 157–168.

Gbúrová, Marcela: Liberalism According to Štefan Launer or on an Ethno-Emancipation Theory“, *Slovak Journal of Political Sciences* 14, 2014, č. 2, s. 121–148.

Giese, Ursula: „Studie zur Geschichte der Pressegesetzgebung, der Zensur und des Zeitungswesens im frühen Vormärz. Auf Grund bisher unveröffentlichter Dokumente aus Wiener Archiven“, *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 6, 1965, sloupce 341–546.

Griesinger, Gerda: *Das Salzburger Zensurwesen im Vormärz*, disertační práce, Universität Wien 1969.

Grund, Antonín: „Příspěvek k politické stránce Kollárovy slovanské vzájemnosti“, in Josef Jirásek, František Tichý (eds.): *Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný univ. prof. dr. Albertu Pražákovi k třicátému výročí jeho literární činnosti*, Bratislava, Akciová tiskárna Universum 1931, s. 34–40.

Grygar, Mojmir: *Skrytá svědectví v díle Karla Hynka Máchy*, Praha, Filosofia 2010.

Grzywacz, Małgorzata: „Leben unter Doppelzensur. Bernard Bolzano und die österreichische Zensur der Ära Metternich“, *Studia Germanica Posnaniensia* 22, 1995, s. 55–64.

Guggenbühl, Christoph: *Zensur und Pressefreiheit. Kommunikationskontrolle in Zürich an der Wende zum 19. Jahrhundert*, Zürich, Chronos 1996.

Habermas, Jürgen: *Strukturální přeměna veřejnosti. Zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*, přel. Alena Bakešová, Josef Velek, Praha, Filosofia 2000.

Hábl, Jan: *Učit (se) příběhem. Komenského Labyrint a didaktické možnosti narativní alegorie*, Brno, Host 2013.

Hadamowsky, Franz: „Ein Jahrhundert Literatur- und Theaterzensur in Österreich (1751–1848)“, in Herbert Zeman (ed.): *Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert (1750–1830)*, sv. 1, Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt 1979, s. 289–305.

Haefs, Wilhelm: „Zensur“, in Heinz Thoma (ed.): *Handbuch Europäische Aufklärung. Begriffe – Konzepte – Wirkung*, Stuttgart – Weimar, J. B Metzler 2015, s. 558–567.

Hajniš, František: „Před čtvrt stoletím. Upomínky na některé doby, v kterých Fr. Jaromír Rubeš a někteří jiní dráhu spisovatelskou nastoupili“, in *Po desíti letech. Zpomínky na Františka Jaromíra Rubeše*, Praha, K. Schreyer – Hynek Fuchs 1863, s. 118–132.

Hanuš, Ignác Jan: *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849 als ein Beitrag zur böhmischen Literatur-Geschichte dargestellt*, Prag, H. Dominicus 1868.

Hanuš, Josef: *Život a spisy Václava Bolemlíra Nebeského*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1896.

Havránek, Jan: „Bolzanos ‚Vom besten Staate‘ und Cabets ‚Voyage en Ikarie‘“, in Curt Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981, s. 61–92.

Havránek, Jan (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 3, 1802–1918, Praha, Univerzita Karlova 1997.

Heidler, Jan: *Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových*, Praha, Matice česká 1920.

Heindl, Waltraud: „Der ‚Mitautor‘. Überlegungen zur literarischen Zensur und staatsbürgerlichen Mentalität im habsburgischen Biedermeier und Vormärz“, in Peter Hanak, Waltraud Heindl, Stefan Malfer, Eva Sornogyi (eds.): *Kultur und Politik in Österreich und Ungarn*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 1994, s. 38–60.

Heindl, Waltraud: „Zensur und Zensoren, 1750–1850. Literarische Zensur und staatsbürgerliche Mentalität in Zentraleuropa. Das Problem Zensur in Zentraleuropa“, in Marie-Elizabeth Ducreux, Martin Svatoš (eds.): *Libri Prohibiti. La censure dans l'espace habsbourgeois 1650–1850*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 2005, s. 27–38.

Hendrich, Josef: „Jak odůvodnila censura zákaz Didaktiky Komenského“, in *Pedagogický sborník na počest Otakara Kádnera*, Praha, Škola vysokých studií pedagogických v Praze 1930, s. 264–266.

Hermann, Eva: „Die Buchstadt Leipzig und ihre Rolle bei der Vorbereitung der bürgerlichen Revolution in Ungarn“, *Beiträge zur Geschichte Buchwesens* 1, 1965, s. 53–251.

Hirschberger, Johannes: *Geschichte der Philosophie*, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, Herder 1991.

Hlobil, Tomáš: „Johann Heinrich Dambeck's Prague University Lectures on Aesthetics: An Unknown Chapter in the History of Anthropological Aesthetics“, *Estetika* 50 (6), 2013, č. 2, s. 212–231.

Hlobil, Tomáš: *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem*, díl 2, *Závěr rané pražské univerzitní estetiky ve střeoevropských souvislostech 1805–1848*, Praha, Togga ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci 2016

Höbelt, Lothar: „The Austrian Empire“, in Robert Justin Goldstein (ed.): *The War for the Public Mind. Political Censorship in Nineteenth-Century Europe*, Westport, Praeger 2000, s. 211–238.

Hoch, Karel: „Rakouská censura před rokem 1848“, *Časopis svobodné školy politických nauk v Praze* 3, 1930/1931, č. 2, s. 49–55.

Holanová, Markéta: „Ukrutný konec čtenáře krváků. Kampaň F. A. Urbánka proti kolportážním románům jako případ morální paniky“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr

Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 589–603.

Holquist, Michael: „Pokřivený originál: paradox cenzury“ [1994], přel. Michal Charypar, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 103–118.

Holubová, Irena: *Hankovy překlady Gessnerových idyl*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2009.

Houben, Heinrich Hubert: *Der ewige Zensor. Längs- u. Querschnitte durch d. Geschichte d. Buch- u. Theaterzensur*, Kronberg/Ts., Athenäum-Verlag 1978 [1926].

Hovorka, Josef Miroslav: *Dějiny Gremia knihkupcův a nakladatelů pražských. Na základě archivních pramenů gremiálních*, Praha, Gremium knihkupcův a nakladatelů pražských 1921.

Hroch, Miroslav: *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha, Mladá fronta 1999.

Huig, Michael: „Palackého návrh historického freskového cyklu, 1847“, in František Šmahel, Eva Doležalová (eds.): *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek. Sborník z jubilejní konference*, Praha, Historický ústav AV ČR 1999, s. 31–42.

Hýsek, Miloslav: „O profesuru češtiny po Janu Nejedlém“, *Listy filologické* 64, 1937, s. 187–207.

Chartier, Roger: „Vydavatel jako cenzor: Le Breton a *Encyklopedie*“ [2011], přel. Eva Sládková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 362–376.

Chartier, Roger – Cavallo, Guglielmo: „Einleitung“, in tíž (eds.): *Die Welt des Lesens. Von der Schriftrolle zum Bildschirm*, Frankfurt am Main – New York, Campus 1999, s. 9–57.

Charypar, Michal: „1863–1918. V zájmu širší a užší vlasti. Literární cenzura v éře měšťanského liberalismu a modernismu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 477–560.

Charypar, Michal: „K textologickým sporům o Máchovo dílo“, in Karel Hynek Mácha: *Prózy*, Česká knižnice, eds. Zdeněk Hrbata, Martin Procházka, Martin Stluka, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2008.

Charypar, Michal: *Karel Sabina: „epigon“ a tvůrce. Textová příbuzenství jako zdroj smyslu a poznání*, Praha, Academia 2010.

Charypar, Michal: *Máchovské interpretace*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2011.

Charypar, Michal: „Otázky rukopisu Máchova *Máje*. K chystané kritické edici básně“, *Česká literatura* 65, 2017, č. 4, s. 540–564.

Charypar, Michal: „Prameny Máchova *Máje*. Fakta a hypotézy“, rukopis.

Chvojka, Michal: *Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie*, Frankfurt am Main, Peter Lang 2010.

Jakubcová, Alena (ed.): *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha, Academia – Divadelní ústav 2007.

Jakubec, Jan: „F. VI. Heka ‚Veliký pátek‘“, *Sborník filologický* 7, 1922, s. 89–99.

Jakubec, Jan: „Původní podoba Kollárových ‚Básní‘ z r. 1821“, *Obzor literární a umělecký* 3, 1901, č. 7, s. 97–99.

Jameson, Fredric: *The Political Unconscious. Narrative as a socially symbolic act* [1981], London – New York: Routledge 2008.

Janáček, Pavel – Wögerbauer, Michael – Píša, Petr – Šámal, Petr: „Úvod. Monografie o literární cenze v epoše mezi druhou a třetí revolucí knihy“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 19–59.

Janáček, Pavel: „1938–1949. V zájmu národa. Literární cenzura v období krize liberalismu a eroze modernity“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 883–1007, zde s. 915–958.

Janáček, Pavel: „1989–2014. V zájmu jednotlivce. Literární cenzura v období neoliberalismu a postmoderny“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1361–1464.

Janáček, Pavel: *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*, Brno, Host 2004.

Janáček, Pavel: „Literatura malého národa: K pojetí vertikální diferenciaci v Jungmannově projektu“, *Česká literatura* 48, 2000, č. 6, s. 581–591.

Janáček, Pavel: „Produktivní role cenzury. Na okraj knihy V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014“. Přednáška v Bohemistickém kruhu, FF UK 20. 10. 2015.

Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2005.

Janský, Karel: „Tajemství Křivokladu“, in Karel Janský, Vojtěch Jirát: *Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie*, Praha, Václav Petr 1941, s. 7–14.

Janský, Karel: „Vydavatelské poznámky“, in Karel Hynek Mácha: *Básně a dramatické zlomky*, Spisy Karla Hynka Máchy [Knihovna klasiků], sv. 1, ed. Karel Janský, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1959, s. 327–473.

Janský, Karel: *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha, Melantrich 1953.

Jelínek, Milan: „Der Purismus in der Entwicklung der tschechischen Schriftsprache im 19. und 20. Jahrhundert“, in Klaus Trost (ed.): *Deutsch-tschechische Sprachbeziehungen. Germanismen, Personennamen, Ortsnamen*, Regensburg, S. Roderer 2000, s. 9–63

Jireček, Josef: „Úvod“, in *Fontes rerum Bohemicarum*, díl 3, Praha, Nadání Františka Palackého 1882, s. iii–xxviii.

Jireček, Konstantin: „P. J. Šafařík mezi Jihoslovany“, *Osvěta* 25, 1895, s. 386–405, 691–706.

Johanides, Josef: *František Vladislav Hek*, Praha, Melantrich 1976.

Kalousek, Josef: *Děje Král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy*, Praha, Královská česká společnost nauk 1885.

Kaplan, Karel – Tomášek, Dušan: *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky 1994.

Kazbunda, Karel: „Karel Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové“, *Český časopis historický* 32, 1926, č. 1–3, s. 33–61, 299–334, 542–569.

Kazbunda, Karel: *Karel Havlíček Borovský*, sv. 1–3, Praha, Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor archivní správy a spisové služby 2013.

Kazbunda, Karel: *Sabina. Neuzavřený případ policejního konfidenta*, ed. Martin Kučera, Praha, Karolinum 2006.

Kisch, Guido: „Die Zensur jüdischer Bücher in Böhmen. Beiträge zu ihrer Geschichte“, *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik* 2, 1930, s. 456–490.

Klauberová, Olga: „Cenzura a komunikace“, *Čtenář* 47, 1995, č. 1–5, s. 24–27, 55–57, 111–113, 146–147, 183–184.

Kopáč, Radim – Schwarz, Josef: *Zůstaňtež tudíž tajemstvím... Známá i neznámá erotika (a skatologika) v české literatuře 1809–2009*, Praha, Artes Liberales 2010.

Kopecký, Milan: „K autorství spisu Geschichte der schönen Redekünste bei den Böhmen“, *Česká literatura* 20, 1972, č. 3, s. 243–249.

Köpl, Karel: „Palacký und die Censur“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 646–688.

Kořalka, Jiří: „František Palacký und die böhmischen Bolzanisten“, in Helmut Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik. Staat, Nation und Religion als Herausforderung für die Philosophie im Kontext von Spätaufklärung, Frühnationalismus und Restauration*, Wien – Köln – Graz, Böhlau 2000, s. 201–220.

Kořalka, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha, Argo 1996.

Kořalka, Jiří: *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha, Argo 1998.

Král, Josef: „K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu. Dodatky k článku ‚O prosodii české‘“, *Listy filologické* 22, 1895, s. 33–65.

Král, Josef: „O prosodii české“, *Listy filologické* 21, 1894, s. 1–35, 161–192, 241–265, 321–353, 401–448.

Králík, Oldřich: *Demystifikovat Máchu. Tři studie*, Ostrava, Profil 1969.

Králík, Oldřich: „Mácha na posmrtné cenzuře“, *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 78–116.

Králík, Oldřich: „Schiller u rakouské censury 1822“, *Česká literatura* 4, 1956, č. 1, s. 89–90.

Krčma, František: „O Alšově Máji a o básni úvodní dedikované Hynku Kommovi“, *Magazin Družstevní práce* 4, 1936/1937, s. 39–41.

Krčma, František: „Dva příspěvky máchovské“, *Listy filologické* 68, 1941, č. 1, s. 56–62.

Krčma, František: *Karel Hynek Mácha: soupis prací o jeho životě, díle a kultu*, Praha, Svaz knihkupců a nakladatelů ČSR 1932.

Krejčí, Karel: „Langerovy ‚České lesy‘ ve světle úředních dokumentů. Příspěvek k dějinám českého polonofilství“, *Listy filologické* 57, 1930, s. 209–222.

Krejčová, Iva: „Jungmanns Ideal von Nationalliteratur im Kontext der zeitgenössischen deutschen Vorstellungen einer modernen Nationalkultur“, *Brücken* 22, 2014, č. 1/2, s. 225–244.

Křivský, Pavel: „Das Entstehen, die Herausgabe und das Projekt der 2. Ausgabe von Bolzanos Lehrbuch der Religionswissenschaft“, in Curt Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981, s. 64–83.

Křivský, Pavel: „Entstehen und Herausgabe Bolzanos Wissenschaftslehre“, in *Bernard Bolzano 1781–1848*, Praha, Univerzita Karlova 1981, s. 93–110.

Křivský, Pavel: „Nařčení Bernarda Bolzana z kantovství roku 1821“, *Literární archiv* 16, 1985, s. 41–47.

Křivský, Pavel: „Papež Řehoř XVI. a vídeňský nuncius o panslavismu a husitství v Čechách v roce 1844“, *Husitský Tábor* 9, 1986–1987, s. 351–368.

Kubátová, Ludmila: „K cenzuře hebrejských a židovských knih, tisků a rukopisů v Čechách od poloviny 16. století do poloviny 19. století“, *Národní knihovna* 14, 2003, č. 1, s. 12–20.

Kuchařová, Hedvika: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera. Příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové“, *Knihy a dějiny* 18–19, 2011–2012, s. 39–54.

Kuchařová, Hedvika: „Náboženská literatura předbřeznového období pod drobnohledem. Cenzurní protokoly Hieronyma Josepha Zeidlera“, Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 289–303.

Kuchařová, Hedvika – Vondráček, Radim: „Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století“, *Umění* 61, 2013, č. 4, s. 325–340.

Kucher, Primus-Heinz: „Prag – Leipzig – Wien: Aspekte des literarischen Feldes um 1820. Zeitgenössisches Textangebot und dessen mögliche Rezeption durch Carl A. Postl / Charles Sealsfield“, in Alexander Ritter (ed.): *Charles Sealsfield. Lehrjahre eines Romanciers 1808–1829. Vom spätjosefinischen Prag ins demokratische Amerika*, Wien, Praesens 2007, s. 37–53.

Kucher, Primus-Heinz: *Ungleichzeitige/verspätete Moderne. Prosaformen in der österreichischen Literatur*, Tübingen – Basel, A. Francke 2002.

Künast, Hans-Jörg: „Lesen macht krank und kann tödlich sein. Lesesucht und Selbstmord um 1800“, in Sandra Rühr (ed.): *Sinn und Unsinn des Lesens. Gegenstände, Darstellungen und Argumente aus Geschichte und Gegenwart*, Göttingen, V&R Unipress 2013, s. 121–142.

Künne, Wolfgang: „Die Ernte wird erscheinen...‘ Die Geschichte der Bolzano-Rezeption (1848–1939)“, in týž: *Versuche über Bolzano. Essays on Bolzano*, Sankt Augustin, Academia-Verlag 2008, s. 305–404.

Künne, Wolfgang: „Die theologischen Gutachten in den Verfahren gegen den Professor und Priester Bolzano“, in týž: *Versuche über Bolzano. Essays on Bolzano*, Sankt Augustin, Academia Verlag 2008, s. 67–102.

Künne, Wolfgang: „*Il pessimo prete Bolzano*. Bernard Bolzano und die Römische Zensur“, in Wolfgang Künne – Petr Píša: „*weil ich den kirchlichen sowohl als weltlichen Behörden mißfiel*“. *Bernard Bolzano auf dem Index*, Sankt Augustin, Academia Verlag, 2018, v tisku, s. 9–72.

Kusáková, Lenka: „Česká literatura první poloviny 19. století mezi státní a národní cenzurou“, in Lenka Jungmannová (ed.): *Česká literatura rozhraní a okraje. IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?)*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis 2010, s. 523–532.

Kusáková, Lenka: „Překlady německé zábavné prózy v procesu formování novočeské beletristiky a její čtenářské základny (studie na materiálu povídek H. Claurena)“, in Dalibor Tureček, Zuzana Urválková (eds.): *Mezi texty a metodami. Národní a univerzální v české literatuře 19. století*, Olomouc, Periplum 2006, s. 187–222.

Kusáková, Lenka: *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*, Praha, Academia 2012.

Lechner, Silvester: *Gelehrte Kritik und Restauration. Metternichs Wissenschafts- und Pressepolitik und die Wiener „Jahrbücher der Literatur“ (1818–1849)*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1977.

Lemberg, Eugen: „Die Besetzung der Lehrkanzel für Aesthetik an der Prager Universität im Jahre 1811. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Idealismus in Böhmen und zu einer Böhmisches Geistesgeschichte in Generationen“, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 68, 1930, s. 55–70.

Lemberg, Eugen: *Grundlagen des nationalen Erwachens in Böhmen. Geistesgeschichtliche Studie, am Lebensgang Josef Georg Meinerts (1773–1844) unternommen*, Reichenberg, Gebrüder Stiepel 1932.

Lengauer, Hubert: *Ästhetik und liberale Opposition. Zur Rollenproblematik des Schriftstellers in der österreichischen Literatur um 1848*, Wien – Köln, Böhlau 1989.

Lisický, Alois: „Spor o i a y“, *Časopis Musea Království českého* 72, 1898, s. 308–332, 454–493.

Lommer, Markus: „Seidel von Rosenthal, Johann Esaias“, in *Neue Deutsche Biographie*, sv. 24, Schwarz–Stader, Berlin, Duncker & Humblot 2010, s. 174–175.

Loseff, Lev: *On the Beneficence of Censorship. Aesopian Language in Modern Russian Literature*, přel. Jane Bobko, München, Otto Sagner 1984.

Losev, Lev: „Ezopský jazyk jako literární systém“ [1984], přel. Stefan Segi, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenze*, Brno, Host 2012, s. 251–284.

Loužil, Jaromír: *Bernard Bolzano*, Praha, Melantrich 1978.

Loužil, Jaromír: „Bernard Bolzano – apologet, nebo kacír?“, *Filosofický časopis* 56, 1998, č. 6, s. 895–914.

Loužil, Jaromír: „Bohemia Aloise Uhla a antibohemia Josefa Jungmanna“, *Literární archiv* 8–9, 1974, s. 53–77.

Loužil, Jaromír: „Einleitung des Herausgebers“ in Bernard Bolzano: *Sozialphilosophische Schriften*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, řada 2A, díl 14, eds. Jan Berg, Jaromír Loužil, Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1975, s. 9–17.

Loužil, Jaromír: „Nakolik bylo české myšlení rakouské?“, in Zdeněk Hojda – Roman Prahel (eds.): *Český lev a rakouský orel v 19. století. Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Praha, KLP 1996, s. 77–83.

Lukas, Jiří: „Pražská devoční grafika první poloviny 19. století a tisky Jana Pachmayera ze sbírek Muzea hlavního města Prahy“, in Jiří Lukas – Petr Píša – Michael Wögerbauer: *Svaté obrázky. Pražská devoční grafika 18. a 19. století*, Praha, Muzeum hlavního města Prahy 2017, s. 115–119.

Maase, Kaspar: „Militäreinsatz gegen ‚Schmutz und Schund‘. Zensur und kulturelle Regulierung populärer Lektüre im Ersten Weltkrieg“, in Bernd Kortländer, Enno Stahl (eds.): *Zensur im 19. Jahrhundert. Das literarische Leben aus Sicht seiner Überwacher*, Bielefeld, Aisthesis Verlag 2012, s. 23–44.

Macura, Vladimír: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany, H&H 1995.

Maděra, Vladislav: „Proč byl Čelakovský zbaven funkce redaktora? Byl Václav Hanka donáščem?“, *Slovanský přehled* 50 1964, č. 1, s. 30–33.

Machek, Jakub: *Počátky populární kultury v českých zemích. Tištěná média a velkoměstská kultura kolem roku 1900*, Praha: Pistorius & Olšanská 2017.

Macho, Andreas: *Von Hans Normann zu A. J. Groß-Hoffinger. Zum politischen Wandel eines Vormärzschriftstellers*, diplomová práce, Philologosch-Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien 2007.

Madl, Claire – Tinková, Daniela (eds.): *Francouzsky švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha, Argo 2012.

Malý, Zbyněk – Malá, Jana: „Dělnické bouře v Čechách r. 1844 a soudobé brožury. (K bibliografii pražského literáta Ferdinanda Schirndinga)“, *Česká bibliografie* 8, 1971, s. 159–191.

Marx, Julius: „Die amtlichen Verbotslisten. Zur Geschichte der vormärzlichen Zensur in Österreich“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 9, 1956, s. 150–185.

Marx, Julius: „Die amtlichen Verbotslisten. Neue Beiträge zur Geschichte der österreichischen Zensur im Vormärz“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 11, 1958, s. 412–466.

Marx, Julius: „Die amtlichen Verbotslisten. Eine Ergänzung“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 23, 1971, s. 385–387.

Marx, Julius: „Die Zensur der Kanzlei Metternichs“, *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 4, 1951, č. 2, s. 170–237.

Marx, Julius: „Uffo Daniel Horn. Beiträge zu seiner Biographie“, in Karl Lechner (ed.): *Festschrift zum 70. Geburtstag von Adalbert Klaar und Herbert Mitscha-Märheim*, Wien, Verein für Landeskunde von Niederösterreich und Wien 1970 (*Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, Neue Folge, 38), s. 352–358.

Marx, Julius: „Vormärzliches Schedenwesen“, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 16, 1963, s. 453–468.

Marx, Julius: *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München, R. Oldenbourg 1959.

Marx, Julius: *Österreichs Kampf gegen die liberalen, radikalen und kommunistischen Schriften 1835–1848 (Beschlagnahme, Schedenverbot, Debitentzug)*, Wien, Hermann Böhlaus Nachf. 1969.

Menčík, Ferdinand: „Censura v Čechách a na Moravě“, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná* 1888, Praha 1889, s. 85–136.

Mourek, Václav Emanuel: „Palacký jako vydavatel německého časopisu vlasteneckého musea v letech 1827–31“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 269–289.

Müller, Jan Patrick: *Literaturmarkt, Schreiben und Publizieren im Prosawerk Karl Herloßsohns (1802–1849)*, Bielefeld, Aisthesis Verlag 2015.

Müller, Beate: „Zensurforschung: Paradigmen, Konzepte, Theorien“, in Ursula Rautenberg (ed.): *Buchwissenschaft in Deutschland: Ein Handbuch*, Berlin, Walter De Gruyter 2010, s. 321–360.

Müllerová, Beate: „Cenzura a kulturní regulace: mapování terénu“ [2004], přel. Pavel Janáček, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 217–247.

Nagler, Heribert: *Regierung, Publizistik und öffentliche Meinung in den Jahren 1809–1815*, disertační práce, Universität Wien 1926.

Neumaier, Otto: „Bolzanos schönere Welt, oder: die Geburt der Utopie aus dem systematischen Denken“, in Kurt F. Strasser (ed.): *Bernard Bolzanos bessere Welt. Akten der internationalen Tagung Salzburg, 27. und 28. Mai 2010*, Brno, L. Marek 2011, s. 135–172.

Nosovský, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*, Praha, vl. n. 1927.

Novák, Arne: „Jungmannův článek o klassičnosti v literatuře“, *Listy filologické* 37, 1910, s. 110–123.

Novák, Miroslav: „Rakouská policie a politický vývoj v Čechách před rokem 1848“, *Sborník archivních prací* 3, 1953, č. 1, s. 43–167.

Novotný, Jan: *František Cyril Kampelík*, Praha, Melantrich 1975.

Oberkofler, Gerhard: *Studien zur Geschichte der österreichischen Rechtswissenschaft*, Frankfurt am Main, Lang 1984.

Obrátil, Karel Jaroslav: „Nejstarší české erotikum“, *Český bibliofil* 2, 1929, s. 63–67.

Olechowski, Thomas: *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien, Manz 2004.

Otto, Ulla: *Die literarische Zensur als Problem der Soziologie der Politik*, Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag 1968.

Pattersonová, Annabel: „Prynny uši neboli hermeneutika cenzury“ [1984], přel. Ondřej Hanus, in Tomáš Pavlíček, Petr Piša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 285–331.

Pavlíček, Tomáš: „Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za druhé republiky“, *Literární archiv* 38, 2006, s. 259–290.

Pavlíček, Tomáš: „Literatura okraje na hraně zákona“, in Lenka Jungmannová (ed.): *Česká literatura rozhraní a okraje: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literaura (?)*, Praha, Ústav pro českou literaturu 2010, s. 547–556.

Pavlíček, Tomáš: „Zákonem proti braku a pornografii. Pokus o ochranu naivního čtenáře v cenzurním systému liberálního typu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 759–774.

Pavlíková, Marie: „Bernard Bolzanos Vorlesungen über die Logik und ihre erste tschechische Übersetzung“, in Wolfgang Steinitz (ed.): *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, Berlin, Akademie Verlag 1966, s. 511–518.

Pavlíková, Marie: „Bolzanos ‚Beiträge‘“, in Curt Christian (ed.): *Bernard Bolzano. Leben und Wirkung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981, s. 111–130.

Pavlíková, Marie: *Bolzanovo působení na pražské univerzitě*, Praha, Univerzita Karlova 1985.

Pavlíková, Marie: „Vztah Josefa Jungmanna k Bernardu Bolzanovi a jeho žákům“, *Literární archiv* 8–9, 1974, s. 79–102.

Pelán, Jiří: „Neuberský sborník a Hynek z Poděbrad“, *Česká literatura* 44, 1996, č. 5, s. 459–479.

Pešek, Josef: „Herloszsohnův časopis ‚Der Komet‘ a Jaroslav Langer“, *Listy filologické* 39, 1912, s. 257–262.

Pešek, Josef: „Josef Chmela a jeho vydání Komenského ‚Světa v obrazech‘“, *Česká revue* 21, 1928/1929, s. 17–20, 97–99, 151–153, 210–215, 268–271.

Petrasová, Taťána: „Mystifikace nebo vážná hra. Liběchovský Slavín“, in Martin Hrdina, Kateřina Piorecká (eds.): *Historické fikce a mystifikace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 33. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 21.–23. února 2013*, Praha, Academia 2014, s. 157–165.

Petrbok, Václav: „Wilhelm Marsano“, *Česká divadelní encyklopedie*, <encyklopedie.idu.cz/index.php/Marsano,_Wilhelm> [4. 9. 2017].

Pichler, Tibor: „Slovanstvo ako Európanstvo: Štěpan Launer a jeho predstava modernizácie“, *Filozofia* 59, 2004, č. 10, s. 697–706.

Piorecká, Kateřina: „Dobrodružství cestujících. Model polemiky ve třicátých letech 19. století“, in Kateřina Piorecká, Ivo Navrátil (eds.): *Karel Jaromír Erben a úloha paměťových institucí v historických proměnách. Referáty z vědecké konference konané ve dnech 15.–16. dubna 2011 na Malé Skále*, sv. 2, Semily, Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily – Pekařova společnost Českého ráje v Turnově 2011 (*Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Supplementum 14), s. 108–118.

Píša, Petr: „„Aby bez závady prošlo.“ Strategie Václava Hanky při styku s předbřeznovou cenzurou“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR – Academia 2015, s. 305–316.

Píša, Petr: „Cenzura svatých obrázků v první polovině 19. století“, in Jiří Lukas – Petr Píša – Michael Wögerbauer: *Svaté obrázky. Pražská devoční grafika 18. a 19. století*, Praha, Muzeum hlavního města Prahy 2017, s. 173–190.

Petr Píša: „Důkaz sporem. Polemika o smyslu českého národa ve 40. letech 19. století a její cenzurní aspekt“, in Je. N. Kovtun, Sergej Sergejevič Skorvid, Dmitrij Kirillovič Poljakov Konstantin Nikolajevič Cimbajev (eds.): *Slavjane i Central'naja Jevropa: jazyki, istorija, kul'tura*, Moskva, Polimedia 2015, s. 434–440.

Píša, Petr: „Dvoji role cenzury při konstituování národního vědomí“, in Dagmar Heeg (ed.): *m*OST 2009. Österreichische StudierendenTagung für SlawistInnen*, München – Berlin, Verlag Otto Sagner 2011, s. 179–184.

Píša, Petr: „Chvojka, Michal: Josef Graf Sedlnitzky als Präsident der Polizei- und Zensurhofstelle in Wien (1817–1848). Ein Beitrag zur Geschichte der Staatspolizei in der Habsburgermonarchie“ [recenze], *Český časopis historický* 109, 2011, č. 4, s. 859–862.

Píša, Petr: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2010.

Píša, Petr: „Možnosti a meze intervence: František Palacký a rakouská cenzura ve 20. letech 19. století“, *Táborský archiv* 15, 2011, s. 91–102.

Píša, Petr: „„Ob es auch wert sei zu erscheinen.“ Bernard Bolzano und die österreichische Zensur“, in Petr Píša – Wolfgang Künne: *„weil ich den kirchlichen sowohl als weltlichen Behörden mißfiel“. Bernard Bolzano auf dem Index*, Sankt Augustin, Academia Verlag, 2018, v tisku, s. 73–164.

Píša, Petr: „„Policajtštější nežli Obrpolicajti říšští.“ Cenzor Zimmermann a česká předbřeznová literatura“, *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 9, s. 30–33.

Píša, Petr: „1810–1848. V zájmu nevzdělaného čtenáře. Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR – Academia 2015, s. 221–285.

Pohorský, Miloš: „K edici ‚věčného‘ Máje“, in Karel Hynek Mácha: *Máj, máj, věčný máj*, ed. Miloš Pohorský, [Praha], Obec spisovatelů, s. iii–iv.

Pokorná, Magdaléna: „Čechy spráskají prý nejlépe opět Čechové“. Glosy k fungování předbřeznové cenzury“, in Helena Lorenzová, Taťána Petrasová (eds.): *Biedermeier v českých*

zemích. *Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha, KLP 2004, s. 71–78.

Pokorná, Magdaléna: „*Historie girondinů a Žižkova smrt*. Dva modelové příklady regulace literární komunikace v polovině 19. století“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 423–434.

Pokorná, Magdaléna: „Mikovcův Lumír ve světle úředních dokumentů. Případ Palacký“, *Literární archiv* 38, 2006, s. 171–179.

Pokorná, Magdaléna: „1848–1863. V zájmu svobody a řádu. Literární cenzura v revoluci a neoabsolutismu“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 345–420.

Pospíšil, Milan: „Habsburk a Přemyslovec očima Franze Grillparzera“, in Roman Prahel, Zdeněk Hojda (eds.): *Český lev a rakouský orel v 19. století*, Praha, KLP 1996, s. 90–97.

Pospíšil, Milan: „Meyerbeerovi Hugenoti v Praze a rakouská cenzura. K 150. výročí skladatelova úmrtí 2. května 1864“, *Divadelní revue* 25, 2014, č. 1, s. 32–44.

Pospíšil, Milan: „Österreichische Opernzensur in Prag: Gustave III und La Juive“, in Sebastian Werr (ed.): *Eugène Scribe und das europäische Musiktheater*, Berlin, Lit 2007, s. 122–152.

Prunitsch, Christian: „Zur Konzeptualisierung der tschechischen als einer kleinen Literatur an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert“, in Steffen Höhne, Andreas Ohme (eds.): *Prozesse kultureller Integration und Desintegration. Deutsche, Tschechen, Böhmen im 19. Jahrhundert*, München, R. Oldenbourg 2005, s. 51–71.

Pynsent, Robert B.: „Liturgické otvory: K poetice Máchova *Máje*“, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Bohemica litteraria. Řada literárněvědná bohemistická* 53 (5), 2004, č. 7, s. 5–44.

Regenfelder, Jane: „Der sogenannte ‚Bolzano-Prozeß‘ und das Wartburgfest“, in Helmut Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik. Staat, Nation und Religion als Herausforderung für die Philosophie im Kontext von Spätaufklärung, Frühnationalismus und Restauration*, Wien – Köln – Graz, Böhlau 2000, s. 149–178.

Rietra, Madeleine: „Österreich und dessen Zukunft. Zur Österreich-Utopie des Freiherrn Viktor Franz von Andrian-Werburg“, in Klaus Amman – Hubert Lengauer – Karl Wagner (edd.): *Literarisches Leben in Österreich 1848–1900*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau 2000, s. 42–59.

Rosenfeld, Sophia: „Writing the History of Censorship in the Age of Enlightenment“, in Daniel Gordon (ed.): *Postmodernism and the Enlightenment: New Perspectives in 18th Century French Intellectual History*, London 2001, s. 117–145.

Rumpler, Helmut: *Österreichische Geschichte 1804–1914. Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien, Ueberreuter 1997.

Rybička, Antonín: „K životopisu Štěpničkovu“, *Koleda* 5, 1880, s. 384.

Rybička, Antonín: *Přední křísitelé národa českého. Boje a usilování o právo jazyka českého začátkem přítomného století*, Praha, F. Šimáček 1883.

Řezníková, Lenka a kol.: *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*, Praha, Scriptorium 2014.

Říhová, Zuzana: „Zamyslete se však jednu krátkou tichou chvíli nad tou Součkovou“. K publikačním osudům *Neznámého člověka* Milady Součkové“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1071–1082.

Sak, Robert: *Rieger. Příběh Čecha devatenáctého věku*, Semily, Městský úřad Semily 1993.

Seeba, Hinrich C.: „Doba předbřeznová: Mezi revolucí a restaurací“ [1998], in Ehrhard Bahr a kol.: *Dějiny německé literatury*, díl 2, *Od osvícenství k době předbřeznové*, přel. Markéta Kachlíková, Praha, Karolinum 2006, s. 331–403.

Segi, Stefan: „O Honzíkově cestě a liberální cenzuře. Regulace na poli literatury pro děti a mládež“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1495–1507.

Schätz, Maria: *Die österreichische Zensur und ihre Bekämpfung in der Zeit von 1830–1847*, disertační práce, Universität Wien 1939.

Schembor, Friedrich Wilhelm: „Die Zeitungen in den österreichischen Provinzhauptstädten 1808“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 12, 2010, č. 2, s. 39–50.

Schembor, Friedrich Wilhelm: „In- und ausländische Zeitungen. Anfang des 19. Jahrhunderts im österreichischen Kaisertum“, *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich* 11, 2009, č. 2, s. 7–53.

Schembor, Friedrich Wilhelm: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen Zeit. Eine Dokumentation auf Grund der Akten der Obersten Polizei- und*

Zensurhofstelle, Wien, Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 2010 (elektronická publikace).

Schenda, Rudolf: *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag 1977.

Scherl, Adolf: „K nejstarším dějinám divadelní cenzury v Čechách“, *Divadelní revue* 25, 2014, č. 1, s. 7–18.

Schwedt, Hermann H.: „Rom und der europäische Reformkatholizismus im Vormärz“, in Helmut Rumpler (ed.): *Bernard Bolzano und die Politik. Staat, Nation und Religion als Herausforderung für die Philosophie im Kontext von Spätaufklärung, Frühnationalismus und Restauration*, Wien – Köln – Graz, Böhlau 2000, s. 131–148.

Skalička, Jiří: „Satiry Josefa Jaroslava Langra kontra cenzura“, in Josef Š. Kvapil (ed.): *Studie o literatuře a překladatelství*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962 (*Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Philosophica* 13. *Philologica* 8), s. 5–16.

Sklenář, Karel: *Jan Erazim Vocoel. Zakladatel české archeologie*, Praha, Melantrich 1981.

Slavík, Ivan: „Máchův cenzor“ [1986], in týž: *Tváře za zrcadlem*, Praha, Vyšehrad 1996, s. 118–122.

Soukup, Daniel: „*Cikáni*“ a česká vesnice. *Konstrukty cizosti v literatuře 19. století*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2013.

„Soupis Krameriových knížek lidového čtení“, in Václav Rodomil Kramerius: *Knížky lidového čtení*, eds. Ondřej Hausenblas, Jaroslava Janáčková, Lenka Kusáková, Praha, Odeon 1988, s. 317–320.

Stich, Alexandr: „Máchův Vilém a soudobá česká literatura“, in Pavel Vašák (ed.): *Prostor Máchova díla. Soubor máchovských prací*, Praha, Československý spisovatel 1986, s. 155–186.

Storchová, Lucie: „Vědecké reprezentace renezančního humanismu a utváření kolektivních kulturních identit“, *Česká literatura* 62, 2014, č. 2, s. 276–286.

Strejček, Ferdinand: *Naši bojovníci pérem*, Praha, F. Topič 1948.

Střesková, Jaroslava: „Působení Kristiána Karla Andrého v českých zemích“, *Vědecké práce Československého zemědělského muzea* 6, 1966, s. 255–272.

Suppan, Arnold: „Der Illyrismus zwischen Wien und Ofen-Pest. Die illyrischen Zeitungen im Spannungsfeld der Zensurpolitik (1835 bis 1843)“, in Andreas Moritsch (ed.): *Der Austroslavismus. Ein verfrühtes Konzept zur politischen Neugestaltung Mitteleuropas*, Wien, Böhlau 1996, s. 102–124.

Svoboda, Jaroslav: *Za tajemstvím Máchova „Máje“*. Historicko-literární studie, Hronov, A. J. Votruba a syn 1940–1941.

Šafránek, Jan: *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, sv. 1–2, 1848–1913, Praha, Matice česká 1918.

Šámal, Petr: *Soustružníci lidských duší. Lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století (s edicí seznamů zakázaných knih)*, Praha, Academia 2009.

Šámal, Petr: „1949–1989. V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1097–1223, zvl. s. 1102–1124.

Šilhavý, František: „František Bohumír Štěpnička. Příspěvek k dějinám vzkříšení literatury české“, *Časopis Matice moravské* 18, 1894, s. 119–127, 232–241, 318–324.

Šimeček, Zdeněk: „Bibliografie období 1801–1848 a cenzura. (K problematice národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 3, 1963, s. 7–41.

Šimeček, Zdeněk: „Bibliografie období 1801–1848 a církevní cenzura. (K problematice přípravy národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 5, 1966, s. 146–164.

Šimeček, Zdeněk: *Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei*, přel. Armin Hetzer, Wiesbaden, Harrassowitz 2002.

Šimeček, Zdeněk: „Josef Chowanetz. (Osudy publicisty a novináře v době předbřeznové a v revoluci 1848)“, *Sborník Matice moravské* 85, 1966, s. 80–94.

Šimeček, Zdeněk: „Půjčovny knih a čtenářské společnosti v českých zemích a jejich působení do roku 1848“, *Československý časopis historický* 29, 1981, č. 1, s. 63–88.

Šimeček, Zdeněk (1971): „Tisková politika v českých zemích do roku 1848“, *Časopis Matice moravské* 94, 1971, s. 242–252.

Šimeček, Zdeněk – Trávníček, Jiří: *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, Praha, Academia 2014.

Šmahelová, Hana: *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha, Karolinum 2011.

Šmejkalová-Strickland, Jiřina: „Censoring canons: Transitions and prospects of literary institutions in Czechoslovakia“, in Richard Burt (ed.): *The Administration of Aesthetics. Censorship, Political Criticism, and the Public Sphere*, Minneapolis 1994, s. 195–215.

Štaif, Jiří: *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha, Vyšehrad 2009.

Štaif, Jiří: *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830–1851*, Praha, Dokořán 2005.

Šťastný, Jaroslav: „Starosti redaktora ČČMus. Pavla Jos. Šafaříka o název Vocolovy básně ‚Meč a kalich‘ roku 1840“, *Časopis Musea Království českého* 79, 1905, s. 128–129.

Švankmajer, Milan: „K zákazu ‚Labyrintu světa‘ r. 1825“, *Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského (Acta Comeniana)* 18, 1959, s. 169–171.

Švankmajer, Milan: „Pospíšilův pokus o vydání Praxis pietatis r. 1823“, *Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského (Acta Comeniana)* 18, 1959, s. 74–75.

Táborský, Josef: „Joachim Cron, o. cist. (1751–1826) ve světle svých spisů“, *Theologická revue* 75, 2004, č. 3–4, s. 405–419.

Thomas, Brook: „Odysseus před soudem: doprovodné texty“ [1991], přel. Blanka Hemelíková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 438–468.

Tiefttrunk, Karel: *Dějiny Matice české*, Praha, Matice česká 1881.

Tobolka, Zdeněk Václav: „Příspěvky k bližšímu poznání K. Havlíčka“, *Naše doba* 10, 1903, s. 756–761, 837–844.

Tomášek, Dušan: *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*, Praha, Ministerstvo vnitra ČR 1994.

Trapl, Miloslav: *František Matouš Klácel. Život a dílo*, ed. Miloš Trapl, Olomouc, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého 1999.

Trávníček, Jiří: „Ózetefka‘ a jejich ‚elpěčka‘. Prohibita a oddělení zvláštních fondů v době normalizační“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1309–1319.

Truhlář, Antonín: „Josef Chmela. Pokus životopisný“, *Časopis Musea Království českého* 56, 1882, s. 3–25, 185–201, 353–363.

Truhlář, Antonín: „Z redaktorských příhod Palackého“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Matice česká 1898, s. 292–297.

Tučková, Miroslava: „Nově objevené dílo Karla Sabiny“, *Slovesná věda* 4, 1951, s. 67–70.

Tureček, Dalibor: *Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu*, Praha, Divadelní ústav 2001.

Tureček, Dalibor (ed.): *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno, Host 2012.

Uhlíková, Lucie: „Duch a povaha národa v písni... Idealizovaný obraz lidové písně v tištěných sbírkách první poloviny 19. století“, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 333–344.

Uhlíř, Dušan: „Rakouská cenzura, Grillparzer a král Otakar“, in Tomáš Borovský, Libor Jan, Martin Wihoda (eds.): *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno, Matice moravská 2003, s. 785–796.

Urban, Otto: *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, ed. Martin Sekera, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003.

Urbański, Andrzej: „Cenzura – kontrola kontroly. Systém sedmdesátých let [1992], přel. Marie Havránková, in Tomáš Pavlíček, Petr Píša, Michael Wögerbauer (eds.): *Nebezpečná literatura? Antologie z myšlení o literární cenzuře*, Brno, Host 2012, s. 200–216.

Urfus, Valentin: „Bolzanovy představy o nejlepším státě na pozadí osvícenských státovědeckých a utopických idejí“, *Literární archiv* 16, 1985, s. 7–13.

Urválková, Zuzana: *Dvojlomná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu*, Praha, ARSCI 2009.

Vacek, František Alois: „Aforismy z rozličných bohoslovných a i jiných spisovatelů“, *Časopis pro katolické duchovenstvo* 6, 1833, č. 3, s. 464–474.

Vašák, Pavel: *Autor, text a společnost*, Praha, Academia 1986.

Vašák, Pavel: *Metody určování autorství*, Praha, Academia 1980.

Vašák, Pavel: *Sám v davu s Máchou*, Praha, Karolinum 2011.

„Viktorin Kornel ze Všehrd“, *Český svět* 17, 1920/1921, č. 2, s. 1.

Vilikovský, Jan: „Úvod“, in Pavel Josef Šafařík: *Básnické spisy*, Spisy Pavla Josefa Šafaříka, sv. 1, ed. Jan Vilikovský, Bratislava, Učená společnost Šafaříkova 1938, s. v–xxv.

Vlček, Jaroslav: *Pavel Josef Šafařík*, Praha, Bursík & Kohout 1896.

Vlnas, Vít: *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha, Mladá fronta 1993.

Vodička, Felix: *Havlíčkův boj veršem a satirou*, Praha, Osvěta 1952.

Volf, Josef: „Böhmische Nationalblätter. (Zur Geschichte einer beabsichtigten Zeitschrift)“, *Germanoslavica* 1, 1931/1932, č. 4, s. 601–608.

Volf, Josef: „Dobrozdání prof. Františka Jana Svobody o Hankově zamýšleném novém vydání Dalimilovy kroniky z r. 1835“, *Časopis Musea Království českého* 87, 1913, s. 453–461.

Volf, Josef: „K jmenování Pavla Josefa Šafaříka censorem r. 1837“, *Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafaříkovy* 3, 1929, s. 1062–1065.

Volf, Josef: „K počátkům zasílání povinných výtisků novin a časopisů vídeňskému policejnímu úřadu (1802)“, *Časopis československých knihovníků* 2, 1923, s. 172–175.

Volf, Josef: „Palackého dějiny a censura“, *Časopis Musea Království českého* 87, 1913, s. 157–158.

Volf, Josef: „Tomkův Všeobecný dějepis a pražská konsistoř“, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná* 1926, Praha 1927, č. 6, s. 1–39.

Volf, Josef: „Úřední potvrzení mědiryteckých závodů v Praze“, *Časopis Národního musea* 99, 1925, s. 80–81.

Volf, Josef: „Z dějin censury mědirytin“, *Památky archeologické* 33, 1922, s. 160–164.

Volf, Josef: „Z dějin censury“, *Časopis Musea Království českého* 87, 1913, s. 297–299.

Volf, Josef: „Z dějin osvěcenské censury“, *Časopis Národního musea* 98, 1924, s. 221–232.

Volf, Josef: „Zákaz Stentzschova Valdštýna“, *Čas* 28, 1914, č. 34, Hlídka Času 9, s. 6.

Volf, Josef: *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*, Praha, Obec pražská 1931.

Vollmer, Hartmut: *Der deutschsprachige Roman 1815–1820. Bestand, Entwicklung, Gattungen, Rolle und Bedeutung in der Literatur und in der Zeit*, München, Wilhelm Fink 1993.

Wacquant, Loic: „Pierre Bourdieu“, přel. Jadwiga Šanderová, *Biograf* 27, 2002, dostupné online: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2707>.

Walter, Friedrich: *Die österreichische Zentralverwaltung*, díl 2, *Von der Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei bis zur Einrichtung der Ministerialverfassung (1749–1848)*, sv. 1.2, *Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung 1780–1848*, část 2, *Die Zeit Franz' II. (I.) und Ferdinands I. (1792–1848)*, Wien, Adolf Holzhausens Nachfolger 1956.

Walter, Friedrich: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte von 1500–1955*, ed. Adam Wandruszka, Wien, Böhlau 1972.

Weber, Max: „Objektivita' sociálněvědního a sociálněpolitického poznání“, in týž: *Metodologie, sociologie a politika*, ed. Miloš Havelka, Praha, Oikúmené 1998, s. 7–63.

Weyrich, Isabel: *Die Zensur als Mittel der Unterdrückung von liberalen Bestrebungen im österreichischen Vormärz 1830–1848*, disertační práce, Philosophische Fakultät der Universität Wien 1975.

Winter, Eduard: *Bernard Bolzano. Ein Lebensbild*, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, úvodní řada, díl 1, Stuttgart – Bad Cannstatt, Friedrich Frommann Verlag (Günther Holzboog) 1969.

Winter, Eduard: *Der Josefinismus. Die Geschichte des österreichischen Reformkatholizismus 1740–1848*, Berlin, Rütten & Loenning 1962.

Wittmann, Reinhard: „Gibt es eine Leserevolution am Ende des 18. Jahrhunderts?“, in Roger Chartier, Guglielmo Cavallo (eds.): *Die Welt des Lesens. Von der Schriftrolle zum Bildschirm*, Frankfurt am Main – New York, Campus-Verlag 1999, s. 419–454.

Wögebauer, Michael: „1749–1810. V zájmu rozumu a spásy duše. Literární cenzura mezi protireformací a osvícenstvím, in Michael Wögebauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 61–161.

Wögebauer, Michael: „Amand Berghofer: rebel cenzorem“, in Taťána Petrasová, Helena Lorenzová (eds.): *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel*, Praha, KLP 2006, s. 82–91.

Wögebauer, Michael: *Die Ausdifferenzierung des Sozialsystems Literatur in Prag 1760–1820*, disertační práce, Philosophische Fakultät der Universität Wien 2006.

Wögebauer, Michael: „Die Geschichte der Prager Zeitschrift ‚Der Kranz‘ (1820–1824) und das Scheitern ihrer Nachfolgeprojekte ‚Elpore‘, ‚Der Pilger‘ und ‚Bohemia‘“, *Bohemia* 45, 2004, č. 1, s. 132–165.

Wögebauer, Michael: „„Die Zensur ist keine Wissenschaft, sondern eine bloße Polizeianstalt“. Zum Verhältnis von Sozialsystem Literatur und staatlicher Intervention 1780–1820 am Beispiel Prag“, in Alexander Ritter (ed.): *Charles Sealsfield. Lehrjahre eines Romanciers 1808–1829. Vom spätjosefinischen Prag ins demokratische Amerika*, Wien, Praesens 2007, s. 105–124.

Wögebauer, Michael: „„Nekonečné literární boje ohrožující společenskou jednotu“. Židé, literární veřejnost a cenzura“, in Michael Wögebauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 1, s. 179–194.

Wögebauer, Michael: „Předpis a zásah. Univerzita a cenzura jako instituce nařízené ‚poeticae habsburgicae‘“, *Literární archiv* 38, 2006, s. 145–155.

Wolf, Hubert: *Index. Der Vatikan und die verbotenen Bücher*, München, C. H. Beck 2007.

Woodsová, Michel: „Václav Havel a skrytá cenzura. Překlad jako ideologická redukce textu“, přel. Zuzana Říhová, in Michael Wögerbauer, Petr Píša, Petr Šámal, Pavel Janáček a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře, 1749–2014*, Praha, Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR 2015, sv. 2, s. 1347–1359.

Zahradník, Vincenc: „Meine Gedanken und Meinungen 1825“, in týž: *Esthetické názory. „Myšlenky a mínění.“ Dodatky*, Filosofické spisy Vincence Zahradníka, sv. 5, ed. František Čáda, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1918.

Zap, Karel Vladislav: *Popis královského hradu, hlavního chrámu u sv. Víta a všech jiných kostelův a světských stavení na Hradčanech v Praze*, Praha, I. L. Kober 1868.

Zbytovský, Štěpán: „K německému triviálnímu románu v Čechách kolem roku 1800“, *Slovo a smysl* 10, 2013, č. 20, s. 132–142.

Zeil, Wilhelm: „Vinzenz Fiebrich – ein vergessener Bolzanist in Wien“, in Wolfgang Steinitz (ed.): *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, Berlin, Akademie Verlag 1966, s. 540–548.

Zelený, Václav: *Život Josefa Jungmanna*, Praha, Fr. A. Urbánek 1881.

Zíbrt, Čeněk: „Nově objevené rukopisy skladeb K. H. Máchy“, *Naše doba* 21, 1914, s. 449–458, 615–623, 725–734, 817–824.

Zimmerhaklová, Hana: „Dvě roviny cenzurní praxe v počátcích Stavovského divadla“, *Kuděj* 9, 2007, č. 1/2, s. 32–47.

Žáček, Václav: *Josef Václav Frič*, Praha, Melantrich 1979.

Příloha – soupis cenzurních zákazů se vztahem k českým zemím

Následující soupis uvádí zakázané tisky a rukopisy nepřipuštěné k tisku z let 1810–1848, jež mají souvislost s českými zeměmi. Základním zdrojem jsou periodické seznamy cenzurních prohibit, které podrobněji popisujeme ve čtvrté a páté kapitole. Opíráme se zde o databázové zpracování těchto seznamů vytvořené v rámci projektu *Verpönt, Verdrängt – Vergessen?* probíhající na Institut für Europäische und Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft der Universität Wien a přístupné na <http://univie.ac.at/zensur> (autor práce se podílel na kolacích této databáze a doplňcích údajů v ní obsažených, zvláště v případě českojazyčných textů). Uvádíme vždy doslovný přepis údajů z cenzurních záznamů, včetně eventuálních chyb, přičemž tyto chyby zpravidla neopravujeme, v případě zákazů vztahujících se k tištěným dílům ovšem uvádíme bibliografické údaje vztahující se k těmto tiskům, pokud je bylo možné identifikovat z knihovních katalogů, případně z dobových recenzí. Stejně tak rozepisujeme názvy periodik v případě zákazů, které se týkaly textů pro ně určených.

Hlavním účelem soupisu je podat pokud možno extenzivní přehled o veškerých cenzurních zákazech majících vztah k Čechám, Moravě a Rakouskému Slezsku. Soupis obsahuje přehled zákazů vztahujících se (i) k česky psaným textům (včetně několika knih vytištěných na území Horních Uher před štúrovskou jazykovou odlukou), dále (ii) k textům, prokazatelně cenzurovaných na území českých zemí (údaj „Prager Verzeichnis“, uváděný v cenzurních seznamech od července 1843), (iii) k textům vydaným či zamýšleným k vydání v českých zemích (údaj o místě vydání ovšem nebyl uváděn v cenzurních seznamech systematicky); (iv) k textům autorů pocházejících z českých zemí nebo zde po část života působících, nehledě na místo, kde byly vydány či zamýšleny k vydání, obsahuje tedy i díla spisovatelů z českých zemí působících ve Vídni a jiných částech habsburské monarchie anebo v exilu, a konečně (v) k textům s bohemikální tematikou, bez ohledu na osobu autora a místo vydání; zvláště v případě rukopisů nepřipuštěných v tisku přitom základní oporu představovaly údaje v názvu zakázaného díla. Ze své podstaty se však jedná o seznam neuzavřený, protože je například u čtvrté kategorie závislý na identifikaci anonymních děl.

Soupis obsahuje celkem 517 zákazů tištěných děl, z toho 220 zákazů formulí *erga schedam*, 289 zákazů formulí *damnatur*, dva postihy *damnatur nec erga schedam*, šest postihů *damnatur und mit Beschlag belegen*. Dále obsahuje 838 zákazů rukopisů určených k tisku (*non admittitur*) a 47 zákazů nových vydání (*non admittitur ad reimprimandum*). Pro

porovnání: ve zmiňovaném období 1810–1848 bylo v cenzurních seznamech vyneseno celkem 28 688 zákazů vztahujících se k tištěné produkci a 7 598 zákazů rukopisů, respektive knih určených k novému vydání.

Soupis je řazen abecedně dle jmen autorů (případně překladatelů); v jeho závěru uvádíme anonymní díla. Připojujeme k němu stručné biogramy autorů, přičemž se soustředíme zvláště na identifikaci méně známých spisovatelů z českých zemí a na údaje o jejich působištích. U česky píšících spisovatelů, jejichž hesla byla zařazena do základní referenční příručky, *Lexikonu české literatury*, se omezujeme na údaje o narození a úmrtí; stejně tak zpravidla postupujeme u autorů bez přímého vztahu k českým zemím.

A. E.

- II/11/1832 Geschichte / Kurzgefaßte / des Königreichs Böhmen von A. E.; **non admittitur**

Abel, Friedrich C.

- 12/1821 Abel /: Fr. C:/ Gespräche a. d. Neuwieder Zeitung pp. 2. Thl. Lpzg, 1821. Daisenberger; **erga schedam**
= Friedrich C. Abel: *Gespräche im Reiche der Todten zwischen Kaunitz und Graf von Herzberg, Pyreneus und Schiller, Maria Theresia und Katherina II. Aus der Neuwieder Zeitung gesammelt*, Leipzig, Daisenberger 1821

Abraham a Sancta Clara (1644 Leibertingen – 1709 Wien)

- 10/1810 Erzählungen /: Komische /: Fabeln und Einfälle von Pater Abraham. etc. Prag 1808. 8; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Abraham [a Sancta Clara]: *Komische Erzählungen, Fabeln und Einfälle. Aus seinen Werken gezogen, nebst einem Anhang: Scherz und Ernst, Erzählungen*, Prag, Herrl 1808; týž: *Ausgewählte komische Erzählungen, Fabeln, und Einfälle in satyrisch-moralischen Bemerkungen und launichten Bemerkungen*, Prag, Mayergg 1829]

Adam z Veleslavína, Daniel (1546 Praha – 1549 Praha)

- II/5/1822 Weytah přjbuhu znameniteyssjch w Cyrkwi [Č]eské zbehljch z kalendare hystorickeho. M. A. D. z. Weleslawjna; **non admittitur**

Albrecht, Johann Friedrich Ernst (1752 Stade – 1814 Altona, lékař, plodný spisovatel a nakladatel působící v Praze v letech 1790–1795; výčet neobsahuje četné tituly zakázané před rokem 1810)

- 10/1820 Albrecht. Die Familie Walberg. Dramatisch von einer jungen Damen in Sachsen. 1-3. Theil. Prag u Leipzig. 792. 8; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Charlotte Eleonore Wilhelmine Gersdorff, Johann Friedrich Ernst Albrecht: *Die Familie Walberg. Dramatisch bearb. von e. jungen Dame in Sachsen*, Prag – Leipzig, 1792, sv. 1–3]
- II/6/1847 Todtenköpfe ./ die fünf ./ Eine [schauer]lich abentheuerl_: Geschichte p - 1. 2. Bd. Hamburg[,] Ø, G. Vollmer; **erga schedam**
= Johann Friedrich Ernst Albrecht: *Die fünf Todtenköpfe*, Hamburg, Vollmer 1810, 2 sv.

z Alemannů, Christian Ladislav (1818 – 1866, od roku 1854 lékař pražské všeobecné nemocnice, později v Příbrami)

- I/2/1845 Kwěty /. Pro ./ Eugen. Powidka z francouzkyh walek od D#ra# Chr. Ladislawa z Alemann. /. Prag. Vzchß ./ /. "Kwěty" /. Für die Zeitschrift: ./ Eugen. Erzählung aus d. Französ. v. D#r# Chr. Ladisl. v. Alemann. ./; **non admittitur**

André, Christian Carl (1763 Hildburghausen – 1831 Stuttgart, v letech 1798–1820 působil v Brně, mimo jiné jako ředitel luteránské školy, sekretář Moravské společnosti pro zvelebení orby, přírodovědy a vlastivědy a vydavatel listů *Patriotisches Tageblatt*, *Neuer Nazional-Kalender*, *Hesperus* a *Oekonomische Neuigkeiten*. Od roku 1821 působil ve Stuttgartu; časopis *Hesperus* byl roku 1823 postihnut paušálním zákazem, proto se jeho jednotlivá čísla v seznamech nadále nevyskytují. V soupisu také neuvidíme tituly zakázané před rokem 1810)

- I/2/1822 André /: C. C ./ Hesperus. N#o#. 1-5. 1. J.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/2/1822 André /: C. C ./ Hesperus. 6. bis 9. und 12. bis 39. 1. J. incl.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/2/1822 André /: C. C ./ Hesperus. N#o# 10 & 11. 1. J.; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/3/1822 André: Hesperus. N#o# 51. 1. J.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/4/1822 Andre: Hesperus. N#o# 91. 92.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/5/1822 André: Hesperus. N#o# 97. & 105; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/5/1822 André: Hesperus. N#o# 116; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/6/1822 André: Hesperus. N#o# 140. 1. J. 142. & 146. 1. J.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/8/1822 André: Hesperus. N#o# 179; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]

- I/9/1822 André: Hesperus. N#o# 210. 1. J.; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/10/1822 André: Hesperus. N#o# 238; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/10/1822 André: Hesperus. N#o# 230, 231. Briefe aus Östreich; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/10/1822 André: Hesperus. N#o# 238. 246. 252; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/11/1822 André: Hesperus. N#o# 261; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/11/1822 André: Hesperus. N#o# 253. 258; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- II/11/1822 André: Hesperus. N#o# 268. 269. 273. 274.; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/12/1822 André, Hesperus. N#o# 283; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/1/1823 André: Hesperus. N#o# 307. u 308; **erga schedam** [Christian Carl André (ed.): *Hesperus : encyclopädische Zeitschrift für gebildete Leser*]
- I/1/1823: André /: Ch. C :/ National-Calender für die deutschen Bundes-Staaten, auf dJ. 823. 1#r# Jahrgg. Stuttgart und Tübingen. 823. Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- I/1/1824 André /: C. C :/ National=Kalender für die deutschen Bundes-Staaten, auf d. J. 1824. 2#r# Jahrgg. Stuttgart u Tübingen. Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- I/12/1824 André /: Ch. C :/ National-Calender für die deutschen Bundesstaaten auf d. J. 1825. 3#r# Jahrgg. Stuttgart und Tübingen. 1825. Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- I/4/1826 André /: C. C :/ National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten auf dJ. 1826. 4#r# Jahrgg. Stuttgart u Tübingen. 1826 Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]

- II/3/1827 André / C. C :/ National=Kalender für die deutschen Bundesstaaten auf dJ. 1827. 5#r# Jahrgg. Stuttgart 1827 Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- I/12/1828 André /: Ch. C :/ Nationalkalender f. d. Deutschen Bundesstaaten. 7#r# Jahrgg. Stuttgart und Tübingen 829. Cotta; **damnatur** [Christian Carl André (ed.): *National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- II/1/1834 André /: Ch. K :/ National=Kalender f. d. deutschen Bundesstaaten a. d. J. 834 p_. Stuttg. u. Tüb. 834 Cotta. 4; **damnatur** [*National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- I/2/1838 André /: Ch K :/ National Kalender für die deutschen Bundesstaaten auf das Jahr 1838. Für Katholiken, Protestanten Griechen, Russen, Israeliten /: nach dem Stuttgarter Meridian :/ zum Unterricht und Vergnügen et_ fortgesetzt von Joh Heinr Meyer 14 Jahrg. (: Mit 2 Lithograph_ :/ Stuttgart et_ 1838 Cotta [*National-Kalender für die deutschen Bundesstaaten. für Katholiken, Protestanten, Griechen, Russen, Israeliten (nach dem Stuttgarter Meridian) zum Unterricht und Vergnügen für Geistliche und Weltliche, Lehrer, Beamte, Bürger und Landleute, Stuttgart – Tübingen – Danzig, Cotta*]
- viz též Fr. von Burgarth, anonyma 1/1811, 5/1817, 3/1820, 8/1820, 9/1820, 10/1820, 12/1820, 3/1821, 6/1821, 8/1821, I/3/1822

André, Emil Karl (1790 Schnepfenthal bei Gotha – 1869 Kisber, syn Christiana Karla Andrého, lesní inženýr, vydavatel listu *Oekonomische Neuigkeiten*)

- II/10/1847 Andre's neue ökonom_: Zeitschrift ./ Für ./ Welches sind die Hinderniße des landwirtschaftl_ Gewerbsbetriebes; **non admittitur** [*Neue oekonomische Zeitschrift für alle Zweige der Land-, Haus- und Forstwirtschaft, der landwirthschaftlichen technischen Gewerbe, des Jagdwesens, der einschlagenden Wissenschaften und Litteratur, dann für Handel und Preise landwirthschaftlicher Produkte, Wien, Wallishausser*]
- viz D. L., J. Morschat, Anonyma II/9/1823, II/9/1823, II/2/1825, II/3/1825, I/10/1830, II/1/1843, II/4/1844, I/7/1844, I/2/1845

Anton, Benjamin

- II/10/1829 Anton /: Benjamin :/ Unterhaltungen für langweilige Augenblicke. Prag 829; **non admittitur**

Aretin, Johann Georg von (1770 Ingolstadt – 1845 Mendoferbuch)

- 9/1810 Geschichte der Deportirung der königl. Bährischen Civilbeamten nach Ungarn und <Mähren> Böhmen. 2 Theile; **damnatur**
= Georg Freiherr Aretin: *Geschichte der Deportirung der königl. baierischen Civilbeamten nach Ungarn und Böhmen nebst Bemerkungen über die gleichzeitigen Kriegsereignisse (etc.)*, s. l. 1810

B. P.

- II/5/1846 Bez nemciny, bez čestiny. Domaci čtení od B. P. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**

Bacherer, Gustav

- viz anonyma I/9/1845

Badenfeld, Eduard (Čejka/Czeike von Badenfeld; 1800 Opava – 1860 Rudoltice, studia ve Vídni, od roku 1826 ve státních službách; ve čtyřicátých letech pobýval v Drážďanech. Literárně činný zvláště pod pseudonymem Edduard Silesius)

- I/8/1825 Morgenstunden: 1. Marieli v Badenfeld. 2. Wunderstein von Badenfeld. 3. Howards letzte Stunde von Feuchtersleben. 4. Ein Traum. 5. Ein Beitrag zur Geschichte des Grafen von W. von Julius. 6. Lord William. 7. Frau Hitt. 8. Alia Bhye von Woltmann. 9. Isabella von Savoyen. 10. Nachtgefühle eines Jünglings. 11. Die Sieger. 12. die Wandergesellen. 13. Aphorismen v Schuhmacher; **non admittitur**
- II/6/1830 Vesta. Taschenbuch. Aufsatz dazu: Alvaro und Theodor; Charctergemähldde auf drey Blätter und einer Zugabe; von Ed Silesius; **non admittitur**
- II/6/1839 Silesius / Ed / Der Alraun. Mahrchen. / Für den Samler; **non admittitur**

Badenfeld, Wilhelm von (bratr Eduarda von Badenfeld, hejtman lichtenštejnských knížecích statků a prezident slezského zemského soudu, publikačně činný v letech 1833–1849)

- I/9/1847 Zeitschrift ./ Öst ./ f. Rechts= u. Staatswissenschaft. Einige Worte über d. Nothwendigkeit d. genauern Befolgung u. strengeren Handhabung des §. 3. des Landtafelpatents v. 22. April 794 f. Böhmen u. Mähren p -. Von W. Freih: v. Badenfeld; **non admittitur**

Bail, Charles Joseph (1777 Béthune – 1827)

- 7/1821 Histoire politique & morale des revolutions de la france ou chronologie raisonne pp depuis 1787 jusqu'a la fin de 1820 epoque des conferences de Troppau & de Laybach; par M.Bail: Te 1 & 2#d#. Paris, 1821. Eymerÿ; **damnatur**

= Charles Joseph Bail: *Histoire politique et morale des revolutions de la France: 1787 – 1820*, Paris, Eymery 1821, sv. 1–2

Basedow, M. J.

- I/11/1828 Euphrosine, Taschenbuch auf d. J. 829. Herausgeb_ von D#r# M. J. Basedow. Znaim; **non admittitur**

Bauer, Eduin

- II/3/1845 Bauer /. D#r# Eduin ./ Abfertigung der Sporschil'schen practischen Bedenken gegen den Versuch eine sogenannte apostolisch-katholische Kirche in Deutschland zu bilden. Grimma 1845. Verlags-Comptoir; **erga schedam**
= Eduin Bauer: *Abfertigung der Sporschil'schen praktischen Bedenken gegen den Versuch, eine sogenannte apostolisch-katholische Kirche in Deutschland zu bilden*, Grimma, Verlags-Comptoir, 1845

Bäuerle

- 7/1810 Bäuerle. Der Asche der Fürstinn Pauline von Schwarzenberg. fol: S. 1-3; **non admittitur**

Bayer, Franz Rudolf (1780 Wien – 1860 Dresden, herec, režisér, spisovatel a malíř, působící v letech 1802–1842 v pražském Stavovském divadle)

- II/10/1822 Kranz /: Der :/ Zeitschrift, dazu: Königin Isabeau. Historische Skizze, von F. R. Bayer; **non admittitur**

Bayly, Lewis (1565 Carmarthen – 1631 Bangor)

- viz Komenský, Jan Amos

Becker, F. P.

- I/10/1830 Rainold. /: K. F. /: Erinnerungen. 1830: Anecdoten von F. P. Becker; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]

Beer, Peter (1758 Nový Bydžov – 1838 Praha, učitel na pražské hlavní židovské škole, německy píšící židovský osvícenec, autor pedagogických, historických a náboženských spisů)

- 1/1817 Beer /: Peter. / Replick der Judenschaft; **non admittitur**
- II/7/1825 Beer /: S [sic] :/ Worte eines Veteranen im Lehramte; **non admittitur**
- I/7/1827 Beer / P :/ Über Aufklärung überhaupt, und in Bezug auf die mosaische Religion insbesondere. Eine Rede; **non admittitur**

- I/7/1828 More Nevochim /: :/ d. i. Wegweiser für Irrende. Aus dem Hebräischen von P. Beer. 1. Th. 1. 2. H.; **non admittitur**
- II/8/1830 Beer. /: Pet. :/ Joseph; eine biblische Monographie zur Belebung des relig. und moralischen Gefühls pp. 170 Seit; **non admittitur**

Bender, Christian

- I/4/1839 Huss / Johannes / Der Vorbote der Kirchenverbesserung. Darmstadt 1839 C. W. Leske; **damnatur**
= Christian Bender: *M. Johannes Huss, der Vorbote der Kirchenverbesserung oder der Tod für Wahrheit und Christenthum. Ein Blick in die Vergangenheit zur Beachtung für die Gegenwart*, Darmstadt, Leske 1839

Berger, Josef (? – 1845 Praha [?], četný přispěvovatel do *České Včely* v letech 1839–1843)

- II/1/1843 Berger Ztraceny [sic] démant. Básen; **non admittitur**
- II/1/1843 Berger. Wjljm Tell. Basně; **non admittitur**
- I/2/1843 Berger Anděl stražce. Basě /: Der Schutzengel:/; **non admittitur**

Berger, Johann Nepomuk (1816 Prostějov – 1870 Wien, od roku 1834 právnická studia ve Vídni, od roku 1844 asistent přirozeného a kriminálního práva na vídeňském Theresianeu, od roku 1848 též politicky činný, v letech 1867–1870 ministr bez portfeje; literárně činný též pod pseudonymem August Sternau]

- II/10/1841 Berger./ Joh../. Der Musensohn. Gedichte 4. 5. Heft; **non admittitur**
- I/9/1846 Sternau /: Aug :/ Gedicht f. d. "Pilger". An die Dichter unserer Zeit. "Den Auftrag Dichter hat euch Gott gegeben."; **non admittitur**
- II/1/1847 Wiener-Zeitung / F. d. :/ Die Rechte der musikal. Autorschaft, v. D#r# J. N. Berger; **non admittitur**
- I/2/1848 Wiener-Zeitung / Für die / Wahrheit, Schönheit, Freiheit und Grazien d. Lebens. Von D#r# J. N. Berger; **non admittitur**

Berghofer, Amand (1745 Grein – 1825 Graz, v letech 1793–1812 cenzor v Praze, činný mimo jiné pod pseudonymem Mann am Berge; soupis neobsahuje díla zakázaná před rokem 1810)

- 1/1819 Berghofer /: Am. :/ Literarisches Vermächtniß pp. 3. Theile. Hamburg, 1818. 8.; **damnatur**
= Amand Berghofer: *Literarisches Vermächtniß an seinen Sohn Ludwig*, sv. 1–3, Hamburg, 1818
- 1/1819 Hofscheu und ländliches Heimweh. Eine Biographie. Hamburg, 818. 12; **damnatur**
= Amand Berghofer: *Hofscheu und ländliches Heimweh. Eine Biographie*, Hamburg, Herold 1818
- 2/1821 Berghofer /: An. Amd:/ Das schöne Leben; **non admittitur**

Bidermann

- I/9/1829 Bidermann. Hordljwá Pjsěn k. sw. Janu Nepomuckému. Prag 829; **non admittitur**

Bignon, Louis Pierre Édouard (1771 La Mailleraye-sur-Seine – 1841 Paris)

- 2/1821 Congrès /: du:/ de Troppau, ou examen des Pretensions des Monarchies ab[]solues a l'egard de la Monarchie constitutionnelle de Naples par M. Bignon, Paris F. Didot. Janires 1821.
= Louis Pierre Édouard Bignon: *Du Congrès de Troppau, ou Examen des prétentions des monarchies absolues à l'égard de la monarchie constitutionnelle de Naples*, Paris, impr. de F. Didot 1821
- 3/1821 Congrès /: Du:/ de Troppau ou examen pp. par M. Bignan 2. edit. Paris 1820; **damnatur**
= Louis Pierre Édouard Bignon: *Du Congrès de Troppau, ou Examen des prétentions des monarchies absolues à l'égard de la monarchie constitutionnelle de Naples*, Paris, impr. de F. Didot 1821, 2. vyd.
- viz též Schütz, Wilhelm von (recenze)

Bišický, Antonín L. (? – 1842; učitel v Karlštejně, později na hlavní škole v Jindřichově Hradci)

- I/5/1827 Bischitzky / A :/ Analysis lectionum græcarum. Nowædomi 827; **non admittitur**
- I/10/1827 Bischitzky / A :/ Übersicht aller grammatischen Regeln der lateinischen Sprache, mit Beispielen aus den besten Classikern. Zum Gebrauch der Grammatikalschüler Neuhaus 1827; **non admittitur**

Bittner, F. H.

- I/7/1830 Bittner. /: F. H :/ Ponaučenj o zlepsenj owciho howádnj a zwelebenj wlny pro Čechy o Morawane.

Bleibtreue, L.

- 7/1810 Bleibtreue / L :/ Ode auf den Tod der allerdurchlauchtigsten Fr. Fürstinn Pauline von Schwarzenberg etc_ fol: S 1-[2]; **non admittitur**

Blumauer, Karl (1785 Brno – 1841 Brno, herec a operní zpěvák, působící ve Výmaru, Mannheimu a Meiningen, autor zvláště literatury pro děti)

- I/1/1823 Blumauer /: K :/ Erichs Erzählungen im geselligen Abendkreise. Cassel. 823. Bohné; **erga schedam**

- = Karl Blumauer: *Erichs Erzählungen im geselligen Abendkreise*, Cassel, Bohné, 1823
- I/8/1834 Blumauer /: Karl :/ Der Freundschaft Immergrün. Fortsetzung des "Gedenke mein!" Auswahl von 700. Stammbuchs-Aufsätzen aus den Werken der vorzüglichsten älteren u. neuern Schriftstellern [sic!]. Mit einem Souvenir u. 6. Kupfern. Gotha 1834; **erga schedam**
- = Karl Blumauer: *Der Freundschaft Immergrün. Fortsetzung des "Gedenke mein!" Auswahl von 700 Stammbuchs-Aufsätzen aus den Werken der vorzüglichsten älteren und neuern Schriftsteller. Mit einem Souvenir und 6 Kupfern*, Gotha 1834
- I/10/1834 Blumauer /: Karl :/ Ferienreise der Frohmann'schen Zöglinge nach den vier Hauptresidenzstädten Deutschlands: München, Wien, Dresden, Berlin. Zur Erholung und Bildung wohlunterrichteter Knaben von 11-15. Jahren, durch Leben Wissenschaft und Kunst. 2. Bändchen. Wien. Nürnberg 1834; **damnatur**
- = Karl Blumauer: *Ferienreise der Frohmann'schen Zöglinge nach den vier Hauptresidenzstädten Deutschlands: München, Wien, Dresden, Berlin : zur Erholung u. Bildg.*, sv. 2, Wien, Nürnberg, Zeh 1834
- II/12/1835 Blumauer. / K. / Ferienreise der Frohmann'schen Zöglinge nach den 4 Haupt-Residenzstädten; Deutschlands: München, Wien, Dresden, Berlin. Zur Erholung u. Bildung wohlunterrichteter Knaben von 11 bis 15 Jahren durch Leben, Wissenschaft u. Kunst. In 3 Bändchen. 3#t.# Bändchen. Dresden u. Berlin. Nürnberg 1835. Zeh; **damnatur**
- = Karl Blumauer: *Ferienreise der Frohmann'schen Zöglinge nach den vier Hauptresidenzstädten Deutschlands: München, Wien, Dresden, Berlin : zur Erholung u. Bildg.*, sv. 3, Dresden und Berlin, Nürnberg, Zeh 1835
- I/12/1839 Blumauer / Karl / Liebe und Leben in Bonbons. samt Nachtrag; **non admittitur**

Blumentritt, St. W.

- II/8/1834 Blumentritt /: St. W. :/ Beschreibung der k. Kreisstadt Leitmeritz, wie sie war und jetzt ist nach den verlässlichsten Quellen bearbeitet und zusammengestellt. Prag 834; **non admittitur**

Böhm, Franz Josef (1805 Valkeřice – 1870 Všebořice, regionální spisovatel z okolí Ústěku)

- II/8/1841 Böhm./ Franz./ Der Vaterlandsbote oder die Orts-Geschichts-Alterthums-Legenden- und Sagenkunde Böhmens. 1. Thl. 5-8. H.; **non admittitur** [srov. Franz Böhm: *Der Vaterlandsbote oder die Orts-Geschichts-Alterthums-Legenden- und Sagenkunde Böhmens*, sv. 1, sešity 1–4, Prag, Thabor 1840–1841]

Böhm, Jos.

- II/3/1829 Böhm /: Jos. :/ Rationelle Verehrung der Heiligen p_. Prag. 829; **non admittitur**

Bolzano, Bernard (1781 Praha – 1848 Praha; viz devátou kapitolu)

- I/9/1827 Athanasia, oder: Gründe für die Unsterblichkeit der Seele. Sulzbach 1827 Seidel; **damnatur**
= [Bernard Bolzano]: *Athanasia oder Gründe für die Unsterblichkeit der Seele*, Sulzbach, Seidel 1827
- I/11/1827 Schreiben eines katholischen Geistlichen an den Verfasser des Buches: Die katholische Kirche Schlesiens; **damnatur**
= [Bernard Bolzano]: *Schreiben eines katholischen Geistlichen an den Verfasser des Buches: die katholische Kirche Schlesiens*, Sulzbach, Seidel 1827
- II/2/1835 Lehrbuch der Religionswissenschaft, ein Abdruck der Vorlesungshefte eines ehemaligen Religionslehrers an einer katholischen Universität, von einigen seiner Schüler gesammelt und herausgegeben. 1. 2. Theil 3. Theiles 1. 2. Band. Sulzbach 1834; **damnatur**
= [Bernard Bolzano]: *Lehrbuch der Religionswissenschaft. Ein Abdruck der Vorlesungshefte eines ehemaligen Religionslehrers an einer katholischen Universität*, Sulzbach, Seidel 1834, sv. 1–4
- I/8/1835 Religions Bekenntnisse zweier Vernunftfreunde, nämlich eines protestantischen und eines katholischen Theologen. Mit Vorrede und Beurtheilung vom Herausgeber. Sulzbach 1835. Seidel; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano – Johann F. Röhr]: *Religionsbekenntnisse zweier Vernunftfreunde nämlich eines protestantischen und eines katholischen Theologen*, Sulzbach, Seidel 1835
- II/10/1836 Lebensbeschreibung des D^r. B. Bolzano. mit einigen seiner ungedruckten Aufsätze, eingeleitet und erläutert vom Herausgeber. Sulzbach. 1836. Seidel; **damnatur**
= Bernard Bolzano: *Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano mit einigen seiner ungedruckten Aufsätze und dem Bildnisse des Verfassers eingeleitet und erläutert von dem Herausgeber* [Michael Josef Fesl], Sulzbach, Seidel 1836
- I/6/1837 Sendschreiben an S^{ne} Hochwürden Herrn D^{or} Joh: Fried: Röhr, betreffend die aus seiner kritischen Prediger=Bibliothek (1835. B. 16. H. 6) hier abgedruckte Kritik des Buches: Religionsbekenntnisse zweier Vernunftfreunde u: s: w: Sulzbach, 1837. Seidel'sche Buchhdlg; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano]: *Sendschreiben an Se. Hochwürden Herrn Dr. Joh. Friedrich Röhr, betreffend die aus seiner kritischen Predigerbibliothek (1835 B.16 H.6) hier abgedruckte Kritik des Buches: "Religionsbekenntnisse zweier Vernunftfreunde u.s.w."*, Sulzbach, Seidel 1837
- I/1/1838 Krug und Bolzano oder Schreiben an den Herrn Professor Krug in Leipzig und Prüfung seines gegen Bolzano's Lehrbuch der Religionswissenschaft gerichteten Antidoton. Hrsg_ von den "Aufgeforderten" Sulzbach 1837. J. E v Seidel; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano]: *Krug und Bolzano oder Schreiben an den Herrn Professor Krug in Leipzig und Prüfung seines gegen Prof.Bolzano's Lehrbuch der Religionswissenschaft gerichteten Antidoton*, Sulzbach, Seidel 1837

- II/1/1839 Bolzano's / D#r# B. / Athanasia oder Gründe für die Unsterblichkeit der Seele. 2 Ausgabe. Sulzbach 1838. Seidel; **erga schedam**
= Bernard Bolzano: *Athanasia oder Gründe für die Unsterblichkeit der Seele*, 2. vyd., Sulzbach, Seidel 1838
- II/6/1839 Bolzano / D#r# / und seine Gegner. Ein Beitrag zur neuesten Literaturgeschichte. Sulzbach. 1839. Seidel; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano]: *Dr. Bolzano und seine Gegner. Ein Beitrag zur neuesten Literaturgeschichte*, Sulzbach, Seidel 1839
- II/7/1839 Athanasia /: Anhang zur 2#t.# Auflage der / enthaltend eine kritische Übersicht der Literatur über Unsterblichkeit seit 827. Sulzbach 1838. Seidel; **erga schedam**
= Bernard Bolzano: *Athanasia oder Gründe für die Unsterblichkeit der Seele*, 2. vyd., Sulzbach, Seidel 1838
- II/11/1839 Bolzanos / D#r#. C. / Erbauungsreden an die akademische Jugend. 1 Theil. Sulzbach 1839. Seidel; **erga schedam**
= Bernard Bolzano: *Erbauungsreden an die akademische Jugend*, 2. vyd., díl 1, Sulzbach, Seidel 1839
- I/12/1840 Prüfung der Philosophie des sel. Georg Hermes von einem Freunde der Ansichten Bolzano's. Sulzbach 1840. Seidel; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano]: *Prüfung der Philosophie des seligen Georg Hermes*. Von e. Freunde d. Ansichten Bolzano's, Sulzbach, Seidel 1840
- I/10/1841 Bolzano's Wissenschaftslehre und Religionswissenschaft in einer beurtheilenden Uibersicht. Sulzbach. 1841. Seidel; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano]: *Bolzano's Wissenschaftslehre und Religionswissenschaft in einer beurtheilenden Uebersicht. Eine Schrift für Alle, die dessen wichtigste Ansichten kennen zu lernen wünschen*, Sulzbach, Seidel 1841
- I/12/1845 Über die Perfektibilität des Katholizismus & Beitrag zur Aufhellung einiger wichtiger Begriffe aus Bolzanos Religionswissenschaft. Leipz. 45. Voß; **erga schedam**
= [Bernard Bolzano – Johann Baptist Stoppani]: *Ueber die Perfectibilität des Katholicismus. Streitschriften zweier katholischer Theologen. Zugleich ein Beitrag zur Aufhellung einiger wichtigen Begriffe aus Bolzanos' Religionswissenschaft*, Leipzig, Voß 1845
- srov. též Michael Josef Fesl

Bonafont, Charles-Philippe (1778 – asi 1848, proefesor francouzštiny ve Výmaru)

- II/4/1824 Bonafont /: Th :/ Herzog Lesco. Historisch-romantisches Schauspiel. Wien und Prag. 1824; **damnatur** [vydání nedentifikováno]

Born, Ignaz Anton (1742 Capnic – 1791 Wien, přírodovědec, báňský odborník, organizátor vědeckého života, aktivní svobodný zednář, pobýval v Praze a ve Starém Sedliši u Tachova s přestávkami v letech 1762– 1776)

- II/6/1841 Naturgeschichte des Mönchthums. Neue vermeh. u. verbess. Auflage. - Bern. 1841. Janni; **damnatur**
= [Ignaz von Born]: *Naturgeschichte des Mönchthums*, Bern, janni 1841
- I/4/1844 Monachologia. Monacologie illustrée de figures sur bois. Paris. 1844. Paulin; **damnatur**
= Ignaz von Born: *Monacologie illustrée de figures sur bois*, Paris, Paulin 1844
- I/8/1844 Kutteneitscher /. P. Ign. L. / Neueste Naturgeschichte des Mönchthums, beschrieben im Geiste der Linnäischen Sammlungen. In Österreich 1783. auf Kosten der Exmönche; **damnatur**
= Ignaz Lojola Kutteneitscher [= Ignaz von Born]: *Neueste Naturgeschichte des Mönchthums : beschrieben im Geiste der Linnäischen Sammlungen*, s. 1., Lindauer 1783.

Brand, Theodor (úředník a publicista působící ve Vratislavi)

- I/2/1834 Brand /: Th. /: Die Wasserkuren des V. Priessnitz. Bresl. 833. 8.; **damnatur**
= Theodor Brand: *Die Wassercuren des Vincenz Priessnitz zu Gräfenberg in Österreichisch Schlesien*, Breslau, 1833
- II/7/1835 Brand / Theodor / Die Wasserkuren des Vinzenz Priesnitz zu Gräfenberg. 2te verb. und verm. Auflage. Breslau 1835. Verlag von August Schulze et.; **erga schedam**
= Theodor Brand: *Die Wassercuren des Vinzenz Priesnitz zu Graefenberg in Oesterreichisch-Schlesien. Ein Trost- und Handbuch fuer Kranke*, 2. vyd., Breslau, Schulz und Comp 1835

Brandeis, Abraham (1803/1804 Praha – po 1854; učitel v pražské židovské dětské útulně, později ve Vídni)

- II/6/1843 Brandeis /. A. / Praktische Vorschläge zu einer anschaulichen Lehrmethode des Rechenfaches. /. detto. [Prager Verzeichniß.]/; **non admittitur**
- II/6/1843 Brandeis /. A. / Praktische Vorschläge zu einer verbesserten Lehrmethode des Sprach- und Rechenfaches. /. detto. Prager Verzeichniß.]/; **non admittitur**
- I/8/1843 Brandeis /: A./ Handfibel zum Hebräisch u. Deutsch Lesen lernen nach der Lautirmethode./ Prag. Verz./; **non admittitur**

Braun von Braunthal, Karl Johann (1802 Cheb – 1866 Vídeň; německy píšící spisovatel prožil většinu života ve Vídni, působil však i ve Vratislavi, Berlíně a Opočně. Některá díla vydával pod pseudonymem Jean Charles)

- I/5/1824 Die Geopferten. Trauerspiel in 4 Aufzügen; **non admittitur**
- I/11/1825 Braunthal /: K. B. v. /: Die Geopferten. Trauerspiel; **non admittitur**
[srov. Ritter B v. Braunthal: *Die Geopferten. Trauerspiel in vier Aufzügen*, Wien, Rohmann und Schweigerd, 1835]
- II/6/1835 Faust. Eine Tragödie von B. v. B. Leipzig 1835; **erga schedam**

= B. von B. [Karl Johann Braun von Braunthal]: *Faust. Eine Tragoedie*, Leipzig, Brockhaus 1835

- II/5/1840 Charles / Jean / Wien und die Wiener ect: Ein Wegweiser für Einheimische u. Fremde. Stuttgart 1840. Wetzler; **erga schedam**
= Charles, Jean [= Karl Johann Braun von Braunthal]: *Wien und die Wiener, ihr öffentliches und häusliches, geistiges und materielles Leben. Ein Wegweiser für Einheimische und Fremde*, Stuttgart, Metzler 1840
- II/6/1842 Braun von Braunthal. Don Juan: Drama in 5 Abthl. Leipzig. 1842. Fleischer; **erga schedam**
= Karl Johann Braun von Braunthal: *Don Juan*, Leipzig, s. n. 1842
- I/9/1842 Charles / Jean: Die Stimme des Blutes. Roman 1 und 2 Theil. Leipzig 1842. Fleischer; **erga schedam**
= Charles, Jean [= Karl Johann Braun von Braunthal]: *Die Stimme des Blutes. Roman*, Leipzig, Fleischer 1842, sv. 1–2
- II/12/1842 Charles /. Jean./ Dichterleben aus unserer Zeit. Novelle. Leipzig 1842. Bösenberg; **erga schedam**
= Charles, Jean [= Karl Johann Braun von Braunthal]: *Dichterleben aus unserer Zeit. Novelle*, Leipzig, Bösenberg 1842.
- II/12/1847 Braun v. Braunthal. das Ende der Welt; **non admittitur**
[srov. Karl Johann Braun von Braunthal: *Das Ende der Welt*, Wien, J. P. Sollinger 1851]

Breier, Eduard (1811 Ludberg – 1886 Kyjovice; plodný autor románů působil v letech 1847–1848 jako redaktor *Prager Zeitung*)

- I/5/1837 Theaterzeitung / für die / Der Pompier. Erzählung von Eduard Breier; **non admittitur** [*Allgemeine Theaterzeitung : Originalblatt für Kunst, Literatur, Musik, Mode und geselliges Leben*]
- II/3/1840 Breier -a. Die Schlacht bey Mohacz, b. der Argader für Cyanen, Taschenbuch f. d. Jahr 1841. III Jhrg. N. 1.; **non admittitur**

Brusnický, Josef

- I/2/1838 Brusnický /: Jos :/ Nabožna pjsěň k Pannie Maryi Matce Bozy; **non admittitur**

Budik, Peter Alcantara (1792 Bučovice – 1858 Klagenfurt, studia v Brně, Olomouci a ve Vídni, působil jako knihovník ve Vídni a v Klagenfurtu; literární historik a hudební kritik)

- I/12/1846 Blätter /: öster. f. Literat. u Kunst :/. P. A. Budik - Ant. della Paglia Opfer der Inquisition; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien, Schaumburg]

Buchfelner, Simon (bavorský autor duchovní a lidovýchovné literatury)

- II/12/1840 Buchfellner /. Simon./ Gjzwy nan Gejzssowych patrni na dwau dosawad žyjcyh pannach: Dominice Lazary a Maryi z Mörle w polednjm Tyrolske [dom] /: Buchfelner (Simon) Die Wundenmale Jesu an den beiden noch lebenden Jungfrauen Dominica Lazary und Maria von Mörle im südlichen Tirol. Aus dem Deutschen übersetzt. Neuhaus, bei Landfraß.; **non admittitur**

Buchholz, Paul Ferdinand Friedrich (1768 Alt Ruppín – 1843 Berlin)

- 12/1821 Buchholz /: F:/ Historisches Taschenbuch. VI Jahrg. Geschichte der Europäischen Staaten seit dem Frieden von Wien VIII. Bd. Beendigung des Congresses zu Aachen, Troppau u Laibach. Berlin, 1821. Wittich; **erga schedam**
= Paul Ferdinand Friedrich Buchholz: *Geschichte der Europäischen Staaten seit dem Frieden von Wien, sv. 8, Von der Beendigung des Congresses zu Aachen bis zum Congresse zu Troppau und Laybach*, Berlin, Wittich 1821
- II/6/1822 Buchholz /: F :/ Historisches Taschenbuch. 6#r# Jahrgg. Geschichte der Europäischen Staaten seit dem Frieden von Wien. 9#r# Bd. Berlin. 822. Wittich; **erga schedam**
= Paul Ferdinand Friedrich Buchholz: *Geschichte der europäischen Staaten seit dem Frieden von Wien, sv. 9, Von der Beendigung d. Congresses zu Aachen bis zum Congresse zu Troppau und Laybach*, Berlin, Wittich 1822

Bunzel

- II/2/1840 Bunzel. Harlekins Faschingsspende an die Grazien Prags; **non admittitur**

Buquoy de Longueval, Georg Franz August (1781 Bruxelles – 1851 Praha, majitel panství Nové Hradky a Rožmberk, technický inovátor, fyzik, matematik, ekonom a filozof)

- 5/1817 Zeichnung Der Neubrunn in Karlsbaad vom Grafen von Buquoy; **non admittitur**
- II/12/1823 Buquoy /: Graf G. v :/ Hülfst=Tabellen zu Burdachs Arzneymittellehre; **non admittitur**
- I/4/1825 Buquoy /: G. G. v :/ Biographische Skizze; **non admittitur**

Burgarth, Fr. von

- 10/1820 Hesperus; von André /: Zu :/ Schicksale Ludwigs des Frommen mit einem Rückblike auf Carl den Großen. Ein historisches Gemälde der niederen Verratherey. Verfaßt von Fr. v. Burgarth - Wallfahrten nach Maria= Zell; **non admittitur**

Burian, Josef (snad je totožný s autorem příručky o plavání, vyšlé v Praze roku 1841)

- I/9/1847 Theaterzeitung ./ f. die ./ Abwehr gegen Lügen u. Verläumdungen. von Jos: Burian; **non admittitur** [*Allgemeine Theaterzeitung. Originalblatt für Kunst, Literatur, Musik, Mode und geselliges Leben*, Wien]

Byron, George Gordon (1788 London – 1824 Messolonghi)

- viz Zedlitz, Joseph Christian von

C. A.

- viz Lohmann, Johanne Friederike

Carmoni, W.

- I/2/1823 Carmoni ./ W ./ Die Räuber auf Maria-Culm. 2#r# Thl; **non admittitur**

Casanova, Giacomo Girolamo (1725 Venezia – 1798 Duchcov; italský diplomat a spisovatel pobýval v letech 1785–1798 jako knihovník na zámku v Duchcově; jeho autobiografické texty se staly symbolem dobrodružného a svůdnického života)

- I/1822 Schütz ./: Wilh. v ./ Aus den Memoiren des Venetianers Jakob Casanova de Seingalt, o. sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb. Nach dem Original-Manuskripte bearbeitet. 1. Bd. Leipzig 1822. Brockhaus; **erga schedam**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- VII/1822 Schütz ./: W. v ./ Aus den Memoiren des Venetianers Jakob Casanova de Seingalt. Lpzg 822. Brockhaus. 1#r# und 2#r# Bd.; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- I/12/1822 Casanova de Seingalt ./: Aus den Memoiren des Venetianers Jacob ./ Bearbeitet von Schütz. 3#r# Bd. Lpzg. 823. Brockhaus; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- II/1/1823 Casanoviana, oder: Auswahl aus Casanova's de Seingalt vollständigen Memoiren. 1#s# Bdch. Lpzg. 823. Brockhaus; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Casanoviana, oder Auswahl aus Casanova's de Seingalt vollständigen Memoiren*, sv. 1, Leipzig, Brockhaus 1823
- II/6/1823 Casanova de Seingalt ./: Aus den Memoiren des Venezianers ./ Von Schütz. 4#r# Bd. Lpzg. 823. Brockhaus; **damnatur**

- = Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- I/2/1824 Casanova de Seingalt /: Aus den Memoiren des J.:/ oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb. Nach dem Orinal=Manuscripte [sic] bearbeitet von W. v. Schütz. 5#r# Bd. Lpzg. 1824 Brockhaus; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- I/10/1825 Casanova de Seingalt /: Aus den Memoiren des Venetianers Jakob.:/ Nach dem Original-Manuskripte bearbeitet von W. v. Schütz. 6#r# Bd. Lpzg. 1825. Brockhaus; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- II/12/1825 Casanova de Seingalt /: Aus den Memoiren des Venetianers.:/ nach dem Original-Manuscripte bearbeitet. 7#r# Bd. Lpzg 1825 Brockhaus; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Aus den Memoiren des Venetianers Jacob Casanova de Seingalt oder sein Leben, wie er es zu Dux in Böhmen niederschrieb*. Nach dem Orig.-Ms. bearb. von Wilhelm von Schütz, Leipzig, Brockhaus, 1822–1828, sv. 1–12
- I/3/1827 Casanova de Seingalt /: Mémoires.:/ Tom. 1-6. Paris 1825. Tournachon; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Mémoires du vénitien J. Casanova de Seingalt, extraits de ses manuscrits originaux publiés en Allemagne par G. de Schutz*, prél. F.-J.-P. Aubert de Vitry, Paris, Tournachon-Molin 1825–1829, sv. 1–14
- II/1/1828 Casanova de Seingalt /: J.:/ Mémoires p_. publiés en allemagne par G. de Schutz. T. 7. Paris. 827. Tournachon-Molin; **damnatur**
= Giacomo Casanova: *Mémoires du vénitien J. Casanova de Seingalt, extraits de ses manuscrits originaux publiés en Allemagne par G. de Schutz*, prél. F.-J.-P. Aubert de Vitry, Paris, Tournachon-Molin 1825–1829, sv. 1–14
- II/8/1830 Casanova's Erfahrungen - Deveria /: A.:/ Contes de Lafontaine. 2 & 4. livrais. A. Paris. - Grünenfeld; die schaudervolle Nacht des Juli 1830 in Paris. - Scenen a. d. gesellschaftl. Leben der Franzosen in Algier; **non admittitur**

de Ceresa, Ge.

- viz Hermann, Michael Kajetán

Czajkowski, Michał (1804 Halczyn – 1886 Birky)

- viz Jordan, Jan Pětr

Cochem, Martin von (1634 Cochem an der Mosel – 1712 Waghäusel)

- II/6/1823 Kochem /: M :/ Weliký Žiwot Pána a Spasitele Nasseho Krysta Gezisse. Praze. 746. Leben Jesu; **damnatur**
= Martin von Cochem: Weliký Žiwot Pána a Spasytele Nasseho Krysta Gežjsse, A geho neyswětěgssý a neymilegssý Matky Marye Panny, Praha, Jezuitská tiskárna 1746

Cohen, Salomon Jacob (1772 – 1845 Hamburg)

- I/7/1825 Selichoth, d. h. Bußgebethe, welche von den Israeliten einige Tage vor ihrem neuen Jahre bis zum Versöhnungsfeste in den Synagogen vor Tagesanbruch verrichtet werden; mit einer deutschen Übersetzung v Sal. Cohen. Altona 1823. Bonn; **damnatur**
= *Seliḥôt le-yāmîm nôraîm ke-minhag Polen, Böhmen, Mähren, Ungarn, Anglia we-Dänemark û-qeṣat qehillôt Aškenaz* / 'Im targûm aškenāzîṯ û-bi'ûr qāṣîr ... mē'ēt Šālôm hak-Kōhēn, Altona – Bonn, 583 [1823]

Cuno, Heinrich (asi 1773 Berlín [?] – 1829 Karlovy Vary, herec a dramatik, v letech 1812–1815 a od roku 1820 faktor v knihkupectví v Karlových Varech)

- VII/1821 Kuno /: Heinrich:/ Dramatische Dichtungen p N#o# 2. Die Rache; oder Tinte statt Blut; Posse in 2- Aufzügen; **non admittitur**
- I/1/1822 Cuno /: Heindr :/ Die Räuber auf Maria-Culm, o. die Kraft des Glaubens. Ein Gemälde aus der böhmischen Geschichte in 5 Handlungen. 2. Auflage; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- II/1/1822 Cuno /: H :/ Die Räuber auf Maria-Culm pp. Gemälde aus der böhmischen Geschichte in 5. Handlungen. 2#te# Auflage; **non admittitur [ad reimprimandum]**
[srov. Heinrich Cuno: *Die Räuber auf Maria Culm oder die Kraft des Glaubens. Ein Gemählde aus der vaterländischen Geschichte des 14. Jahrhunderts in 5 Handlungen*, Leipzig – Karlsbad, Joachim – Franieck, 1816]

Czibulka, Joseph Ignaz (1793 Boskovice – 1768 Brno, magistrární rada v Olomouci, od roku 1849 přisedící moravského zemského stavovského výboru, archviář)

- I/4/1838 Czibulka /: Ig :/ Uiber das Wirken des Magistrats der konig_ Hauptstadt Olmütz in Mähren, et_et_ ; **non admittitur**
- I/10/1841 Czibulka. Criminalrechtsfall über das Verbrechen der Schändung; **non admittitur**
- II/1/1842 Czibulka. Ein Schärflein zum Lesen über die gesezlichen Gränzlinien zwischen dem Verbrechen der Nothzucht und der Schändung; **non admittitur**

Čaplovič, Ján (1780 Horné Pribetice – 1847 Wien, slovenský evangelický advokát, publicista a etnograf)

- I/7/1844 Posudek o spise: Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn od Caplowice Z casopisu Kwěty. Separater Abdruck. /. Prag. Vzchß ./ /. Urtheil üb. die

"Vierteljahrsschrift aus u. für Ungarn p. Aus der Zeitschrift Kwety; **non admittitur**
[srov. Ján Čaplovič: „Polemika“, *Květy* 11, 1844, 28. 5. – 4. 6., s. 257, 259, 263, 267]

Čelakovský, František Ladislav (1799 Strakonice – 1852 Praha)

- II/8/1841 Sedmnácte listuw Jozefa Wlastim. Kamarýta a Marie Antonie; **non admittitur**

Čepelák

- II/10/1829 Čepelak. Ay, kdožby sy takowých nedwědu na nos powěsyti dál Prag 829; **non admittitur**

Červíček, Stanislav (1773 Česká Skalice – 1852, soukromý učitel v Praze, přispěvovatel časopisu *Hyllos*)

- II/6/1826 Czerwitzek: Duwěrne wzdechnuti k Bohu. 1826. "Bože tys mug, a ga gsem twug." Aufrichtiger Seufzer zu Gott; **non admittitur**

D. L.

- I/3/1843 Oekonomische Neuigkeiten. Vermischte Gegenstände u. Notizen. Auszug aus einem Schreiben des Hr. D. L. an den Exprofessor M. B.; **non admittitur**
[*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]

Dietrich, Ewald Christian Victorin (1785 Grünhayn – 1832 Leipzig)

- II/Z/1822 Jutta von Duba : eine Skizze der Vorzeit des Meissnischen Hochlandes, der Lausitz und des nördlichen Böhmens; **damnatur**
= Ewald Christian Victorin Dietrich: *Jutta von Duba. Eine Skizze der Vorzeit des Meissnischen Hochlandes, der Lausitz und des nördlichen Böhmens. Nach alten Chronicken bearbeitet*, Pirna – Leipzig, Conrad Diller – Kollmann, 1822
- II/4/1827 Dietrich / E :/ Die Vorzeit, oder: Volks und Rittersagen Böhmens 1#s# Bdch_. Meißen 1827 Goedsche; **damnatur**
= Ewald Christian Victorin Dietrich: *Die Vorzeit, oder: Volks und Ritter-Sagen Böhmens. Die Hirschjagd des wilder Jägers auf dem Poscapole. Herrnhuld und Dienertreue oder die Belagerung von Töplitz, Bruderliebe u. Heldengröße*, Meißen, F. W. Goedsche, 1827
- II/10/1824 Sagen /: Die romantischen :/ des Erzgebirges. Herausgegeben von Dietrich und Textor. 1. 2. Bdch. Annabg 1824. Freyer; **damnatur**
= Ewald Christian Victorin Dietrich – Gotthold August Weber: *Die romantischen Sagen des Erzgebirges*, Annaberg, Freyer, 1822–1824

Dobrovský, Josef (1753 Balassagyarmat – 1829 Brno)

- srov. Trnka, František

Doležal, Michael Dionys (Doleschal; 1783 – 1846, evangelický kazatel v Novém Mestu nad Váhom)

- I/12/1830 Doleschall (M. D.) Drittes Jubileum der Uebergabe der Augsburg. Confession p_. samt 3. Predigten darüber. (Böhmisch.); **non admittitur**

Dräxler, Karel Ferdinand (1806 Lviv – 1879 Darmstadt; syn rakouského úředníka pobýval do poloviny dvacátých let v Praze, kde také vyšly jeho básnické prvotiny. Studoval později ve Vídni a v Lipsku, v letech 1829–1837 působil ve Vídni, roku 1837 z cenzurních důvodů natrvalo opustil Rakousko, od roku 1845 žil v Darmstadtu. Literárně působil pod pseudonymy Manfred, F. C. Claudius a Karl Ludwig Wilhelm von Klinger)

- I/10/1824 Manfred. Dichtungen; **non admittitur**
- II/12/1825 Manfred: Bunte Bilder. Licht- und Nachtstücke des Lebens in Erzählungen &c.; **non admittitur**
- II/2/1826 Manfred: Glockenblumen, eine Reihe von Novellen &c Enthält: die Angeln, und Adrienne; **non admittitur**
- II/10/1826 Doppelklänge in Erzählungen, Novellen und Märchen, von L. O. Freih. v Hennet und Manfred. 1. Liebe und Zartgefühl. 2. Volksmärchen v Liebeschütz. 3. Adrienne; **non admittiturs**
- I/6/1828 Kloster /: Das :/ am St. Bernhard. Eine romantische Erzählung aus den Papieren eines Freundes, herausgegeben von Klinger. Meissen. 828; **damnatur**
= Karl Ludwig Wilhelm von Klinger [=Karl Ferdinand Dräxler]: *Das Kloster am St. Bernhard. Eine romantische Erzählung aus den Papieren eines Freundes*, Meissen, Goedsche 1828
- I/2/1840 Draxler-Manfred / C. / Herz und Ehre. Novellen und Schilderungen B. 1. 2. Frankf a. M. 839. Sauerländer; **erga schedam**
= Karl Ferdinand Dräxler-Manfred: *Herz und Ehre. Novellen und Schilderungen*, sv. 1–2, Frankfurt am Main, Sauerländer 1839
- I/7/1840 Draexler-Manfred / C. / Fahrten. Erlangen 1840. Heyder; **erga schedam**
= Karl Ferdinand Dräxler-Manfred: *Fahrten*, Erlangen, Heyder 1840
- II/6/1840 Hugo./ Victor./. Der Rhein. Briefe an einen Freund. Deutsch von C. Dräxler-Manfred. 1. Theil. Frankfurt a. M. 1842. Sauerländer; **erga schedam**
= Victor Hugo: *Der Rhein: Briefe an einen Freund*, přel. Karl Ferdinand Dräxler-Manfred, Frankfurt a.M., Sauerländer 1842

Dudík, Beda (1815 Kojetín – 1890 Rajhrad, benediktinský kněz, historik a archivář)

- viz Plaček, František

Dundr, Josef Alexander (1802 Nové Strašecí – 1874 Nové Strašecí, učitel, nižší úředník, od roku 1842 skriptor v knihovně Národního muzea)

- viz Zindl, Georg

Dunhak, M.

- I/9/1845 Dunhak /. D#r# M ./ Der Selbstmord v. moralischem u. religiös. Standpunkte /. Prag. Vzychß ./; **non admittitur**

Dworsky, Anton (1798 Praha – 1862, pražský knihař a příležitostný nakladatel)

- I/9/1829 Dworsky / Ant / 3. Böhmisches Lied 1. Stalj Milownjk. 2. Mladencum a Pánnam. 3 Newernym Milownjkum 829; **non admittitur**
- II/8/1832 Dworsky / A. / Kopfrechnungstafeln. / Deutsch u böhmisch ./; **non admittitur**
- II/3/1840 Dworsky / A. / Chronolog. Uebersicht der Regentenfolge in E: Oesterreich; **non admittitur**
- II/6/1846 Abeles ./: Kurzgefaßte Lebensbeschreibung des in d. h. Bluttaufes verschiedenen Knaben Simon ./ dargestellt v. A. Dworsky. ./: Prag. Verz. ./; **non admittitur**

Ebert, Karl Leopold Felix Egon (1801 Praha – 1882 Smíchov, pražský německy píšící básník, knihovník a později správce statků fürstenberského rodu, od poloviny dvacátých let do roku 1832 v Karlsruhe a Donaueschingen, poté v Praze)

- II/11/1833 Wokrauliczeck ./: Franta ./: Böhmisches Kolatschen p_. Lpzg. 833; **damnatur**
= Franta Wokrauliczek [= Karl Egon Ebert]: *Böhmische Kolatschen*, Leipzig 1833

Eckarthausen, Carl von (1752 Heimhausen – 1803 München)

- I/11/1824 Buh gest neyčistegssj Láska. Gott ist die reinste Liebe, neu übersetzt von Korbelli; **non admittitur**
- I/12/1824 Buh gest neycistssj Láska. Gott ist die reinste Liebe. Neu übersetzt v Korbelli; **non admittitur**
- II/9/1829 Eckartshausen / Hofr. v / Originalbriefe unglücklicher Menschen. Brünn 790; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Carl von Eckarthausen: *Originalbriefe unglücklicher Menschen. Als Beyträge zur Geschichte des menschlichen Elendes*, Brünn 1790]
- I/10/1829 Eckartshausen / Hofrath v / Der Prinz u sein Freund. Brünn 790; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Carl von Eckarthausen: *Der Prinz und sein Freund. Ein Buch für Fürstenkinder*, Brünn, J. S. Siedler 1790]
- II/11/1829 Eckartshausen. Originalbriefe unglücklicher Menschen. Brün 790; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Carl von Eckarthausen: *Originalbriefe*

unglücklicher Menschen. Als Beyträge zur Geschichte des menschlichen Elendes,
Brünn 1790]

Eiselein, Josua (1781 Engen – 1856 Geisingen)

- II/6/1847 Eiselein ./ Josua ./ Begründeter Aufweis des Plazes bei der Stadt Constanz auf welchem Johannes Huß u. Hieronymus v. Prag p - verbrannt wurden. II. Ausg: Bellevüe 847; Forster & Comp.; **erga schedam**
= Josua Eiselein: *Begründeter Aufweis des Plazes bei der Stadt Constanz, auf welchem Johannes Hus und Hieronymus von Prag in den Jahren 1415 und 1416 verbrannt worden: aus alten Urkunden und Handschriften des Stadtarchives zu Constanz erhoben und verfasst. Samt Abbildung des gleichz. Gemäldes von Husens Aussföhrung zum Scheiterhaufen. Plan der Stadt Constanz im Jahre 1548 und 1633, so wie topographische Karte des Paradieses und Bruehls*, Constanz: Belle-Vue, 1847

Evers, Carl (1819 – Hamburg – 1875 Wien, hudební skladatel a obchodník s muzikáliemi)

- II/3/1846 Evers / C. ./ Der Prager Musikant. Gedicht. v. W. Müller. Lied. op. 44.; **non admittitur [Kunstgegenstände]** [srov. Carl Evers: *Op. 42. Der Prager Musikant. Gedicht von Wilh. Müller. In Musik gesetzt für eine Alt- oder Bariton-Stimme mit Begleitung des Piano-Forte. 42tes Werk. (Ges., Klav.)*, Wien, Carl Haslinger s. d.]

F. S.

- 7/1810 Mitgefühl um Theilnahme an dem Todtenfall der durchlauchtigsten Fürstin Pauline von Schwarzenberg am 1 Julÿ 810; gereicht von F. S***; **non admittitur**

Fähnrich, Antonín (1802 Štáhlavy – 1852 Jičín, profesor staroměstského gymnázia v Praze, od roku 1831 gymnázia v Jičíně)

- I/5/1839 Faehnrich / A / Index perpetuus in omnes, quae in scholis latinis tractantur chrestomathiae: Part. I [Brief] I.; **non admittitur**

Feddersen, Jakob Friedrich (1736 Schleswig – 1788 Altona)

- I/1/1838 Učenniwe wiprawowanj z biblickych přeběhu pro děti a dorostle lidi, sepsana od Jakuba Fridricha Feddersen; **non admittitur**

Fesl, Michael Josef (1788 Praha – 1864 Wien, žák a blízký spolupracovník Bernarda Bolzana, od roku 1811 profesor, později přezes kněžského semináře v Litoměřicích, roku 1820 sesazen a internován ve Vídni, poté ve Štýrském Hradci, od roku 1832 volný pobyt ve Vídni; publicisticky byl činný pod pseudonymy Stilling, Fabius a Sebald)

- I/8/1824 Nachrichten und Betrachtungen über die Ungarische National-Synode vom Jahre 1822. Sulzbach 1824. Seidel; **erga schedam**

= Fabius [= Michael Josef Fesl]: *Nachrichten und Betrachtungen über ungarische Nationalsynode des Jahres 1822*, Sulzbach, Seidel 1824

- I/8/1837 Bolzano / D#r#. B. / oder authentische Geschichte eines Falles des in der katholischen Kirche üblichen Rechtsverfahrens. /: Aus den freimüthigen Blättern über Theologie und Kirchenthum" besonders abgedruckt ./ Stuttgart, 1837. Buchhandlung von Paul Neff; **damnatur**

= [Michael Josef Fesl]: *Dr. Bolzano, oder authentische Geschichte eines Falles des in der katholischen Kirche üblichen Rechts-Verfahrens*, Stuttgart, Paul Neff 1837

Fiala, Christian (patrimoniální úředník ve Velkém Meziříčí, po roce 1848 notář v Brně)

- II/3/1844 Jurist /. Für den ./ Betrachtungen über das Vermächtniß des Finanzpatentes v. 20 Febr. 1811. von Christian Fiala, Justizamtmann p.; **non admittitur** [= *Der Jurist. Neue Zeitschrift vorzüglich für die Praxis des gesammten österreichischen Rechts*]
- II/7/1846 Jurist / für den / Die Patrimonialgerichtsbarkeit in Mähren von Christ. Fiale; **non admittitur** [= *Der Jurist. Neue Zeitschrift vorzüglich für die Praxis des gesammten österreichischen Rechts*]

Filípek, Václav (1811 Veselí nad Lužnicí – 1863 Praha)

- II/6/1844 Rozliczne cesty žiwota. Obrazy ze žiwota. Widelánym od W. Filipka; Wydáním Fr. E. Sandtnera. 1844. /. Verschiedene Lebenswege. Bilder aus dem Leben. Bearbeitet von W. Filipek, herausgeg. v. F. E. Sandtner 1844. ./; **non admittitur**

Fischer, Anton (1779 – 1849 Plzeň, voják a německy píšící dramatik)

- 1/10/1825 Fischer /: A ./ Die Herren v Griesbeck. Trauerspiel; **non admittitur**
- II/5/1832 Fischer / A. / Die Herren v. Greißbeck. Trauerspiel in 5 Acten; **non admittitur**
- II/8/1835 Fischer / A. / Dramatische Sommerblüthen aus Teplitz, Marien u. Karlsbad zur Erleichterung des Gemüthes. Bade saison. 835 Leitmeritz 835 Medau; **non admittitur**
- I/3/1836 Fischer / A. / Die Barricadengefechte zu Paris in d. Julitagen 1830 etc. Nach den verläßigsten Quellen in rein militärischer Hinsicht dargestellt, u. mit den neuesten Plänen von Paris etc. versehen; **non admittitur**

Fischer, Anton Friedrich (1778 Dresden – 1839 Dresden, saský lékař a autor populárních medicínských příruček, které byly častým objektem rakouských cenzurních zákazů; v soupisu uvádíme pouze titul vyšlý v Praze)

- I/5/1833 Fischer (Dr. Ant. Friedr.) Gründliche Darstellg des Scharlach-Fiebers und der bewährtesten Heilart p Prag. 832; **erga schedam**

= Anton Friedrich Fischer: *Gründliche Darstellung des Scharlach-Fiebers u. des bewährtesten Heilart der böartigsten Formen dieser Krankheit*, Prag, Gottlieb Haase Söhne 1832

Förster, Friedrich Christoph (1791 Münchengosserstädt – 1868 Berlin, pruský historik specializující se na válečné dějiny; v soupisu uvádíme pouze díla vztahující se k českým zemím)

- I/1/1830 Wallenstein / Albrechts v / ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe u ämtliche Schreiben. Herausgegeben v Förster. 3. Bd. Berlin. 829; **erga schedam**
= Friedrich Christoph Förster (ed.): *Albrechts von Wallenstein, des Herzogs von Friedland und Mecklenburg, ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe und amtliche Schreiben aus den Jahren 1627 bis 1634 an Arnheim (v. Arnimb), Aldringer, Gallas, Piccolomini und andere Fürsten und Feldherrn seiner Zeit. Mit einer Charakteristik des Lebens und der Feldzüge Wallenstein's*, Berlin, Reimer 1828–1829
- II/2/1833 Förster /: Fr ./ Gustav Adolf. Ein hist. Drama. Brln 833; **erga schedam**
= Friedrich Christoph Förster: *Gustav Adolf. Ein historisches Drama*, Berlin, Schlesinger 1833
- I/6/1834 Förster / Dr. Fried. / Wallenstein als Feldherr und Landesfürst in seinem öffentl. und Privleben. Biograph. Potsdam 834; **erga schedam**
= Friedrich Christoph Förster: *Wallenstein, Herzog zu Mecklenburg, Friedland und Sagan, als Feldherr und Landesfürst in seinem öffentlichen und Privat-Leben. Eine Biographie. Nach des Herzogs eigenhändigen Briefen u. aus den Acten u. Urkunden der Geheimen Staats-Archive zu Wien, Berlin, München, und der vornehmsten Landes-Archive des Königreichs Böhmen*, Potsdam, Ferdinand Riegel 1834
- II/6/1844 Förster /. D#r# Fr ./ Wallensteins Prozeß vor den Schranken des Weltgerichts und des k.k. Fiskus zu Prag. Leipzig 1844. Teubner; **damnatur**
= Friedrich Christoph Förster: *Wallensteins Prozeß vor den Schranken des Weltgerichts und des K. K. Fiscus zu Prag. Mit einem Urkundenbuche bisher noch ungedruckter Urkunden u. 1. Statistick; mit dem Bildnisse und der genau facsimilierten Unterschrift Wallensteins*, Leipzig, Teubner 1844

Francke, Heinrich Friedrich (1805 Güstrow – 1848 Alexandersbad, meklenburský cestovatel a lékař, propagátor vodoléčby, publikující pod pseudonymem J. H. Rausse)

- II/10/1838 Rausse / J. H / Der Geist der Gräfenberger Wasserkur. Zeitz. 1838. Schieferdecker; **damnatur**
= J. H. Rause [= Heinrich Friedrich Francke]: *Der Geist der Gräfenberger Wasserkur. Vom Verfasser der "Reisescenen aus zwei Welten"*, Zeitz, Schieferdecker 1838
- II/9/1839 Rausse / J. H. / Der Geist der Gräfenberger Wasserkur. II## Auflage; **damnatur**
= J. H. Rause [= Heinrich Friedrich Francke]: *Der Geist der Gräfenberger Wasserkur*, 2. vyd., Zeitz, Schieferdecker 1839

- II/9/1839 Rausse / J. H. / Wasser thut's freilich! Miscellen zur Gräfenberger Wasserkur. Zeitz. 839. Schieferdecker; **damnatur**
= J. H. Rause [= Heinrich Friedrich Francke]: *Wasser thut's freilich! Miscellen zur Gräfenberger Wasserkur*, Zeitz, Schieferdecker 1839
- I/9/1840 Rausego / J. H. / Duch Hydropaty, czyli wykład sposobu jakim teezy wodą zymną Prisnic w Grefenbergu, z portretem Prisnica. w Krakowie 1840 Czech. - Rause / J. H. / Der Geist der Wasserkur, oder die Art, wie Priesnitz in Gräfenberg mit kaltem Wasser heilet: Mit dem Portrait des Priesnitz. Krakau 1840. Czech; **damnatur** [vydání neidentifikováno]

Frankl, Ludwig August (později von Hochwart, 1810 Chrást – 1894 Vídeň, pocházel z židovské bilingvní rodiny, od roku 1828 studoval ve Vídni medicínu, publicista a dramatik, vydavatel časopisů *Österreichisches Morgenblatt* a *Sonntagsblätter*)

- II/9/1832 Frankl / Ludwig Aug. / Gegenstand für einen östreich. Maler. "Blau der Himmel, grün die Hügel"; **non admittitur**
- II/3/1835 Frankl /: Ludwig August :/ In der Kaisergruft. Mitternacht von 6 auf den 7. März 1835. "Die Mitternacht im schwarzen Trauerkleide"; **non admittitur**

Franza, Petr (1767 Castello Tesino – 1830 Praha, pražský mědirytec a tiskař mědirytin, podnik provozoval společně se svým stejnojmenným synem Petrem Franzou ml., 1797 Praha – 1834 Praha)

- I/8/1825 Franza: Verschiedene neue Spiele. 6 Stück; **non admittitur**

Friedrich, Joh. N.

- 7/1810 Friedrich / J. N. / Denkmahl der Mutterli[ebe] und Thränen bey dem Grabe der unglücklich verblichenen Pauline Fürstin von Schwarzenberg. Wien 810. 4. S. 1-4; **non admittitur**
- 8/1810 Mutterliebe und Empfindungen bei dem Grabe der in Paris unglücklich verblichenen Pauline Fürstinn von Schwarzenberg. Von Joh. Friedrich. 4. S. 1-[xx]; **non admittitur**

Fritsch, Franz Xaver (1779 Broumov – 1870 Vídeň, činný též pod pseudonymem Franz von Braunau)

- II/1/1840 Fritsch (Fr. X) Seltsame Schicksale Elsbeth's der kleinen Zitherschlägerin. Rom. Erzählg. 210 S. 4; **non admittitur**

Gassicourt, Charles Lous Cadet de (1769 Paris – 1821 Paris)

- 8/1818 Voyage en Autriche, en Moravie et en Bavière fait à la suite de l'armée françoise; pendant la Campagne de 1809. Le Chevalier de Gassincourt. Paris. 1818; **damnatur**
= Charles Louis Cadet de Gassicourt: *Voyage en Autriche, en Moravie et en Bavière fait à la suite de l'armée française pendant la campagne de 1809. Avec une carte du théâtre de la guerre de 1809 en Autriche et des plans de bataille d'Essling et de Wagram*, Paris, L'Huillier 1818.

Gerle, Wolfgang Adolph (1781/1783 Praha – 1846 Praha, profesor italštiny na pražské konzervatoři, redaktor pražských novin, dramatik a prozaik. V soupisu neuvádíme díla zakázaná před rokem 1810)

- V/1821 Schelmufsky's seltsame Abentheuer u Reisen zu Wasser u_ zu Lande. Nebst Begebenheit von der Ratte pp. Herausgg. v. Konrad Spät pp. Berlin, 1821. Christiani; **damnatur**
= Reuter, Christian: *Schelmuffsky's seltsame Abenteuer und Reisen zu Wasser und zu Lande nebst d. Begebenheit von d. Ratte u. seiner wunderbaren Geburt*. Hrsg. von Meister Konrad Spät, genannt Frühauf [= Wolfgang Adolph Gerle], Berlin, Christiani, 1821
- I/1/1824 Gerle /: Ad :/ Das Schulmeister-System, oder: die Gleichheit der Menschen; **non admittitur**
- I/2/1827 Gerle / W. A :/ Frescozeichnungen &c: 1 Bd. N#o# 4. Der Zwerg mit der rothen Mütze. 8. Die Wette mit dem Teufel. 2 Bd. ganz. Enthält: 1. die Parforce-Jagd. 2. Das Marienbild. 3. Beinhaus zu Sadlitz. 4. Fall des Stammes Wessowes. 5. Wasserträger. 6. St. Petrus auf dem Wissehrad. 7. die kleinen Abentheuer. 8. die Heidengräber. 9. Liebe u Leichtsinn. 10. die Bergwunder; **non admittitur**
- II/7/1838 Gerle / W A / Der falsche Prinz. Erzählung; **non admittitur**

Gersdorf, Wilhelmine von (1768 Ober Bellmannsdorf, 1847 Dresden, saská spisovatelka; v soupisu uvádíme pouze díla vztahující se k českým dějinám)

- I/8/1823 Gersdorf /: W. v :/ Erzählungen. 4#r# Bd. Churfürst Friedrich 5. von der Pfalz. Lpzg. 823. Lauffer; **damnatur**
= Wilhelmine von Gersdorf: *Churfürst Friedrich der Fünfte von der Pfalz, König von Böhmen*, Leipzig, Lauffer, 1823
- II/7/1825 Gersdorf /: W. v :/ Erzählungen. 11#r# Bd. Graf Ernst v Mansfeld, und seine Zeitgenossen. Lpzg. 1825. Lauffer; **damnatur**
= Wilhelmine von Gersdorf: *Graf Ernst von Mannsfeld und seine Zeitgenossen. Seitenstück zu Friedrich dem Fünften, König von Böhmen und Churfürst von der Pfalz*, Leipzig, Lauffer 1825
- viz též Johann Ernst Friedrich Albrecht

Gewinner, Sigismund (1790 – ?, obchodník v Bystrém)

- II/11/1843 Gewinner /. Sigismund./ Die Zeitinteressen. /. detto. [Prag. Vzchß.]/; **non admittitur**

Gießel, Lorz.

- 12/1821 Gießel /: Lorz:/ Rubrikalischer Auszug der Geschichte Böhmens; **non admittitur**

Glaser, Juliane (1806 Praha – 1890 Praha, sestra K. E. Eberta, manželka redaktora listu *Ost und West* Rudolfa Glasera, básnířka, překladatelka a zpěvačka)

- II/5/1845 Album /. literarisches ./ Der Müller u. die Linde. Gedicht von Juliana Glaser; **non admittitur**

Glaubrecht, Karl (1787 Litoměřice – po 1859, patrimoniální úředník v pražských předměstích, v padesátých letech advokát v Mladé Boleslavi)

- I/4/1847 Wiener-Zeitung /: für die ./ Vorschlag zum Wohle der leidenden Menschheit. Vom Glaubrecht in Prag; **non admittitur**

Gleaner

- I/1/1838 Gleaner. Böhmisches Schloß / einge. f. d. Wiener Zeitschrift; **non admittitur** [*Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, Wien, Gerold]

Glückselig, August Anton (Legis-Glückselig, Gustav Thormund, 1806 Praha – 1867 Praha, roku 1828 studoval v Lipsku, odd roku 1830 pobýval opět v Praze; autor populárněhistorických prací, pseudonym Legis původně zvoleno z cenzurních důvodů)

- I/1/1838 Legis-Glückselig. Siebenstern, das ist ein kleiner Almanach voll der allerliebsten Legenden für christliche Gemüther; **non admittitur**
- II/7/1838 Glückselig / D#or# Legis / Vaterländischer Jugend Almanach zu Lust und Freuden für kleine und große Kinder; **non admittitur**

Glümer, Charlotte von (1799 Schöppenstedt – Weissenburg 1839)

- I/4/1839 Glümer /: Charlotte geb. Spohr /. Die Waldenser in Böhmen, historischer Roman Leipzig 1839. Gebhardt; **damnatur**
= Charlotte von Glümer: *Die Waldenser in Böhmen. Hist. Roman*, Leipzig, Gebhardt & Reisland 1839

Goethe, Johann Wolfgang (1749 Frankfurt am Main – 1832 Weimar)

- I/3/1824 Woltmann /: Frau v ./ der Kranz, eine Zeitschrift. Dazu: Beschreibung eines merkwürdigen Manuscriptes im Besitze der Universitäts=Bibliothek zu Jena, von Göthe; **non admittitur**

Grabowski, Michał (1804 Zołotyjów – 1863 Warszawa, pseud. Edward Tarsza)

- viz Zap, Karel Vladislav

Graf, Otto

- II/9/1846 Graf / D#r# Otto ./ Vincenz Prießnitz o. der Wassergeist. Ein Helfer für Preßhafte. Grimma - Verlags Compt.; **erga schedam**
= Otto Graf: *Vincenz Prießnitz oder der Wasser-Geist. Ein Helfer für Preßhafte und Kranke ; ein Rathgeber für gesunde Menschen*, Grimma, Verlags-Comptoir 1845

Griesel, August Wenzel (1783 Praha – 1825 Praha, pražský spisovatel, v letech 1811–1814 knihkupec)

- 12/1816 Griesel, Sagen, Märchen, Legenden p. p. der Böhmen p. p. 1. Theil; **non admittitur**
- 5/1820 Griesel: Furchtbare Miene. Ein Märchen; **non admittitur**
- 4/1821 Griesel /: A. W./ Die Bekehrung. Posse in einem Acte. In Alexandrien; **non admittitur**
- II/2/1822 Griesel /: A. W ./ Der Hussiten-Fürst. Romantisches Gemälde. 1. 2. Thl.; **non admittitur**
- II/12/1824 Griesel /: A. W ./ Die erste Liebe Heinrich 4. Trauerspiel; **non admittitur**
- II/6/1825 Griesel /: A. W ./ Neues Fabelbuch; **non admittitur**
- II/7/1825 Griesel /: A. W ./ der Prügelmeister von Brüssel. 1. 2. Abthlg.; **non admittitur**
- I/4/1834 Griesel /: W. A ./ Abendmagazin. Prag. 834. Sommer'sche Buchh.; **non admittitur**

Grillparzer, Franz (1791 Wien – 1872 Wien)

- I/1/1836 Grillparzer. / L' Aieule, tragédie. Paris 1835. 27 et 28#o# livr. du théâtre europeen; **erga schedam**
= Franz Grillparzer: *L'Aïeule* [Die Ahnfrau], Pariss, E. Guérin 1835

Grünwald, Josef Wander von (1817 Karlovy Vary – 1845 Trieste, guberniální koncipista, literárně činný pod jménem Theodor von Grünwald)

- II/7/1842 Prager - Bürgergarten./. Die./. von Sr. Majestät dem Kaiser Ferdinand./. von Dr. Grünwald./; **non admittitur**

Habel-Malinski, Eduard (1803 Praha – 1884 Salzburg, člen řádu maltézských rytířů, dvorský sekretář ve Vídni)

- II/3/1833 Habel (Eduard) Harfners Weihe. Dem Hzog v. Reichstadt gwidmt; **non admittitur**
- I/8/1834 Habel /: Eduard :/ Harfnersweihe /: Den Manen des Durchl. Prinzen u. Herzogs v. Reichstadt gewidmet :/ Zueignung u. Gedicht; **non admittitur**
- I/7/1838 Habel /: Eduard :/ Der Karthäuser. Hist: elegisch_ Gedicht; **non admittitur**

Hadermann, N.

- I/12/1847 Hadermann, N., die Hussiten. Frankfurt 48. Meidinger; **damnatur**
= N. Hadermann: *Die Hussiten*, Frankfurt am Main, Meidinger 1848

Hagen, Friedrich Heinrich von der (1780 Angermünde-Schmiedeberg – 1856 Berlin, profesor staroněmecké literatury ve Vratislavi a v Berlíně, editor starších německých textů)

- I/5/1824 Hagen /: F. H. von der :/ Der Ackermann aus Böhmen; Gespräch zwischen einem Witwer und dem Tode. Erneuert. Frankft a M. 1824. Varrentrapp; **erga schedam**
= *Der Ackermann aus Böhmen. Gespräch zwischen einem Witwer und dem Tode*, Frankfurt a. M., Varrentrapp, 1824

Hain, Anton (1763 – 1820, původně dvorní lékař parmské arcivévodkyně, nejpozději od roku 1807 pomocný fyzikus na Malé Straně, vydavatel sborníku *Medizinische prager Ephemeriden*)

- 12/1817 Dispensatorium pauperum pragense, temporibus accomodatum. Concinnatum ab Antonio Hain Med: D#ore# pp Pragæ; **non admittitur**
- II/5/1825 Hain /: A :/ Leonidas. Trauerspiel in 5 Aufzügen; **non admittitur**

Hanka, Václav (1791 Hoříněves – 1861 Praha; viz osmou kapitolu)

- I/10/1825 Učenj /: Kratké :/ gazyka českého dle zakladu Pana Jana Negedleho &: Kurze böhmische Sprachlehre. Nach Negedli; **non admittitur**
- I/2/1835 Dalimilowa Kronika Česká. Mit deutscher Übersetzung. 2#te# Auflage des Werkes unter dem Titel: Kronyka Boleslawská; **non admittitur**
- II/2/1825 Dalimils böhmische Chronik. Fortsetzung; **non admittitur**
- I/3/1838 Dałimiłowa Kronika česka w naidawnieisie čtenie nawrácena a różnosłowień desiet rukopisów opařena od Waclawa Hanky; **non admittitur**
- II/3/1839 Hanka / W / Letopisec Boleslawsky w naidawniejsie ctenie nawrácen a różnosłowień desieć rukopisów opařen; **non admittitur**

Hanl, František Karel Boromejský (1782 Krbice – 1874 Hradec Králové, farář v Březně u Chomutova a v Prunéřově, od roku 1822 metropolitní kanovník pražský, od roku 1831 biskup v Hradci Králové)

- I/8/1835 Hanl / C. / Kinderbüchlein od: leichtfaßl. u. zusammenhängender Elementar-Unterricht f. d. Kinderjahre. In 5 Heften; **non admittitur**
- I/8/1835 Hanl / C / Die Sonn und Festtagsevangelien in Verbindung der Lebensgeschichte Jesu, des Katechismus u. der Kirchengebräuche Zum Gebrauch f. d. Schulunterricht, für Frühexhorten, u. für die häus[l]iche Erbauung; **non admittitur**

Harnisch, Wilhelm (1787 Wilsnack – 1864 Berlin)

- I/11/1841 Harnisch./ Wilhelm./ Briefe an seine Tochter auf einer Reise durch Böhmen, Oestreich, Tyrol und die Lombardei. etc.. Essen. 1841. Bädecker; **erga schedam**
= Wilhelm Harnisch: *Briefe an seine Tochter auf einer Reise durch Böhmen, Oestreich, Tyrol und die Lombardei: wie durch die Schweiz, einige Rhein- und Mainländer*, Essen, Bädecker 1841.

Hartmann, Moritz (1821 Trhové Dušníky – 1872 Oberdöbling, německy píšící spisovatel židovského původu, od roku 1840 ve Vídni, z cenzurních důvodů od roku 1845 v Lipsku, kvůli propadlému pasu pobytu v Paříži, Bruselu, roku 1847 návrat do Čech, během roku 1848 poslanec frankfurtského parlamentu, v padesátých letech v exilu ve Švýcarsku a Francii)

- I/5/1841 Hartmann. Abt Vogler. Gedicht. "Er zog allein, der Töne alter Meister." - etc.; **non admittitur**
- I/7/1844 Kalender /. Für den ./ zur Verbreitung gemeinnütz. Kenntnisse f. 1845. Gedichte v. Moriz Hartmann. N. 1. der weiße Schleier, N. 2. Ein Vater; **non admittitur**
- II/2/1845 Hartmann /. Moritz ./ Kelch und Schwert. Dichtungen. Leipzig 1845. Weber; **Damnatur und mit Beschlag zu belegen**
= Moritz Hartmann: *Kelch und Schwert. Dichtungen*, Leipzig, Weber 1845
- I/10/1845 Tag /. Ein ./ aus d. böhm. Geschichte. Leipzig 1845. Grunow; **erga schedam**
= [Moritz Hartmann]: *Ein Tag aus der böhmischen Geschichte*, Leipzig, Grunow 1845
- I/12/1846 Hartmann / Mor. ./ Neuere Gedichte. Leipzig 1847. Georg Wigand; **damnatur nec erga schedam**
= Moritz Hartmann: *Neuere Gedichte*, Leipzig, Wigand 1847

Haupt, Karl Gerhard

- II/10/1837 Haupt / K. G. / Luther, eine dramatische Tetralogie. Drittes Trauerspiel, Die Böhmen unter Thurn. Und die Tyroler, tetralogisches Schlußdrama. Berlin, 1837. Kuhr. u: Zweites Trauerspiel. Kaiser Karl V in 3 Aufzügen; **damnatur**

= Karl Gerhard Haupt: *Luther - eine dramatische Tetralogie. Die Böhmen unter Thurn: Trauerspiel in 5 Aufzügen; Kaiser Karl der Fünfte: Trauerspiel in fünf Aufzügen*, Berlin, Kuhr 1837

Hazzi, Joseph von (1768 Abensberg – 1845 Unterelkofen, bavorský právník, statistik a zemědělský inovátor)

- 10/1811 Hazzi / J / Statistik von Mähren. Nürnberg 807. 8; **damnatur** [zákaz též 7/1807]

= Joseph von Hazzi: *Statistik von Mähren*, Nürnberg, 1807

Heicker, K. F.

- II/7/1839 Heicker / K. F. / Brüner Wegweiser für Geschäfts und Handelsleute und Reisende überhaupt; **non admittitur**

Heide, Franz (učitel na litoměřické hlavní škole, autor pedagogické příručky z roku 1833)

- II/5/1847 Heide ./ Fr ./ Große Fiebel o. die Kunst schnell lesen zu lernen. Prager Verz.; **non admittitur**

Heinrich, Jan (1802 – 1844, vojenský kaplan působící v Praze, autor cyklu kázání o sebevraždě)

- I/8/1843 Heinrich /. J./ Securitas eloquendi practica, seu ars rhetoricae sacrae comprobata. Tomis duobus. T. 1. /. Prag. Verz.; **non admittitur**

Held-Ritt, Ernst von (poručík císařské armády, autor knihy o vodoléčbě)

- II/1/1837 Hexenwesen. / Das / im Fürstenthum Neisse öesterreichischen u. preußischen Antheils von Schlesien etc. im 17ten Jahrhundert. Nach Originalquellen dargestellt von H...d R...t Neisse 1836 Hennings; **damnatur**
= [Ernst von Held-Ritt]: *Das Hexenwesen im Fürstenthum Neisse, österreichischen und preußischen Antheils von Schlesien, dann im Gesenke Mährens, im siebenzehnten Jahrhundert*, Neisse – Leipzig, Hennings, 1836

Helfert, Josef (1791 Planá – 1847 Mladá Boleslav, od roku 1820 profesor církevního práva na pražské univerzitě)

- II/5/1822 Institutiones juris matrimonialis canonico-austriaci, conscripsit Ioseph Helfert; **non admittitur**
- II/5/1830 Wagner. ./ D^{tes} ./ Zeitschrift für Oesterreich. Rechtsgelehrsamkeit pp. Plan. IV. Lit. C: Rechtlicher Zustand der Akatholiken in Oesterreich; von Prof. Dr. Helfert in Prag; **non admittitur** [*Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde*, ed. Vincenz August Wagner, Wien, Geistinger]

Heller, Balthasar Ludwig Daniel (1805 Lübeck – 1878 Lübeck)

- II/12/1835 Heller / D#r#. Ludw. / Hieronimus v. Prag. Lübeck. 1835. Aschenfeldt;
erga schedam
= Ludwig Heller: *Hieronymus von Prag*, Lübeck, Aschenfeldt 1835

Hennig, Carl August Ferdinand (1794 Berlin – 1862 Praha, litograf působící v Praze)

- I/11/1832 Reichstadt / Herzog v. / für Hennig in Prag; **non admittitur** [Kunstsachen]
- viz Wittelshofer, J.

Hering, Ewald (1802 Oschatz – 1862 Leipzig)

- I/4/1824 Ewald: Die Hussiten vor Zittau. Erzählung aus der Mitte des 15#tn# J. H. - 1. 2. Thl. Lpzg. 1824. Kollmann; **erga schedam**
= Ewald [=Ewald Hering]: *Die Hussiten vor Zittau. Erzählung aus der Mitte des fünfzehnten Jahrhunderts*, Leipzig, Kollmann 1824
- II/10/1825 Ewald: Der Friede zu Prag. Erzählung aus den Zeiten des 30jährigen Krieges. 1-3 Thl. Lpzg. Kollmann; **damnatur**
= Ewald [=Ewald Hering]: *Der Friede zu Prag. Erzählung aus den Zeiten des dreissigjährigen Krieges*, Leipzig, Kollmann 1825

Herloßsohn, Carl (Borromäus Sebastian Georg Karl Reginald Herloß, 1804 Praha – 1849 Leipzig, ood roku 1825 v Lipsku, kde působil jako spisovatel z povolání, vydavatel časopisu *Der Komet*)

- II/11/1826 Gallerie neuer Original-Romane von Deutschlands vorzüglichsten Schriftstellern. 4. 5. 6. Thl. Lpzg. 1826 Wienbrack; **damnatur**
= *Gallerie neuer Original-Romane von Deutschlands vorzüglichsten Schriftstellern*, Leipzig, A. Wienbrack 1826, zde s. 5: Carl Herloßsohn: *Die Fünfhundert von Blanik. Die Sylvesternacht. Zwei Erzählungen*
- I/3/1827 Clauren / H :/ Emmy, oder: der Mensch denkt, Gott lenkt. 1. 2. Thl. Lpzg. 1827. Wienbrack; **damnatur**
= Heinrich Clauren [= Karl Herloßsohn]: *Emmy, oder der Mensch denkt, Gott lenkt. Ein Roman*, Leipzig, A. Wienbrack 1827, sv. 1–2
- I/1/1828 Herloßsohn /: C. :/ (Heinr. Clauren) Löschpapiere aus dem Tagebuche eines reisenden Teufels. Lpzg. 827. Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Löschpapiere aus dem Tagebuche eines reisenden Teufels*, Leipzig, Taubert 1827
- II/1/1828 Original=Romane /: Ausgewählte kleine :/ der beliebtesten deutschen Erzähler et_ 1#r# Thl_ /: Das Märchen von Kruse u Albert von Herloßsohn :/ Lpzg 828. Focke; **damnatur**
= *Ausgewählte kleine Original-Romane der beliebtesten deutschen Erzähler und Erzählerinnen*, Leipzig, Focke 1828, sv. 1, zde Carl Herloßsohn: *Albert*.

- II/9/1828 Herlossohn /: C :/ Der Montenegrienerhäuptling p_ Historisch-romantische Erzählung. 1. 2. Thl. Lpzg 828. Wienbrack; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Der Montenegrienerhäuptling: Historisch-romantische Erzählung* von Carl Herloßsohn, (Heinrich Clauren), Verfasser der: "Fünfhundert vom Blamik-Emmy, oder der Mensch denkt, Gott lenkt" u.s.w., sv. 1–2, Leipzig, A. Wienbrack 1828
- I/11/1828 Mondlichter und Gasbeleuchtungen. Herausgg. von Leop. Schäfer, C. Herloßsohn, u G. Sellen. Lpzg. 828. Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn, Leopold Schäfer, Gustav Sellen [= Ludwig von Alvensleben] (edd.): *Mondlichter und Gasbeleuchtungen*, Leipzig, Taubert 1828
- II/1/1829 Vier Farben, das heisst : die deutschen Spielkarten in ihrer symbolischen Bedeutung beschrieben und erklärt / von Susanna Rümpler, Kartenschlägerin. Ans Licht befördert durch Carl Herlossohn; **damnatur**
= [Carl Herloßsohn]: *Vier Farben, das heisst: die deutschen Spielkarten in ihrer symbolischen Bedeutung beschrieben und erklärt*. Von Susanna Rümpler, Kartenschlägerin. Ans Licht befördert durch Carl Herlossohn, Leipzig, Taubert 1828.
- II/9/1829 Herlossohn. Der Venetianer. 1-3. Th. Leipzig 829; **damnatur**
= [Carl Herloßsohn]: *Der Venetianer : Historisch-romant. Gemälde*, sv. 1–3, Leipzig, Taubert 1829
- I/3/1830 Komet / Der / N. 14-16. 25. 28; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/4/1830 Herloßsohn. Hahn und Henne; Liebesgeschichte zweier Thiere. Leipzig, 1830; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Hahn und Henne. Liebesgeschichte zweier Thiere*, Leipzig, Nauck 1830
- II/5/1830 Komet. /: Der :/ Zeitung für Reisende. N#o# 18; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- I/10/1830 Komet. /: Der :/ Literatbl. N#o# 35.; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Literaturblatt
- I/11/1830 Komet (Der) N#o# 151-156; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/12/1830 Komet (Der) N#o# 165-182; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/12/1830 Komet /: der :/ 185-192; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/1/1831 Herlossohn. Die 500 vom Blamik [sic] u. die Silvesternacht. 2. Aufl. Leipzig. 828; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn: *Die Fünfhundert vom Blanik und die Sylvesternacht. Zwei Erzählungen*, 2. vyd., Leipzig, A. Wienbrack 1828
- I/1/1831 Komet (der) 193-200; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/1/1831 Komet (Der) 830. 201-208; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/3/1831 Komet (Der) N#o# 17-24; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/3/1831 Komet (Der) N#o# 33-36; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/5/1831 Komet (Der) N#o# 69-72. u. Beilage N#o# 19; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/6/1831 Komet (der) N#o# 81. 82. 85. 87. 88; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/6/1831 Komet (der). N#ro# 86. und Literaturbeilage 21; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/7/1831 Komet (Der) N#o# 89-92. 94-96. Literaturblatt N#o# 24; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/7/1831 Komet (Der) Beilage N#o# 23; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/7/1831 Komet (der) N#o# 99; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/7/1831 Komet (der) N#o# 100; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/8/1831 Komet (der) 109. 111-113. 116; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/8/1831 Komet (der) N#o# 114. 115; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/8/1831 Komet (Der) Zeitschrift. N#o# 118 u. 121; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/9/1831 Komet (Der). N#o# 125; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/10/1831 Komet (Der) N#o# 142; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/11/1831 Komet (Der). Beilage N#o# 42; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/12/1831 Komet (Der) N#o# 183. 184; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/2/1832 Der Ungar. Historisch-romantisches Gemälde aus der Zeit der Hunyades; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Der Ungar. Histor.-romant. Gemälde aus d. Zeit d. Hunyades*, Leipzig – Pest, Brüggemann – Wigand, 1832, sv. 1–3
 - II/12/1832 Herloßsohn / C. / Mephistopheles, politisch-satyrisches Taschenbuch auf 833. Leipz; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Mephistopheles. Ein politisch-satyrisches Taschenbuch auf das Jahr 1833*, Leipzig, Brüggemann 1832
 - II/6/1833 Herloßsohn (C.) Memoiren eines preuß. Offiziers. 1. 2. Thl. Lpz. 833; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Memoiren eines preußischen Offiziers*, Leipzig, Literar. Museum 1833, sv. 1–2
 - II/10/1833 Kometenstrahlen : Eine Sammlung von Erzählungen ernster und humoristischer Aufsätze; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Kometenstrahlen. Eine Sammlung von Erzählungen ernster und humoristischer Aufsätze*, sv. 1, Leipzig 1833
 - II/1/1834 Herloßsohn /: C :/ Der letzte Taborit p_. hist. rom. Gem. Lpz. 834. 1#t_# Bd; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Der letzte Taborit oder Böhmen im funfzehnten Jahrhundert. Historisch-romantisches Gemälde in zwei Bänden*, Leipzig, Wigand 1834
 - II/5/1834 Komet /: Der :/ Beilage N. 17; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
 - I/6/1834 Komet / der / Nro. 72; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/7/1834 Komet /: Der :/ 97-100; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam

- II/8/1834 Komet /: Der :/ Nr. 31. sammt Beilage; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- I/9/1834 Komet /: Der :/ Nr. 132. und Beilage 33; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/9/1834 Komet /: Der :/ Nr. 138; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/10/1834 Komet /: Der :/ Beilage: Zeitung f. Reise Nr. 37; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/10/1834 Komet /: Der :/ Beilage Nr. 39; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/10/1834 Komet /: der :/ Zeitung für Reisen Nr. 40; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- I/2/1835 Herlossohn /: C. :/ Damen-Conversations-Lexikon. 1. 2. Band. Leipzig 1834; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Damen-Conversations-Lexikon*, Leipzig 1834
- II/4/1835 Komet /: Der :/ Beilage: Zeitung f. Reisende Nr. 7; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/9/1835 Komet. Beilage: Zeitung f. Reisende N#r# 33; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/2/1836 Komet /: Der :/ Nr. 1-4. sammt Beilagen; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- I/3/1836 Komet. / Der. / 5-12; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/3/1836 Komet / Der / Beiblatt N#r# 4. Zeitung für Reisende; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
- II/5/1836 Komet. / Der. / N. 63; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/9/1836 Komet N. 122 u. 123; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/10/1836 Komet / Der. / N. 141; **erga schedam**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/11/1836 Komet. N. 153.-154; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/12/1836 Komet. Beilage: Zeitschrift für Reisende N. 44; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Zeitung für Reisen und Reisende
 - I/12/1836 Komet N. 178; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - II/12/1836 Komet N. 188; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
 - I/1/1837 Komet / Der / Luftballon N 49; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Der Luftballon. Ein Blatt für Herz, Geist, Kopf und Magen
 - I/1/1837 Komet / Der / v. Herloßsohn. N. 198 u. Luftballon. N. 50; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Der Luftballon. Ein Blatt für Herz, Geist, Kopf und Magen
 - I/1/1837 Herlossohn / C :/ gesammelte Schriften 4. 5#t.# Band. Die Wahnsinnige 1. 2. Theil. Leipzig 1837 Liter. Museum; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Herloßsohns gesammelte Schriften*, sv. 4–5, *Die Wahnsinnige. Roman*, Leipzig, Lit. Museum 1837
 - II/2/1837 Komet /: Der :/ Dampfwagen N 5; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
 - II/3/1837 Komet. / Der / N. 13.-16 Beilage für Literatur. etc. N 4. Dampfwagen N. 4. Zeitung für Reisen und Reisende N. 4; **erga schedam**
= Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, přílohy Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen, Zeitung für Reisen und Reisende
 - II/4/1837 Komet / der / N#o# 12. des Dampfwagens; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
 - II/4/1837 Komet / der / N#o# 11. [d]es Dampfwagens; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
 - I/5/1837 Komet / Der / N#r# 53. 55; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam

- I/6/1837 Komet / Der / Beilage: Dampfwagen N#o# 9; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/7/1837 Komet / Der / N#r# 97-100; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/7/1837 Komet N#o# 93-96. 101-108; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/8/1837 Komet / Der / N: 109-112. 113-116; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/8/1837 Komet / Der / N. 117-120. und Beilage 32; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/9/1837 Komet / Der / N. 129. 134; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/9/1837 Herlossohn / C. / Gesammelte Schriften VII und VIII Band: Memoiren eines preußischen Offiziers. 1. 2. Band. Leipzig, 1837. Liter: Museum; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Herloßsohns gesammelte Schriften*, sv. 7–8, *Memoiren eines preußischen Offiziers*, Leipzig, Lit. Museum 1837
- I/10/1837 Komet. Dampfwagen N. 37; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/1/1838 Komet /: Der :/ Dampfwagen N. 48; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/2/1838 Komet / Der / 1838. Dampfwagen N. 1; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/3/1838 Komet / Der / Dampfwagen 9; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/4/1838 Komet / Der / Dampfwagen N. 11. 12; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/4/1838 Komet / Der / N. 51; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/5/1838 Komet / Der / 90; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam

- I/6/1838 Komet / Der / Dampfwagen N. 19; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/6/1838 Komet / Der / Dampfwagen N.20; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/6/1838 Komet /: Der :/ Dampfw. 21. u Beilage N#o# 23; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/6/1838 Komet /: Der :/ Beilage N#o# 21. Dampfw. 22; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/8/1838 Komet / Der / 1838. N. 131-135; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/9/1838 Herlossohn /: C :/ Scherben. Leipzig, 1838. Im. Müller; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Scherben*, Leipzig, Müller 1838
- II/11/1838 Komet / Der / Dampfwagen N. 43; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/12/1838 Komet / Der / 1838. Dampfwagen 44. 46. Beilage 44; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/1/1839 Komet / Der / 1838 N. 242. Beiwagen 49. 50.; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/1/1839 Komet / Der 1838. N. 256; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/2/1839 Komet / Der / 1839. N 29; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/4/1839 Komet / Der / 839. Von N 56 angefangen **cont[inuantibus]**. **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/8/1839 Herloszsohn / Ed. / Zeit und Lebensbilder. Novellen, Humoresken Ironien und Reflexionen. 1-3 Bd. Leipzig 839 Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Zeit- und Lebensbilder : Novellen, Humoresken, Ironien und Reflexionen*, Leipzig, Taubert 1839, sv. 1–3
- II/10/1839 Komet. 1839 N. des Dampfwagens 37; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/1/1840 Komet / der / 839. N 236-241. Dampfw N. 51; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/4/1840 Komet / der / 1840 N. 46-50 B. 10 D. W. 10.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- II/4/1840 Komet / der / N#o# 70; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/11/1840 Herlossohn / Carl / Böhmen von 1414 bis 1424. Histor. romant. Gemälde in zwey Abtheilungen. Erste Abthl. Joannes Huss. 1-2 Bd. Leipzig 1841 Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Böhmen von 1414 bis 1424, historisch-romantisches Gemälde in zwei Abtheilungen*, díl 1 *Johannes Huss*, sv. 1–2, díl 2, *Der blinde Held*, sv. 1–2, Leipzig, A. Taubert 1841
- II/12/1841 Herlossohn./ C./ Mein Wanderbuch. 1.u. 2. Theil. Leipzig. 1842. Taubert; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn: *Mein Wanderbuch*, sv. 1–2, Leipzig, Taubert 1842
- I/1/1842 Komet./ Der./ 1841. Beilage No. 47../ des Dampfwagens./; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Leipzig-Berlin-Dresdner Dampfwagen
- I/1/1842 Herlossohn./ C./ Buch der Liebe. Nebst einem Anhang. Leipzig. 1842. Fest; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn: *Buch der Liebe. Nebst einem Anhang*, Leipzig, Fest 1842
- I/10/1842 Herloszsohn / C./ Zeit- und Lebensbilder Bd. 6. Die Rosenberger Historische Novelle. Nebst anderen Novellen und Humorwerken. Leipzig. 1843. Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *C. Herlossohn's Gesammelte Schriften*, sv. 6, *Die Rosenberger Historische Novelle. Nebst anderen Novellen und Humoresken*, Leipzig, Taubert 1843.
- II/10/1842 Herlossohn / C./ Die Hussiten, oder Böhmen v. 1414-1424. 2. verb. Auflage. Bd. 1-4. Leipzig. 843. Taubert; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Die Hussiten oder Böhmen von 1414–1424*. Hist.-romant. Gemälde, 2. vyd., Leipzig, Taubert 1843, sv. 1–4
- I/5/1843 Komet./ Der./ N. 84; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/6/1843 Komet./ Der./ N. 107; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/7/1843 Komet./ Beilage zum./ Teleskop N. 26; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Telescop
- I/8/1843 Komet./ Der./ N. 137. 145; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- I/11/1843 Morgenstern /. Der./ 1843. Von Herloßsohn. N. 2; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Morgenstern. Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- I/11/1843 Komet./. Der./ Literaturblatt 37; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam, příloha Literaturblatt
- II/11/1843 Morgenstern /. Der./ N. 4.; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Morgenstern. Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- I/12/1843 Morgenstern /. Der./ 1843. N. 8; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Morgenstern. Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- II/2/1844 Unterhaltungsbibliothek /. Wohlfeile ./ f.d. gebildete Lesewelt. Bdch. 4.5. der Albaner. Novelle v. R.Heller. Bdch. 6-9. Kleine Erzählungen p. v. C. Herloßsohn. Leipzig 1844. Reclam; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn: *Kleine Erzählungen, Novellen u. humoristische Aufsätze*, Leipzig, Reclam 1844
- II/4/1844 Komet /. Der ./ 1844. Anzeigeblatt N. 13.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- II/11/1844 Herloszsohn's gesammelte Schriften. Neue Folge. 4#ter# Band. Enthält: Vier Farben p. Dritte Auflage. Leipzig 1845. Krappe; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Vier Farben, das heißt: die deutschen Spielkarten in ihrer symbolischen Bedeutung beschrieben und erklärt von Susanna Rümpler, Kartenschlägerin*, Leipzig, Krappe 1845
- I/12/1844 Herloszsohn /. C ./ Wallensteins erste Liebe. Bd 1-3. Hannover 844. Kius; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Wallensteins erste Liebe. Historisch-romantisches Gemälde*, Hannover, Kius 1844
- II/1/1845 Komet /. Der ./ v. Herloßsohn. Leipzig 1845. Melzer. Telescop N. 1. /. Beil ./; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam, příloha Telescop
- I/4/1845 Komet /. Der ./ 1845. Literaturblatt N. 12; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam, příloha Literaturblatt
- I/7/1845 Komet /. Der ./ 1845. N. 121. 122.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt*, Leipzig, Reclam
- II/7/1845 Komet /. Der ./ 1845. N. 28 des Literaturblattes; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Literaturblatt
- II/8/1845 Komet /. Der ./ 1845. N. 156-160; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/11/1845 Komet. 224; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/2/1846 Komet. 1846. N#ro# 9.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/3/1846 Komet. 1846. Beiblätter: Liter. Bl. 8. Teles. 8.; **damnatur und mit Beschlag zu belegen**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, přílohy Literaturblatt, Telescop
- II/3/1846 Herloszsohn /: C. ./ Die Tochter des Piccolomini. Historisch=romant. Gemälde. 1.-3. Bd. Altenburg 1846. Pierer; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Die Tochter des Piccolomini. Historisch-romantisches Gemälde*, Altenburg, Pierer 1846
- I/4/1846 Komet. 1846. 50.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/7/1846 Komet 1846. Teleskop 22.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Telescop
- I/9/1846 Komet. 1846. 156-163; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- I/9/1846 Vergissmeinnicht Taschenbuch f. 1847. 1. Jahrg. Leipzig Ø Thomas; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Vergißmeinnicht. Taschenbuch*, Leipzig, Thomas
- II/9/1846 Herlossohn /: C. ./ Arabella o. Geheimnisse eines Hoftheaters. Roman. 1. 2. Bd. Leipzig. 1846. Melzer; **damnatur**
= Carl Herloßsohn: *Arabella oder Geheimnisse eines Hoftheaters. Roman*, sv. 1–2, Leipzig, Melzer 1846
- II/11/1846 Komet. 1846. - Teleskop u. Liter. 44.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, přílohy Literaturblatt, Telescop
- II/1/1847 Herlossohn ./ C ./ die Mörder Wallensteins. Histor: Roman. 1. 2. 3. Bd. Leipzig, 847, Reichenbach; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn: *Die Mörder Wallensteins. Historischer Roman*, Leipzig, Reichenbach 1847
- II/2/1847 Komet. 847. 17. 18. 19.; **damnatur**

- = Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam
- II/4/1847 Komet. 847. Literaturblatt. 13.; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Der Komet. Ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Leserwelt*, Leipzig, Reclam, příloha Literaturblatt
- I/10/1847 Herlosssohn ./ C ./ Waldblumen. 1. 2. Band. Altenburg, 847, Pierer; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Waldblumen. Erzählungen, Novellen, Humoresken und Phantasiestücke*, Altenburg, Pierer 1847
- II/10/1847 Herlosssohn ./ D#r# C ./ Vergißmeinnicht. Taschenbuch für 848; 2 Jhrg. Leipzig, Thomas; **damnatur**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Vergißmeinnicht. Taschenbuch für 1848*, Leipzig, Thomas 1847
- I/12/1847 Herlosssohn. Korallen. Kometstrahlen 2. Bd. Lpz. 47. Schreck; **erga schedam**
= Carl Herloßsohn (ed.): *Kometenstrahlen. Eine Sammlung von Erzählungen ernster und humoristischer Aufsätze*, sv. 2, Leipzig, Schreck 1847
- viz těž Schirnding, Ferdinand Leopold

Hermann, Michael Kajetán (1756 Veliká Ves – asi 1835; děkan v Dolanech, kadaňský vikář)

- 8/1821 Hermann:/ M. K:/ Uiber schwere und dunkle Stellen der heiligen Schrift sowohl des Alt. als Neuen Testaments; **non admittitur**
- I/4/1823 Hermann /: M. K ./ Briefe über Aberglauben, Irthümer, Vorurtheile pp. in Religions- und Gewissens-Sachen; **non admittitur**
- II/1/1824 Dogmi /. I ./ delle varie religioni del mondo, confutati colla scorta della religione cattolica di Michele Gaetano Hermann. Traduz#e# dal tedesco del Sg#re# G#e# de Ceresa; **non admittitur**
- I/5/1824 Hermann /: M. K ./ Kern der christlichen Religions- und Kirchen-Geschichte. Pesth. 1824; **non admittitur**

Herzog, Jan (1802 Jilemnice – kolem 1840 Videaň)

- II/2/1825 Básně Jana Herzoga. Kniha třetj. Herzog's böhmische Gedichte. 3#s# Buch; **non admittitur** [srov. Jan Herzog: *Básně*, Praha, Josefa Fetterlová z Wildenbrunnu 1822, kniha 1–2]

Hesslein, Bernhard (1818 Hamburg – 1882 Friedrichshagen)

- I/11/1841 Hess./ Bernhard./ De Braha und sein sein Schwert. Histor. Roman aus dem Hussitenkriege. Hamburg. 1842. Berendsche; **damnatur**
= Bernhard Hesslein: *De Braha und sein Schwert: historischer Roman aus dem Hussitenkriege*, sv. 1–2, Hamburg, Berend 1842

Hillbricht, Carl (právník působící ve Lvově, později v Černovicích)

- I/11/1843 Hillbricht /. D#r# / k. k. Landrath./ Beleuchtung einiger zweifelhafter Stempelfragen. bestimmt für die Zeitschrift Themis; **non admittitur** [*Themis. Eine Sammlung von Rechtsfällen, Abhandlungen u. wiss. Berichten aus d. Gebiet d. Privat- u. Strafrechtes*, Prag, Medau]

Hirsch, Rudolf (1816 Napajedla – 1872 Vídeň; spisovatel a hudební skladatel, od roku 1833 ve Vídni, v letech 1840–1843 působil v Lipsku, mimo jiné jako redaktor listu *Komet*, od roku 1843 úředník v Terstu a Pisinu)

- I/4/1835 Hirsch /: R. E. / Liebesabentheuer eines Poeten. Eine Humoreske; **non admittitur**
- II/7/1836 Morgenblatt /: Oesterr.:/ 2. Über das Institut der Assisen. - Vater und Sohn; nach einer wahren Begebenheit erzählt v. Hirsch; **non admittitur** [*Österreichisches Morgenblatt. Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben*, Wien, Oesterlein & Vogl]
- I/5/1837 Hirsch / Rudolf / Erwiderung an Herrn Ebersberg; **non admittitur**
- II/6/1841 Hirsch./ Rudolf./ Balladen. Leipzig. 1841. Bösenberg; **damnatur**
= Rudolf Hirsch: *Balladen*, Leipzig, Bösenberg 1841
- II/7/1841 Hirsch./ R../ O.3. Lieder. 1. Der Witwe Töchterlein. 2. Die junge Nonne. Balladen von J. Moser. Leipzig. Hofmeister; **erga schedam**
= Rudolf Hirsch: *Der Witwe Töchterlein. Die junge Nonne. 2 Balladen f. eine Singst. m. Pfte*, Leipzig, Hofmeister 1841

Hock, Karl Ferdinand von (1808 Praha – 1869 Vídeň, ekonom a státní úředník byl činný i na poli beletrie)

- I/11/1847 Zeitschrift ./ Österr.:/ für Rechts- u. Staatswissenschaft. "Über die Todesfall= u: Ubernamsanlait im Herzogthum Salzburg. Von D#o# C. F. Hock; **non admittitur**

Hoë von Hoënnegg, Matthias (1560 Wien – 1645 Dresden)

- II/11/1823 Evangelitska rucnj knjzka. D#r#. M. Hoë; **damnatur** [srov. Matthias Hoë von Hoënnegg: *D. Mattyásse Höe, Kurfirtsstského Sasského Přednjho Dwořského Kazatele w Drážďanech, Ewangelická Ručnj Knjzka: W kteréžto se z samého Slowa Božjho nepohmutedlně prokazuge, že Wjra tak řečených Lutheránůw gest prawá Katholicská: Papežské pak Včenj že gest z gruntu bludné, a čistému Slowu Božjmu odporné*, přel. Kryštof Megander, Drážďany, Skrze Gabryele Stumpffelda, 1627; 2. vyd. [Žitava], Nákladem Dobrodjncůw znowu wytisstěná, [1730?]]

Hoffinger

- II/1/1847 Blätter / Oester. f. Liter. u Kunst :/ D#r# Hoffinger, Bemerkungen zu dem Aufsätze des H_. D#r# Perthaler über d. Vorlesungen d. H. D#r# Rößler. /: Prag. Verz

./; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien]

Hoffmann, Johann

- I/10/1836 Hoffmann / J. / Prags Merkwürdigkeiten u. Böhmens denkwürdigste Ereignisse. 1: Von den ältesten Zeiten bis zur 1#t# Königskrönung; **non admittitur**

Hona, A. K.

- II/5/1847 Pisen ke msi swate pro osadu, farniho okresu Libockeho od A. K. Hony: Boze Ktery na p - Prager: Verz;; **non admittitur**

Horn, Uffo (1817 Trutnov – 1860 Trutnov, studia v Praze, od roku 1838 ve Vídni, v letech 1839–1841 pobýval v Hamburku jako svobodný spisovatel, poté v Praze a v Trutnově, v letech 1846–1848 v Drážďanech)

- II/5/1837 Humorist / Der / Enthält 1. Lea Bruchstücke eines Romans v Uffo Horn. 2. Auguste. Ein Fragment v. Bettý Paoli. 3. Ende gut, Alles gut / Aus dem Englischen ./; **non admittitur**
- II/9/1837 Horn ./: Uffo ./: Die Tänzerin. Novelle; **non admittitur**
- II/7/1838 Horn ./: Uffo ./: Nikolaus Lenau, seine Ansichten und Tendenzen mit besonderer Hindeutung auf sein neuestes Werk "Savonarola" Offenes Schreiben an Karl Gutzkow. Hamburg, 1838. Hoffmann; **damnatur**
= Uffo Horn: *Nicolaus Lenau. Seine Ansichten und Tendenzen mit besonderer Hindeutung auf sein neuestes Werk "Savonarola"; Offenes Schreiben an Karl Gutzkow*, Hamburg : Hoffmann & Campe, 1838
- II/9/1838 Horn ./: Uffo ./: Rizio. Dramatische Episode aus dem Leben der Maria Stuart; **non admittitur**
- I/12/1841 Parnass./. Oesterreichischer./. bestiegen von einem heruntergekommenen Antiquar. Frey-Sing. Athanasius
= [Uffo Horn?]: *Oesterreichischer Parnass/ bestiegen von einem heruntergekommenen Antiquar* Frey-Sing [i. e. Hamburg]: Athanasius, [1842]; **damnatur**
- II/12/1847 Horn, Uffo, Böhmisches Dörfer. Novellen. 1. 2. b. Lpz. 47. Herbig; **erga schedam**
= Uffo Horn: *Böhmische Dörfer. Novellen*, Leipzig, Herbig 1847, sv. 1–2
- viz též E. Redlich (recenze)

Houwald, Ernst Christoph von (1778 Straupitz – 1845 Lübben)

- viz Kramerius, Matěj Václav

Hromada, Johann (ranhojič v Hrobu u Teplic, později patrně působil přímo v Teplicích)

- I/11/1828 Hromada /: Joh :/ Taschenbuch zum Gebrauch für die Badegäste v. Töplitz_. 828. 148. S.; **non admittitur**

Hulakovský, Jan (1804 Německý Brod – 1877 Německý Brod, archivář působící v Praze)

- viz Jordan, Jan Pětr

Hunt-Radowsky, Hartwig von (1780 Schlieven – 1835 Burgdorf, německý publicista působící v Berlíně, Plagwitz u Lipska, později ve Švýcarsku, považován za jednoho z předchůdců moderního antisemitismu)

- 10/1819 Fürstentreu; /: Fr.:/ über geheime Bündnisse u. geheime Polizeyen. Ein Sendschreiben an die Herrscher Deutschlands. Carlsbad 1819. 8.; **damnatur**
= Friedrich Fürstentreu [= Hartwig Hundt-Radowsky]: *Über geheime Bündnisse und geheime Polizeyen. Ein Sendschreiben*, Carlsbad 1819 [místo vydání patrně fingoané].

Hüttel

- II/6/1829 Hüttel, Lieder zur Verehrung des heil. Johann v. Nepomuk; **non admittitur**

Hütter, Franz (patrně zaměstnanec vídeňských obchodů s muzikáliemi, později tiskař mědirytin)

- I/7/1836 Hütter / F. / Patriotischer Volksgesang zu den Erbhuldigungs= u. Krönungsfeierlichkeiten S#r#. Majestät d. Kaisers Ferdinand I. etc. in Prag am September 1836; **non admittitur**

Hýbl, Jan (1786 Česká Třebová – 1834 Praha)

- II/5/1822 Laupeznjk z lásky synowská, od Jana Hybla; **non admittitur**
- I/6/1822 Hybla /: Jana :/ Srnec, aneb newinnj winnjcy. Wesela hra we 3 gednanjch. W. Praze. 816. (: Der Rehbock, von Kotzebue.); **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. August von Kotzebue: *Srnec, aneb newinnj winnjcj. weselá hra we třech gednánjch*, Praha, Neureuttr 1833; dřívější vydání neidentifikováno]
- I/7/1822 Wudce /: celednj :/ Knjzka krasna obsahujcy w sobě utessena prawidla a laskawa napomenutj. od Jana Hybla; **non admittitur**
- II/8/1824 Abeljno weliký zbognjk. Smutna hra w 5 Gednanjch. Abällino der große Bandit. Trauerspiel in 5 Aufzügen; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Johann Heinrich Daniel Zschokke: *Abeljno, weliký zbognjk: smutná hra, w pěti gednánjch*, přel. Jan Hýbl, Praha, Vetrl z Wildenbrunu 1816]

Hye, Anton (1761 Aspern – 1831 Wien, školní dozorce a děkan ve Vídni, autor pedagogických spisů)

- II/10/1825 Hye /: A :/ Kniha o nawedenj cili obšjrné powkazánj wšechnij w polityckých zřizenjch obecnych škol. Methodenbuch, oder: ausführliche Anweisung in der polit. Verfassung der Trivialschulen; **non admittitur**

Charvát, Jan Josef (? – po 1844)

- II/6/1822 Sstěpnicka, od Jana Jos. Charwáta. Djlek 1 a 2; **non admittitur**
- II/6/1822 Karoljna, aneb láska staw nesstěstj, od Jana Jos. Charwáta; **non admittitur**
- I/10/1844 Kubiczek z Buchensteyna. Kratochwilná powjodka od Jana Charwata. /. Jakobchen v. Buchenstein. Kurzweil. Erzählung v. J. Charwata. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur**
- srov. též Spieß, Christian Heinrich

Chateaubriand, François-René de (1768 Saint-Malo – 1848 Paris)

- viz Šmitt, Jan Blahověst

Chmel, Joseph (1798 Olomouc, 1858 Vídeň, augstiniánský kněz, archivář vídeňského dvorního archivu, historik)

- II/6/1847 Blätter ./ Oest: / Mittheilungen zur Geschichte p. p. v. Chmel: Fragmente aus den ständischen Verhandlungen in Österreich ob- u. unter d. Enns nach dem Tode Kaiser Maximilians I. Mitgetheilt p - von Adalb. M: [-ö]hm; **non admittitur**

Chocholoušek, Prokop (1819 Sedlec – 1864 Nadějkov)

- II/7/1837 Chochlaussek / P. / Erste Knospe des Frühlings. Eine Sammlung verschiedener Gedichte; **non admittitur**
- II/7/1845 Chocholouschka ./ Prok. ./ Sceny z boje Turku se Sulyoty. 1 swaz: Ali Paša Janinsky. Prag. Verz.; **non admittitur**

Chojecki, Edmund (1822 Wiski – 1899 Paris, studoval ve vAršavě, od roku 1844 trvale v Paříži, podporovatel českého národního hnutí)

- I/7/1847 Chojecki ./ Edm: / Czec hia i Czechowie przy Koncu pierwszej polowy 19#o# stulecia. Berlin 847. T. 1. - Bohmen u. seine Bewohner in den letzten Jahren der 1#t# Hälfte des 19. Jhrhdts. Berlin, 847. 1#t# Thl. Lemberg: Verz.; **erga schedam**
= Edmund Chojecki: *Czechja i Czechowie przy końcu pierwszej polowy XIXgo stulecia*, Berlin, Schneider 1847, 2 sv.
- II/11/1847 Chogicki / F / Czechy i Czechowie &c T. 2. 47. Berlin. /: Lemb. V. /; **erga schedam**

= Edmund Chojecki: *Czechja i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIXgo stulecia*, Berlin, Schneider 1847, 2 sv.

Chorus, J.

- II/3/1825 Chorus /: J :/ Der Brudermord, oder: Wenzel, Herzog in Böhmen. Trauerspiel; **non admittitur**

Chott, J.

- I/6/1826 Chotta /: J :/ Cytowá při weleslawném dotwrzenj gého dwogi cti hodného Pana J. F. Devoty &c: Gefühle bei der feierlichen Installation des Hochwürden H_ F. Devoty.; **non admittitur**

Jacobi, Otto (1803 – 1855, rada městského soudu v Berlíně, publikující pod pseudonymem Otto von Ravensberg)

- II/5/1836 Ravensberg / O. v. / Der böhmische Krieg. Tragödie in 5 Akten. Des 30jährigen Krieges 1. Theil. Berlin 1836 G. Reimer; **damnatur**
= Otto von Ravensberg [= Otto Jacobi]: *Der böhmische Krieg. Tragödie in fünf Akten. Der dreißigjährigen Krieges erster Theil*, Berlin, Reimer 1836.
- II/7/1840 Ravensberg / Otto v. / Gustav Adolph u. Wallenstein. Tragödie in 5 Acten. Berlin 1840. Reimer; **erga schedam**
= Otto von Ravensberg [= Otto Jacobi]: *Gustav Adolph und Wallenstein. Tragödie in fünf Akten*, Berlin, Reimer 1840

Jaksch, Peter Karl (1769 – po 1837, úředník pražské guberniální registratury a kompliátor lexikonu českých zákonů, autor několika divadelních her vyšlých v Praze v letech 1799–1800)

- 9/1812 Jaksch /: P: K: / Sechs Gesellschaftsspiele; **non admittitur**

Janu, Ignaz (měšťan ve Znojmě)

- II/9/1837 Jany /: Ignaz :/ Znaim's Schreckenstage vom 8. August bis 3. September 1832. während dem Herrschen der epidemischen Brechruhr und Zurückkehren derselben im Jahre 1836. dann ihr Ende mit 17. Jänner 1837. 2#te# verm. Aufl.; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Ignaz Janu: *Znaims Schreckenstage von 8. Augusdt bis 3. September 1832*, Znaim, s. d.]

Jellinek, Hermann (1822 Drslavice – 1848 Wien, studium v Praze, od roku 1842 v Lipsku, autor radikálních politických brožur, v letech 1847 – 1848 v Berlíně, poté ve Vídni, po porážce říjnového povstání v souvislosti se svou žurnalistickou činností popraven)

- II/4/1847 Jellinek /: D#r# Herm :/ Uriel Acosta's Leben u. Lehre. p - Zerbst, 847; Kummer. (Rud: Behm); **erga schedam**
= Hermann Jellinek: *Uriel Acosta's Leben und Lehre. Ein Beitrag zur Kenntniß seiner Moral, wie zur Berichtigung der Gutzkow'schen Fiktionen über Acosta, und zur Charakteristik der damaligen Juden. Aus den Quellen dargestellt*, Zerbst, Kummer 1847

Jordan, Jan Pětr (1818 Čěškecy/Zischkowitz – 1891 Wien, katolický Lužický Srb, v letech 1831–1840 studia v Praze, od roku 1842 lektor slavistiky na univerzitě v Lipsku, přechodný čas cenzor pro maďarské tisky, redaktor časopisu *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft* a přidruženého nakladatelství, v letech 1848–1849 politicky a publicisticky činný v Praze, později podnikatel v Praze a ve Vídni)

- II/8/1841 Słobodysze. Eine Novelle aus dem Polnischen von J. P. Jordan; **non admittitur**
- I/9/1842 Czaykowski's ausgewählte Romane; deutsch von J. P. Jordan; 1. Bd. Bilder aus dem Kosaken Leben. 1. Thl. Leipzig. 1842. Binder; **damnatur**
= Michał Czajkowski: *Bilder aus dem Kosaken-Leben*, přel. Jan Pětr Jordan, Leipzig, Binder 1842
- I/12/1843 *Jahrbücher für slavische Literatur u. Kunst* p. 1843. Heft 3; **erga schedam**
= [Jan Pětr Jordan:] *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, Leipzig
- I/1/1845 *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst* p. Jahrg 1. 1844. Heft 5; **continuantibus erga schedam**
= [Jan Pětr Jordan:] *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, Leipzig
- II/10/1845 Slovo v čas o vlastenectvi o čestně a v národu ceskoslovanském s ohledem na spolek německý zvláště celní. Zeitgemäßes Wort über Patriotismus, Czechenthum und czechoslawische Nation. Mit bes. Rücksicht auf den deutschen Bund. Leipzig 1845. Expedition der "slav. Jahrbücher."; **damnatur**
= *Slovo v čas o vlastenectvi o čestně a v národu ceskoslovanském s ohledem na spolek německý zvláště celní*, Lipsko, Expedition der slavischen Jahrbücher 1845 [potenciání autor Jan Hulakovský]
- II/6/1846 Beitrag /: Ein :/ zur Charakteristik der Deutschthümlerei in Böhmen. Leipzig 1846. Slav. Buchh. E. Keil & Comp.; **erga schedam**
= *Ein Beitrag zur Charakteristik der Deutschthümlerei in Böhmen*, Leipzig 1846
- II/6/1846 Rechte /: Die :/der böhmisch=čechischen Sprache an den politischen und Gerichtsämtern, so wie den höhern und niedern Schulen Böhmens, Mährens und Schlesiens p. Leipzig 1846. Exped. d. slav. Jahrbücher; **erga schedam**
= *Die Rechte der böhmisch-čechischen Sprache an den politischen und Gerichtsämtern so wie den höhern und niedere Schulen Böhmens, Mährens und Schlesiens*, Leipzig, Expedition der slavischen Jahrbücher 1846
- I/10/1847 Robert. Der zweifache Panslavismus. p- Mit Anmerkungen v. D#r# J. P. Jordan. Leipzig, 847, Slav. Buchhdlg.; **damnatur**

= Cyprien Robert: *Der zweifache Panslawismus. Die gegenwaertige Lage der slawischen Voelker gegenüber von Russland*, Leipzig, Slawische Buchhandlung 1847

- viz též Launer, Štěpan a Klácel, František Matouš

Jungmann, Josef (1773 Hudlice – 1847 Praha)

- srov. Šmitt, Jan Blahověst

Jurende, Karl Joseph (1780 Leskovec nad Moravicí – 1842 Brno, úředník, později spisovatel z povolání, vydavatel nejrozšířenějšího kalendáře v habsburské monarchii)

- I/10/1831 Jurende. Mährischer Wanderer. Heft B. (22.) Merkwürdige Krankheiten u. Kuren; **non admittitur** [*Jurende's mährischer Wanderer. Geschäfts- und Unterhaltungsbuch für alle Provinzen des österreichischen Kaiserstaates, allen Freunden der Kultur aus dem Lehr-, Wehr- und Nährstande, vorzüglich allen Natur- und Vaterlands-Freunden geweiht*, Brünn, Winiker]
- II/11/1831 Jurende. N#o# 5. Lexicon der Haushaltung; **non admittitur**

Kahlert, Carl Friedrich (1765 Wrocław – 1813 Głogów, pseudonym Lorenz Flammenberg)

- I/9/1829 Flammenberg. Zaklinac duchu, Czaslau 829; **non admittitur** [srov. Lorenz Flammenberg: *Der Geisterbanner. Eine Wundergeschichte aus mündlichen und schriftlichen Traditionen*, Hohenzollern [= Wien], Wallishauser 1792; zakázáno při recenzurní akci 1804]

Kaiser

- I/1/1830 Kaiser. Gedichte. 1. Ein Sommer in Böhmen. 2. Ausbrüche eines Unzufriedenen. 3. An Toni. 4. An Nina. 5. Nina u Kati. 6. Die Rose; **non admittitur**

Kalina, Josef Jaroslav (1816 Nový Bor – 1847 Praha)

- I/2/1844 Kalina /. I. / Zpiew o zazděné panně: " Witr sumj, witr wyge p. /: Prager Vzchß ./; **non admittitur** [srov. Josef Jaroslav Kalina: „Zazděná panna“, in týž: *Básnické spisy*, Praha, I. L. Kober 1874, s. 80–83]

Kallgruber – Birnbaum

- II/11/1839 Kallgruber et Birnbaum. Drei Gebete, welche jedem sterbenden Menschen sehr nützlich sind. Aus d. böhm. übers.; **non admittitur**

Kamarýt, Josef Vlastimil (1797 Velešín – 1833 Tábor)

- viz Čelakovský, František Ladislav

Kampelík, František Cyril (1805 Syřenov – 1872 Kukleny, lékař, autor spisů lingvistického a národohospodářského zaměření, studia v Brně, poté, v letech 1836–1843, studia ve Vídni, od roku 1846 v Praze, od roku 1861 lékař v Kuklenách)

- II/12/1841 Kampelik./ Frant../. O občanském zaklade českoslowanské řeči a literatury gegj we slawne řjsi rakauski; **non admittitur**
- I/9/1845 Kwety /. Pro ./ O českých skolách od D#ra# Kampelika. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur**

Kaspar, Johann Dominik (hospodářský úředník v Čechách a v Dolním Rakousku, roku 1843 publikoval první česky psanou lesnickou příručku)

- I/8/1825 Kaspar ./: J. D ./: Leichter und faßlicher Unterricht zur zweckmäßigen Gebahrung mit dem Gemeindevermögen, und dessen Verrechnung in Mähren und Schlesien; **non admittitur**
- I/10/1825 Kaspar ./: J. D ./: Leichter und faßlicher Unterricht zur zweckmäßigen Gebahrung mit dem Gemeindevermögen und dessen Verrechnung in dem Königreiche Böhmen; **non admittitur**
- II/6/1826 Kasper ./: J. D ./: Leichter und faßlicher Unterricht zur zweckmäßigen Gebahrung mit dem Gemeindevermögen &c.; **non admittitur**
- I/1/1835 Kaspar ./: Joh. Dom. / Der Amtsschreiber 2. Bd. 1. 2. Heft 2. ganz umgearbeitete und vermehrte Auflage; **non admittitur ad reimprimandum** [srov. Johann Dominik Kaspar: *Der Amtsschreiber in den Schreib-, Rechnungs-, Wirthschafts-, Amts-, Gerichts- und Grundbuchs-Geschäften von den bestehenden Gesetzen geleitet*, 1. vyd., Brünn, Traßler 1822, 2. vyd., sv. 1, Wien, Sollinger 1828, sv. 2, Graz 1837]
- I/9/1845 Kaspar /. J. D ./ Die Katastralgründungspflichten der Steuerbezirksobrigkeiten oder der als solche wirkenden Wirtschaftsämter u. Magistrate p.; **non admittitur**

Kaukol, Leopold (1782 Sušice – 1832 Wien, do zranění roku 1804 voják, poté úředník v Linci a u dvorské komory ve Vídni, zakladatel sirotčince ve Vídni a autor několika spisů o zaopatřovacích ústavech)

- II/10/1825 Kaukol ./: L ./: Das Prager-Institut hat bekannt gemacht, daß vom 1. dM. an, die Beiträge von 14 auf 24 f_ erhöht werden. Brief; **non admittitur**

Kekulé, Karl Ludwig (1802 – 1843, advokát v Darmstadtu, dramatik a literární historik)

- I/7/1824 Hændel ./: Die böhmischen ./: historisches Drama. Göttingen 1824. Dieterich; **damnatur**
= Karl Ludwig Kekulé: *Die Böhmischen Händel. Historisches Drama in fünf Aufzügen*, Göttingen, Dieterich 1824

Khun, Karel Josef (1736 Praha – 1829 Praha, exjezuita, od roku 1806 vyšehradský kanovník, autor zvláště katechetické literatury v češtině i němčině)

- II/7/1826 Khun /: K. :/ Kazanj ktere při Slawnosti Prinassenj diwotworneho Obrazu swatého Jana Nepomuckého &c: Böhmische Predigt bei Übertragung der Statur des h. Johann v Nepomuk; **non admittitur**

Klácel, František Matouš (1808 Česká Třebová – 1882 Belle Plaine, Iowa)

- II/3/1840 Klácel / Fr. M. / Kulišek Překlad německeho-Reineke Fuchs; **non admittitur** [srov. [František Matouš Klácel]: *Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově, čili, Kratičká historye zlopověstných kousků starého Reineke*, Lipsko, Expedice letopisů slovanských 1845, 2. vyd. Lipsko, Slovanské kněhupectví 1848]

Klar, Aloys (1763 Ústěk – 1833 Praha, profesor na gymnáziu v Litoměřicích, od roku 1806 profesor řečtiny a klasické literatury na pražské univerzitě, zakladatel slepeckého ústavu na Malé Straně)

- I/8/1825 Klar /: A. :/ Philosophiæ ab antiquitate cultæ ex veterum Romanorum, M. T. Ciceronis potissimum scriptis selectæ passim memoriæ &c:

Klotz, Karl (1793/1794 Bärtenstein – po 1857, pražský chirurg a porodník)

- II/1/1847 Klotz /: K. :/ Sammlung der neuesten Erfindungen und Entdekungen im Gebiete der prakt. Medizin und Chirurgie. / Prag. Verz. :/; **non admittitur**

Knaisl, Matěj (1805 Třešť – 1890 Třešť, policejní písař, autor služebních vojenských příruček, překladatel)

- I/4/1835 Knagsl /: Matěj :/ Truchlospěw nad skonánjm Geho Gasnostj Frantisska 1. cisaře rakauského. "Odpočjwey blahy snassiteli" p_p_; **non admittitur**
- II/7/1836 Knaysl / M. / Lesenswerthe Historie von der geduldigen Helena; Tochter d. Kaisers Antonius; **non admittitur**
- II/5/1837 Knaysl / Math / Schöne und anmuthige Geschichte der Prinzessin Finette auch Aschenbrödl genannt, und ihrer zwei Schwestern. Ein sehr unterhaltendes Volksmärchen aus der Feen. und Geisterzeit. Neu bearbeitet nach dem Böhmischen; **non admittitur**
- II/6/1837 Knaysl / Math :/ Helene. Ein schönes Beispiel weiblicher Duldung im Ertragen der irdischen Widerwärtigkeiten; **non admittitur**
- I/4/1838 Knaysl Mathias. Prinz Gerbino und Prinzessin Rosidoro oder: Beharrlichkeit in der wahren Liebe begründet ein glückliches Eheband; **non admittitur**
- II/7/1838 Knaysl / M / Der Daumenlange Hansel mit dem ellenlangen Bart oder der kleine Liliputaner; **non admittitur**
- I/10/1839 Kneyssl / Math. / Barinton u Helene o. Verlasset Alles der reinen Tugend wegen. Znaim 1839. Hofmann; **non admittitur**

- I/10/1842 Kneyssl / M. L. / O čem mám Kázati? - Worüber soll ich predigen? Sammlung von Predigt-Entwürfen für alle Zeiten und Gelegenheiten; **non admittitur**
- II/8/1843 Knagsl /. Math./ Beschreibung von Palästina aus dem Böhmischen: Popsanj Palestiny - übersetzt von Kramerius; **non admittitur**

Kobbe, Theodor von (1798 Glückstadt – 1845 Oldenburg)

- II/9/1841 Kobbe./. Theod. von./. Priessnitz und Gräfenberg. Oldenburg. 1841. Schütze; **erga schedam**
= Theodor von Kobbe: *Priessnitz und Gräfenberg. Aus meinem Tagebuche zur Unterhaltung und Belehrung. Nebst einem Anhang, der die Behandlung einiger Krankheiten und mehrere der jüngst dort vorgekommenen Krankheitsfälle enthält*, Oldenburg, Schulze 1841

Kocián, Jan (? – po 1849)

- II/1/1826 Kotzian /: J. F. :/ Saubog, aneb podiwna udatnost w Pyrmonskych Lažnich. Der Zweikampf &c Schauspiel; **non admittitur**

Kohaut, Joseph Anton (1796 Mladá Boleslav – 1860, úředník české stavovské kanceláře; identifikace nejistá)

- II/1/1847 Kohaut / J. A. :/ Der verlässliche Führer F. alle Theile der königl. Hptstadt Prag; /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**

Kohn, Josef Ferdinand Friedrich (1804 Praha – 1850 Teplice, od roku 1829 působil jako svobodný spisovatel postupně v Lipsku, Halle, Pešti, Vídni, Praze, Drážďanech, Connewitzu u Lipska; po přestupu ke katolictví přijal jméno Korn; literárně činný pod jmény Friedrich Korn, F. Nork, Spiritus Asper Lenis; psal především satiry a mytologická pojednání)

- II/11/1830 Nork. Belial u. Astarte. Lpzg. 831; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Belial und Astarte, oder: die Liebe der Teufel . Ein Sittengemälde des 59. Jahrh. nach Erschaffung der Welt des 22. nach d. christl. Zeitrechnung*. Nach dem Höllen-Originale des diabolischen Gelehrten Rathbi Rimmone Taib, Leipzig, Verl. des Literar. Museums 1831
- II/11/1832 Figaro, Memoiren. Herausgegeben v. F. Nork. Leipzig 833; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn] (ed.): *Memoiren von Figaro*, Leipzig, Wigand 1833
- I/9/1833 Panorama von Ofen und Pesth p_ Aufgenommen nach eigener Anschauung von spiritus asper u sp. lenis Leipz. 833. 8; **erga schedam**
= Spiritus asper u. Spiritus lenis [= Josef Kohn]: *Panorama von Ofen und Pesth. Oder Charakter- und Sittengemälde der beiden Hauptstädte Ungarns*, Leipzig: Hartmann 1833
- II/1/1834 Nork (F) Nießwurz=Priesen f. Juden u Christen p_ Lpz. 834; **damnatur**

- = F. Nork [= Josef Kohn]: *Niesswurz-Priesen für Juden und Christen*. In gereimten Gaben von F. Nork, Leipzig, Klein 1834
- I/2/1834 Nork (F.) Die Seleniten o. d. Mondbewohner p_. Pirna u Lpz. 1934 [sic!]; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Seleniten oder die Mondbewohner wie sie sind. Aus den Papieren eines Luftseglers*, Pirna – Leipzig: Friese, 1834
 - I/12/1834 Nork /: F. :/ Ausplaudereien neu entdeckter großer Naturgeheimnisse. Leipzig 1834; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Ausplaudereien neu entdeckter großer Naturgeheimnisse*, Leipzig, Franke 1834
 - II/12/1834 Gil-Blas /: Der jüdische :/ Herausgegeben und mit Anmerkungen begleitet von einem Unbefangenen. Leipzig 1834; **damnatur**
= [Josef Kohn]: *Der jüdische Gil Blas*, Leipzig, Friese 1834
 - I/1/1835 Nork /: F. :/ Die Zeugung der Himmelskörper, deren Wachsthum, Nahrungsweise, Alter und Todesarten. Nachgewiesen aus den Hypothesen der Astronomen und Physiker. Meissen 1835; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Zeugung der Himmelskörper, deren Wachsthum, Nahrungsweise, Alter und Todesarten. Nachgewiesen aus den Hypothesen der Astronomen und Physiker*, von F. Nork, Verf. der Schrift: "Die Seleniten, oder die Mondbewohner wie sie sind", Meissen, Goedsche 1835
 - I/4/1835 Nork /: F. :/ Mythen der alten Perser als Quellen christlicher Glaubenslehren und Ritualien Leipzig 1835; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Mythen der alten Perser Als Quellen christlicher Glaubenslehren und Ritualien. Nach den einzelnen Andeutungen der Kirchenväter und einiger neuern Gelehrter zum Erstenmale systematisch aneinandergereiht*, Leipzig, Schumann 1835
 - I/10/1835 Nork. / F / Die Apokalyptiker, oder: Was ist von dem Jahre 1836 zu befürchten? Weimar 1835 Voigt; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Apokalyptiker oder was ist von dem Jahre 1836 zu befürchten? : eine Gelegenheitsschrift veranlasst durch des Prälaten Bengel und seines Geistesverwandten Hofrath Jung-Stillings Prophezeiungen*, Weimar, Voigt 1835
 - II/12/1835 Prag in seiner jetzigen Gestalt. Humoristisches Charaktergemälde. Meißen 1835 Gödsche; **damnatur**
= Friedrich Korn [= Josef Kohn]: *Prag in seiner jetzigen Gestalt. Humoristisches Charaktergemälde*, Meißen, Gödsche 1835
 - I/1/1836 Sabbathianer / Der / od. die Schöpfenfamilie. Forts. des jüdischen Gil-Blas. Leipz. 1835 Friese; **damnatur**
= [Josef Kohn]: *Der Sabbathianer, oder Die Schöpfenfamilie. Fortsetzung des jüdischen Gil Blas*, Leipzig, Friese 1835
 - II/2/1836 Milchjude /: der staatspapierende :/ oder Leben und Treiben der Vornehmen in Israel. Ein Zeitbild vom Verfasser des jüdischen Gil Blas. Meissen 1836. F. W. Gödsche; **damnatur**

- = [Josef Kohn]: *Der staatspapierende Milchjude : oder Leben und Treiben der Vornehmen in Israel. Ein Zeitbild vom Verfasser des jüdischen Gil Blas*, Meissen, Goedsche 1836
- I/3/1837 Nork / F / Der Prophet Elias. Ein Sonnen=Mythus. Leipzig 1837 Kummer; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Der Prophet Elias, ein Sonnenmythus*, Leipzig, Kummer, 1837
 - I/5/1837 Nork /: F :/ Vorschule der Hieroglyphik, oder, die Bildersprache der Alten. Ein Hülfsbuch beim Studium der Klassiker und biblischen Schriftsteller. Leipzig, 1837. Reichenbach. 8; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Vorschule der Hieroglyphik, oder die Bildersprache der Alten. Ein Hülfsbuch beim Studium der Klassiker und biblischen Schriftsteller*, Leipzig, Reichenbach 1837
 - I/7/1837 Nork / F / Nießwurz=Priesen für Juden und Christen. In gereimten Gaben. 2#tes# Heft. Leipzig. 1837. Ernst Klein's liter: Comptoir; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Nießwurz-Priesen für Juden und Christen*. In gereimten Gaben von F. Nork, 2. vyd., Leipzig, Klein 1837
 - I/7/1837 Nork /: F / Die ersten Elemente der Sterndeuterkunst. Zur Kenntniß der glücklichen und unglücklichen Tage. Nach den besten Quellen zusammengestellt. Nebst einem Steindruck. Leipzig 1837. Ernst Klein. Liter: Comptoir; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die ersten Elemente der Sterndeuterkunst. Zur Kenntniß der glücklichen und unglücklichen Tage*, Leipzig, Klein 1837
 - II/9/1837 Talmudist /: Der :/ in der eleganten Welt. Scenen und Skizzen aus der Gegenwart. vom Verfasser des "jüdischen Gil Blas". Leipzig 1837. Ernst, Klein's liter Compt; **damnatur**
= [Josef Kohn]: *Der Talmudist in der eleganten Welt. Scenen u. Skizzen aus d. Gegenwart vom Verf. des 'jüdischen Gil Blas'*, Leipzig, Klein 1837
 - II/6/1838 Nork / F :/ Die Weihnachts= und Osterfeier erklärt aus dem Sonnencultus der Orientalen. Etwas für die Besitzer der Strauß'schen Schrift "Das Leben Jesu" Leipzig. 1838. Schumann; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Weihnachts- und Osterfeier : erklärt aus dem Sonnencultus der Orientalen ; etwas für die Besitzer der Strauß'schen Schrift: "Das Leben Jesu"*, Leipzig, Schumann 1838
 - II/9/1838 Nork / F / Das Leben Mosis aus dem astrognostischen [sic!] Standpunkte. Leipzig, 1838. Köhler; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Das Leben Mosis aus dem astrognostischen Standpunkte betrachtet*, Leipzig, Köhler 1838
 - II/9/1838 Nork /: Fr :/ Der Mystagog, oder Deutung der Geheimlehren, Symbole und Feste der christlichen Kirche. Mit 2. Steindrucktafeln. Leipzig, 1838, Künzel; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Der Mystagog oder Deutung der Geheimlehren, Symbole und Feste der christlichen Kirche*, Leipzig, Künzel 1838

- II/3/1839 Nork / F / Vergleichende Mythologie zum nähern Verständniß vieler Bibelstellen. Lpzg 1836 Schumann; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Vergleichende Mythologie zum näheren Verständniß vieler Bibelstellen*, Leipzig, Schumann 1836
- I/7/1839 Nork. / F /. Rabbinische Quellen und Parallelen zu neutestamen_ Schriftstellen. Leipzig. 1839. Schuman ; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn] (ed.): *Rabbinische Quellen und Parallelen zu neutestamentlichen Schriftstellen / Mit Benutzung der Schriften von Lightfoot, Wetstein, Meuschen, Schöttgen, Danz u. A.*, Lpzg, Schumann 1839
- I/7/1840 Nork / F. / Ueber Fatalismus oder Vorherbestimmung der menschlichen Schicksale - in 222 Beÿspielen. Weimar 1840. Voigt; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Ueber Fatalismus oder Vorherbestimmung der menschlichen Schicksale. Erwiesen in 222 Beispielen für das Vorhandenseyn des Divinationsvermögens*, Weimar, Voigt 1840
- II/6/1841 Nork /: F.:/ Die Existenz der Geister und ihre Einwirkung auf die Sinnenwelt. Weimar. 1841. Voigt; **damnatur**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Existenz der Geister und ihre Einwirkung auf die Sinnenwelt: psychologisch erklärt und historisch begründet; als Fortsetzung von des Verfassers Schrift über Fatalismus*, Weimar, Voigt 1841
- I/12/1841 Leben, Tod und Höllenfahrt des weltberühmten Doctor Daus. Einaktige Parodie des Goethe'schen Faust. Leipzig. 1841. Theile; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Leben, Tod und Höllenfahrt des weltberühmten Doctor Daus: einaktige Parodie des Göthe'schen Faust*, Leipzig, Theile 1841
- II/9/1842 Nork / F / Stimmen aus dem Jenseits o. das Todtengericht im Grabe. Den mündlichen Mittheilungen eines wiedererwachten Scheintodten getreu nacherzählt. Weimar 1842. Voigt; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Stimmen aus dem Jenseits oder das Todtengericht im Grabe. Den mündlichen Mittheilungen eines wiedererwachten Scheintodten getreu nacherzählt*, Weimar, Voigt 1842
- II/9/1842 Nork / F./ Die Götter Syriens. Mit Rücksichtnahme der neuesten Forschungen im Gebiete der bibl. Archäologie. Stuttgart 1842 Cast; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Die Götter Syriens. Mit Rücksichtnahme auf die neuesten Forschungen im Gebiete der biblischen Archaeologie*, Stuttgart, Cast 1842
- I/12/1842 Nork /. F./ Biblische Mithologie des alten u. neuen Testamentes. Bd. 1. Stuttgart. 1842. Cast; **erga schedam**
= F. Nork [= Josef Kohn]: *Biblische Mythologie des Alten und Neuen Testamentes. Versuch einer neuen Theorie zur Aufhellung der Dunkelheiten und scheinbaren Widersprüche in den canonischen Büchern der Juden und Christen*, Stuttgart, Cast 1842
- II/4/1843 Nork /. F. / Etimologisch - simbolisch - mythologisches Real - Wörterbuch zum Handgebrauche für Bibelforscher, Archaeologen u. bildende Künstler. B. 1. L. 1. N. 1. Stuttgart 1843. Cast; **erga schedam**

= F. Nork [= Josef Kohn]: *Etymologisch-symbolisch-mythologisches Wörterbuch zum Handgebrauche für Bibelforscher, Archäologen und bildende Künstler*, Stuttgart: Cast, 1843–1845

- II/3/1844 Korn /. Philipp ./ Sybille, die geschickte Kartenaufschlägerin. /. Ung. Vzchß ./; **non admittitur**

Kolisch, Sigmund (1817 Korčany – 1888 Göding, studoval ve Vídni, roku 1848 spolupracovník revolučních novin, po roce 1848 v emigraci v Lipsku, Výmaru a Paříži)

- I/12/1847 Kolisch., S., *Kleine Romane*. 1. 2. Th. Lpzg. 48. Volckmar; **damnatur**
= Sigmund Kolisch: *Kleine Romane aus Wien*, Leipzig, Volckmar 1848, sv. 1–2

Köllner-Werdenau, Julius August (1799 Všeruby – 1855, důstojník; dramatik a prozaik publikující v Praze)

- I/10/1829 Köllner. *Deutscher Blütenkranz für edle Herzen*; **non admittitur**
- I/11/1833 Köllner-Werdenau (Jul. Aug.) *Biogr. Skizze des Freih. Jos. v. Lauer p_ p_ nach authent. Aktenstücken*. 26. S. fol; **non admittitur**
- II/7/1837 Kölber-Werdenau [sic] /: J. A. / Georg Popel von Lobkowitz. *Historisches Trauerspiel in 5 Aufzügen*; **non admittitur** [podle hesla ve *Slovníku naučném* zůstalo drama v rukopise, po smrti autora se ztratilo]

Kollár, Jan (1793 Mošovce u Martina – 1852 Wien)

- I/7/1837 Kollar / Johann / Uiber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nationen. Aus dem Slavischen in der Zeitschrift *Hronka* gedruckt, ins Deutsche übertragen und vermehrt vom Verfasser. Pest. 1837. Gedruckt mit Trattner-Karolyshen Schriften; **erga schedam**
= Johann Kollár: *Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation*, aus dem Slawischen ... ins Deutsche übertragen und vermehrt vom Verf., Pesth, 1837
- II/8/1843 Kollar Uiber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen u. Mundarten der slavischen Nation. 2. verb. Aufl. Pesth. 1843. Geibel; **non admittitur ad reimprimandum**
[srov. Johann Kollár: *Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation*, aus dem Slawischen ins Deutsche übertragen und vermehrt vom Verf., Pesth, 1837; 2. vyd. Leipzig 1844]
- viz též anonyma 1839 (portrét)

Komenský, Jan Amos (1592 Nivnice – 1670 Amsterdam)

- II/10/1825 *Labirynt Swěta, a Rag Srdce*. *Labyrinth der Welt*. Prag 1809 von Komenius; **damnatur**

= Komenský, Jan Amos: *Labyrint světa a ráj srdce. To gest, Swětlé Wymalovánj, kterak w tom swětlé, wěcech gehu wssechněch ...*, Praha, Geřabek, 1809

- II/3/1826 Kamenskeho /: Jana Amosa :/ Praxis pietatis. Berljne 1782; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Lewis Bayly: *PRAXIS PIETATIS To gest, O Cwičenj se w Pobožnosti prawé*, přel. Jan Amos Komenský, Berlín, Jan Michal Kunst 1782]
- II/7/1838 Komenius / Jan Amos :/ Labyrint Sweta a Rag Srdce to gest. Swetlé wymalováný et_ ; **non admittitur**
- I/12/1843 Labyrint swěta a Ray srdce Jana A. Komenského. Wydan po sesté od A. W. Šemberg [sic], professora řeči a literat. česke w Holomauci; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- I/10/1845 Hystoria o těžkich Protiwenstwich cýrkwe české hned od počátku gegjho na Wjru Krěstianskau obracenj w Létu P. 894 d. l. 1632. p. W Hirberku. 1844. v Jana Sam. Landolta. /. Geschichte v. d. grausamen Verfolgungen d. böhm. Kirche p. Hirschberg 1844. Landolt. ./; **damnatur**
= Jan Amos Komenský: *Hystoria O těžkých Protiwenstwjch Cýrkwe České: Hned od počátku gegjho na Wjru Křestianskau obráčení, w Létu Páně 894, až do Léta 1632, za panovánj Ferdynanda druhého. S připogenjm Hystorye o Persekucý Waldenských Roku 1655 stalé*, Hiřberk, Jan Samuel Landolt 1844
- I/6/1847 Praxis pietatis. To gest O Cwičenj se w Pobožnosti práwe Knizka milostna. Povle prwniho wydanj Berlinskeho. W Drasdanech V. W. Hamster. /: Andachtsübungen ./; **damnatur**
= Jan Amos Komenský: *Praxis Pietatis: To gest, O Cwičenj se w Pobožnostj prawé: Knjžka milostná, Kterakby Křestanský člowěk w prawé a spasytedlné známosti, gak Boha, tak y sebe samého, platně prospjwati, a život swůg w bázni Božj dobře spořádage, potěsseně w swědomj pokogném stráwiti, y naposledy geg po dokonánj blahoslaweně zawřjti mohl*, wyvčugjcy, Dráždany, Wilém Hampter s. d.

Koráb, František Xaver (1762 Ústí nad Orlicí – 1843 Litomyšl, lékař v Litomyšli a Žamberku)

- I/10/1835 Koraba. / Fr. X. / Neco o lekarstwj. Aneb kraticke rozebranj wsselikych lecicych spusobaw, kterjz od ssede starobylosti az do casuw nynegssjch u weregne prigdisi uziwanj. Kobecnemu [sic]. prospechu sepsano. Nebst Anhang; **non admittitur**
- I/7/1841 Koráb ./ Frant. Xaw../. Néco o lekárstwj, aneb kraticke rozebranj wsselikych leciwych zpusobůw kterychž od ssedé starobylosti až do časůw nynégssjch./ k uzdrawovánj neduziwyh./ weřegne bylo přigato, a powoljno; **non admittitur**

Korbelli

- viz Eckarthausen, Carl von

Kostetzky, Dominik (1753 Litoměřice – 1828 Litoměřice, rada litoměřického a bílinského magistrátu, autor právních kompilací)

- II/8/1828 Kostetzky /: Dom. :/ System der polit. Gesetze Böhmens 12. Th. von den l. f. Gefällen und Regalien. 2. B. Von den Bankal-Administrations-Gefällen; **non admittitur**

Kotzebue, August von (1761 Weimar – 1819 Mannheim)

- viz Hýbl, Jan

Koukal, Josef (1783 Nový Bydžov – po 1851; kaplan v Novém Bydžově, později koperátor v Mlázovicích)

- I/9/1829 Kaukal. Lied zur Verehrung des Königgrätzer Bischofs. Gitschin 829; **non admittitur**

Koula, Václav Jan (přispěvovatel časopisu *Hyllos* ve dvacátých letech)

- II/1/1826 Kaula /: W. J. :/ Wdečnost starého služebnika &c: Dankbarkeit eines alten Dieners &c.; **non admittitur**

Kraiński, Maurycy (1804 Hermanowice – 1885 Wyszatyce, haličský hospodářský úředník a politik)

- I/9/1847 Memoiren und Aktenstücke aus Galizien vom J. 1846. Gesammelt von einem Mähren. Leipzig, 847; Engelmann; **damnatur**
= Maurycy Kraiński: *Memoiren und Actenstücke aus Galizien, im Jahre 1846, gesammelt von einem Mähren*, Leipzig, Engelmann 1847

Kramerius, Matěj Václav (1753 Klatovy – 1808 Praha)

- II/10/1827 Kniha Jozefowa. Sepsana od gistého spatrugjcyho osmnácté stoletj &c: Das Buch Joseph (II.) verfaßt von einem Seher des 18ten JH. &c Hggb v Kramerius. Prag; **erga schedam**
= Václav Matěj Kramerius (ed.): *Kniha Jozefowa. Sepsaná od gistého spatrugjcyho osmnácté stoletj. Djlem giž stalé wěcy, a djlem prorocwjt. Na zpusob Biblj*, Praha, w Rosenmüllerských dědičů, za Jana Beránka Faktora 1784
- II/10/1827 Kniha Jozefowa; **non admittitur ad reimprimandum** (Siehe oben)

Kramerius, Václav Rodomil (1792 Praha – 1861 Praha)

- II/9/1824 Kramerius /: J. :/ Mrawná wyprawowanj biblických přjběhu starého y nowého zakona. Moralische Erklärungen der biblischen Geschichte des a. und n. Testaments; **non admittitur**

- II/1/1827 Narcyzky pro krasotniky vlastenske. Erholungs-Lecture &c &c In böhmischer Sprache übszt v Krammerius. Neuhaus 1827. 1. Swazek, a) der Hofnarr, nach Howald. Dworsky blázen. b) die Schlacht bei Malplaquet, Bitwa w Malplaketu. c) Die Todtenhand. Umrloj ruka. Drei Erzählungen; **non admittitur** [Ernst Christoph von Houwald]
- I/5/1835 Festgesang bei Gelegenheit der Huldigungsfeier S#r# Majestät des allverehrten Kaisers Ferdinand 1. "Gott beschütze unsern Kaiser, unsern guten Ferdinand; **non admittitur**
- II/1/1837 Kramerius / W. / Der treue Hund, und der Mordbrenner. Zwei Erzählungen; **non admittitur**
- I/2/1837 Kramerius / W. / Beschreibung der Gefangennehmung und Bestrafung des berüchtigten Räuberanführers Milfait Fenko zu Vesprim; **non admittitur**
- I/4/1837 Kramerius. 2 Holzschnitte zu der Piece der Doppelgänger; **non admittitur**
- I/5/1837 Kramerius / Wenzel / Anmuthige und schöne Geschichte der vier Heymonskinder, benannt: Adelhart, Rittsard, Writsard und Reinold. Nebst der Beschreibung ihres Rosses Bayard, und was diese vier Brüder zur Zeit Karl des Großen romischen Kaisers u: Königs von Frankreich, für ritterliche Thaten ggn die Heiden ausgeübt und sich ausgezeichnet haben. Auch findet sich hierin beschrieben, das Leben u: der grausame Tod Reinolds, des jüngsten dieser vier Brüder, nebst seinen frommen Werken und andern verdienstlichen Thaten; **non admittitur**
- II/5/1837 Kramerius Der fröhliche Sänger 9. Hefthen; **non admittitur**
- I/9/1837 Kramerius / Wenzel / Dominik. Eine interessante Geschichte; **non admittitur**
- I/2/1843 Kramerius /. W. / Jokus, Komus u. Momus, drei fidele Hausfreunde; **non admittitur**
- II/6/1843 Kramerius /. W. R. / Gräfin Perchta v. Rosenberg o. die weiße Frau v. Neuhaus. Eine Sage der Vorzeit. /. Prager Verz.; **non admittitur**
- I/7/1844 Schlacht /. Die ./ bei Malplaquet oder: Oft entsteht aus dem größten Unglück auch dauerhafte Glückseligkeit. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur**
- I/11/1845 Sbjrka zpěwu českých &c od Krameriusa. / Sammlung böhmischer Lieder ./ swazek I. Prag. Verz; **non admittitur**
- II/5/1846 Utěšenky pro čtenáře všech stawu we městech a krayi p. Spisuge W. Kramerius. Dil I /: Aus d. Prager Verzeich. ./; **non admittitur**
- II/6/1846 Bohaty chudák. Mrawné wyprawowánj pro mladež etc. zčesstil W. Kramerius. Prager Verz.; **non admittitur**
- viz též Knaisl

Kratochwill, Adalbert (? – před 1854, poštovní úředník v Novém Jičíně)

- I/7/1845 Kratochwill ./ Ad: / Charakteristik der Völker des österr_ Kaiserstaates p -; **non admittitur**

Kraus, Franz

- II/2/1846 Kraus /: Franz :/ Die Freiherren v. Biberstein auf d. Burg Friedland im J. 1428. etc. Vaterländ.-histor. Schauspiel in 3 Akten; **non admittitur**

Krebs, Julius Robert Eduard (1803 Breslau – 1856 Breslau)

- I/1/1837 Krebs / Jul :/ Der moderne Rübezahl Ein Cyklus von Reisenovellen. Aus den Papieren eines Dichters. 1#t# Bändchen. Breslau 1837 Friedländer; **erga schedam** = Julius Krebs (ed.): *Der moderne Rübezahl. Ein Cyclus von Reisenovellen. Aus den Papieren eines Dichters*, Breslau, Friedländer 1837, sv. 1–2

Kreitl, Jan Josef (hospodářský úředník schönbornských panství na Plzeňsku, zvěrolékař, autor českých a německých veterinárních příruček)

- II/9/1829 Kreitl. Kurze Abhandlung über die Lungenseuche ect_. Prag. 829; **non admittitur** [srov. Johann Josef Kreitl: *Kurze Darstellung der Entstehungsursachen der Lungenseuche mit Bezug auf andere Seuchen und Krankheiten des Rindviehes. Für angehende Oekonomen*, Prag, M. I. Landau 1833]

Kresmey, Joannes

- I/1/1844 Kresmey /. Joannes ./ Zpráva o diwadlech. /. Ungar. Vzchß ./ /. Nachricht v. den Theatern ./; **non admittitur**

Krombholz, Anton (1790 Dolní Police – 1869 Wien, žák Bernarda Bolzana, profesor litoměřického bohosloveckého semináře, děkan v České Lípě, od roku 1850 sekční šéf ministerstva školství)

- II/11/1829 Krombholz. Die katholische Kirche, die alleinseligmachende. Predigt. Leitmeritz. 829; **non admittitur**

Krolmus, Václav (1790 Březinka u Bělé pod Bezdězem – 1861 Praha)

- I/8/1843 Narodni pjsni ceské powestné, objceji a napewy. Sebral a wyswětlil Wacl. Krolmus. /. Prag. Vzchß./; **non admittitur**
- II/8/1846 Krolmus /: P. W. :/ Prjručka prowowérijch Křestanuw katol. pri udelowanj křtu swat. p. /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**

Krug, Wilhelm Traugott (1770 Radis – 1842 Leipzig; saský filozof byl velmi častým cílem zákazů cenzury v habsburské monarchii. Mezi zakázanými spisy se tak objevila i jeho polemika s Bernardem Bolzanem)

- I/2/1837 Krug / Prof :/ Antidoton. Ein Pendant zum Henotikon. Leipzig 1836 Kollmann; **damnatur**

= Wilhelm Traugott Krug: *Antidoton. Ein Pendant zum Henotikon. Dem ersten Manne der Erde und den protestantischen Universitäten Deutschlands gewidmet*, Leipzig, Kollmann 1836

Kubelka, Tomáš (1768 Zbraslav – 1836 Praha)

- 4/1816 Puwo[dc] a nastadkowé celeho franzauskeho zbaurenj /: Geschichte der franz. Revolution von Y. Kubelka; **non admittitur**
- II/2/1830 Kubelka. Kronjka česká. Prag. 830; **non admittitur** [srov. nepublikované rukopisy Tomáše Kubelky, které uvádí Jungmannova *Historie literatury české: Pamětnosti v čas panování slav. císařovny Marie Terezie a tehdejší sedmiletá válka; Panování Josefa II., všechny proměny a válka turecká, též panování Leopolda II, s počátkem franc. vojny; Pamětní dějové třicetileté války 1, 2, Francouzská válka se vzhledem na naši vlast 1-4, Zemský zákon za panování císaře Františka II.*]

Kunike, Adolph Friedrich (177 Greiswald – 1838 Wien, vídeňský kreslíř, od roku 1817 litograf)

- II/2/1826 Kunike, vier Portraits: 1. Hieronymus v Prag. 2. Procop. 3. Zisca. 4. J. Huss; **non admittitur** [litografie]

Kunz, K. G.

- I/12/1826 Kunz / K. G. :/ Pobžnost k swaty Anne w rozličnych modlitbách; **non admittitur**

Kurtz, Paul Theodor Eduard (1799 Trzebnica – 1878 Dessau)

- I/8/1836 Kurtz / D#r#. Th. E. / Oertel u. Prießnitz und deren Heilmethoden mit kaltem Wasser so wie das Verhältniß der Wasserkur zur Homöopathie u. Allopathie. 2#t.# Aufl. Leipzig 1836. Wigand; **erga schedam**
= Paul Theodor Eduard Kurtz: *Oertel und Prießnitz und deren Heilmethoden mit kaltem Wasser, so wie das Verhältniß der Wasserkur zur Homöopathie und Allopathie. Nach eigenen Erfahrungen bearbeitet*, 2. vyd., Leipzig, Wigand 1836

Kuranda, Ignaz (1811 Praha – 1884 Wien, německy píšící spisovatel židovského původu, od roku 1834 ve Vídni, od roku 1838 ve Stuttgartu, Paříži, Bruselu, kde roku 1841 založil týdeník *Die Grenzboten*, přeložený roku 1842 do Lipska, roku 1848 poslanec frankfurtského parlamentu)

- I/3/1844 Grenzboten 1844. Von N.6 beginnend: **continuantibus erga schedam**.
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
- I/3/1846 Grenzboten. 846. 8. 9; **damnatur**

- = Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
- I/4/1846 Grenzboten. 1846. 10; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/4/1846 Grenzboten 1846. N#ro# 13; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/5/1846 Grenzboten. 1846. 20; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/6/1846 Grenzboten. 1846. 21; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/7/1846 Grenzboten. 1846. 24; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/7/1846 Grenzboten 1846. 26; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/8/1846 Grenzboten. 1846. 29; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/8/1846 Grenzboten. 1846. 31; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/9/1846 Grenzboten. 1846. 32; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/9/1846 Grenzboten. 1846. 34. 35; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/10/1846 Grenzboten. 846. 37. 38; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/11/1846 Grenzboten. 1846. 42; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - II/11/1846 Grenzboten. 1846. 44; **damnatur**
= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig
 - I/12/1846 Grenzboten. 1846. 46; **damnatur / Von nun an als mit diesem Dezimum erlediget zu behandeln. /**

= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig

- I/1/1848 Grenzboten, die Zeitschrift für Politik &c. Kurandr. Lpz. Herbig; **damnatur** [Dezisen für die Zeitschrift als Ganzes /: Mit bezug auf die diesfälligen h. Hoferlässe :/]

= Ignaz Kuranda (ed.): *Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur*, Brüssel, Dt. Verl.-Comptoir; Leipzig, Herbig

de La Fontaine, Jean (1621 Château-Thierry – 1695 Paris)

- II/8/1832 Rodina / Juliana / zcesstena podle Lafontaina etc.; **non admittitur**

Landfras, Alois Josef (1797 Jindřichův Hradec – 1875 Jindřichův Hradec)

- II/12/1826 Landfras / A :/ Wyobrazenj otcowo &c: Vatergemälde &c; **non admittitur**

Langerhanns, Anton (učitel angličtiny v Praze, okolo roku 1826 i na univerzitě, později působil ve Vídni; autor jazykových příruček a výborů z jinojazyčných literatur)

- I/6/1822 Langerhanns, englischer Sprachmeister in Prag, gewählte Auszüge aus den neuesten und besten englischen Dichtern; **non admittitur**
- II/8/1840 Langerhanns / Anton / Liebe ohne Ehe. Novelle f. d. Wiener-Zeitschrift; **non admittitur** [*Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, Wien, Gerold]

Lauda, Josef Tomáš (1799 Wien – 1855 Litoměřice, krajský chirurg v Litoměřicích, propagátor vodoléčby)

- I/9/1842 Wirthschafts-Kalender Leitmeritzer f. 1843. Unterricht von den wichtigsten Mitteln um Kinder ohne Arzney zu gesunden Menschen zu erziehen, von Lauda ; **non admittitur**

Laudil, Antonín (příspěvovatel časopisu *Jindy a nyní*, snad totožný s kostelníkem na Malé Straně, 1804 Praha – 1856 Praha)

- II/7/1826 Laudil /: A :/ Newěsta w Lotterye, wesela hra. Die Braut in der Lotterie. Lustspiel; **non admittitur**

Launer, Štěpan (1821 Krupina – 1851, studoval v Banské Štiavnici, Prešpurku a Halle, od roku 1847 čestný profesor banskoštiavnického lycea, odpůrce Štúrovy jazykové odluky a zastánce Kossuthových liberalizačních reforem)

- I/2/1848 Launer / St. / Powaha slovanstva se zvláštnim ohledem na spisorni řeč Czechu, Moravanu p. Leipz. 1847. Slav. Buchh; **erga schedam**
= Štěpan Launer: Povaha Slovanstva se zvláštním ohledem na spisovni řeč čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků, Lipsko, Slovanské kněhkupectví, 1847

Leibrock, August (1782 Blankenburg – 1853 Braunschweig, autor populárních historických a rytířských románů, které se staly častým objektem rakouských cenzurních zákazů; v soupisu uvádíme pouze díla související s českými dějny)

- I/8/1836 Leibrock / A. / Die beiden Ziska. Historischer Roman, aus den ersten Jahren des Hussitenkrieges in Prag. 1. 2. Theil. Leipzig 1836. Kollmann; **damnatur**
= August Leibrock: *Die beiden Ziska. Historischer Roman aus den ersten Jahren des Hussitenkrieges in Prag*, Leipzig, Christian Ernst Kollmann, 1836, 2 sv.
- I/10/1847 Leibrock ./ Aug ./ Der Student von Prag. 1. 2. Thl. Leipzig, 847, Kollmann; **erga schedam**
= August Leibrock: *Der Student von Prag: Eine Geschichte aus dem 16. Jahrhundert*, Leipzig, Kollmann 1847, sv. 1–2

Lessing, Carl Friedrich (1808 Breslau – 1880 Karlsruhe, německý romantický malíř)

- I/9/1845 Johannes Huss in Costnitz. Prospectus ./ zum Bilde ./ Gemalt von C. F. Lessing. lith. v. Wildt; **erga schedam**

Lessing, Gotthold Ephraim (1729 Kamenz/Kamjenc – 1781 Braunschweig)

- II/12/1826 Geist Lessings, oder: Auswahl merkwürdiger Stellen aus den sämtlich_ Schriften Lessings. Leitmeritz 1827; **non admittitur**
- viz též anonyma (I/2/1827)

Letteris, Max (1800 Žovkva – 1871 Wien, židovský tiskař, spisovatel a filolog, v letech 1840–1848 působil v Praze jako zaměstnanec tiskárny Synů Bohumila Haaseho)

- II/6/1827 Letteris / M ./ Lyrische Proben, enthaltend zum Theil in verschiedenen Zeitschriften bereits erschienene, zum Theil noch ungedruckte Gedichte; **non admittitur**
- II/3/1832 Letteris (M.) Oesterreichs Jubeltage p_.; **non admittitur**
- II/3/1838 Letteris / M ./ Das Haus Rothschild. Mittheilungen vom Entstehen und Wachsthum dieses berühmten Handlungs Hauses aus verschiedenen in u ausländischen Zeitschriften et_.; **non admittitur**

Lhota, Jan Nepomuk (1811 Miletín – 1890 Miletín)

- I/4/1844 Zeitschrift f. österr. Rechtsgelehrsamkeit ./ Für die ./ Uiber den böhmischen Gerichtstyl von J.N. Lhotta; **non admittitur** [Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde, Wien, Geisinger]

Lhotský, Vincenz (Václav) (1789/1790 Hradec Králové – 1859 [?] Praha, pražský tiskař mědirytin)

- II/2/1825 Lhotzky: Die Eskortirung; **non admittitur** [mědiryt]

Liebezeit, Antonín (1796 – 1837 Praha, pražský mědirytec a tiskař mědirytin)

- II/7/1826 Liebezeit /: A :/ Gebet zu der Mutter Gottes, und Gebet zu der Mutter Gottes Maria. 1826. Deutsch u böhmisch; **non admittitur**

Lichtenstern

- viz Myrbach von Rheinfeld, Karl

Linda, Josef (1790/1792 Mitrovica u Blovic – 1834 Praha)

- II/2/1830 Lindra. Nenadálá pomoc. Činohra we 2 gednanjch Prag. 830; **non admittitur**

Lohmann, Johanne Friederike (1749 Wittenberg – 1811 Leipzig, rozená Ritter, v prvním manželství Häbler)

- I/7/1827 Erinnerungen / Zu den :/ 1. die Thalmühle v Lohmann. 2. Christian der 4te# v C. A. 3. die Brunnengäste von J. Schoppenhauer; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*; srov. např. „Die Thalmühle“, in *Sämmtliche Erzählungen von Friederike Lohmann*, sv. 7, Leipzig, Jocke 1844, s. 1–88]

Lommel, Georg (1805 Würzburg – 1872 Nürnberg, sekretář Říšského archivu v Mnichově)

- II/7/1847 Lommel ./ Georg ./ Johannes Huß. 3. Aufl_: Gießen, 847, Heyer; **damnatur**
= Georg Lommel: *Johannes Huss*, 3. vyd., Giessen, Heyer 1847

Lorensi, Johann Constantin (1794 – po 1873, v letech 1820–1830 pasový protokolista pražského městského hejtmanství, později policejní komisař v Haliči)

- I/5/1827 Lorensi / J. C :/ Der Russe in Paris. Gemælde der Seine-Stadt von einem Sprössling der Moskwa-Ufer. Aus d Russischen des Fed. Nikolajewitsch Glinka übszt; **non admittitur**

Lorenz, Auguste Wilhelmine (1784 Altenburg – 1861 Altenburg)

- I/8/1829 Lorenz /: Wilhelmine :/ Der Schloßberg bei Töplitz 1. 2. Th. Leipzig 829; **damnatur**

= *Der Schlossberg bei Töplitz. E. Geschichte d. 17. u. 19. Jh.*, Leipzig, Wienbrack 1829

Lorm, Hieronymus (vl. jm. Heinrich Landesmann, 1821 Mikulov – 1902 Brno; hluchoslepý básník, novinář a publicista, z cenzurních důvodů přesídlil roku 1847 do Berlína)

- I/9/1845 Kalender /. Für d. österr. / zur Verbreitung gemeinnütz. Kenntnisse. Gimpel u. Paradiesvogel. Eine Fabel. V. Heinr. Landesmann; **non admittitur** [*Österreichischer Kalender zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse*, Wien, Sollinger]
- I/2/1847 Wien's poetische Schwingen, und Federn. Von Hironymus Lorm. Leipzig, 847; Grunow; **damnatur**
= Hieronymus Lorm: *Wien's poetische Schwingen und Federn*, Leipzig, Grunow 1847
- II/11/1847 Lorm / Hier. / Gräfenberger Aquarelle. 48. Berlin. Dunker; **erga schedam**
= Hieronymus Lorm: *Gräfenberger Aquarelle*, Berlin, Duncker 1848

Lukeš, František Bohuslav (1809 Jestřebí – 1864 Úbislavice, farář v Úbislavicích, prozaik, autor homiletik a dětské literatury)

- II/8/1841 Luks./. Frant./. Ulrich Cwingli, Jan Kalwijn a počatek anglické reformacj; **non admittitur**

Lyser, Johann Peter (1804 Flensburg – 1870 Antona, vlastní jméno Ludewig Peter August Burmeister, další pseudonyma Luca fa presto a Hilarius Paukenschläger)

- I/7/1834 Lyser / J. ./ Das Buch von Rübezahl. Eine vollständige Sammlung aller Volksmärchen aus dem Riesengebirge gesammelt und neu erzählt. Mit 6. feinen Kupfern. Leipzig 834; **damnatur**
= Johann Peter Lyser: *Das Buch vom Rübezahl. Eine vollständige Sammlung aller Volks-Märchen aus dem Riesengebirge*, Leipzig, Wigand 1834

Mácha, Karel Hynek (1810 Praha – 1836 Litoměřice; srov. sedmou kapitolu)

- II/2/1836 Mach /: K. H. /: Spisy. Zwazek. 1.; **non admittitur**

Machek, Antonín (1775 Podlažice – 1844 Praha, pražský malíř, majitel litografické dílny)

- I/1/1829 Machek /: A. ./ Stammbaum der Regenten des Königreiches Böhmen p_.; **non admittitur**

Malý, Jakub (1811 Praha – 1885 Praha)

- I/11/1845 Mali / J. P. / Čech, spis zasvěcený zaležitostem vlastenským, / eine den vaterländischen Angelegenheiten gewidmete Schrift :/ 1. 2. Lief.; **non admittitur**

Maniak, Alois (1804 Valašské Meziříčí – 1843 Jihlava, studia v Brně u Řehoře Wolného, poté v Olomouci; gymnaziální profesor ve Vinkovci, Znojmě a Jihlavě, sběratel pověstí)

- II/9/1824 Maniak /: A :/ Die Kugel von Charcowá. Wallachische Volkssage. Aufsatz in das Taschenbuch des Pr. G. Wolny auf 1825; **non admittitur** [=Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens. In Verbindung mit mehreren Geschichtsfreunden hrsg. von Gregor Wolny. Brünn: Traßler 1826-29]

Manni, Giovanni Battista (1606–1682, kazatel, rektor jezuitských kolejí v Modeně, Parmě, Mantově)

- II/5/1824 Zalár /: Wečny pekelný :/ Der ewige höllische Kerker, oder: die schrecklichen Martern der Hölle. Aus dem Italienischen ins Böhmische übersetzt. 1701. Prag. **damnatur; NB. Ist überall, wo es vorgefunden wird, in Beschlag zu nehmen, und der Vernichtung zuzuführen**
= Giovanni Battista Manni: *Wěčný Pekelný Žalář Aneb Hrozný Pekelný MUKY Obrazy a Příklady w Gazyku Wlaském po čtyřidcetikráte na swětlo wysslymi wypodobněné. A potom na Česko přeložené: Ale Přidánjm giných mnohých Příkladů z rozličných hodnowěrných Spisowatelů wybraných welmi rozssjřené A K Spasytedlné bázni y westraze wssech bezbožných lidi počtwrté na swětl'o wydané*, [přel. Matěj Václav Šteyer] Praha, Jezuitská tiskárna 1701

Mareš

- I/9/1829 Maress. Pjsěn na den sw. Prokopa. Prag 829; **non admittitur**

Marie Antonie (1781 Praha – 1831 Praha, vl. jm. Josefa Pedálová)

- viz Čelakovský, František Ladislav

Markovský, Václav Ignác Leopold (1789 Praha – 1846 Praha, malíř, kreslíř, litograf)

- 12/1821 Zeichnung zur Zeitschrift Dobrosław IX. Heft. 3. Thl. 1. Heft. Portrait des Procop Holy genannt Ziska von Trocnow. gezeichnet von Markowky zu Prag nach einem Original = Gemälde; **non admittitur**

Marmontel, Jean-François (1723 Bort-les-Orgues – 1799 Saint-Aubin-sur-Gaillon)

- viz Vetešník, František

Mašek, Václav

- I/8/1830 Massek. /: Waclaw :/ "Pjseň o Počátku Swěta Adamowi a Ewě; pak o potopě pp. Prag, 1830. "Krystus slowo Boha Otce na Počátku bilo" pp.; **non admittitur**

Mätzner, Vinzenz – Mätzner, Wenzel

- I/2/1845 Mätzner /. Vinz. u. Wenzel ./ Der Wirthschafts-Hausatlas. Lief. 2. /. Prager Vychß ./; **non admittitur**

Maxhausen

- I/3/1843 Maxhausen. Prießnitz'sche Lebens- u. Gesundheitsregeln für Alt und Jung etc.; **non admittitur**

Mayer, Friedrich

- I/1/1838 Mayer / Friedrich / Wanderleben in Bayern, Ober und Unterösterreich, Ungarn, Mahren und Bohmen. Nürnberg 1837. Bauer; **damnatur**
= Friedrich Mayer: *Wanderleben in Bayern, Ober- und Unteröstereich* [sic!] *Ungarn, Mähren und Böhmen*, Nürnberg: Bauer & Raspe, 1837–1838, 2 sv.
- I/1/1839 Mayer / Friedr / Wanderleben in Baiern, Ober u Unterösterreich, Ungarn Mähren u Böhmen. 2#r# Bd. Nürnberg 1838 Bauer u Raspe; **damnatur**
- = Friedrich Mayer: *Wanderleben in Bayern, Ober- und Unteröstereich* [sic!] *Ungarn, Mähren und Böhmen*, Nürnberg: Bauer & Raspe, 1837–1838, 2 sv.

Mayersfeld, Franz von

- viz Pilař, Adolf

Mazač, Josef (1813 Zábok nad labem – 1896 Kutná Hora, stredoškolský profesor, pozdější ředitel kutnohorské reálky)

- I/7/1844 Masatsch /. J ./ 1. Ein wunderbares Wasser. 2. Ewige Düngung des Erdbodens. 3. Die vortrefflichste Art der Reinigung der Bäume von Ungeziefer. /. Prag. Vychß./; **non admittitur**

Mebold, Karl August (1798 Nagold – 1854 Stuttgart)

- I/12/1835 Mebold / D#r#. E. A / Der 30jährige Krieg, Gustav Adolph u. Wallenstein. Nach den besten Quellen für Lehrer aller Stände. Histor. biograph. geschild. Mit 6 Stahlstichen. 1 Liefg. Leipz. 1835. Scheible; **erga schedam**
= Karl August Mebold: *Der Dreißigjährige Krieg und die Helden desselben Gustav Adolf, König von Schweden und Wallenstein, Herzog von Friedland*, sv. 1, Stuttgart – Leipzig, Scheible 1835

Medicolaicus

- II/8/1844 Wasser /. Das frische ./ im Haus und in der Familie. p. Neue wohlfeile Ausgabe. Freiberg 1844. Engelhardt; **erga schedam**
= Medicolaicus: *Das frische Wasser im Haus und in der Familie. Praktische Rathschläge für Jedermann, hauptsächlich für Familienväter*, Freiberg, Engelhardt 1844 [2. vydání spisu: *Beiträge zur praktischen Wasserheilkunde nach der Prießnitz'schen Methode, mit besonderer Rücksicht auf acute Kinderkrankheiten, nebst mehreren Krankengeschichten und Vorschriften über das kalte Waschen und laue Baden der Kinder*, Freiberg, Engelhardt 1841]

Megander, Kryštof (? Most – 1633 Drážďany, evangelický kazatel, překladatel a majitel drážďanské tiskárny)

- viz Hoë von Hoënnegg, Matthias

Meisl, L.

- 2/1812 Meisl /: L:/ biographische Skizze aus dem Leben S#r# Durchlaucht pp. Fürst Karl v. Schwarzenberg; **non admittitur**

Meißner, August Gottlieb (1753 Budyšin/Bautzen – 1807 Fulda, v letech 1785–1805 profesor estetiky na pražské univerzitě, považován za jednoho ze zakladatelů kriminální povídky)

- 12/1816 Bianca Capello, Romanzo tradotto dal tedesco del Sig. Meissner; **non admittitur**
- II/3/1825 Helene, oder: die ältere Ehefrau. Aus Meißners Skizzen; **non admittitur**
- viz též Adolph von Schaden

Meissner, Alfred (Meißner, 1822 Teplice – 1885 Bregenz, studium medicíny v Praze, z cenzurních důvodů od roku 1846 v Lipsku, roku 1848 poslanec francouzského parlamentu)

- I/4/1845 Meissner /. Alfred ./ Gedichte. Leipzig 1845. Reclam; **erga schedam**
= Alfred Meissner: *Gedichte*, Leipzig, Reclam 1845
- II/12/1846 Meissner /: Alfr. ./ Ziska. Gesänge. Leipzig, 1846. Herbig **damnatur**
= Alfred Meissner: *Ziska. Gesänge*, Leipzig, Herbig 1846.
- viz též E. Redlich (recenze)

Melzer, Ernst Friedrich (1792 Inowraclaw – po 1843, profesor práva na vratislavské univerzitě)

- I/12/1837 Resultate der Wassercur zu Gräfenberg. Mit einer Abbildung. Leipzig, 1837. Brockhaus; **erga schedam**
= [Ernst F. Melzer]: *Resultate der Wassercur zu Gräfenberg*, Leipzig, Brockhaus 1837

Merth, J.

- II/8/1823 Nabozny Poutnik pp. der fromme Pilger, oder eifrige Frömmigkeit des kath. Wallfahrers von J. Merth, Pfarrer aus der Diöces von Prag. pp.; **non admittitur**

Meynert, Hermann (1808 Dresden – 1895 Wien, německý publicista a historik působící od roku 1836 ve Vídni)

- I/10/1843 Ziska und seine Hussiten. Zu Meynerts Geschichte 3 Bd. 12ter Lieferg; **non admittitur** [Hermann Meynert: *Geschichte Oesterreichs, seiner Völker und Länder, und der Entwicklung seines Staatenvereines von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten. Mit Stahlstichen*, Pest, Hartleben 1843–1853]

Mikolasch, Johann Evangelist (1811 Malonty – 11. 9. 1845 Vídeň, profesor státovědy na tereziánské akademii ve Vídni, autor divadelní hry)

- I/10/1845 Zeitschrift f. österr. Rechtsgelehrsamkeit p. /. Für die ./ Uiber die Verwahrung der einer schw. Polizeiübertretung Beschuldigten. V. Prof. Dr Mikolasch; **non admittitur** [Vincent August Wagner (ed.): *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde*, Wien, Geisinger]

Mikule, J.

- II/6/1829 Mikule /: J. :/ Lobgesang zur Mutter Gottes. 15. Strophen. Prag. "Vom Grund unsers Herzens grüßen wir Dich p_."; **non admittitur**
- I/8/1829 Micule. Pjsěn k. sw. Janu Nepomuckému, Prag. 829; **non admittitur**
- I/8/1829 Micule. Pjsěn k Pany Maryi Matce Božj. Prag 829; **non admittitur**

Mirani, Johann Heinrich (1802 Praha – 1873 Vídeň, od roku 1833 ve Vídni, dramatik, mimo jiné překladatel z češtiny do němčiny)

- I/10/1838 Mirani / Joh. Heinr / Das Prokopi und Margarethenfest zu Prag / einger. f. d. Oestr. Morgenblatt. /; **non admittitur** [*Österreichisches Morgenblatt. Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben*, Wien, Oesterlein]
- II/9/1839 Mirani / J. H. / Die Reise nach Brünn. Reise-Novelle. / Für d. ost. Morgenblt.; **non admittitur**

Mitterbacher, August Joseph (majitel průzkého mědiryctví Peter Bohmann's Erben, vydavatel publikací o starověké kultuře a umění)

- 5/1821 Mitterbacher /: Jos:/ Ehrenvertheidigung gegen die in H_ Ritter J. E. v. Koch - Sternfeld's Taschenbuch: Die Tauern pp.; **non admittitur**
- I/2/1832 Mitterbacher. Erklärungsblatt zur 1. u. 2. Kupferlieferung vom röm. Kriegswesen; **non admittitur**

von Montenglaut, Henriette (1768 Böhme bei Hannover – 1838 Praha, německy píšící spisovatelka, herečka, po roce 1830 žila na zámku Nový Stránov)

- II/6/1831 Montenglant (Henriette v.) Novellen, Erzählung und Reise Skizzen. 1. 2. Bd. Braunschweig 830; **damnatur**
= Henriette von Montenglaut: Novellen, Erzählungen und Reise-Skizzen, Braunschweig, Verl.-Comptoir 1830
- I/6/1836 Thibeaudeau Böhmen in den Jahren 1600-1621. Histor. Roman in 2 Bänden. Bearb. von d. Baronin v. Montenglaut. 1. 2. Bd. Gotha 836 Hennings; **damnatur**
= Antoine Claire comte Thibeaudeau: *Böhmen in den Jahren 1600 bis 1621. Historischer Roman in zwei Bänden* nach Thibeaudeau, přel. Henriette von Montenglaut, Gotha, Hennings und Hopf 1836

Molnár, Daniel Bohumil (1819 Křižlice – 1889 Praha, luteránský farář působící v letech 1843–1846 v Praze, později v Krucebmurku, Humpolci a opět v Praze)

- I/7/1844 Molnar /. Daniel B ./ řeč pohřebnj u rakve pana Jos. Kreyčjho c.k. superintendanta A.W. v čechach. /: Prag. Vzchß ./; **non admittitur**

Montanus, Theodor

- I/1/1830 Horvath. Histor. Originalromane. 4. Bd: der strafende Burggeist von Clodwig. 5. Bd: König Ottokar der Stolze von Montanus. Meissen. 1830. Goedsche; **damnatur**
= Theodor Montanus: *König Ottokar der Stolze oder der Böhmen-Kreuzzug im Preußenlande. Histor. Gemälde der Vorzeit*, Meissen, Goedsche 1830, Historische Original-Romane aus Deutschlands Helden- und Ritterzeiten, sv. 5

Moravec, František Adolf (1734 Strážnice – 1814 Lipník, historik, profesor kroměřížského piaristického gymnázia)

- viz Pilař, Adolf

Morschat, J.

- II/12/1832 Andre. Oeconomische Neuigkeiten. Über Roboth-Relution von J. Morschat; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]

Möser, Anton (učitel na týnské hlavní škole v Praze)

- II/5/1825 Antonina Mösa obgasněnj prawidel prawopjsemnosti německé wnjněgssý sskolnj knjze se nachazegjcjch. Eine Übersetzung. 1#r# Thl.; **non admittitur** [srov. Anton Möser: *Erläuterungen über die im gegenwärtigen Schulbuche befindlichen*

Regeln der deutschen Rechtschreibung, 6. vyd., Prag, Sommer 1820, 7. vyd., Prag, Sommer 1823, 8. vyd., Prag, Sommer 1826]

Moszyński, Julian Albin (1809 Cisowo – 1857 Vilnius)

- I/5/1844 Moszynskiego /. Juliana ./ Podroz do Prus, Saxonii i Czech, odbyta w roku 1838-1839. Wilno. 1844. T.1.2. /. Lemb. Vychß ./ /. Moszynski /. Julian ./ Reigen in Preußen Sachsen u. Böhmen im J. 1838-1839. Wilna 1844. Th. 1.2. ./; **erga schedam** = Julian Albin Moszyński: *Podróż do Prus, Saksonii i Czech odbyta w roku 1838–1839, Wilno, nakł. Rubena Rafałowicza księgarza wileńskiego*, 1844, sv. 1–2

Mráz, František

- II/5/1834 Pjsen nabožna ke cti a chwale blahoslawene Panně Maryi od Fr. Mraze; **non admittitur**
- II/5/1834 Pjsen nabožna k. blahoslaweně Panně Maryi na čas nebezpečných [sic] nemocy od F. Mraze; **non admittitur**

Mühlböck, Rudolf Carl (ve Vídni působící autor populární historické prózy, zpracovávající mimo jiné látky z českých a moravských dějin)

- II/7/1840 Mühlböck - Florentin der Tempelritter - oder der Schauermann im Todtenthale bei Emmerberg. hist. romant. Rittergeschichte aus den Zeiten Herzogs Przemysl Ottocars von Oesterreich; **non admittitur**

Müller, C. F.

- II/8/1846 Müller /: C. J. :/ Das Interimisticum der Deutsch-Katholiken im Königr. Sachsen u. H_. Joh. Sporschil. 2. Aufl. Eisenberg. 1846 Schöne; **erga schedam** = C. F. Müller: *Interimisticum der Deutsch-Katholiken im Königreich Sachsen und Herr Johann Sporschil*, Eisenberg, Schöne 1846

Müller, Jos.

- II/11/1843 Müller /. Jos. / Der böse Konrad o. die Ruinen d. Rudelsburg. Erzählung. /. Prag. Vychß./; **non admittitur**

Müller, Wilhelm (1794 Dessau – 1826 Dessau)

- viz Evers, Karl

Müller, Wilhelm Christian (1752 Wasungen – 1831 Bremen)

- II/7/1824 Müller /: D. W. C ./: Briefe an deutsche Freunde von einer Reise durch Italien, über Sachsen, Böhmen u Österreich. 1820 u 1821. 1. 2. Bd. Altona. 1824. Hammerich.
= Wilhelm Christian Müller: *Briefe an deutsche Freunde von einer Reise durch Italien über Sachsen, Böhmen und Oestreich, 1820 und 1821 geschrieben*, Altona, J. F. Hammerich 1824

Munde, Karl (učitel v saském Freibergu, propagátor vodoléčby, později majitel penzionu v Drážďanech, v letech 1850–1866 ve Spojených státech amerických)

- I/4/1838 Munde / C. / Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasser Heilanstalt und der Prißnitz'schen Curmethode et_ Leipzig 1837. Hartleben; **erga schedam**
= Carl Munde: *Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt und der Prißnitzischen Curmethode. Nebst einer Anweisung über siebenzig der am häufigsten vorkommenden Krankheiten als Gicht, Rheumatismus, Syphilis, Hämorrhoiden, Hypochondrie, Fieber, Entzündungen, Cholera, Influenza und eine Menge anderer chronischer und acuter Übel durch Anwendung des kalten Wassers mit Schwitzen nach der Gräfenberger Curmethode gründlich zu heilen. Ein Handbuch für alle Kranke. Nebst einem Anhang über die Behandlung verschiedener Pferdekrankheiten*, Leipzig, Hartleben 1837
- II/5/1838 Munde /. C ./: Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt und der Prißnitzischen Kurmethode et_ Leipzig, 1837. Hartleben; **erga schedam**
= Carl Munde: *Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt und der Prißnitzischen Curmethode. Nebst einer Anweisung über siebenzig der am häufigsten vorkommenden Krankheiten als Gicht, Rheumatismus, Syphilis, Hämorrhoiden, Hypochondrie, Fieber, Entzündungen, Cholera, Influenza und eine Menge anderer chronischer und acuter Übel durch Anwendung des kalten Wassers mit Schwitzen nach der Gräfenberger Curmethode gründlich zu heilen. Ein Handbuch für alle Kranke. Nebst einem Anhang über die Behandlung verschiedener Pferdekrankheiten*, Leipzig, Hartleben 1837
- I/8/1838 Mundego wodny. Lekarz - Dokładne opisanie zakładu wodnego w Grefenbergu. Der Wasserarzt u: umständliche Beschreibung der Wasserkuranstalt zu Gräfenberg; **non admittitur**
- II/10/1838 Munde / C / Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt etc. 2te Aufl. Leipzg 1838 Froberger; **erga schedam**
= Carl Munde: *Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt und der Prißnitzischen Curmethode*, 2. vyd., Leipzig, Froberger 1838
- I/3/1839 Opisanie / Dokładne / zakładu wodnego w Grefenbergu i metody leczenia Prysnica etc. / Przekład z niemieckiego, w Krakowie 1838. Czech. | Beschreibung / genaue / der Gräfenbergischen Wasserheilanstalt und der Priesnitz'schen Curmethode etc. aus dem Deutschen übers. Krakau 1838 Czech; **erga schedam**
= Carl Munde: *Dokładne opisanie zakładu wodnego w Grefenbergu i metody leczenia Prysnica, wraz ze sposobem gruntownego leczenia przeszło siedemdziesięciu*

najzwyczajniejszych chorób, jakeimi są: stawołomność, romatyzm, syfilis, hemoroidy, hipokondria, febry, zapalenia, cholera, influenza, i wielu innych chorób ostrych i chronicznych, a to według metody grefenbergskiéj, przez używanie zminéj wody i poty. Poradnik dla wszystkich, którzy albo do Grefenbergu jechać, albo kuracyą w domu odbywać zechcą, Kraków, Józef Czech 1838

- I/9/1839 Munde / Karl. / Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasseranstalt etc. 3te Auflage. Leipzig 1839. Frohberger; **erga schedam**
= Carl Munde: *Genaue Beschreibung der Gräfenberger Wasserheilanstalt und der Prießnitzischen Curmethode. Nebst einer Anweisung über siebenzig der am häufigsten vorkommenden Krankheiten durch Anwendung des kalten Wassers nach der Gräfenberger Curmethode gründlich zu heilen ; ein Handbuch für alle Kranke. Nebst einem Anhang über die Behandlung verschiedener Pferdekrankheiten, und einer Nachricht über die von dem Verfasser im laufenden Jahre gegründete Heilanstalt*, 3. vyd., Leipzig, Frohberger, 1839

Musäus, Johann Karl August (1735 Jena – 1787 Weimar)

- I/5/1844 Richilde oder der Zauberspiegel. Iglau. Feynhauer; **non admittitur ad reimprimandum** [Musäus: *Richilde oder der Zauberspiegel. Eine Volksmährchen*, s. l., 1797]

Myrbach von Rheinfeld, Karl (1784 Josefov – 1844 Wien, vojenský topograf, generálmajor vídeňského generálního štábu)

- I/10/1838 Uibersichts-Karte des Olmützer Kreises im Markgrafthum Mähren zum Administrationsgebrauche nach der astronomisch trigonometrisch basirten neuesten Aufnahme. Entworfen im Jahre 1837 unter der Oberleitung des k. k. Obersten Karl Myrbach von Rheinfeld, lithogr. vom Hauptmann Baron Lichtenstern; **non admittitur**

Negerle

- II/1/1842 Negerle. Oesterreichische Eisenbahnen (: Nivellement einer Eisenbahntracé von Brünn gegen Prag:); **non admittitur**

Neidl, Julius (1822 Janos – po 1891; rakouský autor publikující pod četnými pseudonymy; soupis uvádí pouze díla se vztahem k českým zemím)

- I/3/1843 Neidl /. Jul. / Die schreckliche Hungersnoth bei Joachimsthal in Böhmen; **non admittitur**

Nejedlý, Jan (1776 Žebrák – 1834 Praha)

- srov. Hanka, Václav

Neudecker, Maria Anna (majitelka hostince v Mariánských Lázních, autorka proslulých kuchařských knih)

- I/11/1833 Kochbuch /: Homöopathisches :/ unter Anl_. eines prakt. Arztes p_ Leipz. 831. Schmidt. 8; **damnatur**
= Maria Anna Neudecker: *Homöopathisches Kochbuch unter Anleitung eines practischen Arztes. Nebst einem Vorwort von demselben. Von der Verfasserin des Kochbuches: „Die bairische Köchin in Böhmen“*, Leipzig, Schmidt 1831

Neumann, E. L.

- I/10/1844 Erinnerungen /. für die ./ 1844. Heft 19. Das Gebetbuch u. die Pistole. Erzählung v. E. L. Neumann. /. Prag. Vzhbß ./; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]

Nešpor, Josef

- II/4/1830 Nespoř. ./: Joz. ./ Muželi beyt? geli? Cyrkew samospasytedlná &c. Kazánj. 1830; **non admittitur**

Nieritz, Karl Gustav (1795 Dresden – 1876 Dresden)

- viz Procházka Devítský, Josef

Normand, Marie Anne Adélaïde le (1772 Alençon – 1843 Paris)

- II/1820 Sibylle / La / ou congres d'Aix - La Chapelle, Suivi d'un coup: d'oeil sur celui de Carlsbad pp Par D#r# M: A. Le Normand Paris 819; **erga schedam**
= Marie Anne Adélaïde le Normand: *La Sibylle au congrès d'Aix-la-Chapelle: suivi d'un coup-d'oeil sur celui de Carlsbad; ouvrage faisant suite aux oracles sibyllins avec des notes politiques, historiques, philosophiques, cabalistiques, etc*, Paris, vl. n. 1819.

de Norvins, Jacques Marquet de Montbreton (Paris 1769 – Paris 1854)

- I/10/1825 Norvins /: M. de ./ Portefeuille de 1813, ou: tableau politique et militaire. Tom. 1. 2. Paris. 1825. Mongie; **damnatur**
= Jacques Marquet de Montbreton de Norvins: *Portefeuille de 1813, ou Tableau politique et militaire renfermant, avec le récit des événements de cette époque, un choix de la correspondance inédite de l'empereur Napoléon et de celle de plusieurs personnages distingués, soit français, soit étrangers, pendant la première campagne de Saxe, l'armistice de Plesswitz, le congrès de Prague et la seconde campagne de Saxe*, Paris, P. Mongie aîné 1825, s. 1–2

Nováček, Jan Ferdinand

- I/7/1844 Nowáček /. Jan F. ./ Krátky přehled katechismusa pro žáky a přátely gegich. /. Prager Vzchß ./ /. Nowacek /. Joh. Ferd. ./ Kurzer Abriß des Katechismus f. Schüler u. ihre Freunde ./ Prag. Vzchß ./; **non admittitur**

Novák, P.

- I/11/1834 Nowack /: P. ./ Zprawa o slawnem přenessenj ostatku blahoslawené Margarethy Marie Alacoque; **non admittitur**

Novotný, František (1795 Smrdov u Humpolce – 1866 Praha)

- II/1/1847 Cašopis ceskeho museum 1847. O řada w Cechach slowanskem ad Frant. Nowotného /: Prag. Verz. ./; **non admittitur**

Novotný, T. W.

- II/2/1836 Nowotny /: T. W. ./ Příprawene učenj k prawenau [sic] a sice křestan[k.] katolickemu naboženstwi; **non admittitur**

Nowak, Maria Wilhelm

- I/1/1828 Nowak /: Maria Wilh. ./ Forstordnung p_. betrefend Böhmen, Schlesien und Mähren; **non admittitur**

Oertel, Eucharius Ferdinand Christian (1765 Streitberg – 1850 Ansbach)

- I/6/1837 Oertel / Pr. D. / Meine Land und Wassereise von Ansbach über München, Passau, Wien, Brünn und Ollmütz nach Gräfenberg zum H_. Wasserdoktor Vinc: Priessnitz im Juli und August, 1836. Nürnberg, 1837. Campe. 8.; **erga schedam**
= Eucharius Ferdinand Christian Oertel: *Meine Land- und Wasserreise von Ansbach über München, Passau, Wien, Brünn und Olmütz nach Gräfenberg zum Herrn Wasserdoktor Vincenz Priesenitz im Juli und August 1836*, Nürnberg, F. Campe in Komm. 1837

Opiz, Georg Emanuel (1775 Praha – 1841 Leipzig, malíř a mědirytec působící od roku 1793 v Drážďanech, později v Karlových Varech, Hamburku a Brémách, Lipsku a Paříži, od roku 1820 profesor drážďanské akademie. Literárně činný pod pseudonymem Bohemus)

- II/8/1829 Bohemus. Der Verwiesene. Eine Erzählung. 1-3. Bd. Leipzig 829; **damnatur**
= Bohemus [= Georg Emanuel Opiz]: *Der Verwiesene : Eine Erzählung aus Böhmens unruhigen Zeiten des dreißigjährigen Krieges*, Leipzig, Focke 1829, sv. 1–2
- II/8/1830 Bohemus. Zwey historisch=romantische Erzählungen. 1-4. Bd. Karlsbad u. Teplitz. 1. 2. Bd: Swatana v Engelhaus 1. 2. Bd. Leipzig. 830; **damnatur**

= Bohemus [= Georg Emanuel Opiz]: *Carlsbad und Teplitz. 2 historisch-romantische Erzählungen. eine Badelectüre*, Leipzig, Focke 1830. Bd 1-2: *Swatana von Engelhaus, oder die Entdeckung der Heilquelle von Carlsbad*, Bd 3-4 *Die Waise oder die Zerstörung der Burg Dobrawska Hora bei Teplitz*

- II/2/1835 Bohemus /: G. Opiz :/ der Irrwisch. Eine Novelle. Stuttgart 1834; **damnatur**
= Bohemus [= Georg Emanuel Opiz]: *Der Irrwisch. Eine Novelle*, Stuttgart 1835
- II/2/1835 Bohemus /: G. Opiz :/ Frauengröße, oder der Blödsinnige. 1. 2. Theil. Stuttgart 1835; **damnatur**
= Bohemus [= Georg Emanuel Opiz]: *Frauengröße oder der Blödsinnige*, Stuttgart 1835, sv. 1–2

Oppelt, Bonifác (1795 – 1838, premonstrátský kněz, od roku 1826 katecheta, později profesor žateckého gymnázia)

- I/6/1826 Oppelt /: P :/ Nachtrag. Gedrängte Schilderung der Feier des jetzigen Jubiläums für die Bewohner der Hauptstadt Prag. 1826; **non admittitur**

Orel von Löwenstein, Karl (1796 Praha – po 1866, úředník pražského zemského soudu, později zemského stavovského výboru)

- II/11/1843 Löwenstein /. Karl Orel von./ Tuschi, der Tartarenfürst. Trauerspiel in 5. Akten. /. Prag. Vzchß./; **non admittitur**

von Orgies-Rutenberg, Otto Johann Joseph Gotthard (1802 Bauske – 1864 Wiesbaden, pseudonym O. R. Gies)

- I/9/1846 Gies /: O. R. / Johann Huß. Trauerspiel. Dresden u Leipz. 1846. Arnold; **erga schedam**
= O. R. Gies [=Otto Johann Joseph Gotthard von Orgies-Rutenberg]: *Johann Huss, ein Trauerspiel*, Dresden, Arnold 1846

Pabst, František Xaver Antonín (pražský právník, spisovatel, historik a publicista)

- I/9/1833 Pabst /: Fr. X :/ Vision. Ged. bei der glücklichen Zurückkunft JJ. M. M. aus Böhmen im Jahre 833. "Am Himmel" p_; **non admittitur**

Pachl

- II/7/1826 Pachl: Gebet zum h. Johann v Nepomuk mit dem Bilde des Heiligen; **non admittitur**

Perthaler, Johann (Hans) von (1816 Olang im Pustertal – 1862 Wien, právník, v letech 1843–1848 koncipista ve Vídni, později blízký spolupracovník Antona von Schmerlinga)

- viz Hoffinger

Pescheck, Christian Adolph (1787 Jonsdorf – 1859 Zittau, žitavský duchovní a historik, potomek českých exulantů)

- II/1/1844 Peschek / M. C. A. / Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Bd 1. Dresd. u. Leipzig 1844. Arnold; **erga schedam**
= Christian Adolph Pescheck: *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Nach Urkunden und anderen seltenen gleichzeitigen Quellen bearbeitet*, Dresden – Leipzig, Arnold 1844
- I/6/1845 Peschek /. M. Ch. Ad. / Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Nach Urkunden p. bearbeitet. Bd. 2. Dresden u. Leipzig 1844. Arnold.; **erga schedam**
= Christian Adolph Pescheck: *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Nach Urkunden und anderen seltenen gleichzeitigen Quellen bearbeitet*, Dresden – Leipzig, Arnold 1844
- [srov. anonyma 1845 – recenze]

Peterka, Johann Baptist (chirurg a ranhojič v Praze, později v Roztokách a Mladé Boleslavi, autor lékařských a veterinářských spisů)

- I/5/1843 Peterka /. J. B. / Wundarzt in Jungbunzlau./ An alle jene P. T. Damen, welche mit Herabsinken und Umkehrung des Genitalsystems behaftet sind; **non admittitur**
- II/1/1847 Peterka /: J. B. :/ Die Cholera=Krankheit in allen ihren Richtungen etc. /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**
- II/5/1847 Peterka ./ Joh: B. ./ Von dem bißwüthigem Thiere, und Verhütung der kontagiösen Krankheit mit Wuth, u. Wasserscheu verbunden. Prag: Verz.; **non admittitur**
- II/5/1847 Peterka ./ Joh: B. ./ Die Hauptmomente zu einer landsgesetzlichen Verfaßung. p - Prag: Verz.; **non admittitur**

Peutlschmid, Wenzel (1770 Planá – 1837, kněz v pražském kostele sv. Voršily, ředitel normální školy a konzistorní rada)

- II/6/1825 Reč dustogného Peutlsmida. Übersetzung; **non admittitur**

Picek, Václav Jaromír (1812 Svijanský Újezd – 1869 Benátky nad Jizerou)

- II/5/1846 Casopis /: Pro :/ Katolicke duchowenstwo. 13. H. Básně ad W. J. Picka; **non admittitur**

Pierson, Karoline Wilhelmine (1811 Zittau – 1899 Coswig, rozená Leonhard, v prvním manželství Lyser, pseudonym R. Edmund Hahn)

- I/8/1844 Geheimnisse aus der vornehmen Welt, dem Volks u. Klosterleben in Wien, Prag und Pesth. Von einem Unbekannten. Bd. 1.2. Leipzig u. Meissen 1844. Goedsche; **damnatur**

= [Karoline Wilhelmine Pierson]: *Geheimnisse aus der vornehmen Welt, dem Volks- und Klosterleben in Wien, Prag und Pesth*. Von einem Unbekannten, Leipzig, Gresche 1844, sv. 1–2

Pilař, Adolf (1742 Kroměříž – 1795 Kyjov, rektor piaristické koleje v Kroměříži, historik)

- II/8/1828 Geschichte /: Mährens :/ aus dem Latein des Adolph Pilarz und Franz Morawetz, übersezt von Fr. edl_. v. Mayersfeld. 1. Th.; **non admittitur**

Plaček, František (1809 Běleč u Křivoklátu – 1888 Sedmihorky u Turnova)

- II/8/1846 Časopis ceskeho Museum, 9. Hft. O pokoutnich pisařich p od F. Placka, 21. Hft. Relaci pánuw wyslanych do města Braumowa od D#r# B. Dadika. [Dudíka] /: Prager Verz. :/; **non admittitur**

Pohořelý, Josef Mírumil (1805 Kutná Hora – 1887 Kutná Hora, písař v Kutné Hoře, v letech 1829–1831 student v Litomyšli, roku 1835 absolvoval teologii, kaplan v Brozanech a Turnově. Používal pesudonym Mírumil Kuttnohorský; identifikace děl s německou variantou tohoto jména je nejistá)

- I/8/1829 Cuttenberg. Pjsěn prawdiwa, co se skutku stalo Roku nynegssjho ect_ Prag 829; **non admittitur**
- II/2/1830 Kuttenger. Karl Siegbrecht u Eweline Grauhut. Prag. 830; **non admittitur**
- I/10/1830 Pohořelý /: M. J :/ Zábawnj powjcky [sic]: 1. Gindřich Lahwicky a Welenka. 2. Duleslaw a Liběna . 3. Waclaw Cerwenohwězký. Leitomischl. 1830; **non admittitur**
- II/8/1846 Pohorely /: Joh. :/ Andachts-Ergüße. Gebetbuch in gebund. Rede p. für gebild. kathol. Christen. /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**

Polt, Johann Joseph (1775 Praha – 1861 Praha, knihkupec a obchodník s muziáliemi, spisovatel a skladatel)

- 11/1821 Polt /: JJ:/ Der fröhliche Sänger pp. 1. Heft; **non admittitur**
- I/1/1824 Plauderer /: Der :/ Eine Sammlung von Anekdoten, Witzworten pp. von J. H. Fröhlich /: J. J. Polt :/ 1-3 Bdch_.; **non admittitur**
- I/1/1831 Polt (J. J.) Das goldene Buch der Märchen p_ 1-16. Nachtrag dazu. 1-4; **non admittitur**
- viz též Žalud, Antonín František

Polz, Anton Guido (? Praha – 1853 Záhřeb, divadelní herec, prozaik a redaktor pražských německých novin)

- II/5/1839 Polz. der Bergrath. Erzählung / Für d. ost. Morgenblatt /; **non admittitur** [*Österreichisches Morgenblatt. Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben*, Wien, Oesterlein & Vogl]

Pradt, Dominique Georges Frédéric Dufour de (1759 Allanches – 1837 Paris)

- 11/1819 Congres de Carsbad par pp M: de Pradt pp I partie. A Paris pp 819. 8.; **erga schedam**
= Dominique Georges Frédéric Dufour de Pradt: *Congrès de Carlsbad*, Paris 1819
- 2/1820 Congres de Carlsbad per [sic] pp M. de Pradt II#de# partie. A Paris & a Rouen 820; **erga schedam**
= Dominique Georges Frédéric Dufour de Pradt: *Congrès de Carlsbad*, Paris 1819

Pratt, Samuel Jackson (1749 Huntingdon – 1814)

- viz Sporschil, Johann Chrystosomus

Procházka Devítský, Josef (1811 Jindřichův Hradec – 1856 Jindřichův Hradec)

- II/10/1845 Dewjtski /P. I. / Obrowska bota powjdka dle G. Nieritze. Der Riesenstiefel. Eine Erzählung nach Nieritz. Prag. Verz.; **non admittitur**

Pross, F. E.

- I/2/1845 Pross /. F. E. ./ Die Schloßruinen o. die seltsamen Erscheinungen. /. Prager Vzychß ./; **non admittitur**

Pugner, Antonín Svatoslav (roku 1848 působil v Ostrově u Zbraslavi)

- I/8/1843 Pugner /. Ant. Kaj./ Studowany ucitel na wenku, aneb cztyri letori clowecka. /. Prag. Vz./; **non admittitur**

Püner, Václav Klement (1812 asi Průhonice u Prahy – po 1860)

- II/6/1846 Panoš wěwoda Frydlanského. Dle A. Z. Tromlitze od K. W. Punera ./: Prag. Verz. ./; **non admittitur** [= August von Witzleben]
- II/6/1846 Lawilowa / Jána ./: Romanticka powjdka přelož. z. německého od K. W. Punera. ./: Prag. Verz. ./; **non admittitur**

Rajman, František (1762 Jičín – 1829 Častolovice u Rychnova nad Kněžnou)

- I/1/1825 Božena, půwodnj zpěwohra, w pěti gednanjch. Beatrix, Ursprüngliches Singspiel in 5 Akten. Von F. Raymann; **non admittitur**

- II/6/1826 Raymann /: F :/ Alexander Cysař Rusky na cestě do Moskwé. Hra we dwauch gednanjch. 1826. Alexander der Russische Kaiser auf dem Wege nach Moskau. Schauspiel in 2 Aufzüg_; **non admittitur**

Rammstein, Ferdinand Leopold (1777 Frankfurt am Main – 1851, voják francouzské a později rakouské armády, po válečném úrazu učitel francouzštiny v Českých Budějovicích a v Praze, od roku 1819 na pražské univerzitě, autor jazykových příruček)

- I/3/1831 Ramstein. Cours de la langue française. Wiederholte Aufforderung; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Ferdinand Leopold Rammstein: *Cours théorique et pratique de langue française suivi de l'art de la Correspondance et d'un tableau historique des trois siècles de la littérature française*, díl 1 – 4, Wien, Gerold 1827–1833]

Rank, Josef (1816 Chalupy – 1896 Vídeň; od roku 1836 studia ve Vídni, z cenzurních důvodů působil roku 1844 v Prešpurku a v letech 1845–1847 v Lipsku)

- I/10/1843 Herzog von Reichstadt /. Der./ Nach dem Französ. lithogr. von Bauer. gedr. bei Rank. Verl. v. Artaria in Wien; **non admittitur**
- I/12/1843 Rank /. Josef./ Vier Brüder aus dem Volke. Ein Roman aus Oesterreichs jüngsten Tagen. Th 1.2. Leipzig 1844. W. Einhorn; **damnatur**
= Josef Rank: *Vier Brüder aus dem Volke. Ein Roman aus Oesterreichs jüngsten Tagen*, sv. 1–2, Leipzig, Einhorn 1844
- II/11/1845 Rank , Joh. Waldmeister. Roman. 1 Bd. Leipz. 46. Wigand; **damnatur**
= Josef Rank: *Waldmeister. Roman*, Leipzig, Wigand 1846
- II/12/1845 Rank, Josef. Waldmeister. Roman. 2. 3. Bd. Leipz. 46. Wigand; **damnatur**
= Josef Rank: *Waldmeister. Roman*, Leipzig, Wigand 1846

Rapp, Karl Moritz (1803 Stuttgart – 1883 Stuttgart)

- II/3/1828 Rapp /: Moriz :/ Dramatische Studien. 1. St. die Pragerschlacht. Stuttg_. 828; **damnatur**
= Karl Moritz Rapp: *Dramatische Studien*, díl 1, *Die Prager Schlacht*, Stuttgart, Franckh 1828

Rath, J. M.

- I/9/1846 Rath / J. M :/ Die Braut aus Böhmen oder die Ballzerstörung. Posse mit Gesang in 2 Aufzügen; **non admittitur**

Raupach, Ernst (1784 Straupitz bei Liegnitz – 1852 Berlin; soupis uvádí pouze dílo zamýšlené k tisku v českých zemích)

- 2/1822 Feyerstunden, 3.#tr# Bd. N#o# 16. Die Wanderung, ein Märchen von Raupach; **non admittitur** [*Feierstunden. Eine Schrift für edle Unterhaltung*, Brünn]

Rázga, Paul (1798 Bösing – 1849 Preßburg/Bratislava – slovenský evangelický farář identifikující se na sklonku života s maďarskou národností, v letech 1839–1846 působil v pražské německé evangelické obci)

- II/11/1839 Razga / Paul / Predigt am Toleranzfeste 839 in dem Bethhause der deutsch evangel. Gemeinde zu Prag; **non admittitur**

Redlich, E.

- I/4/1847 Blätter /: Osterr: f. Lit: u. Kunst ./ Redlich. E. Die neuesten Erscheinungen lirischer u. epischer Poesie mit besondrer Beziehung auf Osterreich N#ro# 7. 8. Neuere Gedichte v. M. Hartmann. Leipzig 847. - Gedichte von Ed: Mautner. Leipzig 847; **non admittitur**
- I/4/1847 Blätter /. Osterr: f. Lit: u. Kunst ./ Redlich. Episches. Ziska von A[l]fr: Meissner. Leipzig; **non admittitur**

Reichenbach, Konstantin Moritz (1804 Leipzig – 1870 Altona)

- I/5/1841 Reichenbach, erklärt die in der Prager Zeitung ihn betreffende Verläumdung mit Stillschweigen übergehen zu wollen; **non admittitur**

Rennenkampff, Alexander von (1783 Helmet – 1854 Oldenburg)

- 2/1814 Darstellung der Leiden und Schicksale des heil. Vaters Pius VII. von Rennenkampff. Prag 1814; **non admittitur**

Riegger, Johann Nepomuk von (autor děl z oblasti náboženský a chrámové hudby)

- I/4/1822 Pjsen wanocnj, od J. Rijgru. (Weihnachtslied :); **non admittitur**

Ries, Julius

- II/11/1842 Ries /. Julius./ Vieles über Karlsbad u. Einiges über Oestreich etc. Leipzig. 843. Hartknoch; **damnatur**
= Julius Ries: *Vieles über Karlsbad und einiges über Oesterreich. Mit Bezugnahme auf dessen Industrie und Anschluss an den deutschen Zollverein*, Leipzig, J. F. Hartknoch 1843.

Richter, Wenzel (snad hospodářský úředník působící na jihočeských panstvích Velká Chyška a Votice)

- 5/1811 Richter / W :/ Der edlen verblichenen Furstin Schwarzenberg etc_ Bothschaft an ihren theuren Gatten aus den Himmelszelten; **non admittitur**
- 5/1811 Richter / W ./ Freudige Empfindung des Volkes an Ihre M: Marie Louis[e]; **non admittitur**

Rippl, Jan (tiskař a nakladatel v Jihlavě, působící od roku 1838)

- II/3/1840 Rippl / Joh. / Vogel Phönix, Vogel Greif u. Fuchs Rothhaar, oder die: Zauberinsel. Nach einer Sage bearbeitet; **non admittitur**
- I/6/1840 Rippl / Joh. / Pták hamolet, pták noh a liška zrzek anebo kauzedlnicky ostrow; **non admittitur**

Rittersberg, Johann Ritter von (1780 Praha – 1841 Praha)

- II/2/1826 Rittersberg: die 3 Rosen (Zu Hormayrs Archiv :); **non admittitur** [*Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, Wien, Franz Härter]

Rodek, Franz Seraph

- II/7/1830 Rodek. /: Franz Seraph :/ Die Schreckensnacht zu Krumau; o /: der furchtbare Eisgang auf der Moldau in der Nacht am 28. Februar 1830; **non admittitur**
- I/11/1830 Radek /: F. S. :/ Das Schloß Meidstein. Romant. vaterl. Ritterschauspiel, nebst dem Vorspiele: Die Rosen; **non admittitur**

Robert, Cyprien (1807 – 1865 [?], slavista působící na pařížské Collège de France)

- viz Jordan, Jan Pětr

Roreiter, Johann Karl (soudní úředník v Náchodě)

- I/3/1822 Roreiter /: J. K :/ Geschichte des Schlosses pp. Nahod in Böhmen; **non admittitur**

Rössler, Emil Franz (1815 Most – 1863 Sigmaringen, právní historik, působící na pražské, od roku 1846 na vídeňské univerzitě, v letech 1848–1849 poslanec frankfurtského parlamentu, později v Göttingen, Erlangen a Sigmaringen)

- viz Hoffinger

Rosořsky, B.

- I/3/1833 Paustenjk'. Hra se zpěwywe [sic] dwau degstwých Zčesstený od B. Rosořsky. Prag; **non admittitur**

Royko, Kašpar (1744 Mettau – 1819 Praha, od roku 1773 profesor logiky, později církevních dějin na univerzitě ve Štýrském Hradci, v letech 1782–1807 profesor pražské univerzity)

- II/10/1827 Royko / K :/ Hystorye Welikého scemu [sic] kostnickeho. 2 djl, nebo přjběhy Hussa. Z německého přeložena od Waclawa Petryna. W Praze 1785; **erga schedam**
= Kašpar Royko: *Hystorye Welikého Sněmu Kostnického*, díl 2, *Příběhy Hussa*, přel. Václav Petrín [Václav Stach], Praha, Diesbach 1785
- II/10/1827 Royko / K :/ Hystorye &c; **non admittitur ad reimprimandum** (Siehe oben.)

Rudl, Joseph (1792 Zboží u Dvora Králové – 1864 Praha, pražský mědirytec, nakladatel, tiskař not a mědirytin a autor náboženské literatury)

- II/12/1825 Rudl: Gebet zu Maria, in Erwägung ihrer sieben Freuden und Schmerzen; **non admittitur**
- I/1/1826 Rudl: 1. die Krähwinkler Musikanten fallen durch. 2. die Krähwinkler Studenten machen große Fortschritte; **non admittitur**
- II/8/1828 Gebote /: Die zehn :/ Gottes, als Gebet, in 10. Strophen. /: O Gott, laß mir den süßen Glauben p_! :/ Prag. 828. Rudl; **non admittitur**
- II/10/1841 Rudl: Gebet zu Maria, in Erwägung ihrer sieben Freuden und Schmerzen; **non admittitur**
- II/10/1841 Rudl./ Jos../ Marianisches Gnaden-Segen- und Meßglöcklein; **non admittitur**
- I/9/1842 Rudl / Joseph / Der Blumengarten auf Golgotha, oder fromme Betrachtung des bitteren Leidens Jesu Christi ect. Nach alten heiligen Liedern bearbeitet; **non admittitur**
- II/6/1843 Rudl /. Joseph/ Legenden u. fromme Erzählungen der Moral geweiht. Hft. 1. Die ungetreue Gottesbraut /. D#o# . [Prager Verz.]; **non admittitur**
- II/11/1843 Rudel /. Jos. / Legenden u. fromme Erzählungen der Moral geweiht. Hft 1. Goldfrüchte in Silberschalen. /. detto. [Prag. Vzchß.]; **non admittitur**
- I/7/1844 Rudl /. Jos ./ Katolicka swatebnj knjžka /. Kathol. Gebetbuch ./ Prag. Vzchß ./; **non admittitur**

Rymany, J.

- I/6/1827 Rymany / J :/ Rukowět Naboženstw; **non admittitur**

Římsanský, Joannes

- I/11/1844 Rimansky Joannes . Suprun. Powěst s'prostorodné pisme z originalu Polského. /. Ungar. Vzchß ./ /. Suprun. Erzählung p. aus d. poln. Originale ./; **non admittitur**

Sabina, Karel (1813 Praha – 1877 Praha)

- II/2/1840 Sabinsky / Karl / Smissene Basně / Vermischte Gedichte; **non admittitur**
- II/6/1844 Sandtner /. J. E. ./ Johann Zizka von Troinow u. vom Kelche, Feldherr der Taboriten; histor. romant. Kriegsgemälde p. Prag 1843; **non admittitur**
- I/10/1844 Sabina /. Karel ./ Cech. Obraz ze proweku slowanskych. /. Sabina /. Karl ./ Böhmen. Bild aus d. slawischen Vorzeit ./ /. Prag. Vychl. ./; **non admittitur**

Salice-Contessa, Christian Jacob (1767 Jelenia Góra – 1825 Lubomierz)

- II/11/1822 Contessa /: C. J. S. d. Ältere ./ drey Erzählungen: Der Lustgarten im Riesengebirge. Jugendliebe. Andronikus Comnenus. Frankft a. M. 823. Brönnner; **damnatur**
= Christian Jacob Salice Contessa: *Drei Erzählungen. Enth: Der Lustgarten im Riesengebirge. Ein Märchen aus der neuesten Zeit; Jugend-Liebe. Eine Zeichnung aus der wirklichen Welt; Andronicus Comnenus. Eine geschichtliche Zeichnung nach Gibson*, Frankfurt a.M., Brönnner [1823]

Sallé, Alexandre

- viz Sporschil, Johann Chrystosomus

Sand, George (vl. jm. Amantine Lucile Aurore Dupin de Francueil, baronka Dudevant, 1804 Paris – 1876 Nohant-Vic; soupis uvádí pouze tituly se vztahem k českým zemím)

- II/8/1842 Sand / George / Consuelo. Tom 1. Bruxelles 1842 Meline; **erga schedam**
= George Sand: Consuelo, Bruxelles, Meline, Cans & Cie 1842–1843
- I/3/1843 Sand / G./ Consuelo. Tom 3. Bruxelles 843. Meline, Cans & Comp.; **erga schedam**
= George Sand: Consuelo, Bruxelles, Meline, Cans & Cie 1842–1843
- I/8/1843 Sand / G./ Consuelo. T. 5.6. Paris. 1843. Potter; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Paris, L. de Potter 1843, sv. 1–8
- II/8/1843 Sand's /: George./ sämtliche Werke. Theil 7. Leipz. 1843. Wigand. Consuelo. Deutsch v. Julius. Th. 1; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, přel. Gustav Julius, Leipzig, Wigand 1843
- II/8/1843 Sand /: George./ Jean Ziska. Bruxelles & Leipzig 1843. Méline Cans & Cpi.; **damnatur**
= George Sand: *Jean Ziska*, Bruxelles – Leipzig, Meline, Cans & Cie 1843
- I/9/1843 Sand / G./ Consuelo. Tom 7.8. Paris. 1843. Potter; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Paris, L. de Potter 1843, sv. 1–8
- II/9/1844 Sand /. P. Jerzego ./ Konsuelo. Z francuzkiego przełożył B. W. T. 1. Lipsk 1844. Auch unter dem Titel: Biblioteka najnowczych i najlepszych romansów zagranicznych T. 1. Lipsk 1844. /. Sand / . G ./ Consuelo. Aus dem Französ. v. B. W.

Th 1. Leipzig 1844. Auch unt. d. Titel: Bibliothek der neuesten und besten Romane des Auslandes. Th. 1. Leipzig 1844. /. Lemb. Vzchß ./; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Lipsk 1844–1845

- I/12/1844 Sand /. Jerzego ./ Konsuelo. T. 2. Lipsk 1844. /. Sand /. George ./ Consuelo. Th. 2. Leipz. 1844. /. Lemb. Vzchß ./; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Lipsk 1844–1845
- II/5/1843 Sand /. Jerzego ./ Konzuelo. T. 3. Lipsk 1845. /. Lemb. Vzchß ./ /. Sand / G / Consuelo. Th. 3. Leipzig 1845 ./ Auch unt. d. Titel: Biblioteka najnowszych i najlepszych romansów zagranicznych. T. 3. /. Bibliothek d. neuest. u. best. Romane des Auslands. Th. 3. ./; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Lipsk 1844–1845
- II/6/1845 Sand /. Jerzego ./ Konsuelo. T. 4. 5. Lipsk 1845. /. Sand (George) Consuelo Th. 4. 5. Leipz. 845.) Auch unter d. Titel: Biblioteka p. /. wie oben vide Sue. / T. 4. 5. /. Lemb. Vzchß ./; **erga schedam**
= George Sand: *Consuelo*, Lipsk 1844–1845

Sauck, G.

- I/3/1833 dtto [Pjeśń] ke mssi swaté od G. Saucka. 1. 2. 3.; **non admittitur**

Sealsfield, Charles (vlastním jménem Karl Postl, užíval též pseudonym Charles Siddons, 1793 Popice – 1864 Solothurn, sekretář pražského křižovnického řádu, roku 1823 odchod do Bavorska a do Spojených států amerických, působil dále mimo jiné v Británii a ve Švýcarsku, agent francouzské bonapartistické emigrace, neúspěšně nabízel své služby rakouskému režimu; považován za jednoho ze zakladatelů westernového žánru)

- I/2/1835 Seufzer aus Oesterreich und seinen Provinzen. Leipzig 1834; **damnatur**
= [Charles Sealsfield]: *Seufzer aus Oestreich und seinen Provinzen*, Leipzig, Literarisches Museum 1834
- I/8/1839 Land und Seebilder / Neue /. Vom Verfasser der Legitimen etc. 1. 2. Th. Die Deutsch-amerikanischen Wahlverwandtschaften Zürich. 1839. Fr. Schultheß; **erga schedam**
= [Charles Sealsfield]: *Neue Land- und Seebilder*. Vom Verf. des Legitimen, díl 1–4, *Die deutsch-amerikan. Wahlverwandtschaften*, Zürich, F. Schultheß 1839–1840
- I/11/1839 Land u Seebilder / Neue / 3 Thls 1 u 2 Bd. Die amerikanischen Wahlverwandtschaften. Zürich 839 Schultheß; **erga schedam**
= [Charles Sealsfield]: *Neue Land- und Seebilder*. Vom Verf. des Legitimen, díl 1–4, *Die deutsch-amerikan. Wahlverwandtschaften*, Zürich, F. Schultheß 1839–1840
- II/10/1841 Cajütenbuch./. Das./. oder nationale Charakteristiken. Vom Verfasser des Legitimen, des Virey etc. 1. u. 2. Band. Zürich. 1841. Schultheß; **erga schedam**
= [Charles Sealsfield]: *Das Cajütenbuch oder nationale Charakteristiken*, Zürich, F. Schultheß 1841

Seidl, Johann Gabriel (1804 Wien – 1875 Wien, rakouský básník, publicista, ve čtyřicátých letech 19. století cenzor; soupis obsahuje pouze dílo se vztahem k českým zemím)

- II/7/1837 Fortuna für 1838. Nachtrag. Die Schweden vor Ollmütz. Erzählung aus dem 2#ten# Viertel des 17. Jahrhunderts von Joh. Gabr: Seidl.; **non admittitur**

Seidlitz, Julius (1814 Praha – 1857 Wien, vl. jm. Ignaz Jeitteles, pražský německy píšící autor židovského původu, považovaný za jednoho ze zakladatelů rakouské literární kritiky, z cenzurních důvodů v první polovině čtyřicátých let v Sadku; od roku 1845 publicisticky působil v Pešti a ve Vídni)

- I/5/1837 Seidlitz / D#r# Jul :/ Die Poesie und die Poeten in Oestreich i. J. 1836. I. II. Bd. Grimma, 1837. Gebhardt. 8; **erga schedam**
= Julius Seydlitz: *Die Poesie und die Poeten in Oesterreich im Jahre 1836*, Grimma, Gebhardt 1837
- I/12/1837 Seidlitz /: Jul :/ Böhmen vor 4hundert Jahren; ein Roman, 1. 2. 3. Thl. Leipzig, 1837. Engelmann; **damnatur**
= Julius Seidlitz: *Böhmen vor vier hundert Jahren. Ein Roman*, Leipzig, Engelmann 1837, sv. 1–3
- I/10/1838 Seidlitz / Jul / Zur neuesten österreichischen Literatur. / einger. f. d. Novellisten /; **non admittitur** [*Der Novellist*, Prag]
- I/12/1839 Ost und West / Beiträge für das Journal / Brief aus Presburg. H Er J. Seidlitz; **non admittitur** [*Ost und West. Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben*, Prag, Gerzabek]
- I/9/1843 Revue österreichischer Zustände. Band II Leipzig 843 Reclam jun.; **erga schedam**
= [Julius Seidlitz (ed.)]: *Revue österreichischer Zustände*, Leipzig 1843
- II/2/1845 Revue österreichischer Zustände. Bd. 3. Leipzig 1845. Reclam; **erga schedam**
= [Julius Seidlitz (ed.)?]: *Revue österreichischer Zustände*, Leipzig 1845

Senkovskij, Osip (1800 Antagonka – 1858 St. Petersburg)

- viz Wolný, Řehoř

Seume, Johann Gottfried (1763 Poserna – 1810 Teplice, saský básník, přechodně voják v hesenské, pruské a ruské armádě, zemřel během lázeňského pobytu v Teplicích; soupis neobsahuje díla bez vztahu k českým zemím)

- 8/1810 Seume /: J. G. :/ Gedichte. 3#te# Ausgabe 1810. 8.; **erga schedam**
= Johann Gottfried Seume: *Gedichte*, 3., neuverm. u. verb. Ausg., Wien – Prag, Haas 1810, nebo Johann Gottfried Seume: *Gedichte*, 3., verm. und verb. Ausg., Jena, Frommann und Wesselhöft 1810

Seydl, Joseph Johann

- 12/1827 Seydl /: Jos: Joh: / Hanns v. Eichelstein od: die Wiedergefundene. Eine Sage der Vorzeit. Iglau. 1817; **non admittitur**

Sheriffe, Sarah

- 12/1816 Foret /: La: / de Hohenelbe, ou Albert de Wettzlar. Trad. de l'Anglois par H. D*** 5. Tomes. Paris. 1807. 8; **damnatur**
= Sarah Sheriffe: La forêt de Hohenelbe ou Albert de Weltzlar, přl. H. D., Paris, Dentu 1807

Schaden, Adolf von (1791 Marktoberdorf – 1840 München, německý voják, prozaik, dramatik a malíř, v letech 1821–1822 navštívil Prahu; soupis obsahuje pouze díla vztahující se k českým zemím)

- I/5/1822 Schaden /: A. v :/ Kritischer Bockssprung von Dresden nach Prag. Schneeberg. 822. Müller; **damnatur**
= Adolph von Schaden: *Kritischer Bocksprung von Dresden nach Prag; ein neues Capriccio als Gegenstück des Katersprunges*, Schneeberg, Müller 1822
- I/1/1823 Schaden /: A. v :/ Meister Fuchs, oder humorister [sic] Spaziergang von Prag über Wien und Linz nach Passau. Dessau. Schlieder; **damnatur**
= Adolf von Schaden: *Meister Fuchs; oder humoristischer Spatziergang von Prag über Wien und Linz nach Passau. Allerneuestes Capriccio, als drittes Tableau in die Gallerie der Kater- und Bocksprünge*, Dessau, Schlieder [1822]
- I/9/1827 Schaden / Av :/ Skizzen in der Manier des seligen A. G. Meißner. 1#te# Sammlg. Augsburg u Lpzg 1827 Jenisch; **damnatur**
= Adolf von Schaden: *Skizzen in der Manier des seligen A. G. Meissner*, Augsburg – Leipzig, Jenisch und Stage [1827–?], Sammlung 1–4
- I/7/1829 Schaden /: Ad. v. :/ Skizzen in der Manier des seligen A. G. Meißner p_. 3. Sammlung. Augsburg p_. 829; **damnatur**
= Adolf von Schaden: *Skizzen in der Manier des seligen A. G. Meissner*, Augsburg – Leipzig, Jenisch und Stage [1827–?], Sammlung 1–4
- II/5/1832 Schaden (A. v.) Skizzen in der Manier des seel. Meißner nebst liter. Nachlaß des Dor W. Hauff. Augsburg 830.
= Adolf von Schaden: *Skizzen in der Manier des seligen A. G. Meissner*, Augsburg – Leipzig, Jenisch und Stage [1827–?], Sammlung 1–4

Schätzer, Julius (příspěvovatel pražských a vídeňských periodik ve třicátých a čtyřicátých letech, mj. autor zpráv o české literatuře)

- I/9/1837 Schetzer / Julius / Der Volksgarten in Prag, Novelle; **non admittitur**

Schier, Christian Samuel (1791 Erfurt – 1824 Köln)

- 2/1820 Schier / Sam:/ Johannes Huß, Dramat: Gemälde in 5 Acten. Erfurt u Gottha. 820. 4 Henning; **erga schedam**
= Christian Samuel Schier: *Johannes Huß. Ein dramatisches Gemählde in 5 Akten*, Erfurt – Gotha, Henning 1820

Schießler, Sebastian Wilibald (1790 Praha – 1867 Graz, vojenský úředník působící do roku 1833 v Praze, poté v Plzni, od roku 1835 ve Lvově, od roku 1843 ve Štýrském Hradci; plodný spisovatel píšící pod pseudonymy Gustav Borgmann, Freymuth, Justus Hilarius, Renatus Münster aj.)

- 5/1821 Schießler /: S. W:/ Der thierische Magnetismus. Dramatischer Schwank p. in Alexandrinen; **non admittitur**
[viz též 1822]
- 5/1821 Märchen= u_ Sagen=buch. Herausgg. von S. W. Schießler pp.; **non admittitur**
- 7/1821 Schießler /: S. W:/ Erzählungen, Schwänke und Anekdoten; **non admittitur**
- 12/1821 Judenkirschen /: frische:/ Eine Sammlung belustigender Anekdoten, Einfälle, Schwänke pp. Herausgg. von Justus Hilarius; **non admittitur**
- I/3/1822 Schießler /: C. W :/ Der Weiber-Scholiast. Toilettengeschenk für Damen pp.; **non admittitur**
- II/5/1822 Schießler /: S. W :/ Dramatische Beyträge 1#r# Bd. a. Frauenlist. b. der thierische Magnetismus. c. der Überuns. g. der Horcher an der Wand.
[viz též 1821]
- II/6/1825 Schießler /: S. W :/ Gedichte 3#r# Bd.; **non admittitur**
- I/10/1825 Schießler /:/ Monat-Rosen. Eine Reihe von Original-Erzählungen, Novellen, Märchen, Sagen &c; **non admittitur**
- II/12/1825 Schießler: Kostbarkeiten aus dem Gebiete der Schauspielkunst &c; **non admittitur**
- II/6/1826 Schießler /: S. v :/ Verschiedene Gedichte. 1826; **non admittitur**
- I/6/1826 Münster /: R :/ Erhebung zu Gott in der Verehrung der h. Anna. Gebet und Erbauungsbuch; **non admittitur**
- II/7/1826 Schießler /: S. W :/ Neue Monatrosen, o Scherz u Ernst in Erzählungen. Inhalt. a) die Schicksals-Scheere. b) der verhängnißvolle Stollen. c) Etelwolf und Elgiva; **non admittitur**
- I/12/1826 Schießler / S. W :/ Beiträge zu den Monatrosen. 1. Das Märchen vom tapferen Schneider. 2. Henigst und Hertha. 3. Hans der Träumer. 4. die Braut des Mörders. 5. der Fluch des verstockten Herzens. 6. Rübezahls Leibknappe. 7. Goldmacher Rübezahl. 8. Geschichte des Sinadab, eines Sohnes des Arztes Sazan. 9. Trau schau wem. 10 der Egoist; **non admittitur**
- I/10/1827 Judenkirschen / Frische :/ Sammlg belustigender Anekdoten. Herausgegeben v J. Hilarius. Meißen. 1827. Goedsche; **damnatur**

- = Justus Hilarius [= Sebastian Willibald Schießler]: *Frische Judenkirschen. Eine Samml. belustigender Anekdoten, Einfälle, Schwänke u. Schnurren von Juden u. Judengenossen*, Meißen – Kaschau, Goedsche – Wigand, 1827
- II/12/1827 Münster /: Renatus :/ Erhebung zu Gott in der Verehrung der hl. Anna, der Großmutter unsers Mensch gewordenen Heilandes Jesus Christus. Ein Gebet. u. Erbauungsbuch. Prag. 827. Haase; **non admittitur**
 - II/9/1828 Coulissenblitze in Anekdoten, Schwänken p_ auf Theater u Schauspieler geschleudert, von Justus Hilarius. 1. 2. Schleuder. Meissen 828. Goedsche; **damnatur**
= Justus Hilarius [Sebastian Willibald Schießler]: *Coulissen-Blitze in Anekdoten, Schwänken, Schnurren und witzigen Einfällen, auf Theater und Schauspieler geschleudert*, sv. 1 – 6, Meißen – Pesth, Goedsche – Wigand, 1828–1829
 - I/2/1829 Coulissen-Blitze in Anekdoten p_. von Justus Hilarius. Meißen; **damnatur**
= Justus Hilarius [= Sebastian Willibald Schießler]: *Coulissen-Blitze in Anekdoten, Schwänken, Schnurren und witzigen Einfällen, auf Theater und Schauspieler geschleudert*, sv. 1 – 6, Meißen – Pesth, Goedsche – Wigand, 1828–1829
 - II/9/1829 Schiessler. Der neue Turandot. 829; **non admittitur**
 - II/9/1829 Schiessler. Der Spaziergänger, eine patriotische Unterhaltungsschrift; **non admittitur**
 - II/5/1830 Schießler. /: S. W :/ Was ist mehr, denn Gold und Goldes werth; ein Märchen; **non admittitur**
 - I/9/1830 Plauderer. /: Der :/ Eine Sammlung von Witzspielen, Anekdoten u. erheiternden Geschichten &c; herausgg. v H. Hilarius Stichblatt. Prag 831; **non admittitur**
 - II/1/1831 Rare und neue Sammlung schöner Anekdoten, witziger Einfälle, spaßiger Schwänke und Schnurren von unsere Leut / aus dem Jüdischen des Aaron Hersch in's Deutsche übers. u. hrsg. von Justus Hilarius; **damnatur**
= Aaron Hersch: *Rare und neue Sammlung schöner Anekdoten, witziger Einfälle, spaßiger Schwänke und Schnurren von unsere Leut*, p̄rel. Justus Hilarius [=Sebastian Willibald Schießler], Leipzig, Magazin für Industrie und Literatur 1830
 - II/11/1832 Schießler / S. W. / Historische Skizze aus Böhmens Vorzeit; **non admittitur**
 - I/3/1840 Hylarius / J. / Die Emigranten. Hist. Roman. Wesel 839. Klönn; **damnatur**
= J. Hylarius [= Sebastian Willibald Schießler ?]: *Die Emigranten. Historischer Roman*, Wesel, Klönne 1839
 - II/7/1842 St. Annen-Altar./. Der./. Aus den hinterlassenen Papieren der Frau Gräfin v. S. p.p. herausgegeben von J. Hylarius. Coblenz. 1842; **erga schedam**
= J. Hylarius [= Sebastian Willibald Schießler ?]: *Der St. Annen-Altar. Aus den hinterlassenen Papieren der Frau Gräfin v. S. geordnet*, Coblenz, Hölscher 1842
 - I/8/1842 Hylarius./. J./. Die Geschwister. - Wiedersehen, oder Wanderungen in Sachsen. Zwei Erzählungen. Coblenz. 1842. Hölscher; **damnatur**
= J. Hylarius [= Sebastian Willibald Schießler ?]: *Die Geschwister. Wiedersehen, oder Wanderungen in Sachsen. Zwei Erzählungen*, Coblenz, Hölscher 1842

- II/10/1844 Hylarius /. J. / Keine Geheimnisse. Ein Roman. Bautzen 1844. Schlüssel; **erga schedam**
= J. Hylarius [= Sebastian Willibald Schießler ?]: *Keine Geheimnisse*, Bautzen, Schlüssel 1844
- II/10/1844 Hylarius /. J. / Geheimnisse eines italienischen Mönchs. Braunschweig 1845. Meyer; **damnatur**
= J. Hylarius [= Sebastian Willibald Schießler ?]: *Geheimnisse eines italienischen Mönchs*, Braunschweig, Meyer 1845

Schiller, Friedrich (1759 Marbach am Neckar – 1805 Weimar)

- viz Woltmann, Karl Ludwig von

Schirnding, Ferdinand Leopold (1808 Praha – 1845 Praha, příslušník zchudlého hraběcího rodu, publicista a beletrista, viz též šestou kapitolu)

- II/12/1839 Fridolin / F. Gr. / Spiegelbilder aus dem weiblichen Kunst und Berufsleben der modernen Welt. 1. 2 Bd. Leipzig 839. Kollmann; **damnatur**
= F. Gr. Fridolin [=Ferdinand Leopold Schirnding]: *Spiegelbilder aus dem weiblichen Kunst- und Berufsleben der modernen Welt*, Leipzig, Kollmann 1839
- I/10/1839 Oesterreich im J. 1840. Staat und Staatsverwaltung, Verfassung und Cultur. Von einem österr. Staatsmanne. Bd. 1. Leipzig 840. Wigand; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Oesterreich im Jahre 1840. Staat und Staatsverwaltung, Verfassung und Cultur. Von einem Oesterreichischen Staatsmanne*, Leipzig, O. Wigand 1840
- II/11/1840 Oesterreich im J. 1840. Von einem österr. Staatsmanne. 2 Bd. Leipzig 1840 Wigand; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Oesterreich im Jahre 1840. Staat und Staatsverwaltung, Verfassung und Cultur. Von einem Oesterreichischen Staatsmanne*, Leipzig, O. Wigand 1840
- II/2/1842 Schirnding./ Fr. Graf v../ Babinski. Räuber-Novelle; **non admittitur** [srov. Fridolin [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Babinsky. Modernes Räuberbild aus Böhmens Gegenwart*, ed. Carl Herlosssohn, Leipzig, Reclam 1842]
- I/7/1842 Fridolin./ Fr../ Babinsky. Modernes Räuberbild aus Böhmens Gegenwart. Herausgegeben von C. Herlosssohn. Leipzig. 1842. Reclam; **damnatur**
= Fridolin [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Babinsky. Modernes Räuberbild aus Böhmens Gegenwart*, ed. Carl Herlosssohn, Leipzig, Reclam 1842
- I/8/1842 Revue österreichischer Zustände. 1. Heft. Leipzig. 1842. Reclam; **erga schedam**
= [Ferdinand Leopold Schirnding (ed.)]: *Revue österreichischer Zustände*, Leipzig 1842
- II/8/1842 Oesterreich im J. 1840 v. einem österr. Staatsmanne 3. Bd. Oesterreich und seine Staatsmänner. 1. Bd. Leipzig. 1843. Reclam; **erga schedam**

- = [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Oesterreich im Jahre 1840. Staat und Staatsverwaltung, Verfassung und Cultur. Von einem Oesterreichischen Staatsmanne*, Leipzig, O. Wigand 1840
- II/9/1842 Revue österreichischer Zustände. Hft 2.3. Leipzig. 1842 Reclam; **erga schedam**
= [Ferdinand Leopold Schirnding (ed.)]: *Revue österreichischer Zustände*, Leipzig 1842
- I/10/1842 Schirnding / Ferd. Graf v./ Die Preußen auf der Leipziger Ostermesse. Eine Jahrmarkts-Novellette; **non admittitur**
- II/10/1843 Oesterreich im Jahr 1840. Band 4. Oesterreich u. seine Staatsmänner. Bd. 2. Leipzig 1844. Reclam; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Oesterreich im Jahre 1840. Staat und Staatsverwaltung, Verfassung und Cultur. Von einem Oesterreichischen Staatsmanne*, Leipzig, O. Wigand 1840
- I/12/1843 Böhmens Zukunft und Oesterreichs Politik vom Standpunkte der Vergangenheit und Gegenwart. Bd 1.2. Leipzig 1844. Ph. Reclam jun.; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Böhmens Zukunft und Oesterreichs Politik vom Standpunkte der Vergangenheit und Gegenwart*, Leipzig, Reclam 1844, sv. 1–2
- II/10/1844 Fragen /. Zwei ./ aus Böhmen. Leipzig 1845. Reclam; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Zwei Fragen aus Böhmen*, Leipzig, Reclam 1845
- II/11/1844 Prag und die Prager. Aus den Papieren eines Lebendig-Todten. Leipzig 1845. Reclam; **damnatur**
= [Ferdinand Leopold Schirnding]: *Prag und die Prager. Aus den Papieren eines Lebendig-Todten*, Leipzig, Reclam 1845
- II/11/1844 Unruhen /. Die ./ in Böhmen. Leipzig 1845. Reclam; **erga schedam**
= [Ferdinand Leopold Schirnding?]: *Unruhen in Böhmen. Ein Wort zu seiner Zeit*, Leipzig, Reclam 1845
- I/7/1845 Judenthum /. Das ./ in Oesterreich u. die böhmischen Unruhen. Leipzig. 1845. Engelmann; **erga schedam**
= [Ferdinand Leopold Schirnding?]: *Das Judenthum in Österreich und die böhmischen Unruhen*, Leipzig, Engelmann 1845

Schlechta von Wssehrd, Franz (Šlechta ze Všeherd, 1796 Písek – 1875 Wien, úředník vídeňské dvorské komory, básník a organizátor hudebního života, přítel Franze Schuberta)

- I/5/1825 Schloß /: Das ./ im Walde. Ein Band Erzählungen von E. v. Biedenfeld. H. v. Ch. Julius. Ch. Kuffner. J. Langer. F. v. Schlechta; **non admittitur**

Schmalz, Moritz Ferdinand (1785 Stolpen – 1860 Hamburg)

- II/5/1828 Verkapte /: Der ./ aus den Tiefen Böhmens läßt sich sehen auf den Lichthöhen Sachsens, von Pastor M. F. Schmalz; **non admittitur**

Schmatera, F.

- I/10/1834 Schmatera /: F. :/ Duwěne autočisste k swatému Salwatoru, to gest ku Krýstu Gežjssy; w gého milostném swatém Obraze w Kralowském Kragškém Městě Chrudimi; **non admittitur**

Schmidl, Adolf Anton (1802 Lázně Kynžvart – 1863 Pešť, topograf, geolog, speleolog a básník, od dob studií ve Vídni, po neúspěšných konkurzech na profesorské místo v letech 1832 – 1833 úředník knižního revizního úřadu ve Vídni)

- I/8/1838 Schmidl. ProbeAbdruck des Titelblattes zum 2. Hfte seines Werkes: Kaiserthum Oestreich das bei Scheible in Stuttgart erscheint; **non admittitur** [mědiryt / litografie]
- II/2/1844 Blaetter /. Oesterreich ./ /. Für die ./ Literaturblatt. Journal-Notiz. Von Schmidl; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien, Schaumburg]
- I/8/1844 Blätter /. Österr ./ f. Lit. u. Kunst. Die Guillotine in Böhmen. Von Schmidl; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien, Schaumburg]
- II/9/1847 Blätter ./ öster: f: Liter: u. Kunst ./ . Freigebung der liter. u. artist: Inserate in die Wiener Journale. v. D#r# Schmidl; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien, Schaumburg]

Schmitter, Joseph (autor lidovýchovných publikaic ve dvacátých a třicátých letech)

- II/6/1829 Schmitter /: J. :/ Erzählungen für die Jugend. Prag.; **non admittitur**
- I/8/1829 Schmitter. Jesus der Seelenhirt. Prag 829; **non admittitur**

Schnabel, Georg Norbert (1791 Bezručice – 1857 Praha, od roku 1817 profesor statistiky, od roku 1835 rakouského státního práva na pražské univerzitě)

- I/1/1822 Schnabel /: G. N :/ Handwörterbuch der Statistik von Oestreich. 1. Thl. N. 1. pag 1-111. N#o# 2. pag. 1-97; **non admittitur**

Schollar, August (soudní úředník v Postoloprtech, Volarech, Slaném, v padesátých letech předsda novoměstského okresního soudu)

- II/7/1834 Schollar /: Aug :/ Theoretisch pract. Anleitung zur Grundbuchsführung u. zu dem gerichtl. Verfahren in Grundbuchssachen im Königreiche Böhmen; **non admittitur**

Schön, Johann (1802 Dlouhá Ves – 1839 Wrocław, právník, ekonom, básník a dramatik, studia v Olomouci a ve Vídni, roku 1827 z cenzurních důvodů odchod do Pruska, od roku 1829 ve Vratislavi)

- II/9/1833 Schön /: Joh :/ Allg. Geschichte u. Statistick der europ. Civilisation. Leipz. 833 Hinrich. 8; **erga schedam**
= Johann Schön: *Allgemeine Geschichte und Statistik der europäischen Civilisation*, Leipzig, Hinrichs 1833
- I/12/1825 Schön /: J :/ Die Heinriche. Trauerspiel; **non admittitur**

Schön, Josef (1790 Joefov – 1838 Písek, světský kněz, prefekt gymnázií v Jičíně (1816–1819), Gorici a Písku (od 1823), autor historických a topografických pojednání a beletrie)

- 8/1819 Schön /: P: Jos:/ Gedächtniß seiner der der vor 200 Jahren in Böhmen vorgefallenen Trauerscenen; **non admittitur**
- I/10/1830 Jahrbücher des böhmisch. Museums &c, und Bilder von Jos. Schön N#o# VII: Josephstadt; **non admittitur**

Schopf, Franz Joseph (1787 Brno – asi 1871, advokát a autor právnické literatury, v letech 1821 – 1832 působil v Českých Budějovicích, později ve Vídni)

- II/3/1834 Schopf. (: Fr. J :) D. ges. Verfahren bei Verleihg der jüd_ Familienstellen in d. Pr. Mähren. nach d. a h. Pat. v 1. Apr. 833; **non admittitur**
- II/5/1836 Morgenblatt / Oesterr. / N. 684. die Expropriations=Vorschriften; in ihrer Anwendung auf die Gründung der Eisenbahn von Wien nach Bochnia; von F. J. Schopf N 719. Schazaly der Stern des stillen Meeres. A. d. Englischen des St. John. von J. Rupprecht - Der Verfolger romantische Erzählung nach dem Französischen v. Sigmar; **non admittitur** [*Österreichisches Morgenblatt. Zeitschrift für Vaterland, Natur und Leben*, Wien, Oesterlein & Vogl]

Schöpfer, Karl (1811 Göttingen – 1876, pseudonyma Dr. E. Herold, Ludwig Scoper, C. F. Fröhlich, G. Bertrant, W. C. A. Abenstein, Ferdinand Birkenfeld; plodný autor populárních románů, jež se stávaly častým cílem rakouských cenzurních zákazů; soupis uvádí pouze díla se vztahem k českým zemím)

- II/9/1826 Fröhlich /: E. F :/ Das böhmische Blutgericht. Nordhausen. 826 Landgraf; **damnatur**
= E. F. Fröhlich [= Karl Schöpfer]: *Das böhmische Blutgericht oder die Strafe der Untreue. E. histor.-romant. Geschichte aus d. ersten Jahren d. 30jähr. Krieges*, Nordhausen, Landgraf 1826
- II/8/1829 Froehlich. Sallo Sallini, der furchbarste Räuberhauptmann in Italien u Böhmen. 1. 2. Bd. Nordhausen 828; **damnatur**
= C. F. Fröhlich [=Karl Schöpfer]: *Sallo Sallini, der furchtbarste Räuberhauptmann in Italien und Böhmen. E. Räuber- u. Geistergeschichte*, Nordhausen, Fürst, 1828, sv. 1–2

Schoppenhauer, Johanna (1766 Gdańsk – 1838 Jena)

- viz Lohmann, Johanne Friederike

Schubert, Wilhelm Friedrich (1799 Königsberg/Kaliningrad – 1868 Königsberg/Kaliningrad)

- I/2/1826 Schubert /: W. F. /: Die Geschichte des Hussitenkrieges, als Lesebuch bearbeitet. Neustadt adO. 1824 Wagner; **damnatur**
= Wilhelm Friedrich Schubert: *Die Geschichte des Hussitenkrieges als Lesebuch bearbeitet*, Neustadt a. d. O., Wagner 1824

Schulze, Johann Ernst Ferdinand (1792 Ellrich – po 1825; působil v pruské armádě; patrně v letech 1822 – 1823 působil v Praze, později vydavatel časopisu *Iris*)

- II/11/1822 Schießler: Der Kranz, dazu: der Schleier. Erzählung von Schulze; **non admittitur**

Schuselka, Franz (1811 České Budějovice – 1886 Heiligenkreuz, od roku 1829 studium práv ve Vídni, poté vychovatelské a publicistické působení, v letech 1842–1843 ve Výmaru, poté z pasových důvodů opět v Rakousku, v letech 1845–1848 v Jeně a v Hamburku, roku 1848 člen přípravného výboru frankfurtského parlamentu, poslanec rakouského říšského sněmu)

- II/4/1843 Worte /. Deutsche./ eines Oestreichers. Hamburg 1843. Hoffmann u. Campe; **damnatur**
= [Franz Schuselka:] *Deutsche Worte eines Oesterreichers*, Hamburg, Hoffmann & Campe 1843.
- I/11/1843 Frage /. Die orientalische, d. i. russische./ Hamburg 1843. Hoffmann und Campe; **erga schedam**
= [Franz Schuselka:] *Die Orientalische, das ist Russische Frage*, Hamburg, Hoffmann & Campe 1843
- I/5/1845 Schuselka /. Franz ./ Der Jesuitenkrieg gegen Oesterreich u. Deutschland. Leipzig 1845. Weidmann; **damnatur**
= Franz Schuselka: *Der Jesuitenkrieg gegen Oesterreich und Deutschland*, Leipzig, Weidmann 1845.
- I/7/1845 Schuselka /. Franz ./ Mittelmeer, Ost u. Nordsee. Leipzig 1845. Weidmann; **damnatur**
= Franz Schuselka: *Mittelmeer, Ost- und Nordsee*, Leipzig, Weidmann 1845.
- II/9/1845 Verfassungsfrage /. Die preuß. / und das nordische Princip. Von einem Oesterreicher. Jena 1845. Frommann; **damnatur**
= [Franz Schuselka:] *Die preußische Verfassungsfrage und das nordische Prinzip. Von einem Österreicher*, Jena, Frommann 1845.
- II/1/1846 Schuselka / D#r#: F. / Die neue Kirche und die alte Politik. Leipzig 1845. Weidmann; **damnatur**
= Franz Schuselka: *Die neue Kirche und die alte Politik*, Leipzig, Weidmann 1845.

- I/2/1846 Schuselka /: D#r# Franz :/ Das deutsch-katholische-Priesterthum. Weimar 1846. Hoffmann; **damnatur**
= Franz Schuselka: *Das deutschkatholische Priesterthum. Mit e. Erinnerung an die Ordination Dr. Bergmanns durch Pfarrer Kerbler, am 1. Dec. 1845 zu Erfurt*, Weimar, Hoffmann, 1846
- I/6/1846 Schuselka /: Franz :/ Deutschland, Polen und Rußland. Hamburg, 1846. Hoffmann und Campe; **damnatur**
= Franz Schuselka: *Deutschland, Polen und Russland*, Hamburg, Hoffmann & Campe, 1846
- II/7/1846 Josephs des Zweiten /: Briefe :/ 3. Auflage. zeitgemäß eingeleitet und erklärt von Franz Schuselka. Leipzig 1846. Brockhaus; **damnatur**
= *Briefe Josephs des Zweiten*. Zeitgemäß eingeleitet und erklärt von Franz Schuselka, Leipzig, Brockhaus 1846
- II/9/1846 Briefe einer polnischen Dame /: 1840-1846 :/. Leipzig. 1846. Gust. Mayer; **damnatur nec erga schedam**
= [Franz Schuselka]: *Briefe einer polnischen Dame (1840-46.)*, Leipzig, Mayer 1846
- I/11/1846 Schuselka / Fr. :/ Oesterreichische Vor- und Rückschritte. Hamburg 1846. Hoffmann & Campe; **damnatur und mit Beschlag zu belegen**
= Franz Schuselka: *Österreichische Vor- und Rückschritte*, Hamburg, Hoffmann & Campe 1847.
- II/11/1846 Schuselka /: Fr. :/ Deutsche Volkspolitik. Beiträge von :- In zwanglosen Heften. 1. Hft. Hamb. 1846. Hoffmann & Campe; **damnatur und mit Beschlag zu belegen**
= Franz Schuselka: *Deutsche Volkspolitik*, Hamburg, Hoffmann & Campe, 1846
- I/3/1847 Schuselka /: Franz :/ Geschichtsbilder aus Schleswig=Holstein. Ein deutsches Lesebuch. Leipzig; 847; Brockhaus; **erga schedam**
= Franz Schuselka: *Geschichtsbilder aus Schleswig-Holstein. Ein deutsches Lesebuch*, Leipzig, Brockhaus 1847
- I/8/1847 Schuselka ./ Fr. / Die Lösung der preußischen Verfassungsfrage. Hamburg, 1847; G. W. Niemeyer; **damnatur und mit Beschlag zu belegen**
= Franz Schuselka: *Die Lösung der preussischen Verfassungsfrage*, Hamburg, Niemeyer 1847

Schütz, Christian Wilhelm von (1776 Berlin – 1847 Leipzig)

- 6/1821 Beleuchtung der Schrift: du Congrès de Troppau par M#r# Bignon. Von S. v. N. Albg. 1821. Bareks; **damnatur**
= [Wilhelm von Schütz]: *Beleuchtung der Schrift: Du Congrès de Troppau, par M. Peignon*, von S. v. N., Altenburg – Leipzig, Bareks 1821
- viz též Casanova, Giacomo Girolamo

Schütze, St.

- II/12/1826 Schütze /: St :/ Franz und Franziska genannt die Geschwister v Znaim; **non admittitur** [srov. *Franz und Franziska, genannt die liebenden Geschwister. Eine unteraltende Erzählung*, Znaim, M. Hoffmann s. d.]

Schwarzer von Heldenstamm, Ernst (1808 Fulnek – 1860 Vídeň, voják, publicista, topograf, roku 1848 ministr veřejných prací)

- I/3/1837 Schwarzer / E. Edler v. / König Philipp August. Schauspiel in 5 Aufzügen; **non admittitur**

Schweighauser, Johann Gottfried (1776 Straßburg – 1844 Straßburg)

- I/1/1822 Feyerstunden, dazu: Schweighausers Stufen der Bildung. 5. u 6. Gesang; **non admittitur** [*Feierstunden. Eine Schrift für edle Unterhaltung*, Brünn]
- I/2/1822 Feyerstunden, dazu: Schweighausers Stufen der Bildung. 5. u. 6. Gesang; **non admittitur** [*Feierstunden. Eine Schrift für edle Unterhaltung*, Brünn]

Siegländer, Vincenz (1819 Jihlava – 1847 [?], malíř, mědirytec a litograf, vynálezce chalkoxylografie, dramatik, působí ve Vídni)

- II/2/1847 Hieronymus v Prag. / Auf seinem Wege zum Scheiterhaufen :/ lithogr. u herausg. v Siegländer – Wien; **non admittitur** [Zeichnung]

Sika, Jan Křtitel (1809 Praha – 1871 České Budějovice, žák A. F. S. Rosta, viz devátou kapitolu)

- I/3/1837 Sika / Joh. / Beleuchtung einer in N^r 20. im Repertorium der gesamt deutsch. Literatur [sic] f. d. J. 1836 von Gersdorf 10 Bd. 1. Heft. Leipzig 1836, erschienenen Rezension über das römisch katholische Glaubensprinzip von Franz Sales. Anton Rost; **non admittitur**

Skála, Josef (1801 Březnice – 1865 Praha, pražský mědirytec a ocelorytec)

- I/8/1829 Skála. Pjsěn k sw. Janu Nepomuckému. Prag 829; **non admittitur**

Skupin, J. N.

- II/7/1824 Skupina /: J. N :/ Ponaucenj o porodnj pomocy při domacým dobytku geho neduhach a pripadnostech při a po porodě z strany matky y mladeho. pp. Anweisung zur Geburtshilfe bei den Hausthieren, die Krankheiten derselben und die Vorfälle bei und nach der Geburt, von Seite der Mutter sowohl als des Jungen; **non admittitur**

Smetana, František Josef (1801 Svinišťany u České Skalice – 1861 Plzeň)

- I/7/1838 Smetana / Frant: Jos ./ Obraz Středověku; **non admittitur**

Spieß, Christian Heinrich (1755 Freiberg – 1799 Bezděkov, herec a později správce panství v Bezděkově byl jedním z nejplodnějších autorů populárních románů; soupis neuvádí četná díla zakázaná před rokem 1810)

- I/1810 Spieß neue Criminalgeschichte 2ter Theil, auch: Hamburger Criminalgeschichten nach gerichtlichen Akten 2ter Theil. 8; **erga schedam**
= Christian Heinrich Spieß: *Neue Criminalgeschichten voller Abentheuer und Wunder und doch strenge der Wahrheit gemäß*, Hamburg 1801–1804 [zákaz též 2/1807]
- 5/1817 Spieß die Burggeister auf Treuhausen. 1ter und 2ter Theil; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- 5/1818 Spieß ./: Heinr.:/ Die 12. schlafenden Jungfrauen. 1-3. Thl.; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- I/4/1823 Spieß ./: C. H ./: Der Alte überall und nirgends. Geistergeschichte 1-3 Thl; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- I/6/1823 Příběhy a zpozdilosti Kubjcka z Buchensteina. pp. Begebenheiten und tolle Streiche Jakobs v Buchenstein. Von Spieß. Böhmisch; **non admittitur**
- I/10/1823 Galerie de suicides, avec les motifs qui ont donné lieu. Ouvrage traduit de l'allemand de C. H. Spieß. Par J. H. Pott. Tom. 1. 2. Lausanne. 807. Pott; **damnatur**
= Christian Heinrich Spieß: *Galerie de suicides, avec les motifs, qui y ont donné lieu*, přel. J. H. Pott, sv. 1–2, Lausanne, Pott 1807
- I/5/1826 Spieß ./: K. H ./: Konrad v Strahlenburg, oder: das Geistergericht um Mitternacht. Mannheim 1826 Löffler; **damnatur**
= Christian Heinrich Spieß: *Konrad von Strahlenburg oder das Geistergericht um Mitternacht in den Ruinen des Schreckensteins. Eine Ritter- u. Geistergeschichte aus d. Zeiten d. Kreuzzuge, bearb. nach e. vorlieg. Plane*, Mannheim, Löffler 1826
- II/2/1840 Spies / Chr. St. [sic] / Georg von Treuherzen o. der kleine Überall und Nirgends 2 Theile Prag 1798; **non admittitur [ad reimprimandum]** [srov. Christian Heinrich Spieß: *Georg von Treuherzen oder Der Kleine Ueberall u. Nirgends: Seitenstück zum Alten Ueberall und Nirgends*, Prag, Carl Barth 1798, sv. 1–2]
- 2/4/1841 Spiess ./: Chr. Heinr.:/ Ausgewählte Schriften. In 20. Bänden. 1.-2. Das Petermännchen. 3.-4. Bd. Biographien der Selbstmörder. Nürnberg. 1841. Winter; **damnatur**
= Christian Heinrich Spieß: *Ausgewählte Schriften*, Nürnberg, Winter 1841
- II/10/1844 Spiess /. Chr. Heinr ./ Die Löwenritter. Eine Geschichte des 13ten Jahrhunderts. Th. 1-4. Stuttgart 1844. Henne; **erga schedam**
= Christian Heinrich Spieß: *Die Löwenritter. Eine Geschichte des dreizehnten Jahrhunderts*, Stuttgart, Henne 1844
- viz též Charvát, Jan Josef

Spirk, Antonín Ferdinand (1787 Hodětice – 1847 Praha, od roku 1815 profesor italského jazyka a literatury na pražské univerzitě, roku 1828 provizorní přednosta knižního revizního úřadu, od roku 1828 bibliotekář pražské univerzitní knihovny)

- II/5/1846 Zpěwy. / Kagicj ./ K Bozimu hrobu. Sebrané od A. Spirka. ./: Aus d. Prager Verzeich. ./; **non admittitur**

Sporschil, Johann Chrystosomus (1800 Brno – 1863 Wien, studia ve Vídni, od roku 1827 spisovatelské působení v Lipsku, v letech 1832–1833 v Braunschweigu, poté opět v Lipsku, od poloviny třicátých let působil jako prorakouský publicista)

- II/9/1829 Wüstling / Der /. Ein Roman aus dem Englischen übersezt von Joh. Sporschil. 1. u 2. Th. Leipzig 829; **damnatur**
= Samuel Jackson Pratt: *Der Wüstling. Ein Roman*, přel. Johann Sporschill, sv. 1–2, Leipzig, Hartmann 1829
- II/10/1830 Sporschil. ./: Joh. ./ Die neueste französ. Revolution und ihre Folgen. Leipzig, 1830. Hartmann; **damnatur**
= Johann Sporschil: *Die neueste französische Revolution und ihre Folgen*, Leipzig, Hartmann 1830
- I/8/1831 Sporschil (J.) Die allgemeine Volksbewaffnung p_. Leipzig. 1831; **erga schedam**
= Johann Sporschil: *Die allgemeine Volksbewaffnung, ihre Organisation und ihre Vorzüge vor den stehenden Heeren in Bezug auf Landesvertheidigung, Gesittung, Politik und Staatswirtschaft*, Leipzig, 1831
- I/8/1831 Sporschil (J.) Bemerkungen über den Entwurf der Verfassungsurkunde des Königreichs Sachsen. Leipzig. 1831; **damnatur**
- I/9/1831 Hofnarren (die beiden) Eine Geschichte a. d. Zeiten Franz I. (1524) p_ Lpzig. 831; **erga schedam**
= [Johann Sporschil]: *Die beiden Hofnarren. Eine Geschichte aus den Zeiten Franz I.*, Leipzig, Hartmann 1831
- II/8/1832 Wochenblatt / Liter. / der deutschen Nationalzeitung. Redacteur Joh. Sporschil. Braunschweig. 1-17; **erga schedam**
= Johann Sporschil (ed.): *Literarisches Wochenblatt der deutschen National-Zeitung*, Braunschweig, Wieweg
- I/4/1834 Whitehead ./: C ./: Leben, Thaten u. Schicksale der merkwürdigsten englischen Räuber u. Piraten A. d. Engl. v. Sporschill. 834 Leipz. 1. Thl.; **damnatur**
= Charles Whitehead: *Leben, Thaten und Schicksale der merkwürdigsten engl. Räuber und Piraten von der frühesten bis auf die neuste Zeit*, sv. 1–2, přel. Johann Sporschil, Leipzig, Wigand 1834
- I/11/1834 Sallé ./: Alex. ./: Politisches Leben des Fürsten Karl Moritz von Talleyrand. Aus dem Französischen v. Sporschil. Leipzig 1834 ; **damnatur**
= Alexandre Sallé: *Politisches Leben des Fuersten Karl Moritz von Talleyrand*, přel. Johann Sporschil, Leipzig, Wigand 1834
- viz dále Eduin Bauer, C. F. Müller, Anonyma 2/1845, 4/1845 a 7/1845 (polemiky)

Srohm

- I/8/1829 Srohm. Pjsěn při stoleté pamatčce přenassenj Těla sw. Jana Nepomuckého. 829 Prag; **damnatur**

Stahmann, Friedrich (1796 Nienburg an der Saale – 1862 Nienburg an der Saale)

- II/7/1843 Schauerthurm /. Der./ im Teufelsgrunde. Quedlinburg u. Leipzig 1828. Basse; **damnatur**
= Friedrich Stahmann: *Der Schauerthurm im Teufelsgrunde: Ritter- u. Geistersage aus d. Riesengebirge*. Vom Verf. d. Romans: 'Der Mitternachtsgeist in d. Tempelherrengruft' usw.. – Quedlinburg – Leipzig, Basse, 1828

Stach, Václav (1754 Přeštice – 1831 Wien)

- viz Royko, Kašpar

Stentzsch, Johann (1771 – 1827 Praha, divadelní ředitel v Praze, historik a mecenáš)

- I/7/1822 Stentzsch /: J. F. v :/ Leben und Thaten des Wenzel Albrecht Eusebius von Waldstein. Herzog von Friedland. 1. 2. Bd.; **non admittitur**

Straube, Emanuel (1801 Mikulov – 1872 Wien, prozaik, po studiích ve Vídni úředník dvorské kanceláře, ve druhé polovině čtyřicátých let též cenzor)

- I/10/1829 Straube. Carnevals=Spenden; **non admittitur**
- II/3/1836 Straube / E. / Die Aussteuer. Eine Erzählung nach dem Französischen; **non admittitur**
- I/11/1844 Straube /. Emanuel ./ Ein Sommernachtstraum u. die Wiener Kritik. Eine Herzenserleichterung; **non admittitur**

Stricker, Karoline (1790/1792 Warszawa – 1840 Praha, manželka důstojníka, po rozluce působila v Drážďanech, patrně od roku 1839 v Podmoklech a poté v Praze, literárně činná pod pseudonymem St. Nelly)

- I/2/1829 Jugendbilder von St. Nelly. Lpzg. 828; **damnatur**
= St. Nelly [= Karoline Stricker]: *Jugendbilder*, Leipzig, Kollmann 1828

Sydow, Wilhelmine von (1789 Thumitz – 1867 Schleusingen, pseudonym Isidore Grönau)

- II/12/1830 Grönau. Kunigunde, Königin v. Böhmen. 1. 2. Th. Leipzig. 830; **damnatur**
= Isidore Grönau [=Wilhelmine von Sydow]: *Kunigunde, Königin von Böhmen. Histor.-romant. Gemälde aus d. 13. Jh.*, Leipzig, Kollmann 1830.

Šafařík, Pavel Josef (1795 Kobeliarovo u Rožňavy – 1861 Praha)

- II/1/1845 Szafarzyka /. P. J ./ Starożytności słowiańskie z czeskiego przełożył H. N. Bonkowski. Poznań 1844. /. Lemb. Vrchß ./ /. Szafarzyk ./ P. J ./ Slavische Alterthümer aus d. Böhm. übersetzt v. H. N. Bonkowski. Posen 1844. ./; **damnatur** = Šafařík, Pavol Jozef: *Słowiańskie starożytności*, přel H. N. Bońkowski, Poznań, W. Stefański, 1844.

Šembera, Alois Vojtěch (1807 Vysoké Mýto – 1882 Wien)

- viz Komenský, Jan Amos

Šír, František (1796 Budyně nad Ohří – 1867 Jičín)

- I/8/1829 Syr. Obět nowozakona pobožného Křestana. Gitschin 829; **non admittitur** [srov. František Šír: *Oběť nowozákonná pobožného křesťana*, Jičín, Fr. Kastránek b. d. [1830?]]

Šmitt, Jan Blahověst (1776 Unterwaldbehrungen – 1841 Klatovy)

- I/5/1825 Cwicjel Cesko: Nemecký pro Latinu. Böhmisch-deutsche Sprachübungen zur Verbreitung für die Studien von Schmitt; **non admittitur**
- II/7/1826 Atala, oder die Liebe zweier Wilden. Bearbeitet von Schmitt, nach der böhmisch_ Übszg. Klattau 1825; **non admittitur** [François-René de Chateaubriand, Josef Jungmann]
- I/3/1827 Schmitt / J. E ./ Gebeth und Gesangbüchlein für die katholische Jugend im Alter von 7-10 Jahren zur Erweckung wahrer Frömmigkeit und Gottesfurcht. Klattau 1826; **non admittitur**
- II/3/1827 Schmitt / J ./ Cwičenj w mluwenj gazykem českym y Německým. Böhmische u deutsche Sprachübungen; **non admittitur**
- I/9/1829 Ssmitt. Ladislawa a Eleonora. Czaslau 829; **non admittitur** [**ad reimprimandum**] [srov. Jan Šmitt: *Ladislaw a Eleonora, nebo, Příběhowé welmi sstastných a blažených, pak po tři léta welice nesstastných a ubohých manželů*, Kutná Hora, J. A. Vondráček 1814]

Šnep, Tomáš

- I/9/1829 Ssnepe / Tomas / 1. Pjsěn k. sw. Janu Nepomuckému 2. Nabožna Pjsěn k Pánnu Gežjssi. 3. Pjsěn k. sw. Janu Nepomuckému; **non admittitur**

Šolthés, Gerson (1812 Velenice – 1860 Velenice)

- II/2/1840 Solthes / Gerson / Pastor in Welenitz. / Kázánj wýzytačnj, dle textu od wysoce dustoyneho negwysssiho [sic] zprawu w Cechach wydaneho. Predigt bei Gelegenheit der Kirchenvisitation; **non admittitur**

Špott, Jan (1813 Praha – 1888 Praha, pražský lékař, zakladatel pražského ortopedického ústavu, zastánce vodoléčby, od roku 1848 soukromý docent pražské univerzity)

- II/5/1846 Casopis ./: Pro ./: českého Museum. 14. H. Přispewek k poznání prstonárodnjho lecení od D#ra# Spotta. ./: Aus d. Prager Verzeich. ./; **non admittitur**

Štálina, W.

- I/8/1828 Sstálina ./: W. ./: Truchliwá Pjseň Jozefa Urbana kterež skrz falessnau lasku swau milau zastřelil: Poslechnete milý p_.; **non admittitur**

Šteyer, Matěj Václav (1630 Praha – 1692 Praha)

- viz Manni, Giovanni Battista

Štěpaník, Antonín

- II/5/1847 Casopis ./: Pro ./: pro Katolicke duchowenstwo. Pét Kazanj od P. Ant: Stepanjka. Prager Verz.; **non admittitur**

Štěpnička, František Bohumír (1784 Opatov u Třebíče – 1832 Baden)

- I/1/1829 Štěpnička ./: F. B. ./: Předěná Iliada. ./: Homers Ilias travestirt. ./; **non admittitur** [srov. druhou kapitolu]

Šulek, Ján Michal (1806 Pržno – 1860 Poževarec, lékař ve Slavonském Brodě, autor ortopedických spisů)

- I/8/1843 Ssuleka / Jana./ Wodolekař, aneb pončenj [sic] kterak čerstwa studena studnicnj woda p. p. Trnawe 1838. Wachter ./: Der Wasserarzt p.p../; **damnatur** [exemplář neidentifikován]

Tablic, Bohuslav (1769 České Brezovo – 1832 Kostolné Moravce, slovenský evangelický kazatel, básník a literární historik)

- I/2/1826 Spisowé Slowanu banského okolj w Uhrjch. Sebral a vydal Bohuslaw Tablic. Schriften der Slawen aus der Umgebung von Banya in Ungarn. 1. 2. Abthlg. Gesammelt und herausgegeben von Tablic; **non admittitur**

Tarnowski, (Fridrich Wilhelm) Ladislaus (1811 Wrocław – 1847 Praha, plodný prozaik, působící od počátku čtyřicátých let v Lipsku, později v Litoměřici, počátkem roku 1846 převzal redakci */rager Zeitung*. Používal též jméno Gottfried Schulze)

- II/10/1838 Tarnowski / Ladislaus / Kreuz und Halbmond. Eine spanische Novelle aus dem 13. Jahrhdt. 1. 2. Band. Breslau. 1838. H. Richter; **damnatur**
= Ladislaus Tarnowski: *Kreuz und Halbmond. Eine spanische Novelle aus dem 13. Jahrhundert*, sv. 1–2, Breslau, Richter 1838
- II/1/1840 Tarnowski / L. / Vorstinberg und Fürstenstein. Bd 1-3. Breslau 839. Verlagskomptoir; **damnatur**
= Ladislaus Tarnowski: *Vorstinberg und Fürstenstein*, sv. 1–3, Breslau, Verlags-Comptoir 1839
- II/11/1840 Tarnowski / Ladisl. / Menschen u. Zeiten. In novellistische Rahmen gefaßt. 1-3 Bd. Braunschweig 1840. Meÿer; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Menschen und Zeiten. In novellistische Rahmen gefaßt*, sv. 1–3, Braunschweig, Meyer 1840
- I/11/1841 Tarnowski./ Ladislaus./ Napoleon und die Philadelphen. Roman. 1. u. 2. Band. Braunschweig. 1841. Meyer; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Napoleon und die Philadelphen. Ein Roman aus den Kriegsjahren 1806 bis 1809*, sv. 1–3, Braunschweig, Meyer 1841
- I/12/1841 Tarnowski./ Ladislaus./ Napoleon und die Philadelphen. 3. Band. Braunschweig. 1841. Meyer; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Napoleon und die Philadelphen. Ein Roman aus den Kriegsjahren 1806 bis 1809*, sv. 1–3, Braunschweig, Meyer 1841
- I/1/1842 Tarnowski./ L./ Waldteufel. Gespenstergeschichten und Geistersagen. 1.-3. Theil. Grünburg und Leipzig. 1842. Bayersche u. Siebert; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Gespenstergeschichten und Geistersagen*, sv. 1–3, Grünburg – Leipzig, Levysohn & Siebert, 1842
- II/8/1842 Tarnowski / Ladisl./ Blutige Fußtapfen. 2. Bd. Die Dichter auf dem Schaffot. Braunschweig. 1842. Meyer; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Blutige Fußtapfen. Arme-Sünder-Geschichten*, sv. 2, *Die Dichter auf dem Schaffot*, Braunschweig, Meyer 1842
- I/11/1842 Tarnowski / L./ Kriminalgeschichten nach wahren Begebenheiten in Novellenform dargestellt. Bd. 1. 2. Leipzig. 843. Fort; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Criminalgeschichten nach wahren Begebenheiten in Novellenform dargestellt*, sv. 1–2, Leipzig, Fort 1843
- I/12/1842 Tarnowski /. Ladisl./ Die jüdische Gaunerbande. Kriminalgeschichte aus neuerer Zeit. Leipzig 843. Lit. Museum; **erga schedam**
= Ladislaus Tarnowski: *Die jüdische Gaunerbande. Kriminalgeschichte aus neuerer Zeit*, Leipzig, Literarisches Museum 1843
- I/1/1843 Tarnowski /. Ladisl./ Blutige Fußtapfen o. der Findling des Henkers; **non admittitur** [srov. II/8/1842]

- I/2/1843 Panorama /. Für./ des Universums 843. Hft 13. Das Gespenst v. Quaritz v.L. Tarnowsky; **non admittitur** [*Panorama des Universums. Zur erheiternden Belehrung für Jedermann u. alle Länder*, Prag, Haase]
- II/1/1844 Flygare-Carlen /. Emilie ./ Der Reichsverweser. Schwedischer Roman übersetzt v. L. Tarnowski. Th. 1-3. Grimma 1844. VerlagsComptr.; **erga schedam** = Emilie Flygare-Carlén: *Der Reichsverweser. Schwedischer Roman*, přel. Ladislaus Tarnowski, sv. 1–3, Grimma, Verlags-Comptoir 1844
- I/11/1847 Theaterzeitung ./ Zur ./ Y[yx]et, oder wie wird es Anno Christi 2345 in Deutschland aussehen? Ein Zukunftsbild aus dem Nachlasse des L. Tarnowski; **non admittitur** [*Allgemeine Theaterzeitung. Originalblatt für Kunst, Literatur, Musik, Mode und geselliges Leben*, Wien]

Terebelský, Jindřich (1818 Kyjov – 1863 Zagreb, historik a novinář)

- II/7/1847 Terebelsky ./ Jindrich ./ Ziwotopis Jana Zizky Z Tracnowa, slowutného wůdce Taborských bratří; **non admittitur** [srov. Jindřich Terebelský: *Život Jana Žižky z Trocnova, slowutného vůdce Tábořských bratří*, Olomouc, Eduard Hölzl 1850]

Thibaudeau, Antoine Claire (1765 Poitiers – 1865 Paris)

- viz von Montenglaut, Henriette

Tibiger, Ján

- II/7/1831 Tibiger (:Ján:) Pogednánj homiletické na neděli II po Welike noci, slawnost djkučiněnj za wýwolenj Řehoře 16##; **non admittitur**

Tomek, Mikuláš (1791 Nekoř – 1871 Orahá, od roku 1828 kanovník pražské svatovítské katedrály, později kapitulní děkan a probošt)

- I/4/1839 Tomek. / M. B. / Über die Macht und den Untergang des Mönchs Johann von Zeliwa in der Prager Stadt. / Für die Zeitschrift. des böhm. Museums; **non admittitur**

Tomíček, Jan Slavomír (1805 Horní Branná – 1866 Praha)

- I/6/1834 Tomjčka / J. N. ./ Elisska kunězna česka. Drama; **non admittitur** [podle *Lexikonu české literatury* drama zůstalo v rukopisu]

Tomsa, František Bohumil (1793 Mašov – 1857 Praha)

- II/1/1847 Tell /: Wiljm :/. Historická powjodka pomilau mladez. Padle Hoffmanna od Fr. Tomsy; /: Prag. Verz. :/; **non admittitur** [srov. František Bohumil Tomsa: *Wilim Tell, aneb, Oswobození Šwejcarska: historická powídka pro milou mládež*, podle Fr. Hoffmana, Jindřichův Hradec, Alois Josef Landfras 1850]

Träger von Königinberg, Franz Xaver (starosta Hradce Králové, Kutné Hory, Tábora, autor právnických a zahradnických spisů, editor hudební)

- I/2/1824 Träger /: Ed. v. Königinberg /: Karte über einige der wichtigsten Angaben von der Erde und ihren Theilen; **non admittitur**
- II/2/1826 Träger /: E. v. Königinberg F. X. /: Anleitung zur praktischen Behandlung der stadtbücherämtl. _ Geschäfte &c.; **non admittitur**
- I/9/1826 Träger /: Edler v. Königinberg /: Versuch einer Darstellung der Geld- und Werthstrafen nach Vorschrift der bestehenden, bis 1825 ergangenen a. h. Verordnungen &c.; **non admittitur**
- I/7/1828 Träger von Königinberg /: F. X. /: Das Taxwesen in den deutsch-böhmischen-öster. Provinzen p.; **non admittitur**

Trnka, František (1798 Humpolec – 1837 Olomouc)

- 12/1819 Trnky Humpoleckeho / T: Dobrom / Oda w poctu wysoce ucenego a Duostagneho Pana, pana Jozefa Dobrowskeha pp.; **non admittitur**

Trojan, František Břetislav (1816 Praha – 1889 Wien)

- II/2/1836 Erinnerungen /: Zu :/ 1. Was wir bringen. - Ein scherz- und ernsthaftes Prognostikon an unser Publicum 2. Das Kaiserfest zu Paris 3. Host mrtvý powjka z Zschokke. Preložil J. B. Trajan; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]

Uhlig von Uhlenau, Gottfried (1802 Kaplice – 1874 České Budějovice, voják, autor vojenských příruček i beletrie s vojenskou tematikou)

- II/8/1843 Uhlig /. Gottfried./ Handbuch zum Gebrauche in den Compagnieschulen der k.k. Inf. Regimenten. Prag 1843. bei Kath. Gerzabeck. **Admittitur ad reimprimandum. Jedoch der hierin eingeschaltete „Fecht-Unterricht mit dem Feuergewehr“ Non admittitur** [srov. Gottfried Uhlig von Uhlenau: *Handbuch zum Gebrauche in den Compagnieschulen der k.k. Infanterie-Regimenter*, Prag: Gerzabek 1843]

Ulrich, Josef (příspěvovatel časopisu *Hyllos* ve dvacátých letech)

- I/1/1825 Pjsně pohřebnj složené od J. Ulricha. Grabschriften, verfaßt von J. Ulrich; **non admittitur**

Unger, Johannes (katecheta německé evangecké náboženské obce v Praze, od poloviny třicátých let evangelický pastor v Plesné u Františkových Lázní)

- I/3/1841 Unger /: Johann:/ Denkwürdigkeiten der Deutschen mit besonderer Hinsicht auf die böhmischen Kronlehngüter Asch und Ilrissen und deren Umgegenden, von der frühesten bis auf die gegenwärtige Zeit. 6. Heft; **non admittitur** [srov. Johannes Unger: *Denkwürdigkeiten der Deutschen mit besonderer Hinsicht auf die böhmischen Kronlehngüter Asch und Fleißen und ihrer Umgegend*, Eger, Kobrtsch 1839–1841]

Unschuld, Aloys (1790 Praha – 1867 Praha, profesor na jindřichohradeckém, později na pražském malostranském gymnáziu)

- I/9/1839 Unschuld / Aloys / Sammlung interessanter Stellen aus griech. u römischen Classikern über Gott, Weisheit, Gerechtigkeit in ein Ganzes zusammengestellt und für Aufgaben zum Übersetzen a. d. Deutschen ins Latein. eingerichtet; **non admittitur**

Uyß, Anton (studoval v Praze, soudní úředník v Praze a v Dalmácii, literárně činný od počátku čtyřicátých let)

- I/4/1842 Uyß. Das Wiederfinden. Novelle; **non admittitur**
- II/11/1843 Uyß /. Anton./ Theaterwelt /. Ungar. Vzchß./; **non admittitur**

Veith, Johann Emanuel (1787 Chodova Planá – 1876 Vídeň, lékař a veterinář židovského původu, působící od roku 1809 ve Vídni, autor divadelních her, roku 1816 konvertoval ke katolictví, poté vstoupil do řádu redemptorisstů a působil jako kazatel ve svatoštěpánské katedrále)

- II/9/1822 Veith /: J. E.:/ Balsaminen, ein Taschenbuch. 3#te# Liefg. Dazu des Redemptoristen Ant. Passy Gedichte; **non admittitur**
- II/6/1823 Veith /: J.:/ Lied zur Jubelfeier 1826. "Du sahst mild vom Sternenthurm."; **non admittitur**
- II/12/1832 Veith / J. Emm. / Die Heilung u Prophylaxis der asiatischen Cholera. Hamm 832; **damnatur**
= Johann Emanuel Veith: *Die Heilung und Prophylaxis der asiatischen Cholera. Als Abschrift eines von dem Domprediger und Doktor der Medizin J. Em. Veith zu Wien auf Verlangen der königl. bairischen Regierung entworfenen Aufsatzes. Vom Verfasser selbst beglaubigt und übersendet an den Reg. Rath Dr. C. Bönninghausen*, Hamm, Schulu 1832
- II/3/1838 Hauser / J. H. / Erhöre uns Gott. Ein vollständiges Gebet und Erbauungsbuch für gebildete katholische Christen oder Mustersammlung der letzten Gebete von J. St. Albach J. C. Veith J. P. Silbert. Eckartshausen, Galura et; **non admittitur**

van der Velde, Carl Franz (1779 Breslau – 1824 Breslau)

- II/12/1826 Velde /: C. F. v. d. / der böhmische Mädchenkrieg. 1. 2. Thl.; **non admittitur** [srov. Carl Franz van der Velde: *Der böhmische Mädekrieg. Ein Nachtstück aus dem zweiten Viertel des achtzehnten Jahrhunderts*, Arnold, Dresden 1824]

Vering, Josef (1793 Wien – 1862 Wien, vídeňský lékař a autor medicínských spisů)

- I/4/1832 Vering (Jos. R. v.) Ueber den Gebrauch u. die Heilkräfte der Struve'schen Karlsbader u. Emser-Mineralwässer; **erga schedam**
[dílo neidentifikováno, podle nekrologu z roku 1862 se jednalo o nevytištěný rukopis (pravděpodobně z cenzurních důvodů): Gerahrd von Breuning: *Weiland Josef Ritter von Vering, Indigena von Ungarn, Docktor der Arzeneikunde etc*, St. Pölten, Passy und Sydy 1862, s. 10–11]

Vetešník, František (1784 Jizerní Vtelno u Mladé Boleslavi – 1850 Sobotka)

- 6/1819 Belizár. Kaižka stessená, puwodne sopsána gazýkem francouským od Pana Marmontelá, egni en cestowylozena Frankisskem Weterssigkem p. /: Ein angenehmes Büchlein ursprünglich aus dem Französischen u. von Fr. Weterssig in Böhmische übertragen; **non admittitur**

Vinařický, Karel Alois (1803 Slaný – 1869 Vyšehrad)

- II/3/1843 Almanach /. L'./ de Carlsbad de Me. de Carro. De la tendance de la littérature bohème. Par Ch. Winaricky; **non admittitur**

Vocel, Jan Erazim

- srov. anonyma II/8/1846 (recenze)

Vondra, Josef

- I/1/1844 Wondra /. P. Jozef ./ Pohřebnj slawnosti dle cjrkwonjch obřadu p. /. Wondra /. P. Jos ./ Leichenfeierlichkeiten nach kanonischen Satzungen p. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur**

Waibel, Aloys Adalbert (1787 Seyfriedsburg bei Immenstadt – 1852 Seyfriedsburg bei Immenstadt, františkánský kněz, autor duchovní a lidovýchovné literatury, kterou publikoval pod pseudonymem Theophil Nelk a patrně i Theodor Nelk. Okolo roku 1832 vydávalo patisky jeho děl litoměřické Medauovo nakladatelství)

- II/5/1830 Nelk. /: Th. ./ Die schöne Seele; für Alle, vorzüglich für die reifere Jugend neu erzählt. Leitmeritz; **non admittitur**

Wanner, A.

- II/3/1834 Wanner /: A. :/ Beschreibung über die p_. durch den Landes=Verwüster J. Zizka v. Troznow geführten Kriege; **non admittitur**

Wastel, Georg (byl činný v Praze na počátku dvacátých let)

- I/4/1826 Wastel /: G. :/ Pflichten des Jünglings, des Gatten und Vaters in Bezug auf körperliche und sittliche Veredlung seiner Nachkommen &c; **non admittitur**

Weber, A. B.

- I/10/1824 Weber /: A. B. :/ die Taboriten-Schlacht. Ein romantisches Gemälde der Vorzeit. 1. 2. Abthlg.; **non admittitur**

Weisel, Leopold (Jiří Leopold, pův. Jacim Löbl; 1804 Přeštice – 1864 Všeruby, lékař a spisovatel, roku 1843 konvertoval ke katolictví)

- I/2/1845 Morgenblatt /. Für das österr. / Liebe und Freundschaft. Novelle von L. Weisel; **non admittitur**
- II/2/1846 Ost und West /: für :/ Die Teufelsmühle. Dorfgeschichte v. Leop. Weisel. Prag. Verz.; **non admittitur**
- II/2/1846 Bohemia / f. die :/ Die Friedhöfe. Novelle v. Leopold Weisel. Prager Verz.; **non admittitur** [*Bohemia. Ein Unterhaltungsblatt*, Prag, Haase]
- I/8/1847 Domino ./ der schwarze ./ Beiträge hierzu: 1. Die Friedhöfe. Novelle v. L. Weisel. 2. Geschichten aus den südlichen Slavenländer v. F. L. Schall. Forts: St. [Ch]. Zwiganic; **non admittitur**

Welleba, Wenzel Franz (1776 [?] Praha – 1856 Praha, malíř, rytec, básník a prozaik)

- I/6/1830 Welleba. /: W. F. :/ Lied innigster Verehrung zum hl. Anton von Padua. 1830. "Dir zur Ehre tönet das Lied." &c.; **non admittitur**
- I/1/1831 Lobgesang zur Mutter Gottes "Wunderschöne p_" Umgearbeitet p_ von Welleba; **non admittitur**
- II/5/1832 Welleba (W. Fr.) Die gräßliche Erscheinung "Schauernd wälzet mit Gigantenschritte"; **non admittitur**

Welner, Fr.

- I/8/1828 Welner /: Fr. :/ Nowá Pjseň o zkaze města a chramu Marie-Cell; **non admittitur**

Werg, August (1794 Breslau – po 1848)

- II/6/1838 Werg / Aug / König Wenzel und sein Page; eine historisch romantische Erzählung aus der letzten Hälfte des 14#tn# Jahrhunderts. 1. 2. Band. Berlin, 1838. Luderitz; **damnatur**
= August Werg: *König Wenzel und sein Page. Eine historisch-romantische Erzählung*, Berlin, Luderitz 1838, sv. 1–2

Westphalen, Joseph von

- II/10/1842 Vorschlag, die projektirte Eisenbahn von Prag nach Dresden von Aussig aus, nicht an der Elbe her, sondern gegen das Erzgebirge etc. Ohne Angabe des Druckortes, der Jahreszahl und Verlegers; **erga schedam**
= [Joseph von Westfalen]: *Vorschlag, die projektirte Eisenbahn von Prag nach Dresden von Aussig aus nicht an der Elbe her, sondern gegen das Erzgebirge und über dasselbe... auszuführen*, Dresden, vl. n. 1843

Weyrother, Klemens Ritter von (pseud. Kleeroth; 1809 Praha – 1876 Karlovy Vary, porzaik, vydavatel pověstí, od roku 1848 redaktor praských německojazyčných periodik)

- I/2/1841 Kleeroth. Der Meister und sein Lehrling. Böhm. Sage; **non admittitur**
- I/1/1847 Humorist /: Für den :/ Das Geheimniß d. Arztes. V. Kleeroth. Erzählg; **non admittitur** [*Der Humorist*, Wien]

Whitehead, Charles (1804 London – 1862 Melbourne)

- viz Sporschil, Johann Chrystosomus

Wiehsner, W. K.

- II/5/1847 Wiehsner ./ W. K. / Zeitgemäße aus Erfahrung geschöpfte Darstellungen als Fortsetzung des zu dem vom Verfasser unter dem Titel: Oekonomieplan im J. 844. zum wohlthätigen Zweck auf eigene Kosten in Druck gelegten p - Werkes. Prager Verz;; **non admittitur**

Wiesner, Adolf (vl. jm. Wiener, 1807 Praha – 1867 New York, dramatik, publicista a politik, studia ve Vídni, kde ve třicátých letech konvertoval ke katolictví; od roku 1846 z cenzurních důvodů v Lipsku; během revooluce 1848 poslanec frankfurtského parlamentu, roku 1852 předsídlil do Spojených států amerických)

- II/1/1847 Wiesner ./ D#r# A ./ Denkwürdigkeiten der österreichischen Zensur. Stuttgart, 847, Krabbe; **damnatur**
= Adolf Wiesner: *Denkwürdigkeiten der österreichischen Zensur. Vom Zeitalter d. Reformazion bis auf d. Gegenwart*, Stuttgart, Krabbe 1847

Wildt, Carl (litograf působící v Berlíně od třicátých do šedesátých let 19. století)

- viz Lessing, Carl Friedrich

Willkomm, Ernst (1810 Herwigsdorf bei Zittau – 1886 Zittau)

- II/9/1844 Willkomm /. Ernst ./ Wallenstein. Histor. Roman. Th 1-4. Leipzig 1844. Kollmann; **erga schedam**
= Ernst Willkomm: *Wallenstein. Historischer Roman*, sv. 1–4, Leipzig, Kollmann

Wittelshofer, J.

- II/5/1846 Hennig's ./ C. A. F. ./ deutsche Pythia. Orakel f. Jung u. Alt, Groß und Klein. Bearbeitet v. J. Wittelshofer. ./ Aus d. Prager Verzeich. ./; **non admittitur**

Witzleben, August von (1773 Tromlitz – 1839 Dresden, pseudonym A. von Tromlitz)

- viz Püner, Václav Klement

Wolný, Řehoř (1793 Příbor – 1871 Rajhrad, benediktinský kněz, od roku 1819 profesor na filologie a historie na brněnském lyceu, vydavatel historických a topografických děl)

- II/12/1838 Wolný / G / Liebe und Tod. Dem Russischen des Senkowski nacherzählt / einger. f d Novellisten /; **non admittitur** [*Der Novellist*, Prag]

Woltmann, Carl Ludwig von (1770 Oldenburg – 1817 Praha, historik a diplomat, od roku 1813 v Praze, zde ve službách rakouské politické propagandy; soupis neobsahuje díla zakázaná před rokem 1810)

- 1/1820 Memorien des Freyherrn vo S a 1-3 Theil, Prag u Leipzig. Deutsch Museum. 815. & 816; **erga schedam**
= Carl Ludwig von Woltmann: *Memoiren des Freiherrn von S-a*, Prag – Leipzig, Deutsches Museum, 1815–1816.
- 8/1820 Woltmanns ./ K. Ludw./ sämmtliche Werke. 3. Lieferung. 1. u 2. Bändchen Leipzig, 1819. Deutsche Museum; **erga schedam**
= *Karl Ludwig v. Woltmann's sämmtliche Werke*. Hrsg. von seiner Frau [Karoline von Woltmann], díl 3, *Geschichte der Reformation in Deutschland vom Reichstage zu Nürnberg 1542 bis zum Religionsfrieden zu Augsburg 1555*, sv. 1–2, Leipzig, Dt. Museum 1819
- 9/1821 Wolfmanns ./ K. L. v./ sämmtliche Werke pp. 6. Liefer. Lpzg 1821. Deutsch. Musäum; **erga schedam**
= *Karl Ludwig v. Woltmann's sämmtliche Werke*. Hrsg. von seiner Frau [Karoline von Woltmann], díl 6, *Das Brandenburger-Haus. Österreichs Politik und Kaiserhaus. Oliver Kromwell. Friedrich Buchholz. Ludwig von Berger. Beyme. Anton Gramberg. Freyherr von Stein. Johann Ludwig Stoll. August Wilhelm Iffland*, Leipzig, Dt. Museum 1821

- I/2/1823 Schiller /: F. v. :/ Der Abfall der Niederlande von Curths, 3 Bände und der 30jährige Krieg von Woltmann. 2 Bände; **non admittitur [ad reimprimandum]**

Woltmann, Karoline von (1782 Berlin – 1847 Berlin, manželka Karla Ludwiga von Woltmanna, v letech 1813 – 1826 v Praze, mimo jiné vydavatelka časopisu *Der Kranz*)

- I/9/1824 Woltmann /: F. v. :/ Beitrag zum Morgenblatt: der alte Schäfer eine Blankssage; **non admittitur**
- I/11/1831 Woltmann (C. v.) Das Erbe. Novelle 1-3. Abth. Gera. 832; **damnatur** = Karoline von Woltmann: *Das Erbe. Novelle*, Gera, Heinsius 1832
- I/7/1842 Lebensgesetz ./ Das./., die Formen, und der gesetzliche Zusammenhang des Lebens. Berlin. 1842. Veit; **damnatur** = Karoline von Woltmann: *Das Lebensgesetz, die Formen und der gesetzliche Zusammenhang des Lebens*, Berlin, Veit 1842
- viz též Badenfeld, Eduard, anonyma I/4/1824
- viz též anonyma II/7/1824 (recenze)

Woska, Johann

- II/7/1847 Woska ./ Joh: / Wiederlegung der Gabler'schen Erwiderung auf H_: D#r# Smetana's Aufsatz. Prager Verz.; **non admittitur**

Wratni, Josef

- II/12/1844 Wratni /. Jos ./ Marie, neb syrotek. Obraz ze žiwota. /. Marie oder die Waise. Bild aus dem Leben; **non admittitur**

Zahradník, Vincenc (1790 Mladá Boleslav – 1836 Křešice u Litoměřic)

- II/11/1835 Zahradnjik / V. / Rozwrhowe Kázánj na Néděle a Swádký celého róku; **non admittitur** [srov. Vincenc Zahradník: *Rozwrhowé kázanj na neděle a swátky celého roku*, díl 1–2, Praha, Martin Neureutter 1836]
- I/7/1836 Zahradnik /: V. :/ Filosofické gednánj o wnitřnj i zewnitřnj powaze cnoti. Zwazek 1. a 2.; **non admittitur** [srov. Vincenc Zahradník: „Filosofické jednání o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti“, in týž: *Zahradníkova pojednání z etiky*, Filosofické spisy Vincence Zahradníka 2, ed. František Čáda, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1908, s. 71–188]

Zamiš, František Tobiáš (1759 – 1840, katolický kněz na Chotěbořsku)

- II/5/1825 Zamisse /: F. T. :/ Zápal lásky božj dussy wywolenych, aneb modlitby katolické. Entflammung der Liebe Gottes für auserwählte Seelen pp; **non admittitur**
- II/5/1825 Zamisse /: F. T. :/ Budiček nebeský, aneb modlitby katolické. Himmlischer Wecker, oder katholische Gebethe; **non admittitur**

Zap, Karel Vladislav (1812 Praha – 1871 Benešov)

- II/12/1838 Tarsi / Edward / Koliština i Stepy. Z polštiny přeložil K. W. Zap.; **non admittitur** [srov. Edward Tarša (Michał Grabowski): *Koliština i stepi: zpomínky z dávného života ukrajinského*, přel. Karel Vladislav Zap, Praha, Jaroslav Pospíšil 1851]
- viz též anonyma II/7/1847

Zavrtal, Josef Rudolf (1819 Polepy – 1893 Litoměřice, vojenský hudebník a hudební skladatel, v letech 1839–1845 kapelník v Šarišském Potoce, v letech 1845–1850 dirigent v Temešváru)

- II/5/1847 Album ./ für d. österr: Theater= u. Musik=: / v. Beutel. Rundschreiben an die Militair-Musiker von Jos: Zawrtal. Prager Verz::; **non admittitur** [*Österreichisches Theater und Musik-Album*, Prag]

Zedlitz, Joseph Christian von (1790 Jánský vrch – 1862 Wien, studia ve Vratislavi, po krátké vojenské kariéře působení na rodových statcích v Banátu, od roku 1836 působení ve státních funkcích; vedle básnického díla byl též autorem promonarchistické publicistiky)

- II/9/1829 Fischhof. Die nächtliche Heerschau. Gedicht vom Baron Zedlitz. f. 1. Baßstimme mit Begltg des Pf. Op. 30; **non admittitur** [muzikálie]
- I/9/1830 Binzer. /: O. A :/ Die nächtliche Parade; Gedicht von Freih_ von Zedlitz p mit Begleitung des Pianoforte f. e. Baßstimme. Braunschweig, Busse; **non admittitur** [muzikálie]
- I/2/1834 Vesta (Für das Taschenbuch) Jahrgang 835. Childe-Harald. 3#t# Gesang. A. d. Engl. von B. Zedlitz. 128. S. 4#o#; **non admittitur**
- I/12/1834 Randhartinger /: B :/ Die nächtliche Heerschau gedichtet von J. Ch. Freyherrn v. Zedlitz. Mit Musik; **non admittitur** [muzikálie]
- II/6/1836 Byron / Lord / Ritter Harold's Ritterfahrt. Aus dem Englischen im Versmaße des Originals übersetzt. Stuttgart. 1836 Cotta; **erga schedam**
= George Gordon Byron: *Ritter Harold's Pilgerfahrt*, přel. Joseph Christian von Zedlitz, Stuttgart – Tübingen, Cotta 1836

Zellenka, J. W.

- I/9/1839 Zellenka. Des Goldschmidts Geliebte, übers a. d. Böhmischen und: "Der rothe Schleier" nach dem Russischen; **non admittitur**

Zeune, Albert Adolph

- II/2/1839 Wangenheim / F. Th / Johann Ziska. Historischer Roman. 1. 2. 3 Thl. Leipzg. 1838. J. J. Weber; **damnatur**

= Franz Theodor Wangerheim, [= Albert Adolph Zeune]: *Johann Ziska. Historischer Roman*, Leipzig, Weber, sv. 1–3

Ziegler, Josef Liboslav (1782 Hradec Králové – 1846 Chrudim)

- I/10/1824 Milina, aneb noworočnj čtenj k poučenj a vyraženj. Milina. Eine Neujaars-Lectüre zur Belehrung und Erheiterung. 3#te# Eingabe; **non admittitur**

Zimmermann, Josef Václav (1804 Tomice – 1877 Český Brod)

- I/2/1844 Zimmermann /: Josef ./ Perla křestanská obsahugic modlitbty [s] ponaučenim pro ženské pohlawi katolického náboženstwi. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**

Zindl, Georg (ředitel normální hlavní školy v Praze)

- II/8/1832 Zindlowo Pocitarstwj etc. Prelozil. J. A. Dundr; **non admittitur**

Zschokke, Johann Heinrich Daniel (1771 Magdeburg – 1848 Aarau)

- II/10/1829 Zschoke /: Gindřich :/ Pěkna Uhlřcka. Czaslau 829; **non admittitur** [srov.
- II/7/1839 Zschoke / Günther / Pěkna Uhlřka aneb čtnost [sic] gest wssydy milowana a nikde zawržena; **non admittitur**
- I/12/1840 Uhlřka / Pěkna / aneb ctnost gestwssude [sic] milowana a nikde zawěžena. / Die schöne Köhlerin. / Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- viz Hýbl, Jan; Trojan, František Břetislav

Zürn, Alexander Bernhard (1808 Rochlitz – 1881)

- I/12/1835 Zürn /: M. A. B. / Johann Huß auf dem Concile zu Costnitz. Nebst einem Anhang enthaltend: Hußens denkwürdigste Briefe geschrieben während seiner Gefangenschaft Leipz. 1836. Wigand. 8#o#; **erga schedam**
= Alexander Bernhard Zürn: *Johann Huss auf dem Concile zu Costnitz. Enth. ausserdem: Hussens denkwürdigste Briefe, geschrieben während seiner Gefangenschaft*, Leipzig, Wigand 1836.

Žalud, Antonín František (1815 Vysoké Mýto – 1873 Tlustice, úředník v Hořticích u Volyně, novinář a historik publicisticky činný během revoluce 1848–1849)

- II/6/1846 Beiblätter /: Für d. ./ der prager Zeitung. 1. Entgegnung auf die Vorschläge zur Verhütung der Getreidewucherei v. A. Zalud. 2. Antwort auf den Vorschlag des J. J. Polt v. A. Zalud Die Viehzucht betreffend. /: Prag. Verz. ./; **non admittitur**

Žvejkal, Jan (1783 Modřany – 1854 Praha)

- II/5/1847 Zwegkal ./ . Johann ./ . Beschreibung und Anrufung des h. Kreuzes u. der selig: Jungfrau Maria. Prager Verz;; **non admittitur**

Anonyma

- 3/1810 Sendschreiben an Hrn. Dr Hondel über die Bereisung der Spitäler in Mähren und Schlesien nebst einer Antwort darauf. Brünn 810; **non admittitur**
- 4/1810 Gebeth zum heil_ Johann von Nepomuk; **non admittitur**
- 5/1810 Geister Konigin / Die sterbliche / des Riesengebirgs oder die unterbrochene Vehme. Eine Geister- Ritter und Vehmgeschichte aus dem XIV#ten# Jahrhundert. 1#tes#-3#tes# Heft. Salzburg 809. 4#o#; **non admittitur**
- 8/1810 Schlacht bey Znaim am 16. und 17. Juli 1809. fol.; **non admittitur**
- 8/1810 Klaglied auf die verunglückte Fürstinn Pauline von Schwarzenberg; **non admittitur**
- 9/1810 Gebeth in böhmischer Sprache; enthält a) einen Brief von Jesu Christ. | b) Beschwörungsformel | c) 12 Fasttage | d) Prophezeiung; **non admittitur**
- 10/1810 Sprichwörter und sonderbare Einfälle berühmter Gelehrten und Künstler. Prag 1794. 8; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- 1/1811 Zeitschrift /: Zur ökonomischen :/ Können die Gutsbesitzer die Aufhebung der Patrimonialgerichtsbarkeit wünschen? 2 1/2 Bogen; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- 4/1811 Geist der Zeit. N#o# V. T[om]. 3. S. 1-2[x]; **non admittitur**
- 5/1811 Geist der Zeit. N#o# IV. T.6 S 1-10[x]; **non admittitur**
- 5/1811 Lied zu dem heil_ Johann von Nepomu[k]; **non admittitur**
- 8/1811 Visionen aus Hertzini, und Lapatsch der Schreckensmann etc: Prag und Leipzig. 1798. 8; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- 4/1812 Geist der Zeit. N#o# 3. Ternio 6; **non admittitur**
- 4/1812 Gebeth zu Ehren des Heil_. Johann von Nepomuck; **non admittitur**
- 8/1812 Kaiserin Luise in Teplitz; **non admittitur**
- 9/1812 Meuchelmord /: Gräßlicher:/ welcher in Mähren auf eine schaudervolle Art verübt wurde; **non admittitur**
- 1/1813 Billet aus Prag; **non admittitur**
- 1/1813 Original = Landtafel Extract über die Böhmischen Herrschaften Gießhübel und Neudek; Prießnitz und Schöberitz; **non admittitur**
- 5/1813 Bittseufzer / andächtige / zu dem Hl_. Johann von Nepomuck; **non admittitur**
- 8/1813 Tag / der frohe / der Zusammenkunft zu Prag; **non admittitur**
- 1/1814 Bemerkungen über das alte und neue Chaldäa. 1. Band; und ausführlich erläuterte Anfangsgründe der hebraisch - chaldaischen oder böhmisch - Sorebischen Sprache, das ist, Czechischen in Ur der Chaldäer entstandenen Bauernsprache für den prüfenden Dolmetscher; **non admittitur**
- 6/1814 Hanswurst / Der / oder das Journal zum Todtlachen; 1. Portion. Prag 1813; **non admittitur**
- 11/1814 Geist der Zeit. 1814. Nro 32; **non admittitur**
- 12/1814 Geist der Zeit. 1814. Nro 41; **non admittitur**

- 8/1815 Stoßgebethlein zu Jesu, Maria, Joseph, Deutsch und Böhmisch; **non admittitur**
- 12/1815 Teufel /: der: / in Prag ein Traum als Folge eines schwärmerischen Abends pp; **non admittitur**
- 1/1816 Eingeblickungen über die Juden in Böhmen; **non admittitur**
- 5/1817 Personal = Verhältnisse /: Oekonomische: / zu den ökonomischen Neuigkeiten; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- 7/1817 Rübezahl oder der Berggeist im Riesengebirge. Aus den Sagen der Vorzeit; **non admittitur** [srov. anonyma 1827]
- 8/1817 Cithera Sanctorum. aneb Zalmy a Piseň duchowny staré y nowé ktery[hy] Cyrkew Evangelika etc. etc. Leta 1737. Leipzig. Eine böhmische Bibel; **damnatur** = *CITHARA SANCTORVM, Zgew. 5, 8. aneb Žalmy a Pjsně Duchownj staré y nowé, kterýchž Cyrkew Ewangelická Při weyročnjch Slawnostech a Památkách a w Potřebách swých obecnjch y obzwasstnjch k Chwále Božj, k spasytedlnému wěřjčjch wzdělánj, a k hognému w Duchu obweselenj a potěssenj, s mnohým prospěchem Bud' k zpjwánj, bud' k tichému modlenj se, bud' k wynavčenj we wsselikých člankách wčenj Křestianského, vřjwati může*; Lipsko, Sam. Benj. Walter 1737
- 8/1817 Biblia sacra. To gest Bibly Swata etc_ etc_: W Berljně 1813. 4.; **erga schedam** = *Biblia Sacra To gest Biblj Zwata aneb wssecka Swatá Pisma Starého y Nowého Zákona*, Berlín, Kr. Fr. Ernst. Spaethen 1813
- 9/1817 Biblia sacra Togest biblj Pwata [sic] aneb wssec ka Swata Pisma Sreho y Noweho Zákona wnowé wydána W. Beylyne [sic] 1813; **erga schedam** = *Biblia Sacra To gest Biblj Zwata aneb wssecka Swatá Pisma Starého y Nowého Zákona*, Berlín, Kr. Fr. Ernst. Spaethen 1813
- 7/1819 Rád vdielowánj, po zehnaný, podesati [sic] letým manželum v mlade Boleslawi:/ Die 50 jährige Hochzeitsfeýer in Jungbunzlau; **non admittitur**
- 9/1819 Prawdiwj Obsach ziwota Rytj[ře] Gindrjcha zu Wolfsbrun, u odney [sic] oswobózene dwakrat vkradně Pany Helenky w roc 1677. W. Pardubicjch 806 | Deutsch: / wahrer Lebenslauf des Ritter Heinrich v Wolfsbrun und der von ihm befreýten zweý maligen gestohlenen Freulein, Helenchen / pp i. J. 1677. Pradubitz 806; **non admittitur [ad reimprimandum]**
- 11/1819 Hystorie /: Eine schöne:/ von der heil: Pfalzgräf: Genovefa, wie es derselben pp ergangen ist. Neuhaus. 8.; **non admittitur** [srov. anonyma 11/1841]
- 3/1820 Andre / K K / Zum Hosperus [sic, *Hesperus*]. Glossen über Ungarn; **non admittitur**
- 8/1820 Hesperus /: Zum:/ Kurze Uibersicht der Geschichte des k. k. Thierarzney Institutes zu Wien; **non admittitur**
- 9/1820 Hesperus; encyclopädische Zeitschrift /: Zu :/ o/: Unter= Vaterlandskunde. Ungarische Kammeralgüter. 2. Journalisten Streit; **non admittitur**

- 10/1820 Aufrufe /: Drey:/ an die Bewohner Oesterreichs, Steyermarks, Kärnthen und Krain -an die Bewohner Ungarns - an die Bewohner Böhmens u Mährens; **non admittitur**
- 12/1820 Hesperus; von Andre:/ zu:/ Artikel Staatswissenschaft: Übersicht der preußisch_. Finanzverwaltung entworfen i. J. 1802; **non admittitur**
- 12/1820 Lebensbeschreibung /: kurze:/ des am 15. Oktober 1820. zu Leipzig verstorbenen Fürsten Karl von Schwarzenberg k. k. österr_. Feldmarschall. Wien, 1821; **non admittitur**
- 1/1821 Leben des heiligen Johann von Nepomuk; **non admittitur**
- 3/1821 Hesperus: dazu: Notizen über die gegenwärtige provisorische Grundsteuer = Verfassung im Herzogthum Steuermark; **non admittitur**
- 4/1821 Schicksale /: Lehrreiche:/ der Barbara Ringelsam während ihrer 25. jährigen Dienstzeit in Wien, Linz, Gratz, Prag, u_ Brünn; **non admittitur**
- 6/1821 Hesperus. dazu: Oeffentliche Rechtspflege; **non admittitur**
- 6/1821 André /: C. C:/ zu den oekonomischen Neuigkeiten. Aufsatz: Cellische Nachrichten für Landwirthe im Königreich Hanover; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- 8/1821 Hesperus; /: Zum:/ N#o# 27. Krönungseid und Diplom in Ungarn - Wunderbare Heilung - Protestantische Universität; **non admittitur**
- 9/1821 Maria - Dei zu St. Klara in Znaim; **non admittitur**
- 11/1821 Abbildung v. Griechischen Patriarchen pp zur böhmischen Zeitung; **non admittitur**
- I/3/1822 Hesperus: Debatten und Berichtigungen über die Bildungsart der zusammenge kitteten pp. Steinarten; **non admittitur**
- I/2/1823 Kranz /: Der :/ der Stammbaum; **non admittitur** [*Der Kranz oder Erholungen für Geist und Herz*, Prag, Haase]
- II/4/1823 Erinnerungen /: Zu den :/ Inhalt: Liebe und Schicksal. Was wir bringen. - Ein scherz- und ernsthaftes Prognostikon an unser Publicum; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- I/6/1823 Smutek nad smutek, aneb tři smutně přjběhy. Trauer über Trauer, oder, drey traurige Begebenheiten; **non admittitur**
- I/7/1823 Reinold: Erinnerungen. a) Charaden, Logogriphe, Homonymen. b) Räthsel.; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/9/1823 Erinnerungen, dazu: Lueg, Adelsberg und Zirknitz; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/9/1823 Andre, ökonomische Neuigkeiten. N#o# 62.; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und*

Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume, Prag, Calve]

- I/10/1823 Rozmlauwanj /: Pratel'ske :/ dwauch Kragane, o Naboženstwj Evangelitskem a Papežskem. - Freundschaftliche Unterredung zweyer Landsleute über die evangelische und päpstliche Religion; **erga schedam**
= *Přatel'ske rozmlauwanj dwauch Kraganů O Naboženstwj Ewangelitskem a Papežskem k probuzenj w Papežstwu zustawagjčých a po prawe Známosti dychtjčých . Gakž take k vtwrzenj Ewangelitskych Křestianů wydane ktomu nektere Modlitby a Pjsničky přidane od Milownjka Gežjssoweho Krále Sweho*, [s. 1.] 1707
- I/11/1823 Pratel'ske rozmlauwanj dwauch kraganu o neboženstwj evangelitskem a Papežskem, deutsch: Freundschaftliche Unterredung zweyer Landsleute über die evangelische und päpstliche Religion; **damnatur**
= *Přatel'ske rozmlauwanj dwauch Kraganů O Naboženstwj Ewangelitskem a Papežskem k probuzenj w Papežstwu zustawagjčých a po prawe Známosti dychtjčých . Gakž take k vtwrzenj Ewangelitskych Křestianů wydane ktomu nektere Modlitby a Pjsničky přidane od Milownjka Gežjssoweho Krále Sweho*, [s. 1.] 1707
- I/1/1824 Rainolds Erinnerungen: Die Klosterkirche; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/1/1824 Mord und Lebensgeschichte /: Die schauerhafte und sehr merkwürdige :/ des dreifachen Mörders Joh. Masson in Prag; **non admittitur**
- I/4/1824 Woltmann /: Frau v :/ Der Kranz, eine Erhohlungsschrift. Dazu e. Wem ist zu glauben. f. Monumente. g. Bettelei; **non admittitur**
- II/7/1824 Beleuchtung der Schrift von Caroline v Woltmann: Spiegel der grossen Welt; **non admittitur**
- I/8/1824 Abriß /: Chronologischer :/ merkwürdiger Nachrichten der k. Kreisstadt, Jungbunzlau; **non admittitur**
- I/8/1824 Pjseň k. učtenj vlasti české Patrona sw. Jána Nepomuckého. Lied zum h. Johann v Nepomuk; **non admittitur**
- I/8/1824 O Mučedlnicich Pana. De feminis Martyribus Domini; **non admittitur**
- I/8/1824 Wykládatel /: Česko-německý :/ Latinské Gramatyky. Böhmisch-deutsches Erklärungsbuch der Lateinischen Sprachlehre; **non admittitur**
- I/8/1824 Knjžka /: Elementarnj :/ k. Neměckému ctenj. Elementarbüchlein zum Deutsch Lesen; **non admittitur**
- I/8/1824 Žalm: "Pomoc ma mně přicházy od Pána" Psalm, "Meine Hülfe kömmt von Gott."; **non admittitur**
- I/8/1824 Most Prazský. Die Prager Brücke; **non admittitur**
- II/8/1824 Lest /: Nepodarena :/ Die fehlgeschlagene List; **non admittitur**
- I/11/1824 Pjseň nowá ke cti a chwale neyswětégssj Panny Marye. 10 Strophen. Neuer Gesang zur Ehre und zum Lob der a. h. Jungfrau Maria; **non admittitur**
- I/12/1824 Ortel /: Práwnj :/ saudu poslednjho. Der Ausspruch des jüngsten Gerichtes; **non admittitur**

- I/12/1824 Žiwot swatého Wáclawa Weywodj Českého. Leben des h. Wenzeslaus, Herzogs v Böhmen; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň o oné zalostné cestě Gežjše, Marye, a Joseffa do Egypta z Nazarétu: Ach weliká Lasko Božj. Lied von jener beschwerlichen Reise Jesu, Mariens und Josephs von Nazaret nach Egypten; **non admittitur**
- I/1/1825 Patkuw /: Dwanácte :/ w kterýchž Pán Gežjš Krystus postite se ráčil. Zwölf Freitäge an welchen der H_ Jesus Christus fastete; **non admittitur**
- I/1/1825 Otče náš /: Swatý zlatý :/ Moc křozwaženi [sic], kterak Buh a matká pp. Der h. goldene Vater unser; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň w čas sauženj od zlych lidi: wsemohaucý věčny Bože pp. Lied zur Zeit wenn man von bösen Menschen verfolgt wird; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň /: Nowá :/ o patnácti tagných trápenj Krysta Pána: Rozvažugme pp. Neues Lied von den 15 geheimen Leiden Christi; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň o gednom mladency na gehožto swadbě Angel Rafael byl pp. Lied von einem Jüngling, auf dessen Hochzeit der Engel Raphael war pp.; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň /: Hystorycká :/ o mocnostech krjže swatého Benedykta, kterak se přihodilo w Portáku blíž Liknic, když tam čternáct čarodegnic schytali, genž za swe sle skutky k upalenj přišly. Historisches Lied von den Kräften des Kreuzes des h. Benedikt was sich ereignete zu Portak bei Lignitz, als man dort 14 Hexen ergriffen, und wegen ihrer Verbrechen verbrannt hat; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjsničky welmi pěkné a pobožné w nowe složené: Wjmt' ga geden stromeček - Budut' z wonneho kwjtj pp. Sehr schöne und fromme Gesänglein, von neuem verfaßt; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň /: pobožná :/ ke cti a chwále swaté Terezie: ach sláwo pp. Religiöser Gesang zur Ehre und zum Lobe der h. Theresia; **non admittitur**
- I/1/1825 Wzdechnutj /: Kratké :/ k Pánu Gežjši Krjstu. Kurze Seufzer zu dem Herrn Jesus Christus. Ein Gebeth; **non admittitur**
- I/1/1825 Modlitba: Gežjš Krystus opravdwý Syn Božj čisté Panny Marye usnula byla. Gebeth, mit den obigen Worten anfangend; **non admittitur**
- I/1/1825 Pjseň /: hystorycká :/ o gedné bohabogné panně, ktera swé pannenstwj Bohu zaslibila: Ach sláwo, sláwo nebeská pp. Ein geschichtliches Lied von einer gottesfürchtigen Jungfrau, welche das Gelübde der Keuschheit gemacht hat; **non admittitur**
- II/2/1825 Rozgjmánj a modlitbý pro swatý passigowy tyhoden. Betrachtungen und Gebethe für die h. Passionswoche; **non admittitur**
- II/2/1825 Chwalozpěw k Panně Maryi. Lobgesang zu der Jungfrau Maria; **non admittitur**
- II/2/1825 Tobiáš, Báseň epická we 12 zpěwjch. Tobias, episches Gedicht in 12 Gesängen; **non admittitur**
- II/2/1825 Po aučniku zla ráda. Truchlohra we 2 Gednánjch. Schlechter Rath, nach der That. Trauerspiel in 2 Akten; **non admittitur**
- II/2/1825 Neuigkeiten /: Ökonomische :/ 29 Quartseiten, nebst weiteren Anmerkungen in F#o#.; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift*]

für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume, Prag, Calve]

- II/3/1825 André: ökonomische Neuigkeiten. N#o# 312; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume, Prag, Calve*]
- II/3/1825 Korunka /: Nebeská :/ Die Himmelskrone. Gebethe; **non admittitur**
- II/3/1825 Serafka, zpjsek Utěssenj pro děwky měské. Angenehme Unterhaltungsschrift für Bürgerstöchter; **non admittitur**
- I/4/1825 Brand /: Der große :/ am 22#tn# Juni 1822 in Trebitsch; **non admittitur**
- I/5/1825 Brand /: Der große :/ am 22#tn# Juni 1822 in der mährischen Munizipalstadt Trebitsch; **non admittitur**
- I/5/1825 Chwalospěw o S. Jozefu; **non admittitur**
- I/5/1825 Pjseň /: Nowá :/ mladencům a Pa[nnám]: Čžernag se kopce pp.; **non admittitur**
- II/5/1825 Gebeth zum h. Johann v Nepomuk; **non admittitur**
- II/5/1825 Bildnisse /: Zum :/ welches das Grabmal des h. Johannes v Nepomuk darstellt; **non admittitur**
- II/5/1825 Pjseň /: Pobožná :/ k swat. Gýřj.; **non admittitur**
- II/5/1825 dtto [Pjseň] /: Pobožná :/ k swatý Lidmile; **non admittitur**
- II/5/1825 Wzdychnutj /: Kratké :/ k Panu Gežjssi Krýstu; **non admittitur**
- II/5/1825 Pjseň k. S. Jozefu; **non admittitur**
- II/5/1825 Pjsničky obecné, rozmlauwánj zarmaucené dusse s Pánem Gežjssem; **non admittitur**
- II/5/1825 Popis hlawnjho kralowského města Prahy; **non admittitur**
- II/6/1825 Výbor krásných Přjkladu a powčugjcyh powjdaček; **non admittitur**
- II/6/1825 Čwíčenj w třech hlawnjch Ctnostěch; **non admittitur**
- II/6/1825 Lieder /: Geistliche :/ N#o# 5. Matko swatohorska mě želeg, politug pp. N#o# 6. Postup pobožný křest'ane pp.; **non admittitur**
- I/7/1825 Abentheuer des Hofmeister's J C H, auf einer Reise in Deutschland im Jahr 1823 gesammelt. Eisenbg. 1825. Schone; **damnatur**
= *Abentheuer des Hofmeisters I. C. H. auf einer Reise in Deutschland im Jahr 1823 gesammelt. Nebst einer Sage von Wlasta, die Amazonen-Führerin in Böhmen im Jahre 735– 744, Eisenberg, Schöne 1825*
- II/7/1825 Pjseň "Mord ukrutný Pozastaw se každý Krestaň."; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Ponočnj"; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Swobodný staw."; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň k swaté Mařj Magdaleně "O hřjssnjku zarmaucený"; **non admittitur**
- II/7/1825 Pět radosti swatý Mařj Magdalený. Modlitba; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Paustewnik"; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Rozlaučenj s milenkau"; **non admittitur**

- II/7/1825 Pjseň "Prjběch, který se wskutku stal, Poslechněte wssichnj lide"; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Faleš"; **non admittitur**
- II/7/1825 Pjseň "Maudré předsewzeti"; **non admittitur**
- I/8/1825 Der wahre Deutsch-Böhme; **non admittitur**
- I/8/1825 Pjseň: "wspomeň sy má mila na ty slowa &c;"; **non admittitur**
- I/10/1825 Geburtsfeier /: Zu der 80ten Sr E. des Hoch- u Wohlgebornen H_{erz} Grafen Ph. Kinski &c: als Impromptu am Morgen des 20ten August 1825 in seinem eigenen englischen Hausgarten; **non admittitur**
- I/10/1825 Pjseň pobožná o zazračném obrazu swaté Anny w města Oppawy w Slezku: Slyšte pp. Andächtiges Lied von dem wunderthätigen Bilde der h. Anna pp.; **non admittitur**
- I/10/1825 Sklad pastyřský. Časopis nabožného obsahu. Djl prwnj. Zeitschrift religiösen Inhalts. 1er Thl.; **non admittitur**
- II/10/1825 Erinnerungen, dazu: Aurelia, Stiefmutter; so kam ich zu meiner Frau. Das Gartenfest. Drei Tage in Gitschin. Erinnerung an die Heldenthaten der Berner. Statistische Schilderung des Benedictiner-Klosters Braunau. Am Tage der Vermählungsfeier des Fürsten Kinsky. Gewissensfrage an die Opernsetzer. Am 1ten Mai 1825. Braut und Todtenfackel. An den Ofen im Frühling. Des Ofens Antwort.; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/10/1825 Pjseň /: Nowá /: pro Mladency a Panny "daleko a ssiroko"; **non admittitur**
- II/10/1825 Pjseň /: Nabožná /: k swaty Mařj Magdaleně. "O hrjssnjku zarmauceny"; **non admittitur**
- II/10/1825 dtto [Pjseň /: Nabožná /:] Mladencům a Pannám pro obweselenj mysle "Panimamo kde ge ma Naný."; **non admittitur**
- II/10/1825 Pojednanj /: Mrawné a zpráwne /: o čwičeni a wychowánj mladeže; **non admittitur**
- II/11/1825 Pjseň k Panně Maryi: Tisyckrat bud' pozdrawená Maria pp. Ein Lied zur Jungfrau Maria & Sei tausendmal begrüßt; **non admittitur**
- II/12/1825 Popsanj /: Kratké /: počatku a paměťjch obrazu Matky Bože w farnjm kostele w Wartin. Kurze Beschreibung vom Entstehen der Wallfahrt zum Bilde der Mutter Maria &c; **non admittitur**
- II/12/1825 Pjseň /: Nowá /: k Panu Gezissj wssem pobožnym Křestamun k horliwemu zpjwanj na swětlo wjdaná. Ein neues Lied zum Herrn Jesu, allen andächtigen Christen zur Verehrung &c; **non admittitur**
- II/12/1825 Pjseň /: Nowá /: o zarmutku nesst'assného wdanj: Ach ga nesst'assna w tom swětu: Lied /: Neues /: von den traurigen Folgen unglücklicher Ehen; **non admittitur**
- II/12/1825 Pjseň /: Nowá /: Mladencum a Pannám k weystrahe newěrnostj na blizce za městem tam spatřiss hrob. &c Lied /: Neues /: den Jünglingen und Jungfrauen zur Warnung &c; **non admittitur** [srov. anonyma I/6/1826]
- II/12/1825 Modlitby /: Wiborné /: La[u]čící se s Rodickau Boží Pannau Maryj. Gebete /: Auserlesene /: zur Beurlaubung mit der Mutter Gottes; **non admittitur**

- II/12/1825 Nařek mladence pro swogj milenku nowj spiew. Die Klage des Jünglings um seine Geliebte; **non admittitur**
- II/12/1825 Sspás /: Pěkny :/ aneb cesta do Uher &c: Schöner Spaß, oder der Weg nach Ungarn; **non admittitur**
- I/1/1826 Zákon /: Nowý :/ Pana y Spasytele nasseho G. Krysta. &c W Berlňě 1824; **damnatur**
= *Nowý Zákon Pána y Spasytele nasseho Gežjsse Krysta ke Cti Boha w Trogicy Sw. gediného y k spasytedlnému Wzdělanj Cýrkwe Páně České Ewangelické znowu wydany, Berlín, s. n. 1824*
- I/3/1826 Jalkut Reübéni, Sammlung des Ruben. Prag 1659; **damnatur**
- I/6/1826 Pjseň nowá. 1826. 10 Strophen. "Ach přenesstássny ten mug žiwot"; **non admittitur**
- I/6/1826 dtto [Pjseň nowá]. 1826. 12 Strophen. "Garó pře krasně se otwjra."; **non admittitur**
- I/6/1826 dtto [Pjseň nowá]. 1826. 6 Strophen. "Wčera byl wečer gasny"; **non admittitur**
- I/6/1826 dtto [Pjseň nowá]. 1826. 10 Strophen. "Žadný newy, co mi boly &c"; **non admittitur**
- I/6/1826 dtto [Pjseň nowá]. 22 Strophen. "Nabljzen za městem tam spatřjs krjž."; **non admittitur** [srov. anonyma II/12/1825]
- II/7/1826 Berthold und Hippolyte, oder die durch Schiffbruch auf wunderbare Art glücklich gewordenen Reisenden. Znaim; **non admittitur**
- II/7/1826 Loblied der allerseligsten Jungfrau Maria in 10 Strophen. Deutsch und böhmisch. "Erfreun wir uns alle heute"; **non admittitur**
- II/7/1826 Zwei schöne Historien: 1. Von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stilfried. 2. Von dessen leibeigenem Sohne Brunzwick; **non admittitur** [srov. *Zwey schöne Historien. Die Erste, Von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stillfried. Die Zweyte, Von dessen leibeigenen Sohn Brunzwick, welcher ebenfalls Fürst und Ritter aus Böhmen war, s. 1., 1807; dále anonyma 1832 a 1835]*
- II/7/1826 Powésti vlastenske zminulých času. 1826. Vaterländische Sagen der Vorzeit; **non admittitur**
- II/8/1826 Pöna. Höchstmerkwürdige Begebenheit mit einem jungen Frauenzimmer genannt Pöna. Znaim 1826; **non admittitur**
- II/10/1826 Rozgjmánj té otázky: "Co gá mám činiťi, abych spasen byl?" W Berlňě 1823 Späthen. Betrachtung der Frage: "Was soll ich thun um selig zu werden?" &c; **damnatur**
= *Rozgjmánj té otázky: "Co gá mám činiťi, abych spasen byl?" : odpovědi na nj: "Wěř w Pána Gežjsse Krysta, a budeš spasen ty y dům twůg", Berlín, Gednota wydawatelů wzdělawatedlných spisů w Pruských kraginách 1823*
- II/12/1826 Bocksprünge, oder Possen über Possen, Schwänke, Schnurren, Anekdoten und lustige Einfälle, aus der hinterlassenen Handschrift des Küsters von Quarlequitsch. 2 Auf_ Prag; **non admittitur ad reimprimandum** [srov. *Hundert*

lustige Bocksprünge, oder, Possen über Possen: nachgetischt in einem Aufsätze mit Schwänken, Schnacken, Kniffen und pudelnärrischen Streichen, Prag, Johann Buchler 1801]

- II/12/1826 Historien / Zwei schöne :/ 1. von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stilfried. 2. Von dessen leibeigenen Sohn Bruntzwick &c.; **non admittitur** [[srov. *Zwey schöne Historien. Die Erste, Von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stilfried. Die Zweyte, Von dessen leibeigenen Sohn Brunzwick, welcher ebenfalls Fürst und Ritter aus Böhmen war*, s. 1., 1807; dále anonyma 1826, 1832 a 1835]
- I/1/1827 Rübezahl, oder der Berggeist im Riesengebirge. Znaim; **non admittitur** [srov. anonyma 1817]
- I/1/1827 Sammlung / Vollständige / aller Verordnungen u Generalien für sämtliche Zünfte und Innungen in allen k. k. Erbländen. 1 Bd. 3 Aufl_. Brünn; **non admittitur**
- I/2/1827 Beleuchtung des in Prag, 1826, bei Scholl u Landau erschienenen Igereth Ellassaph; **non admittitur**
[srov. Aaron Chorin: *Igereth Ellassaph oder Sendschreiben eines afrikanischen Rabbi an seinen Collegien in Europa*, Prag, Scholl – Landau, 1826]
- I/2/1827 Erzählungen an meine Tochter. Leitmeritz 1827. 1 Bdch.; **non admittitur**
- I/2/1827 Fabeln nach Aesops u Lessings Weise. Leitmeritz; **non admittitur**
- I/2/1827 Robinson / Der neue :/ Seefahrten und Schicksale eines Deutschen. Eine angenehme u belehrende Erzählung. Znaim 1827; **non admittitur**
- II/2/1827 Geschichte / Wahre / eines ruchlosen Frauenzimmers, oder: die Vater-Mutter- Gatten- und Kindesmörderin. Znaim; **non admittitur**
- II/5/1827 Warnung / Die apostolische :/ des Pastors Schmalz am Reformationsfeste 1825 &c Nebst Bemerkungen eines katholischen Geistlichen aus Böhmen; **non admittitur**
- II/1/1828 Piseň welmi truhlowá [sic], od gednem Zastřelenem. 19. Strophen. Lied von einem Erschossenen. 827; **non admittitur**
- I/4/1828 Katechismus :/ Kleiner :/ der christ-katholischen Religion. Leitmeritz. 827; **non admittitur**
- I/4/1828 Gedanken :/ Freimüthige :/ über Marienbad in Böhmen. Im Sommer 827. Von einem Kurgaste daselbst. Germanien. 828; **damnatur** [výtisk neidentifikován]
- I/4/1828 Stara ze Skali; Romanticka hra w gednom gednánj :/ Die alte vom Felsen. Romantisches Dramolet in 1. Akt. 827; **non admittitur**
- I/4/1828 Piseň, Člowěcé [sic] předlož sy swogj bytnosti p_. Gesang in 9. Strophen 827; **non admittitur**
- I/5/1828 Nauka ewangielii Chrystusowey dla dziatek skól ewangielickich na wsi na zrzadzenie wyžbych urzedow. W Cieřbynie. 827. :/ Lehre des Evangeli[um]s Christi für die Kinder der evang. Dorfschulen p_ Teschen; **non admittitur**
- II/5/1828 Pjseň :/ Nowá :/, o stawu manželském :/ Šlyssel sem slawiczka ljbezne zpiwat p_. Neues Lied vom Ehestande; **non admittitur**
- II/7/1828 Fastenlieder (Drei schöne) 1. Wie wird doch mein Jesus p_. 2. Trägst kein Mitleiden p_. 3. Ach theures Christenherz p_. Prag. 828; **non admittitur**

- II/7/1828 Gebet zur seligsten Jungfrau und Mutter Gottes Maria. Prag. 828; **non admittitur**
- II/7/1828 Gebet zur seligsten Mutter Gottes Maria, verehrt in der Königshofer-Kirche Prag. 828. Deutsch und böhmisch; **non admittitur**
- II/7/1828 Cantilena k swatému Janu Nepomuckému 828. /: Kde gsy lasko má p_ :/ (: Gesang zum heil. Johann v. Nepomuk. :); **non admittitur**
- I/8/1828 Spaziergang /: Der :/ zum Strohsakfeste in Bubenetz im Jahr 828. Prag; **non admittitur**
- I/9/1828 Otče naš w pjsěň vwedenj k mssi swaté pro djtky sskolnj /: Das Vaterunser als Meßgesang :/; **non admittitur**
- II/9/1828 Mordgeschichte /: Große :/ welche sich zu Engelsberg in Schlesien durch einen Müller zugetragen hat p_ 15 S.; **non admittitur**
- I/11/1828 Mordgeschichte /: Große :/ welche sich zu Engelsberg in Schlesien e_ zugetragen; **non admittitur**
- II/6/1829 Ursprung des Marienbildes zu Mariaschein; **non admittitur**
- I/9/1829 Ziwota vtrpenj sw. Pannj Markety. 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Duchowe / Sklalnj / Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Snař / Welký :/ Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Pjsěň / Pobožna / k. p. Gežjssi. Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Pjsěň / Nabozna / k. Panné Maryi. Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Panj / Neznámá /. Příběh Turecky. Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Pjsěň k. sw. Waclawu. Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Kreycj / Výborný / z Pekyngu. Czaslau 829; **non admittitur**
- I/9/1829 Lieder / Böhmische / zum heil. Joh. v. Nep. | 1. Ey s welkau rychlostj ect_. | 2. Sem, sem pogdte ect_. | 3. O Srdce me swaty Jene ect_. | 4. Ktobě mug Otce ect_. | 5. Kam gdeš Jene ect_. | 6. Poslechněte Křestané ect_. | 7. Kde gste srdce zatwřelé ect_. | 8. Tisjkrát bud pozdrawený ect_. | 9. Horliwá Pjsěň k. sw. Wáclawu. | 10. [Horliwá Pjsěň] k. sw. Kateřině. | 11. [Horliwá Pjsěň] k. Panné Maryi. | 12. [Horliwá Pjsěň] [k. Panné Maryi.] Budiž pozdrawená Matko. ect_. | 13. [Horliwá Pjsěň] [k. Panné Maryi.] Dobry den winssugem ect_. | 14. [Horliwá Pjsěň] [k. Panné Maryi.] Kde gsý potěssenj ect_. | 15. [Horliwá Pjsěň] k sw. Křži. Tisjkrát bud pozd. ect_. | 16. [Horliwá Pjsěň] k. Pánnu Gežjssi. Měla sem Béránka ect_. | 17. [Horliwá Pjsěň] [k. Pánnu Gežjssi.] Sem dcero Sýonska ect_. | 18. [Horliwá Pjsěň] [k. Pánnu Gežjssi.] Když wmysslenj vsmrcenj ect_. | 19. [Horliwá Pjsěň] [k. Pánnu Gežjssi.] O Srdce kamené ect_. | 20. [Horliwá Pjsěň] [k. Pánnu Gežjssi.] Maria pod křžem stála ect_. | 21. Pobožna Pjsěň o vmucenj Panně. | 22. [Pobožna Pjsěň] k. Pánnu Gežjssi Křystu. | 23. [Pobožna Pjsěň] k. sw. Anně. Budiž pozdrawená ect_. | 24. [Pobožna Pjsěň] [k. sw. Anně.] Ga gsem sy wywolil ect.; **non admittitur**
- II/10/1829 Arien / 4 schöne neue :/ 1. "O so willst du mich verlassen" ect_. 2. "So oft ich meine Tobakspfeife" ect_. 3. "Kommt Mädchen zum Tanze ect_. 4. "Wem je eine Weib ins Auge lacht" ect_. Prag. 829; **non admittitur**
- II/10/1829 Pjsěň / Nowá / Mládencum a Pánnám. Prag 829 "Tluču, tluču"; **non admittitur**

- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá / Mládencum a Pánnám]. Prag 1829 "Dwanacte pánnen vsnulo" ect; **non admittitur**
- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá / Mládencum a Pánnám]. Prag 1829 "Přesty puste lesj" ect; **non admittitur**
- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá / Mládencum a Pánnám]. "Ach ga nésstasnj" ect_; **non admittitur**
- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá /] pohřebnj. Prag 829 "Eyhle tenkrát gsem dokonal" ect_; **non admittitur**
- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá /] o mladem zahradnikowe "Krásne děwčatko" ect_; **non admittitur**
- II/10/1829 dtto [Pjsěn / Nowá /] Mládencum a Pánnám. "Měl gsem ga Nanjnku" ect_; **non admittitur**
- II/10/1829 Nařek Mladencu pro swogj Milenku Prag. 829 "Panj mámo kde ge má Nanjnka" ect_; **non admittitur**
- II/11/1829 Etwas für Alle. Neujahrsgeschenk f. 830. Prag.; **non admittitur**
- II/12/1829 Bemerkungen auf einer Reise durch Schlesien, Böhmen ect. Gumbinnen. 829; **damnatur**
= *Bemerkungen auf einer Reise durch Schlesien, Böhmen und einen Theil von Oestreich nach Salzburg. Von einem Ostpreussen, Königsberg – Gumbinnen, Bornträger – Krauseneck, 1829*
- II/3/1830 Wypsanj / Wěrné a auplné / žiwota a smrti Sw. Waclawa. Prag. 829; **non admittitur**
- II/4/1830 Pjseň /: Nowá :/ pro wybjačné mladence. "Poslysste mladency zas něco nowého &c. &c". Neue Aufl. 1830; **non admittitur ad reimprimandum**
- II/4/1830 Pjsně :/ wesely :/ 1. Fidlowaczka bed. "Co pak to má znamenát &c. &c. | 2. Společnj zpěw o weselce w Lubenci gináč: Podskanska nemecky: Strohsak. "Gak se tak sladce wssecko směge &c. &c. Prag. 1830; **non admittitur**
- II/4/1830 Pjseň /: Nowá :/ od lásky skormauceného Mladence "Ach běda mně straponemu &c. &c." 8 Strophen. 830; **non admittitur**
- II/4/1830 Pjseň /: Truchliwá :/ o gednom Zamilowaným, který po smrti swé milé - gi zhrobu výkopal &c: "Rozvažte sý Křest'ane, co láska zpusobj &c &c" Neue Aufl.; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/5/1830 Ehre. /: Zur :/ der Mutter Gottes Maria. 7 Strophen. Prag, 1830. Gesang; **non admittitur**
- I/5/1830 Arma=Franz. Böhmische Familie. Explication des Wapens. pp.; **non admittitur**
- I/6/1830 Pjseň k sw. Janu Nepomuckému. "Kde gsy moge Lásko &c. Neue Aufl. Prag 1830; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/6/1830 Pjseň /: Nabožna :/ k sw. Janu Nepomuckemu: wssem w darem &c. &c. "Sem sem syrotkowé" &c. Neue Aufl. Prag. 1830; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/6/1830 Pjseň /: Nowa :/ k sw. Janu z Nepomuku. "K tobě mug otče přicházym" dl_. Neue Aufl. Prag. 1830; **non admittitur**

- I/8/1830 Pjseň pobožna o vmučenj Pána Gežisse Krysta. Prag, 1830. "Wždjcky mně na mysli ležj" [&c]; **non admittitur**
- I/8/1830 Rainold. /: K. E. :/ Erinnerungen. Fortsetzg "Curiositäten in Böhmen" 1830; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten : verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- I/8/1830 Pjseň "Rozlaučenj bolestné pána Gežisse s Maryj pannau. Prag, 1830. "Když Gežiš třidcet letá" &c; **non admittitur**
- I/8/1830 Piesň o Swiętym Janie Nepomucynie: | 1.) Swiętym Janie Nepomucki &c | 2.) Witay Janie z Bolesława &c | 3.) Na honor ludzki złożony &c. | 4.) Ciebie chwalemy wieknisty Panie &c.; **non admittitur**
- I/9/1830 Reitenberger; /: C :/ gewesener Abt des Stiftes Tepl. /: Porträt :/; **non admittitur** [litografie/mědiryt]
- I/9/1830 Pjseň k pannie Maryi zu wiprosseny aurodi zemnie o božske požehnani. 1830. "Oslawugmě hospodina. Boha nawýsosti &c"; **non admittitur**
- I/9/1830 Podiekowanj panu Bohu za přigatau Aurodu zemnie. "Podiekugme panu Bohu za dobrodinj geho &c"; **non admittitur**
- I/10/1830 André /: Zu C :/ Oekonom. Neuigkeiten. 1830: Politische Verhältnisse "Kurze Uebersicht über die verschied. Gesichtspunkte aus welchen die Frage: - Ob die Verwandlung der Natural=Zehenten in eine fixe Abgabe nützlich, wünschenswerth, o /: wie solche ausführbar sey? - zu betrachten seyn d[u]rfte"; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume, Prag, Calve*]
- 4/1831 Scenen (Zwei) a. d. Hussiten-Kriegen. Mit französ. Unterschriften in Versen. N#o# 6. 13; **non admittitur** [mědiryt / litografie]
- II/7/1831 Znamenj wěrné lásky. "Ga mám děwčátko p_" (Ein böhm. Lied.); **non admittitur**
- II/5/1832 Bemerkungen üb. d. Cholera zur unentgeldlichen Vertheilung in Eger; **non admittitur**
- I/6/1832 Bericht über den Gebrauch und die Wirkungen des Melissengeistes der ehemaligen Karmeliter zu Prag; **non admittitur**
- II/6/1832 Modlitba za Mocenaře. "O predustogne Welebnost, Trogice" etc.; **non admittitur**
- II/6/1832 Pjsen nowa z pisma swateho witazena na cesta Slowu neyswegtegssy Trogizi Bozy etc. Lied u Gebet zur allerheiligsten Dreifaltigkeit; **non admittitur**
- II/6/1832 Modlitba přý oběty Msse swate k. Bohu etc. "Pozehnany Otce, přítomny namestek k. Syna tweho."; **non admittitur**
- II/6/1832 Pjsen o Původu zalozenj Kaple dreweny leta Pane 1555. Lied zur allerheiligsten Dreifaltigkeit; **non admittitur**
- II/6/1832 Chwalozpew kuctenj Kralowny Trogy swate risse Marye Panny; **non admittitur**
- I/7/1832 Historien (Zwei schöne) 1. Von einem mächtigen Fürsten u Ritter aus Böhmen genannt Stillfried. 2. Von dessen leibeignem Sohn Bruntzwig; **non**

admittitur [srov. *Zwey schöne Historien. Die Erste, Von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stillfried. Die Zweyte, Von dessen leibeigenen Sohn Brunzwik, welcher ebenfalls Fürst und Ritter aus Böhmen war*, s. 1., 1807; dále anonyma 1826, 1826 a 1835]

- II/7/1832 Pani (Bjla) w Jindřichowem Hradcy. Wiprawoani z 15 století. Wydane w. Praze 1798 etc.; **non admittitur** [ad reimprimandum]
- I/8/1832 Oda naprzyceie J. W. Pana Franziszka Pistek, Biskupa Tarnowskiego; **non admittitur**
- II/8/1832 Jagdgesetze / Die alten u neuen / Böhmens; **non admittitur**
- II/8/1832 Pobožnost spasytedlna pro gednoho K[a]zdyho Prawiwe[r]y cyho Krestana Putugjcyho etc. etc.; **non admittitur**
- II/8/1832 Pjsen / Nowa /. "Copat [sic] to ge zé umilostj. Slowicko."; **non admittitur**
- II/8/1832 dtto [Pjsen / Nowa /]. "Ktmawe nocy když; **non admittitur**
- II/8/1832 Chwalo=zpěw ke cti a chwala Marye Panne Kuttnohorske; **non admittitur**
- II/9/1832 Geheimniß / Das entdeckte / der Zahlenlotterie. Prag. Haase; **non admittitur**
- II/10/1832 Pjsen cili ko Bohu a Maryi Panne za obdezenj [sic] "Oslawegme Hospodina, Bohane etc.; **non admittitur**
- II/10/1832 Pjsen Nabozna o nedeli Panne gak ma byt Bohu "Rozgimeyme o krestane"; **non admittitur**
- II/12/1832 Rainold / Zu K. E / Erinnerungen der Wünsche Erfüllung. 832; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/12/1832 Winterabende. Eine Sammlung interessanter u merkwürdiger Erzählungen etc. Prag; **non admittitur**
- II/12/1832 Wallfahrt / Andächtige / zu dem wunderthätigen Gnadenbilde Mariæ auf dem heil_ Berge in Böhmen; **non admittitur**
- II/12/1832 Modlitby / pa[u]tmicke [sic] / k. swatemu obrazu Panny Marye. Neuhaus; **non admittitur**
- I/3/1833 Modlitba /: nábožna :/ k neyswě tegšsj Trogjce swaté. "Budiž pozdrawena o neyswětegšsj Trogjce swaté & _; **non admittitur**
- I/3/1833 Pjseň za Mrtwe k Bohu Otčý přý Mssý swaté; **non admittitur**
- I/3/1833 dtto [Pjseň] k Maryi Pánně w čas moru o nozlicných Nemocý; **non admittitur**
- I/3/1833 Pjseň /: nowá :/ ku Christu Panu &; **non admittitur**
- I/3/1833 dtto [Pjseň /: nowá :/] na přjklad Mladencum a pannám i rodicum; **non admittitur**
- I/3/1833 dtto [Pjseň] /: nowá :/ Rozgimánj dobrotu Welebnosti Božj; **non admittitur**
- II/3/1833 Geschichte (Eine höchst merkwürdige) von einem armen Tagelöhnermädchen, welches 5 lebend. Kinder geboren hat. Znaim. 833; **non admittitur**
- I/5/1833 Rainold's Erinnerung. 13#t_# Bd. Oder II Folge 1#t_# Bd. (a.) Kuriositäten in Böhmen. b.) Anekdoten.); **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige*

Gegenstände und Begebenheiten : verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton]

- II/6/1833 Geschichte (Eine höchst merkwürdige) von einem armen Tagelöhnermädchen, das 5 lebendige Kinder geboren p nebst 2 Liedern. Znaim bei Hoffmann; **non admittitur**
- I/8/1833 Mjchiach - o. Wiederlegung des von den Rabbinen unter den Israeliten eingeführten XII Glaubensartikels Prag, Erzbischöfl_ Buchdruckerey; **non admittitur**
- I/8/1833 Pjseň k. swate Anne: Ey z welikau pobožnosti. Prag, Joh. Geržabek; **non admittitur**
- I/8/1833 Pjseň pro Mládency a Pánny. Poslechnéte me mladency pany, zwlasst ktery ste laskau naučennj et. et.; **non admittitur**
- II/10/1833 Erinnerungen /: Für Rainalds :/ Das allg. Krankenhaus 7. S. 4#o#; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten : verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton]*
- I/1/1834 Rainold /: K. E. :/ Erinnerungen, ein Beitrag. Philos; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten : verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton]*
- II/2/1834 Rainold /: K. E. :/ Zu Rainolds Erinnerungen 2. B. 2. Folge; enthaltend die Novelle: Der Kurfürst v. Bremen; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten : verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton]*
- I/5/1834 Pisen wanočzny. Sem sem detatko do koljbčičky. Prag Pospjssel; **non admittitur**
- I/7/1834 Panorama des Universums /: f. das :/ Fried. Wilhelm 3. König v. Preussen; **non admittitur**
- I/8/1834 Pjsen /: 3 :/ k panne Maryi 1. Wesel se nebes kralowna Maria. Plesey sweta [sic] Cysarowno Alleluja 20 Str. 2. Wesel se et_. 12. Str. 3. Poslauchey [t]e pahrbkowe lesy a doliny. 23 Str.; **non admittitur**
- II/8/1834 Gesangbuch /: Geistliches :/ in rýthmischer Auflage. Karlsbad; **non admittitur**
- II/8/1834 Pišeň /: Truchliwa :/ o spačhana. Wražďě Kateřiny Bričhta. Volkslied über die Hinrichtung der Katharina Brichta 20. Str. Poslisste Manželowe přesmutne nowiny p_; **non admittitur**
- II/8/1834 Piseň nowá. Lamentace Mládence 10. Str. Géden den byl tak překrasny p_ Prag; **non admittitur**
- I/10/1834 Modlitba /: Horliwa :/ za dusse w cistčy [sic] "Neymilosrdněgssj Otče nebesky p_; **non admittitur**
- I/11/1834 Nařek zatračjncu. "Zde w mukach hrozných. 10 Strophen; **non admittitur**
- I/11/1834 Odpustkové /: Wzdy trwagjcj. :/ bratrstwa srdce Pana Gežisse; **non admittitur**
- I/11/1834 Marnost, čili powybuženj k pokánj. "Ten to swět gest plny radosty." 6. Strophen; **non admittitur**

- II/1/1835 Modlyba [sic] Gá tě zařikawam u Boha a při swatem Ewangelium p_; **non admittitur**
- II/5/1835 Piseń "Plačte semnau wytworowé, nařikeg semnau swěte". p_; **non admittitur**
- I/8/1835 Pjseń Ein weltliches Lied. A ty překrasne Garo libezne wsse se zelena etc; **non admittitur**
- I/8/1835 Statuten der Hagelschäden Versicherungs Gesellschaft für Deutschland. Verbesserte Auflage für Böhmen; **non admittitur**
- II/8/1835 Putowanj / Nábožné / k Swaté "Hoře o bolostne laučenj od Panny Márye Swato horské; **non admittitur**
- II/8/1835 Pjsen o newinne Panneńci. 18 vierzeilige Strophen. "Zjla gest gedna Paneńka[_]; **non admittitur**
- I/9/1835 Würdigung / Theoretische / der neu entdeckten Mineralquelle zu Bochotin bei Pilsen; **non admittitur**
- II/9/1835 Historien /: Zwei schöne /: Die Erste: Von einem mächtigen Fürsten u. Ritter aus Böhmen, genannt Stillfried. Die Zweite: Von dessen leibeigenem Sohne Bruntritt [sic!], welcher ebenfalls Fürst u. Ritter aus Böhmen war; **non admittitur** [srov. *Zwey schöne Historien. Die Erste, Von einem mächtigen Fürsten und Ritter aus Böhmen, genannt Stillfried. Die Zweyte, Von dessen leibeigenen Sohn Brunzwik, welcher ebenfalls Fürst und Ritter aus Böhmen war*, s. 1., 1807; dále anonyma 1826, 1826 a 1832]
- I/2/1836 Geschichte / Merkwürdige / Kroks ersten Fürsten Böhmens u. seiner Tochter Libussa. Eine Sage aus Böhmens Vorzeit; **non admittitur**
- II/2/1836 Pes /: kammeny :/ na Minikradi. Rytjřka [sic] powjdka z prwočasu; **non admittitur**
- II/2/1836 Reč / masopustnj :/ k nowomodnjm taněcnicým. Pro wyraženi při wečernjch schužkach; **non admittitur**
- I/9/1836 Pürglitz / Das Schloß / in Böhmen / Für d. Erzähler v Zellenka; **non admittitur** [*Der Erzähler. Eine Auswahl anziehender Erzählungen, Novellen, Märchen, Schilderungen merkwürdiger Begebenheiten und Gegenstände, See-, Kriegs- und Reiseabenteuer, Züge aus dem Leben berühmter Personen, Anekdoten, Wort- und Witzspiele u.s.w.*, Wien, A. Benko]
- I/10/1836 Frau / Die weiße / in Neuhaus. Geistesgeschichte a. d. 15ten Jahrhundert; **non admittitur**
- II/12/1836 Museum / böhmisches :/ Beitrag. Enthält: Maximilianske wěže a gimn opewněnj tabor u Lince; **non admittitur** [*Časopis Českého Museum, Praha*]
- I/5/1837 Geschichte der Agnes von Bernauer, welche den 12. Oktbr 1434 von der Brücke in Straubing in die Donau gestürzt worden ist. Für empfindsame Seelen geschildert. Znaim bei Martin Hoffmann. 8.; **non admittitur**
- I/9/1837 Modlitba / Horliwa / w neybolestnėgssich hodinach na dřewě Křižj umjragjcyemu wykupiteli nassemu panu Gezissi Krystu; **non admittitur**
- I/9/1837 Pjseń nowa o prawdė "O gak sstasnj a přesstasnj et_.; **non admittitur**

- I/9/1837 Lutherán /: katolický) nebo makawny dukaz ze spisu a knih Lutherowych že možno Lutheranowi prawau Rimskau katolickau wjru přimauti et_ ; **non admittitur**
- II/9/1837 Modlitba / Horliwa / w neybolestnĕgssjch hodinach na dřewě Křižj umjragjcy mu wykupiteli nassemu panu Gejzssi Krystu "Ty nas neylaskawĕgssj. et_ ; **non admittitur**
- I/11/1837 Herzensandacht /: Marianische :/ Znaim; **non admittitur**
- I/1/1838 Pjsen k swatemu Antoniemu Paduanskemu; **non admittitur**
- I/1/1838 Pjseň nabožna a wolanj k Panu Gezisse; **non admittitur**
- I/1/1838 Pjseň o překorskem umučenj Pana Gejzsse; **non admittitur**
- I/3/1838 Pieśń o Świętym Nepomucynie "Szożęśliwe Czechy co wydali Jana"; **non admittitur**
- II/7/1838 Lieder / Zwei / zum h. Johann v Nepomuk; **non admittitur**
- I/9/1838 Ambassade /: Eine :/ nach der Turkey /: Für den Novellisten :/; **non admittitur**
- II/9/1838 Die Judenschaft in den deutschen, böhmischen und galizischen Provinzen in Beziehung auf den Besitz unbeweglicher Güter; **non admittitur**
- I/10/1838 Priesnitzens Kaltwasser-Cur und Kranke. Sowohl in der Gegenwart als auch aus den frühern und frühesten Jahren der Anstalt beobachtet von einem Ungarischen Grenzphysicus; **non admittitur**
- I/1/1839 Grundbuchsgebühren / Die / im Lande Böhmen und Mähren bei Municipal-Schutzunterthänigen Städten so wie Obrigkeiten / einger. für das Archiv f Civil-Justizpflege; **non admittitur** [*Archiv für Civil-Justizpflege, politische und kameralistische Amtsverwaltung in den deutschen, böhmischen, galizischen und ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates*]
- II/1/1839 Kollár / Jan / Portrait. Nakł A Rościszewskiego. G Döbler ryt: **non admittitur** [mědiryt]
- II/7/1839 Hystorye o Hraběť Gindřjchowi a sstastném synu geho; **non admittitur**
- II/7/1839 Nauze wssech ctnostj nepřitel aneb: smutný příběh gistého bečwaře w čas welke drahoty; **non admittitur**
- II/7/1839 Paný /: Neznama / příběh turecký, aneb: mnohé nesstěsti tahne za sebau dobrý konec; **non admittitur**
- I/8/1839 Ctnost /: Zwiťezugicý / aneb příběh Re[p]syny z wychodnieh [sic] kragin; **non admittitur**
- II/3/1840 Der Wettlauf mit dem Teufel. Böhmische Localsage; **non admittitur**
- I/6/1840 Běh s certem o zaklad o cemz se powidá w gistém mjstě w cěchách; **non admittitur**
- I/9/1840 Hals-Zierde / Königliche / einer Gott liebenden Seele. Ein Gebethbuch sammt Abbildungen in Holzschnitten. Znaim. Mart. Hofmann; **non admittitur**
- I/9/1840 Erinnerungen - I Die vierte Säkularfeier der Erfindung der Buchdruckerkunst. II. Gutenbergsfest in Leipzig; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- I/12/1840 Gurkenball / der / in Saaz, f. d. allgem. Saazer-Anzeiger; **non admittitur**

- I/12/1840 Sprachlehre / Große deutsch-böhmische ./; **non admittitur**
- I/12/1840 Lucydař, to gest kratka wypsánj o pokatku [sic] a stwořenj wssech wěcy Lucidar, d. i. eine kurze Beschreibung vom Anfange und der Erschaffung aller Dinge. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Kalendař / Stoletý / to gest duměnj hwezdarske / Der hundertjährige Kalender. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Historye Cratochwjlna o gednom seldském Pacholku. / Kurzweilige Geschichte von einem Bauernknechte. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Kronýka o Apollonowi, králi Tyrskem, a gehu welmi Diwných přjhodach. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Rozmlauwány dwauch mladých žen w přjcině dobrého manželstwa gmenem Hatý a Barborý / Unterredung zweyer junger Weiber Agathe und Barbara v. d. guten Ehe. Neue Aufl.; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Pranostyka / Seldska / aneb Knjžka o powěťřj a sprawě / Die Bauern-Witterungskunde. / Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Mudrcych / Kratochwilna Cronyka o sedmi / Kurzweilige Geschichte von den 7 Weisen. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Planetař aneb wyswětlenj nebeskych znamenj a přirozenosti. Die Sterndeuter oder Erklärung der himmlischen Zeichen und Eigenthümlichkeiten. Neue Auflage; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/12/1840 Prsten / Zlatý / Hystorye. Geschichte von dem goldenen Ringe; **non admittitur**
- II/8/1841 Rozwrzkowé nowych kázanj na wssceký neděle na slawnosti a swatky; **non admittitur**
- II/8/1841 Cesta./. Swato - Cellenska./. Gebetbuch; **non admittitur**
- II/10/1841 Blumenbüchlein./. Johannisches./. aus dem Morgengärtlein oder kurze Andachtsübungen zu dem heil. Johann von Nepomuk; **non admittitur**
- I/11/1841 Zrnka /: Zlata /: obětowane lidu ceskemu; **non admittitur**
- I/11/1841 Genowefa./. Historycke wypsany./. Hraběňky z Brabantu; **non admittitur** [srov. anonyma 1819]
- I/11/1841 Chwalospěw a prosbý k Maryi Panně a swatym Patronum: "Maryansti ctjtelowe, pogdte semnau spiwati"; **non admittitur**
- II/1/1843 Neuigkeiten /. Ökonomische./ Pferdeadel v. Atlas; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume, Prag, Calve*]
- I/2/1843 Chwalozpwk [sic] k panně Maryi: "Eyhle chudy žebraček gde ktobě [sic] matko Paně" etc. /. Lobgesang zur Jungfrau Maria: " Sieh ein armer Bettler kommt zu dir etc."./; **non admittitur**
- I/3/1843 Darstellung der großen Hungersnoth der Bewohner des böhm. Erzgebirges im J. 1843; **non admittitur**

- II/6/1843 Bohemia /. Für die./ Das Festbild o. der gefundene Apis. Eine Karnevalsscene v. 1843 /. Prager Verzeichniß./; **non admittitur**
- II/6/1843 List Jana Zižký a zřizenj wogenské okolo roka 1423. od něho samého sepsané; **non admittitur ad reimprimandum** /. do./ [/. Prager Verz./]
- II/6/1843 Pjsen k panu Gežjssi "Podte sem dusše křestansky chwategte s pobožnosti" p. /. Prager Verz./; **non admittitur**
- I/8/1843 Gesänge /. Die gebräuchlichsten./ für die fromme Jugend zum öff. Kirchengebrauche u. häusl. Andacht. Neue Aufl. /. Prag. Verz./; **non admittitur ad reimprimandum**
- I/8/1843 Prawidla ziwéko [sic] ruzence /. Prag. Vz./; **non admittitur**
- I/10/1843 Erinnerungen /. Für die./ Heft 26. Daniel O'Connell u. die Irländer; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- II/11/1843 Geschichte /. Schöne, anmuthige u. sonderbare./ des Kaisers Oktavianus. /. Prag. Vzchß./; **non admittitur**
- II/11/1843 Gregor vom Steine. Erzählung. /. detto. [Prag. Vzchß.]/; **non admittitur**
- II/11/1843 Pjsen pro mladenci a panni: "Mladenci a panni posliste toto p.p. /. Lied für Jünglinge u. Mädchen. /. detto. . [Prag. Vzchß.]/; **non admittitur**
- II/11/1843 Chevalier /. Für./ Jon - Jon, den eleganten Toilettenplauderer Hft 5. 1. Das Leben im Schlaraffenland 2. Die Entführung. /. Prager Vzchß./; **non admittitur**
- I/1/1844 Nabožne Wolnaj /. der gottesfürchtige Wolnaj ./ /Ungar. Vzchß ./; **non admittitur**
- I/2/1844 Trun Welebnosti Božske na hoře dokolanosti křestanské. Modlji knjžka pro nábožne Katolíky. ./: Prager Vzchß ./; **non admittitur**
- I/3/1844 Biblia sacra, to gest. Biblj swatá p. W Kyseku 1842. Karel Reichard. ./: Biblia sacra d.i. Die heilige Bibel p. {Güns | Kysek} 1842. K. Reichard ./; **erga schedam** = *Biblia sacra, To gest Biblj swatá a neb wssecka Swatá Pismá, Starého y Nowého Zakona*, Kysek, Reichard 1842
- II/4/1844 Oekonomische Neuigkeiten. Debatten und Berichtigungen. Auch einige landwirthschaftliche Humoresken, als oxygenierte Bemerkungen über einen "chemischen Brief."; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- I/7/1844 André /. Für E. / Oekonomische Neuigkeiten. 1. Debatten u. Berichtigungen. 2. landwirthschaftl. Literatur. Erbauungsbuch für christl. Dienstbothen. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- I/7/1844 Kölnisches Wasser v. J.M. Farina p. Wirkung u. Tugend desselben. Französ. u. deutsch. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**
- I/10/1844 Panorama des Universums 1844. Hft 62. Der Drachenstich in Furth. Ein Volksfest. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**

- I/10/1844 Casopis /. Pro ./ p. katolické duchovenstvo 1844. Hft 36. O chlebě posvátném. /. Prager Vzchß ./ /. Zeitschrift /. Für d ./ f.d. kathol. Geistlichkeit 1844. Hft. 36. Vom geheiligten Brode ./; **non admittitur**
- II/10/1844 Skizzen böhmischer Kulturbilder. Entworfen v. einem norddeutschen Schulmanne p. Leipzig 1844. Wigand; **erga schedam**
= *Skizzen böhmischer Kulturbilder*. Entworfen von einem norddeutschen Schulmann, Leipzig, Wigand 1844.
- I/11/1844 Zakon /. nowý ./ Pana a spasytela [sic] nasseho Gežsje Krysta. 1830. /. Das neue Testament unseres Herrn p. 1830 ./; **erga schedam**
= *Nowý zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta. Opět s velikau pilností přehlídmutý, ponapraweny a nowě wydany*, [Lipsko, Tauchnitz] 1830
- I/2/1845 Formulare eines Aufnahms-Certificates zu einer geistl. Gesellschaft. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**
- I/2/1845 Andre's /. Für E ./ Ökonomische Neuigkeiten. 1. Die wohlthätigen Folgen der freien Verfügung über den Grundbesitz; 2. Verhältnisse des Bauernstandes in Dänemark. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur** [*Ökonomische Neuigkeiten und Verhandlungen. Zeitschrift für alle Zweige der Land- und Hauswirthschaft, des Forst- und Jagdwesens im österreichischen Kaiserthume*, Prag, Calve]
- I/2/1845 Kancional aneb sebránj nabožnych pjsny a modliteb p. /. Prag. Vz ./ /. Gesangbuch o. Auswahl geistl. Lieder u. Gebethe p ./; **non admittitur**
- I/3/1845 Blätter /. Oesterr f. Lit. u. Kunst ./ Peschek. Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Leipz. 1844. 2 Bde. Recension; **non admittitur** [srov. Christian Adolph Pescheck: *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen. Nach Urkunden und anderen seltenen gleichzeitigen Quellen bearbeitet*, Dresden – Leipzig, Arnold 1844]
- II/3/1845 Pozehnánj /. Domácy. Berlin. Trowitzsch & Sohn. /. Haus-Segen ./; **erga schedam**
- II/3/1845 Verdächtigungen /. Jesuitische ./ und die praktischen Bedenken des Herrn Joh. Sporschil p. Leipzig 1845. Pönicke; **erga schedam**
= *Jesuitische Verdächtigungen und die praktischen Bedenken des H. J. Sporschil gegen den Versuch eine sogenannte apostolisch-katholische Kirche in Deutschland zu stiften. Offenes Sendschreiben*, Leipzig, Pönicke 1845
- I/4/1845 Czerski, Ronge und Herr Johann Sporschil. Von einem kathol. Laien. Leipzig 1845. Berger; **erga schedam**
= *Czerski, Ronge und Herr Johann Sporschil. Von einem katholischen Laien*, Leipzig, Berger 1845
- I/5/1845 Kancional aneb Sebránj nabožných pjsnj k domacj a pautnické pobožnosti, pro lid stawu sprostněgssjho. I. Pjseň k Panu Gežissi. /. Kancional oder Sammlung geistl. Lieder zur häuslichen Andacht u. bei Wallfahrten für Leute der niederen Stände ./; **non admittitur**
- II/6/1845 Königssohn /. Der polnische ./ o. die furchtbare Höhle am Felsengestade des Oroscha. Eine alte Sage a/d. polnischen Vorzeit. Znaim bei Hofmann; **non admittitur ad reimprimandum**

- I/7/1845 Johann Sporschil vor dem Richterstuhle der Vernunft u. Wissenschaft. Leipzig 1845. Pönicke; **erga schedam**
= *Johann Sporschil vor dem Richterstuhle der Vernunft und Wissenschaft. Ein Beitrag zur Lösung psychologischer Räthsel*, Leipzig, Pönicke 1845
- II/7/1845 Gespräch zwischen einem elegant gekleideten Wiener-Lerchenfelder u. einer modernisirten böhmischen Magd. Preßburg 1843. Korn; **erga schedam**
- II/8/1845 Beschreibung /. Kurze ./ der Theresia Rofeld aus Schluckenau in Böhmen und deren wunderbare Krankheit p.; **damnatur**
= *Kurze Beschreibung der Theresia Rofeld aus Schluckenau in Böhmen und deren wunderbare Krankheit, in welcher sie geistig in himmlische Regionen versetzt ward : von ihrer Geburt bis 25. December 1844. Nach ihrer eigenen Erzählung*, s. l., s. d.
- I/9/1845 Časopis pro katolické duchowenstwo. Heft 18. Böhm. Recension über das Werk: Schattenrisse u. Querstriche aus d. Reisepapieren des Michel Teut. V. D#r# Gustav Bacherer. Heft 30. Psanj o Rjmě z frankobrodských nowin. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur** [samotné dílo Gustava Bacherera zakázáno I/7/1843 stupněm damnatur]
- I/9/1845 Abbildung u. geschichtliche Beschreibung des ungenähten Rockes uns. Herrn u. Erlösers Jesu Christi zu Trier. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**
- I/9/1845 Erinnerungen Heft 4. Der heil. Rock in Trier nebst einer Abbildung. /. Prag. Vzchß ./; **non admittitur** [*Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten. Verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen u. e. zeitgemäßen Feuilleton*]
- I/9/1845 Modlitby u umirajiciho. /. Prager Vzchß ./; **non admittitur**
- II/10/1845 Bild und Leben /: Für die Unterhaltungslektüre :/ 1. Kern[d] der Korsar 2. Himmel und Hölle. Prag. Verz.; **non admittitur** [*Bild und Leben, eine Unterhaltungs-Lectüre*, Prag, Landau 1844–1847]
- II/10/1845 Časopis pro katolické duchowenstwo /: Pro :/ 1. Gežis Kristuz. 2. O saudu obecnem. 3. Reč na rakwi Karla Sohage. Für die Zeitschrift für die katholische Geistlichkeit: 1. Jesus Christus, 2. vom allgemeinen Gerichte. 3. Rede am Sarge &c. Prag. Verz.; **non admittitur**
- I/11/1845 Wystraha proti pitj palenjch napoju, dana we třech řečjch. / Warnung vor dem Genusse gebrannter Getränke, in drei Reden; **non admittitur**
- I/11/1845 Pravidla žiweho ružence &c /: Geseze des lebendigen Rosenkranzes :/ Prag. Verz.; **non admittitur**
- I/12/1845 Biblia sacra, to gest biblj swatá, aneb wssecka swatá pisma &c. w Kyseku 1845. Karl Reichard & Sohn; **erga schedam**
= *Biblia sacra, To gest Biblj swatá aneb wssecka Swatá Pismá, Starého y Nowého Zakona*, Kysek, Reichard 1842
- II/2/1846 Leben /: Vom :/ und Wirken von der Gefangennehmung, Verurtheilung u. Verbrennung des Martyreres Johannes Huß. etc. Schaffhausen 1845. Brodtmann; **damnatur**

= *Vom Leben und Wirken, von der Gefangennehmung, Verurtheilung und Verbrennung des Martyrers Johannes Huß. Eine aus Urkunden entnommene Darstellung*, Schaffhausen, Brodtmann, 1845

- II/2/1846 Motlitba k. swaty Panně Koruně. Prag. Verz.; **non admittitur**
- II/2/1846 Slawnost na den S. Rocha v. k. mieste Nimburce etc. Prag. Verz.; **non admittitur**
- II/5/1846 Mord /: Der heimliche :/ Erzählung. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Abschiedsnahme /: Traurige / von der heiligen Jungfrau Maria. "O gütigste Jungfrau Maria. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Beschreibung / Möglichst ausführliche :/ der großen Ueberschwemmung und Verheerung, welche das Austreten der Elbe am 29. Jänner 1846. verursacht hat. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Wirkung und Tugenden des berühmten Eau admirable oder sogenannten Köllnischen Wassers. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Schänke / Die blutige :/ o. der Dalmatiner. Erzählung. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Krcma /: Krwawa :/ aneb Laupežnik dalmatinsky. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- II/5/1846 Wrażda /: Tagná ./ Powjodka. /: Aus d. Prager Verzeich. :/; **non admittitur**
- I/6/1846 Přehled /: stručný :/ degepisu a rozdjlů učenj a náboženstwj ewangelického a římsko-katolického. 104. obnovenj. Nördlingen. 1844. K. H. Beck; **damnatur**
= *Stručný přehled děgepisu a rozdjlů učenj a náboženstwj ewangelického a římsko-katolického*, Nördlingen, K. H. Beck 1844
- II/6/1846 Konfessy helwetska aneb Wyznání a sprosté wysvětlenj prawowěrne Wjry p. W Berlině u Jana M. Kunšta 1784; **erga schedam**
= *Konfessy Helwetská: aneb Wyznání a sprosté Wysvětlenj prawowěrné Wjry, a Artikulů wsseobecných vpřimného Náboženstwj křesťanského gednomyslne od Služebnjků Cyrkwé Krystowy w zemi Helwetské neb Sswegcarské y okolnjch*, Berlín, Jan Michal Kunst 1784
- II/8/1846 Literatur /: Böhmsche :/ Labjrint slawý v. Eras. Wocel. /: bestimmt f. Oesterr. Blätter f. Literatur u. Kunst :/; **non admittitur** [*Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde*, Wien, Schaumburg]
- II/8/1846 Beiblätter /: Für die :/ der Prager Zeitung. 1. Einige Worte über den Vorschlag des F. Hoffmann betreffend die Einsaat der Gräser. 2. Schädlichkeit des mit Fichtenlohe gegerbten Leders. 3. Landwirthschaftliches. 4. Ueber die Pläne zur Abschaffung der Patrim. Gerichte. /: Prager Verz. :/; **non admittitur**
- I/1/1847 Pjsen ./ Zalostna ./ O gednom Maylandském maljri p- "Pozastawte se mula p- Prager Verz.; **non admittitur**
- II/1/1847 Beiblätter z. Prager Zeitung: Mögliche Beseitigung des Kornwuchers. **non admittitur** /: Prag. Verz. :/;

- II/1/1847 Musikanten / Die kleinen :/ od. 8 Tage auf Reisen. Ein Geschenk f. d. liebe Jugend. **non admittitur** /: Prag. Verz. :/
- II/1/1847 Psalmen / Die :/ für Sterbende u Verstorbene. **non admittitur ad reimprimandum** /: Prag. Verz. :/;
- II/1/1847 Reynold Djwosyn wyswoboditel trech prodanych sester /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**
- II/1/1847 Frydberť /: Šwábsky :/ aneb: labuty rybňjk etc. /: Prag. Verz. :/; **non admittitur**
- II/1/1847 Piseň o hrozne vraždě ktera se dne 5. Srpna 1846 w Chrudjmi spáchala: "W Chrudimi, we kragsem městě etc." / Prag. Verz. :/; **non admittitur**
- II/1/1847 Casopis pro katolicke duchowenstwo: 1. Zahranicne zprawy. 2. List kneze Mayera kterym se strany Rongeowy odřika. 3. Ctyri šileni bratři. 4. Duše cloweka. / Prag. Verz. :/; **non admittitur**
- I/3/1847 Zpráva /: Predbežná :/ o Tatrině. /: Vorläufiger Bericht über die "Tatrina" :/; **non admittitur**
- II/5/1847 Album ./ für das ./ für Welt, und Leben. Herausge: von J. L. Rober [sic, Kober]. "Wie glücklich die Kanailen sind - sie haben Appetit. Eine Volksnovelle. Prag: Verz.; **non admittitur** [J. L. Kober: *Album für Welt und Leben*]
- II/5/1847 Zlaty strom, straiená woda, a zaklená Nora. Powjodka. Prager Verz.; **non admittitur**
- II/5/1847 Beiblatt ./ für das ./ z. Prager Zeitung. Das Schutzzoll=system von Standpunkte des Rechtes. Prag: Verz.; **non admittitur**
- II/5/1847 Pisen Smutny příběh sak nazwany aneb w pjsen uwedeny, genz se stal w česke zemi p- Posliste meho zpjwanj p - Prag: Verz.; **non admittitur**
- I/6/1847 Wiener-Zeitung ./ für die ./ Die Handspinnerei auf den in k: k: Schlesien gelegenen Breslauer Bisthumsherrschaften; **non admittitur**
- II/7/1847 Album / Für das ./ für Welt u. Leben; Herausg: v. J. L. Kober. "der Lohnweber". Prager Verzeich; **non admittitur**
- II/7/1847 Ost u West ./ für die Zeitschrift ./ Höchst ergötzliches Ultimatschreiben. Prager Verz.; **non admittitur**
- II/7/1847 Pisen ./ Nowa ./ K wystraze newernych milowniku "Karlicku p" Prager Verz.; **non admittitur**
- II/7/1847 Pisen zemřeli. "Presmutna hodina, kdyz duse uboha p ." Prager Verz.; **non admittitur**
- II/7/1847 dtto [Pisen] wogenska pro obweselenj misle na swětlo wydana. "Woyjn gsem rodily" Prag: Verz.; **non admittitur**
- II/7/1847 Pautnik. Casopis obrazkowy. 11. Zwazek. Agapea. p - Prager Verz.; **non admittitur**
- I/10/1847 Kriegsartikeln ./ XII ./ gegen d. bösen Weiber. Prager Verzeichniß; **non admittitur**
- I/10/1847 Katalog über die in der Prager kk: Univers: Bibliothek vorhandenen u dem Lesepublicum p - ausgefolgten wissenschaftl_. Werke u: einzelne Bücher. Prager Verzeichniß; **non admittitur**

- I/10/1847 Pjsen. Ukrutna wraza w pjsen uwedená. "W městí Gracu byl mladenec_" p - Prag: Verz:; **non admittitur**
- I/10/1847 Prjběch ./.. Nowy a podiwny ./.. Ktery se stal w mesté Bergentalu p. Prager Verz:; **non admittitur**
- I/10/1847 Modlitba ./.. Nábozná ./.. Laucenj s Gezjskem na hore Tabor. "Pozdnawenj budiz o Gezjsku p - Prager Verz:; **non admittitur**
- I/10/1847 dtto [Modlitba ./.. Nábozná ./..] K Panu Gezjsi: "Šel Pan Gezjš p- dtto [Prag: Verz:]; **non admittitur**
- I/10/1847 Modlitba ./.. Nábozná ./.. Ke cti a chwale sw: Benedikta. "O swaty Benedikte! p - Prag: Verz:; **non admittitur**
- II/10/1847 Rjm a dewatenacte stoletj. Zbirka neyswowessjch udalosti cirkewnijch obsahujicj, pocatek a puwod noveho nemecko katolickeho wyznanj w Wratislawi p - Hirschberg, 845; Landolt; **damnatur**
 = *Rjm a dewatenácté stoletj. Zbjrka neynoweg sjch události cirkewnijch, obsahujicj počátek a puwod nowého nemecko katolockého wyznánj w Wratislawi, Lipsku, Drázd'anech a. t. d., Hirschberg 1845*